

Io. Braccioli inventor, et delin. — *Andr. Bolzoni incisor. 1726*

HISTORIA
ALMI FERRARIÆ GYMNASII
PARS PRIMA.

HISTORIA
ALMI FERRARIÆ GYMNASII
In duas Partes divisa,

Eminentiss., & Reverendiss. Principi

D. THOMÆ RUFO
S. R. E. CARDINALI

Prænestino Episcopo, ac Archiepiscopo Ferrariensi

A FERRANTE BORSETTI FERRANTI BOLANI J.U.D.

Illustrissimæ Civitatis Ferrariæ à Secretis

D I C A T A.

P A R S   P R I M A.

FERRARIÆ MDCCXXXV.
Typis Bernardini Pomatelli.)(*Superiorum Permissu.*

EMINENTISSIME, ET REVERENDISSIME

PRINCEPS

HOC mihi faustum accidisse gaudeo, PRINCEPS EMINENTISSIME, quòd, cùm Scriptorum plerisque in eo plurimùm labo-

randum sit, ut Patronos deligant, quibus elucubrationum suarum munus devoveant, ego Te mihi, Operique meo, qualecumque sit, Mecænatem natum, paratumque repererim; sivè enim Argumenti conditio, sivè summa in me Tui spectetur humanitas, nulli magìs quàm Tibi, Magno Collegiorum Universitatis nostræ Cancellario, Maximoque mei Præsidio Almi Ferrariensis Gymnasii Historia debuerat nuncupari: Cùm verò sit in more positum, de eorum laudibus, quorum dignamur Patrocinio, aliquid dicere, me Tibi laudatorem imparem obtigisse doleo, ea etenìm est Meritorum Tuorum copia, Virtutum celsitudo, ut si de singulis, prò cujusque dignitate, dicendum foret, Eloquentiæ ipsi ineptitudinis periculum immineret. Non Tui Gloriæ deputem, quòd à nobilissimo, & tus-

tissi-

tissimoque RUFO Sanguine, Neapolitanæ Urbis, Italiæ, ac Europæ totiùs ornamento originem duxeris, quòd Hæroas, tam pacis, quàm armorum studiis præclarissimos, quòd Purpuras, Insulas, Equestrium Ordinum Cruces, quòd Divos etiam, quibus Neapoli Templa erecta sunt, in Tuo Genere proferre valeas; neque enim à Majoribus Tuis nomen emendicare opus habes; omnia eorum, in Te, decora intueri est, quinimmò omnia, ceù Stellas Sol, maximo Tui lumine obruisti. Prætereo quæ Romæ egeris, quotque ibi munera sustinueris, nondùm in Sacrum Patrum Purpuratorum cœtum relatus, Te, extrà Urbem, amplioribus Ecclesiasticæ Ditionis Provinciis imperantem contemplari lubet, cùm Æmiliæ semèl, Bononiæ bis, Ferrariæ tèr Apostolicæ Sedis Cardinalis à Latere Legatus

tus præfuisti, quòdque factu mirum, cùm Legationes Bononiensem, ac Ferrariensem, Ecclesiamque Tuam uno, eodemque tempore moderari potuisti: Non munerum copia, varietas, gravitas, difficultas Animum ab agendo deterrebant; omnia Tibi plana, facilia omnia, & quamvis ergà plurima versareris, totus in singulis esse cernebaris: Eorum, quæ apùd Ferrarienses Tuos, Princeps egisti, viget, vigebitque in ævum recordatio; quaproptèr, unanimi ipsi omnes consensu, in Tui præconia effusi æquissimas Justitiæ lances, Annonæ copiam, Egestatem magnis largitionibus recreatam, Rempublicam ipsam ingenti alieno ære, gravissimisque litibus relevatam in dies commemorant; adeò ut nihil prætèr quàm Te cogitare videantur. Oh, Mentem profectò altissimam, Orbis

uni-

universi ad imperium factam! At hæc magna quamvis, & mira sint, majora tamèn, & quæ fidem superent, Ferrariensis Ecclesiæ Antistes constitutus perfecisti: Tunc, seposita Principis Majestate, Parentis indolem penitùs induisti, zeloque Divini cultus exestuans illud primò aggressus es, ut Urbem, Diœcesim, Gregemque Tibi creditum à vitiis, si quæ fortè irrepserant, repurgares; quantùm verò id Tibi, juxtà Animi sententiam cesserit, purissimi Cleri mores, cùm doctrina conjuncti, Sanctimonialium disciplina, Ecclesiarum decor, atquè elegantia, Populi deniquè pietas satis supèrque testantur. Viventis Ecclesiæ Tuæ membris, exemplo, legibusque ità reformatis, ad Materialis quoquè reparationem, seù refectionem potiùs, Mentem illicò convertisti; grande opus equi-

 dèm,

dèm, ac Regium! sed tuum est, PRINCEPS EMINENTISSIME, *grandia cogitare, aggredi, perficere: Tù itaquè amplissimam Cathedralis Templi molem magnis sumptibus excitasti, Aris marmoreis, pictis tabulis, pretiosaque supellectili ornavisti; nèc id satìs Magnificentiæ Tuæ, dùm enìm maximo huic Ædificio sollicitudinis curas intendebas, Ferrariæ itèm, nobilissimum Residentiæ Tuæ Palatium, Vicababentiæ, in Ferrariensi Agro, aliud Belpoggio nuncupatum, laborum Tuorum levamen, ac delitias Tuas, à fundamentis erexisti, Villasque, Latifundia, Pascua Colonis optimis, ac utilibus, generosisque armentorum gregibus intruxisti; hæc autèm omnia non ut Tibi, qui in id etiàm pingue Domus Tuæ Patrimonium erogasti, lucro cederent, verùm ut uberiorem Pauperibus, quorum*

Pater

Pater jure diceris, fundum comparares. His accedit etiàm, quòd præclarissimum Clericorum Seminarium ad ampliores Ædes, Tuis proximas transtuleris, Alumnorum, Convictorumque numerum longè auxeris, Præceptoribus, in Scientiarum, Artiumque quacumque eruditissimis munieris, ampliori dote firmaveris, adeò ut ejusdem Conditor jure merito dici possis. Cùm itaquè Ferrariensem Ecclesiam Sponsam Tuam, toto Cordis affectù adames, ornes, augeas, cùmque ab iis, qui illam sibi asserere nitebantur, strenuissimè vindicaveris, Divino factum consilio, ut quam Episcopalem duxeras, Archiepiscopali ornatam Pallio retineres. Hæc verò cuncta, PRINCEPS EMINENTISSIME, dùm cogitatione reputo, rude, ac impolitum Historiæ meæ munusculum Tibi, magnis assueto sistere,

me

me puderet, nisi Te humilia quoquè respicere, ac dicantis animum potiùs, quàm opus ipsum librare comperissem; Illud igitùr, ea, qua soles clementia suscipe, si vacat, perlege, Auctoremque minimum protege, qui felicissimum se, beatosque ducet labores suos, si Tibi in aliquo placere promeruerint. Vale, ac diù Orbi, Ecclesiæ, Ferrariæ, mihique incolumis vive.

Ferrariæ 3. Novembris 1735.

Eminentiæ Tuæ

Humillimus Addictissimus Famulus
Ferrantes Borsetti Ferranti Bolani.

IN
HISTORIAM
Almæ Ferrarienſis Studiorum Univerſitatis
PROLUSIO.

INtèr plura Urbis Ferrariæ ornamenta, præclarius illud nobis jure merito viſum eſt, quòd celeberrimâ Studiorum Univerſitate ſit decorata; quamvìs etenìm ejuſdem valdè conferat dignitati Viarum amplitudo, Ædium Majeſtas, Nobilitas Civium, hæc omnia nihilominùs minoris facienda eſſe arbitramur, ſi cùm eo, qui à Scientiarum, bonarumque Artium ſplendore provenit, comparentur. De Ferrarienſi Academiâ nonnulla ab Hiſtoricis ſcripta ſunt, aliqua etiàm, ætate noſtrâ, in Romanâ Curiâ deducta, dùm prò ejuſdem Celebritate vindicandâ, nobis fuit cùm Bononienſibus acerrimè colluctandum; verùm cùm hæc contractiori ſtilo tacta, Foroque, ut par erat, accomodata in lucem prodierint, in animum induximus, Almi ejuſdem Gymnaſii Hiſtoriam ab origine ſcribere, quòd à nemine nùnc uſquè factum cognovimus: Ut verò meditato operi manus admovimus, arduam nimìs provinciam, viribusque imparem ſuſcepiſſe intelleximus; quandoquidèm ab Hiſtoricis noſtratibus nihìl ferè, ab exteris parùm, hac

de

de re scriptis mandatum : Eorum igitùr incuriam causati, difficilimum, ac desperatum penè laborem aggredi verebamur, cùm menti oportuna illuxit spes, fore, ut in antiquis Decretorum Magistratus Ferrariæ, ac Rationum Urbis ejusdem Codicibus nonnihil offenderemus, quod votis responderet : Tabularium itaquè ingressi, excussoque pulvere, quo sordebant, eos, quadringentos circitèr, nullâ de caracterum vetustate, qui oculorum aciem defatigabant, ratione habitâ, attentè perlegimus; nèc nostra incassùm accidit perscrutatio, indè enìm multa instituto nostro profutura expiscati sumus, præsertìm centena doctissimorum Lectorum nomina, quæ, Deo dante, ab immeritâ oblivionis caligine vindicabimus : Idcircò rei perficiendæ iterùm in spem erecti, ac aliquid audendum rati, quam Tibi, Lector umanissimè, exhibemus Historiam, magno sanè labore, ac temporis impendio elucubravimus. Hanc si perlegeris, id Te monitum volumus, nos scilicèt, eâ in conscribendâ, non verborum elegantiæ studuisse, sed veritati, quàm ab exploratis, ac puris fontibus, hausisse profitemur. Quòd verò ad Historiæ Œconomiam pertinet; in Duas eam Partes dividere, totamque in Libros Novem distribuere libuit : Priores quattuor, qui Almæ Universitatis nostræ originem, dignitatem, privilegia, statuta, redditus, ac alia hujusmodi generalia (paucis tantùm aliquandò delibatis, quæ ad singulares Doctorum quorundam personas pertinent), complectuntur, Primam Historiæ Partem constituunt; his autèm omnibus in perficiendis Chronologiæ ordinem secuti sumus : Quoniàm verò quædam annorum intercapedines occurrerunt, in quibus vel nihìl memoratu dignum, circà Academiam nostram, haberi poterat, vel eandem silere oportuit, ut opus continuum

quod-

quoddammodò redderemus, ac Lectoris animos aliquâ rerum varietate recrearemus, Historiarum Patriæ nostræ, ejusdemque Principum haùd pauca intexuimus, ità tamèn, ut omnia ad argumentum nostrum collimare videantur. Nè verò à nobis aliquid gratis dictum, vel confictum quis putet, Auctores sententiarum nostrarum testes, in margine indicabimus, quinimmò (quòd etiàm ab Historicis præclarissimis usitatum cernimus) documenta quædam integra edemus, eà præsertim, quæ typis numquàm mandata sunt, quæque singulari tantùm in Codice exarata reperiuntur, nè illo fortàssè vetustatis injuriâ consumpto, penitùs ammittantur. Id nobis aliquos vitio daturos ominamur, quòd scilicèt, documentis hujusmodi minorem alioquìn Operis molem de pœnu alieno amplificaverimus; sed hæc sanè moramur nihil, Patriæ enìm utilitatem potiùs, quàm nobis gloriolam satagimus comparare. Quinque verò posterioribus Libris Historiæ Pars altera constabit; in primo, secundo, ac tertio Lectores quotquot in Universitate nostrâ docuisse, reperire fuit, Rectores, Reformatoresque, additis in fine tertii præclarissimis nonnullorum nominibus, qui vel in Ferrariensi Lyceo formati sunt, vel Ferrariæ diù, utpotè in florentissimâ Litterarum Republicâ sunt commorati, Chronologico eodem, quantùm fieri poterit, retento ordine recensebimus, celebriorum in elogiis aliquantulùm immorantes, ac præclara ingenii monumenta, quæ ab eorùm quolibet relicta sunt, subnectentes; nèc minima hæc pars laboris nostri, cùm plures Lectorum externorum Patriæ, Epistolis ad eruditissimos earundem Cives datis, fuerint consulendæ, pluresque legendi singularium Urbium Historici. Neminem (constantèr asserimus) Lectorum nostrorum Albo inscripsimus, prætèr eos,

quos

quos Ferrariæ docuisse invenimus, vel apùd exploratæ fidei Auctores, à nobis indicandos, vel in authenticis Rationum Communis Ferrariæ Libris, in quibus, quotannis Lectorum Universitatis nostræ Rotuli, stipendiaque, ære publico, eorum unicuique persoluta descripta sunt: Nobis verendum potiùs, ne ex antiquioribus præsertìm, multos prætererimus, cùm à Gymnasii institutione, usquè ad annum 1473. Rotulos nullos reperire sit, Lectorumque in id tempus notitiam ab Historicis emendicare coacti fuerimus: Accedit eò, quòd illorum, qui extrà Rotulos in Gymnasio nostro, vel honoris causâ, vel spe Ordinarias Cathedras, optionis titulo consequendi, professi sunt, nulla prorsùs memoria extet; quot autèm ex iis, quingentorum ferè annorum spatio in celeberrimâ Universitate nostrâ floruerint, divinare quis valeat? Si quos igitùr à nobis prætermissos, vèl infrà merita laudatos, Lector, agnoveris, nè culpæ vertas, rogamus, obtestamurque, sèd factum id potiùs ignorantèr scias. Libro quarto, nonnullorum Ferrariensium Scriptorum, ex innumeris, qui intèr Lycei nostri Doctores locum non habuerunt, memoriam instaurabimus: In postremo verò Historiæ libro Archetypos, Sculptores, Pictores, Musicosque Ferrarienses dabimus, hujusmodi enìm Artes indignæ nequaquàm visæ sunt extremam Operis nostri partem obtinere. Universum tandèm Opus Indicibus quibusdam, locupletabimus, ea lucis, decorisque plurimùm argumento conferre edocti; idcircò Priori Historiæ Parti Estensium Principum, Romanorumque Pontificum, Sapientum Judicum, Rerumque, Academiâ nostrâ vigente, memorabilium, Secundæ verò Scholarium quorumdam exterorum, nèc non Ferrariensium Scriptorum, qui extrà Lectorum numerum flo-

floruere, Architectorum deindè, Sculptorum, Cælatorum, Pictorum, Muſicorum, eorum deniquè, qui Doctoralia inſignia, in Venerabilibus Theologorum, Juriſtarum, Artiſtarumque Ferrariæ Collegiis obtinuerunt, Tabulas ſubnectemus: Cæterùm ſi quid ex labore noſtro laudis promeriti fuerimus, id primò Deo Optimo Maximo, undè Bonum omne, Patriæ deindè, quæ præclariſſimum ſcribendi argumentum præbuit, acceptum referemus.

Lectori Benevolo.

CUM nobis, in præsenti Historiâ sepissimè citandi veniant MSS. Codices, in Tabulario Ferrariæ asservati, Memorialium scilicèt, & Decretorum Communis Civitatis ejusdem, ac Ducalium Commissionum, seù Supplicationum; quinam hi sint, quamque promereantur fidem, Lector humanissime, accipias. Memorialia, authentici sunt Rationum, seù Computuum Libri, in quibus Partitæ expensarum omnium ab Urbe factarum continentur; Liber autèm quilibet annum complectitur, ac foris duplici signatur notâ, anni videlicèt, & unius ex Alphabeticis Litteris, hoc modo: Memoriale 1400. *A.: Memoriale* 1401. *B., & sìc de cæteris; at quoniàm Librorum prædictorum ingens est numerus, itàut expletis singulis Alphabeti figuris, in successivis Codicibus, eas geminare, triplicare, & usquè octiès repetere opus fuerit, idcircò, ut in eis citandis breviores simus, ommissis Litteris, annum tantummodò, & Libri paginas dessignabimus. Decretorum Publicorum Codices, qui apùd nos Registra appellantur, Libri sunt, in quibus Magni Consilii, Judicum Sapientum, ac Magistratus Ferrariæ sanctiones, ad Reipublicæ administrationem pertinentes continentur: Illis quoquè plenissima adbibenda fides, cùm antiquiores, eæ nempè quæ usquè ad annum* 1598. *perveniunt, à Notariis Magistratus ejusdem scriptæ sint, eorundemque subscriptionibus, ac signis roboratæ; recentiores verò, idèst quæ à prædicto anno* 1598. *usquè ad nostra bæc tempora progrediuntur, per Amanuenses optimos, Secretario Urbis dictante, fuerint registratæ: Utraque bujusmodi publicorum Decretorum Volumina unicum tantùm, in exteriori parte indicium præseferunt, Litte-*

ram

ram scilicèt Alphabeticam; sed cùm idem Litterarum ordo, tàm in antiquis, quàm in recentioribus retentus conspiciatur, quotiès nobis ea citare usu venerit, Litteræ Alphabeticæ annum, quo Decretum prodiit adiiciemus, ut faciliùs discrimen Voluminum innotescat. Librì tandèm Commissionum Ducalium, seù Supplicationum (utroque enìm censentur titulo) Statuta, ordinationes, ædicta, ac id genus alia ab Estensibus Principibus, dùm Ferrariæ imperarent, edita complectuntur, & hi paritèr Tabellionum manu exarati sunt, eorumque sigillis muniti: Horum autèm quilibet annorum plurium, in exteriori parte signatorum, ordinamenta continet; quapropter quotiès à nobis citandi erunt, annum præcisè, cùm paginarum indicatione edemus, ut, si fortè opus fuerit, certior, expeditiorque ad eos recursus haberi possit: Quo verò ad Documenta, quæ à nobis integra exhibentur, mens fuerat, ea in fine Operis registrare, ne tibi, Lector, per Historiam discurrenti moras necterent; sed re meliùs perpensâ, minùs tibi incomodum futurum censuimus, si ad sua quæque loca, diverso tamèn caractere exarata, ut facilè, si lubeat, præterire possis, referremus.

Die

Die 28. Januarii 1735.

Rev. P. Romanus Forastieri de Ferrariâ Ord. Præd. in Conventu S Dominici de Ferrariâ Lector Primarius S. Theologiæ, ac S. Offitii Primus Consultor revideat ac referat pro S Offitio.

Fr. Alexander Origoni S Offitii Ferrariæ Vic. Gen., ac in Ferrariensi Universitate Lector Publicus.

Die 30. Octobris 1735.

Totam hanc Historiam ex mandato A. R. P. F. Alexandri Origoni Vic. Gen. S. Offitii Ferrariæ attentè perlegi, nec aliquid contrà fidem, aut bonos mores inveni; immò plenam, absolutamque Auctoris eruditionem cùm eleganti, ac facili in scribendo stylo, ut optimum decet Historicum, admiratus, eam tanquàm luce publicâ dignam, & præsertìm pro Patriæ Universitatis ornamento, & Concivium splendore prælo committendam censeo.

F. Romanus Forestieri à Ferrariâ S. Theol. L. P. & S. Off. Consul.

Die, & anno ut suprà.

Stante prædictâ Attestatione

IMPRIMATUR.

Fr. A. Cortini Inquisitor Gen. Ferrariæ.

Faveat revidere, & referre Reverendissimus D. Joseph Arienti Ecclesiæ Cathedralis Canonicus *Hac die 10. Maii 1735.*

C. Righius Vic. Gen.

Mandante ut suprà Illmo, & Revmo D. Clemente Righio Vic. Gen., Ego infrascriptus totam hanc Ferrariensis Lycæi Historiam attentè legi; & cum in eâ nihil à fide devium, noxiumque bonis moribus, quin potiùs plurima ad Patriæ nostræ gloriam, Concivium decus, Auctorisque plenam laudem invenerim; idcircò dignam censeo, ut typis excussa, in publicam exeat admirationem.

Joseph Can. Arienti Exam. Synodalis.

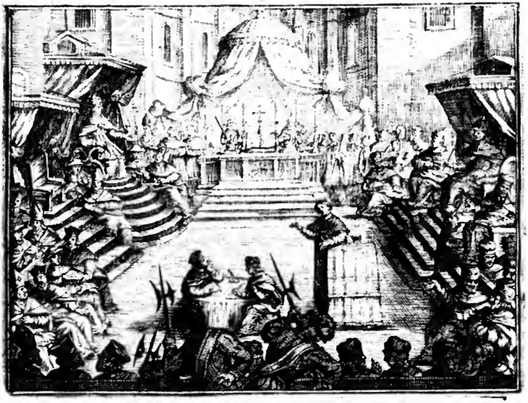
Attentâ supradictâ relatione

IMPRIMATUR.

C. Righius Vic. Gen.

Die 3. Junii 1735.

AL.

ALMI FERRARIENSIS

GYMNASIJ HISTORIA.

LIBER PRIMUS.

REcentes intèr Italiæ Urbes Ferrariam annumerant Hiſtoricorum multi, nèc injurià quidem, ſi loci, ubì nùnc ſita rationem tantumodò habuerimus, ſecùs verò, ſi ejuſdem originem alibì perquiramus: Abſit tamên, ut Civitatis noſtræ exordia, quod à quibuſdam, præclari alioquìn nominis Scriptoribus factum eſt, ad Sæculum à Diluvio ſextum referamus: Ferratum, Cham, ſeù, ut Græci volunt, Saturni filium Ferratam Urbem in Marchiâ Tarviſinâ ad Atheſis ripas excitaſſe tradunt, undè ortum autumant primum Ferratenſium, ſivè Ferrarienſium genus, eamque dicunt, quæ vocabulo paululùm contracto nùnc *Fratta* appellatur; ejuſdem translationem ad Sandalum flumen, Trojanorum, Hænetorumque in Italiam ad-

ven-

ventum, Ferratam à quoddam Antenoris filio, ad Vicohabentiam restauratam, aliaque hujusmodi tradidere, quæ fabulas sapiunt; in quo tamèn Nostrates non tantùm culpandi sunt, verùm etiàm universi, ferè dixerimus, Urbium patriarum Historici, earum etenìm dignitati, ac laudibus malè consultum putant, nisì cùm Henochiâ ipsâ cognatas esse asseruerint. Nè quis igitùr in id vitij nos quoquè prolapsos arguat, remotam minùs, certam magìs Civitatis nostræ originem statuemus. Trojanis, qui Italiam diù obtinuerant à Gallis tandèm devictis, ea regionis portio, quæ victorum in ditionem cesserat Cisalpinæ Galliæ nomen obtinuit; plures autèm cùm essent Gallorum populi, Insubres scilicèt, Senones, Boij, Trigabuli, Egones, Anani, alijquè, diversis quoquè sedibus constitère: Senones eò loci, ubì nùnc degimus, Tridento urbem, Nivento vocant alij, construxerunt; Egones verò, Ananique Vicohabentiam, ad Sandali ripas incoluere, quam propterеà Egonum Vicum, seù Vicum Ananinum appellarunt; anno verò ab ipsorum in Italiam adventu CCCLXV., vèl circà, Galli quoquè à M. Claudio Marcello Romanorum Duce subacti, ità ut universa hæc regio in Senatus, Populique Romani jura transierit, quaproptèr nostratibus victores permixti, Vicohabentiæ, totiusque Provinciæ incolæ facti sunt, ut ex antiquis patet Romanorum sepulchris, ac præclarissimis id genus monumentis, quæ in Ferrariensi Agro reperta sunt, ac in dies reperiuntur; horum autèm plura, in suâ Rerum (*a*) Ferrariensium Historiâ indicat Sardi. Locum prætereà, in quo omnibus de Provinciâ jus diceretur, Romani elegerunt, eumque regioni universæ præfecere, viro integerrimo, sapientissimoque ibidèm constituto, qui judicandi munere fungeretur; locus autèm Forum Alieni appellatus apùd Cornelium Tacitum, libr. 19. celebris, ibìque situs, ubì nùnc nobilissimum Divi Georgij Cęnobium assurgit: Cùm verò Prætoris adeundi gratiâ Provinciales undequaque confluerent, eorum multi loci opportunitate allecti Penates illùc transtulere, Alieni etenìm Forum Padus, quà in duos dividitur ramos alluebat, adeò ut mercibus, & quidquid humano victui inservit facillimè importandis prestò esset: Locus itàquè novâ Familiarum accessione paulatìm illustrior factus, donèc in Urbem coalesceret. Hæc omnia antè Christum natum; Orbe verò redempto Vicohabentini, cæterique regionis nostræ incolæ Idololorum, Saturni præsertìm, quem impensiùs veneraban-

tur,

(*a*) *Gasparo Sardi, Historia di Ferrara, libr. 1.*

cur cultui renunciantes, Christi fidem sunt amplexati, quapropter à Silvestro Papâ Sanctissimo Episcopalis Sedes Vicohabentiæ constituta, eidemque primò Oldradus Antistes datus anno CCCXXX., ut scribit Marcus Antonius (a) Guarini, in suo Episcoporum Ferrariensium Cathalogo: Alij post Oldradum Episcopi Vicohabentinæ Ecclesiæ præfuere usquè ad Sæculi dimidium VII., tùnc enìm Vitalianus Pontifex Maximus Vicohabentinam Sedem ad Alieni Forum, quod Ferrariola dicebatur etiàm transtulit, Marino Savelli Romano, viro virtutum omnium ornatissimo ejusdem Episcopo inaugurato: Illùc jamdudùm Vicohabentini, à Ravennatensibus frequentèr armis lacessiti se cùm uxoribus, filijs, fortunisque in tutum receperant; illùc quoquè ex Massis, seù Insulis XII. Regionis nostræ multi, aliundè alij advenerant; quod in causâ fuit, ut populo, ædifitijs, opibusque mirum in modum adauctis, Vitalianus idem Ferrariolæ nomen in illud Ferrariæ converteret, ac eam Legibus, Magistratibusque constabiliret. Ast nostrorum fælicitas Ravennatensibus, ac Bononiensibus statìm invidiam movit, adeò ut vèl aperto Marte, vel subdolis artibus intentatum nihìl relinquerent, ut florentem Rempublicam sternerent; idcircò cùm Majores nostri se hostium incursionibus obvios agnoscerent, saluberrimum consilium, amicis etiàm consultis inière, de Urbe ad hanc adversam Padi ripam transferendâ, ad locum scilicèt, ubì olìm Niventum extiterat, futurum sperantes, ut flumine interjecto, nullus hostibus aditus, vel difficilior saltèm patèret; nèc votis eventus defuit; cùm enìm Transpadanæ Ferrariæ dirutis ædibus, Episcopali tantùm ibidèm relictâ Sede, Majores nostri anno Salutis DCLXXV. Ferrariam, quam nùnc incolimus citrà Padum construxissent, Urbs metu vacua respiravit primò, progredientibus deindè Sæculis, ædifitiorum magnificentiâ, divitiarum copiâ, Civium nobilitate, ac virtute ad tantæ dignitatis fastigium elata, ut intèr principes Italiæ Urbes locum jure merito obtinuerit. Græcorum, Gallorum successivè, Germanorumque Imperatorum jussis paruit Ferraria, ità tamèn ut Reipublicæ instàr à Civium suorum dignioribus moderata præcariâ libertate frueretur: Hac tamèn eamdem expoliavit Mathildes Comitissa, dùm prò Gregorio VII. Pontifice Beatissimo adversùs Henricum IV. Romanorum Imperatorem dimicaret: Obijt tandèm Virago nobilissima, Apostolorum Principe Ferrariæ, intèr cætera, herede instituto; Ferrarienses verò, sub Pontifice etiàm, pri-

(a) *Compendio Historico delle Chiese di Ferrara, libr.* 1.

ſtino Reipublicæ jure uſi ſunt, donèc Velphorum, Ghibellinorumque, quorum primi Pontificibus, Imperatoribus favebant alij, Urbem noſtram dira peſtis invaderet: Velphorum, intèr nos, principes Adelardi, Ghibellinorum Torelli, Familiæ potentiſſimæ, quibus hìnc indè diviſi Cives cæteri adhærebant, undè rixæ, odia, proditiones, exilia, vulnera, & cædes, quibus Urbs univerſa civili ſanguine polluebatur; omnia deniquè morbi acerbitate, ac diuturnitate ad exitium ferri videbantur, nisì rebus periclitantibus Eſtenſes Principes, eâ de causâ Ferrariam acciti remedium attuliſſent: Hos intèr Azzo IX. Anconæ Marchio Azzonis VII. filius, qui Aldobrandino II. fratri, à Celani Comitibus veneno ſublato, in imperio ſucceſſerat, cùm factioſos homines Urbe cedere compuliſſet, Civiumque reliquorum animos regijs, quibus pollebat virtutibus ſibi conciliaſſet, anno MCCXXXX. Eſtenſium primus à Gregorio IX. perpetuum Ferrariæ Vicariatum prò Apoſtolicâ Sede obtinere promeruit; hoc autèm ſub Principe Erectionis celeberrimæ noſtræ Studiorum Univerſitatis Ephocam conſtituemus. Nè quis tamèn antè Erectionem hujuſmodi, Ferrarienſes, quorum ſublimia ſempèr ingenia, ac ad quodvis eruditionis genus nata Scientijs, boniſque Artibus caruiſſe putet; ætas quælibet (nèc ſæcula remotiora excipimus) doctiſſimos viros protulit, ut ex nonnullis liquet monumentis, præſertìm antè Chriſtum natum, quæ Hiſtoriæ illuſtrandæ causâ hìc exhibemus. Primum eſt P. Pupij Mentoli Medici Sexuiri marmorea Statua, cùm Epigraphe:

P. PVPIVS P. L. MENTOL.
MEDICVS IIIIII. VIR.

Hanc Vicohabentiæ, vel in Fori Alieni agro multis retrò Sæculis erutam opinamur; certum hoc quidèm eſt, eam anno MCXXXV. circitèr, quò nobiliſſima Ferrariæ Cathedralis per Gulielmum Adelardi ædificata, in unâ columnarum cæmenticiarum Eccleſiæ ejuſdem, ornatus gratiâ fuiſſe poſitam, ibidèmque extitiſſe uſquè ad Sæculi noſtri exordium, quo loco mota, dùm in nuperiorem formam Eccleſia redigeretur, tandèmque in porticù Ædium Epiſcopatus, quas regio ſumptu excitavit Eminentiſſimus, & Reverendiſſimus D. Cardinalis Thomas Ruffò, Antiſtes, ac clementiſſimus Ferrariæ Parens, propè Scalæ initium collocata: De hac Pupij ſtatuâ ſermo eſt apud Pirrum Ligorio, & Honuphrium

phrium (a) Panuino, ex eâque comprobari posse videtur quod scripsit Philaletes Policopiensis, citatus à strenuissimo Italicæ Litteraturæ vindice D. Hyacinto (b) Gimma, antiquos nempè Ferrarienses Medicinæ studia coluisse: Secundum habemus documentum in marmoreâ votivâ Tabulâ, & quidèm pulcherrimâ Silvano Numini à quibusdam ingenuarum Artium professoribus oblatâ: Hæc in Villâ Quartisanæ, tribus passuum millibus à Vicohabenciâ procùl, in Ædibus DD. Comitum Miroli cernebatur, ad stabuli portam; sed ætate nostrâ à Germanis militibus Ferrariensem Agrum invadentibus eximium hujusmodi antiquitatis monumentum confractum, ejusdemque fragmenta, ut asseritur, in Germaniam translata: Genuinum tamèn Inscriptionis exemplum anteà transumpserat Vir Cl. Publicus in Gymnasio nostro Lector, ac venerandæ Antiquitatis investigator D. Joseph Antenor Scalabrini, quod cùm nobis humanissimè comunicaverit, illud hic publici juris facimus:

SILVANO SANCTO
PATRI ET CVSTODI
PECVDIFERO LACTIFERO
GLANDIFERO POMIFERO
CANABIFERO LINIFERO
Q. ZOSIMVS Q. L. TERTVLL.
GRAMMATICVS
L. SERGIVS L. L. CJPARISS.
MENSOR
C. PETILIVS C. L. STRABO
CELATOR
C. RVFFVS C. L. CHARITO
MVSICVS
F.F. EX VOTO.

Tertium Ferrariæ extat, in sublimi Ecclesiæ Monialium D. Antonij Abbatis, supèr atrium, est autèm Epitaphium, in tabulâ marmoreâ erectum Labirio Festo puero, cujus imago ibidèm sculpta cernitur; sub imagine verò laudatus D. Scalabrini hoc Disticon legit:

A 3 PARVA

(a) *Antiquitat. Roman. fol.* 96. (b) *Idea dell' Histor. dell' Italia Letterata*, *Tom.* 1. *cap.* 10. *fol.* 168.

PARVA SVB HOC SAXO CLAVDVNTVR OSSA LABIRI
QVEM CASVS PVTEI DETVLIT AD CINERES.

Tandèm illud addimus T. Truppici, à Pirro Ligorio, & à Fabretto memoratum: Hoc ajunt in Villâ Maderij Agri Ferrariensis primò inventum fuisse, indè verò translatum ad Sandali Villam, apùd illos de Karolis; propè viam nùnc situm esse accepimus: Viri, ac mulieris effigies marmoreæ tabulæ insculptæ, cùm inscriptione quatuor constante Exametris, aureum Latinitatis sæculum redolentibus, quæ paritèr hìc legenda exhibemus, ut optimus, in Poesi antiquorum Ferrariensium gustus innotescat:

CERNIS. VT. ORBA. MEIS. HOSPES. MONVMENTA. LOCARI.
ET. TRISTIS. SENIOR. NATVS. MISERANDA. REQVIRO.
EXEMPLIS. REFERENDA. MEA. EST. DESERTA. SENECTVS.
VT. STERILES. VIRI. POSSIT. GAVDERE MARITI.

At postulat argumenti ratio, ut ad rem propiùs accedamus. Publicas Scientiarum, bonarumque Artium Academias cùm in præclarioribus esse Urbibus collocandas scripserit Jacobus Middendorppio, (a) hujusmodi celebritatis jure Ferrariensem Civitatem Studiorum Universitate decorari prometuisse, nemo non videt, seù florentem, sub Azzonis Estensis, seù florentissimum, sub Principum posteriorum imperio ejusdem statum intueamur: Saluberrimo sub cœlo posita, in latissimâ, uberrimâque Cisalpinæ Galliæ planitie hæc intèr Padum utrumque assurgit, mænium amplitudine, viarum majestate, ædifitiorum elegantiâ, Civium nobilitate præclarissima, Urbiumque pulcherrima: Eam sanè intèr præcipuas Europæ Civitates recensuère Gaudentius (b) Merula, Leander (c) Alberti, Jacobus (d) Middendorppio, Philippus (e) Ferrari, Michael Antonius (f) Baudrand, Angelus (g) Aretinus, innumerique magnæ auctoritatis Scriptores; quinimò doctissimus anteacti Sæculi Præsul (h) Urbem nullam in Italiâ, & for-

(a) *Academiarum Universi Orbis lib. 1. cap. 2.* (b) *De Gallor. Cisalpin. Antiquitate, & Origine, libr. 2.* (c) *Italia.* (d) *Academiar. univers. Orbis.* (e) *Lexicon Geograph.* (f) *In additíon. ad dict. Lexicon.* (g) *In Proœmio Instit. Imperialium.* (h) *Battaglini, Histor. dei Concilj Tom. 2. Concil. di Fiorenza, part. 2.*

& fortassè etiàm in cæteris Christiani Orbis regionibus, Antuerpiâ dumtaxàt exceptâ, Ferrariæ similem, venustioremque reperiri, scribere non dubitavit. Nobilissimum de Patriæ nostræ dignitate, ac Estensis Aulæ splendore testimonium perhibet, in Elogio Baptistæ Guarini junioris Janus Nicius Erithreo, quod hìc proprijs ejusdem verbis dare lubet, nè quid, tenuitate nostrâ ipsius pulchritudini detrahamus: *Celebris toto Orbe Terrarum Ferrariensium Ducum Aulæ gloria, illustrium Generis, divitiarumque splendore Virorum multitudine prædita, optimorum Ingeniorum, omniumque præstantissimarum Artium facultate, Principum copiâ referta, Scenarum magnificentiâ, ludicrorum equestrium certaminum gloriâ, sumptuosis frequentium Conviviorum apparatibus nobilis, nullâ unquàm in hominum animis oblivione delebitur. Sed eorum in primis Ducum nominibus, Tubarum duarum, Areosti scilicèt, & Tassi, Homero, Virgilioque non inferiorum, cantu in cœlum elatis omnis posteritatis aures personabunt. Verùm ex illâ Aulâ, undè, tamquàm ex Officinâ aliquâ Tubæ illæ prodierunt, Pastoralis etiàm Baptistæ Guarini Fistula exijt, quæ suavitate, lepòre, tenerorum Amorum delitijs, atquè omnibus ad capiendos animos illecebris, quarumvis Tubarum famam exæquet*. Poetarum quoquè clarissimorum Musæ Ferrariæ laudes cecinère, quos intèr primò memorabimus doctissimum Guarinum (*a*) Veronensem, qui Urbis nostræ decora his Exametris complexus est:

Guarinus Veronensis Ferrariæ Civitati Salutem.

Salve Terra Viris pollens, Ferraria salve
Atque potens opibus, varias celebrata per artes,
Quam pater Eridanus largis amplectitur undis,
Fortitèr adversum propulset ut eminùs hostem;
Teque ferax enutrit ager, te prata coronant;
Te quoquè justitiâ, & duris celeberrimus armis
Marchio magnanimus servat Nicolaus, & auget;
Tu procùl excelsas, tu formosissima turres,
Ornatasque domos aperis, quasi fronte serenâ
Invitans, nostro adventu lætaris amica:
Post tempestates, peragrataque rura, benignè

(a) *In Codice MS. Carmin. Varior. Auctorum, apud D. March. Herculem Bevilacqua.*

Suſcipe nos, placidis retinens complexibus, atquè
Hoſpitio dignare tuo; tibi priſca ſalutis
Tempora jam redeant, reparent nova germina plebem
Amiſſam, fœtus duplicet Lucina novellos:
Sìc Pater omnipotens, sìc Virgo Puerpera firmet,
Et decus æternum, & felix tibi floreat ævum.

Itèm præclariſſimus Marius (a) Molza Mutinenſis, qui in Elegiâ ad Benedictum Accolti, intèr cætera, hæc habet:

Æmula quæ magnæ ſurgit Ferraria Romæ
Hoſpitio tellus facta beata tuo.
Herculis hìc primùm vultu, dextrâque petitus
Naufragij tabulas colligis ipſe tui.

Idem (b) Molza, in Elegiâ ad Herculem II., Ducem Ferrariæ IV.

In medio Eridani ſurgit Ferraria ad undas,
Aureaque invictum tollit ad aſtra caput;
Qualis ſepta ardet baccâ Gangetide gemma,
Atque puellares nectit honore comas,
Talis culta intèr vicinas enitet Urbes,
Clara hominum ingenijs, Semideùmque domus.

Julius Cæſar (c) Scaligero Urbis noſtræ laudes elegantèr cecinit ſequenti Epigrammate:

Inclyta quæ patulo fruitur Ferraria cælo,
Reginas rerum lumine ditat aquas.
Aurea nobilitas, ſtudiorum nobilis otij
Ingenia, audaci pectore, prompta manu;
Magnanimique Duces, genus alto à ſanguine Divùm,
Perfugium profugis mœnia ſancta viris.
Vos me luctificæ redeuntem è ſtragis acervis,
Quos vetus ex imâ ſede Ravenna gemit,
Germano in pugnâ amiſſo, fortique Parente,
Quo Matri victa vita dolore fugit,
Ornatum elogijs, decoratum nomine Regum,
Auctum Felſineâ reſtituiſtis ope.
Salvete Heroes, & quæ ſanctiſſima tellus
Fratriſque, & Matris, & Patris oſſa tegis.

Urbi

(a) *In Tomo 2. Delitiarum Poetar. Italor. recollect. per Gerum.*
(b) *In dicto Tomo Delitiarum, pag. 60.* (c) *In Tomo prædicto, pag. 833.*

Urbi igitùr ornatissimæ cùm Publici Gymnasij decus deesset tantùm, hoc quoquè Imperiali primò, Pontificiâ deindè auctoritate donata est: Ut autèm ab antiquiori institutione, Cæsareâ nempè exordiamur, apùd Leandrum (*a*) Alberti, aliosque probatæ fidei (*b*) Scriptores in confesso est, Fridericum II. Romanorum Imperatorem Bononiense Studium Ferrariam transtulisse; quod autèm ad præcisum translationis tempus spectat, aliquod intèr eos discrimen occurrit, itaùt ex ipsis certi nihìl hac de re statui possit, omnibus cæteroquìn de Imperiali hujusmodi Ferrariensis Academìæ institutione consentientibus; nobis itaquè elaborandum, ut aliquam, si fieri possit, ejusdem Epocham inveniamus, id verò Historicorum Bononiensium ope assecuturos confidimus, quorum testificationem, studiosumque respectivè silentium ad examen adducemus. Leander Alberti Bononiensis, ex sacro Prædicatorum Ordine, in suâ Italiâ scribit, Fridericum II. Imperatorem, insigne in Bononienses ultionis genus meditatum, quòd bellicis ipsius conatibus adversarentur, Bononiam itèrum, atquè iterùm publicâ Studiorum Universitate expoliasse, eam, unâ ex tribus vicibus Ferrariam transferendo; translationis verò tempus minimè designat. Concordat Gaspar (*c*) Bombaci Bononiensis quò ad Academiæ suæ translationes tres à Friderico factas, quò autèm translata fuerit, referre omittit; Cherubinus verò (*d*) Ghirardazzi, & ipse Bononiensis bìs tantùm Patriam suam Litterarum Universitate exutam à Friderico tradit, annis scilicèt 1225., & 1241., ac primò Neapolim, secundò Patavium ab eodem fuisse translatam: Demùm Pompejus (*e*) Vizzani, is quòquè Bononiensis, idem quod Ghirardazzi sentit quò ad binas privationes, translationesque ad loca prædicta annis suprà recensìtis, & Alberti, ac Bombaci sententiæ adstipulatur etiàm, quò ad tertiam privationem à Ghirardazzi prætermissam, quam anno 1248. contigisse scribit; verùm cùm referre debuisset, quemadmodùm de prioribus, Neapolitanâ videlicèt, ac Patavinâ fecerat, quonàm loci Bononiensis Academìa fuerit tertiò à Friderico translata, memoriâ decidit, in Imperatorem de Patria suâ pessimè

(a) *Descrizione di Italia.* (b) *Middendorp., in Opere suprà citat. Joannes Bleu, in Theatr. Civitat. admirandarum. Gonzalez Tellez, in cap. cùm Marcus Ferrariensis n. 2. de Constitutionibus. Baudrand. post Lexicon Ferrarij, in Indice celebriorum Mundi Universitatum.*

(c) *Historia delle cose memorabili di Bologna, libr 1.* (d) *Historia di Bologna, part. 1. libr. 5.* (e). *Historia di Bologna, libr. 3.*

pessimè meritum stilum convertens: Quod autèm reticuit ipse, nos firmissimo Alberti testimonio assequimur; si enìm ipsorum Vizzani, Bombaci, & Alberti sententiâ Bononiensis Civitas tèr fuit Studiorum Universitate spoliata, sique Ghirardazzi, & Vizzani asserentibus, anno 1225. Neapolim, & 1241. Patavium fuit amandata, necessariò concludendum videretur, Alberti prædicto adstipulante, in privatione tertiâ, quam Vizzani anno 1248. secutam fuisse dicit, Bononiensem Studiorum Universitatem Ferrariam fuisse translatam; nos tamèn retentâ Alberti, ac aliorum sententiâ quo ad unam ex tribus Studij translationibus ad hanc Urbem factam, eam anno 1248. contingere potuisse minimè credimus, eo quià Azzo Estensis Ferrariæ prò Sede Apostolicâ Vicarius recentèr constitutus tùnc aperto Marte adversùs Fridericum translatorem dimicaret, sed translationem secundam,
1241 anni scilicèt 1241. hùc factam potiùs arbitramur, quo tempore nullæ intèr Estensem, ac Imperatorem simultates, apertæ saltèm intercedebant; huic autèm opinioni videtur etiàm favere Vir Clarissimus Nicolaus Comneno (a) Papadopoli, qui adversùs Thomasini, & Riccoboni sententiam Patavini celeberrimi Lycei exordia circà annum MCCLX. constituenda esse pronunciat. His itàquè elucidatis præclarissimæ Ferrariensis Academiæ, Imperiali
1241 auctoritate institutæ initium ad annum Salutis MCCXLI. circitèr consignamus. Utinàm verò antiquum Civitatis nostræ Tabularium flammis minimè conflagrasset (quibus auctoribus, quove id acciderit tempore suo loco dicturi sumus), tùnc enìm documenta omnia igne consumpta sunt, quæ intèr multa extitisse credimus, ex quibus primæva Academiæ nostræ dignitas innotesceret! Quamvìs tamèn hujusmodi nos præsidio destitutos penìtus conspexerimus, nihilominùs Imperialis erectionis non probandæ, (certissima enìm est) sed tantùm illustrandæ gratiâ, nonnulla hìnc indè decerpta, aliquibus, quæ ad Ferrariensem Historiam pertinent intertextis, in medium proferemus; Lectorum verò, quos in Universitate nostrâ, ab ejusdem exordio usquè ad Pontificium Diploma Bonifatij IX., de quo infrà, docuisse reperìmus, mentionem alterâ in Historiæ parte habebimus. Ferrariæ igitur Litterarum sedes primò firmata, sub imperio Azzonis IX. Estensis, qui bellicâ virtute præsertìm claruit, animumque prosperis in rebus moderatum, in adversis infractum prætulit:

(a) *Historia Gymnasij Patavini, Tom. 1. lib. 1. sect. 1. cap. 1.*

tulit: Hic ille, qui in Agro Mediolanensi Azzolini de Romano, Tarvisinæ Marchiæ tiranni exercitum, ad Cassiani pontem, 1259
fudit, nefariamque belvam, sibi fugâ prospicientem insectatus, caput lethalitèr clavâ percussit, itaùt captus, custodiæque traditus, paulò pòst solutis violentâ manu zonulis, abiectisque unguentis, quibus vulnus obductum fuerat, trucem animam minabundus efflaverit. Azzo verò usquè ad annum 1264. vitam, im- 1264
periumque produxit, cui vitâ functo Opizzo V., ex Rainaldo filio, quem Manfredus Neapolis Rex veneno sustulerat Nepos in Principatu successit. Vix imperium nactus, ut subditorum felicitati consuleret, Ferrariæ Statuta compilari mandavit, quo- 1264
rum adhùc MS. Codex in membranis exaratus, Mutinæ in celeberrima Estensi Bibliothecâ servatur: Quoniàm verò, intèr ea, leguntur Rubricæ duæ, quæ Universitatis Studiorum, eo tempore in Urbe nostrà existentiam ostendunt, eas per laudatum aliàs D. Joseph Antenorem Scalabrini Apostolicum Protonotarium fidelitèr transumptas hìc damus:

De his, quì non tenentur ire in exercitum.

Itèm statuimus, quod omnes Docentes in Scientià Legum, & Medicinæ, & in Artibus Grammaticæ, & Dialecticæ ire ad exercitum, & aliqualitèr facere Cavalcatam non cogantur, eo addito, ut ad aliqua al a munera personalia subeunda non compellantur, & de hoc Potestas præcisè teneatur, quod Statutum vindicet sibi locum in Doctoribus continuè docentibus.

Rubrica CXIV.

De Privilegijs Medicorum.

Statuimus, quod Medici, qui sunt Cives Ferrarienses sint immunes ab omnibus, & singulis oneribus Civitatis, & Comunis Ferrariæ, prætèr quàm à Collectis, & mutuis, de quibus volumus ipsos teneri, sicùt tenentur alij sui Vicini; hoc tamèn salvo, quod si ducenti milites, & mille Pedites, vèl ultra istam quantitatem iverint in exercitum Comunis Ferrariæ, vel in servitium Comunis Ferrariæ, vèl Domini Marchionis Estensis, quod duo ex ijs Medicis, videlicèt unus Phisicus, & unus Cyrogiæ teneatur ire cùm eis, si placuerit Potestati, & Consilio, & tùnc habeat quilibet à Comuni prò duobus Equis viginti solidos Ferrariæ, & prò tribus Equis per diem quindecìm solidos Ferrariæ, & non plùs; Et teneatur quilibet ipsorum Medicorum habere suum Equum proprium, supèr quo equitare debeat, &

possit

possit per Civitatem, visitando infirmos. Et si non habuerit Equum proprium, ut dictum est, non gaudeat supradictâ immunitate. Et hoc locum habeat in illis Medicis, qui nùnc sunt in Collegio Medicorum, & per ipsorum Collegium fuerint approbati, dummodò quæ in præsenti Statuto continentur, observentur; aliàs autèm non teneatur Potestas eidem aliquid observare; & non teneantur venire ad Consilium, vel optionem, nisì specialitèr à Potestate vocati fuerint.

Opizzo verò Estensium Principum felicissimus fuit; cùm etenìm Ferrarienses æquissimis sub ejusdem legibus tranquillam, ac ab omni prorsùs contentione abhorrentem (*a*) vitam ducerent, id Mutinenses, civilibus lacessitos odijs impulit, ut se ipsos, Ur-
1288 bem, ac Castra centum triginta quinque ejusdem imperio emanciparent: Regienses etiàm Mutinensium secuti exemplum, eo-
1290 rum Civitatem, Castraque centum triginta Estensi Principi ultrò submiserunt, tantùm recta, suavisque in populis moderandis ratio eas apud Respublicas momenti habuit. Imperio itaquè non armis, sed summâ animi æquitate mirum in modum
1293 amplificato, illud tandèm moriens Azzoni X. filio reliquit: Paternæ is virtuti nihìl, Fortunæ plurimùm undè invideret habuit, eam sibi ferè in omnibus iniquam expertus, nonnullorum præsertìm perfidiâ, quos, maximis collatis benefitijs, arctiùs sibi devinxisse arbitrabatur. Mutina enìm, Regiumque (*b*) Lepidi
1306 Estense jugum, quod spontè subierant fœdè admodùm excussere: Ferrariam ipsam hostes, vanâ potiundi spe inflati repentino impetu invaserunt, quos tamèn Ferrarienses in Marchionem fidissimi, fundis, spiculisque, re infectâ in fugam compulère. Azzone imperante, Ferrarienses quosdam, in Sacrorum Canonum scientiâ excelluisse constat, quod perspicuo satìs argumento com-
1292 probamus. Cùm Tarvisini, Gerardo de Camino Cive potentissimo Copiarum Duce, bellum adversùs Aquilejensem Patriarcatum instaurassent, ac Medaræ Castrum, aliaque bona Aquilejensi Ecclesiæ ab Hugone Hostiense Apostolico Legato, per sententiam adjudicata occupassent, Raimundus *della Torre* Patriarca spolium ægrè ferens Gerardum, Tarvisinamque Urbem anathemate percussit; illi verò, se injuriâ lacessitos conquesti ad Ce-
1294 lestinum V. Pontificem sanctissimum provocarunt; sed cùm is, miro humilitatis exemplo à Pontificatu ad herèmum remeasset eodem, quò assumptus est anno, appellationis causa integra ad Boni-

(a) *Sardi, Historia di Ferrara, libr.3.* (b) *Sardi, Histor. di Ferrar. libr.4.*

Bonifatium VIII. devolvit: Legatis igitùr per Tarvisinos ad Papam missis, ab armis hinc indè abstineri jussit, donèc lis civili juditio dirimeretur, & interim anathema, interdictumque suspendit: Judices verò, ut de Partium jure cognoscerent, delegavit (*a*) Pontifex Joannem Ferrariæ Episcopum (in nomine, ac personâ erratum, si Marco Antonio (*b*) Guarino credimus, Fridericus enim Estensis in id tempus Ferrariæ Episcopatum obtinebat), Angelum Contrario Ferrariensem Cathedralis Urbis nostræ Canonicum, ac Renatum Cœnobij S. Bartholomei in Ferrariæ Suburbijs Abbatem, hi verò Arduinum Ferrariensis Ecclesiæ Canonicum, cùm referendi onere sibi assumpsère: Per hùnc igitùr tàm provocantium, quàm Patriarcatus juribus æquâ lance libratis, Judicibusque relatione factâ, ijsdem placuit prò Caminensi, & Tarvisinis adversùs Patriarcham pronunciare, eosque 1295 spiritualibus vinculis, quibus innodati fuerant, absolvere; hæc autèm Judicum nostrorum sententia à Tarvisino Episcopo, intèr Missarum solemnia, Civium omnium animis in lætitiam effusis publicata. Incidit quoquè sub Azzonis X. imperio Instrumentum, rogitù Ferraresij de Lambruschis Ferrariensis Notarij die 22. Februarij 1297. celebratum intèr Fratrem Guidonem de Vincentiâ Ordinis Prædicatorum adversùs Hæreticam pravitatem 1297 in Longobardiâ Quæsitorem, & Fr. Jacobum Ferrari Conventus S. Dominici Ferrariæ Priorem, in quo de Scholis Publicis usquè in id tempus in Conventu prædicto existentibus mentio habetur; fuerant autèm per Comune Ferrariæ à Fratribus S. Dominici conductæ, & ad usum Lectorum Artistarum destinatæ; hoc nos Instrumentum perantiquum legimus, ac id ultrà enunciatum vidimus in Laudo (*c*) quoddam, per Clarissimos Juris Consultos Jacobum Emiliani, & Ludovicum Silvestri, in controversiâ intèr Civitatem, Fratresque vertente lato, prò solutione pensionis Scholarum prædictarum. Azzo verò postremâ Ja- 1309 nuarij die moritur, Fulcho, ex Frisco filio, nepote Principatus (*d*) herede relicto; sed cùm ille puer esset, Dyno Rossi Ferrariæ Potestati consultius visum est, Frisco patri imperium demandare. Vix inaugurato Franciscus Azzonis frater, unâ cùm Raynaldo, & Opizzone nepotibus bellum intulit, ut regno exueret; cùm-

(a) *Gio: Francesco Palladio degli Olivi, Historia del Friuli, part. 1. libr. 7.* (b) *Chiese di Ferrara, libr. 1.* (c) *In libro Decretorum Comunis Ferrariæ anni 1535., pag. 101.* (d) *Sardi, libr. 4.*

cùmque se ausis imparem agnosceret, icto fœdere cùm Arnaldo Pellagrù Bononiæ Apostolicæ Sedis Legato, copijs auctus Pontificijs Ferrariâ potitus est, Tedaldo Castro dumtaxàt excepto, Venetorum præsidijs, à Frisco accitis instructo, intrà quod se Friscus idem in tutum recepit: Sed cùm hoc etiàm hostium potentiæ brevi cessurum vereretur, Venetias se clàm Friscus contulit, illudque Reipublicæ dono dedit; quapropter Veneti muneris servandi solliciti Joannem Soranzo, Delphinum Delfino, Vitalem Michele, & Andream Quirini Senatores amplissimos, cùm validâ Armatorum manu ad Castrum muniendum delegarunt; sed cùm nè dùm hostibus, verùm etiàm Ferrariensibus gravissimi essent, quippè qui Civium domos everterent, omniaque cædibus, ac incendijs implerent, nè Urbs pulcherrima tanto in discrimine constituta in deterius prolaberetur, utrinquè conventum, ut sub Pontifitio Civitas, Castrum verò, superiusque Suburbium Veneto sub dominio remaneret: At Francisco, ac Nepotibus Estensibus divisio hujusmodi indignationem movit, fore enìm arbitrati fuerant, ut à Pontifitijs Urbis imperium obtinerent. Sed Venetorum dominium minimè diuturnum fuit; cùm enìm frequentèr, eruptione è Castro factâ, Civitatem adorirentur, illos Arnaldus Legatus repressit primò, deindè Castro, Suburbioque pœnitùs expoliavit. His peractis, Ferrariam Ecclesiæ nomine Legatus moderari cęperat, Populo Estensium regimen exoptante; idcircò à Ferrariensibus ad Pontificem, qui Lugduni tunc residebat nuncij sunt (*a*) missi, ut de Urbis gubernio statueret; spes enìm invaluerat, illud fore Estensibus renunciandum, quod Legatus anteà se effecturum spoponderat. Pontifex verò ea nihil moratus Ferrariam Ecclesiæ asseruit, ejusque regimen novis Constitutionibus ordinavit: Cęterùm cùm Vicarij prò Ecclesiâ constituti omnia sibi licere rati Ferrariensium animos irritassent, Legatus de Ferrariâ in Ecclesiæ obsequium retinendâ
1313 desperans, eam Roberto Neapolis Regi tradidit: Itaquè Catalaunij milites à Rege missi sub Adenulpho de Aquino, ut Urbi præsidio essent; verùm cùm ipsi Ferrariensium sanguinem sitientes, Cives plurimos, prò crudelitatis libitu enecassent, tandèm Marchionum Estensium, Civiumque armis, anno 1317. die
1317 Augusti 5., in quâ D. Dominici Festum recurrit Catalaunij omnes obtruncati sunt, ac Civitas Estensibus iterùm mancipata.

Magnâ

(a) *Sardi, libr. 5.*

Magnâ tùnc animorum concordiâ ad Principatus participationem assumpti Marchiones Estenses quinque, nempè Raynaldus III., Opizzo VII., Nicolaus II. Aldobrandini, Azzo XI., ac Bertoldus Francisci filij, sed Urbis regimen Raynaldo, ætate, consilioque præstantiori collatum est. His felicitèr gestis, gratibusque Deo Optimo Maximo, de Catalauniorum tyrannide triumphatâ humillimè actis, visum est etiàm, D. Dominico, cujus patrocinio hæc omnia à Deo impetrata referebantur, perpetuum grati, devotique animi monumentum sacrare: Urbis igitùr Protector, publicâ sanctione declaratus, sacris ejusdem imaginibus Portæ omnes Civitatis munitæ, edictumque, ut anno quolibet, Festo ejusdem recurrente, Collegia, & Artes ejus Templum solemnitèr inviserent, oblationesque dicarent. Antiquum de hac, & D. Georgij oblatione Civitatis decretum datum anno 1322., anno scilicèt à cæde Catalauniorum quinto habemus in pulcherrimo MS. 1322
Statuti Maleficiorum vetusto Codice, in membranis exarato, qui in Comunis Tabulario asseruatur: Cùm autèm de Judicum Collegio, ac de Medicis, & Physicis in eo mentio incidat, illud tamquàm argumento nostro conveniens integrum exhibemus:

Anno Domini millesimo tercentesimo vigesimo secundo, Indictione quintâ, die sextâ Mensis Augusti. Dominus Galacius de Medicis, D. Antonius de Signorellis, D. Eurinus de Curionibus, D. Bonmattheus de Pajarinis, Magister Bonifatius de Salvetis, D. Gracianus Specialis, D. Crescimbenus Parolarius, D. Jacobus Cimina Caxarolus S. Ad Honorem, & reverentiam Domini Nostri Jesù Christi, & gloriosæ Mariæ Virginis, & Beatorum Sanctorum Georgij, & Dominici Protectorum, & Defensorum Civitatis Ferrariæ, Providerunt, decreverunt, & ordinaverunt prædicti Sapientes regentes de præsen i Mense Augusti in Civitate Ferrariæ, unà cùm Domino Tassino eorum Judice, & Dominus Tassinus Judex unà cùm dictis Sapientibus, Quòd omnes Judices, qui sunt in Collegio Judicum Civitatis Ferrariæ, Medici, Physici, & Cyrogiæ, omnes Notarij tàm exercentes offitium Notariæ, quàm non, Drapperij, & cæteri Mercatores cujuscumque Marchadantiæ, Aurifices, Spatarij, Sartores, Zipponarij, Tabernarij, Calegarij, Pilipar.j, Fabri, Magistri de Manariâ, Muratores, Macellatores, Caxaroli, Piscatores, Sprochani, Præcones, Brentatores, Barbitonsores, Fornarij teneantur, & debeat quælibet Facultas, & Ars per se, die Vigiliæ S. Georgij, in Vesperis, & in die S. Dominici, in mane ire ad Festum, & Ecclesias prædictorum Sanctorum,

rum, & quælibet dictarum Facultatum, & Artium habere debeat unum Ciriotum saltèm ab uno Bononeno grosso, & dictos Ciriotos offerre, & deponere ad Altaria dictarum Ecclesiarum: Et hoc pœnâ, & banno quadraginta solidorum Ferrariæ prò quolibet, & qualibet vice, quâ cessaverint prædicta facere.

Lecta, & publicata fuit dicta provisio per me Raffaldum Notarium, & lata, & pronunciata fuit per Discretos Viros Dominum Taffinum Judicem XII. Sapientum, Curinum de Curionibus, ex Decretis in Consilio Generali Civitatis Ferrariæ, in Palatio Cōmunis Ferrariæ congregato pèr sonum Campanæ more solito, ad discum maleficiorum, ubì jus redditur, In millesimo tercentesimo vigesimo secundo, Indictione quintâ, die duodecimâ Mensis Augusti, præsentibus Sapienti, & discreto Viro D. Guasparino Judice Maleficiorum, qui fuit de Cremonâ, D. Nicolao de Capellino Judice, Petro de Fabro Notario, Princivalle de Camerino Notario, Amorotto de Gondoaldis Notario, Jacobo de Agazottis Notario, Nicolao de Capellinis Notario, & alijs.

Raynaldus verò, Principatu egregiè functus, illum, morte
1336 intercedente Opizzoni VI. fratri gerendum dimisit: Hic eodem, quo inauguratus est. anno Mutinam, quàm anteà obsederat, à Manfredo, ac Guidone de Pijs recuperavit, alijsque præclarè ge-
1352 stis morte sublatus est, superstitibus filijs undecim, quos ex Lippâ Ariosto susceperat. Natu major Aldobrandinus IV. imperium consecutus est, annisque novem administravit; pòst hùnc regna-
1361 vit Nicolaus III. frater, cruris vitio, cognomento Claudus: Postremis verò Nicolai temporibus, anno scilicèt 1385. Ferrariensis
1385 Populus in Thomam de Terdonâ Sapientum Judicem odio exęstuans, quod novorum Vectigalium exigendorum auctor apùd (*a*) Principem crederetur, ad Marchionalem Curiam, quò ille se se in tutum recepisse arbitrabatur convolavit, invisum caput sibi à Nicolao ad necem traddi, ingenti vociferatione postulans: Populi insanientis impetum, verbis lenire conatus est Marchio, sed cùm proficeret nihìl, veritus nè quid in se etiàm feroces animi molirentur, Thomam, invitus quamvìs, àc nè in miserum sævirent dèprecans eorum potestati permisit: Tùnc Thomas à conspirantibus statìm obtruncatus, ejusque cadaver ad Sapientum Ædem primò, ad Forum magnum deindè tractum, ibidèmque

hepate

(a) *Giacomo da Marano, Annali MSS. di Ferrara, all'anno* 1385.

hepate avulso, canibusque in cibum projecto, intèr barbaros exultantium ejulatus, unâ cùm Communis Ferrariæ Codicibus, alijsque Reipublicæ monumentis omnibus in pyræ modum suppositis concrematum est: Immane profectò facinus, ac perpetuò deplorandum, non tantùm quod in Patriæ Parentem Filij animadverterint, verùm etiàm quià antiquiora Civitatis nostræ documenta, ex quibus nos fortasè multa ad Gymnasium Ferrariense pertinentia eruere potuissemus, igne perierint. Nicolao Albertus V. frater in dominio successit; quoniàm verò hoc impetrante alterum 1388
nostræ Studiorum Universitatis Privilegium, Pontifitium scilicet datum est, de eodem nùnc instituendus sermo. Et nobis primò notandus occurrit error Raphaelis (*a*) Volaterrani scribentis, Bartholomeum de Saliceto ab Alberto Ferrariæ Principe, anno 1416. fuisse accersitum, ut novam ibidèm Scholam auspicaretur; quomodò enìm id fieri potuisset ab ijs, quorum (*b*) primus anno 1393., alter verò anno 1412., ut patet ex ejusdem Epitaphio, quod suo loco edemus, è vivis excesserant: Gravior tamèn Middendorppi lapsus, qui ne dùm Volaterranum Studij nostri (*c*) originem ad annum 1316., Alberto Marchione, ac Saliceto auctoribus referre, perperàm asserit, verùm etiàm Studium idem à Bonifacio VIII. Pontifice fuisse confirmatum: Nobis in hoc Volaterrani partes suscipiendæ, quod in ejusdem Codicibus non annus 1316., ut scribit Middendorppi, sed 1416. adnotatus legatur; cæterùm quo ad Middendorppi sententiam, quâ videtur cùm Volaterrano sentire, erectionem Ferrariensis Academiæ à Bonifacio VIII. confirmatam fuisse anno 1316., duplicitèr eum errasse patet, primò circà tempus Dati Apostolicarum Litterarum, ut paulò infrà videbimus, secundò circà indicationem Papæ concedentis, nàm cùm Bonifacius VIII., teste Platinâ, die 11. Octobris 1305. è vivis excesserit, minimè potuit Studium nostrum anno 1316. confirmare: Sed his omissis, ut certum Privilegij tempus innotescat, ad Albertum Marchionem revertimur: Præclarissimum is Christianæ pietatis argumentum editurus, cùm Romæ Bonifacius Papa IX. extraordinarium Jubileum indixisset, cùm quadringentis ex Equestri (*d*) Ordine delectis Viris, peregrinantium, ut Romipetæ solent, more indutis, anno regni sui tertio ad Urbem contendit: Alberti adventum ut rescivit Pontifex

(a) *Commentar. libr. 1. in fine.* (b) *Sardi, libr. 6. in fine.*
(c) *Academiar. universi orbis, libr. 3.* (d) *Histor. di Ferrara, libr. 6.*

tifex quinque Romanæ Ecclesiæ Cardinales, ac magnum Hierosolimytani Ordinis Magistrum obviàm misit, qui mille passibus ab Urbe procul, Marchioni, cætuique illius nobilissimo occurrentes, intèr festivos Romanorum plausus Bonifacij ad pedes usquè comitati sunt. Quàm verò magnificè, & peramantèr Papa Sanctissimus Albertum exceperit, quibus eum muneribus cumulatum dimiserit referre mittimus; hoc tantùm ad rem nostram dixisse sufficiat, illum scilicèt ab eodem Bonifacio Pontificium Gymnasij nostri Privilegium, tàm suo, quàm Communis Ferrariæ nomine tùnc obtinuisse; Marchioni etenìm id curæ fuisse credimus, ut non solùm in Ferrariensi Civitate Generale Studium Apostolicâ, Imperialique auctoritatibus erectum vigeret, sed etiàm ut illud, eo tempore intermissum, sub Pontificij Diplomatis calore restauraret, ac pristinæ restitueret dignitati: Diploma verò, cujus Originale servatur in Archivio Communis nostri, hujusmodi est:

BONIFATIUS Episcopus Servus Servorum Dei. Ad Perpetuam Rei Memoriam. In supremæ Dignitatis Apostolicâ speculâ, licèt immeritò, disponente Deo constituti, ad universas Regiones Fidelium nostræ Vigilantiæ creditas, eorumque profectus, & commoda, tamquàm Universalis Gregis Dominici Pastor commissam Nobis speculationis aciem, quantùm Nobis ex alto permittitur extendentes, Fidelibus ipsis, ad querendum Litterarum Studia, per quas Divini Nominis, suæque Fidei Catholicæ cultus protenditur, Justitia colitur tàm publica, quàm privata res geritur utilitèr, omnisque prosperitas humanæ conditionis augetur, libentèr favores gratiosos impendimus, & opportunæ commoditatis auxilia liberalitèr impartimur. Cùm itaquè sicùt nupèr prò parte dilectorum Filiorum Nobilis Viri Alberti Marchionis Estensis, in nostrâ Civitate Ferrariensi, prò Nobis, & Romanâ Ecclesiâ Generalis Vicarij, & Communis Civitatis Ferrariæ ejusdem fuerit expositum, Quod ipse Marchio, & Commune non solùm ad utilitatem, & prosperitatem Reipublicæ hujusmodi, & Incolarum prædictæ Civitatis, & Districtus ejusdem, sed & aliarum partium vicinarum laudabilitèr intendentes, in eâdem Civitate, loco utiquè ad hoc accommodato admodùm, & idoneo desiderent plurimùm vigere Studium auctoritate Apostolicâ Generale in quàlibet Facultate licitâ, ut ibidèm Fides dilatetur, erudiantur simplices, æquitas servetur, juditii crescat ratio, & intellectus hujusmodi augeantur. Nos præmissa, & etiàm eximiam devotionem, & fidei puritatem, quam ipsi Marchio, & Commune ad Nos, & Romanam Ecclesiam Matrem cunctorum Fidelium, & Magistram gerere digno-

dignoſcuntur attentè conſiderantes, & quod illas ad eamdem Eccleſiam eo ampliùs debeant augumentare, quò per Nos, & Sedem Apoſtolicam ſe proſpexerint gratijs, & privilegijs Apoſtolicis honorari, ferventi deſiderio appetimus, quòd Civitas ipſa, quam Divina Bonitas Cleri, & Populi numeroſitate abbundantèr, & tot gratiarum dotibus inſignivit, & aliorum multiplicium donorum fæcunditate dotavit, locorum amœnitate non modicâ decoravit, ac Diſtrictus, & partes prædictæ Scientiarum muneribus amplientur, ut Viros producant, conſilij maturitate conſpicuos, Virtutum redimitos ornatibus, ac diverſarum Facultatum dogmatibus eruditos, ſitque ibì Scientiarum Fons irriguus, de cujus plenitudine hauriant univerſi Litterarum cupientes imbui documentis. His igitùr omnibus, & præſertim idoneitate dictæ Civitatis, quæ ad multiplicanda doctrinæ ſemina, & germina ſalutaria producenda valdè congrua, & accommodata fore dignoſcitur, ac Victuvalium fertilitate, Hoſpitiorum inſignium multitudine, alijſque commoditatibus quamplurimis, quas Civitas ipſa ibidèm opportunas habere dignoſcitur, & quod quantò magìs, ſi Privilegiorum Sedis prædictæ muniatur preſſidijs, amplioribus proficiet incrementis, diligenti examinatione penſatis, non ſolùm ad ipſarum Civitatis, ac Diſtrictus, & partium, Incolarum, ſed & aliorum, qui propterea de univerſis Mundi partibus Civitatem confluent ad eamdem commodum, & profectum ſtudio Paternæ ſollicitudinis anhelantes, devotis Marchionis, & Communis prædictorum ſupplicationibus inclinati §. Ad laudem Divini Nominis, & Fidei Catholicæ propagationem, exaltationem Eccleſiæ ſupradictæ, auctoritate prædictâ tenore præſentium Statuimus, & ordinamus, Ut in dictâ Civitate de cęterò ſit Studium Generale, illudque perpetuis temporibus inibì vigeat, in Sacrâ Paginâ, Jure Canonico, & Civili, nèc non in Medicinâ, & qualibet aliâ Litterarum licitâ Facultate, & quòd Docentes, Legentes, & Studentes ibidèm omnibus Privilegijs, libertatibus, immunitatibus, & indulgentijs conceſſis Doctoribus, Legentibus, Magiſtris, & Scholaribus, & præſertìm in eadem Sacrâ Paginâ, in Bononienſi, & Pariſienſi Studijs commorantibus gaudeant, & utantur, quodque illi, qui proceſſu temporis Bravìum meruerint in illâ facultate, in quâ ſtuduerint obtinere, ſibique licentiam docendi, ut alios erudire valeant, ac Doctoratus, ſeù Magiſterij honorem petierint elargiri per Doctorem, ſeù Doctores, aùt Magiſtrum, ſeù Magiſtros illius Facultatis, in quâ examinatio fuerit facienda, Epiſcopo Ferrariæ, qui prò tempore fuerit, vel Eccleſiâ Ferrariæ vacante, dilectis Filijs Archipresbitero, & Capitulo ejuſdem Eccleſiæ, aùt illi, vel illis, qui per eumdem Archipresbiterum deputatus, vel deputati

putati fuerint præsentetur, idemque Episcopus, seù Archipresbiter, & Capitulum, aùt Deputatus, seù Deputati hujusmodi, ut præfertur, Doctoribus, & Magistris, in eàdem Facultate actù inibì regentibus convocatis, illos, in his, quæ circà promovèndos ad Doctoratus, seù Magisterij honorem requiruntur, per se, vel per alium, seù alios juxtà modum, & consuetudinem, qui super talibus, in Bononiensi, ac Parisiensi prædictis, ac alijs Generalibus Studijs observantur, examinare studeat, seù studeant diligentèr, eisque, si ad hoc idonei, & sufficientes reperti fuerint, hujusmodi licentiam tribuat, seù tribuant, & Doctoratus, seù Magisterij honorem conferat, seù conferant: Illi verò, qui in eodem Studio Ferrariensi examinati, & approbati, ac docendi licentiam, & honorem hujusmodi obtinuerint, ut est dictum, ex tùnc, absquè examine, & approbatione aliâ regendi, & docendi, tàm in prædicto Ferrariensi, quàm in singulis alijs Generalibus Studijs, in quibus voluerint regere, vèl docere, Statutis, & Consuetudinibus quibuscumque contrarijs, Apostolicâ, vèl quacumque firmitate vallatis nequaquàm obstantibus plenam, ac liberam habeant facultatem. Nulli ergò omninò hominum liceat hanc paginam nostræ Constitutionis, & Ordinationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autèm hoc attentare præsumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romæ, apud S. Petrum 4. Nonas Martij, Pontificatus Nostri anno secundò.

S. de Aquilâ Paulus.

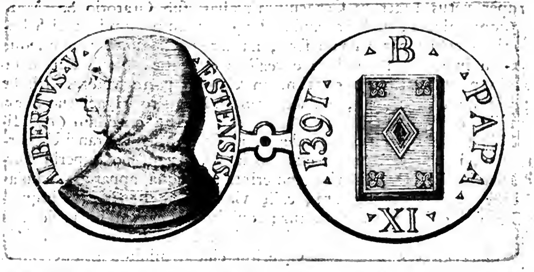
Mar. P. de Mentellâ.

S. Gregorij ab Extrà.

Ex toto Litterarum contextù patet, quanti Ferrariæ Civitas, tùnc etiàm temporis à Romanis Pontificibus fuerit estimata; omnia enìm Bullæ verba Principes, Clerum, Populum, opulentiàm, pulchritudinem, majestatem Urbis nostræ amplissimis laudibus prosequuntur. Ceterùm cùm Bullæ Datum nòn à Christi anno, sed à secundo Pontificatus Bonifacij 4. Nonas Martij
1391 subsignetur, neminem latère potest, per hoc, annum 1391. designari; Bonifacius enìm, teste Platinâ, quartò Nonas Novembris 1389. Divi Petri Cathedram obtinuit: Concordant Gaspar (*a*) Sardi, Jacobus (*b*) de Marano, ac Marius (*c*) Equicola ad

(a) *Histor. di Ferrara, lib. 6 in fine.* (b) *Annali MSS. di Ferrara.*
(c) *Genealogìa dei Principi Estensi MS.*

ad annum 1391. quinimò horum postremus præcisè narrat, Albertum Marchionem sexto Idus Februarij Romam contendisse, pridiè Kalendas Aprilis redijsse Ferrariam, octavo Idus Octobris anni ejusdem Gymnasium aperuisse. Quod verò in Apostolicâ Constitutione, de Publicâ Studiorum Academiâ Ferrariæ anteà auctoritate Imperiali erectâ nulla habeatur mentio, mirandùm nihil; Pontifex enim tamquàm Supremus Ferrariæ Dominus nullum de Imperatore, qui Ecclesiam vexaverat, verbum habere voluit, ac magìs ex Pontificiâ dignitate esse duxit, gratiam ex integro conferre. Hoc itaquè ditatus munere Albertus Ferrariam redijt à Populo universo, triumphantis instàr exceptus, eidemque Civitas, in perpetuum Sacri itineris monumentum, marmoream in Cathedralis Ecclesiæ facie Statuam dicavit, quæ Marchionem, piâ Romipetarum veste indutum, cuculloque caput obtectum repræsentat: Æneum etiàm Alberti numisma apùd se habet Cl. V. Hieronymus Baruffaldi, cujùs in anticâ Princeps ille cucullatus cernitur, in posticâ verò Liber, Universitatis Scientiarum Ferrariæ institutæ symbolum, cùm nomine Bonifacij IX. Papæ instituentis, ac expressâ appositione anni 1391., quò Privilegium datum est; cùm autèm possessor suprà laudatus nobis potestatem numisma idem exemplandi fecerit, illud hìc exhibemus.

Marchio autèm de Lyceo, quo citiùs fieri posset, instaurando sollicitus, Viros sapientissimos ad cultiores Italiæ (*a*) Urbes legavit

(a) *Giacomo da Marano, Annali, al detto anno* 1391.

gavit, ut quos magni nominis Theologos, Juris-Utriusque Peritos, Philosophos, Medicos, aùt quavìs aliâ in Facultate præstantiores invenissent, ad legendum Ferrariæ, mercede pactâ, invitarent: Id ubì innotuit, hominum doctissimi, Alberti munificentiâ, Urbìsque nostræ dignitate allecti nomen dedère; fuerunt autèm intèr cæteros, Bartholomeus (*a*) de Saliceto, ac Giliolus, sivè Egidiolus (*b*) Cavitelli, Legum Interpretes celeberrimi; Bartholomei verò sublimior doctrina, præclariusque nomen fuit, Bartolo enìm, Baldoque vitâ functis, supèr omnes (*c*) Juris Interpretes, qui tùnc in vivis agebant Principatum obtinuit: His accessere Petrus de Ancharano, Joannes Pleone, Jacobus Pigna, Benedictus Bargi, & alij, quorum nomina ignoramus; credibile tamèn est, peritissimos in quàcumque Facultate fuisse conductos; nàm, cùm de Academiâ optimè firmandâ, vulgandâque ageretur, eos deligi necesse erat, qui magnam sibimet ipsis, nostræque Studiorum Universitati famam comparare possent. Intereà antiquæ Scholæ, in quibus anteà publicè legi consueverat, resarciebantur, erant autèm Juristarum usui inservientes ab illis Artistarum haùd modico viæ spatio sejunctæ. Legalis scientiæ Scholas quatuor (*d*) ab origine fuisse legimus, easque in Cœnobio Minorum Conventualium D. Francisci, in Viâ, quâ ad Judecam tenditur positas, duas nempè, quarum una Schola magna appellabatur, supèr vetus Fratrum Cęnaculum, alias sub Oratorio SS. Martyrum Fabiani, ac Sebastiani: Hæ postmodùm cùm ingenti Scholarium copiæ pàres non essent, numero auctæ sunt, nonnullęque etiàm in Civium domibus è regiòne excitatæ. Nobis aùtèm sedulò perquirentibus, quanàm in Cęnobij parte veteres Scholæ hujusmodi extitissent, à doctissimo P. Magistro Hyacintho Sbarraglia dicti Cęnobij filio ostensa fuit inedita quędam (*e*) Historiola De Fundatione Ecclesię, ac Conventus S. Francisci Ferrariæ, in anteacti Sęculi exordio à Fr. Augustino Superbi Ferrariense dicti Ordinis viro conscripta, ex quâ apparet, Scholas fuisse, ubì nùnc horreum, cellę vinarię, ac lignarię, aliæque Cœnobij officinę conspiciuntur; quinimmò earum in parietibus monumenta varia à Scholaribus relicta, suo tempore se vidisse perhibet citatus Auctor: Cęterùm eidem minimè acquiescimus asse-

(a) *Sardi, Histor. libr. 6. in fin.* (b) *Mario Equicola, Genealog. Estense.*
(c) *Gio Battista Pigna, Genealog. Estense, libr. 5.* (d) *Memorial. dell' anno 1448. fol. 30. 31. e 39., & Memor. del 1449 fol. 40. e 48.*
(e) *Appresso i Frati di S. Francesco di Ferrara, fol. 5.*

asserenti, Scholas prędictas à Communi Ferrariæ Cœnobio D. Francisci dono tùnc fuisse traditas, quandò Paradisi æde comparatâ, omnium ibidèm Scientiarum sedes constituta est, Scholæ etenìm Communis propriæ non erant, sed per idem à Fratribus conductę, ut videre est in partitis solutionum, quæ in Publicis Memorialibus sunt descriptæ, ac etiàm patet ex Libro quoddam Rationum (a) Cœnobij nobis exhibito. Scholas verò Artistarum, quas in Conventu Fratrum S. Dominici positas, ac multò antè Bonifacij Diploma per Commune Ferrariæ à Fratribus prædictis conductas fuisse commemoravimus, quatuor paritèr numeramus; erant autèm propè januam antiqui Templi, ad Occidentem positam, (b), eòque loci, ubì nùnc resident Reverendissimi in hæreticam pravitatem Quæsitores, quarum ad unam, quæ deindè meliorem in usum immutata, SS. Cruci dicata est, accessus scalâ mediante habebatur; & his paritèr, aucto Scholarium undequaquè confluentium numero aliæ additæ sunt, proùt suo loco, Deo dante videbimus. Omnibus igitùr, quæ opportuna visa sunt ordinatis, Alberto Estense Marchione imperante, dùm Sapientum Judicis vacaret Sedes, Scientiarum, ac Facultatum omnium Academia, Apostolicâ auctoritate Ferrariæ aperta est Octavo Idus Octobris Anni ab Incarnatione D. N. Jesu Christi MCCCIXC. Ex omnibus autèm nedùm Italiæ locis Discipuli advenère, verùm etiàm Græci, Flandri, Germani, Galli, Angli, Hispani, Lusitani, nullaque fuit politioris Europæ Natio, quæ ex suis aliquos ad Ferrariense Litterarum Emporium erudiendos non miserit. Nùnc verò ut de antiquiori Universitatis nostræ Economiâ diceremus, rerum ordo postularet; sed quì efficere id poterimus, documentis omnibus ea tempora respicientibus destituti! nihilominùs nè quid à tenuitate nostrâ omissum Lector doleat, à posterioribus anteriora conjicientes, ea quæ in Ferrariensi Academiâ usitata comperimus, ad ejusdem originem, ceù flumen ad fontes revocabimus. Nostra Studiorum Universitas, sicùt cæteræ, tria Personarum genera complectitur, Lectorum nempè, Scholarium, ac Doctorum: A Lectoribus exordiendo; in duas hi classes dividuntur, quarum prima Juristarum, Artistarum altera vulgò nuncupatur: Juristis Cathedræ Decretorum, Juris Canonici, & Civilis, ac Notariæ; Artistis verò, Sacrę Scripturę, Theologię, Chi-

(a) *Libro degli Usi del Monistero di S. Francesco, dell'anno* 1481., *fol.* 031.
(b) *Memoriale dell'anno* 1448., *fol.* 30.

rurgię, Medicinę, Logicę, Sophistarię, Metaphysicę, Physicę, Moralis Philosophię, Matheseos, Cosmographię, Astronomię, Astrologię, Rhetoricę, Poeseos, Hebraicę, Grææ, Latinæque Linguarum Cathedræ fuerunt assignatæ: Rotuli quoquè formati, in quibus Lectorum unicuique Scientiæ, Facultatèsve exponendæ præfiniebantur, diebus, ac horis ad legendum constitutis, proùt usque in præsens fieri consuevit: Lectorum verò nonnulli ad tempus, stipulatione interveniente conducebantur, alij pòst gratìs præstitum legendo servitium, ad inferiores assumpti Cathedras, digniores gradatìm, quod hodiè paritèr in usu est, optionis titulo obtinebant. Reliquum foret, ut de Privilegijs Lectorum muneri concessis, ac de stipendijs, quæ per Commune Ferrariæ, cujus, ab origine res Gymnasij (*a*) curare fuit, persolvebantur aliquid adderemus, sed hæc ad obscuriora minùs tempora remittimus. Ad Scholares quod pertinet, in duas Universitates, Juristarum, videlicèt, ac Artistarum duabus Lectorum classibus respondentes dividebantur; quælibet autèm Scholarium Universitas ex Nationibus diversis constituebatur, apùd quas quotannis de Nationum corpore Rectorem eligendi potestas erat, isque in negotijs ad Licey, subditorumque suorum regimen pertinentibus magnam habebat auctoritatem: Sigillis quoquè proprijs istæ Scholarium Universitates utebantur, proùt constat ex antiquo Juristarum nobis à V. Cl. Hieronymo Baruffaldi communicato, cujus hæc forma:

Triplex tandèm Doctorum Collegium, Theologorum videlicèt, Juristarum, & Medicorum, per quæ Facultatum prædictarum studio-

(a) *Giacomo da Marano Annali, all'anno* 1391.

studiosis, debitis tamèn præmissis experimentis, Doctoralis Dignitas conferri solet. Collegia hæc singula, Scholariumque Universitates Statutis proprijs reguntur, quæ usque à Gymnasij nostri incunabulis efformata fuisse conijcimus, quod vetustiores Statutorum prædictorum Codices, qui usquè ad nos pervenerunt, præcedentium aliorum reformationes esse dignoscantur; sed de his alibì fusiùs. Antequàm verò ad alia progrediamur, Collegiorum quatuor, Judicum nempè, Advocatorum, Procuratorum, & Notariorum brevitèr mentionem faciendi, hìc locum dari arbitrati sumus: Omnia antiquissima sunt, ità ut eorumdem institutionis tempus nos lateat, omnia ad legalis Scientiæ exercitivam pertinentia, quaproptèr in Historiâ Lycei nostri, quod Jurisutriusque fons, & thesaurus dici potest, locum habere promerentur. Judicum Collegium, quod modò, & jamdiù non extat, ex omnibus Jus Ferrariæ dicentibus constituebatur, & de Collegio hujusmodi mentio est in Decreto per Judicem, & Sapientes Magistratus edito anno 1342. die 30. Octobris, sub Principatu Opizzonis Marchionis Estensis, ac in alio 1346. 1. Junij, quorum in primo D. Lippus de Melioratis de Florentiâ J. U. D:, & Sapientum Judex, in altero verò D. Arpolinus de Naulis J. U. D. Parmensis, de Collegio Judicum Civitatis Ferrariæ declarati sunt, ut patet ex citatis Decretis, quæ habentur in vetusto membranaceo (a) Statuti Maleficiorum MS. Codice. Advocatorum quoquè, Ferrariæ olìm Collegium fuit, ejusdemque mentio est in antiquiore Statutorum Urbis nostræ Codice Ferrariæ impresso per Severum anno 1476., Libr. 2., sub Rubr. De Patrociniis Advocatorum: Collegium Procuratorum Ferrariæ adhùc viget, ejusdemque Statuta habemus in fine prædicti Statutorum Codicis; hæc verò in posterioribus Statutorum eorumdem editionibus, in multis sunt reformata, itàut Rubricæ LXXXVI. editionis 1476: de Procuratorum Collegio tractantes, nùnc ad XXXVII. tantùm redactæ reperiantur. Tandèm Notariorum Collegium Ferrariæ existit, cujus paritèr Statuta habemus in laudatâ editione 1476., post ea Collegij Procuratorum; hanc autèm editionem citamus, quòd antiquior sit, non quod in id tempus Collegium hoc, aliaque prædicta, quæ longè vetustiora sunt, originem habuisse putemus. Collegij Notariorum Massario competit Juspatronatus Capellæ SS. Cosmæ, & Damiani in Ecclesiâ Cathedrali Ferrariæ, vigore

(a) *In Archivio Communitatis Ferrariæ, ad pag.* 40., *&* 44.

gore Erectionis factæ per Bartholomeum *Dalle Rose* Notarium 2. Julij 1443., rogitu Rainerij Jacobelli Ferrariæ Notarij, quò cautum fuit, ut deficientibus illis de dictâ Familiâ *Dalle Rose*, Jus Patronatus in Massarium Collegij prò tempore transiret. Sed & anno 1547. 27. Aprilis, rogitu Benedicti de Silvestris Ferrariæ Notarij, Bernardinus Barbuglio Ecclesiæ Parochialis S. Petri Rector, Grammaticus, ac Orator doctissimus Capellam in dictâ Ecclesiâ, sub Crucifixi titulo erigi mandavit, cùm onere quotidiani Sacrificij, eamque congruè dotavit de bonis quibusdam existentibus in Villâ *Occhiobello* Ferrariensis Diœcesis, jus verò præsentandi ad Capellam prædictam spectare voluit primò ad Trivigium Barbuglio, deindè ad filios, & descendentes masculos legitimos, & naturales dicti Trivigij, tandemque, ijs deficientibus, ad Collegium Notariorum Ferrariæ: De Capellaniâ hujusmodi sermo est etiàm apùd Marcum Antonium (*a*) Guarini. Itèm Massarius prò tempore Collegij Notariorum, unà cùm Guardiano Conventus S. Francisci de Ferrariâ Commissarius est hæreditatis qu. Thomæ de Nigrisolis, vigore Testamenti ab eo conditi die 4. Maij 1456., & Codicillorum die 5. Maij, rogitu Libanorij de Curlo. Tandèm Collegij prædicti prò tempore Massarius, unà cùm Conservatoribus, Syndicis, & Gubernatoribus Hospitalis Domus Dei Ferrariæ Commissarius, & exequtor est ultimæ voluntatis qu. Nascimbeni Zipponari, ac quasdam ex hæreditate dicti Nascimbeni eleemosynas puellis nubentibus distribuit; id autèm totum vigore Testamenti, rogitù Antonij Colornio, Ferrariæ Notarij, sub die 15. Aprilis 1574. Dùm Ferrariense Gymnasium, optimis roboratum legibus ampliora in dies incrementa susciperet, Albertus Marchio Urbi magnificis ædifitijs ornandæ operam impendebat, quorum nonnulla sumptu regio usquè à fundamentis excitata, & hæc intèr, Palatium Paradisi nuncupatum, quod (*b*) Cabrino Roberti ejus Socero incolendum tradidit: Marchionem futurorum quodammodò præscium, Ædem hanc construxisse dixerimus, quæ duo post Sæcula Gymnasij sedes futura erat; nonnihil equidèm peculiare habet, quòd is, qui Ferrariam publicæ Academiæ reparatione decoravit, eidem quoquè locum, ubi digniùs consisteret inopinatò paraverit: Pòst hæc fato cessit, Princeps herclè virtutum omnium ornatissimus, à Ferrariensibus jure
1393 meritò illacrymatus, ejusque (*c*) cadaver in D. Francisci Templo tumu-

(a) *Chiese di Ferrara*, *libr.* 4. *fol.* 280. (b) *Sardi, Histor. lib.* 6. *in fine.*
(c) *Guarini*, *Chiese di Ferrara*, *libr.* 4.

tumulatum: Alberti funus ſequenti proſecutus eſt Epitaphio Ludovicus Bigo Pittorio Poeta Ferrarienſis, quod intèr edita ejuſdem Poemata habemus, in Libello Epigrammatum, Uguccioni Contrario dicato:

Alberti hìc cineres Eſtenſis claudimur, in quem
Iniecit timidas mors gemebunda manus;
Nàm fore ſe cunctis odio mortalibus, uno
Noſcebat chari Principis interitu.
Completo Parcæ, naturæ lege coactæ
Stamine, fatalem depoſuère colum.
Quod ſupereſt Umbræ præſtandum; quiſquis habebit
Hàc iter, æternus ſit tibi dicat honor.

Decedens autèm Albertus Nicolao IV. filio, undecimum ætatis annum agenti imperium reliquit, Gubernatoribus aſſignatis Philippo Roberti, Thomâ Obizzi, Bartholomeo Mela, ac Joanne à Sale; his tamèn ſex alios Senatus, Populuſque Ferrarienſis adiunxit, nempè Albertinum Giocoli, Nicolaum Coſtabili, Compagnum Bonleo, Manardum Contrario, Jacobum Valengo, & Joannem de Griffo. At pupillaris Nicolai ætas Azzonem Eſtenſem Aldobrandini filium in ſpem adduxit, fore, ut illum, quem debilem, imparatumque eſſe arbitrabatur regno ſpoliaret: Conatus tamen irriti, pluribus enìm (*a*) prælijs à Marchionis, & 1395
Auxiliariorum exercitu profligatus, in eorum poteſtatem venit, ac Faventiam miſſus, ibidèm ſub Aſtorgij Manfredi cuſtodiâ relictus eſt; donèc Venetis, Nicolao procurante traditus, & ab ipſis ad Cretam Inſulam relegatus, in eà tandèm morte ſublatus eſt. Re proſperè geſtâ nova ſtatìm orta ſunt bella; nèc mirum, Principatus Tyrocinia intèr arma egiſſe Nicolaum, qui totum ferè imperij diuturni tempus pugnando tranſegerit: Is Fran- 1397
ciſco Sforza adversùs Joannem Galeatium Viſconti Mediolani Ducem potentiſſimum ſuppetias tulit; magnus deindè S. Romanæ 1403
Eccleſiæ Vexillifer à Pontifice declaratus Bononienſibus bellum intulit, Venetorum impetum, in ſua irruentium repreſſit, pa- 1405
cem cùm ijſdem decoram inijt, Parmâ potitus eſt, quam poſteà, cùm diù adversùs hoſtem ſervare non poſſe cerneret, Phi- 1409
lippo Mariæ Viſconti Mediolani Duci dono dedit: Verùm tanti 1420
muneris pœnituiſſe Nicolaum indè colligimus, quod ipſe, ſupremus

(*a*) *Sardi, libr. 7.*

mus Venetarum copiarum Ductor constitutus Donatarium ar-
1426 mis lacessiverit. Dùm autèm Parmam teneret Marchio, Parmensibus utile visum est, à Civilibus dissidijs ad Litterarum Studia animos convertere, quapropter ad eumdem Legati quatuor Ferrariam missi orantes, ut Parmæ publicam Studiorum Universitatem erigi pateretur; Marchione autèm annuente, Pontificioque Erectionis Diplomate impetrato, Parmense Studium anno 1412. de Mense Octobris apertum (*a*) est, primique in eo docuerunt Signorellus Homodei Mediolanensis, Nicolaus Siculus, Abbas Panormitanus appellatus, & Christophorus de Castilione Lectores celeberrimi. Nostræ verò Academiæ manutenendæ, quantùm ferrea hujusmodi tempora patiebantur, Reipublicæ Patres curas intendebant; idcircò cùm Franciscus de Campaneâ Gram-
1429 maticus insignis suum Urbi nostræ servitium ultrò obtulisset, placuit Viri tanti conductionem amplecti, eamque publici (*b*) decreti auctoritate roborare: Hujusmodi autèm est:

In Christi Nomine. Amen. Anno ejusdem Nativitatis millesimo quadringentesimo vigesimonono, Indictione septimâ, Die XIII. Januarij.

Egregius Legum Doctor Dominus Bartholinus de Barbalungis Judex Offitij XII, Sapientum Civitatis Ferrariæ, existens in Camerâ, in quâ fiunt Deliberationes, unâ cùm infrascriptis Sapientibus, videlicèt

Mag. Nicolaus à Ponte.	*Hieronymus de Villanova.*
Ser Franciscus de Riminaldis.	*Bendedeus de Bendedeo.*
Joannes de Mazzonis.	*Joannes de Curionibus.*
Marcus Lezoli.	*Jacobus de Papiâ.*
	Urbanus de Rossetis.

Idem Spectabilis, & egregius Legum Doctor Dominus Judex, ubi suprà existens proposuit: Omnibus notum est, quàm sit fructuosum, in omni, nè dùm tantâ Civitate, sed parvulo oppido hominem habere peritum, qui maximè Cives, & Civium filios peritos faciat, ac scientiâ, & moribus decoros. Cùm itaquè ad hanc nostram uberrimam Civitatem appulerit Magister Franciscus de Campaneâ, famosus Grammaticæ professor, & videns penuriam nostram, ut sensi, deliberavit hic manere, si aliquali, in hoc principio, sustentaculo à Civibus, & Com-

(a) *Bonaventura Angeli, Histor. di Parma, libr.* 3.
(b) *Registr. Decretor. Urbis Ferrar. anni* 1429.

Communi Ferrariæ sublevetur; petit namquè sibi solvi libras triginta prò pensione Domus habilis prò Scholis, & ejus Familiæ habitatione, ac sibi dari Ducatos decem, prò conducendo Familiam suam, & se fulciendo de rebus necessarijs; Qui Sapientes, auditâ expositione prædictâ, & diligentèr considerato incommodo totiùs Civitatis, quòd careat Professore Grammaticæ, Deliberaverunt unanimitèr prò communi bono, quod fiant prædicto Magistro, quæ per ipsum petita sunt, dummodò remaneat.

Sequenti anno, cùm Joannes de Finotis famosus Doctor, (Patriam, ac professionem ignoramus) per Litteras Jacobo Giglioli datas, à Bononiensi, in quâ docebat, ad Ferrariensem Universitatem, magnâ cum Scholarium manu se recepturum obtulisset, quatenùs ipsi Civitas de Scholis tantùm provideret, Patriæ Moderatoribus placuit conditionem oblatam, tamquàm Gymnasio maximè profuturam, Decreto hujusmodi (a) intercedente acceptare. 1430

In Christi Nomine, Amen. Anno ejusdem Nativitatis millesimo quadringentesimo trigesimo, Indictione octavâ, die XI. Februarij.

D. Grassias de Hispaniâ.	*Ferragutus de Cataneis.*
D. Nicolaus Mazzonus.	*Salamon de Sacrato.*
D. Johannes de Novariâ.	*Fabricius de Avenantibus.*
D. Guilelmus de Prissianis.	*Bendedeus de Bendedeo.*
Petrocinus à Rupiâ.	*Geronymus de Villanovâ.*
Franciscus de Riminaldis.	*Franciscus de Sandalo.*
D. Franciscus de' Ghedis.	*Antonius de Becharijs.*
Bartholomeus de Codegorio.	*Franciscus de Guetijs.*

Convocatis dictis omnibus Civibus in unum in Offitio XII. Sapientum Civitatis Ferrariæ, coràm Spectabili, & egregio Legum Doctore D. Bartholino de Barbalungis, Judice dicti Offitij XII. Sapientum, Idem D. Judex prædictis Civibus hæc verba dictavit: Eximij Doctores, & Cives circumspecti! Famosus Doctor D. Joannes de Finotis secretè hìc scripsit Nobili, & insigni Viro Jacobo Zilioli, quòd ipse Lecturam habet Bononiæ, & sub ipso multi Scholares sunt, & quòd ibi, Bononiæ non multùm libentèr moratur, optat ipse, cùm multis Scholaribus ad hanc Civitatem nostram Ferrariæ accedere, ubi per Commune Fer-

(a) *In Regisţr. Decretor., signato C. pag. 4.*

Ferrariæ solùm, & dumtaxàt sibi fiat provisio de Scholis. Et ad certiorandum ipsos, Litteras prædictj D. Joannis, quas suis tenebat in manibus, ore proprio legit, concludens, quòd exindè maxima Communi nostro conferetur utilitas, adventu ipsius, cùm dictâ Scholarium conductâ, tùm ex victu, tùm ex pensionibus domorum, & aliorum eisdem necessariorum, petens ab eis, si eis videtur, quod Commune Ferrariæ habeat facere dictam impensam Scholarum, ut dicta grandis sequatur commoditas. Qui omnes suprascripti Cives libratis, quæ libranda fuere, ad hanc devenère sententiam, Quòd prædictus D. Joannes, cùm comitivâ acceptetur benignè, & hoc quàm citiùs, et celeriùs fieri possit, dùm tamèn Commune non gravetur nisì ad expensas Scholarum publicarum.

1431 Sequenti anno, Ferrariensis Ecclesia suo Antistite viduata, nàm Petrus II. Bojardi, qui annis pluribus eam tenuerat, ætatis gravitatem causatus munus (*a*) dimisit; id verò an sponte egerit, incertum est: Successor eidem in Pontificatu (*b*) declaratus Bernardinus Senensis, eximiæ doctrinæ, ac Sanctitatis Vir ex Minorum Ordine, qui posteà anno 1450. à Nicolao V. in Sanctorum numerum (*c*) fuit relatus; numquàm tamèn servus Dei humillimus, omniumque contemptor, quæ terrena saperent, adduci potuit, ut Infulæ caput submitteret, quamvìs Eugenius IV. Pontifex Ferrariensium precibus permotus, eum à proposito dimovère tentaverit: Sed in cœlis præordinatum, ut Civitas nostra sanctissimum Pontificem nancisceretur, Bernardino enìm recusante, Joannes Tavelli de Tauxiniano, vir moribus, ac scientiâ eximius in Ferrariensem (*d*) Episcopum est inunctus. Intereà Nicolaus Marchio à belli curis vacuus numquàm fuit; tamèn sub belligero hujusmodi Principe tot, tantisque negotijs implicito vigère Litterarum Studium potuit. Faustissimus sanè Lyceo nostro annus 1436., quo illud Italiæ, & Orbis universi lu-
1436 men, purioris Latinæ linguæ Præceptor, Græcæ intèr Italos Restitutor, Oratorque præclarissimus Guarinus Guarini Veronensis ad erudiendam humanis Litteris Ferrariensem juventutem quinquenniò conductus est: Duo equidèm Vir celeberrimus Urbi nostræ contulit beneficia; primum, quod sanioris Eloquentiæ semina

(a) *Libanori, Ferrara d'oro, part. 2.* (b) *Eneas Sylvius, in Europâ, cap. 64., de Urbe Aquila, & Cronicbe dei Frati Minori, part. 3. libr. 2. cap. 12.* (c) *Cronicbe Judette, part. 3. libr. 2. cap. 19. e 20.*
(d) *Ab. Antonio Libanori, Ferrara d'Oro, part. 2.*

femina intèr nos jecerit, undè homines in quacumque dicendi Facultate absolutissimi prodière, alterum verò, quòd Nobilis Familiæ Guarini Ferrariensis stipes fuerit, in quâ Oratores tot, Poetæque præclarissimi floruère quot Viri. Exacto quinquennio, Guarinus iterùm à Civitate conductus, auctaque stipendia, ut 1441
publicâ devictus liberalitate suam Lycæo, ac Ferrariæ Civibus operam perpetuaret: Reconductionis (a) Decretum tale est:

Die 22. Maij 1441.

Spectabilis, et Egregius Vir Joannes de Gualengis Judex XII. Sapientum Ferrariæ, unà cùm infrascriptis Sapientibus, videlicèt:

Philippo Pirondolo. — *Bartholomeo Cagnono.*
Ser Urbano de Rossetis. — *Christophoro Vecchio.*
Philippo de Marano. — *Jacobo de Sanctis.*
Jacobo Mazzono. — *Joanne de Platesijs.*

Quià Oratoris præclarissimi Guarini Veronensis annua merces publica his Kalendis Maij Superio ibus finiverat, et jàm quinquennij publicè legendo offitio functus erat, nè hoc bonum publicum, nè communis hæc utilitas ullo modo, ullâ intercapedine deficeret, perpetuare volentes Sapientes prædicti Stipendium illud sanctum, et ingenuorum Adolescentium militationem illam sub Guarino laudatissimam Decreverunt, omnique dubietate semotâ ad unum deliberaverunt, ut quinquennium hoc futurum præterito succedat, mercesque annua publica Guarino solvatur, quæ sit librarum quadringentarum Marchesanarum, legatque ipse publicè, et liberalitèr, prò consuetudine suâ quoscumque admittat. Quam deliberationem ut dictus Guarinus intellexit, ad clarum Virum Joannem Gualengum ivit die vigesimo septimo Maij, et in Offitio XII. Sapientum, promisit ipsi Judici stipulanti Communis nomine, lecturum se publicè prò consuetudine suâ gratìs, et Lectiones exquisitas; Et ipse Dominus Judex, prò Communi promisit dicto Guarino stipulanti, et acceptanti dare eidem mercedem suam præfixam, ut suprà, per Sapientes. Quibus stipulationibus cùm adessem, mandaverunt, ut de prædictis publicam notam facerem.

Ego Lelius Notarius.

At Guarinum in Patriam revocare conati sunt Veronenses, idquè faciliùs ut assequi possent, Elegiaca Epistola Veronæ Urbis

(a) *Registrum Decret. Civit. Ferrariæ anni* 1441. *pag.* 32.

bis nomine ad eumdem data est, in quâ, pluribus à Patriæ dilectione deductis argumentis, ad reditum hortatur; ille verò Patriæ, ut filium decebat, Elegiaco itèm respondens carmine, de reditu suo in venturum tempus Veronensibus spem facit, Ferrariæque in quibusdam, quæ immeritò objiciebantur partes gratò animo suscipit. Cùm Epistolam utramque, quam in MS. Codice Carminum Auctorum variorum, penès D. March. Herculem Bevilaqua Ferrariensem legimus, Eques idem, eâ quâ pollet humanitate, potestatem edendi fecerit, Historiæ ornandæ gratiâ hìc exhibemus.

Verona Civitas suo Guarino Veronensi Salutem.

Altera jàm messis, jàmque altera volvitur æstas,
Bissenas vidit Phębus eundo feras,
Ex quo grata lares accessit epistola nostros,
Compilata tuâ, care Guarine manù,
Grata quidèm nobis, sed gratior usquè fuisset,
Si domino veniat te comitata suo;
Quod sì contingat, mihi non Jovis alta supremi
Sceptra, aùt Junonis contigerent thalami,
Sic postquàm adventum vidi te, Dive, negare,
Nulla fui penitùs, et sinè mente steti:
Oh quotiens volui, miseram hanc effundere vitam,
Ah quotièns scripsi carmina tela tenens;
Ferrum læva tenet, tremulam tenet altera pennam,
Lugubres versus, dùm moritura cano:
Fecissemque equidèm, nì me spes illa teneret,
Quâ me fovisti, care Guarine, diù,
Et faciam rursùs, nì me tua cura reservet,
Incumbam ferro, nì miserere mei;
Quapropter nostras propera contingere turres,
Et Brennonigenum quære citus populum;
Quid perstas venìre, sacræ jàm tempora pacis,
Sunt hilares omnes, sola misella gemo,
Miles et exacto remeat Mavorte Penates,
Gorgoneum posuit splendida Pallas onus;
Undiquè jàm reduces duces; sunt tempora, quæ tu
Optasti dudùm, nate decore, veni:
Sunt et opes nobis, sunt quę tibi magna reservo,
Quæ tacitâ mecùm molior usquè manu;

Nè,

Nè timeas sontes, volui sed dicere sentes,
Falce jacent vepres, est via pulcra, virens;
Idcircò pietas si quà est, mi nate, Parentis,
Si quà preces nostrę, vel benefacta valent,
Hùc jubeo venias, præceptis, perfide, Matris
Obstabis? per te me periisse velis?
Ah, vetat hoc pietas, vetat hoc tua splendida virtus,
Quâ celeber toto solus in orbe viges;
Nàmque fatebor enìm, non certet Hetruria mecùm
Progenie, aùt claris Attica terra viris;
Verùm aliqui dudùm miseram liquère Parentem,
Nomine gavisa est Roma, Catulle, tuo;
Hæc plures nobis prædata est improba claros
Ferraria; an rapiet teque, Guarine, mihi?
Quæ solita est Ranas dumtaxàt habere loquaces,
Gutio quam coluit barbarus, et docuit;
Hec patiar? potiùs subeant Erimantides æquor,
Et vetitos videt sidus utrumque Deos;
Hæret in hesternæ jucundà parte Camænæ,
Nate, tuæ, ut te adamet Marchio munificus,
Patris ab exemplo simùl et Leonellus amator
Nempè tui, ut perhibent, commoda multa ferunt,
Quod fateor; sed non venerabilis ubera matris,
Vagitusque tener munera tot superant?
Tè in primis genui, nutrivi, et sedula sempèr,
Quæ potui, nosti, commoda multa tuli;
Misi te ad Grajos, indè ut tù doctior ires,
Meque etiàm ornares; hæc tua, nate, fides?
Nonne fuit satiùs, Matrem sine prole fuisse?
Non pœnas paterer usquè misella graves;
Prætereà, mi nate, meum decus, et mea vita,
Delitiæ, spes, lux, divitiæque meæ.
Non animos nosti Regum; cupière modò unum,
Nùnc alìud, non stat mens sua firma diù,
Idcircò præfata vide, et materna capesse
Consilia; haud sempèr floridus extat ager;
Quid ni te moveat nostra hæc sententia, nèc te
Cara parens, nèc te patria terra movet;
Ah saltèm nobis inquam dà quatuor annos,
Mutua des, habuit quos ea terra diù;

Quod nisi conficias, numquàm mea fata benignum,
Prò te, Nate, quidèm sunt habitura modum;
Ergò nì miseram cupis hanc perijsse parentem,
In solitos propera, Nate, venire sinus.

Clarus Vir Guarinus Veronensis
Veronæ Patriæ suæ Salutem.

Salve cara Parens, omni venerabilis ævo,
Cara parens, magni Numinis instàr habens,
Quas tibi, quas dicam mater suavissima grates,
Quæ tibi prò tali munere dona feram?
Namquè per insuetas tua venit epistola valles,
Haud nostrum dubitans spontè subìre larem,
Cùm sacros fontes, collesque relinquat apricos,
Ridentes agros, florida prata, lacus:
Ad natale solum precibus me accersis amicis,
Et placido revocans me petis alma sinu,
Quosque diù reditus avido sub pectore verso,
Invitas ultrò, sìc jubet altus amor;
Defuit hoc largis quos tradis honoribus unum,
Hic mihi ceù summæ laudis acervus adest;
Nil mihi quod Civi decorando cedat omittis,
Amplificas titulis sedula resque meas;
Quò circà nihìl est tàm dirum, immane, feroxque,
Quod prò te, atquè tuis laudibus effugiam;
Edictum sequor, & maternis audio jussis,
Inquè sinus solitos lætior advenio;
Unùm oro, spatium, & redeundi tempora sinas
Commoda, sìc rebus consule & ipsa meis;
Nonne vides terram, & pelagus concurrere in arma,
Ceruleos bello Mars ciet ecce Deos,
Cessit honos agri, vomer conflatur in ensem,
Squalidaque abductis arva colonus avet,
Musaque pacis amans tranquillas expetit urbes,
Et quæ facta canit bella, futura fugit;
Ut strepuère tubæ, juvenes Helicona recusant,
Non locus, aùt cura est artibus, ac studijs;
Dùm furit intereà terris, atquè æquore Mavors,
Hìc, velùt in portu, lentus agam requiem;

Nèc

Nèc tibi me retraho, at meliora in tempora servo,
Meque tuis trado laudibus, ac decori;
Ast ubì depositis, Mater, florebis ab armis,
Mitis & exutâ casside Pallas erit,
Ipse tibi tenues mecùm revocabo camœnas,
Undiquè, si quid erit, noster Apollo canet:
Desine jàm putridas lymphas, Ranamque loquacem
Objicere, aut civis quas emit assis aquas;
Est hic magnanimus Princeps, clarissimus Heros,
Marchio munificus, justitiæque nitor,
Qui me præcipuo amplecti dignatur amore,
Et vitæ auxilium, & commoda multa ferens;
Est patri similis stirps tanto digna parente,
Patris ab exemplo mè Leonellus amans,
Estensis decus hic Gentis, cultorque Bonorum,
Cui Musæ dulces, atque Minerva favent;
Moribus in quorum placidis, vultùque sereno,
Et liquidi fontes, & Philomela sedent,
Fertilis hinc gremio decurrit copia pleno,
Cùm Junone venit Liber, & alma Ceres;
Te tamèn Urbs veneranda bonis præponere tantis
Audeo, tù vitæ spes, requiesque meæ;
Hos annos, animosque tibi, corpusque dicavi,
Atque Guarinus ero tempus in omne tuus.

Guarini epistola in citato Codice illam Veronæ præcedit, & sanè legentibus dubium creari potest, utra prior sit; nos verò Veronensem Guarinianæ præponere satiùs duximus. Guarinus itaquè cùm se honoribus, censuque ab Urbe nostrâ arctiùs obstrictum vidisset, Ferrariensis omnimodè factus instituendæ bonis Litteris juventuti operam strenuè impendit, eoque in munere usquè ad vitæ exitum perduravit; Discipuli autèm ex omnibus Europæ regionibus Ferrariam convolarunt, quod nobis testatum reliquit Eneas Silvius, Commentar. libr. 3. pag. mi 228. Ibl., postquàm Guarini, quem libr. 2. pag. 103. Magistrum ferè omnium, qui suâ ætate in Humanitatis studijs floruerunt, appellat, morti cessisse scripsit, hoc eumdem Elogio prosequitur: *Flevere docti transitum ejus, discipuli præsertìm, qui ad eum totâ Europâ confluxere, latinas enìm, & græcas litteras docuit, libros è græcis latinos fecit complures: cujus labore Strabonem legimus: Filios reliquit eru-*

C 2 *ditos*

*ditos: Epitaphia ei multa edita sunt: Nemo ex doctis ætate nostrâ
meliùs nomen reliquit: Corpus Ferraria servat.* Extremis verò Mar-
chionis Nicolai temporibus Concilium Œcumenicum Ferrariæ,
Eugenij IV. Pontificis jussu celebratum est, de quo pauca dicere
1417 instituimus, eo quià Lectorum Studij nostri nonnullorum operâ
ejusdem Patres usi sunt. Intèr edita in Constantiensi (*a*) Conci-
lio Decreta, Sessione trigesima nonâ sancitum est, quinto quoli-
bet, vèl septimo, aùt decimo saltèm anno Concilium à Roma-
no Pontifice congregari; idcircò Martinus V. Papiæ illud indixit,
1423 at cùm nulli (*b*) ferè, prætèr Romanæ Sedis Legatos convenis-
sent, Senas transtulit: Ibì unica habita dumtaxàt sessio; cùm
enìm vidisset Pontifex ab Alphunso Aragonio Neapolis Rege,
Petro de Lunâ Pseudopapæ favente, Legatos Senas missos, ut in-
tèr Patres turbas excitarent, metuens ne novum in Ecclesiâ Schis-
ma, Scandalumque oriretur Concilium diremit, eoque ad se-
ptennium prorogato, Basileæ apud Helvetios cogi mandavit.
1431 Anno igitur 1431. sub Eugenij, qui Martino successerat Pontifi-
catu, per Julianum Cæsarini S. Angeli Cardinalem Sedis Apo-
stolicæ Legatum Concilium ibì legitimè inchoatum est; utinàm
etiàm legitimè processisset, in conventum etenìm malignantium,
& Conciliabulum Sathanæ immutatum ad eam pervenit insaniam,
ut ausu nefario Eugenium ipsum summi Pontificatus Dignitate spo-
liare non erubuerit; quibus intellectis, minimè perterritus Pon-
tifex Concilium aliò transferre cogitavit: Acciderat pridèm, ut
Joannes II. Paleologus Græcorum Imperator ab eo adversùs Tur-
carum impetum opem implorasset, quod ut faciliùs assequi pos-
set, fidem adstrinxerat suam, se cùm Patribus Orientalibus La-
tinorum Concilio intersuturum, prò concordiâ intèr Ecclesiam
utramque si fieri posset, ineundâ: Græcos ad se trahere Basileen-
se Conventiculum totis viribus, versutiâque nitebatur, at Euge-
nius iniquitate illius patefactâ, eosdem prospero negotio induxit,
ut sibi metipsi adhærerent: Proptereà cùm nil reliqui esset, nisi
ut locus Latinis, Græcisque tutus, opportunusque deligeretur,
propositis per Pontificem Imperatori nonnullis Italiæ Urbibus,
huic placuit, cæteris Ferrariam præferre, utpotè munitissimam,
Estensiumque Principum sub imperio positam quibus (*c*) Augu-
sta Paleologorum Familia, cognationis vinculo jungebatur: Ac-
cessit

(a) *Battaglini, Istor. dei Concilj, Tom. 2., nel Concil di Costanza, n.* 18.
(b) *Detto Concil n* 3 *e* 4. (c) *Gio. Battista Pigna, Istor. Estens.,
lib.* 6. *vers. il fine.*

cessit etiàm ratio, quòd Ferrariensis cœli temperies Constantinopolitanis omnimodè conveniret; quodque (& hoc maximè Orientales movit) tùnc temporis Græcæ linguæ studium, ab Italis cæteris ferè neglectum in Urbe nostrâ floreret, clarissimique Linguæ ejusdem Magistri publicè intèr nos profiterentur. Ferrariâ igitùr Concilij sede constitutâ, ac fide prò omnium, præcipuè Græcorum securitate à Marchione prestitâ, Eugenius de prospero rerum agendarum eventù sollicitus hùc se contulit, paucisque ab ejus adventu transactis (a) diebus Concilium in nobilissimâ 1438
Cathedrali nostrâ, strenuo Christi militi, Ferrariæque Patrono D. Georgio dicatâ inchoatum est. Duabus Sessionibus vix (b) peractis Græci quoquè advenère, scilicèt Joannes II. Paleologus Græcorum Imperator, Demetriusque frater Peloponesij Despota, Joseph Constantinopolitanus, Alexander Antiochenus Patriarchæ, Archiepiscopi Trapezuntius, Ephesinus, Sardicensis, Rhodiensis, Corinthius, ac Nicenus doctissimus ille Bessarion, cujus fama orbem universum peragravit; Trapezuntij quoquè Imperatoris, Georgiæ Regis, Gætarum Ducis, Colchidisque Dominorum Legati, Isidorus Ruthenorum, & Abraham Moschorum Archiepiscopi, Antonius Ægyptius Jacobitarum Abbas, alijque plures, ut videre est apùd Aloysium (c) Meimburgh, in suâ Schismatis Orientalis Historiâ. Hos omnes benevolo, hilarique animo, prò cujuscumque dignitate excepit Pontifex; Marchio verò ne quid ipsis deesset usquè ad delitias, satagebat: Imperatori nobilem Paradisi (d) ædem, nùnc Sedem Lycęi nostri, quam apparatu tanti hospitis digno ornari curaverat, assignavit, reliquis, in amplioribus Civium domibus collocatis, quos ibì lautè adeò; ac splendidè habuit, ut Græcorum fastus miram Nicolai magnificentiam, Urbisque nostræ pulchritudinem pleno ore prædicaret. Ingens verò, ac divinum planè Angelis, Hominibusque spectaculum, cùm infulati utriusque Ecclesiæ Patres, sub Romano Pontifice, quod nusquàm antè acciderat Concilio iterùm atquè iterùm interfuère: Quamdam triumphantis Hierusalem, in terris imaginem Ferrariense Templum tùnc exhibebat; quemadmodùm enim Altissimi Trono Angeli ministrantes, in suas singuli Gerarchias distributi assistunt, ità in eo, sub primâ Eugenij Christi Vicarij Cathedrâ Cardinales, Orientalis, atquè Occidentalis

(a) *Battaglini, Concilij, Tom. 2. Concil. di Fiorenza, n 6. part. 1.*
(b) *Sardi, Histor. di Ferrara, libr. 7.* (c) *Tom. 2. libr. 3.*
(d) *Sardi, d. libr. 7.*

Ecclesiæ Patriarchæ, Patresque numero duocentum sexaginta, Augustus Græcorum Imperator, Duces, Principes, Regum, Principumque Legati, Sacrarum Familiarum Generales Ministri, Abbates, Theologi, Protonotarij Apostolici, Sacrorum Canonum Doctores, alijque innumeri, quisque prò dignitate in unum coacti: sed Augustam hujusmodi Sessionem describunt (*a*) Meimburgh, ac (*b*) Pigna suprà laudati, ad quos, brevitatis gratiâ, Lectorem remittimus. Præcipua verò Eugenij, Latinorumque Patrum cura fuit, Græcos suadère, ut relictâ Schismatis pertinaciâ tandèm cùm Romanâ Ecclesiâ sentirent: In varios hi erant errores prolapsi, qui tamèn ad quinque capita à Concilio redacti (*c*) sunt: Primus erat, quòd Romano Pontifici supèr Ecclesiam universam Primatum negarent: Secundus, quòd Purgatorium minimè admitterent, Ecclesiæque suffragia Animabus in Inferno detentis tantumodò prodesse dicerent: Tertius, quòd Latinis minimè licuisset Fidei Symbolo additamentum, circà Spiritus Sancti processionem à Filio, facere per illa verba: *Filioque*: Quartus error in eo consistebat, quod tenerent, consecrationem Corporis D. N. Jesu Christi in pane azimo, proùt Latinorum mos est, fieri non posse: Quintus tandèm erat circà panis transubstantiationem in Eucharistiam. Propositis itàque in Concilio discrepantiæ articulis, Interprete ejusdem celeberrimo Studij nostri Lectore (*d*) Guarino Veronense, à Concilio electo, ac utrâque partium sententiam suam tueri mordicùs satagente, opportuniùs visum est, Theologis Latinis duodecim, sexdecim, si Meimburgh credimus, Græcisque totidèm eorumdem disputationem delegare, eamque statutis quibusdam diebus extrà Concilium fieri, ut ad illud posteà discussæ, enucleatæque res, quantùm fieri posset, deferrentur. Celeberrimo huic certamini nobile D. Francisci Minorum Conventualium (*e*) Templum palestræ loco fuit, ibidemque pluriès magnâ opinionum contentione dimicatum est, Græcis Dogmatum veritati acerrimè resistentibus, cùm eos puderet, Latinorum doctrinæ cedere, quibus scientiarum se Magistram fuisse olìm superba Natio jactitabat. Eorum tamèn omnium audaciam Vir unus, in Almo Lyceo nostro Professor probè repressit, Ugo Benzi

(a) *Luigi Meimburgh*, *Scisma di Oriente*, *Tom.* 2 *libr.* 5. (b) *Gio. Battista Pigna*, *Historia Estense*, *libr.* 6. (c) *Battaglini*, *Concil. di Firenze*, *part.* 1. *n* 10. & 11. (d) *Marco Antonio Guarini*, *Chiese di Ferrara*, *libr.* 3 (e) *Battaglini*, *e Pigna*, *nei luoghi sopra citat.*, *e Guarini*, *Chiese*, *libr.* 4.

Benzi Senensis, Medicus, Philosophus, Theologusque præclarissimus; is enim, ut Latinæ Litteraturæ gloriam tutaretur, celebrioribus ad cœnam invitatis Græcorum Philosophis, Theologisque edixit, ut quas vellent, juxtà Platonis, sivè Aristotelis sententiam quæstiones proponerent, se, uti imperassent, defendendo, vèl impugnando responsurum; nèc vana efutijsse hominem exitus comprobavit, pluribus enim, ac dificillimis per Græcos eosdem quæstionibus in medium allatis, tantâ (*a*) sapientiæ maturitate, ingenij vi, verborumque elegantiâ, quæ probanda assumpserat defendit, obiectaque disolvit, ut adversarios eximiæ virtutis in admirationem raptos, rationibusque devictos obmutescere coegerit. Sed à privatâ ad publicam disputationem redire prestat, in quâ cùm Theologi minimè convenissent, Divino afflante Spiritu, qui Conciliorum Œcumenicorum moderator est, Patribus placuit eorumdem numerum coarctare, binisque hìnc indè totam controversiarum summam committere, eo quià faciliùs intèr paucos conveniri posse censuerint. Prò Græcis igitùr Besarion Nicenus, & Marcus (*b*) Ephesinus Archiepiscopi electi sunt, prò Latinis, Cardinalis Julianus Cæsarini, & Fr. Joannes de Ferrariâ, Ordinis (*c*) Prædicatorum Longobardiæ Provincialis: Hùnc Gymnasij nostri Lectorem fuisse credibile est, certò autèm affirmare non auserimus, cùm horum temporum Rotuli desiderentur; quantâ verò, quàmque sublimi doctrinâ præditum esse oportuit, quem Latina Ecclesia adversùs firmiores Græcæ columnas statuere non dubitavit! Instauratis itaquè disputationibus, res eò pervenit, ut doctissimus Bessarion agnitæ veritatis lumini cedere haùd detrectarit, Marco Ephesino è contrà acquiescere recusante: Jamque omnia ad concordiam tendere videbantur, cùm Epidemica lues Urbem nostram invasit, quapropter Decimâ octavâ Sessione absolutâ Eugenius Florentiam (*d*) Concilium transferre coactus est. Ibì punctis, quæ discutienda superant ad trutinam revocatis, veritati acquiescere, cùm Bessarione Græcis omnibus placuit, Ephesino Archiepiscopo tantùm

C 4 exce-

(a) *Raphael Volaterran., Antropologia, libr. 21. Æneas Sylvius, Descript. Europæ, cap 52. Battaglin., Concil. sudetto n. 11. Gimma, Italia letterata, Tom. 2. cap. 35. n. 25.* (b) *Battaglini, nel luogo sopracit. n 14 e 15.* (c) *In Actis Concil. Florentini, part. 2. Collat. 2 p. 84. citat. à Georgio Viviano Marchesi, in Vitis Viror. Illustr. Foroliviensium, libr. 1. cap. 6.* (d) *Battaglini, n. 16., e part. 2. di d. Concil. di Firenze n 2. 3. e 10.*

excepto, qui duro, obstinatoque animo maluit in Schismate perseverare; sicque res Ferrariæ inchoata, discussa, spinisque omnibus ferè repurgata Florentiæ, undè nomen Concilium traxit, ad finem perducta est, maximâ Christiani Orbis lætitiâ, qui Ecclesiam utramque in Fidei, Dogmatumque concordiâ, atquè unitate tot post sæcula vidit tandèm unanimitèr convenìre. Is Concilij per Eugenium IV. Ferrariæ, Florentiæque celebrati fructus fuit; at ejusdem causà haùd modicum etiàm utilitatis Italicæ Litteraturæ provenisse dici potest; cùm enìm Græcorum doctissimi, cùm Magnatibus, Patribusque in Italiam venissent, ibìdem constitère, ac Italos Græcam linguam docuerunt: Celebriores (*a*) fuere Georgius Trapezuntius, Emanuel Chrisolora, Joannes Lascari, Demetrius Cancondìla, Moscopulus Argiropulo, Georgius Gemisto, ac præclarissimus Theodorus Gaza Tessalonicensis, qui Ferrariæ obtigit, ac in ejusdem Lyceo Gymnasiarca, & Lector fuit. At Marchio Nicolaus cùm quinquagesimum octavum ætatis an-
1441 num ageret morte sublatus est, Princeps virtute bellicâ eximius, Justitiæ cultor, subditisque carus adeò, ut Senatus, Populusque Ferrariensis (*b*) Decreto Ænea Equestris Statua eidem fuerit destinata, quæ deindè anno ab ejus decessu decimo, in Foro propè
1451 Palatium Communis, supèr marmoreas columnas duas erecta: In superiori autèm anterioris columnæ parte hoc Elogium legitur;

Nic. Marchioni Estensi Al. F. ter pacis Italiæ auctori R. P. Ferrarien Leon. Mar. Germano, & Successore perfici imperante dicavit, Augusto Villa Patre Patriæ procurante M.CCCI.

Hoc modo refert etiàm Marcus Antonius Guarini (*c*) noster, sed loco anni MCCCCI. annus MCCCCLI. ponendus est, hunoque tabulæ fuisse inscriptum, sed duabus in postremis litteris numeralibus, temporis vetustate exesum certissimum redditur; ex indicatâ Leonelli tùnc imperantis jussione, qui anno 1441. Principatum obtinuit, ac etiàm quià Equestris statua Nicolao est dicata ab Augustino Villa, qui ad Tribunatus Patriæ dignitatem ascendit anno 1445. Epitaphia multa à Poetarum ævi illius celeberrimis in Nicolai morte elucubrata leguntur in MS. Carminum Auctorum variorum Codice, quem in Bibliothecâ suâ servat D. Mar-

(a) *Meimburgh, Scisma d'Orient, Tom 2. libr. 5.* (b) *In Regist. anni* 1443 *pag.* 60. (c) *Chiese di Ferrar., libr.* 3.

D. Marchio Hercules Bevilacqua; cumquè proùt summa est ejusdem humanitas, nobis copiam excribendi, edendique fecerit, ea, ut jacent in Codice prædicto hìc damus:

Guarinus Veronensis.

Italiæ Reges, Populi, Gens omnis, & ætas
Extinctum lugète Ducem, vestrumque nitorem,
Quem secùm asportat Nicolaus Marchio, sicùt
Amisso tenebras expectant sidera sole.
Hunc terris hominem mortalia membra notabant,
Testantur sed gesta Deum cœlestia, terras
Gloria, corpus humum, superas mens incolit arces:
Hoc exemplar habe populis qui sceptra gubernas.

Guarini ejusdem.

Sìc animam ætheriâ servet Nicolaus in arce
Marchio magnanimus, meritis prò grandibus, ut jàm
Maxima per cunctas celebratur gloria terras,
Ut sacra Christiferæ custodit Virginis ædes
Corpus humo clausum; magnis cùm sumptibus ipse
Ædificans Templum veniâ donavit, & arâ
Munere Pontificis, sanctæ pietate Parentis:
Dehìnc laudes aliæ majora volumina poscunt.

D. Ludovicus Sardus.

Qui ferè bis quinis hanc lustris rexerat Urbem
Tùnc felix, nùnc digna colens felicitèr astra,
Hoc jussit moriens includi membra sepulcro;
Estensis Nicolaus hic est generis præclara Latini
Gloria, quo nullus Rex vixit notior orbe:
Prodijt hic juvenis si quandò invictus ad arma
Bella gerens, dux acer erat, sed victor in armis,
Mitis, & oppressos populos de nectare pascens;
Jàmque senex, totâ bellis, armisque furente
Italiâ, fuit & pacis servator, & auctor.

Hieronymus Guarinus.

Hic ille Estensis Nicolaus origine, cujus
Fortia seù bello, seù pace ingentia facta
Personat Italicas dudùm vaga gloria terras,

Impe-

Imperioque opibusque potens, quo justior alter
Nèc pietate fuit, quo non sapientior alter
Comprimere arma, Italis pacemque imponere rebus:
Fermè annos vitæ jàm sexaginta superstes
Hìc jacet, humanæ monumentum nobile sortis.

Titus Strozza Musarum splendor.

Hoc jacet Estensis Nicolaus marmore, lætos
Marchio tranquillâ populos qui pace regebat,
Consilijs, opibusque potens, Princepsque benignus,
Justitiæ nitor insignis, pietate replevit
Magnanimus totum factis ingentibus orbem:
Italiæ decus extinctum gemit anxia tellus,
Sidera lætantur animam excepisse beatam.

Idem Titus Parnassi decus.

Si quis justitiæ cultor, pietatis, & almæ
Pacis amans, comis, magnanimusve fuit,
Si quis & imperium placidâ ditiòne regebat,
Felix, & sapiens hic Nicolaus erat
Estensis, nomen terris, cineresque reliquit
Marchio, divinus spiritus astra tenet.

Idem Titus Pieridum delitiæ.

Splendida lux, Italis olìm & spes inclyta rebus,
Et pius, & sapiens, pacis amator eram,
Felici populo justus, fortique gubernans
Sceptra manu, toto clarus in orbe fui,
Munificus, clemens Nicolaus nominis alti
Hoc jacet Estensis Marchio sarcofago;
Detinet ossa mei Ferraria pignus amoris,
Lætaque mens campos incolit Elysios.

Idem Titus Elegorum culmen, & princeps.

Parce graves lacrymas, & acerbos fundere questus
Italia, ac tristis facta dolore meo,
Frigida marmoreo recubant si membra sepulcro,
Et Latiæ gentis concidit altus honos;
Reddidit at mea me virtus fata antè beàtum,
Vivit in æthereâ spiritus arce meus;

Estensis

Estensis placui Nicolaus Marchio terris,
Sed magno placui nunc magìs ipse Deo.

Malatesta Bocatius Fanensis.

Hìc situs Estensis summæ pietatis alumnus,
Astreæ cultor, pacis amator inest,
Marchio sìc felix placidâ ditiòne regebat,
Marchio munificus sìc Nicolaus erat;
Est hìc illustris, sapiens, clarissimus Heros,
Ingeniique decus, oppida cuncta gemunt;
Una salus regni patrii cùm fratribus ipsis,
Magnanimus Princeps, tu Leonelle gemis;
Corpus, quòd robur quondàm tollebat in astra
Hìc jacet, ast animam sidera celsa tenent.
Mille quadringentis Domini quatèr octo sub annis,
Atquè novem, Estense sidus in Arce nitet.

Michael Savonarola.

Jàm terris fessos Nicolaus Marchio liquit
Algentes radios, cœlo dedit inclyta virtus
Candentem radium dederat quem Rector Olympi,
Alter Alexander, quo nullus mitior umquàm,
Concordes fecit populos qui sepe potentes,
Et duros animos mulcebat pectore molli;
Extinctumque decus Latium sìc ergò per orbem
Flete senes, juvenes, pueri, omnis denique sexus,
Læta triumphabat cujus Ferraria sceptro.

Guilielmus Forfex.

Cœlestem repetens Nicolaus Marchio sedem
Orbatam meritò tàm clari lumine Regis
Concutit Italiam, cujus non Itala tellus
Nec paci similem, similem nèc viderit armis,
Principibus Latiis placido qui pectore tantùm,
Munificisque animis tantùm perfulsit in omnes,
Cætera quantùm intèr perfulget Lucifer astra;
Plorandum, decus ille ævi memorabile nostri:
En jacet hìc corpus, cœli mens vivit in Arce.

Idem

Idem Guilielmus.

Adversâ fortis, constans, spectata, secundà
Mens in fortunâ callem patefecit Olympo,
Consiliis nitens altis, patiensque malorum,
Spes miseris Latiis populis, spes unica mœstis,
Clementisque animi summum decus, ac pietatis
Fons, Latiis miseris spes grandis, & inclyta rebus,
Armorum magnis, pacisque ornata triumphis,
In cunctos lenis fuit, amplis æmula rebus
Estensis quondàm Nicolai, gloria cujus
Terras magna colit, Superum mens inclyta Regnum:
Optima quot terris virtutum exempla reliquit;
Privatis calcar . . . . . monimenta per omnes.

Idem Guilielmus Forfex.

Conditus hìc recubat Nicolaus Marchio saxo;
Gloria per Latias cujus volat inclyta terras,
Quo numquàm fuerat populis acceptior alter
Italicis, quo non pietate insignior alter,
In quo virtutes cunctæ fulsère priorum
Præsentes, cujus generosos grandia gesta
Nutribant animos, nulli virtute secundos.

Idem Guilielmus Forfex.

Cognita jam Superis magnarum gloria rerum
Parta togâ, atquè armis crudelia vincere fata
Non valuère, suis junxerunt invida regnis
Numina, qui Latios mulcebat in arma furentes
Aspera magnanimo componens pectore bella,
Contentusque suis, veterum de more manebat
Finibus, atquè almam tranquillo tempore pacem
Servabat populis, sanctâ pietate verendus;
Hìc Nicolaus erat Estensis Marchio gentis
Gloria, qui æthereà meritis jàm sede quiescit.

Idem Guilielmus Forfex.

Magnanimus cupiens Nicolaus Marchio gestis
Quærere per varias decus indelebile terras,
Fortia vulgavit claris virtutibus acta;

Norat

Norat magnanimi subjectos more Leonis
Servare, & justis pœnis domitare rebelles;
Justitiâ insigni meruit cœlestia regna,
Exemplum Latiis regnandi nobile cunctis.

Lippus Platensis Nobilis Ferrariensis.

Marmoreo recubans hoc Princeps ossa sepulcro,
Qui Patriæ, ac Populis jura benigna dabat,
Qui pius in primis, justique, ac pacis amator
Imperio exclusit bella cruenta suo,
Hunc Populi, Regesque gravem, sanctumque, bonumque
In rebus dubiis consuluère suis,
Ferrariam imperio Nicolaus nomine rexit,
Gloria, & Estensis Marchio gentis bonos.

Idem Lippus.

Felicem Princeps patriam, populosque regebam,
Atque urbes, felix dùm mihi vita fuit,
Justitiæ insignis cultor, pietatis alumnus,
Comis & in primis, perque benignus eram,
Arbiter accitus bella intèr borrida, pacis
Regibus, & populis unicus auctor eram,
Marchio dicebar Nicolaus nomine, Princeps
Ferrariæ, Estensis gloria magna Domus;
Hoc jaceo extinctus senior sub marmore, nàm me
A Patriâ rapuit mors inopina procùl.

Dominus Guarinus Veronensis, Medìolani.

Ceù procùl à patriâ totum peragrantibus orbem
Estensis volitans Nicolai gloria quondàm,
Sic procùl à patriâ sua nùnc præcordia saxo
Condita in hoc recubant, corpus patria inclyta servat,
Ceù patrem hunc patriæ, dux & mœstissima luget
Hunc urbs tota, pio quam duxit amore secundam:
Consilium is duris fuit & spes unica rebus.

L. Tarinida.

Magnus ab Alberto Nicolaus Marchio Princeps,
Sed major, populis & bona tuta salus,
Quos intèr tanta armis atquè, opibusque potentum his

Vires

Vires porrexit cautus, & insidias,
Discordes alios intèr nova fœdera nectens,
Et belli medius, pacis & auctor erat;
Jàmque Forum Mundo Ferraria facta Tribunal
Gadibus abquè Indo hìnc quilibèt orbe petit;
Pontifices, Reges, Populi hìc sua jura, relictis
Causidicis, dirimunt cognita concilijs.
Ipse apùd Insubrum Dominum, Ligurumque sodalis
Dùm subit, occubuit, rerum, & honoris onus.

Ladrisius Crivellus Jurisconsultus Ferrariensis.

Divus in hoc tegitur Nicolaus Marchio saxo,
Et Patriæ Dominus, & Pater ipse suæ,
Estensem hunc rapuit, genuitque Insubria tellus;
Totaque gens Ligurum cùm Duce mœsta suo;
Adria percussis sonuit supèr æthera palmis,
Ipsa suo vidua & Principe terra pio;
Non Italis solùm, sed quòlibet orbe profectis
Quæsitus pacis unicus auctor erat.

Idem Ladrisius, Mediolani.

Hìc ubì functus obit Nicolaus luce supremâ
Estensis jussit viscera clausa tegi,
Mœstior at Domini sepelit Ferraria corpus,
Cùm quo omnis Ligurum fermè sepulta salus,
Una eadem ad Superos meritis melioribus illum,
Spemque suam populis abstulit hora brevis;
Jàm senio tardante gravi, queque optima mors est,
Defunctum gemuit tristis utrinquè Padus,
Nevè absit totus, quæ se dilexerat Urbi,
Quæ dederat vivens interiora dedit.

D. Guarinus Veronensis.

Quàm incerta sint mortalia testatur Nicolaus Marchio Estensis, qui in Deum pietate conspicuus, in omnes munificentiâ clarus, belli, pacisque artibus Princeps optimus, gazâ, atquè imperio potens, utriusque prolis abbundans, mentem sanam in corpore sano usquè ad annum fermè sexagesimum servàns, in hac tandèm Basilicâ, quam vivens condidit humatus cubat -- Finis.

Duos

Duos post se legitimos filios ex Riciarda Salutiarum Marchionissâ tertiâ ejus uxore reliquit Nicolaus, Herculem, & Sigismundum, viginti duos naturales, alijs ex mulieribus susceptos; quapropter de juris dispositione, deque Patris ipsius mandato dominium in Herculem transferri debuisset; at quoniam tenera ejusdem ætas regno parùm apta visa est, per Joannem Gualengo XII. Sapientum Judicem Leonello, fratrum aliorum (a) natu majori imperium delatum est, quod ut ipse Nicolao filio, 1441
ex Margaretâ Gonzaga primi voti conjuge potenti aliquâ affinitate firmaret, Mariam Alphunsi Aragonij Neapolis Regis natam sibi matrimonio copulavit, fratresque Herculem, ac Sigismundum honoris titulo Neapolim ad Socerum misit, ut Ferranti ejusdem filio comites adessent, veriùs tamèn, ut Regis ob oculos positi nihil in Generi perniciem molirentur. Leonello rerum potito, cùm cernerent qui Reipublicæ præerant, Academìam nostram reformatione indigère, præsertìm postremis Nicolai annis, primus etenìm scientiarum acquirendarum ardor paulatìm in Adolescentium animis deferbuerat, seriò ab ipsis cogitatum est, ac Marchione annuente sancitum, novam Studio formam dari oportere, idcircò Reformatores sex electi, proùt ex sequenti Magistratus, Civiumque (b) Adjunctorum Decreto patebit: 1444

1442. *Die 17. Januarij.*

Spectabilis, & egregius Vir Joannes de Gualengis Judex Offitii XII. Sapientum Ferrariæ, unà cùm infrascriptis Sapientibus, & Civibus, videlicèt

Benastructo de Ippocratis.	*Francisco de Episcopo.*
Antonio de Rugolettis.	*Ruberto de Episcopo.*
Francisco Aldiverio.	*Christophoro Vecchio, Strazzarolo.*
Bartholameo Cagnono.	*Taddeo Albaresano.*

Cives verò sunt hi.

Petrus de Marocellis.	*D. Ludovicus de Sardis.*
Aldovrandinus de Ariostis.	*D. Ugulinus de Arimino.*
Jacobus de Ariostis.	*D. Grassìas de Hispaniâ.*
Urbanus de Rossetis.	*D. Gulielmus de Priscianis.*
Jacobus Mazzonus.	*D. Bartholomeus de Saliceto.*

Nico-

(a) *Sardi, libr.* 7. (b) *Regist. F. dell'anno* 1442. *fol* 37.

Nicolaus de Arrivabenis.	*D. Joannes de Valentiâ.*
Christophorus Cattabenus.	*D. Jacobus de Vigodominis.*
Rainerius de Jacobellis.	*Zaccarias Zambottus.*
Julianus de Carris.	*Geminianus de Ponte.*
Nicolaus Codecà.	*Joannes de Mutinâ.*
Gregorius Contugonus.	*Petrus de Remis.*

Jacobus de Novello.

Porrecta est supplicatio Illustri, & Excelso Principi Domino Leonello Marchioni Estensi &c. Domino nostro singulari per complures spectatissimos, & sapientissimos Cives Ferrarienses, in quâ proponunt ipsi Principi singulare bonum prò hac suâ Civitate, ut reformare in eâ velit Studium Generale, mandetque hujus Studij umbræ veram, & certam dari formam: Cui supplicationi benignissimas aures adhibuit prudentissimus Princeps, mandavitque claro nostro Joanni Gualengo Judici suo Offitii XII. Sapientum, qui supèr hac de re coactis ipsis Sapientibus, & aliis gravissimis Civibus maturum capiat consilium, intelligatque quid faciendum sit, dein juditium suum, & Vocatorum Civium sibi referat: Quamobrem prò mandato Principis vocati sunt dicti Sapientes, & Cives. Exposita est prudentèr per integerrimum Virum Joannem Gualengum Judicem antedictum petitio supplicantium, responsio Principis; Deìn petitum est Consilium ipsorum Sapientum, & Civium. An generale Studium hàc in Civitate fieri debeat, & an Civitati conducat. Qui Sapientes, & Cives ornatâ expositione D. Judicis intellectâ, ad unum hanc in sententiam omnes convenere: Ut generale Studium hac in Civitate fiat, quæ res eæ futura est utilitati, laudi, honorique permaximo; nàm ut ab utilitate incipiatur, à variis Regionibus etiàm longinquis hùc confluent Advenæ, Scholaresque multi hìc stabunt, nostro pane, vinoque vivent, vestes, cæteraque necessaria hominis cultui à nobis ement, pecunias suas in Civitate seminabunt, hìnc non discedent nisi magno nostro omnium lucro. Accedit eo, quòd Cives nostri, qui ad capessendam Litteraturam aliò vadunt, & eò pecunias deferunt, domi suæ Gymnasium habebunt, sinè impensâ discere poterunt, nèc pecuniæ nostræ evolabunt. Præterea multa in hac Civitate nostrâ præclara sunt ingenia, quæ vèl incuriâ Patrum, vel eorum negligentiâ, vel inopiâ jacent, ac perdita languent: Ea excitabuntur præsentiâ Studij, commoditate disciplinæ, litteris operam dare sinè magnâ impensâ poterunt: Quæ laus, qui honor nostræ futurus est Civitati, cùm per universum Orbem volatura sit fama, bonarum disciplinarum, ac artium Studium domi nostræ nos habere;

maxi-

maximus profectò, & à quavis Civitate expetitus; si commoditas daretur: Verùm cum fortuna, vèl potiùs Omnipotens ipse Deus occasionem hanc nobis præstet, ut hoc tempore, quo ceteræ Studiorum Civitates, vèl bellis quassatæ, vèl aliis incommoditatibus enervatæ sunt, nostra hæc Civitas floreat, & in pace, ductu sapientissimi, & divini nostri Principis vivat, quid est, quod nobis persuadeat, ut hac re, utilitate, laude, honoreque prædictam nostram hanc Civitatem fraudemus? Quibus rationibus, & aliis compluribus in medium adductis, per prædictos, ut suprà congregatos decretum, ac stabilitum est: Ut Generale Studium hac in Civitate fiat: Quòd felix, faustum, ac fortunatum sit; Elegeruntque infrascriptos Juris Consultos, ac Cives præstantissimos, qui unà cum Principe nostro eligant Reformatores hujus Studij, secundùm aliorum Studiorum consuetudinem.

D. Garsiam de Hispaniâ.	*Jacobum de Novello.*
D. Ugulinum de Arimino.	*S. Urbanum de Rossetis.*
D. Nicolaum Mazzonum.	*S. Rainerium de Jacobellis.*
D. Nicolaum de Varro.	*Taddeum Albaresanum.*
D. Nicolaum de Albaretâ.	*Franciscum de Adiverio.*
D. Bartholomeum de Saliceto.	*Salomonem de Sacrato.*
Mag. Guglielmum Bisbiccium.	*Bonafructum de Ippocratibus.*
Albertum de Bonacossis.	*Antonium de Rugoletis.*
Hectorem de Sacrato.	*Joannem de Platesiis.*

Infrascripti sunt, qui electi sunt Reformatores Studij Generalis Ferrariæ, per Illustrissimum Dominum nostrum Leonellum Estensem, videlicèt:

D. Episcopus Reginus.
D. Grasias de Hispaniâ.
D. Nicolaus de Varro.
D. Ludovicus de Sardis.
S. Urbanus de Rossetis.
Jacobus de Novello.

Horum Reformatorum curâ, Studium reordinatum est, cujus in auspicatione Guarinus Veronensis Orationem habuit, quâ præstabat facundiâ Juvenes ad scientias acquirendas hortando. Dùm verò hæc prò Lycei nostri dignitate restaurandâ, firmisque constitutionibus roborandâ agerentur, publica etiàm laborabat sollicitudo, ut ab insipientibus, ac barbaris Latinæ linguæ Pædagogis, qui grammaticos ludos aperuerant, optimaque Ferrariensium

Puerorum ingenia pessimis imbuerant institutionibus, Urbem (a) purgarent, sicut enim nulli Agricolarum emolumento cedit fertilis agrorum conditio, si zizania, tribulique in eis ferantur, ità nihil Reipublicæ Cives ad scientias acquirendas idoneos pepetisse juvat, nisi ab ineunte ætate optimis Grammaticæ documen-
1443 tis imbuantur: Pulchrum audias editum superindè Civitatis Decretum.

Die XI. Julij 1443.

Spectabilis, & Egregius Vir Joannes de Gualengis Judex Offitij XII. Sapientum Ferrariæ, unà cùm infrascriptis Sapientibus, videlicèt

Salomone de Sacrato.	*Antonio à Ponte.*
Joanne de Curionib.	*Jacobo de Sanctis.*
Taddeo Albaresano.	*Nicolao de Rivaben.*

Joanne de Canale.

Extat hoc tempore, hàc in Civitate malarum Litterarum, & ignorantiæ Seminarium: Cives nostri cupiunt filios, & adolescentes suos bonis instrui Litteris, & submerguntur in nescio quam foveam, à quâ explicare se numquàm possunt; hoc est: Pædagogi quiddam barbari, qui nedùm sciunt, sed viderunt numquàm bonas ullas litteras, Civitatem hanc. nostram invaserunt, Ludos aperuerunt, & Grammaticam profitentur. Ignari Cives ignorantiæ eorum, erudiendos liberos suos eis tradunt; cupiunt, ut discant, & docti evadant, discunt ea, quæ ut dediscant postmodùm necesse est. Nè calamitas, & pestis hæc ulteriùs progrediatur, decernunt, quòd nullus Scholasticos in disciplinam assumat, nec Ludum habeat, nisi primò vel de se periculum fecerit, cognitorem se esse bonarum Litterarum, vel approbatum fuerit per Offitium XII. Sapientum aptum esse ad Scholam aperiendam. Si quis contrà auserit, de Civitate ejiciatur, ut pestifera Bellua.

Hujusmodi tamèn morbo remedij anteà nonnihil adhibitum, ubì primùm innotuit pessimum virus in Adolescentium perniciem dilatari, nobilissimamque eorum indolem fœdè corrumpere; nàm à Duodecimvirali Magistratu Franciscus de (b) Campaneâ, Franciscus de Româ, ac Benedictus Bursa de Modono, qui ob eximiam ejus virtutem Leonello Principi charus admodùm fuit, Gram-

(a) *Registro dell'anno* 1443. *fol.* 58. (b) *Memoriale dell'anno* 1442. *fol.* 79., & *Registr. ann.* 1439. *fol.* 17. e 20., & *ann.* 1440. *fol.* 28.

Grammatici præclarissimi conducti fuère, ut Pueros Latinam linguam docerent, onere Benedicto injuncto, Rhetoricam diebus Festis publicè legendi, ac Ciceronem, Plautumque interpretandi. Post Decretum alios, diversis tamèn temporibus (a) ejusdem instituti viros conductos legimus, scilicèt Basinum de Parmâ doctissimum nuncupatum, Philippum de Castro, Jacobum de Catinellis Ferrariensem, Franciscum de Tolentino, Franciscum de Castro, Antonium Joppo, ac celeberrimum Lucam de Ripâ, qui posteà in Academia nostrâ Rhetoricæ, ac Poeseos Lector fuit. At Joannes Gualengo Sapientum Judex, unâ cùm Magistratus Sapientibus ad pecuniam comparandam prò veterum Scholarum reparatione, novarumque constructione mentem adiecit, cujus rei gratiâ cùm ingentem antiquarum Collectarum portionem Communi Ferrariæ debitam inexactam adhùc comperisset, earumdem exactionem fieri decrevit, ac in prædictis, alijsque (b) Studij usibus impendi; id verò præsertìm curæ erat, ut fundum reperiret, undè quotannis pecuniarum summam in Lectorum stipendijs erogandam eliceret: Visum est igitùr, Leonello Marchioni supplicare, ut à Pontifice veniam impetraret, in Lycei utilitatem convertendi Beneficia Ecclesiastica (c) Civitatis, & Comitatus Ferrariæ à curâ Animarum immunia, præsertìm prò salario Lectoribus Sacræ Theologiæ respondendo; sed hæc juxtà sententiam minimè contigère, sivè enìm Leonellus Romam scribere recusaverit; sivè Pontifex ejusdem precibus renuerit assentiri, certum est Beneficiorum simplicium emolumenta Studio numquàm fuisse applicata. Usquè ab Universitatis nostræ origine in more fuisse credimus, ut Scholares anno quolibèt à Studiorum serietate aliquandò ad jucunda, ac juvenilia diverterent: Ad ludos præcipuè, & tripudia convertebantur, vèl Baccanalibus recurrentibus, vèl Universitatum Rectoribus Caputium assumentibus, quòd dignitatis insigne erat; tùnc enìm Nationum Scholares, ex asse, quem quotannis eam in causam expendendum à Lectoribus exigebant, vèl choreas, vèl hastiludia, Bravio decertantibus proposito, vèl sympofia, aùt exultationis id genus aliud celebrare consueverant. Hunc igitùr sequti morem, die 9. Januarij 1444. occasione assumptionis Caputij à novo Rectore factæ, Scholares Artistarum, in domo Nicolai Pasetti, quæ in Viâ San- 1444

D 2 ctæ

(a) *Registr. ann.* 1448. *fol.* 35., & 1449. *fol.* 44., & 1454. *fol.* 18. *Memorial. ann.* 1454. *fol.* 18., 1461. *fol.* 30, & 1468. *fol.* 105.
(b) *Registr. ann.* 1443. *pag.* 59. (c) *Registr. ann.* 1444. *pag.* 68.

ctæ Mariæ Novæ sita erat, convivium nobile, choreasque publicas exhibuère; quin etiàm ligneà hominis imagine, *Bamboccio* vulgò nuncupamus, in vià eàdem constitutâ, adversùs eam hastis (*a*) conflictatum est; victorique præmium, plaudente universo spectatorum cœtù assignatum.
1446 Ast anno 1446. die Julij vigesimaquartâ Joannes de Tavellis de Tauxiniano ex B. Joannis Colombini Ordine Jesuatorum nuncupato Ferrariæ Episcopus in Domino obdormivit: Multis hic dùm viveret, ac pòst obitum miraculis claruit, & coruscat in dies, ejusque in transitus articulo gloriosam Animam Angelis comitantibus ad Superos ferri conspexit Diva Catherina Vigri Virgo Concivis nostra, proùt utriusque Acta testantur. Venerabile autèm Antistitis corpus in veterì Oratorio Beati Hieronymi, quod ipse à fundamentis erexerat, antè Aram majorem tumulatum est, sepulcralique lapidi hoc Gothicis Litteris insculptum Elogium:

Hic jacet Reverendissimus in Christo Pater D. Joannes de Tusignano Episcopus Ferrariensis dignissimus, qui olim fuerat de Congregatione pauperum Jesuatorum, & obdormivit in Domino die XXIIII. Julij 1446.

At novâ S. Hieronymi Ecclesiâ constructâ B. Joannis nostri corpus ad eam, ætate nostrâ solemnitèr translatum est, & nùnc sub mensâ majoris Aræ repositum, lapis verò Sepulcralis prædictus in Præsbiterio antè Aram ipsam collocatus: Sanctissimi Viri obitus, iisdem quibus contigit die, & anno extat memoria, vernaculo ineleganti stylo sincerè exarata, in Libro (*b*) Memoriali Rationum Civitatis Ferrariæ anni ejusdem emortualis: Sed eam, proùt jacet Lectorum oculis subijciamus.

Domenega adi 24. de Luio 1446.

Messer Zobane de Tussignan Veschovo de Ferrara questo dì à ore 14. passo da questa vita, e Luni adi 25. del dito à ore 15. fue supelido à luogo di poveri Iusuati dà li chapuzo'i b.anchi, che abitano in la contrada de Madona Santa Maria del Vado e nota, he dito Messer Zobane dà Tussignano fue de lorde e de d'ti poveri Iusuati, & entrò in lo dito Veschovado de lano 1432. & estado bon'ssimo omo & afato grandissimo ben al dito Veschev do e fo Lui che fie Refare el palazo del dito Veschovado suxo la dita piaza de Ferrara vedesse

(a) *Annali di Ferrara MSS., dopo Mario Equicol. Genealog. Estense, fol. 51.* (b) *Nel Memoriale dell'anno 1446. fol. 1.*

desse chiaramente che meio de entrada la anno el dito Veschovado lire mille de marchexani de quello che l'auia de entrada quando lui intro per Vescovo, e trovasse à la morte soa in dito Vescovado circa moza doxento de formento mastelli terxento de vino, e debituri circha lire cinque millia e più e crediturì circha lire doa millia e meno e trovasse neto tuto á racholto in Campagna, tuto lo popollo de Ferrara Comunamente grandemente se dolgiuto de la morte soa e stado limoxinero, e bono a li poveri è non rio ai viziosi.)

Intereà Gualengo XII. Sapientum Judici Augustinus Villa in Tribunatu, successerat; quapropter in eum Academiæ Ferrariensis manutenendæ cura transijt: Congregatis itaquè Sapientibus, alijsque adiunctis, reque maturè perpensâ, in hanc sententiam publico Decreto (*a*) ventum est, ut prò minori Civium incommodo, promptiorique onerum Lycei satisfactione Datium solidorum duorum, ac denarij uniùs Ferrariensis monetæ prò unoquoque pondere cujuslibet generis venalium carnium impostèrùm exigeretur, Lanijs omnibus Civitatis, Districtus, ac Comitatus injuncto onere Datium prædictum de cætero Communitati Ferrariæ persolvendi, quoùsque Studiorum Universitas viguisset; Verùm cùm exactio hujusmodi paulò pòst indigentiæ impar fuisset comperta, opus fuit aliò se vertere, præsertìm post transactionem intèr Herculem I. Ducem, Urbemque Ferrariæ secutam, de quâ infrà sermo erit: Igitùr anno quolibet Collecta, ab Æstimo Civili regulata imponebatur, prò Almi Studij, alijsque Communis Ferrariæ ordinarijs impensis, & hæc Collecta Ordinaria appellabatur, ad differentiam aliarum, quæ prò extraordinarijs oneribus imponi consueverant: Utriusque autèm generis Collectas indicendi, exigendique apùd Sapientum Judicem, ac Sapientes jus fuit; quod verò ad Ordinariam Collectam attinet, non ejusdem sempèr, sed majoris, vel minoris summæ erat, juxta Urbis necessitatem, quodlibet enìm Æstimi Bonorum Denarius modò solidis 18., modò 20., modò etiam 22. plùs, vel minùs gravabatur, proùt cernere est (*b*) in Decrètis annorum 1479. 1480., & sequentium usquè ad tempus Devolutionis Ferrariæ ad Sedem Apostolicam, quo per Papam grave hujusmodi Collectarum onus sublatum est, Lyceoque nostro aliundè prospectum, ut fusiùs

(a) *Regìstr. ann.* 1447. *fol.* 27. (b) *Regìstr. anni* 1379. *pag.* 6. 26. 38. 118. 128., *& seqq.*

fius suo loco dicturi sumus. At Leonellus Marchio, ingenti Ferrariensium mœrore decedens, sui omnibus desiderium fecit, Litteratis præsertim, quos Litteratus ipse, Musarumque sectator carissimos habuit, muneribusque amplissimis cumulavit: Hos inter Guarinum Veronensem, Titum Vespasianum Strozza, Albertum Costabili, Feltrinum Bojardi Ferrarienses, Theodorum Gaza Thessalonicensem, Antonium Beccatelli cognomento Panormitanum, Georgium Trapezuntium, ac Laurentium Valla Romanum commemorat (*a*) Sardi, sed his, teste (*b*) Volaterrano addendus Joannes Aurispa Siculus, quem Leonellus in intimis habuit: Eloquentiâ plurimum valuit Marchio, ac nobilissimam Ferrariæ Orationem recitavit ad Sigismundum (*c*) Imperatorem, cùm ab eo Equitis insignijs decoratus est, aliamque ad Eugenium IV. Pontificem, à quo galero pulcherrimo, auro, lapillisque pretiosis ornato donatus: Sed & carmina elegantissima, ut sua ferebat ætas, Italico sermone conscripsit, quorum quæ sequuntur (*d*) specimina Lectori sistimus.

1450

Lò Amor me hà facto ceco, e non hà tanto
De Charità, che me conduca en via,
Me lassa per despecto en mea balìa,
E dice, or và tu, che presciumi tanto;
Et eo, perchè me sento en forze alquanto,
E stimo de trovar chi man me dia,
Vado, mà puoi non scio dovo me sia,
Tal che me fermo dricto in, sù d'un canto.
All'ora Amore, che me stà guatando
Me mostra per desprezzo, & me obstenta,
Et mè và canzonando en alto metro;
Ne'l dice tanto piau, ch' eo non lo senta:
Et eo respondo così borbottando,
Mostrame almen la via, che torna endietro.

Batte el Cavallo sù la balza alpina,
Et scaturir fà d' Helicona fonte,
Dove chi le man bagna, e chi la fronte,
Secondo che più honore, ò Amor lo enchina.

Anch'

(a) *Histor. di Ferrar. libr.* 8. (b) *In Commentar. de Rebus Ferrarienf.*
(c) *Sardi, libr* 8. (d) Rime *scelte dei Poeti Ferraresi antichi, e moderni, stampat. in Ferrara l'anno* 1713. *fol.* 21.

Anch' io m' accosto spexo alla divina
Aqua prodigioxa de quel Monte:
Amor ne ride, che 'l stà lì con prompte
Le soe Sagipte, en forma pellegrina:
E mentre el labro à ber se avanza, & stende,
Ello con el Venen della pontura
Mucola l'onda, e venenoxa rende,
Sì che quell' aqua, che de soa natura
Renfrescar me dovrebbe, più m' accende,
E più che bagno, più crexe l'arsùra.

Meritò igitùr doctissimi Principis, ac Litteratorum amantissimi virtus à Guarino Veronensi, prò rostris in funere laudata, ejusque cadaver, Scholarium Universitatis nostræ (*a*) humeris, sub aureâ umbellâ ad Estensium Sepulcra in Templo S. Mariæ Angelorum translatum est. Borsio Leonelli (*b*) fratri Augustinus Villa Sapientum Judex sceptrum obtulit, quià imbecilla adhùc Herculis fratris alterius, legitimi Nicolai filij manus tanto impar oneri videbatur: Reluctabat tamèn Borsius, nèc à proposito dimoveri potuisset, nisì id tranquillo Reipublicæ statui, ac fratris utilitati conferre fuisset demonstratum, timebatur enìm, Nicolaum Leonelli filium, Herculis absentiæ occasione captatâ, Ludovici Gonzaga Avunculi auxilijs fretum posse ad Principatum promoveri; nèc inanis quidèm suspicio videri poterat perpendentibus Ludovicum vivente adhùc Leonello, de imperio in Nepotem transferendo cogitasse, parùmque abfuisse, quìn res ad votum eveniret. His rationibus adductus Borsius regnum suscepit, illud integrum Herculi fratri servaturus; hoc tamèn nonnisì morte coactus dimisit: Mirùm verò, ac singulare dixerimus, quòd, cùm Borsius solium Herculi jure debitum occuparet, Hercules ipse, ac Sigismundus fratres, Neapoli Ferrariam revocati pacificè frui paterentur, eidemque summâ animorum observantiâ, Patri velùti obtemperarent; at mirabiliùs etiàm, quòd Borsius ipse fratres adamaverit, ac in Dominationis partem assumpserit, Herculi Mutinæ, Sigismundo verò Regij Lepidi gubernia conferendo. In Borsij Principatus exordio, Academiæ res incrementum suscepère, ac in meliùs cœperunt ordinari. Sub eo 1467 1450

 pri-

(a) *Annali, dopò Mario Equicol., all' anno* 1450.
(b) *Sardi, libr.* 8.

primùm, in Memorialis (*a*) Libro Studij Lectores descriptos reperìmus in quoddam informi Rotulo, quem hoc loco edimus, unà cùm tenui pecuniarum summâ, in stipendiorum computum Doctorum cuilibet persolutâ:

Lettori Leggisti.

Messer Andrea Benzi	L. 120:—:—
Messer Zuane di Superbi	L. 50:—:—
M. Francesco dà Rezo	L. 225:—:—
M. Tomaso Mazioni	L. 22:17: 5
M. Agnolo dà Rezo	L. 225:—:—
M. Zulian Cantabeni	L. 87:10:—
M. Galeotto de Beacqui da Milano	L. 150:—:—
M. Lodovixio da Milano	L. 163:—:—
M. Teodoxio Spezia	L. 50:—:—

Lettori Artisti.

Mastro Soncino Benzi	L. 125:—:—
M. Orazio Zirondi	L. 50:—:—
M. Battista dà Cremona	L. 100:—:—
M. Zirolamo di Zirondi	L. 12:—:10
M. Zuanne de Rezoli	L. 150:—:—
M. Stefano dà Mantova	L. 25:—:—
M. Franceschino dà Verona	L. 10:—:—
M. Zirolamo dà Castello	L. 50:—:—
M. Zovanne Frate dell'Ordine di Minori	L. 30:—:—
M. Francesco Benzi	L. 25:—:—
M. Guerino dà Verona	L. 75:—:—
M. Mattio dà Verona	L. 25:—:—
M. Albertino dà Cremona	L. 4:—:—

Post Rotulum hunc, seù potiùs nudam Lectorum nonnullorum descriptionem, alij successivi usquè ad annum 1473. desiderantur.
1452 Anno verò 1452. novum urbi nostræ, ac Estensium Familiæ decus accessit, cujus regia Borsij magnificentia in causâ fuit; cùm enìm Fridericum III. Romam contendentem, ut aureo Imperij Diademate à Nicolao V. Pontifice ornaretur, splendidissimo hospitio excepisset, Imperator, re benè confectâ, Germaniam repetens,

(a) *Memoriale del* 1450. *fol.* 43.

tens, iterùm Ferrariæ constitit, ubì Borsij prudentiam, animique magnitudinem admiratus, illum coràm Ladislao Austriaco Tyrolis Comite, aliisque Imperij (*a*) Magnatibus, quos itineris socios adhibuerat, Mutinæ, & Regij Lepidi Ducem, Rhodigiique Comitem pronunciavit: Regiæ autèm inaugurationis solemnitati haùd parùm dignitatis attulit doctissima, de Borsij, ac Estensis Familiæ laudibùs, ab Eneâ Silvio Picolomini Senarum Archiepiscopo, qui posteà Romanus Pontifex fuit, & Pius II. dictus est, habita Oratio, ut in vitâ Pij ejusdem refert Joannes Antoninus Campano Episcopus Aretinus. Addita Borsio dignitas, seù potiùs ejusdem virtus Exteros quam plurimos ad Urbem nostram incolendam adduxit, itaùt ejus splendor magìs, atque magis augeretur; nequè id parùm Stùdio profuit, quod sub felicissimo tanti Ducis moderamine optimis Doctoribus, Auditoribusque refertum est. Lectores, qui sub Borsio claruère aliâ in operis Parte recensebimus; quod verò ad Scholares pertinet, de Germanis dumtaxàt in Ferrariensi Gymnasio institutis, libr. 3. Academiarum Universi Orbis hæc habet Jacobus Middendorppio: *Tanto majori amore hanc Academìam prosequi debemus, quantò plures Viros Germanos erudivit, qui omne doctrinarum genus cùm gloriâ in Patriam charissimam referrent. Intèr quos profectò minimè postremum locum obtinet Rodulphus Agricola Philosophus, Rhetor, Poeta, & Theologus celeberrimus. Joannes etiàm Cochleus Sacræ Theologiæ Doctor creatus est.* Omnia itàque dùm fausta Academiæ Ferrariensi contingerent, placuit etiàm Paulo (*b*) Costabili Sapientum Judici, Sapientibusque Ludovicum Carboni Ferrariensem miræ doctrinæ Rhetorem, Græcas, Latinasque litteras optimè callentem ad Oratoriæ, ac Poetice Artium Lecturam assumere. Sed paucis interiectis annis præclarissimus alter Rhetoricæ, ac Poeseos Lector Guarinus Veronensis die 4. Decembris 1460. morte sublatus est: Hujus tamèn jacturæ damna restauravit Baptista Guarini filius, paternæ substantiæ, ac virtutis hæres, itaùt, alijs 1460
posthabitis, dignus jure meritò visus sit Parentis Cathedram obtinere, quæ eidem plenis suffragijs, accedente etiàm Principis consensu collata (*c*) est. Sequenti verò anno per Baptistam prædictum, ac Fratres de Guarinis supplicatio XIIVirali Magistratui porrecta, ut in Patris de Republicâ egregiè meriti recorda- 1461
tio-

(*a*) *Sardi*, *libr.* 8. (*b*) *Registr. anni* 1456., *fol.* 75.
(*c*) *Registr. anni* 1460., *fol.* 12.

tionem, gratique animi testimonium aere publico monumentum construi decerneretur: Justissimis Oratorum votis annuit Civitas; at res usquè ad mensem Aprilis anni subsequentis dilata, donèc reportatis per Guarinos à Borsio Duce ad Magistratum superindè litteris, voti compotes sunt effecti: Decretum (*a*) hujusmodi est:

MCCCCLXII.

Die Martis, sexto Mensis Aprilis.

Magnificus D. Paulus Costabilis, Eques, Comes, Legum Doctor Judex XII. Sapientum Civitatis Ferrariae, ejusque Districtus, & unà cùm infrascriptis Sapientibus, & Adiunctis, videlicèt.

D. Zilfredo de Veronâ.	
S. Jacobo de Ariostis.	
S. Malatestâ de Ariostis.	*S. Christophoro Cantaben.*
S. Nicolao de Arrivaben.	*S. Francisco Stabellino.*
S. Zampaulo Bellajâ.	*S. Peregrino Albertini.*
S. Antonio de Cicognariâ.	*S. Bartholameo de la Penna.*
Sapientibus.	*Adjunctis.*

Visis, lectisque litteris Ducalibus, unà cùm precibus filiorum q. D. Guarini Veronensis, tenoris infradicendi, & non dubitantes, si voto eorum annuatur, non exiguam huic Reipublicae nostrae Ferrariensi gloriam consecuturam fore, ut monumentum egregium ad perpetuam hominis illius memoriam fiat, qui sanè Litterarum Graecarum, Latinarumque Lux omni Italiae fuit, ut experientia magistra est, Deliberaverunt, & decreverunt, quòd ex aere publico Communis Ferrariae, in auxilium conficiendi monumentum ipsum expendantur, & exbursentur in fabricâ ejusdem floreni centum Auri, prò collocando, & deponendo cadavere ipsius quondàm Domini Guarini Veronensis.

Quarum quidèm Litterarum Ducalium tenor talis est, videlicèt.

Foris

Judici nostro XII. Sapientum Communis nostri Ferrariae.

Intùs

Borsius Dux &c.

Dilectissimi nostri. Li figlioli furono de Guarino supplicano, come vederiti: Et in vero à nui piaceria molto, e seressimo contenti, che se gli

(a) *Registr. anni* 1462., *fol.* 38.

se gli usasse quella gratitudine, e chel se facesse quello onore alla terra: Unde se vuole, che ne fiati cùm li Savij, perchè el se gli faccia provisione: Et insino à cento Ducati de spexa se gli metta, i non serà gran facto.

Hostellati XXVI. Novembris 1461.

Cujus quidem supplicationis tenor est, videlicet.

Illustrissime, & Excellentissime Dux: Post humillimam commendationem Exponunt Illustrissimæ D. V. fidelissimi Cives, & Servitores filij q. D. Guarini Veronensis, quod cùm cupidi sint Patrem suum, proùt meritus est, honorare, & ejus memoriam apud posteros sempiternam facere: Cogitant hoc ad illius decus, & gloriam pertinere, si præclarissima Civitas vestra Ferrariæ aliquo egregio monumento suam in illum benevolentiam testetur, quod & reliquis documento esse possit, quàm gratam ergà se Civitatem habituri sint, qui prò Ferrariæ commodis, ac utilitate invigilaverint, quod sinè dubio Guarinus ipse fecit; hoc autèm quod petunt est hujusmodi, Ut Populus Ferrariensis Sepulturam dignàm Guarino ipsi construi faciat, quemadmodùm Florentini Leonardo Aretino construxerunt, Quocircà eamdem Illustrissimam D.V. supplicant prædicti humilitèr, dignetur Magnificum Judicem XII. Sapientum, ipsosque Sapientes exhortari, & quantùm liceat, ad hoc faciendum impellere; quod Vestræ quoquè Illustrissimæ Dominationi non parùm famæ apportabit, quod ità benè agatur cùm his, qui de Illustrissimâ Domo Vestrâ, & Inclytâ Civitate benemeriti sunt; Et hoc de gratiâ speciali.

Guarino hujus Decreti vigore, in Templo Divi Pauli magnificum (*a*) ex Porphyretico lapide Sepulcrum ære publico constructum est, marmoreis columnis quatuor innixum, varijsque egregij scalpri imaginibus, quæ Defuncti Virtutes exprimebant ornatum, eleganti inscriptione additâ, Viri tanti laudes, carminibus infrascriptis complectente: Templo verò à Terremotu diruto, monumentum quoquè contritum, soloque exæquatum est; nè tamèn unà cùm tumulo tumulati memoria interiret, vetus elogium in marmoreo lapide, qui usquè ad hodiernam diem propè januam Sacrarij cernitur, hisce versibus sculptum est. 1570

Hunc

(a *Marco Antonio Guarini, Chiese di Ferrara, libr.* 3.

Hunc tibi consensu tumulum Ferraria magno
Prò meritis posuit, clare Guarine, tuis;
Tù Pater Eloquij, geminæ tù gloria Linguæ,
Præcipuus Juvenum tù moderator eras;
Te duce, nostra vigens studiis florentibus ætas
Pierio priscis certat honore viris.
Nèc Verona minùs tali se jactat Alumno,
Quæ veteres celebri nomine tollit Auvos.
Primus, & extremus te noverat Orbis, & ultrà
Humanum virtus se tulit ista gradum.
At nos hìc senio resolutos condimus artus,
Candida Sidereas incolit Umbra domos.

Anno eodem opportunum Magistratui visum est, seorsìm ab
1461 alijs Scholam Humanarum Litterarum studiosis, quorum numerus quotìdiè augebatur, ac Baptistæ Guarini, & Ludovico Carboni Lectoribus parare, idcircò Communis Ferrariæ impensis constructa est in Plateis ad (*a*) Bancum Caligariorum, supèr Horreum magnum, ubì nùnc Oratorium SS. Martyrum Crispini, & Crispiniani dictæ Artis Patronorum; sed cùm deindè aliquibus elapsis annis confluentem Scholarium multitudinem non caperet, altera eodem in loco fabricata, adeò ut (*b*) horreum totum in duas Scholas divideretur, quarum una Palatium strenui Equitis Ugucionis Contrari, viâ mediante, altera viam Sablonum respiciebat, ut apparet (*c*) ex partitis annuarum solutionum pensionis dictæ Arti factarum: Quàm verò conspicuus, nobilisque Discipulorum omnium cœtus tùnc temporis fuerit ex eo evinci potest, quod cùm Laurentius Roverella nobilissimus Ferrariæ Civis, ac Episcopus constitutus ad hanc Sedem suam primùm adventaret, Juristarum, Artistarumque Rectoribus XII. Virali (*d*) jussu denuntiatum est, ut unà cùm Nationum omnium Scholaribus, Lectoribusque ad Ecclesiam D. Antonij, propè D. Petri Portam accederent, illinc Sacrum Antistitem, qui publicus in Academiâ nostrâ Lector fuerat, usquè ad Cathedrale Templum comitaturi. Paulò pòst, anno scilicèt 1463. 9. Martij, Bononiæ mi-
1463 gravit ad Superos Catharina Vigri, sanctissima Concivis nostra, de Bononiâ nuncupata, Virgo gestorum sanctitate non tantùm, sed

(a) *Memoriale dell'anno* 1461. *fol.* 63. (b) *Memoriale dell'anno* 1491. *fol.* 57. (c) *Memoriali delli anni* 1507. *fol.* 78, 1513. *fol.* 95., *e d'altri anni seguenti.* (d) *Registr. anni* 1462. *fol.* 47.

ſed etiàm doctrinâ admirabilis: Hæc Joanne (a) Vigri Ferrarienſe orta, Sanctimonialium Corporis Chriſti, apùd nos Cœnobium condidit, deindè poſtremis vitæ annis, per Bononienſes à Borſio Duce impetrata Bononiam ſe contulit, ibidèmque Cœnobio altero Chriſti Corporis inſtituto deceſſit: Innumeris viventem, ac pòſt obitum claruiſſe prodigiis teſtantur Acta, quorum maximum dixerimus, ejuſdem Corpus pòſt tria ferè ſæcula incorruptum adhùc, flexibile, conſiſtens, vividumque ſervari: Quinam ejus Parentes fuerint, quando nata, quâve de causâ de Bononiâ dicta ſit ejuſdem ſincerè teſtantur (b) Acta Bononiæ impreſſa apùd Peregrinum Bonardo: Ibi, antiquo, rudique ſtylo concepta hæc verba legimus: *La qual Donna ſecondo ſi dice nacque in quel giorno, che fece la Regina de Cieli, & fù Catherina nomata, figliola di Giovanni di Vigri da Ferrara huomo literato, e d' egregi coſtumi, per le cui virtù fù tenuto ſempre in Officij. Et la Madre fù noſtra Bologneſe, Donna boneſtiſſima, & de boneſto parentato. La quale hebbe nome Benvenuta, & meritamente inſtituita di tal nome. Perchè è ſtata la benvenuta al Mondo, avendo parturito tanto frutto in tanto honore della noſtra Cittade, nella quale nacque allevata, & nutrita &c.* Et paulò poſt: *Quando la nacque il Padre era à Padoa, & ivi li fù noncisto l' avuta figliuola. La notte avanti li venne in viſione per la Vergine Maria eſſerli nata una figliuola, la qual ſarebbe un lume al Mondo:* Tùnc enìm Joannes pater Patavij, prò Eſtenſi Principe legatione fungebatur, quàm dùm obiret, Ferrariâ pregnantem uxorem Bononiam ad ſuos miſerat. Deindè fidelitèr Acta: *Coſi, per Reverendi padri Bologneſi Oſſervanti del Seraphico Franceſco; cioè Frate Franceſco Tintore, Frate Jacobo Primadizzo, & Frate Gabriello da Bologna. Intendendo da lei eſſere nata, & allevata in Bologna. Li impoſero per obedienza, eſſa ſi doveſſe chiamare da Bologna. Et coſì ſempre fece. Del che fù adempito la viſione che hebbe, quando à lei fù dimoſtrato due eccellentiſſime Sedie. Una delle quale era maggiore, & molto più adorna. Adimandando eſſa umilmente di cui erano, li fù riſpoſto, che la maggiore di quelle Sedie ſarebbe di Suore Catherina da Bologna.* Hanc verò ſibi paratam Virgo Concivis noſtra minimè intellexit. Per idem tempus intèr Studij noſtri Lectores cernimus Nicolaum de Fieſſo, & Nicolaum Bardella Canoniſtas, Eganum Gerardi Pi-

(a) *Vita della B Caterina dà Bologna, ſtampata in detta Città, per Pellegrino Bonardo.* (b) *Nella Vita ſudetta.*

Pictoris, & Thebaldum de Basileâ Medicos, Felinum Sandeo Juris Interpretem, & Petrum Bonum *dell'Avogaro* Astronomum: At pratèr hos Gulielmum de Vignolâ, Jacobumque Magetti, ut peste laborantibus, ac Joannem de Gaibonâ, ut ægenis mederentur conduxit Civitas. Ludovicus verò Carbani, Moderatoribus Studij nostri (*a*) annuentibus, à Bononiensibus conductus est; ut eorum in Universitate Rhetoricam, ac Poeticam legeret; quamobrèm Baptista Guarini vacantis Cathedræ emolumenta, supplicibus Antonio Sandeo Sapientum Judici, & Magistratui datis litteris sibi adjudicari petiit: Viri meritum, ac recens adhùc Guarini patris recordatio rogatos facilè adduxit, ut rogantis voto indulgerent, ideò sancitum (*b*) est, stipendia, quæ anteà Ludovico solvebantur imposterùm Baptistæ responderi. Nunc verò
1466 Cronologiæ postulat ratio, ut de Statutis Collegij nostri Theologorum loquamur: Ex antiquo eorum Codice in membranis manu exarato constat, fuisse eadem reformata tempore Decanatus Magistri Cæsarij de Ferrariâ Ordinis Servorum, ac approbata per Laurentium Roverella Episcopum die 10. Decembris 1647. Collegium hoc sub Præsidio Omnipotentis Dei, Beatissimæ Dei Genitricis, ac Divi Hieronymi Maximi Ecclesiæ Doctoris militat: Statuta autèm in tres Partes dividuntur, quarum prima capita XII., secunda IX., postrema III. tantùm complectitur: Singulorum summam hìc habeas.

PARS PRIMA.

Caput I.

Post Prohæmium satìs elegans, quo sacræ Theologiæ dignitas, atquè excellentia demonstratur, sequentium Statutorum observantia omnibus Almi Collegij Theologorum Patribus, ac aliis eidem subjectis omnimodè præcipitur.

Caput II.

Decernit, ut in primo adventu novi Ferrariensis Episcopi Magni Theologorum Cœtus Cancellarii, Collegium, Decanus scilicèt, unà cùm Magistris, Bacalaureis, & Scholaribus, Bidello præcedente, extrà valvas Cathedralis dicti Episcopi advenientis manus, singuli osculentur; Decanus verò brevi exponat eloquio quinam ipsi sint, Episcopo eidem

Col-

(a) *Registr. anni* 1465. *fol.* 54. (b) *Dict.* *Registr. fol.* 63., & 76.

Collegium commendet, ac prò Statutorum observantiâ patrocinium imploret.

Caput III.

Agit de auctoritate magni Cancellarij prædicti; Hujusmodi autèm est quod scilicèt, necessitate suadente possit Decanum seorsùm, cæterosque Magistros advocare, Congregationem indicere, Statuta visitare, adversùs Hæreses, pravosque articulos disputationes demandare, cùm Magistrorum voto probare, vel reprobare, ad Statutorum adimplementum membra compellere, nova Statuta condere, condi a innovare, dummodò tamèn Decani, & Magistrorum de Collegio consensus accedat.

Caput IV.

Anno quolibet Studium Theologicæ facultatis in Festo S. Hieronymi inchoari præcipit, eâque die, convenientibus in unum Magistris, Bacalaureis, Biblicis, Lectoribus, & Magistris Studentium, in religioso loco per Decanum eligendo Missam de Spiritu Sancto solemnitèr celebrari; Post Missam verò per Decanum, vel alium ab eo deputatum sermonem in Studii Sacræ Scripturæ commendationem haberi, & successivè ad novi Decani electionem procedi, hoc modo: Primò eligatur qui senior fuerit ex Clericis Sæcularibus, secundò ex Ordine S. Dominici, tertiò ex Ordine S. Francisci, quartò ex Ordine S. Augustini, quintò ex Ordine Carmelitarum, sextò ex Ordine Servorum, & sic sempèr per circulum, servatâ formâ in hoc Statuto præscriptâ: Decernitur insupèr, quod Decani dignitas Semestris sit, quo expleto tempore, Successor eligi debeat.

Caput V.

Decano omnium in Universitate gerendorum dispositionem tribuit, ejusque muneris esse dicit, tractanda proponere, vota scrutari, quæ dicta sunt colligere, quæ conclusa ordinare, Bacalaureis disputationes assignare, Doctores, sub quibus disputentur decernere, sermones ex quacumque causâ fiendos Magistris, vel Bacalaureis, juxtà rerum exigentiam delegare, ac Lites intèr Magistros, aliaque Universitatis membra componere: Statuta vèrò condere, condita immutare, minimùm alterare, vel adversùs ea dispensare Decanus prohibetur: Pergit etiàm Statutum disponere, quod ab iis, quæ ex offitio Decanus egerit, nulla detur appellatio; eidem tamèn pœnâ injunctâ, quatenùs potestate suâ abuteretur.

Caput

Caput VI.

Hujus sanctionis summa est, quod Decanus, ratione dignitatis Magistros cæteros præcedere debeat, etiàmsi junior esset: Quod ad actus aliarum Universitatum invitatus primum locum suprà earumdem Doctores teneat, immò nec ipsis Juristarum, & Artistarum Rectoribus cedat, sub pœna privationis Decanatus, eà ratione quià indignum videatur, S. Theologiæ Scientiarum omnium Reginæ ancillas, pedisse quasque præferri: Quod Magistri teneantur Decanum in actis solemnioribus venerari, vocati, ad Congregationes accedere, requisiti, vota dare, jussi silentium servare, eidemque in omnibus obtemperare, sub pœnis in hoc Statuto declaratis. Bacalaureis verò major ergà Decanum veneratio injungitur, mandaturque ne publicè disputent, aùt lecturam libri alicujus Sententiarum, vel Bibliæ incipiant, nisi licentiâ priùs à Decano impetratâ.

Caput VII.

Cùm Theologorum Collegium in sex personarum Ordines, ut suprà, distinctum sit, statuitur, in eorum unoquoque unam esse Cathedram, in eâque unum Magistrum Regentem, qui Bacalaureos, aliosque inferiores subditos, ac obedientes habeat, nec ex Bacalaureis ullum in dictâ Cathedrâ, nisi de sui consensu legere, vel disputare permittat. Cuilibet verò Regentium prædictorum præcipitur, subditis suis Lectionem aliquàm legere, & saltèm semèl in anno in Theologicâ facultate solemnitèr disputare, Bacalaureosque exercere, negligentes corripiendo, contumacesque ad disciplinam revocando.

Caput VIII.

Capite hoc sancitur, ut Magistri aliarum Universitatum Collegio Theologorum Ferrariæ aggregari possint, si tamèn de illis sint Universitatibus, quæ Theologos Ferrarienses in Collegiis suis incorporari patiantur. Traditur deindè forma dictæ aggregationis faciendæ, taxatur expensa ad id necessaria, ac deniquè declaratur, esse in Theologorum Collegium admittendos omnes, & singulos Ordinum Religiosorum Priores Generales in quacumque fuerint Universitate laureâ donati, præstito per eos tantummodò consensu de observatione Statutorum.

Caput IX.

Regularem Magistrorum Congregationem semèl in Mense fieri disponit, & si quæ in eâ declaratio, vel constitutio fiat, in his Statutis non

non contenta, in Quaterno Additionum seorsìm annotari. Ultrà verò Mensualem Congregationem, alias plures, juxtà casuum contingentiam fieri permittit: Locus autèm Congregationis Ecclesia Cathedralis constituitur. Ad periculum evitandum revelationis rerum in Congregatione tractandarum cuilibet Magistrorum de non revelando juramentum defertur: Invalida verò pronunciatur quaecumque Congregationis conclusio, quae non fuerit à duabus ex tribus Magistrorum partibus ad minùs firmata, cum Decani, vel legitimi ejusdem Locumtenentis interessentiâ, sinè quâ Congregationem legitimè haberi non posse declaratur.

Caput X.

Decernit, ut quicumque Magister in Fide suspectus, vel de Haeresi notatus, Summi Pontificis, & S. Romanae Ecclesiae calumniator, Dominorum, Patriae, vel Civitatis proditor, discordiarum sator, & perturbator pacis, perjurus, Consiliorum Universitatis, ac Collegii revelator, contumax ordinationibus Magni Cancellarii, Decani, aut Collegii, ebriosus, oblocutor, diffamator, & apertè Scandalum praebens, quisquis ille fuerit à Collegio, & Universitate in perpetuum ejiciatur, nullo modo, nisì de Summi Pontificis dispensatione restituendus. Eos ulteriùs de Collegio ad Congregationes, ac emolumenta percipienda minimè admittendos esse pronunciat, qui ambitiosè ad Capellanìam honoris, aùt ad Episcopatum titularem tantummodò promoveri curaverint; secùs verò si honestè ad Episcopatus, Abbatìas, vel dignitates alias fuerint promoti, tùnc enìm à Congregationibus, & actibus Scholasticis, tàm publicis, quàm privatis non repelluntur.

Caput XI.

Formam praescribit taxandi Magistros Collegiatos, nèc non alios de Universitate, pro expensis, quas fieri contingeret in defensione litis, quae totam Universitatem concerneret, vel ubì expensae extrà ordinem pro aliâ quacumque causâ fieri deberent.

Caput XII.

Magno Cancellario vitâ functo, Statuti hujus vigore tenetur Magistrorum, Biblicorum, & Lectorum quilibet ejusdem Animam triplici sacrifitio Omnipotenti Deo commendare, quod pariter observandum in obitu Decani, & Magistrorum, ubicumque eos mori contigerit, modò eorum obitus innotescat Universitati. Si autèm praedictorum aliquis in Civitate decedat, omnes Magistri, Bacalaurei, Biblici, Lectores, Magistri Studentium, & Studentes ipsi in Sacrâ Theologiâ;

modò fuerint requisiti ad exequias convenient, donèc defuncto justa sint integrè persoluta; habitâ etiàm, si id videbitur expedire, per unum ex Magistris, sorte extrahendum Oratione in ipsius commendationem, seù Religiosi Ordinis, sub quo forsitàn militasset. In obitu verò Bacalaurei intrà Civitatem, Bacalaurei, & Inferiores de Studii corpore ad funus convenient, singulique, etiàm Magistri Missas duas pro ejus Animâ celebrabunt.

PARS SECUNDA.

Caput I.

Hoc capite forma præscribitur, recipiendi eos, qui ad Ferrariensem Theologorum Universitatem accedunt, ut ad Bacalaureatus gradum promoveantur. Itèm statuitur, quod de eorum idoneitate periculum fiat, sanciturque, quid jurare debeant, quidque pro eorum incorporatione sit Collegio solvendum.

Caput II.

Edicit, ut unusquisque Bacalaureus promotus totum volumen Sententiarum libris quatuor distinctum, & unum Bibliæ librum legere teneatur, primo anno scilicèt primum, & secundum sententiarum libros, secundo anno tertium, & quartum, tertiò verò anno librum Bibliæ ad placitum, habendo in cujuslibet libri exordio Sermonem in Sacræ Scripturæ laudem, & signantèr libri illius, quem legendum suscipiet: Proponat deindè quæstionem ex materiâ libri prædicti erutam, eamque de more decidat, cùm concurrentiâ Bacalaurei alterius per Decanum deputati: Præscribit quoquè, ut Lectiones fiant in diei luce, in aperto, ac publico loco, initiumque habeant post principium Studii, ac terminentur in Vigiliâ Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, nisì aliquâ de causâ quempiam æstivo tempore legere contingeret; tùnc enìm Lectiones post Festum dictorum Apostolorum inchoari, & usquè ad S. Michaelis Festum protrahi disponitur.

Caput III.

Agit de Feriis, & vacationibus, edicitque, ut in qualibet Religiosorum Congregatione, ubì Universitatis membra reperiantur, Bacalaurei, Lectores, ipsique Studentium Magistri suas continuent Lectiones, ac circulares disputationes frequentent ab initio Octobris, usquè ad finem Junii, Dominicis, aliisque Festis diebus dumtaxàt exceptis: Itèm quod si in Hebdomadâ Festum nullum incidat, feriâ quintâ

non

non legatur: Tandèm quod à Festo Sanctorum Petri, & Pauli Apostolorum usquè ad finem Septembris, tàm Bacalaurei sententias legentes, quàm alii quicumque Inferiores vacent à lectionibus ordinarijs.

Caput IV.

Si Bacalaureus finito regulari Lectionum, & Disputationum cursu ad Magistralem cupiat gradum ascendere; modus præscribitur, quo debeat Magno Cancellario prò punctorum assignatione, in quibus rigoroso erit examine exercendus præsentari, ac ordo in eorum assignatione servandus; hac tamèn lege, ut hujusmodi assignatio fiat per duos dies naturales antè horam examinis, nisì examinandus à Decano, ac Magistris obtineret dicti termini restrictionem.

Caput V., & VI.

In quinto Capite agitur de examine per Bacalaureum faciendo, ut insignia Magistralia consequatur, & de juramento ab eo præstando post ejusdem ad Magisterium promotionem; Hæc autèm juramento spondere debet, scilicèt: Quòd pro viribus suis Fidem Catholicam tuebitur, Summoque Pontifici fidelitatem, & devotionem servabit: Quòd Magno Cancellario obedientiam exhibebit: Quòd ergà Magistros Theologicæ facultatis se reverentèr habebit: Quòd ad Magistralem gradum nullum unquàm indignum admittet: Quòd non alibì, quàm in Almâ Ferrariensi Universitate insignia Magistralia accipiet: Quòd in aulâ suâ nihil ultrà taxationem in Clementinis expressam exponet: Tandem quòd Statutis Universitatis non contraveniet. In sexto verò capite sermo est de summà per Magistrandum penès Bidellum antè examen deponendâ, deque ejus distributione in membra Collegii.

Caput VII.

Ordinem servandum tradit, si quis privatè licentiatus, publicè, ac solemnitèr in Sacrâ Theologiâ doctorari voluerit, expensasque taxat ad id necessarias.

Caput VIII.

Tractat de Bacalaureis aliarum Universitatum, qui vèl ex Domini Papæ indultu, vèl de licentiâ Superioris velint Universitati Theologorum Ferrariæ aggregari, formamque eorundem admissionis decernit: Insupèr statuit, duos tantùm posse, & non ultrà unâ, eàdemque die

doctorari, dummodò tamèn eorum quilibet integrum Magistris emolumentum respondeat.

Caput IX.

Relinquit in Laureati facultate, in die Aulæ vel Convivium facere, vel ejus loco certam pecuniarum summam, de quâ in hoc Statuto Magistris Collegii, ac Bidello respondére: Si verò convivium fiat, leges infrascriptæ Conviviales proponuntur observandæ, videlicèt; Quod Convivium prædictum solemne fit, sed omni penitùs superfluitate sublatâ: Quod eidem tantummodò interesse debeant Magistri, Bacalaurei, Biblici, Lectores, Magistri Studentium, cùm ipsis Studentibus, exclusis alijs, etiàm si Laureato sint sanguine conjuncti: Quod si quis ultrà prædictos in convivio se ingesserit, ab ipso per Magistrum Convivii, tamquàm Parasitus ejiciatur: Tandem quod interessentes omnes honestè, sobriéque se gerant, & cùm silentio, ac modestiâ, quod appositum fuerit manducent, sub pœnis secùs facientibus in præsenti sanctione constitutis.

PARS TERTIA.

Caput I.

Agit de Tabellione Universitatis ad actus Scholasticos requisito, & primò statuitur, quod à Magno Cancellario de Magistrorum consensu, aut etiàm à Magistris, necessitate exigente eligatur: Secundò, quod vir maturus, legalis, & bonæ famæ esse debeat, ut quæcumque dictæ Universitatis acta fideliter scribat: Tertiò quod de incorporatione Biblici, Bacalaurei, vel Magistri instrumentum conficiat, illudque debitis cùm solemnitatibus conscriptum, ac Magni Cancellarii Sigillo munitum Incorporato, sivè Aggregato requirenti tradat; quod paritèr intelligendum, quandò de acceptatione Lecturæ per Bacalaureum factæ, & de præsentatione, ac assignatione punctorum agetur: Quartò, quod tempore Licentiæ Magistris cedulas approbatorias, & reprobatorias distribuat, ac Præsentato, antequàm licentietur, Capitula supèr quibus juramentum præstare debet, exhibeat, deque ejusdem juramento rogitum faciat. Tandem decernitur merces Notario prædicto solvenda.

Caput II.

Nuncius, sivè Bidellus Universitatis Theologorum, juxtà hujus Capituli dispositionem vir discretus, intelligens, litterarumque gnarus esse debet, ejusque offitium est actionibus omnibus ordinariis Bacalau-

laureorum, disputationibusque interesse; Itèm actus fiendos Bacalaureis, & Magistris nunciare, locum, & tempus Congregationum intimare, ipsos cùm Baculo ad actus solemnes præcedere, Magistrosque, ac Bacalaureos ad exequias illorum de Universitate pro rei exigentiâ invitare: Deindè recensitis aliquibus alijs Bidelli obligationibus, emolumenta eidem debita prò quolibet actu in præsenti Capite expresso taxantur.

Caput III.

Postremo hoc capite sancitum fuit, ut expensis Magistrorum de Collegio, & Universitatis Statuta hæc omnia in duobus Voluminibus redigerentur, quorum unum sempèr penès Cancellarium, vel Tabellionem Collegii remanere deberet, alterum penès Decanum pro tempore; addito, quod Statuta prædicta in membranis describerentur, neve quis auderet aliquid addere, detrahere, aut ipsos, etiàm in minimo immutare, nisì de consensu Magistrorum omnium de Collegio sub pœnâ perjurii. Ulteriùs, quod Voluminum prædictorum unicuique Quinternus similis adiungeretur, in quo Magistrorum Universitatis nomina describerentur, juxtà prioritatis gradum, exprimendo cujus Ordinis fuerint, quo die, & anno Magisterij gradum acceperint, vel Ferrariensi Theologorum Universitati fuerint aggregati. Placuit etiàm, ut pratèr Statutorum volumen liber alius, seu Quaternus, Additionum vocandus adhiberetur, in quo Statuta, & Decreta, quæ imposterùm à Magistris fieri contingeret registrari deberent: Itèm mandatum, Quaternum alium ex papyro confici, penèsque Decanum perpetuò servari, ac in ipso, per eundem omnes legitimos Universitatis actus, sivè per Magistros, sivè per Bacalaureos factos de die in diem fideliter describi, ac velutì per Capitula distinctè ordinari: Tandèm Statua quæcumque præsentibus contraria, si quæ fortè reperirentur revocantur, cassantur, annullantur, nulliusque roboris, & momenti esse, ac à libris quibuscumque abolenda esse declarantur.

Alia duo subsequuntur Statuta condita anno prædicto 1467. tempore Decanatùs Magistri Joannis Baptistæ Paneti Carmelitæ Ferrariensis, ac diversa Collegij Decreta edita successivis temporibus, usquè in præsentem diem, quorum summam dare ommittimus, ne Lectoris humanissimam patientiam diutiùs fatigemus. A' Statutis verò Theologorum ad illa Collegij Juristarum descendimus, quæ ex antiquo MS. eorum Codice, in membranis exarato, penès Priorem Collegij pro tempore existente, ut ex eo-

rumdem exordio patet, antiquiorum Statutorum reformationes ipsa quoquè esse noscuntur: Hæc autèm, de quibus agimus, Borsij Estensis tempore fuisse reformata credimus, quamvìs quò id contigerit annus non exprimatur: Collegium Divam Catherinam Virginem, & Martyrem Patronam agnoscit, cujus tanta fuit Sapientia, ut de Christi Lege adversùs Ethnicos celebriores Ægypti Philosophos Alexandriæ disputarit, eosque devicerit. Codex autèm Statuta, seù Capita XXVIII. continet, quæ à nobis in Epitomem redacta hujusmodi sunt.

DE STATUTIS COLLEGIJ.

Post breve exordium, quo necessitas ostenditur, ut Collegia, & Universitates propriis Statutis moderentur, decretum pronunciatur, de Veteribus Statutis Juristarum reformandis, & aliquibus etiàm de novo condendis, cassanturque Vetera Statuta, quibus usquè ad illud tempus Juristarum Collegium fuerat gubernatum.

De Doctoribus Collegij Ferrariensis.

Sancitur, quod Doctores Juris utriusque Sacri Collegii Ferrariensis quatuordecim sint, numerariique vocentur, qui potestatem habeant examinandi, probandique, seù reprobandi Scholares examinari, aùt doctorari volentes, & alia Collegii ejusdem negotia pertractandi, juxtà casuum contingentiam.

De Doctoribus Supernumerariis.

Cùm prò tractandis Collegii negotiis aliquos ex Numerariis abesse frequentèr contingat, propterèa ultrà nùmerum quatuordecim Numerariorum, statutum est, alios esse octo Juris Civilis, & Canonici Doctores, qui Supernumerarii nuncupentur, eosque succedere in Numerariorum absentium locum, & prærogativam, juxtà uniuscujusque gradum: Hi autèm sunt de Collegio, & ipsius actibus interesse possunt, iis tamèn exceptis, qui per Numerarios dumtaxàt expediri solent, nec non arguere, vocesque dare in Scholarium examine; nihil tamèn emolumenti percipiunt, nisì in Numerariorum defectu. Si quis verò ex Doctoribus Collegii prædicti moriatur, & sit de Numerariis, ejus loco describitur, & assumitur primus in ordine Supernumerariorum, si verò defunctus fuerit ex Supernumerariis, ejus loco assumetur primus in ordine Doctorum extrà ordinem Supernumerariorum.

De

De his, qui possunt assumi in numero Doctorum Numerariorum, & Supernumerariorum.

Prohibetur, ne quis assumatur in numero Doctorum Numerariorum, sivè Supernumerariorum de Collegio, nisì sit Civis Originarius Civitatis Ferrariæ, & doctoratus in Jure Civili, aùt Canonico in Collegio prædicto.

De Priore Collegii, & ejus potestate.

Statuitur, ut unus ex Collegio Numerariorum Prior esse debeat, cui omnes obtemperare teneantur in iis, quæ licita sint, atquè honesta: Prior verò, Prioratus jure, in omnibus stipendium duplicatum habeat, potestatemque, & jurisdictionem in quibuscumque ad suum offitium pertinentibus, aùt ex formâ præsentium Statutorum sibi commissis, & præsertìm Collegium convocare faciendi, quotiès visum fuerit expedire, inobedientes mulctandi, & causas quascumque vertentes intèr ipsos Collegii Doctores, vel eorum aliquos circà spectantia ad dictum Collegium audiendi, & eas unà cum ipso Collegio terminandi.

De Priore extrahendo singulis quatuor Mensibus.

Singulis quatuor Mensibus novi Prioris extractionem hoc modo fieri debere decernitur, videlicèt; Omnes Doctores Numerarii describentur in quatuordecim distinctis brevibus, cùm nomine, & cognomine Doctoris cujuslibet in singulo brevi, & hi omnes in uno sacculo reponentur. Incipientibus verò Kalendis Februarii, singulis quatuor Mensibus extrahetur unus ex dictis brevibus, Doctorque in eo scriptus erit Prior pro dictis quatuor Mensibus, quibus completis, ejusdem Prioratus ipso jure, & facto intelligetur expirasse, aliusque ex imbussolatis extrahetur, ut prò sequenti quadrimestre Prioris offitio fungatur, & sic successivè, donèc brevia cætera imbussolatorum fuerint extracta. Tùnc verò nova fiet Numerariorum omnium imbussolatio, ordine prædicto in perpetuum servato.

De Promotoribus.

Præsenti Sanctione edicitur, quod Scholaris quilibet in unâ tantùm facultate examinandus, seù doctorandus teneatur duos Promotores assumere, unum ex Numerariis Doctoribus Collegii, sorte extrahendum, alium verò ad Scholaris prædicti arbitrium, ex Doctoribus tamèn legentibus sivè Civibus, sivè forensibus. Promotorum prædictorum officium erit, examinandum, seù doctorandum examinare, an idoneus sit ad

E 4 docto-

doctoratus munus consequendum, ac supèr ejusdem sufficientiâ, vel e contrà, antequàm præsentetur, cùm eorum Juramento referre: Hoc præstito sacramento ad examen subeundum admittetur, eidemque per Priorem, & Collegium dies, & hora pro punctis recipiendis assignabuntur, iisque assignatis, hora examinis decernetur.

De Deposito antè omnia faciendo per Scholarem examinandum.

Quicumque in Collegio prædicto Juristarum Ferrariæ examinari, aùt doctorari voluerit, tenetur hujus Statuti vigore antè ejus præsentationem integrum depositum facere totius summæ, quæ in similibus solvi solet, penès Priorem, aut Collegii Notarium, per quem posteà in eos de Collegio distribuetur: Dicto autèm deposito, cùm effectu integralitèr facto, procedetur ad Scholaris præsentationem, quemadmodùm dictum est in Statutis præcedentibus.

De Remissione non faciendâ.

Hoc Statuto, Priori inhibetur, sub vinculo juramenti, & privationis Collegii pœna, ne dictum Collegium convocet prò remissione alicui faciendâ, seù exponendâ instantiâ, ut examinetur, seù doctoretur prò minori deposito, quàm sit Statutis præsentibus ordinatum.

De Salario Licentiæ, & Doctoratus.

Taxatur quotum sit Salarium ab examinando persolvendum, quandò tantummodò in Jure Canonico, vel Civili, & quandò in utroque examinari, seù doctorari instat: Quo verò ad ejus quantitatem, dispensari posse statuitur favore Forensium, qui hùc accedant, & tantummodò Lauream Doctoralem accipiant.

De Præsentatione Scholaris doctorandi.

Facto deposito, Collegioque jussu Prioris convocato, per Promotores suos, vèl eorum altero, Compromotorum nomine Scholaris præsentabitur, habitoque priùs eorundem jurato testimonio circà idoneitatem examinandi, Prior, & Collegium dictum Scholarem sìc præsentatum admittent, ac Prior eidem diem, & horam prò punctis suscipiendis eâ in facultate, in quâ fuerit examinandus assignabit, de quà præsentatione, & admissione per Notarium Collegii scriptura conficietur: Successivè eodem modo examinandus Cancellario Studii, seù ejus Vicario præsentabitur. Deindè die, & horâ constitutis in Palatio Episcopali, & in loco, ubi puncta dari consueverunt, Cancellario prædicto, vel ejus Vicario interessentibus Scholaris examinandus iterùm per Promotores

tores suos Priori, & Collegio præsentabitur, & tùnc eidem puncta, prò ejus examine in Collegio prædicto recitanda assignabuntur.

De modo, & ordine punctandi Scholarem examinandum.

In præsenti Statuto modus, quò Scholari examinando puncta assignari debent præscribitur, quem brevitatis gratiâ referre ommittimus. Punctis autèm assignatis, Notarius Collegii ea annotabit, & successivè in brevibus descripta, cum diei, ac horæ examinis fiendi expressione, per Bidellum ad Collegii Doctores deferentur, & proùt latiùs in hoc Statuto continetur.

De Modo, & Ordine habendo in punctis recitandis.

Horâ Scholari prò punctorum recitatione constitutâ, Doctoribus de Collegio, ac ipso Scholari cùm ejus Promotoribus in loco ad id consueto congregatis, Statuti hujus vigore ità sedebunt, videlicèt: In loco digniori idem Examinandus, & juxtà eum ab uno latere Collegii Cancellarius, sivè ejusdem Vicarius, ab alio autèm latere Prior Collegii, & successivè ab ambobus Promotores, juxtà eorum gradus in genere Doctoratus, deindè Doctores reliqui similitèr juxtà eorum gradus prærogativam: Ipsis autèm ità sedentibus, incipiet Scholaris puncta sibi assignata recitare, exordiendo à puncto Decretorum, si in Jure Canonico fuerit examinandus; Si verò in jure Civili, exordietur à puncto illius partis, quæ eo anno in mane ordinariè legetur: Quod si in jure utroque fuerit examinandus, tùnc duo tantùm ex punctis assignatis recitabit, videlicèt primò punctùm Decretalis, secundò illud Juris Civilis.

De modo, & formâ arguendi contrà Scholarem.

Punctis per Scholarem examinandum, seù doctorandum, ordine superiùs tradito recitatis, statuitur, quod duo, aut tres ex Doctoribus de Collegio, & non ultrà, intèr eos, si tamen velit, Scholarium Universitatis Juristarum Rectore computato, contrà Scholarem prædictum arguant, supèr punctis ab eo recitatis, juxtà formam paritèr in hoc Statuto ordinatam.

De Scrutinio.

Postquàm verò Scholaris puncta recitaverit, objecta reassumpserit, & arguentibus satisfecerit, exclusis ipso Scholari, Promotoribus, ac Rectore, si præsens fuerit, per Notarium Almi Collegii Cancellarii, unicuique ex Doctoribus de Collegio actu interessenti unum Breve

con-

consignabitur, *in quo ab uno capite* Approbo, *ab alio* Reprobo *scriptum sit*; *Hæc deindè brevia per Notarium prædictum colligentur*, *cui Doctor unusquisque votum approbatorium*, *seù reprobatorium*, *juxtà conscientiam suam*, *sub juramenti vinculo exhibebit*. *Omnia autèm brevia*, *sic recollecta*, *& successivè Cancellario*, *seù ejusdem Vicario præsentata inspicientur*, *& juxtà majorem Doctorum approbantium*, *vel reprobantium numerum Scholaris approbatus*, *vel reprobatus pronunciabitur*. *Approbationes vivâ voce ab hujusmodi Statuto prohibentur*, *sub perjurii pœnâ*, *nisi tamèn doctorandus insigni admodùm dignitate præfulgeret*.

De Stipendio Doctorum Collegii.

Doctor quilibet Numerarius in quolibet doctoratu, *& licentiâ*, *prò mercede suâ ducatum unum*, *prò solâ verò licentiâ ducati dimidium habebit*; *Prior autèm duplicatum stipendium consequetur*; *quod tamèn intelligendum est*, *si examini interfuerint*.

De Doctoribus absentibus tempore examinis.

Si verò aliquis ex Numerariis absens fuerit absque causâ legitimâ, *per Priorem*, *& Collegium cognoscendâ*, *nihil ex salario prædicto consequetur*, *sed absentis loco*, *quo ad stipendii perceptionem primus ex Supernumerariis succedat*, *& sic si plures ex Numerariis absentes fuerint*, *totidem ex Supernumerariis*, *juxtà ordinem prioritatis eorum in locum subingredientur*; *& si fortè per Supernumerarios præsentes integer Numerariorum absentium numerus suppleri non possit*, *tùnc quod de Stipendio absentium supererit*, *dividendum erit intèr Juniores infrà Supranumerarios*, *in Collegio existentes*, *ipsisque deficientibus*, *intèr Numerarios tantùm*, *prout ante Statutorum hujusmodi reformationem fieri consuevisse asseritur*.

De Distributione Salarii Licentiæ, *& Doctoratus*.

Cùm hæc in præsenti Statuto distincta, *& pluribus expressa habeantur*, *nos hic brevitatis ergò ommittenda ducimus*.

De Rectoribus Studii.

Rector pro tempore Universitatis Scholarium Juristarum, *Statuti hujus vigore poterit interesse*, *si tamèn velit examini Scholarium in Collegio faciendo*, *& contrà eos arguere*, *quemadmodùm potest quilibet Collegii Doctor*. *Durante ejusdem Rectoratu*, *si velit*, *debet à Collegio in Jure utroque examinari*, *& doctorari gratis*, *& absquè Depo-*

Depositi solutione: Tenebitur tamen collationem facere, & Bireta, ac Chyrotecas juxtà distributionem infrascriptam respondere, videlicet.

Domino Priori Collegii bir.tum unum pulchrum de granâ, & par unum Chyrotecarum pulchrarum de Camutiâ, fulcitarum ipsius Prioris arbitrio.

Similitèr Domino Vicario.

Itèm unicuique ex Promotoribus.

Cuilibet ex Numerariis, & Supernumerariis, loco Numerariorum absentium biretum unum finum de granâ, & par unum Chyrotecarum de Camutiâ.

Cuilibet ex reliquis Doctoribus biretum unum bonum, & par unum Chyrotecarum.

Et similitèr Notariis, Bidello, & reliquis, quibus de more dari consueverunt.

De Doctorandis Amore Dei.

Statuitur, quod Anno quolibet duo ex Scholaribus studentibus in Almo Ferrariensi Studio per Collegium gratis, & Amore Dei doctorentur, unus scilicèt in Jure Canonico, alter in Civili, vèl in uno tantùm jure, ubi plures in jure utroque non reperirentur: Si verò ultrà duos, alii amore Dei doctorari efflagitarent, primus locus Ferrariensi detur, secundus Forensi: Ad hoc tamèn beneficium minimè admittitur, nisì qui in Studio Ferrariensi, per quinque annos ad minùs studuerit, & per duos, aùt p'ures testes idoneos, ipsiusque petentis juramentum probaverit, se inopem esse, adeò ut prò Doctoratu consequendo sibi facultates non suppetant. Hoc autem probato, prohibetur Prior quilibet de Collegio, Notarius, Bidellus, & si quis alius, ab eo, etiàm si spontè offerat, aliquid pro licentiâ, aùt doctoratu recipere: Poterit tamèn aliquid Promotoribus suis sponte pro eorum labore donare, absquè pœnarum incursu, quæ contrafacientibus circà prædicta à præsenti Statutò infliguntur.

De Quæstionibus, & Differentiis Doctorum Collegii per Priorem, & Collegium terminandis.

Quæstiones, ac differentias intèr Doctores de Collegio, vel ejusdem Offitiales, & Ministros supèr aliquo ad Collegium pertinente ortas, edicit Statutum hoc per Priorem tolli, ac decidi, partibus auditis, adbitoque etiàm Doctorum reliquorum de Collegio juditio, si rei gravitas exigat. Quod autèm decisum fuerit, omni appellatione remotâ, per Priorem prædictum executioni indilatè demandabitur.

De

De Conventiculis Doctorum cohercendis, & de contrafacientibus honori, & utilitati Collegii.

Si quis ex Collegii Doctoribus aliquid adversùs ejusdem honorem, commodum, vel utilitatem attentare præsumpserit, aut si quos ex dictis Doctoribus ad id concitaverit, vel divisionis, vel dissensionis intèr eos auctor fuerit, Collegio privatus ipso Jure, & Facto declaratur, & Prior cùm reliquis de Collegio, habitâ de præmissis fide, dicto Doctori, tamquâm rebelli aditum in Collegium interdicet, mulctâ etiàm, si opus fuerit indictâ, & proùt fusiùs in hac constitutione declaratur.

De Syndicis Collegii.

Statuitur, quod per Collegium duo ex ipsius Doctoribus in Syndicos eligantur, cùm facultate insolidùm tractandi, & expediendi quæcumque negotia ad dictum Collegium pertinentia.

De Negotiis Collegii fideliter pertractandis.

Ubi evenerit in negotiis quibuscumque per Collegium tractandis Doctorum opiniones, circà rem propositam minimè convenire; vel si per aliquem de Collegio petitum fuerit eam per vota secreta scrutari, Prior prò tempore sub juramenti vinculo tenebitur tale negotium ad fabas ponere.

De Civibus nostris Originariis imposterùm doctorandis, & ad Collegium passìm non admittendis.

Ut confusio tollatur, quæ ex multitudine oriri solet, statuitur, quod Cives nostri Ferrarienses, qui imposterùm doctorabuntur, non ità passìm in Collegium assumantur, nec ad aliquos ipsius actus admittantur, nisì per Collegium ipsum assumpti fuerint in locum alicujus ex Supernumerariis, ob mortem deficientis, servatâ tamèn formâ in hoc Statuto præscriptâ.

De Funeribus Doctorum Collegii.

Si contingat aliquem ex Collegii Doctoribus ex hac vitâ migrare, Prior, horâ funeris intellectâ, Collegium per Bidellum congregari faciet, ut funeri defuncti Doctoris intersit, & ipsius cadaver collegialitèr ad Ecclesiam, ad quam deferendum erit comitetur, unà cum Notario, & Bidello Collegii, sub pœnis, de quibus in præsenti Statuto.

De Notario Collegii.

Sancitur, quòd unus Notarius Collegii Juristarum eligatur, qui sit Notarius Publicus Ferrariensis, Civis Originarius Ferrariæ, in Matriculâ Notariorum ejusdem descriptus, legalis, & discreta persona, integræque opinionis, & famæ: Talis autèm Notarius, præstito priùs juramento de fidelitèr, legalitèr, ac sollicitè offitium suum exercendo, tenebitur interesse omnibus, & quibuscumque Collegii actibus, de quibus rogitus fieri consueverunt, & fidelitèr, & sine fraude in suis protocollis ad id destinatis adnotare. Itèm erit obligatus penès se habere in suis Vacbetis, seù protocollis copiam unam omnium Statutorum Collegii, Priori, quotiès opus fuerit exhibendam, nèc non sacculos Priorum, & Promotorum extractorum, extrahendorumque servare. Quam autèm laboris sui mercedem percipere debeat, in hujusmodi sanctione declaratur.

De Bidello Collegii.

Bidellus Collegii vir esse debet bonæ conditionis, & famæ, qui legere, & scribere sciat, prò iis, quæ ad offitium suum pertinent exequendis; is autèm, quandò opus fuerit à Priore eligetur, & à Collegio confirmabitur, tenebiturque ad Prioris prædicti mandatum jurare, se benè, fidelitèr, ac legitimè offitium suum executurum, Statuta Collegii observaturum, ac Priori, & eidem Collegio in omnibus obtemperaturum: De Bidelli verò stipendio in præcedentium Statutorum Capitibus disponitur, ut in MS. eorum Codice prædicto videre est.

His XXVIII. Statutorum reformatorum Capitibus recentiora pauca, ipsa etiàm in Codice eodem registrata accessère, sed ea missa facimus, ut ad alia progrediamur. Anno igitùr 1469. ma- 1469
ximus Universitati nostræ, ac Columbino Colombi Mutinensi, qui apùd nos in legali scientiâ fuerat eruditus, splendor accessit; dùm enìm Fridericus III. Romanorum Imperator Ferrariæ esset, eum die 2. Februarij Doctoratus (*a*) insignijs, manù propriâ solemnitèr decoravit, quod quidèm decus ab Imperatorum paucissimis immediatè collatum credimus. Post hæc Borsius Romam 1471
petiit, ubì tanti Principis virtutem admiratus Paulus II. Pontifex, eum solemni Paschatis die aureâ rosâ, munus Regibus dari solitum donavit, sequenti verò, in Vaticanâ Basilicâ Ferrariæ Ducem

(a) *Lodovico Vedriani, Dottori Modonesi, fol. 68.*

Ducem totâ ferè adstante, ac plaudente Româ pronunciavit; itaùt ejusdem felicitati nihil in terris reliquum videretur: Vix igitùr hàc sibi, Estensium Familiæ, Urbique nostræ dignitate partâ, redituque Ferrariam facto, læthali correptus (*a*) morbo, fato cessit, ac in campo magni Claustri nobilissimi Carthusianorum Cœnobij, quod vivens à fundamentis excitaverat, annuâque ditaverat Florenorum trium millium dote, sub eleganti tabernaculo marmoreis columnis innixo sepultus est: Sequentibus verò Epitaphiis tumulum exornarunt hi Poetæ celeberrimi, scilicèt:

Titus Vespasianus Strozza.

Aurea fulserunt, te Principe, sæcula Borsi,
Testantur Patriæ te pia facta Patrem:
Virtuti imperium si par tibi fata dedissent,
Tot meritis unus vix satìs Orbis erat.

Raynaldus Cosa.

Cæsar, Alexander, Tumulo Trajanus in isto
Clauduntur, nèc treis clausos tenet Urna, sed unum,
Scilicèt Estensem sublatum in sydera Borsum,
Cujus erant mores tantorum in pectore Regum.

Idem Cosa.

Borsius hanc Princeps, magnis & sumptibus Ædem
Condidit, eximias quique reliquit opes
Estensis decus hìc tumulatur nobile gentis,
Dùm cupit elysias mens habitare domos;
Hic igitùr meritis felix Cartusia numquàm
Cessabit solitas fundere corde preces.

Baptistæ Guarini.

Quem nèc magno animo, nèc justi munere sceptri,
Fama fuit Ducibus cedere Roma tuis;
Qui totum claris replerat laudibus orbem,
Quàm brevis, heù, Borsi contegit ossa lapis.
Hunc satiùs fuerat nullo recubare sepulchro,
Ut credi posset vivus adiisse Deos.

Magnum

(a) *Sardi, libr.* 8.

Magnum post se Borsius nè dùm Ferrariensibus, verùm etiàm cunctis Europæ Principibus, apùd quos maximì sempèr fuit, sui desiderium reliquit: Ejusdem verò in laudibus enarrandis mira intèr Nostrates, Alienigenasque concordia; omnes nimirùm bello strenuum, rebus agendis prudentissimum, pietate insignem, munificentiâ, in Litteratos præsertìm nemini secundum uno ore pronunciant: Justitiæ potissimùm cultor erat, quâ in administrandâ se totum impendere solebat, aureum frequentèr illud usurpans *Principes esse ad subditos libentèr audiendum, ac ad lites citò dirimendum factos*; idcircò Consiliariis, aliisque Judicibus secùm assumptis Plateam quotidiè perambulabat, a Ducali Palatio usquè ad Caligariorum peristylium, facilesque aures generis cujuscumque hominibus opem implorantibus exhibebat, Viri sanctissimi, cui Cathedra in medio (*a*) Platearum parabatur justitiam æmulatus: Hæc autèm omnia in causâ fuere, ut Borsio viventi adhùc æneum Simulacrum sedentis in modum supèr marmoreâ columnâ Senatus, Populusque Ferrariensis in Foro dicarit, hoc Titi Vespasiani Strozza Tetrasticon (*b*) additò, quod in epistylio legitur:

Hanc tibi viventi Ferraria grata Columnam,
Ob merita in Patriam, Princeps justissime Borsi,
Dedicat, Estensi quò Dux à sanguine primus
Excipis imperium, & placidâ regis omnia pace.

Pulcherrimis Borsius Ferrariam ædifitiis, tàm sacris, quàm profanis auxit, viasque de novo stravit, ac intèr cætera, Viam Angelorum, Carthusianorum Cœnobium, ac Palatium Belfiore nuncupatum: Regia autèm hæc Borsij opera, ejusdemque laudes sequenti (*c*) carmine complexus est Baptista Guarini Senior:

Qui duram tetrico deducitis ordine vitam
Sit Borsi vestro nomen in ore Ducis;
Nàm primum ad Lapidem, Via quò nos Borsia ducit,
Carthusi, vobis, nobile condit opus.
Hìc ubì odorati sempèr stat gratia veris,
Pictaque perpetuis floribus undat humus,
Undè locum pulchri Floris dixère priores,

Qui

(a) *Job cap.* 29. 7. (b) *Guarini, Chiese, libr.* 3.
(c) *Marco Antonio Guarini, Chiese, libr.* 3.

Quò soliti curis corda levàre Duces ;
Hac Phrygium marmor, parias hac æde columnas,
Hac fulvo nexas cernimus ære trabes ;
Attulit & varii lapides Verona coloris,
Namque ager his etiàm fertilis ille bonis ;
Cernimus hìc mirâ positas ratióne diætas,
Et divisa suis commoda quæque locis ;
Altera pars Boream. pars altera prospicit Austrum,
Æstas nulla nocet, nulla timetur hyems ;
Impluvium spatiis laterum distantibus æquè
Inclusum est, oculo vix capiente modum.
Oppida non tantùm clauduntur plurima cincta :
Quod satìs est populis occupat una Domus ;
Tale decus numquàm nec Graia, nèc Itala tellus,
Nèc vidit luxu prodiga Barbaria ;
Nemo tamèn largos condemnet crimine sumptus ;
Nàm decuit magnos sìc habitare Deos :
Christophoro Templum sacrum est, qui dicitur altos
Per pelagi fluctus portitor iisse pedes,
Et sublatum humeris parvum gestasse Tonantem,
Confessus Pueri pondere terga premi ;
Quippè hominis figulus cervice insederat illi,
Qui mundum æterno temperat arbitrio.
Non satìs est Urbem muri cinxisse coronâ :
Cœlicolis etiàm Borsius ædificat.
Sìc petitur cœlum, sìc in Jovis arce coluntur
Qui benè de nobis, & meruére Deis.

Post Borsium Hercules I. Frater, legitimus Nicolai Marchionis filius ad Principatum assumptus Subditorum luctum nisì com-
1471 pescuit, magnoperè saltèm mitigavit ; explorata enìm jàm diù ipsius virtus regnum felicissimum, fraternoque simillimum portendebat. Hunc verò intèr, & Ferrariensem Rempublicam, an-
1473 no 1473. Transactionis Instrumentum celebratum, quo Almi Studii nostri, ejusdemque Lectorum manutentionis onus imposterùm in Civitatem translatum est ; Lectori autèm molestum minimè futurum censemus, si rem, quam ad Studium nostrum pertinere certum est, ab antiquioribus Sæculis brevitèr repetamus. Cùm in vetustiorem Ferrariam, quæ trans Padum, ut alio loco diximus, sita erat, frequentes à Ravennatensibus, ac Bononiensibus, ejus-

ejusdem Dominio inhiantibus incursiones fierent, Majores nostri de eâ citrà Padum transferendâ sapientissimè cogitarunt, futurum sperantes, ut flumine, tamquàm vallo munitissimo protecti, hostium conatus faciliùs eluderent; nè autèm in re tàm gravi absquè amicorum consilio (a) ageretur, Legatis Patavium missis, placuit meditatum opus Vitaliano Viro Civitatis ejusdem potentissimo, Acharioque Estensi Comiti communicare, ac utriusque votum exquirere, qui cùm translationem nedùm laudassent, verùm etiàm suasissent, Urbis Traspadanæ domibus solo exæquatis, Anno à Dominicâ Nativitate DCLXXV. Cives nostri ad hanc ci- 675
teriorem Padi ripam transiére, ac in loco Nivento, seù Tridente, ut volunt aliqui, nuncupato, quèm olìm Cenomani Galli incoluerant florentissimæ huic Civitati nostræ exordia posuére, Arcibus duabus, unâ scilicèt in superiori capite, aliâ in inferiori, propè Ecclesiam D. Petri excitatis, quarum prima Tealti Castrum, altera verò Castrum Cortesiorum vix tandèm fuit appellata: Niventum Civitas olìm fuerat, de quâ Joannes Pannonius, Quinque Ecclesiarum Episcopus in Panegyrico Guarini Veronensis præceptoris sui mentionem habuit his carminibus:

Hoc Guarine tibi nupèr Ferraria pacto
Fundata est, talem tua quod præsentia facit,
Ut jàm nùnc veteri tàm sit diversa Nivento,
Plena senescenti quàm distat Cinthia Lunæ,
Antè rudis rerum, nùnc ipsis æmula Athenis.

Nulli prorsùs in origine muri circà Urbem nostram constructi; ne tamèn inimicorum irruptionibus pervia esset, quà Boream spectat, ac ab utroque Capite sublimi aggere, imâque foveâ cincta est, Pado meridianum latus protegente. At quoniàm angusta admodùm Civibus recipiendis, pluribusque etiàm, qui incolendi gratiâ aliundè accedebant. Civitas videbatur, paulò pòst Burgi duo in Fluminis ripâ ædificati, unus nempè, ubi D. Agatæ Paræcia olìm fuit, alter incipiens ab Ecclesiâ D. Martini in Padi aggere, progredienfque usquè ad Ecclesiam D. Thomæ, amboque aggeribus, foveisque muniti. Eodem tamèn conditæ Urbis Sæculo Joannes Platin, prò Justiniano II. in Italiâ Exarcha 694
eam mœnibus meridiem versùs munivit, ut Ravennæ propugnaculum fieret adversùs agmina, quæ à Longobardiâ adventarent:

F Alte-

(a) *Sardi, Histor. di Ferrara, libr. 2., e Guarini, Chiese, libr. 1.*

Alterum, Boreale scilicèt latus multò pòst muro cinxit strenuissimus Anconæ Marchio, Ferrariæque Princeps Gulielmus, Marchesella Adelardi, cujus curâ etiàm, sumptuque magnificentissi-
1135 mum D. Georgii Patroni Templum à fundamentis erectum est, ad quod Transpadana Episcopalis Sedes fuit translata: Major deindè Ferrariæ ambitus, Burgi Inferioris accessione effectus, tem-
1314 pore Pini della Tosa, prò Roberto Neapolis Rege Vicarij, mœnibus ad Padi ripam à Templo D. Petri usquè ad illud D. Thomæ protractis, Policino tamèn D. Antonij extrà muros relicto,
1324 quod postmodùm à Marchionibus Raynaldo, & Opizzone aggeribus, & foveâ (*a*) vallatum est, incipiendo à Viâ S. Mariæ de Buccâ usquè ad Burgum Inferiorem, eo animo ut tandèm
1362 illud etiàm intrà Civitatis septa reciperetur. Anno verò 1362. die 5. Martij, jussu Nicolai Marchionis cognomento Claudi, totus Ferrariæ circuitus per Bertolinum de Novariâ magni nominis Architectum dimensus est, repertusque ad mensuram, de quâ paulò infrà ascendere. Cùm autèm & antiquum Ferrariæ typum, & prædictæ mensionis descriptionem invenerimus in Codice MS. Genealogiæ Estensis per Marium Equicolam scriptæ, (*b*) rerum nostrarum studiosis minimè injucundum futurum arbitrati sumus, si veteris ejusdem Ferrariæ Poligraphyam ob oculos sisteremus: Ejusdem ignoratur auctor; hoc tantùm constat, Bertolini minimè esse ex verbis, quæ in calce scripta sunt, sed alteriùs cujusdam aliquantulùm recentioris, fidem tamèn eidem conciliat ratio, quod Equicolæ operi juncta sit, vetustatem redoleat, expositisque à nobis hactenùs non repugnet; in eo dumtaxàt emendandam putamus, quòd Glaræ viam, ac D. Antonij Policinum mœnibus munitum, Urbique aggregatum ostendat; id enim Borsio imperante factum est, ut infrà dicemus: At Polygraphyæ ipsius descriptionem, proùt jacet apud Equicolam, loco citato transcribamus: Hujusmodi autèm est.

1374. 15. *Aprile, Bertolino dà Novara fece l'assaggio della Città, e la trovò delle seguenti misure.*

Dal Canton di S. Marco dentro del Terraglio fino alla Porta di S. Marco, pertiche 20.

Da

(a) *Mario Equicola, Annali, in detto anno.*
(b) *Mario Equicola, Genealogia Estense, fol.* 31. *Appresso il Sig. Avvocato Giuseppe Mini Roncagalli.*

85

113

131

132

131

Da detta Porta fino al Canton di Pò, pertiche 17., e piedi 1.
Dal detto Cantone fino alla Porta di Spinello, pertiche 67. piedi 9.
Da detta Porta fino à Castel Thealto, pertiche 19.
Da detto Castello alla Porta della Rotta, pertiche 53. piedi 8.
Dalla Rotta alla Porta della Agosmarìa, pertiche 46. piedi 5.
Dalla detta alla Porta del Sale, pertiche 38. piedi 8.
Da quella del Sale alla Porta della Beccarìa, pertiche 20. piedi 9.
Da quella alla Porta di Gabella, pertiche 43. piedi 5.
Dalla Gabella alla Porta di S. Polo, pertiche 17.
Da S. Polo alla Porta di S. Romano, pertiche 23. piedi 3.
Da detta fino alla Porta della Pescarìa, pertiche 6.
Da detta fino à Porta S. Agnese, pertiche 34. piedi 1.
Da detta fino à Porta S. Pietro, pertiche 106. piedi 4.
Da detta fino al Torrefino di S. Tomaso, pertiche 162. piedi 6.
Dal Torrefino fino à Porta di Sotto, pertiche 23. piedi 6.
Da detta fino à Porta Formignana, pertiche 92.; questa fù poi detta del Barbacane.
Da detta al Canton del Folo, pertiche 29. piedi 4.
Dal Cantone à S. Marìa del Vado, pertiche 106.
Da S. Marìa del Vado à S. Agnese, pertiche 93. piedi 8.
Da S. Agnese alla Porta del Leone, pertiche 197. piedi 7.
Dal Leone à Porta S. Biagio, pertiche 186. piedi 2.
Da S. Biagio fino al Canton del Muro di S. Marco, pertiche 99. In tutto pertiche 1353. piedi 4.
Ferrara dunque aveva di circuito di dentro miglia 4., e un 8. in circa, Fuor del muro miglia 4., e un 3., Fuor della Fossa miglia 4., e mezo in circa. Equicola, luogo citat.

Thealti Arce restauratâ Nicolaus Marchio quadrangulare regium D. Michaelis Castrum, fortissimâ in angulorum (*a*) quolibet turri firmatum, anno 1385. 29. Septembris, ad Leonis portam inchoavit, foveamque à dictâ Portâ usquè ad angulum *Del Folo* nuncupatum rectà producens quidquid extrà turres S. Agnetis, & S. Salvatoris, seù S. Mariæ in Vado usquè ad foveam eamdem, cujus locum pulcherrima Judecæ Via occupat, intercedebat, intrà Civitatem admisit. Aliorum deindè Principum 1385

F 2 animos

(*a*) *Guarini, Chiese, libr. 3.*

animos Urbis amplificandæ, ornandæquè cura tenuit; enimverò Nicolaus IV. Marchio (*a*) Portam *Del Barbacane*, & mœnia, quæ ab eâ usquè ad Portam *Di sotto* progrediuntur Pontem
1395 D. Georgii versùs, nèc non D. Blasij Portam ad Boream positam, illamque Divi Pauli penè dirutas, Turri huic additâ reforma-
1426 vit, ac tandèm Portas D. Blasii, & Leonis foveâ mediante conjungens Castrum D. Michaelis in Urbe clausit. Borsius verò ad
1440 Padi ripas mœnia construxit, incipiendo à Castro (*b*) Novo usquè
1451 ad D. Georgii Portam, quapropter Glaræ via, & D. Antonii Policinum Urbi nostræ accessére. At Hercules I. Dux majora meditatus, Ferrariam amplificavit, ornavitque adeò, ut alter ejusdem conditor jure merito dici possit; totum enim Civitatis dimidium illud, quod *Terra Nova*, seù Herculea Additio ab ipsius nomine appellatur, quò pulchriùs nihil, aùt magnificentius cerni potest, eumdem auctorem agnoscit: Is igitùr primò, in Inferiori (*c*) Burgo Civitatem extendit, Canalem ab angulo *Del Folo* ducens usquè ad locum, in quo ad D. Silvestri Cœnobium deflectebat, (hoc sub Alphunso I. destructum est) ac Pado communicabat; deindè magno operi manus admovens novorum Mœnium Additionis prædictæ lineam statui demandavit, quod fausto
1492 omine actum est die 25. Augusti anni 1492., eam inchoando ad muros D. Marci in capite fovearum antiquarum, & usquè ad *Barbacane*, per Burgos trium milliarium ambitu circitèr progrediendo. Intrà lineam (*d*) recepti, Ferrariæque aggregati sunt Burgi D. Catharinæ, D. Leonardi, Leonis, D. Annæ, D. Gulielmi, Angelorum, & Carthusianorum Cœnobia, Belfiore, Ronchagallo, Vallis Fusca, Vallis Marina, aliique loci quamplures, nec morâ interpositâ, die 28. mensis ejusdem Rusticorum Ferrariensium sumptibus mœnium fundamenta fodi cœpta, mœniaque ipsa erectis retrò aggeribus, foveâque latissimâ antè effossâ, successivè excitari. Hæc omnia, & ea, quæ ab Hercule II., & Alphunso II. postremis Ducibus facta sunt, ut muris validissimis
[illegible] Urbem universam munirent consideranti, facilè suasum erit, maximam auri summam eo in opere fuisse consumptam; Hujus comparandæ gratiâ taxæ ingentes à Principibus in Ferrarienses subditos quotannis indicebantur, quarum conspicuam summam, prò

(a) *Sardi*, *libr* 7. (b) *Sardi*, *libr* 8. (c) *Annali di Ferrara*, *dopo Mario Equicola*, *della Genealogia Estense*, *fol.* 78. *Appresso l'Avvocato Giuseppe Mini*. (d) *Annali sudetti*, *fol.* 84.

prò ratâ sibi injunctâ Commune Ferrariæ persolvebat, exactum verò in mœnium novorum constructione, veterum reparatione, ac Fortalitiorum manutentione impendebatur. Hercule igitùr imperium nacto, ejusdem in mentem venit, Ferrariensem Rempublicam ab annuâ præstatione hujusmodi imposterùm immunem reddere, dummodò tamèn illa Studii manutenendi onus, quod in Principes translatum erat, denuò subiret: Principis sententiâ ad Judicem Sapientum, Sapientes, Adiunctosque delatâ, cunctis placuit, ideòque publicum superindè intèr Partes documentum celebratum die 14. Januarii 1473. Cùm verò nonnulla in eo notatu 1473
digna deprehendantur, præcipuè pactum, quod perpetuo successivis temporibus Sapientum Judex prò tempore Almi Studii sit Reformator, idcircò Instrumentum prædictum, quod in Libro Supplicationum, & Comissionum Ducalium, ab anno 1483. usquè ad 1493. ad pag. 24., registratum cernitur, integrum dabimus, præmisso Civitatis Decreto, de Transactione ineunda; hoc autèm habemus, in antiquo membranaceo Statutorum Ferrariæ Codice, in Archivio Communitatis servato, & hujusmodi est.

Die quintâ Januarii MCCCCLXXIII.

Magnificus, & Clarus Eques Dominus Jacobus Trottus Ducalis Consiliari. s, & Judex XII. Sapientum &c., & infrascripti Sapientes, & Adjuncti in unum collegialitèr congregati Consilium de more fecerunt, prò rebus Reipublicæ tractandis, videlicèt.

Sapientes.	*Adjuncti.*
M. Hieronymus Nigrisolus.	*D. Joannes Romeus.*
D. Joannes Marìa Riminaldus.	*D. Augustinus de Arimino.*
D. Nicolaus Cagnacinus.	*D. Lippus de Boccamajoribus.*
D. Leander Cantabene.	*D. Albertus de Vincentijs.*
Franciscus Valengus.	*M. Oratius Girundus.*
Bonaventura de Smagrabobus.	*D. Philippus Bardella.*
Simon Ruffinus.	
Ludovicus Trottus.	
Joannes Castellus.	
Beltramorus de Cardano.	
Manuel Bellaja.) *ex veteribus.*	
Philippus Cestarellus.)	

Præfatus Magnificus D. Judex &c. Sciens Illustrissimum Principem, & Excellentissimum Dominum nostrum D. Herculem Ducem Ferrariæ, Mutinæ, & Regij, Marchionem Estensem, & Rhodigij Comitem &c. optare, ut ipse, parte, & nomine Suæ Excellentiæ enarravit, & exposuit præfatis Spectabilibus Sapientibus, & Adiunctis, in Collegio, & Senatù eorum consueto, ut moris est, & consuetudinis collegialitèr coadunatis, & congregatis, Quòd intèr Excellentiam Suam, & Commune suum Ferrariæ fieret commutatio: Videlicèt quòd ipsum Commune deinceps assumeret solutionem, & expensam Studij Ferrariensis, quemadmodùm per superiora tempora fieri consuevit, licèt à certo tempore jàm decurso, & citrà, Illustrissima Domus Estensis tale onus, & gravamen, solutionem scilicèt annualem ipsius Studij in se assumpserit, & sìc usque in hodiernum solverit; Et quod in Cambium, & commutationem ipsius annualis solutionis Studii Ferrariensis Sua Celsitudo assumeret, & reciperet in se onus, & gravamen solutionis annuæ Fabricæ murorum Civitatis Ferrariæ tàm factorum, & constructorum, quàm faciendorum, & construendorum circùm circà Universam Urbem, cùm manutentione, & conservatione perpetuâ ipsorum murorum tàm veterum, quàm novorum, simùl & cùm Fabricâ, & manutentione, & conservatione Fortiliciorum ejusdem suæ Civitatis Ferrariæ, ejusque Districtus, & Comitatus; Undè præfati Domini Sapientes, & Adjuncti intellecto, auditoque, & maturè considerato sermone præfati D. Judicis circà desiderium, præfati Illustrissimi Domini nostri Ducis &c. & non ignari, ei multò plùs debere, ob ejus infinita merita, priùs tamèn cùm ipso Domino Judice, & ipse Dominus Judex unà cùm eis re ipsâ perabbundè, & maturè discussâ, examinatâ, & digestâ, Et considerato, quòd hujusmodi Fabrica, & manutentio, ac conservatio dictorum Murorum, ac Fortiliciorum magìs ad Dominum, quàm ad Subditos spectat, & pertinet, cùm sint propriè facta, & fabricata ad defensionem, & tuitionem Status Suæ Excellentiæ, Et è converso impensa dicti Studij potiùs spectet, & pertineat ad Cives, quàm ad ipsum Illustrissimum Dominum nostrum, cùm honor, & decus ipsius Studij, ac utilitas convertantur magìs iu Cives, quàm in ipsum Principem nostrum, & præsertìm cùm introitus ipsorum Civium in Doctores, & Scholares Forenses spargantur; Quòd non in exiguam, immò summam utilitatem ipsorum Civium redundet; Et cognito, quòd intèr impensam Studii prædicti, & impensam dictorum Murorum, & Fortiliciorum parvum, & quasi nullum extat discrimen, ex quo dignoscitur, & percipitur nullum profectò, vel saltèm minimum damnum, aùt interesse ipsi Communi, & Reipublicæ Ferrariæ generari posse; Idcir-

Idcircò præfati Domini Judex, Sapientes, & Adjuncti unanimitèr, & concorditèr, & eorum nemine discrepante, primùm omnium, ut Celsitudini Domini nostri Ducis morem gerant, & ut sibi ipsis, & Reipublicæ Ferrariensi meliùs satisfiat, & consulatur, rationibus, & causis prænarratis, lubenti animo, ac omni alio meliori modo, viâ, jure, formâ, ratione, & causâ, quibus magìs, & meliùs potuerunt, Deliberaverunt, statuerunt, ordinaverunt, & decreverunt voto Excellentiæ præfati Illustrissimi Domini nostri Ducis annuere: Et sìc annuunt, deliberant, & decernunt fieri debere, proùt suprà expositum est per ipsum Dominum Judicem, præfatum Illustrissimum Dominum nostrum optare in omnibus, & per omnia, proùt hæc præsens narratio, deliberatio, & conclusio continet, singula singulis congruè referendo; hoc tamèn apposito, & declarato, quod præfatus Dominus Judex XII. Sapientum, qui nùnc est, & qui prò tempore erit, prò honore, & commodo dicti Communis respectù gravaminis salariorum solvendorum in futurum, & etiàm taxandorum Doctoribus ipsius Studii Ferrariensis, sit, & esse debeat perpetuus Reformator ipsius Studii, cùm omni auctoritate, potestate, & bailiâ, & cùm honoribus, & dignitatibus, quâ, & seù quibus hactenùs functi sunt, & funguntur cæteri Reformatores Studii prædicti; Et hoc durante præsenti provisione, cùm quidèm conveniens, & dignum sit, ipsum Dominum Judicem hujusmodi oneri succumbentem etiàm hac honestari, & ornari Dignitate. Registrat. in Statutis prædictis pag. 51.

Instrumentum verò superindè celebratum est hujusmodi.

Commutatio, & Conventio facta, & habita intèr Illustrissimum Dominum nostrum Ducem ex unâ, & Commune Ferrariæ ex alterâ, supèr facto Studii.

In Christi Nomine: Amen. Anno ejusdem Nativitatis millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio, Indictione sextâ, Die quartodecimo Mensis Januarii, Ferrariæ in contractâ S. Pauli, in Aulâ Magnâ Curiæ Ducalis, præsentibus testibus vocatis, et rogatis, præstantissimis, et gravissimis Viris Joanne de Compagno, filio qu. præstantis Viri Jacomini Cive Ferrariæ de contractâ S. Martini, Francisco Nasello filio quondàm præstantis viri Ser Jacobi Cive Ferrariæ de Contractâ S. Nicolai Superioris, ambobus Cancellariis, et Secretariis Ducalibus, et aliis. §. Cùm optaret Illustrissimus Princeps, et Excellentissi-

tissimus Dominus noster D. Hercules Dei gratiâ Dux Ferrariæ, Mutinæ, & Regii, Marchio Estensis, Rodigiique Comes &c., Ut parte, & nomine suæ Excellentiæ his proximis diebus elapsis exposuit, & narravit in mediocri equidèm eloquentiâ, nequè vulgari Spectabilibus DD. Sapientibus, & Adiunctis Civitatis Ferrariæ, collegialitèr tùnc congregatis, ob infrascriptam causam in Collegio, et Senatu eorum consueto, ut moris, et consuetudinis est Magnificus, et insignis Eques Dominus Jacobus Trottus Ducalis Consiliarius, ac Judex Offitii XII. Sapientum Civitatis, et Districtus Ferrariæ simùl cum dictis Sapientibus, et Adiunctis eo in loco constitutis, commutare, et seù permutare cum Communi suo Ferrariense Dilectissimo, et mirum in modum Suæ Celsitudini gratissimo solutionem annualem Studii Ferrariensis, quod aliàs ipsum Commune solvere consuevit, licèt ab aliquibus annis jàm decursis, et citrà usquè in hodiernum Illustrissima Domus Estensis talem solutionem, et onus in se assumpserit, et in loc m, et permutationem, ac cambium talis solutionis ipsius Studii Ferrariensis in se assumere, et recipere onus, et gravamen salutionis annuali Fabricæ murorum novorum conficiendorum, & fabricandorum circùm circà universam Urbem Ferrariæ, simùl cum impensâ annuali reparationis, confectionis, manutentionis, et conservationis omnium, et singulorum Fortalitiorum præfatæ suæ Civitatis Ferrariæ, ejusque Districtus, et Comitatus, et Domorum inservientium, et deputatarum ipsis Fortalitiis, prout, et secundum hactenùs ipsum Commune solvit, confecit, et reparavit, et conservavit, et solvere, conficere, reparare, et conservare consuevit, putans vere Sua Celsitudo, ut veritas est media, et Magistra, quod si de hujusmodi suâ honestâ petitione, ut eadem Sua Illustrissima Dominatio exploratum habet, ab ipso Communi votum suum consequetur, ut honestas paritèr, et equitas patiuntur, nullum profectò, vel saltèm minimum damnum, et interesse ipsi Communi generari posse, et ab ipso onere, et gravamine solvendi dictam fabrlcam murorum novorum, simùl cum impensâ reparationis, confectionis, et conservationis dictorum Fortalitiorum, et ut suprà est dictum, præfatum Commune Ferrariæ penitùs, et in perpetuum indemne, et sine damno conservare; Undè ipsi Domini Judex Sapientum, et Adjuncti, priùs tamèn re ipsâ intèr se consultatâ, et examinatâ, et pro, et contrà, etiàm considerato, quod ipsis annuentibus voto Suæ Excellentiæ nullum ob id, aut saltèm minimum damnum, et interesse ipsi communi generari potest, cum impensa annualis dicti Studii nihil, aut parùm superfit impensæ annuali Fabricæ Murorum, et Fortalitiorum prædictorum, cnm eorum reparationibus, et manutentionibus, sed

sed potiùs paritèr ambulant, & concurrunt, unanimitèr, & concorditèr, ac eorum nemine dissentiente, et discrepante Deliberaverunt præfatum Illustrissimum D. nostrum Ducem voti sui compotem efficere, ut de ipsâ deliberatione constat, et apparet ex actis præstantis Viri Joannis Carpensis Civis, & Notarii publici Ferrariensis, ac Notarii dicti Offitii XII. Sapientum præsentialitèr deputati. §. Idcircò volentes, et optantes Illustrissimus Princeps noster Dux antelatus ex unâ parte, & præfatus D. Jacobus Trottus Judex præscriptus agens, et contrahens nomine dicti Communis, et Reipublicæ Ferrariensis ex aliâ parte, ut de hujusmodi concessione, et deliberatione voluntariâ ad perpetuam rei memoriam Instrumentum publicum, et authenticum appareat, Ambo, videlicèt Illustrissimus D. Noster Dux antelatus, et præfatus D. Jacobus Judex, ut suprà agens, inhærentes se dictæ Deliberationi, et concessioni, ac omni alio meliori modo, viâ, jure, et formâ, quibus magis, et meliùs potuerunt, spontè, et nullo ducti errore, sed consultè, ac animo, et proposito deliberato simùl, et concorditèr ad infrascriptam compositionem, conventionem, obligationem, commutationem, et pactum devenerunt, videlicèt, Quòd ipse Illustrissimus D. Noster Dux antelatus teneatur, et debeat, ac obligatus sit deincèps, et sic obligando se, et Cameram suam Ducalem, ac omnia alia, et singula sua bona præsentia, et futura per se, et suos hæredes, et successores, solemni stipulatione, et pacto promisit dicto D. Jacobo Trotto Judici antelato præsenti, stipulanti, et recipienti nomine, et vice dicti Communis, et Reipublicæ Ferrariensis, et successorum ejus solvere omnem impensam, quæ singulis annis imposterùm fieri continget circà fabricam, manutentionem, et conservationem Murorum novorum, ac veterum Civitatis Ferrariæ circùm circà Universam Urbem, et Fortilitiorum, tàm dictæ Civitatis Ferrariæ, quàm ejus districtus, et Comitatus, simùl cum Domibus inservientibus, et deputatis ipsis Fortilitiis, et ab hujusmodi impensâ, et onere Sua Celsitudo promisit dictum Commune, et Rempublicam Ferrariæ indemne, et indemnem conservare; Et etiàm si fieri contingeret pro ipsâ manutentione dictorum Murorum, et Fortilitiorum aliqua preparamenta necessaria, emergentia, et dependentia à conservatione, et manutentione dictorum Murorum, et Fortilitiorum, vel alitèr quomodocumque fieri oporteret, et ex nùnc Sua Celsitudo in se assumpsit onus, et gravamen dictæ solutionis dictorum Murorum, et Fortilitiorum, cum Domibus inservientibus, et deputatis ipsis Fortilitijs, ut suprà. §. Et vice versâ, quod præfatum Commune, et Respublica Ferrariensis deincèps, et in perpetuum teneatur, et obligatum, ac obligata sit ad solutionem dicti Studii Ferrariensis, Et sic præfatus D Jacobus Trottus Judex

Judex agens, & ut suprà contrahens nomine dicti Communis, & Reipublicæ Ferrariensis, obligando dictum Commune, & Rempublicam Ferrariensem, ac omnia sua bona, & introitus annuales, præsentia, & futura, ac præsentes, & futuros per se, & suos successores, solemni stipulatione, & pacto promisit præfato Illustrissimo D. Nostro Duci &c. præsenti, stipulanti, & recipienti, pro se, & suis hæredibus, & successoribus in dicto Ducatu, & Camerâ suâ Ducali, solvere nomine dicti Communis, & Reipublicæ Ferrariæ annuatìm dictum Studium, quod usquè modò solvit antelatus Illustrissimus D. Noster Dux, Et ab hujusmodi solutione, & gravamine idem D. Jacobus Trottus Judex, & agens, ac contrahens, ut suprà promisit præfato Illustrissimo Nostro Duci præsenti, & ut suprà stipulanti, & recipienti, eundem Illustrissimum D. Nostrum Ducem, & hæredes, ac successores suos, & Cameram suam Ducalem, ut suprà indemnem, & indemnes, & sinè damno penitùs, in æternum, & ultrà conservare, & ex nùnc dictus D. Jacobus agens, & contrahens nomine, & vice dicti Communis, & Reipublicæ Ferrariensis, ut suprà, in se dicto nomine assumpsit onus, & gravamen dictæ Annualis solutionis dicti Studii Ferrariensis, Incipiendo, & incipere debendo, ex pacto habito, et convento intèr partes prædictas, agentes, & contrahentes nominibus quibus suprà dictam conventionem, permutationem, ac impensas utriusque partis in Kalendis Januarii præsentis proximè decursis anni hujus, et cum lege, et pacto, et conditionibus, ac obligationibus infrascriptis ~~habitis, conventis~~, et firmatis per, et intèr ipsas partes, videlicèt, Quòd dictum Commune, et Respublica Ferrariensis teneatur, et debeat, et sic dictus D. Jacobus Judex. ut suprà agens, et contrahens promisit præfato Illustrissimo D. Nostro Duci præsenti, et stipulanti, ut suprà, expensis ipsius Communis, et Reipublicæ Ferrariensis perficere, et integralitèr stabilire, et seù perfici, et stabiliri facere Turrionum Ficaroli incœptum, et nondùm finitum, Itèm quod præfatus D. Jacobus Trottus Judex, ut suprà, vel qui post eum Judex in tempora erit, dicto Studio perseverante, continuè sit, et esse intelligatur, ac debeat unus ex tribus Reformatoribus dicti Studii Ferrariensis, sinè quo D. Judice nihil fieri, aut perfici, et seù stabiliri possit circà ea, quæ pertinent ad ipsum Studium, utputa in eligendo, et conducendo Doctores ad legendum, et tam Forenses, quam Nostrates, et ad taxandum eis Doctoribus, sic conducendis ad legendum salarium, et ad deputandum eos Doctores ad Lecturas occurrentes in dies, et de tempore in tempus, secundùm, et proùt ipsi Domino Judici, et aliis Reformatoribus dicti Studii Ferrariæ visum fuerit, et placuerit, inspiciendo sempèr ad honorem, et utilitatem dicti Communis,

nis, et Reipublicæ Ferrariensis, ac dicti Studii. §. Et ex nùnc præfatus Illustrissimus D. Noster Dux ex certâ scientiâ, et de plenitudine suæ potestatis, in dictorum Testium, meique Joannis Notarii infrascripti, et aliorum presentiâ, præfatum D. Jacobum Judicem præscriptum in Tertium Reformatorem dicti Studii Ferrariæ elegit, et deputavit, et sic, ut dictum est, per, et intèr dictas partes actum, conventum, promissum, et firmatum fuit, singula, sivè singulis congruè, et debitè referrendo. §. Et renunciaverunt spontè dictæ partes privatę exceptioni non factæ supradictæ permutationis, promissionis, et obligationis intèr se, et rei non sic gestæ occasione prædictorum, forique privilegio, exceptioni doli mali, actioni in factum, et condictioni indebiti, et sivè contrà, quod vi, et metus causâ, vel ex injustâ, et simulatâ causâ, omnique aliæ exceptioni, seù juris benefitio sibi, et utrique earum partium competenti, vel competituro. §. Et reficere, et restituere promiserunt dictæ partes, ut suprà agentes, sibi invicèm præsentibus, et stipulantibus, ut suprà omnia, et singula damna, interesse, et expensas, quæ, quod, et quas una pars ex causâ alterius fecerit, habuerit, et sustinuerit in causà, et extrà, prò sibi faciendo observari hæc omnia, et singula sibi invicèm promissa, et in præsenti Instrumento contenta, credendo ipsas partes ut suprà nominibus dictis agentes sibi invicèm de damnis, interesse, et expensis suo nudo, et simplici verbo, absque onere sui Sacramenti, vel aliâ testium, et juris probatione. §. Constituentes se dictæ partes, ut suprà agentes, ac promittentes sibi invicèm præsentibus, et stipulantibus, ut suprà prædicta omnia, et singula à se promissa, ut suprà invicem attendere, solvere, et adimplere specialitèr Ferrariæ, Bononiæ, Mutinæ, Mantuæ, Paduæ, et Venetiis, et generalitèr in omnì alio loco, Terrâ, Castro Foro, et Jurisdictione quantocumque distantiori prædictis, aut aliquo eorum, ubi petitum fuerit, Et in dictis locis, et alio quocumque quantocumque distantiori, ut suprà solvere, et respondere promiserunt sibi invicèm, ut suprà, Et ibidèm ad prædicta omnia, et singula gravari, et conveniri posse voluerunt, etiàm nullà Fori exceptione obstante, et diebus feriatis, et non feriatis, feriis aliquibus præsentibus, et futuris non obstantibus, quibus partes ipsæ nominibus dictis, ut suprà agentes ex nùnc proùt ex tùnc per pactum renuntiaverunt expressè. Et si dictæ partes, ut suprà, nominibus dictis agentes sibi invicèm non attendent, non solvent, non observabunt, et non adimplebunt omnia, et singula superiùs dicta, et à se promissa, ut suprà pacto speciali intèr ipsas partes, ut suprà nominibus dictis agentes, liceat parti à se promissa servanti, suâ auctoritate propriâ, et sinè requisitione alicujus Jusdicentis ingredi, stare, accipere, et appre-

apprehendere tenutam, et corporalem possessionem bonorum omnium partis à se promissa non servantis, ubicumque, et de quibus pars attendens, et observans promissa magìs, et meliùs eligere voluerit, Et ea bona vendere, donare, alienare, et penès se justo prætio jure emptoris retinere, tamquàm sua bona propria justo prætio empta, usquè ad integram solutionem, et satisfactionem totiùs sibi tùnc debiti sui damni, interesse, et expensarum. §. Et per pactum dictæ partes, ut suprà nominibus dictis agentes promiserunt sibi invicem, ut suprà stipulantibus non se appellare ab aliquâ qualicumque sententiâ interlocutoriâ, vel definitivâ, quæ lata esset contrà eas, vel alteram earum, aut in suis bonis occasione prædictorum, certificatis priùs ipsis partibus per me Joannem Castellum Notarium infrascriptum de benefitio, et juribus ipsius pacti De non se appellando, secundum formam Statutorum Communis Ferrarię, et non dicere sententiam esse nullam, vel iniquam; Et si appellaverint, aut sententiam nullam, vel iniquam dixerint, promiserunt dictę partes sibi invicèm stipulantibus, ut suprà, ac habere, et esse voluerunt ipsas appellationem, et nullitatem, ac iniquitatem cassas, vanas, irritas, et nullius valoris, roboris, efficacię, vel momenti: §. Quę omnia, et singula supradicta, et in præsenti Instrumento contenta dictę partes, ut suprà agentes, obligando se, et ut suprà solemni stipulatione promiserunt sibi invicèm præsentibus, stipulantibus, et recipientibus, nominibus, quibus suprà firma, et rata perpetuò habere, tenere, attendere, observare, adimplere, et in aliquo non contrafacere, vel contravenire per se, vel alium earum nominibus, modo aliquo, ratione, vel causâ de Jure, vel de facto. §. Sub pœnâ solemni stipulatione invicem promissa librarum vigintiquinque, et obligatione omnium suorum bonorum præsentium, et futurorum, Quâ pœna solutâ, vel non, prædicta omnia, et singula superiùs dicta perpetuò firma perdurent.

Ego Gregorius Natus olìm præstantis Viri Ser Joannis de Castello Civis, et Notarius Ferrariæ, Apostolicâ, et Imperiali auctoritate Notarius publicus Ferrariensis, supradictum Instrumentum ex Schedìs olìm præfati Genitoris mei, ut suprà, inveni, scripsi, sumpsi, et authenticavi, vigore licentię, et auctoritatis mihi datę, et attributę in majori Generali Consilio Civitatis Ferrarię, solemnitèr congregato relevandi, et in publicam formam redigendi Scripturas, et Schedas præfati olìm patris mei, ut de dictâ licentiâ constat ex actis Ser Antonii Rodi Notarii Reformat. Ferrarię, et quę omnia facere potui in virtute Statutorum Ferrarię supèr hoc disponentium, signumque meum Tabellionatus apposui consuetum.

Hoc

Hoc eodem anno Lectorum Rotuli in Publicis Memorialium Libris haberi incipiunt, cùm Lectione, Horâ, Stipendioque eorum unicuìque assignatis: Sed Rotulum hunc primum completum, rudi vernaculâ linguâ, ut in Memoriali anni 1474. ad paginas 78. scriptum jacet, exhibeamus.

MCCCCLXXIIII.

Spexa de Salariati de questo Comun de Ferrara debbe dare adì XVIII. Ottobre L. undexemillia quarantasette, che per lei se fanno boni alli infrascritti Dottori, e Scollari lezenti, e che hanno lecto in questo Studio de Ferrara; Et à cadaun de loro per le sue infrascritte rapte, e quantità, A loro, e à cadaun de loro descripte, et annotate, per loro Sallarii, ovvero Stipendii, de aver lecto in questo Almo Studio de Ferrara uno anno integro, principiato in la Festa de Sancto Lucha del Mexe de Ottobre 1473. et finito in la Festa de S. Lucha dell' anno presente 1474. Et posto dalli decti infrascritti Dottori, et Scollari, e dà cadaun de epsi, como appresso, videlicèt.

Canonisti, e Juristi.

Al Magnifico Messer Giacomo de Argentina, Rectore de dicti Canonisti, e Juristi, per sua provision, secondo uxanza—L. CXX.

A Messer Alberto Trotto, per la lectura de raxun Canonicha ordinaria la mattina lire trexento cinquanta——L. CCCL.

A Messer Filin Sandeo, per la lettura de dicta raxun Canonicha ordinaria la mattina lire trexento cinquanta—L. CCCL.

A Messer Domenego de Bertolin, per la lectura predetta ordinaria la sira lire trexento————L. CCC.

A Messer Ludovico Pauluzo, per la lectura predetta ordinaria la sira lire trexento cinquanta ————L. CCCL.

A Missier Antonio dai Liuti, per la lectura del Sexto, e Clementina lire cento cinquanta ————L. CL.

A Missier Antonio di Vincenzi, per la lectura predetta del Sexto, e Clementina lire cento cinquanta————L. CL.

A Messer Antonio da Quieto d'Arzenta, per la lectura de raxun Canonicha la festa lire trenta ———— L. XXX.

A Messer Augustin di Bonfrancischi, per la lectura de raxun Civile le feste lire quatrocento cinquanta————L. CCCCL.

A Mes-

A Messer Zobane Maria Riminaldo , per la lectura de raxun Civile ordinaria la mattina lire cinquecento —— L. D.

A Messer Ludovigo Bolognin , per la decta lettura ordinaria la mattina lire seicento —————— L. DC.

A Messer Alberto di Vicenzi per la decta lectura de raxun Civile la sira lire tresento cinquanta ———— L. CCCL.

A Messer Zobane Sadoletto , per la decta lectura de raxon Civile la sira lire cinquecento —————— L. D.

A Messer Boetio di Silvestri , per la lectura de raxun Civile extraordinaria lire cento —————— L. C.

A Messer Federigo da Lugo , per la lectura predecta de raxun Civile extraordinaria lire cento ———— L. C.

A Messer Cosma di Paxiti , per la lectura della Instituta lire centovinticinque —————— L. CXXV.

A Messer Alphonso de Marcho Galeotto , per la lectura de dicta Instituta lire centovinticinque ———— L. CXXV.

A Messer Hellia Bruza , per la lectura de Nodaria lire sexanta —————————— L. LX.

A Messer Zobane Andrea Torexella , per la lectura de raxun Civile extraordinaria lire cinquanta ———— L. L.

A Messer Lodovigo da Valenza , per la decta lectura de raxan Civile extraordinaria lire cinquanta ———— L. L.

A Messer Nicolò da Pexaro , per la decta lectura de raxun Civile extraordinaria lire cinquanta ———— L. L.

A Messer Zobane Andrea d'Arzenta , per la lectura de raxun canonicha le feste lire vinticinque ———— L. XXV.

A Messer Michiel Costanzo , per la lectura de raxon Civile per la festa lire vinticinque —————— L. XXV.

Artisti , Philosophi , Medici etc.

Al Mag. Messer Ruberto di Girardin da Lendenara Rettore di Artisti , per sua provixion secondo uxanza —— L. C.

Al Maestro Frà Zobane da Ferrara del ordine di Predicadori , per la lectura delle lettere sacre le feste — L. L.

A M. Orazio di Zirondi , per la lectura de Medexina ordinaria la mattina —————————— L. DC.

A M. Francesco Benzo , per la lectura predecta ordinaria la mattina —————————— L. DCCC.

A M. Girolamo da Castello , per la lectura de praticha de Medexina —————————— L. D.

A M.

A M. Girolamo di Zirondi per decta lectura de pratica de Medexina ——— L. D.

A M. Girolimo Nigrixollo, per la lectura de Medexina à mezo die lire doxento cinquanta ——— L. CCL.

A M. Zanfrancesco Sandeo, per la lectura predecta de Medexina à mezo die lire doxento ——— L. CC.

A M. Mattio del Brun, per la lectura de pratiche de Medexina estraordinaria lire centotrenta ——— L. CXXX.

A M. Zacharia Zambotto, per la lectura predecta de praticha, ut supra lire cento ——— L. C.

A M. Baptista d'Arzenta per la lectura predecta de praticha, ut supra lire cento ——— L. C.

A M. Ludovigo dai Carri, per la lectura de physica ordinaria, et della Metaphysica lire doxento cinquanta ——— L. CCL.

A M. Nicolò de Girardin de Lendenara, per la lectura de Physicha ordinaria lire doxento cinquanta ——— L. CCL.

A M. Antonio Benintendi, per la lectura de Physica extraordinaria lire centocinquanta ——— L. CL.

A M. Antonio da Faenza, per la lectura predecta de Physicha extraordinaria lire centotrenta ——— L. CXXX.

A M. Bortolomio da Roma, per la lectura de Cyrogia lire cento ——— L. C.

A M. Zohane da Parma, per la lectura predecta de Cyrogia lire cento ——— L. C.

A M. Piedrobon del Avvogaro per la lectura de Astrologia lire doxento ——— L. CC.

A M. Nicolò da Lonigo da Vincenza, per la lectura de Philosophia Morale lire doxento ——— L. CC.

A M. Jacomo de Piamonti, per la lectura de Loicha la mattina lire centovinti ——— L. CXX.

A M. Palmerin da Piaxenza, per la lectura predecta de Loica la mattina lire cento ——— L. C.

A M. Antonello dal Sagrà, per la lectura de Loica à mezo die lire cento ——— L. C.

A M. Zohanbaptista da Canan per la lectura de Loica predecta à mezo die lire cinquanta ——— L. L.

A M. Corradin de Gilino per la lectura de Medexina le feste lire vinticinque ——— L. XXV.

A M. Francesco Camazarin, per la lectura de Loicha le feste lire trenta ——— L. XXX.

A M.

A M. Lucha da Ragusa , per la lectura predecta de Loicha le feste lire vintiotto ——————————L. XXVIII.

A M. Ludovigo Carbun , per la lectura de Rettoricha , e lettere Greche lire quattrocento cinquanta ————L. CCCCL.

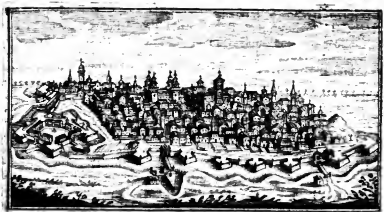
A M. Baptista Guarin per la decta lectura de Rettoricha , e lettere Greche lire cinquecento ——————L. D.

A Don Baptista del Bello , e Compagni Campanari del Vescovà de Ferrara , per sonare la Campana ————L. XXIII.

A Lectorum stipendiis annua quædam portio , Capsoldi titulo detrahebatur ad rationem librarum duarum prò centenario , quod usquè ad devolutionem Ducatus Ferrariensis ad Sedem Apostolicam fuit usitatum , ut videre est in Partitis pòst Rotulos , vèl in Rotulis ipsis , in libris Memorialium immediatè descriptis : Hæc autèm retenta Lectoribus Capsoldi summa in reparandis Scholarùm Publicarum scamnis , ac fenestris , aliisque id genus necessariis impendi solebat , & si quid ex eâ superesset , intèr D. Sapientùm Judicem , ac Communis Ratiocinatorem Studij Cancellarium æqualitèr dividebatur. Capsoldi detractio supèr L. 11047: Rotuli suprascripti ad L. 221. ascendit , quemadmodùm constat ex Partitâ pòst Rotulum (a) descriptâ in faciem Jacobi Stabilini tùnc temporis Civitatis Ferrariæ Rationum Magistri , Studiique Cancellarij. Cæterùm Lectorum stipendia majorem , seù minorem summam absorbebant , proùt juxta Doctorum dignitatem à Reformatoribus constituebatur , itaùt aliquandò Studii impensæ ad annualem summam librarum decem & octo millium ascenderint . Sed de his satìs.

ALMI

(a) *Memoriale dell'anno 1474., fol. 80.*

ALMI FERRARIENSIS

GYMNASIJ HISTORIA.

LIBER SECUNDUS.

Hercule Duce imperante celebris Ferrariæ habita disputatio, circà Immaculatam Virginis Deiparæ Conceptionem, quâ in asserendâ, ac respectivè impugnandâ Dominicani præsertìm, ac Franciscani insignes duæ Regularium Familiæ magnâ animorum contentione decertarunt; Divino autèm consilio factum credimus, easdem veritatis, ac religionis zelo hàc de re dissentire, ut clarior Deiparæ dignitas, nubibus disiectis emergeret. Nonnullas controversia hujusmodi in Longobardiæ Urbibus, Brixiæ (*a*) præcisè, ac Ferrariæ turbas excitaverat, quod ubì Herculi Duci nunciatum est, quæstionem hanc coràm se; in Ducali Palatio agitari voluit: Invitatis itaquè doctissimis Ordinum quorumcumque Regularium Magistris, & omnibus Academiæ nostræ Doctoribus, adstante etiàm Joanne

(*a*) *Strozzi, Historia della Concezione, lib. 7. cap. 3.*

Borgiâ Hispano S. Susannæ Cardinale Ferrariæ Episcopo, ac frequenti Nobilium, & Populi cætu prò utràque sententiâ, ad sex horas utrinqùe dimicatum est: Multi ex Prædicatorum Ordine convenerant, sed tota ferè Thomisticæ Scholæ provincia demandata fuerat Fr. Vincentio Bandelli Concionatori disertissimo, summæ doctrinæ, zelique vehementis viro, qui posteà ad Generalatus apicem evectus est: Is disputationi initium fecit, & eâ, quâ pollebat ingenii vi, argumentis è Sacrarum Scripturarum, Patrum, & Theologiæ fontibus petitìs probare contendit, Marìam Virginem, pòst contractum Originale peccatum fuisse sanctificatam, eorum doctrinam, qui in primo ejusdem Conceptionis instanti immunem à peccati labe assererent erroneam, ac gloriæ Christi Redemptoris detrahentem ostendens. Prò firmandâ verò omnimodâ Virginis ab Originali culpâ præservatione multi adversùs Bandelli insurexere, præcipuè Fratres Minores de Observantiâ nuncupati, qui octingenti circitèr (*a*) numero, ceù classicò acciti ab Italiæ Urbibus ad Disputationis arenam convolarant: Prè cæteris Fr. Bartholomei de Feltriâ sapientia emicuit, tàm in obiectis disolvendis, quàm in Scotistarum sententiâ firmandâ, adeò ut B. Mariæ de Monte Carmelo, & Servorum Fratres, ipsumque Ferrariæ Episcopum in suam traxerit opinionem: Bandelli verò summâ animi sinceritate, in eâ quam scripsit ad Herculem Ducem, post disputationem Epistolâ, victoriam apùd se, suosque fuisse tradit; inquit tamèn se die à contentione altero, gravissimorum Doctorum, Civiumque Ferrariensium precibus adductum Almi Lycei nostri Scholas adiisse, ibìque Lectione unicâ fuisse complexum quidquid pridiè, adversariorum numero penè obrutus, clamoribusque interpellatus missum facere coactus fuerat. Utrìus Partium victoria fuerit, certum est Majorum nostrorum animos ad hanc recolendam Deiparæ dignitatem tùnc primùm, & vehementèr fuisse excitatos, & ab eis prætiosam in nos sanctissimæ hujus sententiæ hæreditatem transiisse, quæ Civium nostrorum cordibus, ac medullis inhæret adeò, ut Ferraria, Civitas Immaculatæ Virginis Conceptioni emancipata jure meritò dici possit. Ad annum verò 1476. refertur mors
1476 Nicolai Estensis, Leonelli Marchionis quondàm Ferrariæ Principis filii, quem Hercules Dux perduellionis reum capite mulctavit; ejus tamèn cadaver Equitum, & Doctorum Juristarum, atquè

(a) *Gimma, Italia letterata, Tom. 2. cap. 33. art. 3. n. 18.*

atquè Artiſtarum humeris ad Divi Franciſci Templum delatum,
ibidèm in Eſtenſium ſepulchro, ſplendidis (*a*) exequiis tumulatum eſt. Poſt hæc ad coercendam Larvatorum licentiam, qui
Baccanalium tempore ad Scholas (*b*) Publicas accedentes Lectoribus, Scholaribuſque impedimento erant, ne Lectionibus diligentèr vacarent, de Herculis mandato ſequens Edictum publi- 1478
catum eſt.

Per parte dell' Illuſtriſſimo Signor Noſtro Hercule Duca &c. ſe fà Commandamento ad ogni, e ſingole perſone, cusì terriere, come foreſtiere de che condizione ſe ſiano, che dà quì innanti non ardiſcano, ne preſſumano andare in Maſcara alle Schole del Studio de queſta Inclyta Città de Ferrara, ad impazare li Legenti, e li Docturi, ò veramente le lectioni di Scholari alla pena de Ducati dieſe de oro da farſi applichare alla Maſſarìa Ducale, et de ſtare otto dì in prigione; Notificando à cadauna perſona, che à tale Maſchere ſerano levate le Maſchere dal volto, e menate in prigione, e non uſciranno, ſe non pagaranno la pena.

1478. *Die 14. Januarii, horâ decimâ primâ, Ferrariæ, et ad feneſtras Palatii Juris Communis Ferrariæ fuit publicatum ſupraſcriptum preclama, pleno Foro per Franciſcum à Cornu Publicum Bannitorem, ſono cornu præmiſſo, ut eſt de more, me Joanne Carpenſi Notario Duodecim Sapientum ſibi dictante.*

Veneti deindè, Reipublicæ imperium in ditione Ferrarienſi
amplificandi cupidi bellum Herculi intulerunt, quaproptèr in- 1482
gruentibus hoſtium armis, peſteque in conterminis (*c*) Flaminiæ,
& Piceni Provinciis funeſtiſſimè debacchante, biennio, annis ſcilicèt 1483., & 1484. in Academiâ noſtrâ penitus feriatum eſt; 1485
ſequenti verò Lectores infraſcriptos dumtaxàt docuiſſe comperimus, nempè Dominicum Bertolini de Maſsâ, Joannem Lucam de Pontremulo, Franciſcum Benzi, Nicolaum Leonicenum, ac Baptiſtam Guarini, eo quià fuerant (*d*) ad annum, quintodecimo Kalend. Novembris expiraturum præcisè conducti. Hoc eodem anno Hercules Dux armorum ſolutus curâ animum adjecit ad ea reordinanda, quæ belli tempore in deterius corruerant, &

glo-

(a) *Annali, dopo Mario Equicola, all'anno* 1476. *fol* 21., *appreſſo i Sig. Fratelli Iſnardi.* (b) *Libr. Commiſſion Ducal. dell'anno* 1476., *e ſeguent. fol.* 54 (c) *Commiſſion. Ducal. dell'anno* 1485 *fol.* 17. *e ſeg.*
(d) *Memorial. dell'anno* 1485. *fol* 23.

gloria Lycei nostri potissimùm ejusdem antè oculos obversabatur, digna herclè tanto Principe sollicitudo! Cùm igitùr Subditorum suorum plures, Studii, Doctoralisque gradus consequendi causâ ad exteras Universitates comigrasse compertum haberet, Edictum (*a*) promulgari mandavit, quo sancitum, Celsitudinis suæ Subditos, qui Scientiarum, aùt liberalium Artium studio operam navare, & Doctoralem Lauream consequi vellent, non alibì, quàm in Ferrariensi Universitate erudiri debere: Edicti tenor est.

25. *Augusti* 1485.

Desiderando summamente la Excellentia del Duca nostro etc. de mantenere, e ampliare il suo dignissimo Studio, quale sua Excellentia tene in ogni facultà nella sua Inclita Città de Ferrara ad onore de epsa, per beneficio, e utile delli suoi Subditi. Per tanto per la presente grida, la quale vole abbia luogo de lege perpetua se fà expresso Commandamento à cadauna persona subdita, overo abitante in alcuna Terra, Città, Castelle, ò altro luogo subiecto al Dominio di Sua Excellentia non ossi, ne pressumi andare à studiare in alcuna facultà, aùt in Iure, aùt in Phisicha, ovvero Medicina; ovvero in qualunque altra facultà voglia essere, ò sia, in alcuna altra Città, ovvero Studio, salvo che in la sua prefata Città, e Studio de Ferrara, alla pena de Ducati trexento d'oro per cadaùno, e per cadaùna volta serà contrafatto, da essere applicata alla Camera de la sua prefata Excellentia, ne la quale pena se intenda essere incorsi li Padri, ovvero qualunque altra persona, à la quale expetti Cura, e governo de tali studenti, De la quale cossa ciaschaduno ne possi essere Legitimo Accusadore, e serà tenuto secreto, se à lui parera; e farali dato per premio la terza parte de dicta pena, e Circa ciò se ne farà diligente Inquisitione, ed execuzione per il Magnifico Iudice delli Savii de Ferrara, Reformador del prelibato Studio de Ferrara.

Ex sanctione hujusmodi arguere est, quàm ingens Scholarium Lycei nostri numerus fuerit, cùm ultrà exteros, qui ad illud undequaquè spontè confluebant, universi Domus Estensis Subditi litteris operam daturi ad Studium nostrum accedere tenerentur, erat enìm amplum admodùm Estensium Imperium: Illud descriptum habemus in Annalibus MSS. pòst Estensem Genealogiam à Mario Equicola conscriptam, ab Antonio Isnardi

(*a*) *Commission. Ducali dell'anno* 1485. *fol.* 17.

di (*a*) Ferrariense respectivè continuatis, ubi patet Herculem I. Ducem Loca infrascripta possedisse, Ferrariam scilicèt, Mutinam, Regium Lepidi, Adriam, ac Cymaclum Urbes, Nobilissimum Ferrariæ Ducatum, cùm Castro Rhodigij, ejusque Comitatu, Castro Argentæ, & Provinciâ Romandiolæ in Emiliâ, Castraque centum viginti novem Mutinensis, & centum triginta Regiensis Ducatuum, quæ omnia ab Annalistâ prædicto proprijs nominibus recensentur. His postmodùm Alphunsus I. Herculis filius adiunxit Carporum, & Corigij, nùnc Urbium, Principatum, cùm suis Territoriis, nèc non præclara Cènti, ac Plebis Castra cùm Ditionibus suis, quæ in Dotem Lucretiæ Borgia uxoris acceperat: Carnuti Ducatum, Gisorti, *Bajosæ*, & Falesæ Comitatus, Montis Arguti Dominium, utpotè extrà Italiam, aliaque, quæ postmodùm Estensium imperio accesserunt prætermittimus, hoc dumtaxàt adiicientes, nempè Ferrariæ Duces dignitatis titulo Hetruriæ Ducibus, Romæ in juditio fuisse antèlatos; plura autèm in hanc rem habemus apùd celebriores Sæculi XVI. Doctores hìnc indè consultos, ad quos Lectorem remittimus. Optimè igitùr ad Studii nostri incrementum ab Hercule Duce sancitum est, quoscumque Subditorum suorum, litterarum Studiis vacaturos ad hujus Metropolis Lyceum accedere debere; lex quidèm utilis, ac justissima, quæque non tantùm à successivis Ducibus, sed etiàm, Ferrariæ Ducatu ad Apostolicam Sedem devoluto, à Summo Pontifice Clemente VIII. fuit renovata; utinàm verò in hanc usquè diem obtineret, in quâ Ferrariensis Ducatus Studiosi haùd pauci Adolescentes alienas Universitates deperiunt, ac ad eas convolant, relictâ maternâ Ferrariense, quæ nominis celebritate, clarissimorumque Doctorum copiâ, nulli secunda dici potest. At nùnc præstat, ut de Statutis Collegii Artium, & Medicinæ Doctorum sermonem instituamus: Antiquum eorum Codicem MS., caractère optimo exaratum vidimus apud Cl. V. Egidium à Fabrâ Medicum, ac Primarium in Lyceo nostro Philosophiæ Lectorem; his verò accedit Herculis Ferrariæ Ducis confirmatio, ut constat ex ejusdem Litteris sub die 19. Aprilis 1485., in fine Statutorum prædictorum registratis: 1485
Cæterùm has Sanctionum antiquiorum reformationes fuisse credimus, quod etiàm de Statutis Theologorum, & Juristarum, ex propriâ eorumdem litterâ demonstravimus. Codex, de quò agimus Statuta XXVIII. complectitur, quorum hæc summa.

(a) *All'anno 1474. fol. 56., Appresso i Sig. Fratelli Isnardi.*

STATUTA COLLEGII ARTIUM, ET MEDICINÆ DOCTORUM.

Statutum I.

De Missâ celebrandâ ad honorem Omnipotentis Dei, ejusque Matris gloriosissimæ Virginis Mariæ, totiusque Curiæ triumphantis.

Statutum hoc Dei omnipotentis, Deiparæ Virginis, Divi Lucæ Evangelistæ Medicorum Patroni, totiusque cœlestis Curiæ venerationem præcipit; jubet præsertìm, quotannis solemni die D. Lucæ recurrente Missam vel in Cathedrali Ecclesiâ, vel alibì celebrari, omnibus de Collegio interessentibus, et per Doctorum quemlibet cerei ponderis unciarum duarum oblationem fieri.

Statutum II.

De numero Doctorum debentium intrare in Collegium.

Decernitur, quod Collegium Doctoribus XVIII. constare debeat, quorum decem antiquiores Numerarii, sex sequentes Supernumerarii, duò postremi Additi nuncupentur, quos penès facultas sit approbandi, reprobandi, cæteraque ad Collegium pertinentia disponendi; alii verò Doctores ultrà numerum prædictum Novelli appellentur, ac ab approbando, reprobando, aliisque Collegii regimen respicientibus arceantur.

Statutum III.

De his qui possunt, & debent incorporari in Collegio.

Statuti hujus vigore cavetur, ne possit aliquis Collegio incorporari, nisi Civis Ferrariæ oriundus fuerit, & à Collegio prædicto, sivè in Artibus, sivè in Medicinâ Conventuatus.

Statutum IV.

De modo acceptandi aliquem ad Collegium de numero XVIII.

Quod nullus in Collegium assumi possit Statutum præsens declarat, nisì Doctorum decem & octo diminuto numero per mortem, vel per alicujus absentiam à Comitatu Ferrariæ, per tempus unius anni: In his

his autèm casibus, qui priùs Doctor fuerit eâ in facultate, in quâ assumi velit, intelligetur esse de Collegio, & in deficientis locum cooptabitur. Itèm sancitur, quod Numerario deficiente, primus supranumerarius illius locum obtineat, & quod deficiente supranumerario, primus Additus ad supranumerarii gradum ascendat.

Statutum V.

De Doctoribus Collegii restituendis in locum suum.

Hujusmodi Statuto prospicitur Doctoribus de Collegio, qui à Civitate Ferrariæ absentes fuerint alibique, vel conducti, vel alio quovis modo permanserint; si enim animo in eâdem permanendi, ad Urbem Ferrariæ redierint, iisdem locus, quem antè absentiam intèr Collegii Doctores obtinebant restituitur; nihil tamèn de Collegii ejusdem immunitate percipient, nisì mense integro à die restitutionis transacto.

Statutum VI.

De modo superaddendi Doctores non collegiatos Doctoribus collegiatis, & de numero Promotorum, qui possint promovere, & eorum electione.

Permittit Statutum hoc Scholarem, sivè in Artibus, sivè in Medicinâ conventuari postulantem posse per Doctorem Forensem, vèl plures, qui trium tamèn numerum non excedant promoveri, licentiâ priùs à Priore Collegii, prò illo conventu tantùm impetratâ; dummodò tamèn quot Forenses, tot etiàm Promotores de Collegio adhibeantur.

Statutum VII.

De electione Prioris Collegii, & modo eligendi, & tempore ejus durationis.

Statuitur Collegii Priorem hoc modo eligi: Singulorum X. Doctorum Numerariorum nomina in singulis policetis scribantur, eaque in pixide reposita Notario Collegii servanda tradantur: Quolibet mense quarto, Prioris namquè offitium quadrimestre esse debet, convocatis per antiquum Priorem tribus, aùt quatuor de eodem Collegio Doctoribus, Prior ipse, Notario adstante policetum unum è pixide extrahet, illumque cujus in eo nomen inscriptum legetur Priorem pronunciabit, jusjurandumque deferet de Statutis Collegii omninò servandis. Evacuata verò cùm fuerit pixis, nova X. Numerariorum fiet imbussolatio, servato sempèr ordine

ſuprà recenſito; Quòd ſi novus Prior extractus à Civitate abſuerit; ad eamdem per duos menſes non reverſurus, tùnc ejus policeto iterùm in pyxide incluſo alter extrahetur: Dùm verò Prioris extracti reditus ad Civitatem per bimeſtre expectatur, eidem licebit unum ex Conſiliariis in ſubſtitutum eligere, qui Prioris munus exerceat, donèc ipſe ad Urbem revertatur.

Statutum VIII.

De ſubſtitutione Prioris.

Decernitur, quòd ſi contingat Collegii Priorem per duos dies, vel plures ſe à Civitate Ferrariæ abſentare, teneatur unum de decem Numerariis ad libitum ſubſtituere, ut abſentiæ ſuæ tempore, ſi opus ſit Prioris offitium exerceat. Si verò nemine ſubſtituto Prior recederet, uni ex Conſiliariis à Statuto Prioris vices immediatè ſuſtinendi facultas impertitur. Et quoniàm Prior, vel egritudinis causâ, vel occupatione aliquâ detentus munus ſuum aliquandò adimplere non poteſt, tali etiàm caſu unum ex numerariis ſubſtituendi eidem libertas permittitur.

Statutum IX.

De Conſiliariis eligendis.

In quacumque Prioris Collegii electione duos paritèr Conſiliarios ex decem Numerariis, mediantibus policetis, ut ſuprà, eligi hoc Statutum decernit: Hi autèm ſcrutiniorum occaſione ſempèr propè Priorem ſedebunt, eorumque offitium eſt, unâ cum Priore ſententiare, reconciliare, ac quietare diſſidia omnia in Collegio intèr Doctores occurentia.

Statutum X.

De honore, & obedientiâ exhibendâ Priori Collegii per Doctores, & de pœnâ ipſis Doctoribus imponendâ.

Statuitur, quòd Doctor quilibet de Collegio Priori, ſivè ejus ſubſtitutis, in licitis, & honeſtis ad Collegium pertinentibus obedientiam præſtare debeat, ſub pœnâ mulctæ ſibi per dictum Priorem imponendæ, ac per eumdem, ſeù ejus in Prioratu ſucceſſorem, ſeù ſucceſſores exigendæ. Itèm decernitur, quòd Prior Collegii teneat locum in ſedendo, vel eùndo poſt Reverendiſſimum Epiſcopum Ferrariæ, aut ejus Vicarium in omnibus, quæ ad Collegium pertinent.

Sta-

Statutum XI.

De modo servando in Scrutiniis.

Statutum hoc scrutiniorum in Collegio fiendorum formam præscribit, ac primò, partita vivâ voce fieri vetat, sed ea pilis albis, nigrisque juxtà consuetudinem scrutinari debere disponit: Secundò, partitum ullum, nisì per Collegii Priorem proponi non posse declarat: Tertiò, illud tùnc ratum esse, validumque statuit, cum duæ ex tribus partibus Doctorum de Collegio in Civitate degentium scrutinio interfuerint.

Statutum XII.

De Silentio habendo de pertractatis in Collegio.

Sub pœnis privationis Collegii ad annum, perjurii, ac aliis ipso facto incurrendis, Doctori Collegiato inhibetur, ea quæ in Collegio fuerint pertractata, ac sub sigillo posita, extrà illud propalare; quod ut religiosiùs servetur, Priori unà cùm Consiliariis facultas tribuitur, Doctoribus de Collegio, de non propalando, juramentum deferendi.

Statutum XIII.

De modo servando in præsentatione Scholarium volentium intrare examen, sivè in Artibus, sivè in Medicinâ, & de qualitate eorumdem.

Quicumque Scholaris, qui debito tempore studuerit, si in Artibus, seù in Medicinâ examinari petat, lectiones omnes facultatis illius audivisse debet, itèm supèr facultate, in quâ examen subire intendit, publicè disputasse, aùt ejusdem sex ad minùs in Scholis Almi Lycei lectiones legisse, Testibus quatuor ad id probandum adbibitis. His peractis, factâque priùs per Scholarem instantiâ, Prior Collegii eidem horam, in quâ ad examen præsentari debeat assignabit, ad quem effectum tres, aut quatuor de Collegio Doctores convocari faciet, coràm quibus Promotor, seù Promotores Scholarem præsentabunt, de ejusdem sufficientiâ attestantes. Prior verò Scholari prædicto Sacramentum corporalitèr præstabit, quòd tempore debito studuerit, ac lectiones ordinarias illius facultatis, in quâ experimentum de se dare instat audiverit, & proùt fusiùs in Statuto hoc continetur. Quibus præmissis, Prior tàm suo, quàm Collegii nomine Scholarem acceptabit, eidemque unà cùm Promotore, seù Promotoribus, si plures fuerint diem, atque horam

ram statuet prò punctis accipiendis, successivè statìm Promotores Scholarem examinandum Reverendissimo Episcopo Ferrariensi, seù ejus Vicario præsentabunt, eidem notificando Scholarem prædictum fuisse pèr Priorem Collegii ad examen subeundum admissum, diemque, & horam prò punctis accipiendis assignatos.

Statutum XIV.

De Tentatoribus eligendis, & de eorum offitio.

Duos Tentatores eligi, unum ex Numerariis, alterum ex Supernumerariis Collegii, per imbussolationem Policetorum, proùt in electione Prioris dictum est, præsenti Statuto disponitur, eorumque offitium quadrimestre esse. Tentatorum autèm munus est Scholares ab exteris Universitatibus ad Ferrariense Collegium advenientes, ut raptìm examinentur tentare, utrùm ad examen subeundum idonei sint, privato mediante examine juxtà formam in hoc Statuto præscriptam: Si verò fuerint idonei reperti, sancitur, quod Priori Collegii præsententur, aliaque fiant, de quibus in Statuto præcedenti.

Statutum XV.

De pecuniâ exponendâ, & deponendâ per Scholarem conventuandum apùd Dominum Priorem antequàm ipse Scholaris Priori præsentetur.

Scholaris quilibet à Collegio examinari, & conventuari desiderans, juxtà præsentis Statuti dispositionem tenetur, antequàm præsentetur Priori, apùd eumdem Ducatos viginti unum boni auri, justique ponderis, & solidos decem & octo Marchesanorum deponere. Facto verò per Doctores Scholaris examine, antequàm partitum ponatur, an approbandus sit, vel reprobandus, pecunia deposita intèr Doctores de Collegio, ac alios dividetur, modo in hoc Statuto declarato, quem brevitatis gratiâ referre omittimus; nequè enìm propositum habemus, omnia, quæ in Statutis continentur exponere, sed ea tantùm, quæ notabiliora sunt summatìm tradere. Declarat verò Statutum hoc ad summam prædictam persolvendam Scholarem quemlibet, tàm in Artibus, quàm in Medicinâ conventuandum teneri: Si autèm conventum Publicum fecerit, id ultrà tenebitur tradere Reverendo Episcopo, seù ejus Vicario, Priori Collegii, Promotorique, aut Promotoribus suis, unicuique Biretum unum, unum par Chirothecarum, & Anulum unum juxtà personarum dignitatem: Poterit etiàm dictus Scholaris pro libi-

to,

to, aliis Doctoribus, & Nobilibus Chirothecas dare, & tripudia, hastiludia, aliasque festivitates peragere.

Statutum XVI.

De gratiis concedendis Scholaribus non valentibus expensam facere antedictam.

Cùm aliquandò contingat Scholares aliquos in Artibus, seù Medicinâ graduari cupientes ad expensas antedictas sustinendas, inopiae causâ impares evadere, sancitur, posse eos à Collegio gratiam petere, quo casu Prior instantiâ intellectâ, ipsam Consiliariis communicabit, ipsisque annuentibus, Scholaris supplicatio Collegio proponetur, habitâque superindè, scrutinio mediante, Doctorum sententiâ, si Scholaris duas ex tribus Numerariorum favorabiles partes obtineat, gratiam reportasse intelligetur, si tamèn supplicaverit pro remissione solutionis Ducati unius pro Numerario quolibet, usquè ad solidos quadraginta; quod si gratiam remissionis à dictis solidis quadraginta infrà petierit, ad hoc ut obtinuisse dicatur, omnium Numerariorum consensum, nemine discrepante, Statutum requirit. Quommodò autèm summae à Scholari gratiato solutae repartitio fiat Statutum idèm subnectit.

Statutum XVII.

De ordine servando in eundo ad Examen, & redeundo.

Decernitur Scholarem privatè conventuari postulantem, ad Doctoratus examen accedere debere à Promotore, vel Promotoribus tantummodò sociatum; in redeundo verò à loco, ubi fuerit Conventuatus, posse à Doctoribus, ac aliis, proùt libuerit, ad domum associari. Quod si fieret conventus publicus; tùnc eâ die, quâ Collegium congregabitur, omnes Collegii ejusdem Doctores, sub poenis, de quibus in Statuto hoc, conventuandum à domo suâ usquè ad conventus locum comitari debebunt, ac postquàm insignia acceperit, eumdem, cùm caputiis variatis in capite, vel supèr spatulis iterùm ad domum suam sociare tenebuntur.

Sta-

Statutum XVIII.

De lectionibus legendis in examinibus, & punctis assignandis, & solemnitatibus in examinibus fiendis.

Statuitur, quòd Scholaris in Artibus, seù Medicinâ examinandus, manè diei illius, in quo examen subire debet, horâ Campanæ, unà cum Promotore, vel Promotoribus suis ad Ecclesiam se conferat Cathedralem, ibique Missæ Spiritus Sancti devotè assistat, solidis quinque Marchesanorum Sacerdoti pro ejus celebratione persolutis; eâ verò absolutâ, se præsentare habeat Reverendissimo Episcopo, aùt ejus Vicario, Priori, cæterisque de Collegio Doctoribus: Ibì dicto Episcopo, seù Vicario exhibito per Bidellum libro facultatis illius, in quâ fuerit examinandus, Episcopus, vel Vicarius librum prædictum casu aperiet, illumque sic apertum, uni ex Doctoribus de Collegio ibidèm adstantibus pro libito consignabit: Tùnc Doctor Scholari punctum unum in loco, in quo liber apertus reperitur assignabit, quod paritèr in alterius puncti assignatione, duo enìm dari puncta Statutum requirit, servandum erit; hac tamèn lege, quod scilicèt examinando in Artibus punctum unum in libro Posteriorum, alterum in libro Physicorum, examinando verò in Medicinâ unum in libro Aphorismorum Hyppocratis, alterum in libro Tecni Galeni assignetur: Punctis acceptis, Scholaris ad studendum se conferet usquè ad horam examinis, sibi per Vicarium, Priorem, & Doctores de Collegio præscriptam; interìm Notarius puncta prædicta in policetis notabit, unumque ex dictis policetis per Bidellum Doctori unicuique præsentare faciet, præcisum examinis tempus in eo notificando. Cùm autèm designata experimenti hora advenerit, Doctorum sufficienti numero in loco ad id deputato in unum coeunte coràm Reverendissimo Episcopo, seù ejusdem Vicario Scholaris à Promotoribus associatus suas ordinarias lectiones legere incipiet, & puncta sibi constituta sententialitèr declarare, quibus peractis Doctor ex junioribus arguet, Scholaris verò ejusdem repetitis argumentis, ea dissolvet: Poterunt etiàm de Prioris licentiâ Promotores & ipsi respondere, aùt alitèr declarare, dummodò eis posteà imposito per Priorem prædictum silentio illicò conticescant: Quo verò ad argumenta, statuitur, Doctorem nullum in materiâ qualibet, plus quam duo, unam replicationem, & unum problemma posse proponere.

Statutum XIX.

De pœnis imponendis Doctoribus non venientibus ad puncta, & ad examen.

Agitur in præsenti dispositione de pœnis per Collegii Priorem imponendis Doctoribus ad examen, & puncta non venientibus, postquàm fuerint per Bidellum, modo in Superiori Statuto tradito, invitati.

Statutum XX.

De Examinibus fiendis amore Dei.

Notabilis admodùm Statuti hujusmodi summa est, Quòd in perpetuum, quolibet impari anno duo Scholares pauperes Forenses, unus in Artibus, alter in Medicinâ gratìs, & amore Dei examinentur, dummodò tamèn per duos annos in Ferrariensi Universitate studuerint, & quòd anno quolibet pari duo Scholares pauperes Cives Ferrariæ, si tamèn idonei sint, Dei amore examini subjiciantur, quòd si contingeret anno impari duos pauperes Scholares Forènses non reperiri, quorum unus in Artibus, alter in Medicinâ examinari peteret, vel ambo peterent in unâ tantùm facultatum prædictarum, statuitur quòd nihilominùs ambo ad examen admittantur; si verò unus tantùm Scholaris Forensis reperiretur in Artibus, vel in Medicinâ examinandus, tùnc alteri Forensi pauperem Scholarem Civem substitui debere decernitur; quòd etiàm è converso observandum esse anno quolibet pari respectu Scholarium pauperum Civium declaratur, Forenses Civibus, quatenùs, ut suprà, non reperiantur substituendo: Si verò examinari supplicantes, sivè Cives, sivè Forenses plures essent, quam duo, tùnc scrutinium de iis fieri debere disponitur, & eos, qui plura obtinuerint vota examinari. A Scholaribus verò Dei amore examinatis, Doctores, Bidellum, & Notarium quidquam accipere sub pœnis in Statuto contentis prohibetur. Statuti hujus benefitio Fratres, & Presbyteri incapaces declarantur.

Statutum XXI.

De tempore mandandi gratias executioni.

Sì quis gratiam aliquam à Collegio reportaverit, intrà terminum unius Mensis illam executioni mandasse debet, quo elapso, gratiâque minimè executâ, à libris actuum Collegii cassari debet, nulliusque valoris

loris esse reputabitur, nisì qui obtinuit, fuerit vel ægritudine, vel alitèr legitimè impeditus.

Statutum XXII.

De Examine Rectoris Universitatis Artistarum, & Medicorum.

Statuitur nullum Universitatis Artistarum, & Medicorum Rectorem, qui honestè vixerit, cùm Universitate benè se gesserit, pulchrumque Festum fecerit, si in Artibus, vel Medicinâ examinari, conventuarique petierit, Doctoribus de Collegio, Bidello, Notarioque, dicti examinis, & conventuationis causà quidquam solvere debere: Ab aliis verò expensis non eximitur, nec à jentaculo pòst examen fiendo: Additur tamèn non posse Rectorem, nisì completo Rectoratus sui tempore conventuari.

Statutum XXIII.

De Examine Chirurgiæ.

Instantis in Chirurgiâ examinari, & conventuari examen à Doctoribus de Collegio, ut suprà, vigore Statuti hujus fieri debet, punctum unum in tertiâ quarti, aùt in quartâ quarti eidem assignando. Pro tali conventu verò non solvet conventuandus nisì dimidium quotæ, quæ pro conventibus Artium, & Medicinæ persolvitur, ac ducatum unum pro privilegio, in quo exprimi habeat, qualitèr Prior, Doctoresque de Collegio Conventuato licentiam impertiuntur portandi aurum, & vestes suffultas cujuscumque suffulturæ, proùt eidem libuerit, præterquàm vari, & armelini, & ubiquè legendi, disputandi, medendi, aliosque Doctorales actus exercendi.

Statutum XXIV.

Quod nullus audeat medicare, nisì fuerit approbatus per Doctores Numerarios Collegii Medicorum.

Probibet Statutum boc unicuique, qui Medicinæ Doctor non sit, & per publicum Collegium conventuatus, posse in Civitate Ferrariæ, vel ejus Districtu medicare, medicamenta tradere, vulnera, vel ulcera periculosa, seù periculosis in locis curare, nisì id fuerit per Collegium Doctorum Numerariorum Ferrariæ approbatum, sub pœnâ carceris mensium sex, & ducatorum vigintiquinque Auri.

Sta-

Statutum XXV.

De modo eligendi Notarium, & Bidellum Collegij.

Statuitur, quod Collegium habere debeat Bidellum, & Notarium, qui actis omnibus Collegij ejusdem semper intersint, quodque Notarius de prædictis rogetur, omnes actus scribendo, ad quem effectum librum cartarum 200. *apud se retinere obligatur: Si verò contingeret eorum alterum mori, renuntiare, aùt per Collegium cassari, tùnc convocato Collegio, Prior creationem novi Notarii, aut Bidelli proponet; quod si propositi, aùt petentes plures fuerint, de omnibus per pilas albas, & nigras scrutinium fiet, & qui plures albarum reportaverit, is electus intelligetur. Si autèm propositus solus fuerit, & in scrutinio majorem favorabilium votorum partem non obtinuerit, alius querendus, qui sufficiens sit, scrutinioque approbetur.*

Statutum XXVI.

De introitibus Collegii.

De Collegii introitibus agit hoc Statutum, & primò disponit, quod Scholaris quilibet, qui Publicum conventum fecerit, sivè in Artibus, sivè in Medicinâ, Collegio solvat pro facultate unaquâque solidos viginti Marchesanorum; Secundò, quod Doctor quilibet, qui Collegium intrare voluerit, seù in Artibus, seù in Medicinâ, aùt in ambabus facultatibus eidem prò facultate qualibet Ducati dimidium solvat; Tertiò, quod Scholaris, sivè Doctor, qui à Collegio gratiam aliquam petierit, eamque obtinuerit, solvat infrà terminum dierum trium solidos decem March., aliàs gratiam non reportasse intelligatur; Quartò, quod mulctæ omnes ad formam Statutorum per Priorem factæ, ad Collegium perveniant, nisi de illis per Statuta eadem fuerit alitèr dispositum; Quintò tandèm, quod pecuniæ omnes, & introitus supradicti apud Collegii Notarium deponantur, qui in libello ad hoc parato teneatur eorundem computum registrare, deque iis Priori, & Consiliariis totiès, quotiès fuerit requisitus rationem reddere.

Statutum XXVII.

De modo conciliandi Statuta, addendo, diminuendo, & de novo faciendo, si opus fuerit.

Statutarios quatuor scrutinio eligi mandat, tres scilicèt ex Numerariis,

riis, unum ex Supranumerariis, quorum munus sit condere Statuta Collegii, conciliare, vel proùt opus fuerit reformare; Statuta autèm per eos facta, vel reformata, Collegio convocato proponi debent, & si ea à Majori Doctorum parte approbentur, tùnc Prior omnibus Doctoribus de Collegio Sacramentum præstabit, de iis inviolabilitèr observandis, sub pœnâ perjurii.

Statutum XXVIII.

De observatione Statutorum.

Hoc Statutorum antiqui Codicis postremum est, omniaque, & singula in eis contenta ad litteram intelligi mandat, inviolabilitèrque servari, sub pœnis, de quibus fusiùs in eo.

Sequitur deindè approbatio Herculis I. Ferrariæ Ducis die 19. Decembris anni 1485., & sic explicit Codex Statutorum antiquorum: Hæc prælo mandata sunt Ferrariæ anno 1644. per Josephum Gironi Typographum Episcopalem, cùm additionibus paucissimis Statutis II., & XIV., & reformationibus Statuto XVIII. Alphunsi II. tempore factis, ut ex eis videre est; in fronte verò Editionis legitur Statutorum eorumdem approbatio ab Urbano VIII. Papâ, die 6. Julii anni prædicti 1644. Romæ data; Sed Statutis viginti octo prædictis sex alia postmodùm accessere, quæ in Gironi Editione habentur: Sunt autèm.

Statutum XXIX.

De provisione faciendâ proptèr multitudinem Doctorum.

Statuto hoc decernitur, nullum extraneum, & Peregrinum, idèst non subditum Dominio eidem mederi, aùt publico munere, Oppido in aliquo conduci, nisì licentiam à Domino Duce, & à Collegio reportaverit, sub pœnâ aureorum Scutorum quingentorum.

Statutum XXX.

De provisione fiendâ circà Aromatarios.

Per Statutum hoc Priori onus injungitur duos ex Collegio Medicos eligendi, & cùm eis tèr, aùt quatèr, juxtà libitum Seplasarum, seù Aromatariorum Medicamentariorum tabernas ingrediendi, ibiquè examinandi, explorandique simplicia medicamenta, an bona sint, & mala pro-

projiciendi: Item statuitur quòd quilibet Aromatarius, qui medicamentum compositum conficere voluerit, teneatur Priorem, ac Doctores electos vocare, illisque simplicia ostendere dictum medicamentum ingredientia, quòd si bona fuerint, Prior, & electi, ut suprà, Aromatario juramentum deferent, quòd illis in medicamento conficiendo utetur; quo verò ad composita, jurabit paritèr, quòd ex bonis simplicibus sint confecta.

Statutum XXXI.

Quòd nullus forensis possit mederi in hac Urbe.

Extraneis, ac Forensibus Medicis, qui Doctores non sint, absquè licentiâ Collegii in Urbe Ferrariæ mederi hoc Statutum prohibet, sub pœnâ mulctæ decem scutorum auri.

Statutum XXXII.

Quòd nullus Circumforaneus possit canere in Foro.

Medicum Circumforaneum in Foro canere, unguenta, electuaria, aùt pulveres vendere, ægrosque curare absquè Collegii veniâ præsens vetat dispositio, sub pœnâ carceris, ac aliis.

Statutum XXXIII.

De Moribus obsoletis.

Statuitur, quòd nullus obsoletos mores, exempli gratiâ Chirothecas, & anulos aureos donandi, & alios hujusmodi, si qui fuerint, servare teneatur.

Statutum XXXIV.

De modo servando in præsentatione Scholarium.

Statutum hoc, seù potiùs Statuto XIII. Veteri additio ordinem servandum præscribit, quandò duo, vel plures Scholares simùl conventuari postulant, ad hoc ut lites, quæ indè oriri possent dirimantur: Statuitur itaquè, quòd si instantes omnes idonei fuerint, primò præferantur orti Patre, in Ferrariensi Collegio descripto, & similitèr nati in Civitate Ferrariæ ex Patre ibidèm nato; secundò, quòd cæteris paribus, qui priùs à Priore licentiam obtinuerit, ea munera præstandi, quæ in dicto Statuto XIII. conventuandis præscribuntur, & simùl

salarium deposuerit, in conventuatione praeferatur; quòd si duo, vel plures infrà octo dierum spatium licentiam impetraverint, salariumque deposuerint, tùnc Prior, Testibus adhibitis, jubeat singulorum nomina in pixidem immissa per puerum extrhai, quoquè ordine extracti fuerint, eodem conventuari debeant; teneatur tamèn primò extractus, successore instante, infrà mensem à Doctoratus examine se expedire; nisì quò minùs id efficiat fuerit impeditus, quòd juditio Prioris relinquitur, aliàs proximè successor priùs conventuari debeat.

Statuta hæc anteacto Sæculo bìs Ferrariæ edita sunt, primò per Franciscum Gironi, secundò, anno videlicèt 1680. per Julium Bulzoni Gigli, paucissimis substantialibus immutatis, demptis, ac respectivè additis, itaùt hanc postremam nihìl ferè à Gironianâ editione diserre dici possit, nisì in eo fortassè; quòd hæc posterior Statuta XXX. dumtaxàt contineat, quibus tamèn quidquid Statutis XXXIV. dictum fuerat repetitum est. Post Statuta Collegii Medicinæ, & Artium, ea Universitatis Scholarium facultatum earundem hoc loco essent referenda; quamvìs enìm quo præcisè tempore condita sint, non appareat, triplici conjecturâ ad credendum adducimur, circà finem Sæculi XV., ac eodem ferè tempore, quò antiqua Collegii prædicti Statuta prodierunt fuisse efformata: Prima ex oculari antiqui MS. Codicis membranacei Statutorum eorundem, penès Cl. V. Egidium à Fabrâ existentis inspectione emergit, nempè ex caracteris formâ, quæ parùm dissimilis alteri, quâ Collegii Statuta exarata sunt: Secunda ex ipsâ Statutorum lecturâ eruitur, ubì enìm contingit Ferrariæ Principes nominari, Duces appellantur, quòd etiamsì ad tempus, quo data sunt tutò designandum minimè sufficiat, ostendit saltèm, ea antiquiora anno 1471. esse non posse, quo Borsius ultimus Ferrariæ Marchio Ducali dignitate insignitus est; Tertia verò cæteris fortior desumitur ex Memoriali Rationum (*a*) Publicarum anni 1520. in quo Codex prædictus memoratur: Ibì nedùm præcisa paginarum quantitas ipsius Codicis, itèmque litteræ Rubricæ cujuslibet initiales minio, auroque venustè ornatæ adamussim describuntur, verùm etiàm asseritur, eundem fuisse scriptum manu propriâ Joannis Ludovici Grassetti Mutinensis, dùm Rectoratus Scholarium Artistarum Ferrariæ munus exerceret, eumque per Studii nostri Lectores prætio redemptum à Fran-

(a) *Memorial dell'anno* 1520, *fol.* 17.

à Francisco Grassetti dicti Ludovici filio, qui pariter Rectoratus dignitatem fuerat (a) assecutus anno 1510.; cùm igitur certùm sit, Joannem Ludovicum Statutorum scriptorem multis debuisse annis Franciscum filium in Rectoratus officio præcedere, satis probatum putamus, Statuta Universitatis Scholarium Artistarum circà finem Sæculi XV. fuisse compilata: Hæc Rubricas LXI., & quidèm copiosas continent, quas integras dare decrevimus, veriti ne pulcherrima hæc Lycei nostri monumenta, quæ unico supersunt in Codice Ferrariensibus ferè omnibus ignoto facilè pereant, quemadmodùm antiquis Universitatis Scholarium Juristarum Statutis accidisse credimus, quæ à nobis diligentissimè perquisita nullibì reperiri potuerunt: At quoniàm, ut diximus, hæc Scholarium Artistarum Statuta longa sunt, ea seorsìm in fine Primæ hujus Historiæ Partis, sub ejusdem libr. 4. dabimus; precamur autèm ne eorum lectura negligatur, in eis etenìm multa sunt, quæ ad Academiæ nostræ res illustrandas plurimùm conferunt. Dictum est ad annum 1442. Sex Viros fuisse delectos, ut Lyceum nostrum ab antiquâ tùnc delapsum dignitate reformarent: Id ubì felicitèr impletum, Reformatorum numerus ad duos tantùm redactus, qui à Principe ad vitam eligebantur; hi autèm Doctores ambo, unus Juris Utriusque, Medicinæ alter, quibus postmodùm accessit tertius, nempè Sapientum Judex prò tempore, vigore Transactionis intèr Herculem Ducem, & Commune Ferrariæ anno 1473. initæ, ut suo loco dictum est: Sed cùm Commune idem Academiæ maximè profuturum arbitraretur, sì ad exemplum Ducis, duo alii ab ipso Communi Reformatores, unus Legum, alter Medicinæ Doctores ad vitam deligerentur; itaùt in posterùm quinque essent, Judici Sapientum, Sapientibus, ac Adiunctis placuit, Gilfredum Cavalli de Veronâ Jurisconsultum (b) clarissimum, & eximium Artium, ac Medicinæ Doctorem, Alexandrum Bordocchi Reformatores pronunciare: Factum Dux approbavit, ùt ex infrascriptis Publico, Ducalique Decretis apparet. 1488

H 2 1488.

(a) *Memoriale dell' anno* 1510. *fol.* 118. *pag* 78. 81., & 82.

(b) *In Registro anni* 1488.

1488. *Die vigesimo Februarij.*

Magnificus, & generosus Comes Nicolaus de Arioslis Judex dignissimus XII. Sapientum, & infrascripti Sapientes, & Adiuncti, videlicèt.

Co: Raynaldus de Costabilis.	*D. Baptista Sogarius.*
D. Joannes Maria Riminaldus.	*D. Bartholomeus Lombardinus.*
D. Dominicus de Bertolinis.	*Emanuel Belaja.*
D. Gilfredus de Veronâ.	*Joannes à Fructibus.*
D. Nicolaus Cagnacinus.	*Christophorus Coreggiarius.*

Collegialitèr congregati in Auditorio Offitii XII. Sapientum, Consilium de more fecerunt, prò tractandis rebus, ad Rempublicam pertinentibus. Videntes, & cognoscentes utile, & bonum fore, unum Jurisperitum in Reformatorem hujus Almi Studii eligere prò parte hujus Communis, qui sit Collega alterius eligendi prò parte ipsius Communis, qui sit Artista, ad hoc ut paribus ambulent passibus, quorum tamèn præfatus Dominus Judex sit Caput; undè habitâ superindè maturâ consideratione, & omnibus perspectis, præfati Domini Judex, Sapientes, & Adiuncti unanimitèr, concorditèr, nemineque eorum discrepante elegerunt Clarissimum Jurisconsultum Dominum Gilfredum de Veronâ in Reformatorem prò parte dicti Communis Ferrariæ, & sic esse voluerunt, & hoc omni meliori modo, quo magìs, & meliùs potuerunt.

Ego Nicolaus Zerbinatus Not. XII. Sapientum.

1488. 20. *Marzo.*

Vostra Excellenzia sij ben contenta, e confermi, si opus est, la electione facta de Messer Gilfrè da Verona, per epso Judice di XII. Savij, e loro Savij per uno delli dui Reformaduri de lo Studio, dà essere electi per epso Comune, e Savij, per la presentia loro, siccome Vostra Celsitudine lei ne elegie dui altri, & che lo altro abbij ad essere Doctore de Medicina, acciò che le cosse paribus ambulent passibus, zoè che siccome Vostra Excellenzia ne elegie dui Reformaduri de epso Studio, uno Jurista, l'altro Artista, similmente epso Magnifico Judice di XII. Savij, cùm loro Savij ne ellegano dui altri, uno Jurista, l'altro Artista, Quorum omnium tamèn Judex ipse XII. Sapientum sit Caput; Et in questo modo, & Vostra Excellenzia, & il Comune sarà certo, che le cosse passaranno cùm honore, e bene,

ne, & utile suo, essendo dell'una parte, o dell'altra de loro Reformaturi Doctori egualmente de epse professione.

Contentatur Dominus, Quòd per Judicem, & Sapientes prædictos eligantur, & deputentur alii duo Reformatores Studij, ultrà electos per Celsitudinem Suam, approbans ex nùnc electionem factam de dicto D. Gilfredo.

Joannes Nicolaus Corriggius Ducalis Secretarius.

Die 20. Martij 1488.

1488. *Die vigesimo Martij.*

Præfatus Magnificus D. Judex XII. Sapientum, & Sapientes ipsi, & Adiuncti, unà cùm præfato Magnifico D. Judice, Viso rescripto annotato in fine ultimi capituli superiùs descripti, volentes eligere in Reformatorem unum Doctorem Artistam in Collegam præfati D. Judicis, & præfati D. Gilfredi prò parte Communis, prò utilitate, & honore hujus Reipublicæ. Tandèm superindè habito colloquio, in executione ipsius rescripti, nemine eorum discrepante, unanimitèr, et concorditèr elegerunt, & deputaverunt Eximium Artium, & Medicinæ Doctorem D. Magistrum Alexandrum Bordocchium in Reformatorem, & Collegam præfati Domini Judicis, & Domini Gilfredi electi, ut suprà, prò parte ipsius Communis.

Ego Nicolaus Zerbinatus Not. Ferrariæ.

Quæddam tamèn anno prædicto intèr Sapientum Judicem, & Gilfredum Reformatores ex unà, Sapientesque Magistratus partibus ex alterâ, quò ad Studii regimen orta dissidia; cùm etenim XII. Virali Decreto paulò antè sancitum fuisset, ne in Lectorum stipendiis plusquàm librarum octo millium summa impenderetur, & nihilominùs, id ultrà Reformatores prædicti Joannem Sadoletti Juris utriusque Doctorem præclarissimum ad legendum propriâ auctoritate conduxissent, Sapientes, unà cùm eis in loco solitæ Audientiæ congregati protestati sunt, se conductioni (*a*) Sadoletti, ipsis minimè requisitis factæ non consentire, ac de quòcumque damno, & interesse, per Communè incurrendo: Re verò ad Principem deductâ, contentioni finis impositus, ac Sadoletti in Libris Publicarum Rationum, tamquàm (*b*) Lector stipendii conventi creditor descriptus est. His compositis, biennio exacto Ludovicus Pacchiarini Ferrariensis, Le-

(a) *Registr. anni* 1488. *pag.* 85. (b) *In dicto Registr. pag.* 89.

gum Doctor suum condidit Testamentum die 12. Aprilis 1490.,
1490 rogitu Nicolai de Imolensibus Ferrariæ Notarii, quo omnium bonorum suorum filios ejusdem Masculos hæredes instituit, ipsisque existentibus, Angelam ejus uxorem, donèc tamèn vidualem, honestàmque vitam duceret usufructuariam reliquit, filiis verò Masculis minimè extantibus, filias de suâ hæreditate dotari voluit, dictâ Angelâ conjuge etiàm in hoc casu hærede usufructuariâ institutâ, eidem tamèn injuncto onere de bonis quibuscumque suæ hæreditatis Inventarium ad perpetuam rei memoriam conficiendi: Pòst mortem verò Angelæ jussit Testator, bona sua quæcumque mobilia vendi, eorumque prætium investiri in rebus immobilibus in Civitate Ferrariæ, seù Burgis, aùt Districtu, prò hæreditatis augumento, detractis tamèn priùs, servatisque bonis tot mobilibus, quòt necessaria viderentur usui ad infrascriptam Ecclesiasticam Dignitatem promovendi, ac aliorum in eâ Successorum: Insupèr, secutâ morte Angelæ, vel eâ vidualem vitam, ut suprà, minimè servante, mandavit Testator, per suos Commissarios, quos tùnc, & eo casu Hæredum loco nominavit, cùm perpetuo jure, ac Patronatu unum prò tempore eligendi, & præsentandi ad Dignitatem, seù Benefitium infrascriptum impetrari erigi, & constitui à potestatem habente, in Ecclesiâ Cathedrali Ferrariæ Dignitatem Archidiaconatus, seù Canonicatum, vel aliud honorabile Benefitium, ad laudem Dei Omnipotentis, augmentum Divini cultus, & prò salute Animæ Pacchiarini ipsius Testatoris, ac Defunctorum suorum: Huic verò Dignitati, Canonicatui, seù Benefitio constituendo, cùm institutum foret, jussit Testator per suos Commissarios applicari omnia ipsius Bona, prò conservatione dictæ Dignitatis, & Personæ ad eam promovendæ; mandans per Commissarios prædictos ad dictam Dignitatem, Canonicatum, seù Benefitium primâ vice præsentari unum ex filiis Hieronymi de Fabianis, qui tùnc Clericus reperiretur. Præterea voluit, quòd successivis temporibus ad dictam Dignitatem, Canonicatum, seù Benefitium præsentandus, ac eligendus esse deberet Clericus Civis Ferrariensis, & benè morigeratus, qui tempore vitæ suæ in Civitate Ferrariæ residère deberet: Commissarios tandèm, ac postremæ hujusmodi suæ voluntatis Executores reliquit, & esse voluit Reverendissimum Dominum Episcopum Ferrariæ, ac Spectabilem Priorem Almi Collegii Doctorum Juris Utriusque dictæ Civitatis, prò tempore existentes, nèc nòn Egregium Virum Hieronymum

mum de Fabianis Civem Ferrarienſem, eoque vitâ functo antiquiores ejuſdem Hieronymi deſcendentes. Mortuo abſquè liberis Pacchiarini Teſtatore, vivente adhùc Angelâ conjuge Uſufructuariâ, Archidiaconatus Dignitas, ſeù Canonicatus, Apoſtolicâ auctoritate accedente, in Ferrariæ Cathedrali Eccleſiâ erecta eſt, ac de Bonis Teſtatoris dotata; ut autèm Proviſus unà cùm aliis Canonicis quotidianis Diſtributionibus frueretur, per Hieronymum Fabiani unum ex Commiſſariis, & Angelam Uſufructuariam, Reverendo Capitulo annuus librarum duocentum introitus, de bonis Teſtatoris fuit aſſignatus, ac intèr Partes conventum, quòd Archidiaconus, ſicùt Canonicorum cæteri Diſtributiones conſequeretur, Capitulum verò perpetuis futuris temporibus, unà cùm aliis Commiſſariis præſentandi, & nominandi jus haberet, proùt liquet ex Inſtrumento rogitu Bernardini Salvetti Notarii Ferrariæ die 14. Novembris 1498. celebrato, & ex Litteris deſupèr editis ab Alexandro VI. Papâ Romæ datis apùd S. Petrum XIV. Kalend. Aprilis 1499., regiſtratis in Proceſſu executivo ſupèr indè confecto per ejuſdem Salvetti Acta die 29. Aprilis anni prædicti: Igitùr Voces quatuor Patronales in præſentatione ad Archidiaconatum requiri cæperunt, ſcilicèt Reverendiſſimi Ferrariæ Epiſcopi, Prioris venerandi Collegii Juris Utriuſque Doctorum, Senioris ex Deſcendentibus Hieronymi Fabiani, & Reverendi Capituli Cathedralis, vigore Tranſactionis, ut ſuprà initæ: Quò verò ad Vocem illorum de Fabianis, jus illius à Bartholomeo Hieronymi filio in Boetium de Silveſtris, ejuſque filios, & hæredes donationis titulo translatum eſt, ut conſtat ex Inſtrumento recepto per Benedictum de Silveſtris Ferrariæ Notarium die 14. Auguſti 1529., & ex Litteris Apoſtolicis Clementis VII. Bononiæ datis XVI. Kalend. Decembris ejuſdem anni. Prior Collegii Juriſtarum, cùm aliis tribus Compatronis ſuo jure ſempèr uſus eſt, Clericum ad Archidiaconatus Dignitatem nominando, ut ſignantèr videre eſt in ſucceſſivis præſentationibus factis RR. Sebaſtiani Ciſtarelli, Peregrini Riccardo anno 1590., Comitis Bonifatii Bevilaqua, qui deindè S. Romanæ Eccleſiæ Cardinalis fuit anno prædicto, Pauli Emilii Recalchi anno 1597., Comitis Jacobi Sacrato anno 1638., Comitis Aloyſii Bevilaqua anno 1643., Joannis Baptiſtæ Bernardi anno 1644., ut fuſiùs apparet ex Proceſſu, ad inſtantiam dicti Bernardi per Acta Joannis Baptiſtæ Viſtoli Notarii, ac Cancellarii Epiſcopalis inchoato die 23. Novembris anni prædicti 1644., adversùs Pro-

motorem Mensæ Episcopalis, & alios, in quò etiàm prædia de juribus Præbendæ dicti Archidiaconatus, in Villis Rhò, Saletta, & Guarda Ferrariensis Districtus posita describuntur: Ad hæc usquè tempora Collegii Juristarum Prior in liberâ, quietà, ac pacificâ possessione, unà cùm aliis Convocalibus præsentandi fuit, ut ex Actis posteriorum omnium præsentationum, ac no-
1490 minationum apparet. Sed propositum Cronologiæ iter percurrendo; Scholarium Almi Ferrariensis Lycei cætum, Hercule imperante adeò crevisse legimus, ut Scholarum numerum augere oportuerit; itaque tres novæ Scholæ paratæ sunt, una scilicèt in Cœnobio (*a*) D. Francisci, ut Lectionibus Doctorum quatuor Institutionum Imperialium, quos Civitas conduxerat inserviret, duæ aliæ prò (*b*) Artistis in Cœnobio D. Dominici, ac in Claustri ejusdem ingressu propè Cænaculum Fratrum. Hæc dùm agerentur, celeberrimus Ludovicus Valenza Ferrariensis Ordinis Prædicatorum, qui in Gymnasio nostro Cathedram Ordinariam Philosophiæ obtinebat, ab eodem ad Patavinum conductus transiit, ut ibidèm omnium primus Theologìam juxtà mentem Angelici Doctoris legeret: Decretum erectionis Cathedræ ejusdem, & conductionis Ludovici nostri ab Augustino Barbadico Venetiarum Duce editum est, cujus tenorem proùt jacet apud Philippum Jacobum Tomasini, in suo Gymnasii Patavini Opere libr. 3. cap. 3. hìc edimus.

Augustinus Barbadico Dei gratiâ Dux Venetiarum &c. Nobilibus, & Sapientibus Viris Melchiori Trivisano de suo Mandato Potestati, & Sebastiano Baduario Eq. Capitaneo Paduæ, & successoribus suis fidelibus dilectis salutem, & dilectionis affectum. Significavimus vobis, quòd die 21. Octobris proximè elapsi, capta fuit pars tenoris infrascripti, videlicèt: Decretum fuit per istud Consilium superiore isto tempore, quòd Præstans D. Magister Gratia Ordinis Minorum legere haberet in Gymnasio nostro Paduano Lecturam Theologiæ, qui eam legit juxtà doctrinam Scoti. Verùm quià foret non tantùm utile studentibus, verùm etiàm honorificum ipsi Gymnasio, nèc nòn Senatui nostro religiosissimo, & Christianissimo, quòd etiàm Doctrina Angelici Doctoris S. Thomæ legatur, quandò præsertìm in prædictâ scientiâ Theologiæ consistat fundamentum totiùs fidei nostræ Catholicæ: quæ quidèm Le-

(a) *Registr. anni* 1490. *pag.* 122. (b) *Memorial. dell' anno* 1490., *fol.* 52., *e* 62.

Lectio Theologiæ principalitèr famosum reddit Gymnasium Parisinum : & adeuntes præsentiam nostri Collegii Sp. Lector Artistarum cùm bonâ quantitate Scholarium id instantèr petierit. Vadit pars, quòd præstans D. Magister Ludovicus Ordinis Prædicatorum, qui in præsentiarum legit Ordinariam Philosophiæ in Gymnasio Ferrariense conducatur ad legendum Theologiam juxtà Doctrinam S. Thomæ, eodemet salario, modis, & conditionibus, cùm quibus legit supradictus Magister Gratia, quòd quidèm salarium est Florenorum 60. in anno. Quarè auctoritate supradictâ mandamus Vobis, ut suprascriptam partem, & contenta in eâ observetis, observarique facere inviolabilitèr debeatis, facientes has nostras ad futurorum memoriam registrari, & registratas præsentanti restitui.

Dat. in Nostro Ducali Palatio die 6. *Novembris, Indict.* 9. 1490.

In primo autèm Valenza nostri ad Lecturam ingressu, disputationem illam celeberrimam ab eo Patavii habitam credimus, de quâ cùm Antonio (*a*) Libanori mentionem habent Scriptorum plures; propositis enim pèr Ludovicum nostrum Theologicis Quæstionibus, in Patavino Lyceo publicè disputandis, ac ingeniorum Phænice Joanne Pico Mirandulano ad arguendum invitato, Picus argumenta plurima adversùs Ludovici Thæses cùm in medium atulisset, ille cunctis mirantibus objecta omnia per ordinem, tamquàm ex Codice (erat enim memoriâ tenacissimus) recitavit, ac omnia deincèps scitè adeò, & nervosè diluit, ut ab ipsomet Pico laudes amplissimas reportare promeruerit. Hoc quoquè anno Herculis Ducales Litteræ datæ sunt, quibus declaratum, Forenses ad Studium nostrum studendi causà accedentes à Gabellis, Datiis, atquè (*b*) Pedagiis immunes esse debere: Litterarum tenor est hujusmodi.

Copia Litterarum assumptarum ex Registro Ducalis Cameræ ad ejusdem Factores.

Dilectissimi nostri: Avendoci el Spectabile, e claro delle Arte, e Medexina Professore Messer Ludovico Cochapano dà Carpi, Rectore della Università delli Scolari de decta facultà del Studio de questa nostra Cittade de Ferrara domandato in nome delli Scolari Forestieri de dicta Universitade, che sono quà al Studio, che de nostra speciale grazia

(a) *Ab. Antonio Libanori, Ferrara d'Oro, part.* 3. *fol.* 192.
(b) *Commissioni Ducali dell' anno* 1490. *fol.* 101.

grazia volgiamo concederli in perpetuo la infrascripta exemptione; & immunitade, Noi intexa la umana sua domanda, che con prudenzia, e parole il ne ha facto, non solo abbiamo deliberato de concedergela à loro, ma etiàm alli Scolari Forastieri della Università di Juristi, che vengono à questo nostro Studio, pensar doando alla loro comoditade, utilitade, & interesso. Volemo adoncha, e intendemo, che tutti li Scolari Forastieri, che non fijno però del Dominio nostro possino, e li sij lecito ogni volta che gli achada venire in questa nostra Cittade, à studiare, le sue veste, lecti, libri, massarizie, e fornimenti de casa de cadauna sorte, e ciascheduno suo pano, sì de lana, come de lino, vel de seda fatti, condurre à Ferrara per suo uxo, & similemente extrahere decte robe, e condurle dove li piacerà, per cadauno nostro passo, ponte, porto, Cittade, Terra, & Castello, & qualuncha nostro loco, liberamente, & expeditamente, e senza pagamento alguno de Dazio, transito, bolete, e gabelle, remosso ogni impedimento, ed obstaculo, & de più abundante, e majore grazia nostra similitèr siamo contenti, che liberamente, e como di sopra s'è tochà, possano fare condurre quì à Ferrara, per li passi nostri formento, vino, & altre vittuvaglie per uxo loro, & de le sue famelgie tantùm, dumodò siano tenuti, & obligati de fare intendere, prima che conducano in la Cittade tale Robe, al Zudexe nostro di XII. Savij, & à Nui la famelgia, che averanno, & le robe, che li bixognaranno, & avere uno bolettino da lui, e Nui de quelle, che le parerà siano necessarie, per poterle fare condurre in la Città, avendo bene advertentia, che non ne conducessено oltre il bixogno, acciochè le gabelle nostre non se fraudino, De che ve ne diamo notizia, e imponemo, che perpetuis temporibus faciati observare, dove sia necessario, in tutto, e per tutto quanto de sopra se contene, che cusì è la intentione nostra, non obstante consuetudine, ordini, Statuti, & ogn' altra cossa, che facesse in contrario, alla quale derogemo ex plenitudine potestatis nostræ, e volemo, che penitùs sia derogato; Et questa nostra fareti registrare lì alla Camera, e altrove, dove vi parerà bixognare, Ad perpetuam rei memoriam.

Ferrariæ 20. *Octobris* 1490.

1490 Eâdem die, per Joannem Nicolaum Corregio Ducalem Secretarium Ducis mandatum Galeatio Trotto Sapientum Judici perlatum est, quatenùs clarissimo Juris Utriusque Doctori Armano de Nobili, in Academiâ nostrâ Ordinariè legenti stipendium usquè ad libras quâtuorcentum augeretur, ejusdemque ad novum triennium

nium conductis fieret, cùm facultate etiàm, per Substitutum legendi, tempore, quo ab (a) Urbe, Reipublicæ causâ abesse oporteret, illi etenim tùnc temporis Legationis munus ad Serenissimum Ungariæ Regem Hercules demandaverat: Armanum profectò summæ Sapientiæ, & dexteritatis virum pluribus ad Magnos Europæ Principes Legationibus perfunctum testantur Ducis (b) litteræ, ejusdem favore signatæ, quas in viri celeberrimi commendationem hìc exhibemus.

HErcules Dux Ferrariæ, Mutinæ, & Regii, Marchio Estensis, Rodigiique Comes &c. Quià plerùmque evenit Nos prò variis, ac diversis Status nostri negotiis plurimùm indigère operâ, & industriâ Spectabilis, & Clarissimi Jurisconsulti Domini Armani de Nobilibus Civis nostri Ferrariensis dilectissimi, de cujus fide, integritate, ac sufficientiâ, quam sepè numero experti sumus plurimùm confidentes, jàm pridèm mente nostrâ decrevimus, ipsum D. Armanum per nos, in rebus nostris, sub Oratoris titulo, munere, & nomine experiendum fore, & quotiès visum fuerit nobis expediens, & opportunum, eundem per omnes Italiæ partes, ad quoscumque Principes, Reges, Duces, Marchiones, ac Potentatus in Oratorem nostrum transmittendum esse; Verùm quià jamdudùm cognovimus, hoc facilè fieri non posse, absquè hujus Almi Studii nostri dispendio, proptèr Lecturam Juris Civilis Ordinariam, de mane, ad quam idem Dominus Armanus, suis meritis, ac doctrinâ, tot jàm labentibus annis deputatus fuit, & est; Idcircò hæc omnia animo nostro revolventes, cupientesque non minùs honori, & commodo suo, quàm Reipublicæ nostræ, & hujus Almi Studii utilitati simùl, & semèl consulere: Tandèm omnibus rectè pensatis, & ex certâ animi nostri scientiâ, proprioque motu Decernimus, ac statuimus; ut idem Dominus Armanus, tamquàm miles Veteranus, ac Benemeritus pro bono publico, & utilitate Scholariorum, ex nùnc conductus, & deputatus sit, & esse intelligatur ad unam Lecturam Juris Civilis extraordinariam, diebus Festis tantummodò legendam per eum, vel ejus substitutum, quandocumquè prò rebus nostris expediendis abesse contigerit, vèl in casù adversæ valetudinis, aùt alterius justi impedimenti, & hoc prò toto tempore vitæ suæ, & cùm salario, seù stipendio ducatorum centum auri, singulo anno eidem D. Armano, per Commune nostrum

(a) *Commis. Ducal. di detto anno, pag.* 101. (b) *Commis. Ducal. dell' anno* 1498. *pag.* 151.

strum Ferrariæ solvendorum, & ità ex nùnc ipsum D. Armanum ad Lecturam prædictam, auctoritate, & potestate nostrâ Ducali eligimus, & deputamus modis, & formis antedictis; Et eò lubentiùs hoc agimus, ut ejus operâ, & industriâ liberiùs uti valeamus, mandantes Judici Nostro XII. Sapientum Ferrariæ, nec non Reformatoribus hujus Almi Studii nostri tàm præsentibus, quàm futuris, ut eundem D. Armanum virtute præsentis decreti, & harum nostrarum patentium litterarum tenore ad lecturam prædictam ex nùnc prò conducto, & deputato habeant, pactis, modis, temporibus, ac salario antedictis, Et præsens nostrum Decretum, ad perpetuam hujus rei memoriam in libris Communis nostri Ferrariæ describi, & registrari faciant. Datum Ferrariæ, in Palatio nostro, Anno Nativitatis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo, Indictione primâ, die primo Mensis Decembris, sùb nostri majoris Sigilli consuetâ fide, & impressione.

Tebaldus.

Registratum fuit præsens Decretum per me Antonium Mariam Corigiolam Notarium anno 1498. die 20. Decembris.

1491 Sed anno 1491. Reformatores præmium (*a*) aliquod à Communi Ferrariæ pro laboribus, quos in Lyceo moderando impendebant se consecuturos sperantes supplicem libellum Philippo Cistarelli Sapientum Judici, ac Sapientibus obtulère, ut ipsis Collectarum annualium solutio remitteretur; eorum tamèn petitiò minimè exaudita, quoniàm compertum nullam antehàc Officium hujusmodi penitùs onorificum exercentibus Mercedem fuisse
1492 constitutam: Recurrentes (*b*) fuere, ut ex Rotulo annì 1492. apparet, Joannes dal Pozzo, Ludovicus dai Carri, Gilfredus Cavalli de Veronâ, & Alexander Bordocchi. Nihìl intereà prætermittebat Hercules, quod Ferrarìensi Academiæ utilius fore arbitraretur, sciebat enim Principum prudentissimus maximam
1493 indè sibi gloriam comparari; idcircò leges nonnullas condidit à Doctoribus, Scholaribusque, circa Lectionum tempus, ac alia observandas; Ducale superindè (*c*) Edictum hujusmodi est.

Dux

(a) *Detto Regist. N. pag. 132.* (b) *Memorial. dell'anno 1492. pag. 26.*
(c) *Commiss. Ducal. di detto anno 1493. pag. 5.*

Dux Ferrariæ &c.

Dilectissimi nostri. Summâ, assiduâque quantùm possumus vigilantiâ nihil prætermittere cupientes eorum, quæ ad hoc nostrum Gymnasium augendum, atquè illustrandum commoda præstare possint, & volentibus studere præsidiis non deesse opportunis, quo voti sui compotes esse possint, non minùs etiàm fræna imponere Scholaribus deviis, ne benè operare volentibus, studendi impedimenta præstare habeant, Eam ob rem fieri jussimus has ordinationes, quas vobis trasmittimus, ut auctoritate nostrâ in Statutis ipsius Studii nostri registrari, ac in omnibus Scholis publicari faciatis. Primo, quòd de cætero Oratio Studii fiat in die S. Lucæ, & die vigesimo primo Octobris, favente Deo, legendi initium præbeatur: Itèm, quòd tantùm in Festis Sanctorum, jam ordinatis fiant vacationes, & non aliæ, nec ex aliquâ superveniente causâ, etiàm quæ videatur justa, nisi infirmitatis; prò primâ die aliæ vacationes non possint publicari, aut fieri sinè licentiâ Judicis XII. Sapientum, & unius Reformatoris, & Bidellus publicans, ipso facto sit privatus offitio suo, nisì diebus tantùm infrascriptis, videlicèt, Quolibet die Jovis, ubi aliud Festum non sit in Hebdomadâ, & à Vigiliâ S. Thomæ propè Nativitatem usque ad diem septimam Januarii inclusivè: Itèm primo die Jovis antè Carnisprivium usquè ad diem Mercurii inclusivè: Itèm à Vigiliâ Olivarum, usquè ad primam Dominicam post Pascha: Itèm in die electionis Rectoris, cùm duobus sequentibus, in quà die electionis Doctores Ordinarii de manè tantùm legant: Caputiam autèm Rectoris assumatur die Festo, videlicèt primâ Dominicâ Maii, & Rectoris Artistarum die Festo sequenti; deindè fiant vacationes tùnc per quatuor dies tantùm, & vacationes magnæ incipiant prò Juristis à die Beatissimæ Virginis Augusti usquè ad Festum S. Lucæ, prò Medicis autèm incipiant die 15. Mensis Julii, & non antè. Itèm quòd Lectores Ordinarii, tàm de manè, quàm de serò debeant legere per duas saltèm horas continuas, alii autèm Extraordinarii per horam saltèm unam legant, & cuicumque contrafacienti sit pœna privationis Salarii unius Mensis, nec excusetur Doctor, quòd Scholarium malè artes in Scholis eum impediant, quià ipse Judex XII. Sapientum horum discolorum temeritati providebit, etiàm per incarcerationem, ubì talia bonis Discipulis impedimenta dare præsumant: Similitèr quicumque Doctor servans alias vacationes, quàm supradictas, prò qualibet contrafactione in dictam pœnam ipso facto incurrat, Communi Ferrariæ applicandam. Itèm quòd quicumque Doctor legens teneatur singulo anno, à principio Studii usquè ad Festum

Re-

Resurrectionis Dominicæ, in die Festo per se, aùt cùm uno Scholari, cui ipse sit Cathedrans, in Cathedrâ publicè disputare duo saltèm dubia; aùt respondère, ubi saltèm sint tres Conclusiones; & contrafacienti, ubi habuerit Salarium ultrà centum libras, imponatur pœna librarum viginti m. Communi Ferrariæ applicanda; si verò habuerit Salarium à centum libris infrà, puniatur pœnâ librarum decem m., applicandâ, ut suprà. Ferrariæ XIII. Novembris 1493.

Joannes Nicolaus &c.

A tergo.

Reformatoribus nostri Gymnasij Ferrariensis Dilectissimis.

Hoc quoquè tempore quemlibet Studii Lectorum, tam Ordinarium, quàm Extraordinarium primò (a) gravatum videmus 1493 in summâ solidorum decem octo Ferrariensis monetæ, loco cerei ponderis librarum ad minùs trium, in Festo Divæ Annæ ab eorùm unoquoque ejusdem Ecclesiæ offerendi; an autèm cerei hujusmodi oblatio, cujus anteà Borsius auctor fuit, à Lectoribus personalitèr fieri consueverit minimè constat. Cæterùm si conjecturis agere liceat, probabile est Lectores oblationem hanc facere neglexisse; quaproptèr Reformatoribus tutius visum est dicti cerei æstimationem quotannis de stipendio iisdem persolvendo retinere. Oblatio alia à Doctoribus Collegii facultatis cujuscumque in Vigiliâ invicti Christi Martyris D. Georgii Ferrariæ Patroni post Vesperas fieri consueverat Ecclesiæ Cathedrali, ad quam Judex XII. Sapientum, unà cùm Sapientibus, ac aliis, qui usquè nùnc in Rubricâ tertiâ libri decimi Statutorum (b) modernorum Ferrariæ descripti leguntur, accedebant, & Doctor quilibet cereum unum ponderis saltèm librarum duarum propriis manibus gestare, ac in Dei Omnipotentis, ac Divi Georgii honorem offerre tenebatur. Hujus oblationis commodum per Borsium Ducem fuerat olim destinatum Fabricæ celsissimæ, ac nobilissimæ Turris Campanarum dictæ Cathedralis, quæ à Nicolao Marchione fuerat (c) inchoata, ac à Leonello continuata, annuis eidem redditibus à tertiâ vectigalis Dateæ parte provenientibus, assignatis; sed & Pauli Costabili Sapientum Judicis, & Sapientum (d) Decreto deindè sancitum est, omnes quoquè in-

(a) *Memorial. dell' anno* 1493. *pag.* 38. (b) *Statut. Ferrar. lib.* 10. *Rub.* 3. *De oblationibus &c.* (c) *Guarin. Chiese di Ferrara, lib.* 1.
(d) *Registr. H. pag.* 23.

infrascriptos Communis Ferrariæ Officiales ad oblationem convenire, ac dictæ Fabricæ, in Vigiliâ S. Georgii offerre. Tenor Decreti est.

MCCCCLIV. Die XXIV. Maij.

Magnificus Paulus Costabilis Eques, Comes, Legum Doctor Judex XII. Sapientum Ferrariæ, unà cùm Sapientibus, & Adjunctis, videlicèt.

Albertino de Turcbis. — *Joanne à Pinnâ.*
Paride de Sacrato. — *Opizone à Saraceno.*
Joanne Curiono.
Jacobo Capellino.
Peregrino Vinceslai.
Gregorio Contugonis. — *Adiunctis.*
Cbristopboro Vecchio.
Alexandro de S. Vitale.
Sapientibus.

Cognoscentes quantùm dignum sit, quantùmve conveniat, ut Deum Immortalem, gloriosissimosque ejus Sanctos, quoad fieri possit veneremur, eosque potissimùm, quorum sub tutelâ nos ipsi vivimus, confidimus, pium existimantes fore, si Divo Georgio, cujus solemnia de more venerantur, aliqualem præ cæteris animi gratitudinem ostendant, quo majore ergà nos pietate, utì almæ huic nostræ Urbi Ferrariæ, Nobisque ipsis Patronus est, ità pro nobis orare Deum Patrem omnipotentem dignetur: Deliberaverunt, quòd etsì anteà minorem fieri eidem Patrono nostro oblationem in ejus Festi Vigiliâ consuevisset, amodò tamèn fiat modo, & ordine infrascriptis, videlicèt, Quòd expensis Massariæ Communis Ferrariæ ematur infrascripta quantitas ceræ, quam offerant Episcopatui Ferrariæ in subsidium Fabricæ ejusdem, juxtà ritum priscum in Vesperis infrascripti nominati Officiales, reservata postmodùm Massariæ Communis Ferrariæ habilitate, ac potestate exigendi dictam oblationem à Massario Fabricæ prò libris vigintiquinque mon., ut Massarius Communis ipsam ceræ quantitatem restituere valeat illi, à quo emisset, vèl jure commodati accepisset. Et hoc non obstantibus consuetudine, aùt ordine alio hactenùs observatis, aùt aliis in contrarium facientibus, si quæ reperirentur impostèrùm, quibus ex nùnc proùt ex tùnc derogatum esse voluerunt expressè.

Magn.

Magn. D. Judex XII. Sapientum Ferrariæ Duplerium unum librarum quatuor —— L. IIII.
Sapientes XII. Dupleria XII., quodlibet Librarum trium —— L. XXXVI.
Judices quatuor Aggerum Dupleria quatuor, quodlibet librarum trium —— L. XII.
Notarii quatuor Aggerum Dupleria quatuor, librarum duarum quodlibet —— L. VIII.
Præcones duo Aggerum Dupleria duo, libræ unius quodlibet —— L. II.
Præcones quatuor Offitii XII. Sapientum Dupleria quatuor, unius libræ quodlibet —— L. IV.
Notarius unus XII. Sapientum Duplerium unum librarum trium —— L. III.
Notarius unus Translationis Duplerium unum librarum trium —— L. III.
Officialis unus computi Generalis Duplerium unum librarum trium —— L. III.
Officialis unus super Munitionibus Communis Duplerium unum librarum trium —— L. III.
Magnificus D. Potestas Ferrariæ Duplerium unum librarum quatuor —— L. IV.
Dominus Vicarius suus Duplerium unum librarum trium-L. III.
D. Judex ad malefitia Duplerium unum librarum trium-L. III.
Miles, & socius dicti Potestatis Duplerium unum librarum duarum —— L. II.
Judices duo Bladorum Dupleria duo, trium librarum quodlibet —— L. IIIIII.
Notarius unus Bladorum Duplerium unum librarum duarum —— L. II.
Præco Bladorum Duplerium unum libræ unius —— L. I.
Notarius Securitatum Duplerium unum librarum duarum-L. II.
Judices duo ad Victualia Dupleria duo librarum trium quodlibet —— L. VI.
Notarius suus inventionum Duplerium unum librarum duarum —— L. II.
Præco suus unus Duplerium unum libræ unius —— L. I.
Notarii duo Offitii Maleficiorum Dupleria duo, librarum duarum quodlibet —— L. IV.

No-

Notarii tres ad damna data Dupleria tria librarum duarum quodlibet ———— L. VI.

Massarius Communis Ferrariæ Duplerium unum librarum trium ———— L. III.

Notarius Massarii Duplerium unum librarum duarum ———— L. II.

Notarius Cancelli Duplerium unum librarum duarum — L. II.

D. Judex Offitii Massariæ Duplerium unum librarum trium ———— L. III.

Notarius actorum Massariæ Duplerium unum librarum duarum ———— L. II.

D. Advocatus Communis Ferrariæ Duplerium unum librarum trium ———— L. III.

D. Sindicus Palatii Duplerium unum librarum duarum ———— L. II.

Notarius Sindici Duplerium unum librarum duarum- L. II.

Bannitor publicus Communis Ferrariæ Duplerium unum libræ unius cum dimid. ———— L. I. *cum dimid.*

Tertius Massarius Communis Ferrariæ Duplerium unum libræ unius cum dimid. ———— L. I. *cum dimid.*

Ego Malatesta Ariostus Notarius XII. Sapientum Ferrariæ rogatus fui.

Harum Oblationum utraque, quò ad Gymnasii Lectores, & Doctorum Collegia respectivè in desuetudinem abiit, anno scilicèt 1595. illa in D. Annæ honorem instituta, quòd evincitur ex Rotulorum inspectione, altera verò, nempè D. Georgii à Doctorum Collegiis fieri intermissa, nèc nòn à Sapientum Judice, Sapientibus, ac eorum Officialibus tùnc quandò Ferrariæ Civitas, & Ducatus ad Apostolicam Sedem sunt devoluti, quòd conqueritur Marcus Antonius (*a*) Guarini, Judicem, Sapientesque Magistratus arguens, quòd magno Fabricæ, Divinique cultus detrimento fas sibi duxèrint, ab hujusmodi conventu, atque oblatione abstinére: Verùm licentèr minùs in Reipublicæ Patres id minimè promeritos calamum perstrinxisset, sì, ut debùerat, animadvertisset, nullum ex ommissione prædictâ Fabricæ Cathedralis præjudicium fuisse illatum, cùm sempèr Commune Ferrariæ, dictæ oblationis loco, quotannis, quòd nùnc etiàm obtinet,

I Fabri-

(*a*) *Chiese di Ferrara, libr. 1.*

Fabricæ eidem solverit L. 4 : 56 : 6., quod utiquè Communi facere licuit, vigore facultatis in citato Decreto sibi reservatæ, redimendi scilicèt annuam oblationem prò summâ superiùs declaratâ. At Hercule adhùc imperante, (quò anno nobis ignotum) memorabilis disputatio Ferrariæ (a) contigit intèr Joannem Pico Mirandulanum, & Thomam Cajetanum de Vio Ordinis Prædicatorum, Conventus nostri S. Mariæ Angelorum filium, deindè Cardinalem, dùm Ferrariæ Generalia Ordinis ejusdem Comitia haberentur. Hanc eruditissimus Hyacintus (b) Gimma refert ad annum 1490., in quò altera Pico ejusdem cùm Ludovico Valenza disputatio Patavii acciderat; nos verò hanc tempore haùd modico Patavinâ posteriorem fuisse credimus, infrascripto Francisci Pico Mirandulani testimonio adducti. Litterarij autèm hujusce certaminis, in quò Disputantium utriusque mirum, ac divinum ferè ingenium emicuit Hercules ipse suasor, ac auditor fuit, ut scribit Joannes Franciscus Pico, in Vitâ Joannis prædicti, qui tamèn Thomam Cajetanum disputantium alterum fuisse minimè indicat. Sed Auctoris laudati verba ipsa referamus, ex quibus etiàm sapientissimi Mirandulani amor in Estenses Principes, & Urbem nostram, in quâ fuit eruditus, satìs supèrque apparebit: Hæc sunt Joannis Francisci verba: *Verùm his conflictibus nuncium pridèm remiserat, & magìs atquè magìs in dies id muneris perosus fuerat, adeòque detrectabat, ut Herculi Estensi Ferrariensium Duci, & internunciis, & se ipso enixissimè postulanti, ut Generalis Prædicatorum Fratrum Synodus Ferrariæ celebraretur, disceptare non ægrè ferret, diù obsequi reluctatus fuerit, multis tamèn rogatibus annuens Principi illi, cujus amor in ipsum non mediocris extiterat; morem gessit, undè datum est ambigi, solertiòr nè, an eloquentior, doctior; an humilior apparerit &c. Vagum ob id plurimùm extitisse illum autumo, nèc propriam sibi umquàm sedem delegisse, licèt Florentiæ sepiùs, & Ferrariæ quandòque commoraretur, quarum alteram Civitatem sibi quasi Domicilium præstitisse putaverim, quòd scilicèt in eâ, post Bononiam, primùm Litterarum studia coluerat, illiusque Princeps eum mirificè diligeret, quaddamque veluti affinitate conjunctus, utpotè ex cujus ego Sorore, scilicèt Blancâ Mariâ Estensi*
1494 *natus sim &c.* Anno verò 1494. Ludovicus Ariosto Ferrariensis, Ita-

(a) *Libanori*, *Ferrara d'Oro*, part. 3. fol. 192., & *Rovetta*, *in Bibliothecâ Dominican.*, pag. 111. — (b) *Idea dell'Historia dell'Italia Letterata*, Tom. 2. cap. 42. fol. 562.

Italicorum Poëtarum maximus, dùm vigesimum ætatis annum ageret, egregiam in hoc Patrio Lyceo Orationem habuit, prò Studiorum inchoatione, universo Auditorum plaudente cætu, ut in Vità ejusdem scribit Simon Fornari: Nos Orationi prædictæ annum hunc assignamus, eâ ratione quià, cùm Ludovicus, teste Fornari laudato, viginti annorum esset, quando in Studio dixit, certumque sit eumdem annorum 59. ætatis suæ obiisse anno 1533., consequens est Orationem in designatum annum 1494., vèl saltèm circa incidisse. Hoc eodem tempore, Carolo Ruini Jurisconsulto præclarissimo in Almâ Universitate nostrâ Lectori venia ab Hercule Duce data, se aliò, quò vellet, ad legendum (a) transferendi per biennium, dummodò tamèn, eo completo, ad docendum in Ferrariensi Universitate reverteretur, quòd ab eo religiosè servatum. Paulò pòst dùm Marcus Antonius de Trano Mantuanus Rectoratus Artistarum munere fungeretur, ægrè ferens, quòd Rectori Universitatis Juristarum à Communi Ferrariæ libræ centum viginti, Rectori verò Artistarum libræ centùm tantummodò in annos singulos persolverentur, supplices Litteras Principi dedit, ut sibi, & successoribus annuum stipendium usquè ad summam prædictam librarum centum viginti augeretur, hàc potissimùm ratione preces roborando, quòd irrationabile videretur, eos ad imparia trahi, qui dignitate pares essent. Annuit Dux, priùs tamèn explorato, quid in aliis Universitatibus obtineret, ac Sapientum Judici, Sapientibusque in mandatis (b) dedit, quatenùs imposterùm Rectori Artistarum ex ære Communis Ferrariæ libras centum viginti anno quolibèt responderent, proùt cùm Juristarum Rectore fieri consueverat. Intereà Mœnium Civitatis opus Hercules sollicitabat, totisque viribus nitebatur, ut pecuniam, cujus ingentem summam regalis sumptus absorbebat, ab omnibus Reipublicæ Ordinibus eliceret; idcircò sancitum, Doctores Studii nostri quotannis ex eorum stipendiis Principi suppetias ferre; hinc Lectorum unusquisque in unciâ annualis salarii gravatus est: Hæc impositio primùm exacta cernitur anno 1496., ut constat (c) ex partitâ pòst Rotulum anni ejusdem descriptâ, exigique successivè consuevit per totum annum 1531., & non ultrà, ut ex Rotulorum inspectione apparet. Miraberis fortassè, Lector, Ferrariensem Studiorum Academiam selectissimos 1496

(a) *Commissioni Ducali dell'anno* 1494. *fol.* 34. (b) *Commissioni Ducali dell'anno* 1496. (c) *Memoriale dell'anno* 1496. *fol.* 61.

mos omni ævo Lectores habuisse (hoc alterâ in Operis parte probatum dabimus) non obstantibus stipendiorum modicitate, ex Rotulo, quem suprà edidimus apparente, & triplici detractione, cui erant obnoxia, Capsoldi videlicèt, Fabricæ Mœnium novorum, & Oblationis D. Annæ: At præterquàm quòd emolumenta ampliora Lectoribus postmodùm fuerunt assignata, præsertim verò famosis, ad legendum aliundè accitis, quemadmodùm suo loco demonstrabimus, credimus veterem Libram Ferrariensem Marchesanam nuncupatam, ad cujus rationem Lectorum stipendia pendebantur, valoris multò majoris fuisse quàm Obulorum decem & octo, ac denariorum duorum, ad quem anno 1660. fuit redacta. Res tamèn obscura admodùm, ac in Ferrariensi Curiâ sæpè sæpiùs agitata, cùm multæ adsint conjecturæ, & quidèm fortissimæ, quæ libræ Marchesanæ valorem longè ampliorem, quàm nùnc habeatur, fuisse ostendant: Cæteris omissis unam dumtaxàt desumimus ex Statuto XVIII. Collegii Artium, & Medicinæ Doctorum: Ibì sancitum, quòd Scholaris, in Artibus, seù Medicinâ prò Doctorali gradu obtinendo examinandus, pulsante Campanâ, unà cùm Promotore suo ad Cathedralem Ecclesiam se conferat, ibìque Missæ Spiritus S. inter sit, ac prò ejusdem celebratione Solidos quinque Marchesanorum Sacerdoti respondeat; quis verò ad credendum adduci possit, eleemosinam obulorum quatuor, & denariorum sex currentis monetæ, quæ juxtà reductionem superiùs recensìtam Solidis quinque Marchesanorum æquivalet, prò Missæ celebratione fuisse tùnc temporis constitutam? Nos herclè minimè credimus: At Historiam prosequamur. Urbem nostram ab Hercule Duce Terræ Novæ accessione amplificatam alio loco ostendimus, eam verò nobilissimis ut ornarent ædificiis Cives quoquè satagebant: Intèr cæteros Baptista Guarini doctissimus Latinarum, Græcarumque litterarum Professor Publicus, in Viâ S. Mariæ Angelorum haud procùl ab ejusdem Templo magnificam sibi, Posterisque Ædem construi curabat: Viro optimè de Republicâ merìto ad Civitatis ornatum ædificanti, subsidium aliquod ex ære publico tribui debere visum est, quaproptèr, Principe approbante, seù veriùs suadente, Titus Vespasianus Strozza Poeta celeberrimus Sapientum Judex, Magistratusque Sapientum lateres prò summâ (*a*) Florenorum centum dono dederunt: In quoddam MS. pulcherrimo Carminum Da-

(*a*) *Commission. Ducali dell'anno* 1497. *fol.* 129.

Danielis Fini Ferrarienſis Latini Poetæ præclariſſimi qui Communis Ferrariæ Ratiocinator, Almique Gymnaſii noſtri Cancellarius fuit, aliorumque Latinorum Poetarum, ſervato apùd Hæredes præclariſſimi olìm J. C. Ferrarienſis Cæſaris Pariſi Favalli præceptoris mei, extat Guarini ejuſdem Elegìa, ad Fini prædictum data, quâ ſtipendiorum ſuorum mandata ſibi expediri lepidè itèm, & elegantèr flagitat, ea erogandi gratiâ in ſumptibus Domus prædictæ: Nonnulla ejuſdem Carmina, ea præſertìm quæ magìs ad rem pertinent decerpſimus, ut tibi, Lector, hìc ſiſteremus; Hæc autèm ſunt.

Cràs mihi cùm Nautis nummaria pugna futura eſt,
Det vires Daniel Zonula plena ſuas.
Plùs tibi, quàm Zonæ Daniel debebo, papyrus
Si mihi plura ferat tortilis æra ſinu.

Deindè.

Suppudet (hoc fateor), ſed cogor poſcere nummos,
Quos à me hinc ſtructor flagitat, indè faber.

Et paulò poſt

Fine dabis finem tectis cariſſime noſtris,
Si modò promiſſam ferre ſequaris opem.
Quandò finis erit tàm longi Fine laboris?
Quandò erit, ut nòn me ſorbeat iſta domus?

Deindè

Tòt libras igitùr pueri mihi dextra reportet,
Quòt ſum conatus verſibus iſta loqui.
Si quæras ubi tòt poſſim conſumere nummos,
Hoc unum Daniel ſufficit: Ædifico.

rursùm poſt aliqua

Marmora, calx, lateres, tabulæ, ſtructorque, faberque
Rodunt exhauſti viſcera Marſupii.

tandèm verò.

Quamvìs apportent Lucæ Sacra Feſta labores,
Dat tamèn hìc nobis gaudia multa dies.
Nòn me terrebunt geruli, ſtructorque, faberque,
Cùm mihi, Fine, ratam pollicearis opem.
Nòn impura cohors feſſas circumſtrepet aures,
Sed cinget noſtrum docta caterva latus.
Deliciæque meæ, veniet ſtudioſa juventus,
Et mihi cùm Muſis dulcior uſus erit.

Tù modò fac, Vates Titus ut nova gloria Vatum
Plura debinc Vati conferat æra suo;
Ædibus affectis possim ut servire Camœnis,
Extremam imponat copia larga manum.

Hoc postremo videtur allusisse Disticho alteri ex duabus inscriptionibus, in angulo marmoreo dictæ ædis incisis, quâ Domum ipsam Herculis, & Musarum commercio fuisse constitutam perhibetur: Sanè quod ad Musas pertinet, gratissimum perpetuò inibì domicilium sibi ipsis statuisse dici possunt, nullum enim ex Guarinorum Familiâ reperire est, qui summam in Latinâ, vèl Italicâ Poesi laudem non promeruerit. Alia quoquè subsidia publica Domus suæ construendæ causâ Baptista fuit consecutus, quorum notabilius fuit Librarum mille septingentarum, ut apparet ex Litteris (*a*) Ducalibus die 3. Julii anni 1498.
1498 registratis. Eodem anno Titus Strozza Sapientum Judex, ac Joannes dal Pozzo ex Reformatoribus unus Clarissimum J. Consultum Christophorum Alberici de Papiâ ad legendum in Almo Gymnasio conduxerunt, annuâ Ducatorum sexcentum mercede constitutà; dubitatione verò per Reformatores alios excitatâ, an ipsis irrequisitis conductio hujusmodi fieri potuisset, respondit (*b*) Hercules Dux ipsam ratam esse, utpotè de speciali ejus mandato factam, seque actum penitùs confirmare, atquè approbare, non obstante aliorum Reformatorum nòn interventu. In id tempus incidit etiàm Privilegium ab Hercule concessum Collegio Juristarum, ac Doctoribus Civitatis Ferrariæ, nullam solvendi Gabellam prò asportatione librorum, vestium, suppellectilium, rerumque aliarum occasione se ad alienas Urbes conferendi pro munere aliquo sustinendo, vèl Lecturâ exercendâ, nec occasione ad Patriam redeundi dictis muneribus respectivè expletis: Registratum cernitur in Codice MS. Statutorum dicti Collegii, & hujusmodi est.

HERCULES DUX.

Ferrariæ, Mutinæ, & Regii, Marchio Estensis, Rodigiique Comes &c. Supplicaverunt Nobis Collegium, & Doctores ejusdem Col-

(a) *Commiss. Ducal. dell' anno* 1498. *pag.* 137. (b) *Commiss. sudette dell'anno* 1498. *pag.* 135.

Collegii Juristarum bujus nostræ Urbis Ferrariæ Dilectissimi nostri, in bæc verba, videlicèt. Illustrissimæ, ac Excellentissimæ Ducali Dominationi V. bumilitèr exponit Collegium, & Doctores ejusdem Collegii Juristarum Civitatis Vestræ Ferrariæ: Cùm sit, quòd quandò vadunt ad alienas Civitates in Offitio, & extrà Territorium Celsitudinis V., necesse babent solvere prò libris suis, quos secum portant gabellam, contrà omnem Juris solemnitatem, quàm minimè solvunt in aliquo dominio alicujus Principis Italiæ, nisì sub dominio Celsitudinis V. Quarè bumilitèr supplicant Illustrissimæ Ducali Dominationi V., ut ex suâ solitâ clementiâ Servitoribus concedere velit, ut quandò vadunt ad alienas Civitates in Offitio, & ad legendum, etiàm extrà Territorium Excellentiæ V., pro libris suis, quos secum portant, vestibus, suppellectilibus, & aliis rebus suis sibi necessariis, sint immunes ab omni solutione gabellæ, passus, pedagii, & Bullettarum sub dominio Excellentiæ V., quià proptèr boc Dominatio V. gabellas suas prò minori prætio minimè locabit, & erit prò Servitoribus maxima utilitas, & commodum, quià sempèr prò eâ rogabunt: Quorum commoditati, simùl & benefitio consulere volentes, cùm doctrina, & scientia eorum sit admodùm utilis, & necessaria ad benè, civilitèrque vivendum, decrevimus eos exaudire; Harum igitùr nostrarum patentium Litterarum tenore, & Decreti serie, ex certâ scientiâ, & animo deliberato, ac de plenitudine potestatis nostræ, omnibus, & singulis Doctoribus dicti Collegii præsentibus, & futuris, designatis, & designandis, Potestatibus, & Rectoribus, Offitialibus, & Vicariis quarumcumque Urbium, & locorum, & conductis, ac conducendis ad legendum in quocumque Gymnasio concedimus, & gratioso animo impartimur, & de cætero in perpetuum, per quoscumque passus, Urbes, & loca nostra, cùm suis pannis, vestibus, indumentis, libris, & omni suppelectile necessariâ, die, noctuque, tàm per terram, quàm per aquas liberè, & expeditè, ac sinè solutione aliquâ Datii, passus, transitus, & gabellæ, ac bullettæ, & alteriùs cujusvis oneris, ac omni impedimento, & arrestatione sublatis, ire, transire, immorari, ac postquàm functi fuerint Magistratibus, & finita erit conducta redire ad prædictam Urbem nostram Ferrariæ: Mandantes etiam Factoribus nostris Generalibus, Massario Gabellæ grossæ Ferrariæ, & Camerariis nostris Argentæ, & Finalis, & aliis Officialibus nostris quorumcumque locorum, & terrarum, & passuum nostrorum præsentibus, & futuris, quibus bæ nostræ exbibebuntur, ut præsens nostrum Decretum, & omnia, & singula prædicta, sub pœnâ indignationis Nostræ, & aliâ quavis graviore arbitratu Nostro imponendâ servent, & perpetuò servari faciant; non obstantibus

aliquibus Ordinibus, Consuetudinibus, Litteris, Concessionibus, Reformationibus, Constitutionibus, & aliis quibuscumque, quomodòcumque, & qualitèrcumque in contrarium facientibus, quibus omnibus, & singulis contrariis derogamus, & derogatum esse volumus, & mandamus, etiàm si talia essent, de quibus in his facienda esset mentio Specialis, & de verbo ad verbum; In quorum robur, & testimonium præsentes nostras Litteras, & Decretum fieri jussimus, & registrari, nostrique majoris sigilli consueti munimine corroborari. Datum Ferrariæ in Palatio nostro. Anno Nativitatis Dominicæ millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo, Indictione primâ, die vigesimo secundo mensis Martii.

Thebaldus &c.

Ast aliquid nùnc dicendum occurrit de viro doctissimo Equite Peregrino Prisciani, qui in Lyceo nostro Astrologiæ Lector fuit: Hic Patriæ juvandæ, illustrandæque studio incensus Historiam rerum memorabilium Estensis familiæ, & Communis Ferrariæ latino sermone elegantissimè conscribebat, jàmque operi perficiendo, in quo majorem ætatis suæ partem insumpserat, nullis laboribus, ac vigiliis parcens, reique ipsius domesticæ curâ posthabità insudabat: Intereà Hercules Litteratorum Mecænas hominem, se totum Principìs, ac Reipublicæ utilitati impendentem, amplissimis dignitatibus, muneribusque prosequebatur, annuali stipendio præsertìm assignato, ut alacriori animo, omnique à sollicitudine expedìto, operi vacaret: In hoc Herculis ingenium, ac prudentia maximè elucet, quòd scilicèt præclaram Conservatoris Jurium Civitatis Ferrariæ dignitatem instituerit, ut Prisciano, Estensium, ac Ferrariensium res scribenti conferret. Sed Principis munificentiam Civitas ipsa quodammodò æmulata, neque enìm, ut par erat ingens grati animi indicium Civi benemerito exhiberi Reipublicæ census patiebatur; idcircò ducati bis centum, libræque centum octuaginta dono dati, proùt constat ex tribus partitis in libris Memorialium registratis, quarum prima ducatorum (*a*) centum ostendit Peregrinum magni Operis sui Tomos, seù Volumina septem absolvisse, secunda (*b*) æqualis summæ perfecisse Volumen octavum, tertia deniquè librarum (*c*) centum octuaginta nonum sub calamo habere perhibet. Aurea hæc no-

vem

(a) *Memor. dell'anno* 1500. *pag.* 141. (b) *Memor. dell'anno* 1501 *pag.* 77.
(c) *Memor. dell'anno* 1503. *pag.* 53.

vem Volumina, quibus Historicorum Nostratum princeps Universam Ferrariensem Historiam complexus erat, se Ferrariæ vidisse, multaque ad Historiam suam opportuna indè hausisse (*a*) scribit Leander Alberti. Sed, oh labores præclarissimorum hominum infelices, ac turpissimè neglectos! Volumina hujusmodi cedro digna, fragmentis nonnullis paucissimis tantummodò exceptis perière: Ex tantillis verò superstitibus reliquiis facilè dignoscere est, quanta fuerit Prisciani in rebus Patriæ nostræ investigandis solertia, in scribendis fides; vix enim ab eo aliquid dictum, quod documentis certissimis non comprobaverit. Illum autèm ne dùm Hercules intèr carissimos habuit, verùm etiàm Alphunsus filius, qui imperium nactus eidem prò Communi Ferrariæ annuum stipendium respondère spopondit, ac Conservatoris dignitatem confirmavit: Ducales Alphunsi Litteras supèr indè editas (*b*) anno 1505, extrà Cronologiæ ordinem hìc dare liceat, ne ad Priscianum nostrum iterùm reverti adigamur.

ALFONSUS DUX FERRARIÆ &c.

Dilectissime multùm. Noi da una parte per compiacer per quanto ne fusse possibile à questa nostra fidelissima Communità: Oltra le altre concessione, Benefizij, & grazie condescendessemo ancora ad sublevarla dà la spesa del Salario de Messer Peregrino Prisciano, Conservatore delle ragioni nostre, & sue. Quantunque dà l' altro canto grandemente vi stringesse lo intender li respecti, che hebve lo Illustrissimo Signor Nostro Padre de Bona Memoria, ad errigere epso Magistrato, & demandarlo à dicto Messer Peregrino: Et quod magis est, non avemo dubitati à magior demostrazione de lo amore nostro verso epsa nostra Comunità del nostro proprio à supplire al Salario ad epso Conservatore. E perche Voi sapiati in qual modo rimangano li facti di epso Messer Peregrino appresso questo nostro Commune, per la presente nostra ve dicemo, che lui hà ad chiamarsi, & realitèr essere Conservatore, & nostro, & de epsa nostra Comunità, Como prima: Intrando in li Savij, quando se congregarano: Et che la voce sua habbia quella auctoritate, quale prima aveva, & che sij, & abbia ad esser exempto, & immune in tutto, & per tutto da ogni collecta in epso Comune, Come in fino à quì è stato per ordine, & commissione del prelibato quondàm Signore Nostro Padre, & che appresso

(a) *Leandr Alberti, Italia.* (b) *Comm. Ducal. dell' anno* 1505 *pag.* 107.

apprèsso à Voi il loco suo sij el primo. Sicchè sapeii mò come governarvi con epso Messer Peregrino.

Ferrariæ 5. Martij 1505.

Hieronymus Magnaninus.

A tergo.

Judici Nostro XII. Sapientum Ferrariæ.

1500 Postremo verò Sæculi hujus XV. anno, cùm Civitas ingentem æris alieni summam disolvere teneretur, Reformatorum Decreto (*a*) sancitum est, ut Universitatis Lectores, paucis exceptis, in eam causam quartam stipendiorum partem anni illius subministrarent, ultrà onera ab eisdem sustineri consueta: Nihilò tamèn segniùs Academiæ res procedebant, quinimmò confluentibus undiquè auditoribus, Scholas novas parare opus fuit, præsertìm Legalis scientiæ, quapropter domus (*b*) Antonij de Arimino, in Viâ Divi Francisci, è regione Scholarum veterum posita, ac deindè pars domus Guidonis de Argenta à Judice, ac Magistratu Sapientum conductæ sunt, ibìque Scholæ duæ novitèr constructæ. Sed & eodem recurrente anno (quamvìs id minimè paterentur Reipublicæ angustiæ) Majores nostri Lycei gloriam procurantes adiecere animum, ut debita Lectorum virtuti præmia rependerent; cùmque intèr cæteros, moribus, doctrinâ, miràque in ejus explendo munere assiduitate eminèret clarissimus Canonum Doctor Joannes Lucas de Pontremulo, placuit annuum eidem stipendium (*c*) usquè ad Ducatos sexcentum aureos augère: Decretum supèr augmento hujusmodi prodiit die 11. Februarij, Joanni Lucæ honorificum adeò, ut eum scientiæ, atquè eruditionis titulo celèberrimo Jurisconsulto Antonio Mariæ Riminaldi exæquàre minimè ambigat. Sæculum verò XVI., cujus

1501 Cronologìam in his, quæ instituti nostri sunt percurrere aggredimur, aureum jure meritò apud Litteratos nuncupari solet, tantâ enìm doctissimorum Virorum copiâ affluit, magnumque adeò in eo Scientiæ, bonæque Artes incrementum suscepère, ut Atticæ, ac Romanæ antiquiori Litteraturæ nihìl invidendum habeat; Quod ad Ferrariensem pertinet Academìam, certum est, innumeros ibì in quacumque facultate viros eruditissimos floruisse, Hercule Duce

(a) *Memorial. dell' anno* 1500., *pag* 144 (b) *Memorial sudetto*, *pag*. 70., & *Memor. dell'anno* 1503. *pag*. 53. (c) *Deliberat. public. anni* 1500 *pag*. 22.

Duce præſertìm deſudantia in eo ingenia, ad majora capeſcenda propoſito præmio ſtimulante: Is cùm eximium J. C. Ludovicum Theſſira Luſitanum S. Jacobi de Spatâ Equitem operam ſedulò Scholaribus erudiendis navàre comperiſſet, eidem Ducali (*a*) Diplomate Cathedram Juris Civilis Feſtis diebus exercendam, annuâ aureorum centum mercede pactâ aſſignavit: Patriæ moderatoribus itèm curæ fuit, Univerſitatis Statuta ab omnibus, nullâ perſonarum ratione habitâ ſervari, ea præcipuè quibus mandatum eſt, ne Doctoribus ſtipendia perſolvantur, niſì legerint diebus in Rotulo conſtitutis: Accidit autèm, ut magni nominis J. C. Carolus Ruini Lector ad Cathedram ordinariam Juris Civilis in mane conductus, per integrum anni curriculum à legendo ſe abſtinuerit; nihilominùs cùm mercedem neglecti muneris conſequi cuperet, Herculem Ducem adiit, adverſamque cauſatus valetudinem Litteras ad Titum Strozza Sapientum Judicem, (*b*) ac Magiſtratum impetravit, cùm mandato Celſitudinis Suæ, ut etiàm prò tempore, quo minimè docuerat in Codicibus Rationum Communis Ferrariæ creditor deſcriberetur: His tamèn minimè obſtantibus, fortaſsè quià ægritudinis excuſatio probatione caruit, XII. Virali (*c*) Decreto declaratum, mercedem pactam Ruino nequaquàm deberi, eo quia ſuſceptum legendi onus non ſuſtinuiſſet; huic autèm Magiſtratus ſententiæ acquievit Princeps, immò Ducali (*d*) Epiſtolâ, die 24. Septembris ſignatâ apertè ſubſcripſit. Dùm Rationum libros anni 1502. percurreremus, 1502
in partitam incidimus ſumptus (*e*) cujuſdam, per Commune facti, pro reaptandis Scamnis Scholarium Nationis Anglicæ in Scholâ ad Bancum Calligariorum, ubì Rhetoricam, Poeticamque docebat Baptiſta Guarini; nullius hæc fortaſsè ponderis videbuntur; nos autèm plurimi facimus, exindè enìm patet, antiquitùs in Univerſitate noſtrâ conſuetudinem viguiſſe, ut Scholares in Nationes diſtributi Publicis Lectionibus intereſſent, itàut Natio quælibet ſcamna propria agnoſceret, nèc alteri aſſignata occuparet; patet etiàm magna, totoque Orbe difuſa Studii noſtri celebritas, cùm Magnæ Britanniæ Inſulæ, à nobis terrâ, marique diſſitæ, tot Juvenes erudiendos hùc mitterent, quot ſatìs eſſent, ad

(a) *In libro ſupplicat. anni* 1500., & 1503. 19. *Junii*, *pag.* 6
(b) *In libr. ſupplicat anni* 1501. 29 *Julii*, *pag.* 18. (c) *Libr Deliberat. Public. anni* 1501. 15 *Septembris*, *pag* 43. (d) *Libr. Supplic. anni præd. pag.* 21. (e) *Memor. dell'anno* 1502. *pag* 146.

ad Nationis corpus, in solâ Humanarum Litterarum Palestrâ constituendum: Huic autem Scholarium exterorum ad Studium nostrum concursui Principis vigilantia maximè conferebat; curabat enìm ne quid ipsis, eorumque Doctoribus deesset, quod ad vitæ commodum, munerisque dignitatem pertineret: Vulgò tùnc fortè percrebuerat, Magistratum, ut Reipublicæ indigentiis prestò esset, de minuendo in dimidiâ Lectorum emolumento cogi-
1503 tàsse: Id autèm ut Joanni Andreæ Lazari Siculo Juristarum Rectori innotuit, (Rectorum magna olìm potestas fuit) utriusquè Universitatis nomine supplicem Herculi libellum exhibuit, orans, ne Doctorum stipendia ìnsolito onere gravarentur: Annuit Dux, binasque ad Sapientum Judicem Epistolas dedit, quarum prima die 9. Januarii 1503., altera 8. Novembris subsignatæ (*a*) cernuntur, in utrâque præcipiendò, ne Doctoribus quidquam de consueto salario minueretur, nè Doctores à legendo se abstinerent, Auditoresque Præceptoribus destituti aliò, studendi gratiâ
1504 commigrarent. At Herculi parùm adhùc Ferrariensi Studiorum Universitati prospexisse videbatur, quapropter cùm initium anni scholastici immineret, Edictum (*b*) sequens publicari mandavit.

Ad gloria, e laude de lo Altissimo Iddio, & exaltatione, & augumento dello inclito Studio de Ferrara.

Per parte de lo Illustrissimo, et Excellentissimo Principe, et Signor nostro Messer Hercule Duca de Ferrara, de Modena, et de Rezo, Marchese dà Este, de Roigo Conte &c. Se fà noto, e manifesto à qualunche persona de qualunque loco, terra, stato, ò condizione se sia, Religiosi, Clerici, et Seculari, che vogliano studiare: Como il presente Anno al principio del Studio, secondo il consueto se comenzarà à lezere in epsa Città de Ferrara, in qualunche facultade, et che tutti quelli, che volgiano venire à studiare in epsa Città de Ferrara in qualunche facultade, Dà hora inanzi se intenda avere pieno, libero, et securo Salvoconducto, che per niuno debito non possa essere per alcuno modo gravato, ni molestato in lo avere, ò in persona, mà possa ciascuno, che venisse al prefatto Studio in dicta Città de Ferrara, per studiare in alcuna facultade, stare, et inhabitare in la dicta Città de Ferrara, e per tutto el Territorio de lo Stato nostro

(a) *Libr. Supplicat.*, & *Commiss. Ducal. annorum* 1503., & 1504 *pag.* 47. & 94.
(b) *In libro Supplicat. anni* 1504. *pag.* 87.

nostro, et de quella partirse, cum tutte sue robbe, libri, panni, et beni liberamente, senza alcuno impedimento reale, ò personale: Exceptuando sempre li debiti, che tali Scholari avessono cùm li subditi del prefato nostro Signore, et li debiti quomodocumque contratti in le terre, e loci de epso Nostro Signore, per li quali debiti non se intenda valere el dicto Salvoconducto. Ancora per parte del prefato nostro Illustrissimo Signore, per la presente Crida se fà expresso Commandamento à cadauno Studiante, ò che volgia studiare in alcuna facultade subdito, et de le terre, et loci del prefato nostro Signore, che per veruno modo possa, ne ardisca, ne à lui sia lecito de andare, ni stare in alcune terre de Studio, per studiare; mà che debbia venire, et stare, et studiare nel prefato Studio de Ferrara, sotto la pena de Ducati duxento de oro, la quale pena se intenda essere applicbata alla Camera del prefato nostro Signore, in la quale pena se intenda ex nùnc proùt ex tùnc essere caduto qualunque, che dà poi che sarà principiato il Studio in epsa Città de Ferrara, vada à stare, ò che se trovarà stare in alcuna terra de studio per studiare, non obstante qualunque licenzia, privileggio, ò exemptione, per alcuno modo da quì indreto per lo prefato nostro Signore, ovvero soi Antecessori ad alcuno conceduti, le quale licentie, ovvero privilegij, et exemptioni dà hora inanti se intendano essere rivocati, et in tutto, et per tutto annullati, et annichilati; Et tutte el prefato nostro Signore, per la presente Crida le revoca, et annulla per certa scientia.

1504. 17. *Octobris Retulit mihi Boniacobo de Avvento Notario Duodecim Sapientum Civitatis Ferrariæ Georgius à Cornu publicus Bannitor, publicasse suprascriptum proclama die hesternâ de mane, et die præsenti de mane, ad fenestram consuetam.*

Paulò antè diximus, Carolo Ruini denegata fuisse Lecturæ stipendia, quoniàm absquè ullâ probatâ causâ, per integrum anni spatium in Lyceo nostro minimè legerat; nùnc aliter cùm Joanne Lucâ de Pontremulo Ducali Consiliario, de quò aliàs, practicatum agnoscimus: Hic Romam ab Hercule missus fuerat, ut gravia Celsitudinis Suæ, ac Ferrariensis Reipublicæ negotia procuraret; propterea cùm Legum præsidio tutaretur, quibus prospicitur, eos, qui ob Principis, aùt Patriæ servitium absunt, tamquàm præsentes in favorabilibus haberi, à Principe Judici (a) Sapientum

(a) *In libro Supplicationum anni* 1504. *pag.* 94.

tum in mandatis datum, ut eidem integrum Lecturæ salarium, absentiâ minimè obstante solvi curaret. Sequentis anni exordium
1505 novum exhibet Studii Reformatorem à Magistratu (a) electum, nempè clarissimum Artium, & Medicinæ Doctorem Franciscum Castelli; pòst hæc nonnisi infausta anno eodem contigère; nàm Epidemica lues die Junii octavâ Urbem invasit, multasque Civium animas usquè ad anni exitum miserrimè (b) absumpsit; undè Lyceum silére oportuit, Lectoresque, ac Scholares vitæ indemnitati potiùs, quàm Scientiarum acquisitioni invigilâre. Tantam Ferrariensium cladem præcesserat Herculis Ducis mors, triplici terræ motu, si Historico (c) nostro credimus prænunciata; undè subditi omnes animo consternati Parentem, optimum, nòn Principem amisisse ingemuére: Nullum herclè, si Estensium Historiam percurramus, qui maiora magnificentiæ, ac Religionis monumenta reliquerit inveniemus: Pulcherrima Terræ Novæ Additio, Templa, ac publica ædificia extructa, Cœnobia Sacris Ordinibus excitata, ac largè dotata tanti Principis nomen immortalitati commendarunt: Eo, in templo (d) S. Mariæ Angelorum, apùd majores suos tumulato, Alphunsus filius Patris imperium obtinuit; cùm autèm moris esset, hodièque sit, ut in Principis inauguratione gratias nonnullas sibi impartiri Civitas peteret, hunc secuti morem Hercules Strozza Titi filius Sapientum Judex, Magistratusque Sapientum novo Duci Libellum, capita duodecim complectentem obtulére. Singulis rescripsit Alphunsus, proùt patet ex responsionibus, capitulo unicuique annotatis: Quoniàm verò quintum Capitulum Academiam nostram respicit, ejusdem in gratiam documentum integrum, proùt (e) jacet, in medium proferimus.

1505.

Capituli presentati per il Magnifico Messer Hercule Strozza Judice de li XII. Savii de questa Inclita Città de Ferrara, in nome della Communità de epsa Città de Ferrara allo Illustrissimo Principe, & Eccellentissimo Duca, & Signore, Signor Don Alfonso da Este, in questa sua nova sublimatione, & exaltatione.

1. *In*

(a) *Deliberat. anni* 1505. *pag.* 85. (b) *Deliberat. anni prædicti*, *pag.* 90. & *Memoriale di detto anno*. (c) *Sardi*, *Historia di Ferrara*, *libr.* 10. *in fine*. (d) *Guarini*, *Chiese*, *libr.* 3. (e) *In libr. Supplicat. anni* 1505. *fol.* 100.

1. *In primis, che Vostra Illustrissima Ducale Signoria se voglia dignar de cancellare, & annullare la provisione, & ordine innovato à questo fidelissimo suo populo da anni diece in quà, vel circa, per la quale fò, & è constituito, che le legiptime de li Figlioli de famiglia per delicti loro siano confiscate viventi li patri, & che loro sieno obligati à consegnargele in tale caso, quale è aliena da ogni ragione, & honestade.*

Concedit Dominus Noster Dux &c. ut petitur.

2. *Item de cancellare, & in tutto removere la provisione innovata à dicto populo da dicti anni diece in quà, vel circa, per la quale è statuito, che commesso uno delicto, per lo quale se debbano confiscare li beni del delinquente, ipso jure, & facto senz' altra sententia condemnatoria li beni suoi se intendano, & siano publicati, & confiscati, se bene lo delitto venisse in luce, & constasse molto tempo dopo la perpetrazione de quello, & etiàm dopo la morte de dicto delinquente: Benchè contro uno morto non se possa procedere, nisi in crimine lesæ Majestatis, la qual provisione è contro à la forma della ragion commune, & de li Statuti precedenti de questa sua Cittade: Et commettere, che circa ciò sia observata la dispositione de ragione, & de dicti Statuti precedenti.*

Mandat Dominus, ut juris ordo servetur.

3. *Item, & similitèr in tutto removere una altra provisione innovata contra la forma della ragione, per la quale è concesso à cadauno Vassallo de Vostra Excellentia, & precessori suoi alienare li Feudi, de li quali sono investiti, in prejuditio de li figlioli, & altri comprehensi cum loro in le investiture de quelli.*

Vult Dominus hoc in futurum servari.

4. *Item in tutto etiàm removere una altra provisione innovata à questa Cittade da cinque anni in quà, vel circa, per la quale se dispone, che confiscati li Beni de uno delinquente, similitèr sieno confiscati, seù comprehensi in dicta confiscazione li beni, che tale delinquente recognoscesse dalla Chiesia: quale provisione expresiè è contra alla Bulla de Papa Bonifatio, & sue interpretatione continuamente observate inanti dicta provisione, & innovatione.*

Illustrissimus Dominus Noster Dux &c. Quamvìs non censeat hanc constitutionem irrationabilem, ut tamèn rem gratam faciat huic suæ fidelissimæ Communitati, ipsam constitutionem revocat, & deincèps servari prohibet, hac tamèn lege, ut si ex hujusmodi revocatione faciliores ad delinquendum subditos esse cogno-

gnoverit, constitutionis prædictæ renovationem ipsa Communitas ægrè ferre non debeat.

5. *Itèm per sua misericordia, clementia, & pietade la se degni concedere, & statuìre, che per lo advenire alcuna persona non sia gravata à pagare denari in cosa alcuna, per la fabrica delle mura nove, & in tutto à removere la exactione de quella, la quale è stata innovata à questo fidelissimo populo contra ogni debito de ragione, maxime per la fede, & promissione data per il quondam Illustrissimo Signor Duca padre de Vostra Excellent.a à questa Communità in nel contratto, fatto frà loro, quando fù dato a dicta Communità la gravezza de lo Studio.*

Misericordiâ motus præfatus Dominus noster Dux &c. liberat hos suos fidelissimos Cives, & Comitatinos in futurum ab onere, & gravamine solvendi prò muris hactenùs imposito.

6. *Itèm, & specialitèr tutte le condennazione, che se faranno in la Città de Ferrara, per portar arme: alla quale ancora secondo la forma de li Statuti de questa Città li appartengano.*

Quandò irrogabuntur prò delatione armorum pœnæ, de quibus in Statutis, fiat, ut petitur.

7. *Itèm de concedere, che lo Offizio del Vicario del Podestà de Ferrara, & del Judice del Malefitio sia de la Communità de Ferrara, & la ellectione de quelli appartenga allo Judice de Savj, & Savj de quella, secondo che antiquamente è stato observato, se non da sei anni in quà, in li quali gè stato fatto questa altra innovazione alcune fiate.*

Fiat, ut petitur.

8. *Itèm che tutti li Statuti de questa Città, & de li Jurisconsulti, Medici, Nodari, Mercadanti siano observati, cùm podestà de reformarli, salve le cose premesse, & excepto lo Statuto, che parla de quelli, che recettano banniti in quella parte de la pena de mille Ducati imposta a li receptanti, la quale se degni de grazia Vostra Excellentia moderare, perchè lè enormissima.*

Placet Domino, ut observentur dicti ordines, ut petitur, & prò receptatoribus bannitorum pœna sit aureorum centum tantùm, nisì verè constiterit receptatores notæ receptationi consensisse, quo casu pœna Ducatorum mille firma maneat.

9. *Itèm che tutte le condenatione, pene, & multe facte fino a quì, che ancora non sono exacte siano in tutto cancellate, & abolite, cusì quelle appartengono alla Camera Ducale, como al Commune de Ferrara,*

rara, & pecuniarie, & corporale, secondo che in simile assumptione nova de Stato se è observato per el passato.

Concedit Dominus, proùt Edicto, & proclamate publicè facto declaravit.

10. *Item che lo Offiziale de li Rebelli non possa, ne debba ricevere accusatione de damni dati, excepto che de damno dato in beni, & possessioni principalmente de Vostra Excellentia, et de li altri de la Illustrissima Casa da Este.*

Annuit D. pro omnibus bonis, exceptis, de quibus in precibus, & recognitis ab Illustrissimo D. nostro jure feudi, livelli, usus, aùt alio titulo.

11. *Item che li Saltari de le Ville del Ferrarese siano facti per bollettini, secondo & per quello modo dispone li Statuti, et ordini: Et non à complacentia de altri, però che torna in danno grandissimo à tutti li Subditi, et successivè à la Excellentia del Signore.*

Justum, & publicè utile videtur Domino, ideò concedit, ut petitur.

12. *Item che li Judici de Arzeni non possino tener battisango, che habbia più de dinari cinque de exemptione: Et quando fussino più in estimo, habbiano ad contribuire à le gravezze per quello più serano in estimo: Et non tenerli exempti del tutto, como facevano nel passato, in damno universale de li Contadini, et Cittadini.*

Placet Domino, sicque servari mandat: ut Battisangi ultrà quinque denarios nullo modo exempti manuteneantur.

Hieronymus Magnaninus, VIII. Februarij 1505.

Circà Capitulum quintum, miramur illud, transactione intèr Civitatem, & Herculem solemnitèr initâ, & novâ hac Alphunsi promissione non obstantibus, etiàm sub Ducalis gratiæ calore minimè servatum, sed murorum novorum taxam à Communi Ferrariæ, & à Gymnasij Lectoribus quotannis exactam fuisse, proùt antè consueverat, usquè ad annum 1532., ultrà quem non processit onus, quemadmodùm ex Rotulorum inspectione deprehenditur. Cæterùm curavit Alphunsus, ut Gymnasij dignitas, splendorque conservaretur, quòd felicitèr cessit, quamvìs integrum fermè imperii sui tempus intèr bella transegerit. Anno autèm 1507
regni ejus tertio, cùm dissidia intèr Nationum Rectores essent oborta, mirâ animi dexteritate compescuit: Neminem latet acris admodùm intèr Legum, bonarumque Artium Sectatores

antiqua controversia, eorum quibuslibet, ex facultatis, quam profitentur excellentiâ primas obtinere conantibus: Fortè contigit Rectorem utrumque eorundem electionis occasione, magno comitante Scholarium cætu solemni cuidam actui interesse oportere; cùm autem ad locum convenissent, consueta intèr eos lis instaurata, resque processit adeò, ut exasperatis utrinquè animis quæstionem armis essent direpturi, nisi Princeps illos à vi abstinere coegisset, spondens se de Partis utriusque jure cogniturum. Proptereà ad Bononiensis Gymnasij Reformatores epistolam (a) misit, ut certior fieret, quænàm ibì consuetudo, circà Rectorum præcedentiam obtinèret; renuebat enìm causam de jure terminare: Responsum est à Reformatoribus, Bononiæ inveteratam viguisse, ac vigère consuetudinem, ut in publicis actibus Rector Juristarum Artistarum Rectorem præcedat; quarè de Alphunsi mandato ità etiàm in Ferrariensi Universitate imposterùm practicari statutum est: Epistolam utramque audiamus.

Litteræ Ducales ad Reformatores Studii Bononiæ, prò præcedentiâ Rectorum.

Magnifici Amici nostri Dilectissimi. Del Mese proximo passato, nella ellectione de li Rectori Jurista, et Artista di questo Studio, in alcuni acti indifferenti, che accadetteno, dove avevano ad intervenire, naque differentia per la precedentia, perchè cadauno de epsi voleva preceder, trà li quali serìa seguito scandalo, se non gli avessemo posto le mane: Et non volendo noi seguire ragione commune in questa discisione per alcuni respecti; mà la antiqua consuetudine de li altrj Studij: Sapendo quello Studio lie esser antiquissimo, et famoso, desideraressemo esser certificati del modo, ordine, et consuetudine si serva in quella Cittade. Però vi pregamo vogliati per nostra satisfazione advisarme per vostre lettere de la consuetudine, et observantia di quello Studio, perchè lo receveremo à singolar piacere da voi, offerendome sempre ad ogni vostro beneplacito, et benè Valete. Ferrariæ 2. Julij 1507.

Lit-

(a) *Libr. Supplic. anni 1507. pag. 17.*

Litteræ Reformatorum Studij Civitatis Bononiæ, responsivæ ad suprascriptas Litteras Ducales.

A tergo.

Illustrissimo, & Excellentissimo Domino Donno Alphonso Duci Ferrariæ, Mutinæ, Regij, Marchioni Esten., Comitique Rhodigij &c. Domino Observandissimo. Ferrariam.

Illustrissime Princeps, et Excellentissime Domine, Domine observandissime: Desidera la Vostra Excellentissima Signoria esser certificata de la consuetudine, et modo se tiene in questa Città, circa la precedentia de li Rettori Juristi, et Artisti de questo Studio. Gli respondemo inveterata, et antiquà usanza esser sempre stata, et mantenersi infino al presente senza controversia alchuna, che li Rectori Juristi in tutti li atti publici precedeno al Rettor de li Medici, et Artisti, et hanno sempre el primo locho sopra el predetto Rectore Artista, et tale è lo ordine, et la observantia usitata in questo Studio nelli tempi passati, et presenti. Et così ne certifichemo la Vostra Excellentia, alla quale in maggior cose ce offerimo di continuo paratissimi. Quæ benè Valeat. Bononiæ die quinto Julij M. D. VII.

Excellentissime D. V.

Deditissimi.

Reformatores Studij Civitatis Bononiæ &c.

Rectorum nostrorum animis, Bononiensium exemplo ad concordiam revocatis, maximum universæ Civitati exultandi argumentum præbuit Herculis, Celsitudinis suæ primogeniti ex Lucretiâ Borgiâ Ducissâ suscepti nativitas: Reipublicæ Moderatores, Magistratus, Cives omnes in letitiam effusi Principis ortum faustis ignibus, cantionibus genethliacis, aliisque id genus gaudii argumentis exceperunt: Scamna Scholarum Universitatis omnia, hac de causâ à Scholaribus igni tradita fuisse invenimus; lepidum sanè exultandi genus, ab ipsis aliàs in Principum Nativitate usurpatum! Ea idcircò construere de novo oportuit, ut ex Rationum (a) codicibus apparet, in Scholis omnibus, quæ in partitis impensi numerantur, nempè Sancti Francisci, S. Dominici, & ad Bancum Caligariorum: Ultrà Scholas prædictas, altera in iisdem partitis memoratur, posita in Palatio Juris Communis supèr plateâ, ad fenestram bannimentorum, in quâ Victor

K 2 Pasetti

(a) *Memorial. anni* 1508. *pag.* 40., & 1509 *pag.* 50.

Pasetti Notariam tùnc publicè docebat. At sequenti anno Caro-
1509 lus Ruini ad legendum in primariâ Juris Civilis Cathedrâ reconductus, atquè illi stipendia (*a*) librarum duarum millium,
1510 Ducali decreto in annos singulos constituta: Artium quoquè Rotulus viro doctissimo Petro Pomponiazzo de Mantuâ, vulgò Pedretto locupletatus est, & huic annuatìm (*b*) libræ noningentetriginta
1511 assignatæ. Sed graves deindè obortæ calamitates Gymnasium triennii spatio sistère penitùs coegerunt, pestis (*c*) nempè in Cives nostros grassata, ac bellum, litteris sempèr, litteratisque infensissimum; cùm enìm intèr potentissimos Europæ Principes, quos Julius II. Pontifex, Cambracensi fœdere in Venetos concitaverat Alphunsus Dux amplissimum locum obtinèret, is in hostium ditionem erumpens Rhodigii Policinum impigrè recuperavit, Athesteque, ac aliis in agro Patavino Castris potitus est: Sed dùm arma ultrà inferre maturaret, Venetis (*d*) Pontifex pacem dedit, Alphunsoque edixit, ut à Gallorum societate discederet, atquè à dimicando adversùs Rempublicam temperaret: Julii mandatis minimè paruit Dux, nequè enìm absquè ingrati animi vitio Regem amantissimum, à quo insignia multa acceperat benefitia deserere fas arbitratus est; quapropter iratus Pontifex suas, & auxiliariorum copias in Alphunsum convertit, ut eùm regno spoliaret: Hic nihil cunctandum ratus, relictis omnibus, quæ in alieno solo acquisierat ad tutanda propria convolavit; & quià Julius Ferrariam ipsam obsidère minabatur; eam abbundanti annonâ, validisque propugnaculis communivit: Cùm igitùr cognovisset Julius, Alphunsum, imperterrito animo se se ad vim propellendam parasse, ut ad offitium revocaret, Ecclesiasticum armamentarium ingressus anathemate percussit: Post
1513 hæc fato cessit (*e*) Julius die 21. Februarii, cui Leo X. in Pontificatu successit. Cùm eo Alphunsus in gratiam rediit, sed paulò post bellum utrinquè, magnâ animorum contentione instauratum, ac diù gestum est. Ne tamèn Gymnasium, ferreo hoc
1514 tempore omninò conticesceret, placuit Doctores duos, in Scholis S. Francisci Legales Institutiones (*f*), duos Philosophiam naturalem, duos Logicam in Scholis S. Dominici, tres tandèm ad Ban-
1515 cum Caligariorum Rhetoricam legere. Dùm Civitas tòt calamitati-

(a) *Libr. Supplicat. sub die 20. Octob. 1509. pag. 87.* (b) *Memorial. ann. 1510 pag 118.* (c) *Memor. ann. 1511. pag. 19.* (d) *Faustini.*
(e) *Panvin. post Platin. in Vita Julij II., & Leon. X.*
(f) *Memorial. ann. 1514. pag. 108.*

tatibus premeretur, supervenit mors Jurisconsulti celebertimi, Ducalisque Consiliarii Gerardi de Saraceno, qui in almâ Universitate nostrâ Lector fuit: De tanti viri laudibus aliquid suo loco dicemus, nunc quid de ejus funere in publico (a) Memoriali breviter scripsit italico idiomate doctissimus Rationum Magister Daniel Fini transcribimus. *Luni adì trì de Decembre dell' anno 1515., videlicèt la notte precedente murì il Magnifico, et Clarissimo Messer Gerardo dal Saraxino Ducale Consigliero Secreto, et fù sepelito dicto dì trì de Decembre., accompagnato alla Chiesia Cathedrale, per la Excellentia del nostro Illustrissimo Signore Duca.*

Defuncti loco intimos inter Consiliarios assumpsit Alphunsus eximium J. C. Joannem (b) Franciscum Calcagni, qui usquè ab anno 1506. Lecturam Juris Civilis, in Ferrariensi Gymnasio dignissimè sustinuerat, semper enim Estensium Principum in more fuit, homines quotquot virtute, ac sapientiâ excellerent, colere, amplissimisque dignitatibus cumulare: Quamvìs hoc tempore omnia belli strepitu conclamarent, nihilominùs Estensium Principum haùd remissior cura fuit in iis, quæ ad Patriæ decus, ac ad Litteratorum Hominum gloriam pertinebant: Hoc præsertim anno Hippolitus Estensis Cardinalis amplissimus, Scientiarum; eorumque omnium, qui eas dignè profiterentur, Mecænas Antonio Costabili Sapientum Judici, & Sapientibus, per Epistolam in mandatis dedit, quatenùs doctissimum Cælium Calcagnini Familiarem suum in Estensis Domus, ac Civitatis Ferrariæ Historicum, Senatusconsultò deligerent: Id statim, & jubenti Principi obsequendo, & Calcagnini merita agnoscendo effecit Civitas, ut constat ex solemni electionis documento nobis exhibito à Joanne Baptista Benetti Mathematico, Viroque rerum Patriæ eruditissimo; qui monumenta plurima ad eam pertinentia ab insipientium manibus redemit, ac in Tomos plures digessit. Documenti autem talis est tenor. 1516

In Christi Nomine, Amen. Hæc est pars cujusdam deliberationis Magnifici, ac Insignis Equitis, Comitisque Domini Antonii de Costabilis Ducalis Consiliarii Secreti, Judicisque XII. Sapientum Communis Ferrariæ, atque Magnificorum Dominorum Sapientum, et Adiunctorum, ac Nobilium, & Civium Civitatis Ferrariæ, videlicet ex numero

(a) *Memorial. ann. 1515. in membranâ, quâ coopertus est liber, intus.*
(b) *Libr. Supplicat. dicti anni, pag. 106.*

mero Sapientum decem, ex numero Adiunctorum trium, et ex nobilibus, & civibus numero novem Congregatorum, & coadunatorum, ac collegialitèr congregatorum in Auditorio magno Offitii XII. Sapientum Communis Ferrariæ, sito intrà Mœnia Ducalis Curiæ prò rebus ad rem publicam spectantibus, & pertinentibus peragendis, ut eorum moris est, emanatæ die decimo mensis Septembris anni millesimi quingentesimi decimi septimi, Indictione quintâ, rogatæ per Ser Jacobum de Avento Notarium publicum Ferrariensem, nèc nòn Notarium prædictorum Magnificorum Dominorum Sapientum, ut apparet, & notata videtur manù prædicti Ser Jacobi, in Libro Deliberationum dicti Communis Ferrariæ à chartis 116. usquè ad chartas 119., & pars infrascripta dictæ deliberationis in dicto libro ad chartas 119., & ut infrà, videlicèt. Insupèr præfatus Magnificus D. Judex XII Sapientum imposuit mihi Jacobo de Avento Notario infrascripto, ut Litteras Illustrissimi, & Reverendissimi D. Hyppoliti Cardinalis Estensis ad ipsum Magnificum Dom. Judicem directivas clarâ voce legerem, ut prædicti omnes Domini Sapientes, & Adiuncti, cæterique Astantes audire, & percipere possent: Quas, ut mandatum erat, act tum perlègi, in quarum superiore parte hujusmodi erat supraſcriptum, videlicèt. Magnifico Equiti Amico nostro Charissimo D. Antonio Costabili Judici XII. Sapientum Ferrariæ, ac Ducali Consiliario Secreto &c. Et in extremo superioris partis hujusmodi erat infrascriptum Hippolitus S. Luciæ in Silice Diaconus Cardinalis Estensis. Interior autèm pars Litterarum sic habebat. Magnifice Eques Amice noster Carissime. Altre volte habbiamo facto intendere à V. M. quanto sia il desiderio nostro, che le cose memorabili de li Illustrissimi Progenitori nostri, & de questa fidelissima Patria per inopia de Scriptor non andassero in oblivione, sì come vedemo la maggior parte essere sopita ne le tenebre de la Ignorantia, per non li essere stato fino à questo tempo Persona, che ne habij pigliato cura, & che ne habbi lassato memoria alla Posterità. Essendo adunque nui nel medemo justo desiderio, vi exhortemo ad fare provisione, che si come Venezia, Milano, & Fiorenza, & molte altre nobile Città hanno e Scriptori de sue Historie, Cusì la Patria nostrà non manchi de tale excellente, & necessaria laude, A la qual Cosa secundo che altre volte ve habbiamo facto intendere, iudichemo M. Celio Calcagnini familiare nostro essere molto à proposito, sì per il stilo accomodato, come per avere adito alle cose nostre secrete. Per il che facendo opera, che di lui ad la predicta impresa sia facta electione, ne sera de summa satisfactione, Et cosa più grata per hora non potremo intendere, Et benè valete. Codegorij VIII. Septembris

bris M. D. XVII. Quibus lectis, & diligentèr intèr ipsos Dominos Judicem, Sapientes, & Adjunctos suprascriptos examinatis, ac discussis, consideratâque ipsius Illustrissimi, & Reverendissimi D. Cardinalis suasione, ac exhortatione, perpensâque utilitate, honore, & existimatione, quæ in Illustrissimam Domum Estensem, omnesque Cives, & Patriam deniquè universam Ferrariensem ex Historiarum hujusmodi descriptione redundare potest, Unanimitèr, & concorditèr, & nemine eorum discrepante, spontè, & ex certâ animi scientiâ statuerunt, decreverunt, ac ordinaverunt, ut gesta, & præclara facinora Illustrissimæ Domus Estensis, & Historia tàm præteritorum temporum, quàm præsentium, & futurorum Civium, atque Civitatis Ferrariæ ad Perpetuam Urbis Dignitatem, ac Posteritatis memoriam opportuno stylo, seù dicendi Charactere, eo more describantur, quo cæterarum Illustrium Urbium gesta, & Historiæ conscriptæ inveniuntur, quo debita merces his referatur, qui superiori ætate de Patriâ benemeriti sunt, & ut cæteri imposterùm ad virtutes, & præstantia opera, hac æternitatis gloriâ propositâ excitentur. Quæ res ut commodè, & prò eorùm voto fieri possit, maturo intèr se habito consilio, inhærentesque ipsius Illustrissimi, & Reverendissimi Domini litteris, ad hanc gestorum, & Historiæ descriptionem elegerunt ipsum Clarissimum utriusque Linguæ Professorem, ac Nobilem Ferrariensem Dominum Cælium Calcagninum, Canonicum, ac Jurìs utriusque Doctorem, ejus præstanti doctrinâ, eloquentiâ, fide, ac diligentiâ confisi, exploratumque habentes, eum rerum veritatem ingenuè, ac sinè fuco prosecuturum, ut ad omnes Nationes, & Posteros illibata rerum series, ipso Auctore indubitata perveniat. Additâ etiàm hac conditione, ut pretèr dictam scribendi provinciam, quotièns eum in Patriâ præsentem esse contigerit, consueto more Lectiones utriusque Linguæ publicè dictet, ac profiteatur: Absens verò Illustrissimorum Principum nostrorum, aùt Patriæ causâ, vacansque prædictæ Historiarum descriptioni, non secùs stipendia Publica, & mercedem ipsi Lectionum causâ destinatam percipiat, quàm si præsens consueto legendi munere perfungeretur: Æquum enìm censuerunt, ut nullo tempore à tàm laudabili, atquè honorifico scribendi genere desisteretur; & continuato labori continuata præmia rependenda judicarunt, mandantes mihi Notario infrascripto, ut de prædictis omnibus notam publicam facere deberem, ac rogatus essem. Ego Jacobus de Avento Notarius XII. Sapientum Communis Ferrariæ &c.

Ego Daniel de Fino, filius qu. Egregii, & præstantis Viri Fini de Fino de Adriano, publicus Apostolicâ, & Imperiali auctoritate Notarius Ferrariensis, nèc nòn Magister Scripturarum Communis Ferrariæ

dictam partem deliberationis prædictæ, scriptæ manu dicti Ser Jacobi de Avento Notarii XII. Sapientum in dicto Libro Deliberationum dicti Communis anni prædicti ad chartas 119. sumpsi, & exemplavi, nìl addens, vèl minuens, proùt in dicto libro scriptum est, & apparet; Et in fidem præmissorum hìc me subscripsi, signumque meum a capite nominis mei apposui Tabellionatus consuetum.

L. S.

Ego Jacobus filius qu. Egregii Viri Michaelis de Avento, Apostolicâ, & Imperiali auctoritate Notarius publicus Ferrariensis, nèc nòn Notarius XII. Sapientum Communis Ferrariæ prædictis omnibus, & singulis præsens fui, eaque rogatus scribere in dicto Libro Deliberationum, ad dictas Chartas 119. scripsi, ipsaque omnia pèr supr scriptum egregium, & præstantem Virum Ser Danielem de Fino, Notarium publicum Ferrariensem sumi, scribi, & exemplari feci, quòd facere potui vigore provisionis Communis Ferrariæ de hoc loquentis; Et in fidem præmissorum hìc me subscripsi, signumque mei Tabellionatus à capite mei nominis apposui consuetum.

L. S.

Hoc eodem anno Lectores octo, secundo viginti, tertio verò
1517 quinque tantummodò docuisse cernimus; ob memoratas belli cau-
1518 sas, ærumnasque alias, quæ Martem comitari solent; deindè cùm Civitas aliquantulùm respirasset, integer Lectorum nume-
1529 rus Universitati nostræ restitutus. Dùm verò Memoriale Ratio-
1521 num publicarum anni 1521. percurreremus, primùm innotuit, Scholarium nostrorum Universitates antè Carnisprivium solemne tripudium quotannìs agere consuevisse, impensasque ad id necessarias Gymnasii Lectores de more subministrasse, eorum quolibet Universitati propriæ modicam stipendii portionem respondente: Sic practicatum (*a*) cùm Francisco Mariâ Bojardi Juristarum Rectore, cui ab omnibus in eàdem facultate legentibus
1522 summa quædam, eam in causam eroganda soluta est. Post hæc generosus Eques Comes Antonius Costabili Sapientum Judex cupiens græca Galeni opera ad orbis utilitatem in latinam linguam, sed fidelitèr, quòd nusquàm antè contigerat verti, hanc provinciam Clarissimo Philosopho, viroque eruditissimo in Gymnasio nostro Lectori Nicolao Leoniceno demandavit, (*b*) emolumento librarum quadringentarum in annos singulos, usquè ad

(a) *Memorial. dell' anno* 1521., *pag.* 6. (b) *Memorial. ann.* 1522. *pag.* 11., & 60.

ad operis consumationem constituto: Vix tamèn prudentissimus Patriæ parens versionem hanc Medicæ artis sectatoribus magnoperè profuturam demandaverat, cùm Pestis iterùm Ferrariam aggressa est (*a*) invaluitque adeò, ut vix anno 1528., summâ quamvis curâ adhibitâ, extingui potuerit; Paucissimi, tempore, quo lues grassata, in Lyceo nostro docuerunt, intèr eos tamèn Rhetoricos comprehensos cernimus, quòd notandum, ex hoc etenìm liquet, quantùm Ferrarienses studio Humanarum Litterarum fuerint sempèr addicti. Acerbissimæ accessit calamitati 1524
Leoniceni prædicti mors, quæ maximâ scientiarum jacturâ, nocte diem Junii decimam præcedente (*b*) accidit. Immortale Viri hujus elogium facit sequens Epistola ad eum adhùc viventem data à Maximo Litteratorum Mecænate Leone X. Pontifice, quam integram exhibet Jacobus (*c*) Middendorpi: Hoc autèm notabile in eâ habemus, Leonicenum scilicèt Clarissimi Petri Bembo præceptorem fuisse, dùm Bernardus Bembo ejusdem pater Ferrariæ Prædominatum exercéret: Epistola hujusmodi est.

LEO PAPA X. NICOLAO LEONICENO.

Te & amavi profectò omni tempore, multiplicemque, & excellentem in optimarum Artium studiis Doctrinam tuam magni, ut debui, feci; & nùnc etiàm Petri Bembi Scribæ à latinis mei (qui te mirificè dilig t, & Ferrariæ, in Prædominatu Patris sui, admodùm adolescens cùm esset, de tuo pleno fonte hausisse se præcepta Philosophiæ dictitat, rivulumque duxisse) apùd me habitò, multâ cum tuâ laude sermone, facilè adducor, ut ad priorem meam in te benevolentiam, magno addito cumulo unicè te complectar, et prosequar, cupidusque sim ornandi tui meritis et præmiis, et laudibus. Id te scire volui, ut si quid esset, in quo tibi usui, et ornamento esse posset amor ergà te meus, consideres te à me omnia, quæ velles, posse consequi. Dat. quarto nonas Aprilis, Anno tertio. Romæ.

In Rotulo anni 1528. scripti sunt (*d*) Reformatores Sigismundus Salimbeni, Mattheus Casella, & Jacobus Alvarotti: Sequenti verò anno die 22. Augusti acerbissimum Ferrariæ Duellum secu- 1528 1529

(a) *Memorial. ann.* 1523 *pag* 18. (b) *Memorial predetto, pag.* 21.
(c) *Academiar. Universi Orbis, pag. m.* 445. (d) *Memorial. ann.* 1528. *pag.* 23.

secutum referunt Annalistæ nostri, intèr Nicolaum Doria Januensem, strenuissimi Andreæ nepotem, & Christophorum Vasco, seù Guasco Alexandrinum, Comitis Alexandri Ferrufino gentilem, Alphunso Duce adstante, ac decertantibus Arenam, vulgò *Campo Franco* præbente; quod ipsi, ac Estensibus aliis, qui hac in Urbe potestatem singularitèr pugnandi facere consueverant, impietatis notam inussit. Bellatorum uterque galeâ, loricâ, clypeoque protectus, gladioque tantummodò instructus ad certamen prodiit, quod atrox adeò, ut Vascus ipse, penès quem tandèm victoria stetit, pluribus mulctatus vulneribus ex arenâ redierit: Verùm cùm Gabriel Ariosto, immortalis Ludovici frater pugnæ prædictæ apparatum, pugnamque ipsam hæroico (a) carmine, quod -- Singulare Certamen -- inscripsit, diligentissimè complexus fuerit, ne pigeat ab ejusdem ore, multis tamèn brevitatis gratiâ resecatis cognoscere: Ità ille.

Sanguinis ambobus clara, et generosa propago;
Christophoro huic puero nomen dixère Parentes;
Gens cui Vasca genus, natalis Patria magni
Pellei regis magno de nomine dicta,
Magnus Alexander dedit illis nomina muris.
Alter Nicoleos dictus, quem protulit altis
Janua juncta undis, et divite condita Nereo;
Doria cui domus est, magnâ de Doride dicta,
Equora cui parent, maris atquè natantia monstra.
Dorius Andreas hinc tollit nomen ad astra,
Cærula versantem quem ponti, et sepè ferentem
Magna trophea procùl mirata est Amphitrite.
Armat mille viros in prælia ductor uterque,
Regis uterque tamèn Gallorum signa sequtus.
Bellantum decus egregium, et certaminis æquas
Spectatum leges veniunt longa agmina, longus
Ordo virùm bello notus, totque arva, tot Urbes. etc.

Dux medio intereà se se, et generosa propago
Detulerant campo, linquentes regia tecta;
Adglomerata manus Procerum comitatur euntes;
Non tuba, non litui cessant, ferit æthera clamor,

Con-

(a) *Intèr Carmina edita Gabrielis Ariosto.*

Consessu caveæ pertentant corda tuentum.
Et Pater, et natus magni spes maxima regni;
Altis de gradibus matres, tectisque superbis
Despectant, matres pariter, pariterque Puellæ
Proceros membrorum artus, floremque juventæ
Herculis, impubesque genas, faciemque decoram,
Felicemque vocant Renatam conjuge tanto,
Renatam magni natam de semine cœli;
Ipse autèm Genitor, vestit cui plurima mentum
Canicies, cui sancta regit prudentia mentem,
Tardior incessu graditur, secùmque volutat
Multa supèr regno tacitus, fatisque sinistris
Italiæ trepidantis itèm, miserèque labantis.

Intereà ædictum canitur, quo protinus ora
Convertére omnes, siluitque pèr agmina murmur:
Neù quisquam, dùm bella cient, ferrumque coruscant
Armati juvenes, nèc victus concidit alter,
Se medium conferre ausit, nèc voce, manùve
Alterutri faveat, detque ausus sanguine pœnas,
Verùm illis adsit tantùm Deus, & sua virtus.
Jàm ferro instructi apparent, jàm turbidus iras
Quisque acuit, fervens adversum currere in hostem,
Jàm geminos tollunt clypeos, insignia gentis. &c.

Jàm medii convexa poli Phœbeia lampas
Liquerat, irradians cœlestia Virginis ora,
Terga Cleonèi relevans immania monstri,
Quùm raucum increpuit murmur tuba nuncia pugnæ:
Obriguére omnes, frigusque per ossa cucurrit.
At virtus incensa viris, fervorque medullis
Æstuat, ignescunt flammis ardentibus ora:
Prosiliunt ambo paritèr, paritérque capessunt
Innixi plantis lati media æquora campi.
Præcipites sìc egit equos in prælia sæva,
Præside turbato stabuli, à præsepibus altis
Armentalis amor, veteris ac injuria pugnæ,
Excitat instabiles furialis quùm tremor artus,
Hinnituque alto terras, atquè æthera complent:
Utrâque à dextrâ letalis fulminat ensis:

Inge-

Ingeminant ictus clypeis, latèque resultant
Hinc delúbra Deum, nostrorum hinc atria Regum.
Quis prior alteriùs ferro exhaurire cruorem
Alterius jugulo valeat, vèl condere ferrum
Intenti explorant ambo, clypeisque tegunt se.
Non longùm cunctata tamèn fortuna duorum,
Sed properè nimiùm casus sortiris iniquos,
Vasce audax, gemino qui fossus vulnere malam
Scilicèt, & frontem rutilanti scribis arenam
Sanguine, tùm collum, tùm fervida pectora fœdas.
Seù sors illa fuit, seù quòd quæ legerat arma
Militiæ, de more Patrum Neptunius heros
Sepiùs attrectans longo perceperat usu.
Quæ contrà Vascus nùnc primùm sumpserat hostem,
Qui vocat in pugnam, qui ritè & cesserat illa.
Attamèn audaci crescit fiducia, quantùm
Sanguinis obversat, nùnc vis, nùnc dextera major,
Nùnc magìs, atquè magìs pudor implacabilis urget.
Et genus evoluit Proavorum, & facta recenset;
Quæ secùm infrendens, multâ defixus in irâ,
Cuspidis infidâ non cernit fragmina arenâ.
Dorius, ut cymbæ magnis Aquilonibus actæ
Navita, Pleiadum doctus, pelagique fragórum,
Ut fluctu intendens, prorâ secat æquora tutus,
Sìc hosti invigilat, summo sìc pulvere valli
Flectit se dextrâ, flectit modò seque sinistrâ.
Nùnc retrò tollit frontem, nùnc pronus, & acer,
Protectusqae redit, modò falli nescia dextra
Infligit miseras aùt ore, aùt pectore plagas;
Intonat interdùm Fatorum nescius heros:
Ulteriùs nè tende odiis, jàm projce tela
Templorum figenda tholis, fassusque minorem,
Redde hosti minimo quam servas sanguine vitam.
Hic contrà: quid enim verbis me incessere gaudes,
Vane Ligur? talem non me genuère parentes,
Nèc tellus mea fert tales, aùt alluit amnis
Tanarus, enervans vires, ut Salmacis unda;
Quòd pacem oremus, dextram & tendamus inermem
Ad primos crepitus armòrum, ad vulnera prima?
Vita tibi hæc certè, minimo quam sanguine servo,

Non

Non ſtabit parvò, juſti ſervator, & æqui
Si Deus eſt, qui cuncta videns deſpectat ab alto,
Quique tuis potiùs ſpoliis venerètur opimis:
Dùm loquitur, replet fauces, & guttura ſanguis.
Intereà decus armorum, nova gloria gentis
Claudius à claro Rangònum ſtemmate ductus,
Certantis quem cura viri mandata tenèbat,
Cuſpide ſublatâ damnatum conſpicit enſem,
Et ſubitò exclamat: Quid nòn, juſtiſſime Princeps,
Permùtat ferrum, talis lex dicta duobus;
Sìc, Pater, hanc juſto firmaſti fœdere pugnam.
Ille manum intendens ſceptro venerandus, & annis,
Imperat audaces iras, & prælia ſedent,
Donèc Vaſca manus ferro inſtauretur acuto. &c.

Ut ſigno accepto ſpatia in ſua quiſque recedit
Bellator, ſed jàm fulgebat dextera Vaſci
Fulta novo telo, jàm pectus fervet utriſque,
Jàm rursùs virtus, & ſors miſcentur in unum. &c.

Eccè iterùm infixa novo de vulnere mala
Sanguineos vomit ægra novâ conſpergine fluctus.
Ingeminat queſtus tacitos Inſubria pubes
Vaſcus, et intrepido ſuſpectans æthera vultu:
Si placet, ò Genitor, peregrinâ ut ſternar arenâ
Tot coràm populis, eſtò; tamèn hoc precor unum,
Ne ferus abſcedat perſtrictus vulnere nullo
Victor ovans: tales fundebat mente querelas;
Cùm ſubitò hoſtilem curvatum conſpicit enſem,
Nàm nimio inflictu dùm flagrat Dorius heros,
Et nimìs inſtat, agens inimicum figere pectus,
Fruſtrata eſt lorìca ictum, ferrumque reflexit,
Quod fruſtrà mutare cupit; lex dicta repugnat,
Nàm flexus tantùm mucro, non fractus, ut alter.
Infelix juvenis! quid nùnc te plurima virtus
Illa juvat, levibus quid planta valentior alis?
Quid, quòd victorem dicant ſedilia tota?
Si renuunt Parcæ, tantoque in cardine mucro
Infidus, quem dùm fruſtrà tù dirigis heros,
Nùnc pede, nùncque genu, arrepto tempore præceps

Insuber emicuit, parmâ, teloque relicto,
In parmam, telumque ruens, hostemque madentem
Hostis sanguine adhùc, velùt in venabula fertur
Saucius ora Leo Maurus, vèl Parthica Tigris:
Nil medii est campi, pede pes impellitur, umbo
Non umbone quidèm, sed pectore, frons quoque fronti.
Quà ratiòne valet mucronem condere tentat
Dorius hostili jugulo, Neptunia proles;
Depulit instantem ictum heros procùl, & simùl hostem
Deturbare gradù geminatis viribus instat:
Dorius obnixus contrà, & non cedere certus
Nititur à pictâ frustrà se abscondere parmâ;
Tandèm compositi Oebaliæ de more palestræ
Nexibus implicitant variis humerosque, latusque,
Inquè vicem collum, & renuentia crura fatigant.
Morsibus interdùm pertentant vulnera fœda.
Manantes numquàm tanto sudore lacertos
Viderat ulla dies, quò præsens, uda liquore,
In oleo perfusa Pale: stetit acer in irâ
Tanarius juvenis, vires prò sanguine fuso
Supplerunt odia, & firmo, validoque lacerto
Ilia connectit, tùm poplite crura retentans,
Pondus seque addens onerosis viribus hostem
Degravat, & pronum fulvâ consternit arenâ,
In faciem sequiturque supèr, sed pondere cervix
Hostili compressa manet, dextroque lacerto.
Ingemuit tellus armorum pulsa fragòre,
Utraque sed facies limo, crassoque cruòre
Innatat, alterius tandèmque in sanguine gaudet.
Sæpiùs excutiens magno molimine pondus
Exeruit caput, Oceàni non qualis ab undis
Hesperus, at limò malam turpatus utramque
Insuber, & totus totum supèr incubat hostem,
Et galeæ nodos, et mollia vincula solvens,
Hostis cæsariem nudat, longèque repellit
Tegmina, quæ adverso micuerunt lucida Sole:
Claudius infremuit, Vasco infremuère faventes,
Quùm videant galeâ potuisse absolvere bellum
Si percussisset cava tempora tervè, quatèrve,
Illa hæc tela tenens, quæ sors angusta dedisset;

Con-

Consilium at prudens vicit temeraria virtus.
Dorius ut se se detectum casside sensit,
Nudatumque caput, & stantem desuper hostem,
Ingeminat vires, & se convertit ad illum, &c.

Ergò obversi ambo renovant fera prælia morsu, &
Ora, manus, aures inhonesto vulnere signant.
Fulmineo sìc dente furens aper impetit aprum:
Astacides tua sìc populantem tempora vidit
Succensa Oenidem, averso & numine Pallas;
Ad Tracas voluit Mavors, Rodopejaque arva,
Qui pugnæ spectator erat, convertere currus:
Ipsa etiàm Virtus obduxit lumina pallâ.
Undiquè spectantum lacrymis tabulata madescunt,
Conqueriturque novo Phœbes exterrita monstro,
Quòd mortale genus tantam excandescat in iram,
Pascat ut humanos, & dentibus impetat artus,
Sitque adeò angustus ferri, vèl inutilis usus.

& sanè Dæmones ipsos nihìl atrociùs intèr se concursuros credimus, si corpora induerent, nèc immaniùs Damnatorum agmina in Inferno alternam rabiem exercére. At, proh nefas! hujusmodi Caninum, Diabolicumque decertandi genus Apostolicis mille, summorumque Regum fulminibus impetitum nùnc etiàm fautores habet. Sed pergit Gabriel.

Insurgit tandèm nondùm saturàta juventus,
Sit licèt alternum fœdè depasta cruorem:
Impar illa quidèm tùm demùm robore, & armis;
Nàmque anceps ferrum, prò quo luctatus uterque est,
Ex quo exarmavit ferro se prodigus alter,
Prodigus ipse tenet Vascus jàm letus, & acer,
Ad quem jàm blandis Victoria devolat alis.
Dorius infelix contrà, cui dextra, caputque
Nudatum remanet, cui perlita lumina cœno,
Ac contusa tument digitis inflicta per orbes,
Cui, licèt illa foret laudanda in secula virtus,
Non fuerat fortuna tamèn virtutibus æqua,
Stabat anhela trahens suspiria fessus, & æger;
Cui Vascus, transversa tuens Mavortius heros
Perculit ense caput, quæ meta novissima pugnæ;

Ulte-

Ulteriùs misero quid enim nàm deniquè restat?
Quem nequè jàm virtus, nèc jàm fortuna benigno
Lumine conspiciunt; ingentem pectore ab imo
Dat gemitum infelix; dejectaque lumina terræ
Defigens dedit se se, victumque fatetur. &c.

Insonuère tubæ subitò, ferit Æthera clangor,
Victoremque canit Vascum, fremitusque virorum
Diverso exoritur studio; pars tollit ad astra
Victorem, insigni & meritâ prò laude decòrat,
Felicemque vocat, fortunatumque laborem;
Alterius fortunam al'j miserantur, & unà
Instant, solando duras avvertere curas,
Armorum eventus dubios, & prælia narrant.
At vos, seù perimant pugnâ perpessa sinistrâ
Vulnera, quòd multo designant sparsa cruòre,
Vestra vèl instaurent annosæ pensa Sorores,
Vellera quæ digitis hominum vitalia versant,
Ut potiùs reor, & votis ut poscimus omnes,
Felices ambo, & memorandæ in sæcula clari,
Si modò traxisset pugnandi justior æstus;
Non virtutis opus natas cœlestibus auris
Objectàre animas in aperta pericula, si nòn
Utilis humanos veniat successus ad usus.
Gratum Cœlicolis Cives, Patriamque tuèri,
Et decus immortale illos detrudère regno,
Qui Diomedèis similes feritate quadrigis,
Viscera visceribus miserorum, & sanguine tendunt. &c.

Hic Duelli finis, quo expleto, pòst paucos dies Doria, vulnerum causâ Ferrariæ mortuus est, ut refert Annalista (a) noster Anonymus, pòst Genealogiam Estensem Marij Equicola, ad annum 1529. pag. 95. Laudandus idcircò Hercules II. Alphunsi filius, & regni hæres, quòd anno 1540. insanam hujusmodi pugnandi licentiam cohibuerit, arenamque liberam, ad quam viri lites Duello direpturi undequaquè confluebant impostèrùm denegarit. Duellorum campus in viâ nuncupatâ -- *del Pergolato* -- Sanctissimi Corporis Christi Monasterio adjacente situs olim fuit, mosque

(a) *Apud DD. Fratres Isnardi.*

mosque pessimus, Ecclesiarum nostrarum reserente (*a*) Historico adeò invaluerat, ut etiàm pòst Ducale Herculis edictum opus fuerit Viam ipsam ab utroque capitum muris diù clausam tenere. Alphunsus verò à rebus bellicis aliquantulùm expeditus, Urbeque à morbo repurgatâ ad decus pristinum Universitatem nostram restituere conabatur, quòd ut faciliùs assequi posset, sequens Edictum (*b*) promulgari curavit.

Desiderando lo Illustrissimo, & Excellentissimo Signor nostro Don Alfonso da Este, per la Dio grazia Duca de Ferrara, de Modena, & de Regio, Marchese de Este, & de Roigo Conte, &c. Che li figlioli de li Gentilhuomini, Cittadini, & altri abitanti in questa sua inclita Città de Ferrara spendano el tempo, & se exercitino in cose virtuose, & precipuamente nei Studij de le lettere; Donde & à loro ne habbi à resultare honore, utilità, & benefitio, & à Sua Excellentia contentezza de animo; Et sapendo esso Illustrissimo Signore nostro, che la Compagnia, & Emulazione spesse volte excita li bennati ingegni, & li giovani studiosi à le opere honeste, & laudabili, per questo, & ancho per universale benefitio di ciascuno, Sua Excellentia hà concluso, & deliberato di ritornare, & constituire el Studio in dicta sua Città, cessando ora, per grazia de Dio alcune difficultati, che per l' adietro hanno impedito la execuzione de questa sua voluntà, & bono proponimento; Perciò, per la presente sua publica Crida fà intendere, & fà manifesto a ciascuna persona de qualunque Loco, Terra, Stato, ò condizione si sia, Religiosi, Clerici, & Seculari, che vogliano exercitarsi nelli Studij de le Lettere, como nel presente anno, al principio del Studio, che cominciarà secondo el consueto, vole, & così hà ordinato, che si incominci a legere publicamente in essa sua Città, in qualunque facultade, & però invita ciascuno, che habbi in animo de studiare a venirvi, perchè saranno humanamente, e favorevolmente trattati, & saranno loro mantenuti, & osservati, augumentati, & accresciuti, in quanto honestamente si possa li Statuti, privilegi, exemptioni, & immunità loro. Itèm per la presente sua publica Crida vole, & declara, che ciascuno che vi venghi a studiare da hora inanzi se intenda havere, & così li concede libero, amplo, & securo Salvoconducto, tal che per nessun modo sij in-

L

(a) *Guarini, Chiese, libr. 4. fol. 285.* (b) *In libr. Supplicat. anni 1529. pag. 22.*

inquietato, nì molestato, ne in la robba, ne in la persona, mà possa ciascuno, che venirà al prefato Studio in dicta Cittade per applicare a le lettere, & per studiare in alcuna facultade stare, & habitare in essa Cittade, & per tutto el Territorio del predetto Signore nostro, & partirsi con tutte sue robbe, libri, panni, & beni liberamente, securamente, et senza alcuno impedimento reale, ò personale: Et questo vole, che se intenda per li Dottori condutti, ò che si conduranno a legere in lo predetto Studio de Ferrara; Et exceptuando anche li debiti, che alcuno Scolare avesse contratto con li Subditi, et in le Terre, et Luochi di esso Illustrissimo S. N., per li quali debiti non se intenda valere il dicto Salvoconducto. Anchora per qualche justa, & ragionevol causa, per la presente Crida se fà expresso comandamento a ciascuno Studente, overo che voglia studiare in alcuna facultade Subdito, et de le Terre, et Luochi mediatè, overo immediate sottoposti al prefato Illustrissimo Signor Nostro, che per nessuno modo non ardisca, ne li sia licito andare, ni stare in alcuna altra Terra per studiare: anzi debba venire a stare, et a studiare nel predetto Studio di Ferrara. Et se alcuni già fussero partiti, debbano ritornare, alla pena, et sotto la pena de Ducati ducento d'oro: La qual pena se intenda essere applicata alla Camera del prefatto Signor Nostro, et in la quale pena se intenda ex nùnc proùt ex tùnc essere caduto qualunque, che dopoi sarà principiato il Studio in essa Città di Ferrara, starà, ò se ritrovarà stare in alcuna Terra di alieno Dominio per studiare, non obstante qualunque licentia, privilegio, ò exemptione per alcun modo da quì in drieto per il prefatto S. N., ò per sui antecessori ad alcun conceduti: le quali tutte licentie, privilegi, et exemptioni de hora inanzi se intendano revocate, et in tutto, e per tutto annullate. E così Sua Excellentia per la presente Crida le revoca, et annulla tutte; Appresso per major exaltazione de questa Città, et Studio si fà comandamento per parte de predetta Sua Excellentia a ciascuno Subdito di quella mediatè, vel immediatè di qualunque condizione voglia essere, overo sia, che non ardisca, ni presuma dottorarsi in alcuna facultade in altro loco, che ne li Collegij di Ferrara, sotto le pene, et ordini, che si contengono in le provisioni, et ordini de questa sua Città de Ferrara, et de li Collegij de li Doctori de quella.

Die quartodecimo Mensis Junij de Sero.

Retulit Zamboninus praeco, et publicus Bannitor publicasse dictum proclama ad fenestras Palatij Communis Ferrariae, pleno Foro.

Per

Per idem tempus Carolus V. Imperator feliciſſimus in Italiam advenit, quod ille iter variis de cauſis, quæ ab Hiſtoricis enarrantur ſuſcepit, potiſſima verò fuit, ut â Clemente VII. Pontifice Romani Imperii diademate ornaretur: Bononiæ Civitas, quò Papa jam ſe contulerat tantæ ſolemnitatis theatrum delecta eſt, quam Carolus die quintâ (*a*) Novembris, decorâ Principum, ac Magnatum ſtipatus coronâ ingreſſus eſt. Ex Doctoribus, Scholaribuſque Lycei noſtri multi illùc conceſſerant, ut oculos tanti Cæſaris intuitu, miroque inaugurationis ſpectaculo ſatiarent; ſed cùm Studii incohandi inſtare tempus Alphunſus cerneret, ac ſolemnitatis prædictæ tempus in longum protelari, Ferrariam abſentes revocavit (*b*) Proclamate hujuſmodi. 1529

Per parte del magnifico, et generoſo Cavalliere Meſſer Zilio Turco Judice honorando de li XII. Savj del Commune de Ferrara, ſi notifica à qualunque Doctore, che averà da legere in qualſivoglia ſcientia nel Studio de la Cittade di Ferrara, et à ciaſcuno Scholare, et profeſſore di Littere, et Studij virtuoſi, che paſſato il giorno de S. Martino proximo futuro ſe principiarà di legere per li Doctori, et deputati a legere nel prefatto Studio ſecundo l' ordine annotato nelli Rotoli del Studio, publicati a' meſi paſſati, et come fù ordinato per la publica Crida dell' Illuſtriſſimo, et Excellentiſſimo Signor Duca Noſtro, et queſto per non averſi potuto principiare tal buona opera al tempo conſueto, per la venuta de la Santità de Noſtro Signore, & de la Maeſtà Ceſarea à Bologna, quale hà tirato gli animi de innumerabili perſone à vedere tanto ſpectaculo.

Die tertio Novembris.

Retulit Zamboninus præco publicaſſe ſupraſcriptum proclama die Dominico proximè præterito de mane, ad feneſtram Palatij Juris Communis, pleno Foro.

Aſt Bononiam revertimur, ubì omnibus magnificentiſſimè, proùt res gerenda poſtulabat diſpoſitis, Imperator die Februarij vigeſimâ ſecundâ à Modoætiæ (*c*) Legatis Ferreâ Longobardorum coronâ inſignitus eſt, deindè eidem fauſtiſſimâ Divi Mat- 1530

 thiæ

(a) *Fauſtin. Hiſtor. Ferrar. libr. 1.* (b) *Commiſſion. Ducal.* 1529.
(c) *Vizzan. Hiſtor. Bonon' libr. 10. in fine.*

thiæ Apoſtoli die Aureum Romani Imperii diadema à Pontifice obtinuit. Dùm autèm Bononiæ moraretur Carolus ampliſſima duo Privilegia, Juriſtarum ſcilicèt, ac Artiſtarum, (a) Collegiis Civitatis ejuſdem conceſſit, quibus cùm paritèr Univerſitatis noſtræ Collegia utantur, ac perfruantur, vigore Diplomatum Bonifatii IX., & Clementis VIII., qui Gymnaſio noſtro Ferrarienſi Privilegia omnia Univerſitati Pariſienſi, ac Bononienſi tàm impertita, quàm impoſterùm impertienda reſpectivè communia eſſe voluerunt, ea idcircò hìc dare, ut facilè ad omnium manus ſint opportunum duximus.

Privilegium Juriſtarum.

CAROLUS V.

Divinâ favente Clementiâ Romanorum Imperator Auguſtus, & Rex Germaniæ, Hiſpaniarum, utriuſque Siciliæ, Hieruſalem, Inſularum Balearium, Fortunatarumque, ac Novi Orbis Indiarum &c. Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, & Galliæ Belgicæ Dominus &c.

Ad perpetuam rei memoriam. Cùm intèr omnia genera Studiorum, Juris prudentiæ utilitas adeò ad omnes pertineat, ut vèl, ſi qui è ſuâ Republicâ omnes reliquas Artes eiciendas exiſtimaverunt, hanc tamèn unam, velutì rebus adminiſtrandis neceſſariam amplexi ſint, æquum eſſe arbitramur, ac optimo, & Republicæ nato Principe dignum illius cultores omni favore, et Clementiâ proſſequi, quorum præſſidio maximarum Urbium, atquè Nationum Imperia rectè, felicitèrque gubernantur, id quod majores noſtros, quorum veſtigia ſubſequi ſummo ſtudio contendimus, religiosè obſervaſſe videmus. Quibus cùm nòn tàm curæ eſſet, ut armis, quàm ut legibus, & juſto eorum Imperio longè, latèque pareretur intèr alia, & facultati, per quam id conſequi, ſperare ut, publica Gymnaſia, undè viros Legum Peritos ad Summam rerum adminiſtrandam ſibi adſumerent dedicare, & ampliſſimis Privilegiorum muneribus ornare voluerunt, hac nimirùm ratione Theodoſius Junior Auguſtus celeberrimum hujus Urbis Bononienſem Gymnaſium inſtituit, non minori ſuæ, quàm ejus Civitatis glo-

(a) *Vizzan. dicto loco.*

gloriâ, cùm & sibi immortalitatem pepererit, & Gymnasium præstantium in omni Studiorum genere, maximè Jurisprudentiæ Virorum fœtu, eo amplitudinis præcesserit, ut Bononia Studiorum Mater *non immeritò sit appellata: Cumquè Nos pro sedandis Italiæ tumultibus, Imperiique Diademate, de more suscipiendo in Italiam venerimus, atque in hac Urbe Bononiæ Summus Pontifex Clemens Septimus Pater noster Reverendissimus, ut Cæsareo Nos Diademate ornaret nobis occurrerit, perindè cupientes prò eo, quo erga bonas Litteras, illarumque cultores amore afficimur, eidem Bononiensi Gymnasio Nostræ benevolentiæ, atque amoris pignus, nostrique adventus memoriam relinquere, quo & ipsum gloriari, & cæteri ad virtutem, & bonas artes faciliùs allici possint. Motu proprio, & ex certâ nostrâ scientiâ, animo deliberato, & sano, Principum, Comitum, Baronum, Procerum, atque aliorum nostrorum, & Romani Imperii fidelium dilectorum accedente Consilio, et de nostræ Cæsareæ Potestatis plenitudine omnia, et singula privilegia, concessiones, præeminentias, prærogativas, gratias, & indulta eidem Gymnasio Bononiensi à majoribus nostris Romanorum Imperatorum, et Regibus concessa, et concessas in omnibus suis punctis, ac sì in his de verbo ad verbum insererentur, per præsentes confirmamus, laudamus, et approbamus, et quatenùs opus sit omnia, et singula in dictis privilegiis, et concessionibus contenta de novo concedimus, et elargimur, eisque vim, robur, et auctoritatem nostram impartimur, et ut nostram ergâ ipsum Gymnasium, et ejusdem Pontificii, Cæsareique Juris Collegia gratiam, et Clementiam uberiùs ostendamus, ipsaque quò largiùs homines decorare possint, eò plures ad Virtutem, et bonas litteras sectandas alliciant, eisdem motu scientiâ, animo, et potestate dictis Collegiis Bononiensi, ad quorum Collegiatos pertinet; Scholares in rigorosa examine approbare; et dignos Insulis Doctoreis judicare, plenam, liberam, & amplam auctoritatem, facultatem, & potestatem tenore præsentium concedimus: Et quos Doctores creaverint, dignosque judicaverint, qui equestri dignitate, atque insigniis decorentur, eosdem possint, & valeant Milites, seù Equites Auratos Romani Imperii nomine, & auctoritate constituere, & creare, equestribusque insigniis decorare, & omnia militaria ornamenta eisdem tradere; Decernentes, & volentes, ut hujusmodi Equites, per prædicta Collegia, ut præmittitur creandi, omnibus illis Juribus, privilegiis, exemptionibus, immunitatibus, honoribus, dignitatibus, & prærogativis uti, frui, et gaudere debeant, quibus alii Milites, sivè Equites Aurati à No-*

Tabellionibus, & Judicibus ordinariis per se, & eorum quemlibet, ut præmittitur, creandis, vice, & nomine nostro, & Sacri Romani Imperii, & prò ipso Romano Imperio debitum fidelitatis recipiant corporale, & proprium Juramentum ad hunc modum, videlicèt. Quòd erunt Nobis, & Sacro Romano Imperio, & omnibus Successoribus nostris Romanorum Imperatoribus, & Regibus legitimè intrantibus fideles, nec unquàm erunt in Consilio, ubì nostrum periculum tractetur, sed bonum, & salutem nostram defendent, & fidelitèr promovebunt, damnaque nostra pro suâ possibilitate vetabunt, & avvertent, Prætereà Instrumenta tàm publica, quàm privata, ultimas voluntates, Codicillos, Testamenta, quæcumque Juditiorum acta, & omnia alia, & singula, quæ illis, & cuilibet ipsorum ex debito dictorum Offitiorum facienda occurrerint, vel scribenda justè, purè, fidelitèr, omni simulatione, machinatione, falsitate, & dolo remotis scribent, legent, facient, atque dictabunt, non attendendo odium, pecuniam, vèl munera, aut alias passiones, vel favores; Scripturas verò, quas in publicam formam redigere debebunt in membranis mundis, non cartis abrasis, nequè papireis fidelitèr secundum terrarum consuetudinem conscribent, facient, & dictabunt, causasque Hospitalium, & miserabilium personarum, nèc nòn Pontes, & Stratas publicas prò viribus promovebunt, sententias quoquè, & dicta Testium donèc publicata fuerint, & approbata sub secreto fidelitèr retinebunt, ac omnia alia, & singula rectè, justè, & purè facient, quæ ad dicta offitia quomodolibet pertinebunt consuetudine, vel de jure. Qui quidèm Notarii publici, seù Tabelliones, & Judices ordinarii per præfatos Collegiatos creandi possint, & valeant per totum Romanum Imperium, & ubiquè terrarum facere, scribere, & publicare contractus, Juditiorum Acta, Instrumenta, ultimas voluntates, Codicillos, Testamenta, Decreta, & auctoritates interponere in quibuscumque contractibus requirentibus illa, vel illas, atque omnia alia, & singula facere, publicare, & exercere, quæ ad dictum offitium Notarii publici, seù Tabellionis, & Judicis ordinarii pertinere, & spectare noscuntur. Decernentes, ut omnibus Instrumentis, & Scripturis, per hujusmodi Tabelliones, & Notarios publicos, sivè Judices ordinarios fiendis plena fides ubilibèt adhibeatur, constitutionibus, ordinationibus, Statutis, et aliis in contrarium facientibus non obstantibus quibuscumque. Insupèr eàdem auctoritate nostrâ Cæsareâ, motu, animo, et scientiâ supradictis, Damus, et concedimus eisdem Collegiatis tàm Cæsarei, quàm Pontifitii Juris, qui ad præsens sunt, aut deincèps perpetuis futuris temporibus fuerint

amplam facultatem, ut possint ubiquè locorum, et terrarum legitimare, ac in patriam potestatem reducere quoscumque etiàm ex Nobilibus ortos Naturales, Spurios, Incestuosos, Adulterinos, Nefarios, Manzeres, Nothos, Bastardos, et quoscumque natalium defectus copulativè, aùt distinctivè quocumque modo patientes, sivè Masculos, sivè Fœminas, etiàm Infantes, furiosos, vèl mentecaptos, et quovis modo illegitimè natos, quocumque nomine censeantur, et quocumque alio defectu laborantes, etiàm si plures, vèl omnes defectus Nativitatis in legitimandi personâ simùl concurrerent, et illos reducere ad pristinum statum naturæ, quo omnes legitimi nascebantur, sivè legitimandi præsentes sint, sivè absentes, sivè ratam legitimationem habuerint, sivè non, eorum parentibus viventibus, vel etiàm mortuis, aùt præsentibus, vèl absentibus, furiosis, vèl mente captis existentibus; Itaque etiàm sufficiat Procurator, Nuntius, vel Missus habens ad id speciale mandatum, vèl ab ipsis Legitimandis, vel eorum parentibus; Illustrium tamèn Principum, Comitum, et Baronum filiis legitimis, et naturalibus, et ex legitimo matrimonio natis, ac illis etiàm, et aliis quibuscumque quorum interesse posset illis citatis, et non citatis, nèc alitèr requisitis præsentibus, vel absentibus, vel ignorantibus illis, ad quos hæreditas spectare posset ex testamento, vel ab intestato, ipsosque legitimandos ad legitima jura reducere, & restituere, omnemque geniture maculam, & infamiam penitùs tollere, & abolere, ac si ex vero, & legitimo Matrimonio nati, & generati essent, nullâ juris, vel facti obstante exceptione, & eos, & eorum quemlibet ad omnes honores, dignitates, munera, Vassallagia, & ad omnia Jura Feudalia, Emphyteotica hæreditatum, tàm ex Testamento, quàm ab intestatò, & successionum quarumcumque Juris Communis, Statutorum, & consuetudinum restituere, & habilitare, etiàmsi de filiis dumtaxàt legitimè natis, sive legitimis, & naturalibus loquerentur, & ad successionem bonorum paternorum, maternorum, avitorum, agnatorum, cognatorum, & affinium; ac extraneorum ex testamento, vel ab intestato, & è contrà, & pratèr testamentum succedere, & admitti valeant in tantum, per tales legitimandi agnoscantur, aliis agnatis, et parentibus suis, hæredes sui effici possint, et comprehendantur in Statutis, consuetudinibus, decretis, constitutionibus, ordinamentis, privilegiis, exemptionibus, & immunitatibus, tàm Imperialibus, quàm aliis, et in qualibet voluntate, substitutione, Fideicommisso, seù sub verbis conditionalitèr in quacumque dispositione positis, ac si verè essent nati, et procreati de legitimo vero matrimonio, obiectione prolis illegitimæ penitùs

nitùs

nitùs quiescente, & quòd ipsorùm legitimatio, ut suprà facta maximè habeatur, et teneat, ac si foret cùm omnibus Juris solemnitatibus, quarum defectus specialitèr auctoritate Imperiali suppleri volumus, et intendimus; dummodò tamèn legitimationes hujusmodi non præjudicent filiis, et hæredibus legitimis, et naturalibus in legitimâ ipsis Jure Naturæ debitâ; sint autèm ipsi Legitimandi de Domo, familiâ, et agnatione parentum suorum, ac arma, et insignia eorum portare, et deferre possint; et valeant, etiàm integra, absquè ullâ rupturâ, efficianturque Nobiles, si parentes eorùm Nobiles fuerint, non obstantibus, in prædictis aliquibus legibus, quibus cavetur quòd Naturales, Bastardi, Spurii, Incestuosi copulativè, aut disjunctivè, vel alii quicumque ex illicito coitu procreati, vel procreandi, non possint, nec debeant legitimari, liberis naturalibus legitimis existentibus, vel sinè consensu, et voluntate filiorum naturalium, et legitimorum, aut agnatorum, aut feudi Dominorum, et specialitèr in Authen. quibus modis natural. effician. legitimi, et quibus modis natural. effician. sui per tot., et §. Naturales si de feud. fuerit controversia intèr dom., et agnat., et l. jubemus C. de emancipat. liberor., et aliis similibus, quibus legibus, et cuilibet ipsarum volumus expressè, et ex certâ scientiâ pro hac vice derogari, et etiàm non obstantibus aliquibus contrahentium dispositionibus, et testatorum ultimis voluntatibus, aut legibus aliis, et Locorum Statutis, et consuetudinibus, etiàm si talia essent, quæ deberent exprimi, et de illis fieri mentio specialis, quibus obstantibus, et obstare valentibus, in hoc casu dumtaxàt ex certâ nostrâ scientiâ, et de plenitudine nostræ Cæsareæ potestatis totalitèr derogamus, et derogatum esse volumus per præsentes, concedentes etiàm eisdem Collegiatis hujusmodi derogationibus, et clausulis necessariis, et oportunis utendi omnimodam facultatem. Itèm damus, et concedimus eisdem Collegiatis præsentibus, et futuris plenam, et amplam facultatem, quâ possint, et valeant, et eorum quilibet possit, et valeat, Tutores, et Curatores confirmare, constituere, et ordinare, eosque causis legitimis subsistentibus amovere. Nèc nòn cùm infamibus quibuscumque tàm Juris, quàm Facti notatis infamiâ dispensare, et famam eis realitèr, et cùm effectu reintegrare, omnemque ab eis notæ, et infamiæ maculam abstergere, eosque ad omnes honores, gradus, offitia, et dignitates reddere habiles, et idoneos; atquè filios adoptare, et arrogare, et eos adoptivos, et arrogatos facere, constituere, et ordinare. Insupèr filios legitimos, et legitimandos, adoptivosque emancipare, et adoptionibus, arrogationibus, et emancipationibus

nibus quibuscumque omnium, et singulorum, etiàm infantium, et adolescentium consentire. Et veniam ætatis supplicationibus concedere, auctoritatem, et decretum omnibus interponere. Servos etiàm manumittere, manumissionibus quibuscumque, cùm vindictâ, vel sinè, et minorum alienationibus, et alimentorum transactionibus Auctoritatem, et Decretum interponere, possintque, et valeant, et eorum Quilibet possit, et valeat. Minores, Ecclesias, & Communitates læsas, alterâ parte ad id priùs vocatâ, & in integrum restituere, & integram restitutionem eis, vel alteri ipsorum concedere, Juris tamèn sempèr ordine servato; volentes quæcumque, et singula prædicta ex nùnc, proùt ex tùnc, & è converso rata, firma, et perpetua esse, et teneri, omni, et quacumque exceptione remotâ, non obstante in prædictis aliquâ lege, constitutione, decreto, statuto, consuetudine, cæterisque contrarium facientibus quibuscumque, quibus omnibus, et singulis, quatenùs obstare possent præsenti nostræ concessioni, et indulto derogamus, et derogatum esse volumus per præsentes, etiàm si talia forent, de quibus specialis mentio fieri deberet. Nulli ergò omninò hominum liceat hanc nostram creationis, concessionis, decreti, voluntatis, privilegii, et gratiæ paginam infringere, aùt ei quovìs temerario ausu contraire, si quis verò secùs attentare præsumpserit, pretèr nostram, & Imperii indignationis gravissimam pœnam quinquaginta Marcharum auri puri, fisco, seù Ærario nostro Imperiali, totidèmque parti læsæ totiès quotiès contrafecerit, irremissibilitèr pendendam se noverit incurrisse. Harum testimonio Litterarum manu nostrâ subscriptarum, & Bullæ nostræ aureæ appensione munitarum, Datum Bononiæ, die quintodecimo Mensis Januarii, Anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo, Regnorum Nostrorum, Romani undecimo, aliorum verò omnium decimo quarto.

CAROLUS.

Ad Mandatum Cæsareæ, & Catholicæ Majestatis prop.

Registrat. Obenburger &c.

Al. Valdesius &c.

Privilegium hoc impressum legitur in libro Bononiæ impresso anno 1710. ex Typographiâ Barbirolianâ, cui titulus -- *Collegii Bononiensis Doctorum, Pontificii scilicèt, & Cæsarei Juris Origo, & Dotes, auctore Angelo Gaggio J. U. D.* -- sed in illud mendum aliquod irrepsisse patet; hoc tamèn minimè obstante, proùt ibi legitur, fidelitèr transcripsimus. Sequitur aliud Imperiale Diploma, videlicèt.

Pri-

Privilegium Artistarum.

CAROLUS V.

Divinâ favente Clementiâ Romanorum Imperator Augustus, ac Germaniæ, utrisque Siciliæ, Hierusalem, Insularum Balearium, Fortunatarumque, ac novi Orbis Indiarum Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, & Galliæ Belgicæ Dominus &c.

Ad perpetuam rei memoriam. Cùm intèr omnia disciplinarum genera, liberalesque Artes Philosophia præcipuè celeberrima, nobilissimaque, omnium consensu sempèr habita fuerit, atquè sit ipsa vivendi lex, virtutum indagatrix, vitiorum expultrix, morum magistra, Dei immortalis, cœli, & sublunarium omnium exploratrix, adeò ut felices, beatasque Respublicas illas memoriæ proditum sit, quas Philosophi rexissent, aùt quarum Principes philosopharentur. Cumque huic proximè accedat Medicinæ scientia, tantæ nobilitatis, ut hominem Deo optimo Maximo quodammo ò similem faciat, quippè ejus vitam mortalibus dare, datam verò conservare, prorogare, ac in meliùs reducere, munus est medicæ facultatis, quam & Christus humani generis Auctor, Apostolique omnes paritèr profiterentur. Æquum itaquè esse arbitramur, ac Christianæ Reipublicæ Imperatore dignum, harum disciplinarum, aliarumque liberalium Artium studiosos omni favore, gratiâ, ac humanitate prosequi, quòd etiàm majores nostros Imperatores præstantissimos, quorum vestigia insequi volumus animadvertisse, ac religiosè observasse videmus, quibus non tàm curæ fuit, ut eorum Imperia longè, latéque p terent, quàm florentissima Philosophiæ, Medicinæ, cæterarumque Liberalium Artium Gymnasia amplissimis muneribus, privilegiisque decorata instituere; quâ ratione nimirùm adductus Theodosius Octavus Junior Romanorum Imperator, postquàm Athenæ corruerant, Liberalium Artium, & Medicinæ Studia Bononiam transtulit, ubì, facultates ejus, ac Prædecessorum nostrorum operâ à situ, ac interritu vindicatæ assiduè excoluntur, & florent, speramusque Gymnasia eadem meliùs procedere, ac amplificarì posse, si hujus Sacri Conventus tempore cum Clemente VII. Pontifice Maximo, à Nobis aliquo insigni munere exornata fuerint, quò adventus in hanc Urbem nostri, benevolentiæque, ac paterni Amoris dulce pignus, & sempiternam memoriam relinquamus: Accedunt preces Venerabilis, docti, devoti, sinceri, nobilis, dilecti Thomæ Campegii, Artium, & J. U. Doctoris Episcopi

Fel-

Feltrensis, Archidiaconi Bononiensis; & ejusdem Gymnasii Supremi Cancellarii, prò ipsis Collegiis apùd nos intercedentis, cujus viri virtutibus, ob illius ergà nos devotionem, ac merita, non solùm in iis condescendere, sed & maxima quæque concedere cupimus. Igitùr motu proprio, ex certâ nostrâ scientiâ, animo deliberato, & sano accedente consilio, & de nostræ Cæsareæ potestatis plenitudine, omnia, & singula privilegia, concessiones, libertates, præeminentias, prærogativas, gratias, & indulta eidem Collegio Artium, & Medicinæ Civitatis Bononiæ à Prædecessoribus nostris Romanorum Imperatoribus, & Regibus concessas, & concessa in omnibus suis punctis, clausulis, articulis, & continentiis; ac si eorum omnium tenores hìc de verbo ad verbum insertii forent, et quos pro insertis, ac descriptis haberi volumus, per præsentes laudamus, approbamus, ratificamus, & confirmamus, innovamus, & quatenùs opus sit ea omnia, & singula à novo clementèr concedimus, & elargimur, eisque vim, robur, & auctoritatem nostram adjcimus, & impartimur, & ut nostram ergà eadem Collegia Artium, & Medicinæ gratiam, & Clementiam uberiùs ostendamus, ipsaque quo largiùs homines decorare possunt; eo plures ad virtutem, ac bonas litteras sectandas alliciant, eisdem motu, scientiâ, animo, consilio, ac potestate, dictis Collegiis Artium, & Medicinæ, ad quorum Collegia pertinet, Scholares in rigoroso examine approbare, & dignos Doctoralibus Infulis, & insignibus judicare, plenam, liberam, & amplam potestatem, auctoritatem, & facultatem concedimus; ùt quos Doctores creaverint, dignosque judicaverint, qui Equestri dignitate, atque insigniis decorentur, eosdem possint, & valeant, observatis solitis cèremoniis milites, sivè Equites Auratos, Romani Imperii nomine, & auctoritate creare, facere, & constituere, Equestribusque insigniis decorare, & omnia militaria ornamenta eisdem tradere; Decernentes, ac volentes, ùt hujusmodi Equites, per prædicta Collegia ut præmittitur creandi omnibus illis juribus, privilegiis, exemptionibus, immunitatibus, honoribus, dignitatibus, & prerogativis uti, frui, & gaudere debeant, ac possint, quibus alii Milites, sivè Equites Aurati manu, et verbo nostro creati gaudent, utuntur & fruuntur, ac uti, frui, et gaudere possint consuetudine, vèl de jure, quibuscumque in contrarium facientibus non obstantibus; Recepto tamèn ab ipsis Equitibus, per hujusmod Collegia creandis, & ipsorum quolibet debito juramento in hunc modum videlicèt, Quòd erunt Nobis, et Sacro Romano Imperio, nostrisque Successoribus ritè, ac legitimè ad id venientibus ubicumque terrarum, et locorum egerint, seù ad quamcumque dignitatem, et ordinem pervenerint, fideles,

les, nèc unquàm erunt in consilio, tractatu, et participatione, ubì Nostrum, et Sacri Romani Imperii damnum, aùt periculum agatur; Quinimmò damna, et detrimenta nostra prò virili suâ avvertent; Orphanos verò, et Pupillos, Viduas, Personas miserabiles, et Ecclesias, lasos, et oppressos ubì sciverint defendent, ac tutabuntur. Prætereà ut prædicta Artium, et Medicinæ Collegia amplioribus gratiis, et prærogativis decoremus, motu, scientiâ, animo, auctoritate, et potestate supradictis Doctores omnes Collegiis tàm Artium, quàm Medicinæ cooptatos tàm præsentes, quàm futuros, ad quos pertinet Scholares, ut præfertur rigoroso examine approbare, et eorum quemlibet, Milites, sivè Equites Auratos, et sacri Lateranensis Palatii, Aulæque Nostræ Cæsareæ, et Imperialis Consistorii Comites fecimus, creavimus, et ereximus, àc per præsentes, auctoritate Cæsareâ, et de plenitudine Imperialis nostræ potestatis facimus, creamus, erigimus, et insignimus, decernentes, et volentes, ut omnibus, et singulis privilegiis, juribus, immunitatibus, insigniis, ornamentis, honoribus, præeminentiis, exemptionibus, libertatibus, prærogativis, gratiis, et indultis frui debeant, et gaudere, quibus cæteri milites, et Equites, stricto ense à Nobis, aut Nostris in Imperio Successoribus creati, et ornamentis militaribus insigniti, ac Sacri Lateranensis Palatii, Aulæque nostræ Cæsareæ, et Imperialis Consistorii Comites fruuntur, et gaudent, seù quomodolibèt uti, frui, gaudere possunt consuetudine, vel de jure. Dantes, & concedentes eisdem Collegiatis Artium, & Medicinæ, & eorum cuilibet amplam facultatem, & potestatem creandi Notarios publicos, seù Tabelliones, & Judices Ordinarios, ubique per Sacrum Romanum Imperium, qui idonei sint, & litteraturâ sufficientes, supèr quo ipsorum conscientias oneramus, eosque, & ipsorum quemlibet per pennam, & calamarium investiendi, dummodò tamèn ab ipsis Notariis publicis, seù Tabellionibus, et Judicibus Ordinariis, per eos, & eorum quemlibet, ut præmittitur creandis vice, & Nomine nostro, & Sacri Romani Imperii, & pro ipso Romano Imperio debitum fidelitatis recipiant corporale, & proprium juramentum in hunc modum, videlicèt -- Quòd erunt Nobis, et Sacro Romano Imperio, et omnibus Successoribus Nostris Romanorum Imperatoribus, et Regibus legitimè intrantibus fideles, nèc unquàm erunt in Consilio, ubì nostrum periculum tractetur, sed bonum, et salutem nostram defendent, ac fidelitèr promovebunt, damnaque nostra pro suâ possibilitate vitabunt, et avvertent. Prætereà Instrumenta tàm publica, quàm privata, ultimas voluntates, Codicillos, Testamenta, quæcumque Judiciorum acta, et omnia alia, et singula, quæ illis, et cuilibet ipsorum ex debito dictorum offitiorum facienda occur-

occurrent, ea ſcribendo juſtè, purè, fidelitèr, omni ſimulatione, machinatione, falſitate, & dolo remotis ſcribent, legent, facient, atquè dictabunt, non attendendo odium, pecuniam, vèl munera, aùt alias paſſiones, vel favores; Scripturas verò, quas in formam publicam redigere debebunt, in membranis mundis, non in cartis abraſis, nequè papireis fidelitèr, ſecundùm terrarum conſuetudinem conſcribent, facient, ac dictabunt, cauſaſque Hoſpitalium, & Miſerabilium perſonarum, nèc nòn pontes, & ſtratas publicas prò viribus procurabunt: Sententias quoquè, & dicta Teſtium, donèc publicata fuerint, & approbata sùb ſecreto fidelitèr retinebunt, ac omnia alia, & ſingula rectè, juſtè, & purè facient, quæ ad dicta offitia quomodolibèt pertinebunt conſuetudine, vèl de jure. Quì quidèm Notarii publici, ſeù Tabelliones, & Judices Ordinarii, per præfatos Collegiatos creandi poſſint, & valeant per totum Romanum Imperium, & ubiquè terrarum facere, ſcribere, & publicare contractus, teſtamenta, decreta, & auctoritates interponere in quibuſcumque contractibus, requirentibus illa, vel illos, atquè omnia, & ſingula facere publicari, & exercere, quæ ad dictum Offitium Notarii publici, ſeù Tabellionis, & Judicis ordinarii pertinere, & ſpectare noſcuntur; Decernentes, ut omnibus Inſtrumentis, & Scripturis, per hujuſmodi Tabelliones, & Notarios publicos, ſivè Judices ordinarios fiendis plena fides ubilibèt adhibeatur, conſtitutionibus, ordinationibus, ſtatutis, & aliis in contrarium facientibus nòn obſtantibus quibuſcumque. Inſupèr eâdem auctoritate noſtrâ Cæſareâ, motu, animo, ac ſcientiâ ſupradictis damus, & concedimus eiſdem Collegiatis Artium, & Medicinæ, qui ad præſens ſunt, aùt deincèps perpetuis futuris temporibus fuerint amplam facultatem, ut poſſint, & valeant Naturales, Baſtardos, Spurios, Manzeres, Nothos, Inceſtuoſos copulativè, vel diſjunctivè, & quoſcumque alios cujuſcumque ſtatus, gradus, & præbeminentiæ exiſtant, etiàm ſi infantes fuerint, præſentes, ſeù abſentes, & ex illicito, & damnato coitu procreatos, ſeù procreandos, extantibus, vèl nòn aliis filiis legitimis, vel agnatis, etiàm alitèr non requiſitis, viventibus, vel etiàm mortuis eorum parentibus, Illuſtrium tamèn Principum, & Comitum filiis dumtaxàt exceptis, legitimare, & eos, ac eorum quemlibet ad omnia, & ſingula jura legitima reſtituere, & reducere, omnemque Genituræ maculam penitùs abolere, ipſos reſtituendo, & habilitando ad omnia, & ſingula jura ſucceſſionum, & hæreditatum, tàm communia, etiàm feudalia, ſeù Emphyteotica, quorum locorum, quorumcumque ſpecialia, etiàm ſi de filiis tantùm legitimè natis loquerentur, etiam ab inteſtato Cognatorum, & Agnatorum, ac ad honores, feuda, dominia, dignitates,

tates, & singulos actus legitimos, tàm ex contractu, & ultimâ voluntate, quàm alio quocumque modo, ac si essent de legitimo matrimonio procreati, obiectione prolis illegitimæ penitùs quiescente, & quòd ipsorum legitimatio, ut suprà facta, pro legitimè factâ maximè teneatur, & habeatur, ac si foret cùm omnibus Juris solemnitatibus, quarum defectus specialitèr auctoritate Imperiali suppleri volumus, et intendimus; dummodò tamèn legitimatio hujusmodi, per Collegiatos prædictos, vèl eorum quemlibet fienda non præjudicent filiis, et hæredibus legitimis, et naturalibus, cùm ipsi cùm legitimandis per ipsos Collegiatos æquis portionibus suis succedant parentibus, & agnatis, nisì forsàn ratione sexus, vel agnationis, ex dispositione legis alicujus municipalis, vel consuetudine deberent prædicti legitimi præferri, si ab initio fuissent legitimi, quo casu ipsam eis prærogativam præsentium quoquè tenore concedimus; sint autèm ipsi legitimandi de Domo, familiâ, et agnatione parentum suorum, ac arma, et insignia eorum portare, et deferre possint, et valeant, etiàm integra, absquè rupturâ, efficianturque Nobiles, si parentes eorum Nobiles fuerint, non obstantibus, in prædictis aliquibus legibus, quibus caveatur quòd Naturales, Bastardi, Spurii, Incestuosi copulativè, vel disiunctivè, vel alii quicumque de illicito coitu procreati, vel procreandi, non possint, nec debeant legitimari, liberis naturalibus legitimis existentibus, vel sinè consensu, et voluntate filiorum naturalium, et legitimorum, aut agnatorum, aut feudi Dominorum, et specialitèr in Authen. quibus modis natural. effician. legitimi, et quibus modis natural. effician. sui per tot., et §. Naturales si de feud. fuerit controversia intèr dom., et agnat., et l. jubemus C. de emancipand. liber., et aliis similibus, quibus legibus, et cuilibet ipsarum volumus expressè, et ex certà scientiâ pro hac vice derogari, et etiàm non obstantibus aliquibus contrahentium dispositionibus, et testatorum ultimis voluntatibus, aut legibus aliis, et Locorum Statutis, et consuetudinibus, etiàm si talia forent, quæ deberent exprimi, et de illis fieri mentio specialis, quibus obstantibus, et obstare volentibus, in hoc casu duntaxàt, & ex certâ nostrâ scientiâ, et de plenitudine nostræ Cæsareæ potestatis totalitèr derogamus, et derogatum esse volumus per præsentes; concedentes etiàm ipsis Collegiatis hujusmodi derogationibus, et clausulis necessariis, et oportunis utendi omnimodam potestatem. Itèm damus, et concedimus eisdem Collegiatis præsentibus, et futuris plenam, et omnimodam facultatem, quâ possint, et valeant, et eorum quilibet possit, et valeat, Tutores, et Curatores confirmare, constituere, et ordinare, eosque causis legitimis subsistentibus amovere. Nèc nòn cùm infa-

infamibus quibuscumque, quâcumque, tàm Juris, quàm Facti notentur infamiâ dispensare, et famam eis realitèr, et cùm effectu redintegrare, omnemque ab eis notæ, et infamiæ maculam abstergere, eosque ad omnes honores, gradus, offitia, et dignitates reddere habiles, et idoneos; atquè filios adoptare, et arrogare, et eos adoptivos, et arrogatos facere, constituere, et ordinare. Insupèr filios legitimos, et legitimandos emancipare, et adoptionibus, arrogationibus, et emancipationibus quibuscumque omnium, & singulorum, & infantium, & adolescentium consentire, & veniam ætatis supplicantibus concedere, auctoritatem, & decretum in omnibus interponere; Servos etiàm manumittere, manumissionibus quibuscumque, cùm vindictâ, vel sinè, & minorum alienationibus, & alimentorum transactionibus auctoritatem, & decretum interponere; Possintque, & valeant, Minores, Ecclesias, & Communitates læsas, alterâ parte ad id priùs vocatâ in integrum restituere, & integram restitutionem eis, vel alteri ipsorum concedere, Juris tamèn sempèr ordine servato. Volentes quæcumque, & singula in prædictis ex nùnc, prout ex tùnc, & è converso rata, firma, & perpetua esse, & teneri, omni, et quâcumque exceptione remotâ, non obstantibus in præmissis aliquâ lege, constitutione, decreto, statuto, consuetudine, cæterisque in contrarium facientibus quibuscumque: Quibus omnibus, et singulis, quatenùs obstare possent præsenti nostræ concessioni, et indulto, prò hac vice dumtaxàt, et ad effectum præsentium totalitèr derogamus, et derogatum esse volumus, etiàm si talia forent, de quibus specialis mentio fieri deberet. Nulli ergò omninò hominum liceat hanc nostræ creationis, erectionis, concessionis, decreti, voluntatis, derogationis, privilegij, et gratiæ paginam infringere, aùt ei quovis ausu temerario contraire; Si quis verò secùs attentare præsumpserit, pretèr nostram, et Imperij Sacri indignationem gravissimam, pœnam quinquaginta Marcharum auri puri, Fisco, seù Ærario nostro Imperiali, totidèmque parti læsæ, totiès quotiès contrafecerit irremissibilitèr pendendam se noverit incurrisse. Harum testimonio Litterarum, manu nostrâ subscriptarum, et Sigilli nostri Cæsarei appensione munitarum. Datum Bononiæ die vigesimâ quartâ Mensis Februarij, Anno Domini millesimo quingentesimo trigesimo, Imperii nostri Decimo, et aliorum Regnorum nostrorum quintodecimo.

CAROLUS.

Ad Mandatum Cæsareæ, et Catholicæ Majestatis.

Alph. Valdesius &c.

Bien-

Biennio ab expeditione Litterarum prædictarum exacto, Carolus Imperator in Italiam reversus, Mantuæ, summum Ferrariæ decus Ludovicum Ariosto, Epicorum, Comicorum, ac Satyricorum Poetarum intèr Italos Principem coronavit, ut scribit in ejus vitâ Simon Fornari, & profectò Poetarum maximus nonnisi à Cæsarum invictissimo tantæ gloriæ fastigium consequi debuerat: Coronam hujusmodi æternæ prænunciam fuisse piè crediderimus, quam sequenti anno in Patriâ decedens fuit assecutus. 1532
1533
Hoc anno Ludovici nostri emortuali, opus habuit Dux in Scholares nequam animadvertere: Eorum nonnulli scientiarum minimè solliciti frugi cæteris, studiosisque scandalo, ac impedimento esse audebant, Lectoribus, tàm in publico Gymnasio, quàm in eorum domibus molestias inferre; vacationum tempus in Rotulis præscriptum ultrà consuetum protrahere, turbas ciére, ac alia perpetrare, quæ petulans juventus solet, præcipuè in famosis Universitatibus, ubì Nationes variæ non minùs in Studiorum Societate, quàm in vitiorum communione conveniunt: Effrenatæ igitùr ut ipsorum licentiæ occurreret, Lectoribusque, ac Scholaribus frugi quietem, litteris per quàm necessariam compararet, Edictum (*a*) sequens in factiosos, ac inquietos publicari jussit.

Avendo inteso non cun sua poca displicentia lo Excellentissimo, & Illustrissimo Signor Don Alphonso da Este, per la Dio gratia Duca de Ferrara, de Modena, de Regio, Marchese de Este, & de Rovigo Conte &c., che per causa de alcuni Scolari discoli, cusì terreri, come forastieri, qualli anno poco animo, & intentione di voler studiar, & imparar virtù, & molestano li Dottori legenti in questo Almo Studio di questa sua Inclita Città de Ferrara, de sorte che non possono ditti Dottori far il suo debito in legere le sue lettione, come è sua intentione, cun non poco detrimento de quelli Scholari, che hanno animo, & voglia de imparar, & cun dispendio grande vengono in questa Città, per studiar, & far simili boni effetti, cun far anchora alcune disonestà in le case de ditti Dottori, non convenienti ad essi Scholari; Per tanto per reprimere l'audatia, e temerità de tali, & per dar ordine al quieto viver de ditta Città, & de essi Scholari, che li Dottori possino far il suo debito Officio, & li Scholari, che hanno desiderio de imparare Virtù, senza impedimento alcuno la possino conseguire, & acquistare: Per parte di Sua Excellen-

(*a*) *Commiss. Ducal. ditti anni*, *pag.* 68.

tia se comanda à ciascaduno Scholaro de qualunque conditione se sia, overo vogli essere, cusì Ecclesiastico, come Secularo, cusì forastiero, come terriero, & cusì à quelli, che per lo advenire veneranno, che da quì inanzi non pressumano, ne ardiscano, ne in Schole, ne fuora de Schole turbar, ne cun parole, ne cun facti, ne per se, ne per altra persona, etiandio che non sia Scolaro, ne dare impedimento de sorte alcuna à Doctori legenti, ne à Scholari intranti, che habbiano voglia de studiar, adciò possino devenir al suo desiderato fine; Ne etiandio far, ne operar per modo alcuno directo, ò indirecto, che le vacazione del Carnevale, ne altre vacazione, se habbino à far inanzi el tempo ordinato per li Statuti del Studio de questa Inclita Città, overo inanzi el tempo ferali concesso da li Reformatori de dicto Studio, sotto la pena de la desgratia de la Excellentia Sua, & altre pene ad arbitrio de Sua Excellentia, ne etiàm ardiscano, ne pressumano facte seranno le vacatione del Carnevale, come di sopra, exiger da li Doctori legenti cusì Ragion Canonica, & Civile, come anchora da legenti ne le Arte, per causa de fare le loro Feste più ne maggior summa, che de quello è stato taxato al presente, & serà taxato per lo advenire per essi Reformatori, sotto la pena à li Scholari, che exigeranno major summa d' esser privati de li loro privilegij, & de altre pene, cusì pecuniarie, come corporale, ad arbitrio de sua Excellentia, & à li Doctori legenti sotto la pena del quadruplo de quello averano pagato ultrà dicta taxa, etiàm voluntariamente, In la qual pena vol Sua Excellentia incorrano irremissibilmente, & se retegni per il Magnifico Judice di Dodeci Savij nel tempo del suo pagamento, overo per il Thesoriero del dicto Commune, sotto la pena de la indignatione de Sua Excellentia: Et chel Tesoriero de dicti Scholari pigliando in deposito più summa de la taxa incorra in la pena de la privatione del Tesaurerato, & de non poter più conseguir offitio, ne dignità in la Università de dicti Scholari, le qual sopradicte pene vol Sua Celsitudine se incorrano ipso facto senza altra declaratione ne da Sua Excellentia, ne da altro per quella: Notificando à ciascheduna persona, che notificarà alcuno contraveniente à dicta voluntade de Sua Excellentia, conseguirà la mità de la pena pecuniaria imposta, overo che per Sua Excellentia se imponerà, e l'altra mità se applicarà à la sua Camera Ducale.

Publicatum fuit die vigesimâ Januarij per Zamboninum Præconem ad fenestras Palatij Juris Communis.

Postre-

Poſtremas, hoc Edicto Univerſitati noſtræ curas Alphunſus impendit, eodem namquè anno, dùm Herculem filium Romam 1534
miſſurus eſſet, ut Paulo III. ad Pontificatum (*a*) evecto obſequium præſtaret, pacemque, quam à Pontificibus tribus ejuſdem Prædeceſſoribus fruſtrà imploraverat, obtineret, miti febriculâ, quæ periculi nihil ab initio minabatur correptus die ultimâ Octobris animam Deo reddidit, poſtquàm proſperam moderato sempèr animo, fortiſſimo, infractoque adverſam fortunam pertuliſſet. Juſtis Alphunſo magnificentiſſimè perſolutis, Hercules II. filius vigeſimum ſextum agens ætatis annum, die Sanctorum Omnium ſolemni ab Hectore de Sacrato Sapientum Judice, de more Dux Ferrariæ inauguratus eſt. Vix ſuſcepto Imperio, Joannes Bolognini Patavinus Univerſitatis Scholarium Artiſtarum Rector novi Principis clementiam adiit, ut Publicanorum, & præcipuè ad Argentæ paſſus reſidentium licentiam cohiberet, qui à Scholaribus Ferrariam Studii gratiâ venientibus Datia, ac pedagia extorquere præſumebant: Juſtitiæ conſona ſupplicatio Duci æquiſſimo viſa eſt, idcircò per Gabellarios Datia à Scholaribus minimè exigenda eſſe pronunciavit, ut ex precibus, & reſcripto tenoris infraſcripti, videlicèt.

Excellentiſſimo Signore.

A Voſtra Excellentia expono Io Giovan Bolognino Paduano Rettore del Studio dell' Inclita Voſtra Città de Ferrara, per nome della Univerſità de Scholari, maximè foreſtieri, che invitati dall' ampla Crida de Voſtra Excellentia, & privilegi, & exemptione, ad eſſi conceſſi ſon venuti al Studio in queſta Voſtra Inclita Città, come ſono aſtretti de pagar li Dazj de Arzenta, & in alcuni altri luoghi del Dominio de Voſtra Excellentia, per li ſuoi Agenti, delle robbe, che portano per ſuo veſtir, & viver, & per qualunque altro ſuo uſo, contro epſa Crida, e Privilegi, & exemptione ſue, & contra quello ſe oſſerva nelle altre Città di Studio, come Bologna, e Padova, & contra la intentione, come credo de Voſtra Excellentia; Per tanto riccorro à quella benigna, pregandola per ſua innata bontade, ſe voglia dignar concedergli, che poſſino condur, & portar le ſopradette ſue robbe, & cadauna altra coſa, che faceſſe per ſuo uſo liberamente, & ſenza pagamento alcuno di Dazio alcuno, per tutte le Cittade, Terre, &

 Luoghi

(a) *Fauſtin. Hiſtor. Ferrar. libr. 1.*

Luoghi del Dominio de Vostra Excellentia, & concedendogli questo, sarà causa di ampliare il Studio, & invitare altri Scholari, che per tali rispetti restano venir in questa Vostra Città à Studio.

Rescritto.

Intentionis Illustrissimi, & Excellentissimi Domini Ducis est, quòd Scholares accedentes ad hoc Ferrariense Gymnasium, ut in ipso morentur, & studeant, sint liberi, immunes, & exempti ab omnibus Datiis, non tantùm in hac Urbe, sed per totum Dominium, prò rebus omnibus ad eorum victum, & vestitum necessariis tantùm: Et ità imposterùm inviolabilitèr observari mandat.

Alexander Guarinus 10. Novembris MDXXXIV.

Hæc registrata sunt in fine Codicis Statutorum Universitatis Scholarium Artistarum, de quo suprà, nèc nòn in Statutis, sivè Offitiis Gabellarum Grossæ, & Magnæ nuncupatæ Platearum Communis Ferrariæ, paginâ 113. Sed Annum hunc 1534. à Sæculo XVI., si fieri posset expunctum optaremus, eo namquè decurrente Henricus VIII. Angliæ Rex acerbissimum Ecclesiæ Dei vulnus inflixit. Quâ is causâ, & quomodò ab Orthodoxâ religione desciverit memorare ad Historiam nostram nonnihil pertinebit; id autèm ut efficiamus res altiùs aliquantulùm exordienda. Henricus VII. Angliæ Rex, Arturi, ac Henrici VIII. Pater Catharinam (*a*) de Aragoniâ Ferdinandi Castellæ Regis
1500 filiam, virtute, ac pietate eximiam Arturo (*b*) Primogenito suo Matrimonio copulavit: At Princeps, qui decimumquintum vix attigerat ætatis annum, invalidisque erat viribus utpotè qui lento morbo laboraret, pòst mensem ab ejus conjugio quintum uxore intactâ decessit: Immaturum nati funus Henrici patris animum vehementèr excruciavit, nèc minima doloris pars, quòd amplissimam Nurvi dotem restituere teneretur; erat enìm divitiarum appetens, quòd turpem ejusdem gloriæ notam inussit: Modum igitùr meditatus, quo Filij viduam, dotemque apud se retineret, ex sententiâ id futurum censuit, si illam Henrico filio alteri nuptui daret: Explorato itaquè Ferdinandi Regis animo, is Filiam spopondit, dummodò supèr his, quæ novo conjugio obstare possent Romanus Pontifex dispensaret: Igitùr â Regum utroque Alexander VI. Papa exoratus, ut auctoritate Apostolicâ

(a) *Bossuet. Histor. Variat. lib. 7. n. 1.* — (b) *Floremund. Histor. de ortu Heres. lib. 6. cap. 1. n. 2.*

ſtolica contrahendi facultatem impertiretur; ſed paulò poſt, ſecutâ Alexandri morte negotium infectum ad Pium III. devolvit, cujus ſub Pontificatu nihìl paritèr reportatum: Tandèm Julio II. ſucceſſori precibus renovatis, ipſe (*a*) de ſapientiſſimorum Theologorum conſilio diſpenſationem conceſſit, quaproptèr Henricus VIII., qui paulò antè ob patris mortem regnum obtinuerat, die 3. Julij 1509. legitimum cùm Catharinâ Fratris Viduâ Matrimonium iniit. Connubii hujuſmodi Marìa fructus fuit, quæ à 1509
primâ uſquè Infantiâ Regni Hæres omnium conſenſu agnita, nèc longo annorum viginti ſpatio ullus de Matrimonii hujus validitate ſcrupulus Henrici animum agitavit, donèc perditè, & ad inſaniam uſquè blanditiis Annæ Boulen execrandæ recordationis fæminæ irretitus Catharinæ uxoris amplexus ægrè ferrè primò, deindè cœpit penitùs avverſari, morbos, in quos ipſa inciderat cauſatus: Id autèm Volſeo ut innotuit, conſilii omnium peſſimi Henrico auctor fuit, quo tandèm Regia Domus infamiâ, cædibuſque repleta eſt, ac florentiſſimum Angliæ Regnum fædo Schiſmate à Romanâ Eccleſiâ rebellavit. Thomas Volſeo lanio patre (*b*) natus, eâ quâ pollebat ingenij vi (utinàm uſus probè fuiſſet) adeò ſe in Henrici gratiam, animumque inſinuaverat, regiis amorìbus, flagitiiſque aſſentando, ut Regis ejuſdem operâ S. R. Eccleſiæ Cardinalis, Archiepiſcopi Eboracenſis, & Apoſtolicæ Sedis Legati munera obtinuerit: Immani verò hic odio Carolum V. Imperatorem proſequebatur, quòd ſibi anteà amicè habito, dùm ejus ope indigéret, omnia Cæſareæ benignitatis teſtimonia in epiſtolis ad eum datis ademiſſet, quaproptèr impatiens injuriarum homo nihìl magìs habebat in votis, quàm ut inſignem aliquam de Carolo ultionem ſummeret, ac Henricùm perpetuò ab ejus fœdere abalienaret: Cùm itaquè optatam ſui ulciſcendi occaſionem Regis nauſea in Catharinam Conjugem Imperatoris Materteram obtuliſſet, Henrici Confeſſarium ſubornavit, ut eidem ſuaderet, Matrimonium cùm Fratris Viduâ initum nullum eſſe, nèc ſupèr eo, tamquàm Naturali, ac Divino jure vetito Papam ullo modo diſpenſare potuiſſe, ideòque opus fore, ſi Animæ rectè conſultum vellet, Uxorem Catharinam repudiare: Res juxtà Volſeo ſententiam accidit; Henricus enìm de Coniugii invaliditate comonefactus, Annæque amore exæſtuans, facilè

(a) *Boſſuet. Hiſtor. Variation. libr. 7. n. 51. n. 5. & Orlean., Hiſtor. Anglic. libr. 8.*

(b) *Floremund. libr. 6. cap. 1.*

virus, pietatis titulo propinatum ebibit, proindè consilium de Aragonensi repudiandâ arripuit, illudque Archiepiscopo, cujus de penu prodierat, arcanum veluti communicavit. Lætus ille processisse artes Regis propositum, tamquàm cœlitùs immissum laudat; quinimmò ut Carolo noceret (*a*) acerbiùs, novas Henrico nuptias cùm Margareta Alansonii Ducissâ, Francisci I. Galliarum Regis sorore procuravit: De hoc facilè Reges intèr convenìt, non eâdem tamèn perficiendi fide, ut exitus docuit. At quoniàm Henrici ad secunda vota transitus, superstite Catharinâ magnum in Ecclesiâ scandalum peperisset, Romanum Pontificem adire visum est, ut Apostolicâ sententiâ Matrimonium cùm Fratris Conjuge, non obstante Julii dispensatione, nullum, irritumque pronunciaret, ac cùm Alansoniâ contrahendi potestatem faceret: Eá de re Volseo machinæ totius Archetypus ad Clementem VII. legatus; sed antequàm Romam pervenisset, Henrici Litteræ redditæ sunt, quibus in mandatis dabatur, ut primam legationis suæ partem, Repudii nempè adimpleret, alteram verò, Nuptiarum scilicèt cùm Alansoniâ penitùs omitteret: Horruit Volseo, nihil aliud quàm Annæ amores Regis mentem immutasse conjiciens, pœnituitque, quòd se auctore Angliæ universæ periculum immineret: Sed jam res eò devenerat, ut ab inceptis
1528 resilìre nequaquàm posset: Romam igitùr pervenit, ubì expositâ Pontifici, sacroque Cardinalium cœtui adventus sui causâ, maximo eorum animos dolore excruciavit, injusta enìm, ac futilibus innixa rationibus Henrici instantia videbatur; nihilominùs Clementi placuit doctissimorum virorum Congregationi eam discutiendam demandare, cùm onere sibi referendi: Igitùr Repudii causa Regis nomine agitari incæpta, Aragonensis Procuratoribus ex adverso validissimè resistentibus. Totus autèm contentionis nodus ad Julii II. dispensationem (*b*) reducebatur, quam prò Rege intercedentes nullam, præsertìm ex defectu potestatis in concedente asserebant, eâ ratione quia in his, quæ de Jure naturali, & immutabili sunt, Papa dispensare minimè possit: Hujusmodi verò juri inniti dicebatur lex (*c*) Levitici, quâ intèr quosdam consanguinitatis, & affinitatis gradus Matrimonium prohibetur, præsertìm, ut in casu, intèr Fratris Viduam, & Fratrem,

(a) *Pallavicin., Histor. del Concilio di Trento, libr. 2. cap. 15. n. 6.*
(b) *Pallavicin., libr. 2. cap. 15. n. 3., e 4., & Bossuet., Variazion. libr. 7. n. 52 53. 54, e 62.* (c) *Levitic. cap. 18. 20.*

trem, nè scilicèt reveletur defuncti turpitudo: Hùc etiàm spe-
ctare ajebant illud Joannis Baptistæ ad (a) Herodem: *Non licet
tibi habere eam*, scilicèt Herodiadem uxorem fratris tui, undè
concludebant Levitici præceptum ità ad naturalem legem perti-
nere, ut in Evangelicâ lege ejusdem relaxatio permitti nequiret.
At contrà, & egregiè quidèm prò Aragonensi respondebatur pri-
mò, Levitici locum in casù exposito perperàm intèr præcepta
naturalia negativa, & immutabilia censeri; Deus enìm in (b)
Deuteronomio posteriorem condidit legem, quâ præcisè manda-
tum est, ut quibusdam in casibus Frater alter defuncti Fratris
semen suscitaret, quòd Deus naturæ Auctor, & conservator mi-
nimè decrevìsset, si Matrimonium hujusmodi naturæ legibus repu-
gnaret: Secundò, adeò hoc verùm esse ajebant, ut Patriarcha
Juda Onæ filio imperaverit, Thamar fratris sui Primogeniti Vi-
duam in conjugem ducere: Tertiò, Præcursoris dictum nequa-
quàm causæ officere; ìlle enìm Herodem exprobravit de adulte-
rio cùm Herodiade Fratris adhùc viventis uxore. Alia etiàm
congerebantur, quæ dispensationis Julii validitatem ostendebant,
itàut ipsi Germaniæ Protestantes, acerrimi de cætero Ecclesiæ 1531
Catholicæ hostes licitam (c) fuisse, ideòque infringi non posse
sentirent. Dùm hæc Romæ agerentur, Henricus de rei exitu
vehementèr sollicitus celebriorum Europæ Universitatum suffra-
gia (d) emendicavit: Intèr alios, Almi Ferrariensis hujus Gym-
nasii Theologi, ac Juris utriusque Magistri requisiti sunt, ut prò
Rege scriberent, proùt liquet ex quatuor Cælii nostri Calcagnini
(e) Epistolis ad Riccardum Croco Anglum datis, qui eâ de cau-
sà Ferrariam venerat, Cælioque discedens curam Ferrariensium
vota procùrandi reliquerat; fuit enìm Calcagnini Henrico addic-
tissimus antequàm ille ab Ecclesiæ unitate recederet; quinimmò
in ejusdem Epistolâ ad Regem scriptâ se quoquè in causâ (f)
uxoriâ calamum exercuisse fatetur Cælius, quod tùnc fieri mini-
mè nefas erat, adhùc enìm sùb supremo Romano Judice lis
pendebat indecisa. Narrat Anglicanæ (g) Reformationis Histori-
cus Catholicorum Theologorum plurimos, magnis Henrici mu-
neribus fuisse corruptos, Regiumque in Italiâ Procuratorem di-

 xisse

(a) *Matthæi, cap.* 14 *n* 4. (b) *Deuteronom. cap* 25 5.
(c) *Bossuet., Variazioni, libr* 7. *n* 54 (d) *Orlean., Histor. Anglic. libr* 8. (e) *Cælii Calcagnini Epistolar. lib* 11. (f) *Dict. Calcagnin. Epistolar libr.* 11. (g) *Burnet, Histor. Reformat. Anglic., Tom.* 5. *in præfation., & libr.* 1.

xisse blaterat -- *Si multùm sibi pecuniæ fuisset, omnes Italiæ Theologos divo tù sententiæ subscripturos* -- Nugæ prorsùs, ac Hæreticorum commenta, qui nihil pensi habent, dummodò Catholicis detrahant: Miramur effrontis Historici audaciam, summâ cùm fatuitate conjunctam; debuerat enìm animadvertisse, calumniam hanc in majus Reformationis suæ dedecus redundàre, Henricum enìm primum Ecclesiæ suæ Caput, de suo jure diffidentem Theologorum nostrorum corruptorem pronunciat. Quod ad nos attinet, nonnulli in Ferrariensi Universitate Sacræ Theologiæ Magistri prò Henrico, requisiti scripserunt, non ejusdem pecuniâ capti, sed quòd itâ sentirent; non enìm venale Ferrariensium genus: Id Henrico innotuisse crediderimus, vix nàmquè nummorum tantùm remisit, ut ex Calcagnino videre est, quantùm debitæ mercedi Consulentibus persolvendæ sufficeret; quòd sì cùm cæteris Italiæ Universitatibus, ac Theologis œconomicè adeò actum est, Henricum à subornationis crimine facilimè absolvimus: Ille autèm morarum pertæsus, clandestinis cùm Boulen contractis (*a*) nuptiis Ecclesiæ juditium prævenerat, Clementique iratus quòd causam nondùm absolvisset, promptiorem sibi in Regno Judicem delègit, qui sanctum Catharinæ vinculum dirimeret, ac incestas Annæ nuptias approbaret: Thomas Cranmero hic fuit, Anglici Regni pestis, sacrique (*b*) ordinis dedecus, quem Gulielmo Varamo Archiepiscopo Cantuariensi Catharinæ partibus addicto è vivis sublato Henricus successorem dederat, hac turpissimâ conditione appositâ, ut, sì Romanus Pontifex favorabilem Aragonensi sententiam proferret, ipse è contrà necessariò repudiandam esse pronunciaret; indignum profectò hominem Sede, ac nomine sanctissimi Thomæ Cantuariensis, qui ut Ecclesiæ jura adversùs Regum minas sarta tecta servaret, animam ponere minimè dubitaverat: At quid facinoris non expectandum à Viro, qui cùm Lutheri Hæresim sectaretur: Catholicum se simulabat, itaùt à Romano Antichristo (impiorum verbis loquar) Archiepiscopatus sui Bullas petierit, ac obtinuerit; qui cùm Sacerdotio, ac Episcopatu fungeretur, Osiandri (*c*) Hæresiarcæ pessimi Sororem, cui priùs vitium intulisse perhibetur, sibi matrimonio junxerat; qui tandèm cùm Cathedram Angliæ primariam à Christi Vicario integram, intemeratamque accepisset, eam Sæculari potestati prostituere

---

(a) *Orlean., Istor. Anglic libr.* 8. (b) *Flordemund. qui suprà, libr.* 6. *cap.* 3. *n.* 2. (c) *Bossuet., libr.* 7. *n.* 9.

tuere minimè erubuerit? Is igitùr virorum sceleſtiſſimus, ut impiam Henrico Promotionis ſuæ mercedem maturè perſolveret; die 3. Maij 1533. Divortij (*a*) ſententiam pronunciavit: Ut verò tanti facinoris nuncium Romam allatum eſt, Clemens è contrà Matrimonium cùm Catharinâ, tamquàm validè contractum in ſuo robore permanere ſolemnitèr (*b*) declaravit, Henricum excommunicationis vinculo juſtè alligans, ac Angliæ Regnum interdicto ſubjiciens: Quibus intellectis, Rex obdurato, contumacique animo imperium ſuum à debitâ Summo Pontifici obedientiâ iniquè ſubtraxit, Hæreſi januam aperuit; quinimmò ipſe Hæreticorum maximus, ut omnes impietatis numeros expleret, ſe Anglicanæ Eccleſiæ Caput, arbitrumque conſtituit. Sed ab horrendo Henrici Schiſmate ad meliora redeamus. Sequens annus 1535. circà res Studij noſtri hoc peculiare habet; quòd Philoſophus, ac Medicus celeberrimus Antonius Muſa Braſavola intèr Reformatores (*c*) deſcriptus primò legatur: Novæ etiàm in id tempus ortæ fuerant contentiones de Præcedentiâ intèr Juriſtarum, Artiſtarumque Rectores, quas ut componeret, modumque traderet, nè impoſterùm repullularent Ducale (*d*) Decretum Juriſtis favorabile interpoſuit Hercules, ac illud perpetuis futuris temporibus obſervari mandavit: Eſt autèm hujuſmodi.

1533 1534 1535

In Chriſti Nomine, Amen. Anno ejuſdem Nativitatis milleſimo quingenteſimo trigeſimo quinto, Indictione octavâ, die verò vigeſimo ſeptimo menſis Septembris Ferrariæ, ſub Lodiâ Curiæ Ducalis, ſitâ antè Cancellariam Ducalem, præſentibus Teſtibus Vocatis ad hoc ſpecialitèr, atquè rogatis, Egregio Viro Ser Jacobo filio qu. Albertini de Pocaterris Notario, & Ser Petro Marìa de Gardo, ac aliis &c. Sf. Magnificus Vir Dominus Bartholomeus Proſper Ducalis Secretarius exiſtens ſub Lodiâ ſupradictâ impoſuit, & comiſit mihi Notario publico infraſcripto Antonio de Agolantibus, ſubſtituto à Genitore meo Notario XII. Sapientum Civitatis Ferrariæ infirmo; ut me rogarem, qualitèr Illuſtriſſimus Princeps, & Excellentiſſimus Dominus Noſter Hercules II. Dux Ferrariæ, Mutinæ, & Regii IV., Carnùti I., Rhodigii, Giſortique Comes, Carpi, & Montis Arguti Dominus, Viſis relationibus eidem Excellentiæ factis, & inveteratâ, ac antiquâ conſuetudi-

(a) *Orlean.*, *libr.* 8. (b) *Pallavicin. ſopra citat. libr.* 3 *cap.* 15.
(c) *Memorial. ann.* 1533 *fol* 34. (d) *Comiſſion. Ducal. anni* 1535. *fol.* 177.

tudine, observatâ usquè in hodiernam diem in Gymnasijs Almarum Civitatum Bononiæ, Patavijque, quòd Rectores Juristarum in omnibus actis publicis præcedant Rectoribus Artistis, & quòd sempèr primum locum obtineant, ut patet ex litteris directivis Suæ Excellentiæ, ad evitanda scandala, quæ oriri possent hac de causâ, declarat Sua Excellentia auctoritate Ducali, quòd de cætero Rector Juristarum, qui in præsentiarum est Magnificus D. Joannes Bologninus Patavinus, & qui in futurum erunt, in omnibus actis publicis præcedant Rectori Artistarum, & primum obtineant locum supèr Dominum Rectorem Artistarum; Mandans mihi jàm dicto, & infrascripto Notario, ut notam facerem, & publicum conficerem Instrumentum.

Ego Antonius de Agolantibus Notarius rogatus.

Ad hunc annum refertur etiàm Laudum, de mandato Comi-
1535 tis Hectoris de Sacrato XII. Sapientum Judicis prolatum in causâ intèr Commune Ferrariæ, & Fratres S. Dominici Civitatis ejusdem, prò pensionibus Scholarum publicarum, ad Artistarum usum in Fratrum Monasterio inservientium, quod pulcherrimum antiquitatis Academiæ nostræ documentum est; liquet enìm ex ejusdem (*a*) narrativâ, Scholas prædictas in Monasterio S. Dominici usqùe de anno 1297., nempè annis 94. antè Bonifa-
1539 tii IX. Privilegium extitisse: Anno verò ab hujusmodi sententiâ quarto Daniel Fini Rationum Publicarum Magister, Almique Gymnasii Cancellarius maximo Urbis mœrore è vivis excessit: Viri præclarissimi, optimèque de Litteris meriti cùm apùd Ferrarienses ipsos memoria ferè fuerit oblitterata, operæ pretium ducimus, nonnulla, summatìm tamèn de eo dicere, ut in Patriæ decus ad promeritam sibi gloriam renascatur: Is igitùr patrem habuit Finum Fini de Adriano Nobilem Ferrariæ Civem, Virum doctissimum, Fideique Catholicæ amplificandæ studiosum adeò, ut ad disjiciendas Judaicæ perfidiæ tenebras Volumen amplissimum, itèmque prætiosissimum, cui titulus *Flagellum Judæorum* ediderit, in quo quidquid gravius, ac robustius in id argumentum excogitari potest summâ eruditione complexus est; sed de hoc aliàs dicendum: Hoc igitùr patre ortus Daniel, egregiumque & ipse nactus ingenium dùm puer adhùc scientiarum rudimenta susciperet, magnâ animi alacritate ad Latinas Musas ferebatur, immò (quemadmodum de Ovidio ferunt) in eleganti Ele-

(a) *Libr. Decretor. Publicor. anni 1535. pag. 101.*

ti Elegiâ, quam ipſe Daniel jàm Senex ad Marcum Antonium Antimacho (*a*) ſcripſit de ſe teſtatur, anno ætatis ſuæ decimo ſecundo carmina multa, rudia tamèn, & impolìta compoſuiſſe; ſed aliquantulùm maturior factus Poeticæ Magiſtros ſibi delegit Ludovicum Carboni, ac Baptiſtam Guarini duo maxima Gymnaſij noſtri lumina, quorum documentis profecit adeò, ut intèr Latinos ævi ſui Poetas, ſivè ſententiarum nobilitate, ſivè ſermonis elegantiâ nulli poſthabendus, pluribus verò præferendus ſit: Ipſum verò in Elegiâ prædictâ audiamus.

Nondùm biſſenos ætas mea viderat annos,
Primitias verſus cùm mihi Muſa tulit;
In mea nativum forsàn præcordia carmen
Senſerat, & tenero pectore dulce melos.
Nàm mea cùm duri ferulæ ſubducta Magiſtri
Dextra foret, puero nil nisì carmen erat;
Verſus erat reſonans, ſed nullâ cultus ab arte.
Sæpèque prò curtâ ſyllaba longa fuit.
Per vada littoreos ſulcavi remige fluctus,
Paulatìm vires ars mihi vera dedit.
Doctrinam hanc celebris nulli Baptiſta ſecundus,
Candidus & Carbo me docuère diù.
Tempus abit puerile, alias me grandior ætas,
Atque viro dignas juſſit inìre vias.

Sic ille: Hæc tamèn amœniora Studia Fino patri cùm parùm utilìa ad rem domeſticam viderentur, validis rationibus hortatus eſt, quatenùs Muſis abrogatis, aliud ſibi profuturum magìs vitæ inſtitutum deligeret. His Daniel monitis (erat enìm patri obſequentiſſimus) faciles aures præbuit, ac ad publica ſuſcipienda munera animum convertit, Muſarum tamèn quibus cùm maximè conſueverat comercio numquàm derelicto: Pergit ipſe Patris hortatum, ſuique obedientiam sic exponere.

Admonitu patrio novi, lanuginis expers
Unda Cymaclenſis quot daret æra Duci.

Si

(a) *MS. Carminum Danielis Fini, apùd Hæredes Advocati Cæſaris Favalli, pag. 212.*

Si medicus pater est, dat pharmaca filius ægris,
Scripturæ is Fisci Protomagister erat.
Dedalus Icariis humeris cùm nexuit alas,
Non reor hunc tantùm præmonuisse priùs,
Admonuit quantùm Genitor, cùm duxit in Artem
Me propriam, suadens linquere plectra Chelys:
Quid facis (hæc dixit) sequeris quod inutile est;
Qui sequitur Musas, esurit indè senex.
Mæonides testis, testis celeberrimus ævo
Factus inops nostro Carbo poeta tibi:
Integrat en totâ cantus æstate cicada;
Sed premit hanc hyemis tempore dira fames.
Fas, & jura jubent natum parére parenti,
Mox ego sìc monitis sub juga colla dedi.

Multa itaquè Daniel munera, tàm à Ferrariæ Ducibus, quàm à Reipublicæ moderatoribus sibi commissa egregiè obivit: Primò, pecuniarum Ducalis Cameræ exactor fuit; deindè exigendi Buccatici vectigal, quod Sigismundi Estensis, Herculis fratris in censu erat, ac Foro Piscario præsidendi uno, eodemque tempore cura illi demandata: Tandèm, ut alia omittamus, quæ in sequentibus Elegiæ ejusdem carminibus recensentur, ab Urbe nostrâ Scripturarum Reipublicæ Magister, Almique Gymnasii Cancellarius electus est: Illum audìre iterùm nè pigeat.

Militibus concessa diù stipendia mox sunt,
Et belli, & pacis tempore nota mihi;
Et fuit à nobis exacta pecunia Fisci,
Prò quà Dux vires Eleonora dabat;
Pòst modò Buccarum solvenda pecunia Fratri
Principis, hìnc eadem plena favore fuit;
Piscibus illatum vectigal novimus, hujus
Præfecti dùm nos fungimur offitio.
Per quoquè jus habui piscosi stagna Cymacli,
Gasparis invalidi dùm vice fungor ego:
Publica mox nostrum calcavit sarcina dorsum,
Sarcina, quæ temnit Bellerofontis aquas;
Ast ubì Castaliis inimica sororibus hæc est
Nixa humeris, carmen more cubantis erat.

Expulit

Expulit ignavum Doctor mihi Ripa soporem,
Fecit Nicoleos Paniciatus idem;
Sic gemini Strozzæ, gemini fecere Guarini,
Cælius & rarus, Pictor & ille senex.
Tùnc aberas, nàm te Pheacia, Marce, tenebat,
Ut magè nota tibi lingua Pelasga foret;
Carmine, post reditum, me ad carmina protinus urges. &c.

Quinquaginta annis circitèr se totum Daniel Patriæ impendit, donèc ætate, laboribusque confectus è vivis sublatus est, vir summi ingenii, altæ eruditionis, miræque in Patriam charitatis: Nitido, facilique caractére scripsit, quòd constat ex multis Rationum Publicarum Libris Memorialibus ejusdem manù exaratis; Agros metiendi Artem calluit, pingendi quoquè haùd imperitus fuit, quòdque magìs illius perennem ad gloriam confert, intèr tot quibus distinebatur curas, suavissima Latina carmina, modis Tibullianis referta elucubravit; quæ si omnia, ut brevi futurum speramus, in lucem prodeant, amplum satìs Volumen constituent. Præcipuos Daniel ævi sui Latinos Poetas laudatores habuit, eos præsertìm qui tùnc Ferrariæ degebant, ex alienigenis nempè Marcum Antonium Antimaco, Hieronymum Cantalupo, Ludovicum Thessira, Paulum Palioti, Hieronymum Pigafetta, ex nostratibus verò Nicolaum Marium Paniciato, Jacobum Cagnacini, Lylium Gregorium Giraldi, Ludovicum Bigo Pittorio, Cælium Calcagnini, Baptistam, ac Alexandrum Guarini, Titum Vespasianum, & Herculem Strozza, aliosque, ut videre est in pulcherrimo Codice MS. in folio Carminum Danielis nostri, ac aliorum Poetarum, pœnès Hæredes præclarissimi olìm Jurisconsulti Cæsaris Parisi Favalli, ad cujus manus pervenit Codex idem ex legato quondàm Dom. Joseph Vaccari Gioia Philosophi, Medici, Poetæ, omnigenæque eruditionis Viri, de quo aliàs sermo erit: Placet hìc, prò coronide nonnihìl carminis Epistolaris per Titum Vespasianum Strozza ad Danielem scripti, ac Epitaphium eidem defuncto à Scipione Balbi (*a*) positum adijcere: Titus igitùr, post nonnulla, de Fini laudato sìc canit.

Quid

(a) *In MS. Finiano suprà citat. pag.4., & 221.*

Quid loquar ingenuos mores? quid singula dicam,
Quæ meditata tibi certâ ratiòne geruntur?
Proventus, sumptusque simul Respublica per te
Nostra suos didicit, summâ tibi calculus omnis
Perspicitur curâ, & ratio solidatur ad unguem.
Quòdque, licèt parvi id facias, tamèn id quoque summis
Laudibus accedit, facili quòd littera per te
Ducta manu gratum quiddam lectoribus affert.
Ars quoquè pingendi tibi non incognita, nec te
Alter inæquales metitur rectiùs agros.
Quid, quòd Apollineus docto de pectore surgit
Spiritus? atquè intèr tot magna negotia condis
Digna Tibulleâ suavissima carmina musâ?

& paulò post

Fluminis ad ripas Mariæ venerabile Templum
Condendi, cultusque sacros quæ cura parandi
Te cùm Nicoleo teneat Ferraria novit.

loquitur Titus de Templo Mariæ Virginis, vulgò *Della Schappa*, quod ære (*a*) Communis Ferrariæ, in Burgo S. Georgii, ad ripas Padi Volanæ constructum est anno 1503.

Danielis Fini Tumulus, per D. Scipionem Balbum.

Si superest ullus sensus post fata sepultis,
Gestiat, ò Daniel, Conjugis umbra licet:
Sejunctum voluit non te fortuna jacère,
Perpetuus cùm fas esse negaret amor:
Reddidit ergò illi tua mors, quem vita trahebat
Sempèr in in ratæ tempora longa moræ.
Vos modò consortes tumulo requiescite in isto,
Unaque tamquàm unum contegat urna duos.

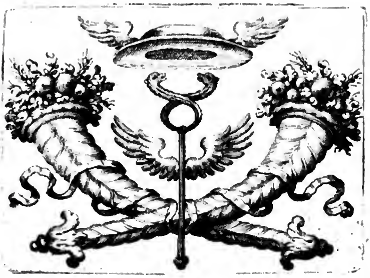
1539 Eodem, quò Daniel, anno, dùm Herculi II. Duci operam pingendo impenderet Ferrariæ (*b*) obijt Joannes Antonius Regillo,

(a) *Guarin, Chiese, libr. 6.* (b) *Gio Francesco Palladio degli Olivi, Histor. del Friuli, part. 2. libr. 4. fol 159.*

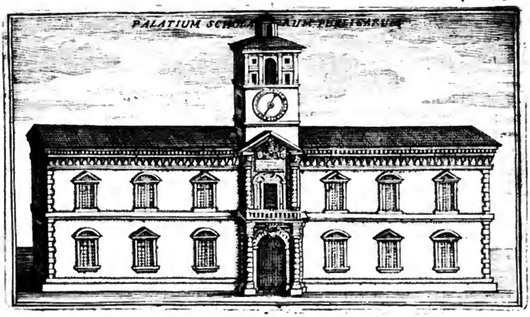
gillo, *Pordenone* à patriæ nomine nuncupatus, qui Georgii, vulgò *Giorgione* de Castro Franco Pictoris celeberrimi methodum secutus est, ac fæliciffimè imitatus a eò, ut intèr præcipua Picturæ lumina jure meritò recenseatur: Hunc Ferrariam accersitum ajunt, ut in nobilissimo ejusdem Castro pingeret, nèc non Aulæòrum, quorum intexendorum ars tùnc apùd Ferrarienses efflorebat, typos efformaret: Ejus autèm corpus, ut testatum reliquit Ecclesiarum nostrarum (*a*) Historicus, in Templo Sanctæ Mariæ Angelorum tumulatum est. Hoc etiàm labente anno (*b*) Donnus Hyppolitus Princeps Estensis Archiepiscopus Mediolani, Ducis Ferrariæ frater, dùm in Galliis esset, earum Rege instante Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis creatus est; itàque in Italiam reversus, ut Romam peteret, Pontifici prò collatâ sibi dignitate gratias acturus, die Augusti sextâ Ferrariam venit, dùm Civitas Annonæ penuriâ laboraret: Pauperùm tùnc decem millia, Duce jubente, in Urbe descripta, quòs omnes Princeps idem piissimus, subditorumque suorum amantissimus non tantùm eleemosynarum copiâ sublevavit, verùm etiàm eos in Nobilium, Civiumque opulentiorum domibus, ac in Regularium Cœnobiis collocavit, ut quotquòt rebus ad victum necessariis abbundarent, egenorum inopiæ presto essent, deque caritatis merito participarent: Multa quoquè pauperibus, hoc tempore subsidia, & largè quidèm subministravit Hyppolitus fratris pietatem emulatus, quòd utiquè facere potuit, cùm & Sæculari amplissimo, quòdque tantum decebat Principem patrimonio, & ingentibus Ecclesiasticis redditibus, in Gallijs, Italiâque ditaretur: Hic verò Hyppolitus ille, qui senioris Hyppoliti itèm Cardinalis Estensis vestigiis inhærens Litteras, ac Litteratos Viros summo sempèr in prætio habuit, quorum, & quidèm præclarissimorum magnam in Aulâ suâ splendidissimâ copiam alebat, itaùt maximus Ingeniorum Mecœnas appellari promeruerit: Ab omnibus ferè Seculi sui Scriptoribus laudatur, quos intèr Marcum Antonium Muretti audiamus, qui in Epistolâ 23. libr. 1. ad Paulum Sacrato scriptâ, de tanti Principis Aulâ hæc habet -- *Referta erat Domus Hominibus eruditis*,

(a) *Guarini*, *Chiese*, *libr.* 3.
(b) *Faustini*, *Histor.*, *libr.* 1.

tis , ex quorum convictu , et ſermone aliquid perpetuò diſceres ; itaquè domus ipſi s Academìa quaddam videri poterat — . Sed de Hyppolito aliâ in Hiſtoriæ noſtræ Parte ſermo erit , cùm de Ferrarienſibus doctrinâ illuſtribus , qui prætèr Gymnaſij noſtri Lectores floruère ſingillatim agemus , juxtà Operis œconomìam , de quâ , antequàm argumento manus admoverimus , ſatìs ſupèrque præfati ſumus .

ALMI

ALMI FERRARIENSIS
GYMNASIJ HISTORIA.
LIBER TERTIUS.

NObis Historiam prosecuturis occurrit primò Pauli III. Pontificis Ferrariam adventus; cùm enìm, annuente Purpuratorum Patrum Senatu, Petrum Aloysium Farnesi Parmæ Ducem inaugurari decrevisset, itèr ingressus Ferrariam venit, ubì triduo constitit, ab Hercule II. apparatu regio exceptus: Ipsâ
adventus die, quæ fuit Aprilis vigesima pri- 1543
ma ad vesperas, in Ducali Palatio pulcherrimo, cui *Belvedere* nomen, in Urbis conspectu assurgente epulis magnificè recreatus Pontifex pernoctavit. Loci amœnitas, aerisque salubritas jucundissimam tanto Hospiti stationem paravisse videbantur; nàm paulò procùl à Portâ (*a*) Castri Tedaldo triangularis formæ insula, *Principis* vulgò nuncupata intèr Padi undas eminebat, mœniis venustè munìta, quæ ingredientium oculos ingentis Prati, her-

N

(a) *Agostino Faustini, Historia di Ferrara, libr. 1.*

herbis, floribusque refertissimi aspectu jucundabat: Hunc virentes circùm buxi præcingebant, in medio verò æneus arboris truncus mirâ elaboratus arte, internisque tubis perforatus, per quos Padi aqua saliens in tenues distincta rivulos erumpebat, ac in nitidissimâ marmoreâ conchâ colligebatur; hìnc autèm ad Ædem augustissimam patebat aditus, xistis, columnis, scalisque forinsecùs ornatam adeò, ut intuentes in admirationem raperet, celebriores enim Europæ Archetypi sùb Alphunsi imperio eâ in construendâ omnes ingenii, artisque vires insumpserant: Proximè parvum Sacellum formâ elegans, picturisque dictatum pretiosissimis accedebat; inferiùs verò, aliâ in Insulæ parte balnea, sylvæ, nemora frugiferis referta arboribus gratissimam familiaribus, cicuribusque brutis, ac universi generis avibus stationem præbebant: Sed ne Patriæ res amplificare videamur, eâ confidentiâ freti, quòd horum omnium nùnc nulla ampliùs extent vestigia, ideòque à nemine mendacii argui possimus, testes edimus Augustinum (*a*) Faustini, ac ab eo citatos Fr. Leandrum Alberti, & Augustinum Steuco, qui Insulam hanc nostram Moysis Paradiso exæquare, quinimmò etiàm anteferre non dubitarunt: De eâ etiàm sìc cecinit, in secundo Carminum libro præclarissimus Cælius Calcagnini.

Hæc, quæ sidereis festum caput exerit undis
Insula, & ætherias hìc quoquè jactat opes,
Non est mulciberis jussu, non arte Cyclopum
Condita, apollineâ non nitet illa manu,
Verùm operâ aligerum raptìm succrevit Amòrum,
Dùm certat Matri quisque placére suæ;
Ipsa Charis resoluta comas, succincta papillas
Aggessit lapides dives Erythra duos;
Cinnameos viden ut flores fert Dædala tellus,
Et viden ut frondes blandiùs aura movet.
Hìc Venus, & Mavors, quantùm lubet oscula miscent,
Nèc metuunt laqueos, invide claude, tuos;
Quìn etiàm Alphonsus magni Herculis inclyta proles,
Se comitem ludis sæpè utriusque facit:
Dùm ludunt, Veneri cestus, Marti excidit umbo,
Protinùs illa Heros induit apta sibi:

Nùnc

(a) *Agostino Faustini, Histor. di Ferrara, libr.* 1.

Nùnc cesto pectus, nùnc læva umbòne coruscat,
Civibus indè amor est, hostibus indè metus.

laudatur quoquè ab immortali nostro Ludovico Ariosto, *Orland. Furioso*, *Cant.* 43. *stanz.* 56. 57., *e* 58.

Così dicendo, pur tuttavia in fretta
Sù quel battel, che parèa aver le penne,
Scorrendo il Rè de fiumi, à l' Isoletta,
Che à la Cittade è più propinqua venne:
E ben che fosse allora erma, e negletta;
Pur s' allegrò di rivederla, e fenne
Non poca festa, che sapĕa quanto ella
Volgendo gli anni, saria ornata, e bella.

Altra fiàta, che fè questa via,
Udì da Malagigi, il qual seco era,
Che settecento volte, che si sia
Girata col Monton la quarta Sfera,
Questa la più gioconda Isola sia
Di quante cinga mar, stagno, ò riviera.
Sì, che veduto lei, non sarà, ch' oda
Dar più alla patria di Nasica loda.

Udì, che di bei tetti posta inante
Sarebbe à quella sì à Tiberio cara:
Che cederian l' Esperide à le piante,
Ch' auria il bel loco d' ogni sorte rara;
Che tante specie d' animali, quante
Vi sien, ne in mandra Circe hebbe, ne in ara;
Che v' harìa con le Gratie, e con Cupìdo
Venere stanza, e non più in Cipro, ò in Gnido.

Hæc verò omnia, Arcis Ferrariæ condendę gratiâ perière, quòd in suâ Historiâ deplorat Augustinus (*a*) Faustini. Die sequenti Pontifex ad Divi Georgii Patroni Templum extrà muros (*b*) se contulit, nèc procùl Aloysium infantem Her- 1543
culis Ducis filium, cùm sexaginta primæ Nobilitatis Scholaribus

 obviam

(a) *Histor. di Ferrar. lib.* 5. (b) *Faustini sopra citat.*

obviam habuit. Is cùm Paulum pronus adoraſſet, Ferrariæ claves obtulit, quas ſigno Crucis munitas ſubridens reſtituit Pontifex, monens, ut cautè ſervaret. Urbem deindè cùm decem ac ſeptem S. R. Eccleſiæ Cardinalibus, Principibus, Regum Oratoribus, ac innumeris Romanæ Curiæ Prælatis ingreſſus eſt, Ferrarienſis Populi animis in lætitiam effuſis, fauſtaque omnia Patri ſanctiſſimo à Deo precantibus: Nova tùnc Urbi facies ſuperinducta, in viis præſertìm, per quas Pontifex gradiebatur, pretioſiſſimis enìm aulæis, pictiſque egregiè tabulis exornatæ quamdam triumphi ſpeciem præſeferebant: Sic Paulus ad Cathedralem Eccleſiam pervenit, precibuſque ad Deum fuſis ad nobiliſſimum Ducale Caſtrum deductus eſt, in quo Hercules omnia tantæ Majeſtatis hoſpitio opportuna regio ſumptu parari curaverat: Die verò ſolemni S. Georgii, in eâdem Eccleſiâ Cathedrali Papa divinis interfuit, Populo benedixit, Ducemque amantiſſimè deoſculatum Rosâ Aureâ donavit; noctù verò, ingenti animi oblectatione uniùs ex Terentianis Comædiis auditor fuit, quæ ab Infantibus, Pueriſque Eſtenſibus ſexus utriuſque Principibus mirificè acta eſt; demùm ſequenti die, maximi pretij munere Duciſſæ relicto, Parmam versùs iter arripuit. Hoc quoquè anno plurimùm Univerſitati noſtræ honoris acceſſit, conductione eruditiſſimi Legum Interpretis Andreæ (a) Alciati Mediolanenſis, cui ſtipendium annuum ſcutorum mille duocentum de auro in aurum conſtitutum eſt. At quoniàm hiſce temporibus Scholas
1544 Artiſtarum, in Cœnobio S. Dominici poſitas Scholaribus recipiendis ſatìs non eſſe compertum eſt, pars quædam atrii laqueati eodem in Cœnobio à Confratribus S. Crucis per Reipublicæ (b) Adminiſtratores conducta, ac ære publico ad Scholæ uſum parata. Hoc eodem labente anno, die 5. Novembris Lucìa Narnienſis Virgo, primò Tertii Ordinis, deindè Monialis Clauſtralis D. Dominici, Cœnobiique noſtri S. Catharinæ de Senis Fundatrix, Ferrariæ ad Superos evolavit: Miris hæc virtutibus claruit, miraque vivens patravit; tantâ autèm intèr cætera in Jeſum Crucifixum charitate æſtuabat, ut ejuſdem Stigmatibus pedes, manus, latuſque inſigniri promeruerit: Hæc multi conſpexére, tantique prodigii teſtimonia perhibuerunt, quæ in proceſſibus ejuſdem Beatificationis deducta ſunt; nos unicum tantùm à celeberrimis qua-

(a) *Memorial. ann.* 1543., *fol.* 35. (b) *Memorial. ann.* 1544., *fol.* 57.

quatuor (*a*) Universitatis nostræ Lectoribus subscriptum hic exhibemus.

Noverint Universi, & maximè Vos Domini Consiliarii Civitatis Almæ Norimburgensis has præsentes lecturi, aùt audituri. Qualitèr Nos infrascripti Juris utriusque Doctores in Almo Ferrariensi Gymnasio legentes vidimus Venerabilem Sororem Luciam Narniensem Tertii Ordinis S. Dominici, quæ in præsentiarum residet in hac Urbe nostrâ Ferrariæ, cùm magnâ, & optimâ famâ. Quæ etiàm fertur Stigmata in corpore suo ferre in manibus, & pedibus, & latere, quorum Stigmatum signa quatuor propriis oculis vidimus, videlicèt manuum, & pedum: quintum verò in latere constitutum, proptèr honestatem nobis inspicere non licuit. Quæ Stigmata nobis visum est, & juditio communi eorum, qui ipsa viderunt, non arte humanâ, sed à solo Deo concessa fuisse, & in fidem præmissorum propriis manibus nos subscripsimus, & sigillis nostris, quibus Consilia nostra sigillare consuevimus, prò majori firmitate, & suprà narratorum fideli testimonio munivimus ad laudem Dei, qui fecit mirabilia solus. Ferrariæ die vigesimâ sextâ Januarij millesimo quingentesimo primo.

Ego Antonius à Leùtis Juris Utriusque Doctor Civis Ferrariensis ordinariam lectionem matutinam ibidèm in jure Pontificio legens propriâ manu me subscripsi.

Ego Joannes Franciscus Calcaneus de Corrigio Juris utriusque Doctor, jus Civile in Almo Ferrariensi Gymnasio legens propriâ manu scripsi.

Ego Joannes de Puteo Juris utriusque Doctor, ac Illustrissimi Domini, Domini Ducis Ferrariæ Regius Consiliarius, prò merâ, & purâ veritate attestor dicta Stigmata in manibus, & pedibus Vener. Dominæ Sororis Luciæ vidisse, quæ omni sani capitis recto, & communi juditio, non à naturâ data, sed potentiâ cœlitùs ab eo, qui omnia potest demissa judicarentur. In fidem præmissorum manu propriâ me subscripsi, & solito magno sigillo sigillavi die sextâ Augusti millesimo quingentesimo secundo in Civitate Ferrariensi.

Ego Joannes Valla Legis Doctor, & Syndicus Generalis &c. attestor, ut suprà scriptum est, & præsente Illustrissimo Domino, Domino nostro Duce, ac Magnifico Domino de Montesono Regis Christianissimi Capitaneo, & aliis duobus, seù tribus Christi Servis, cùm quo Capitaneo

(*a*) *Domenico Ponsi, Vita della Beata Lucìa da Narni, numero X., fol.* 223.

taneo tamquàm Legatus iturus eram in Galliam ad præfatum Christianissimum Regem, & cujus Capitanei precibus præfatus Illustrissimus Dominus Dux suasit ipsi Venerandæ Sorori Luciæ, quòd nobis ipsa Stigmata ostendere vellet, antè discessum nostrum, & ità nobis concessum fuit ipsa Stigmata vidère. Quæ quidèm nobis miranda res, & cœlitùs concessa visa fuit, & in fidem præmissorum manu propriâ me subscripsi, et meo solito sigillo sigillavi die sextâ Augusti millesimo quingentesimo secundo in Civitate Ferrariæ.

At post fælicissimum Narniensis transitum, insignem mœroris causam præbuit Clarissimi Patriæ nostræ luminis Cælij Calcagnini
1546 mors: De tanti viri sapientiâ, operibusque ab eo editis dicturi sumus, cùm de Lectoribus Studij nostri sermo erit; nùnc tantùm summæ ejusdem in Patriam charitatis argumentum proferemus: Is igitùr die 4. Maij anni 1539., rogitu Galeacij Schivazappi Ferrariensis Notarij suum, cùm quo decessit Testamentum condidit, quo, intèr cætera, prælegati jure Monasterio S. Dominici Ferrariæ copiosissimam Bibliothecam suam, unà cùm quibusdam Mathematicis instrumentis reliquit, onere tamèn Legatariis injuncto, ut ea omnia ad usum publicum, Calcagnini præsertìm Familiæ, eorum in Bibliothecâ exponerent: Particula Testamenti hujusmodi est. -- *Itèm jure Prolegati, amore Dei, et omni alio meliori modo, quo potuit, reliquit Monasterio, et Fratribus Prædicatorum Sancti Dominici Civitatis Ferrariæ omnes, et singulos Libros, quos tempore suæ mortis reperietur habere ipse Dominus Testator in quibuscumque Scientiis, et Facultatibus, unà cùm omnibus, et singulis Instrumentis Mathematicis, et duabus Sphæris, et Globo cælestium Constellationum manu factis Excellentissimi Domini Jacobi Ziegleri Germani, et Horologium ipsius Domini Testatoris, cùm capsâ Turritâ, cùm onere, gravamine, et restrictione, quòd dicti Fratres teneantur, et debeant, et sìc jussit dictus Dominus Testator, illos, ac illas, et illa exponere in eorum Librariâ, seù Bibliothecâ, factâ, vel fabricandâ, et hæc omnia ad usus publicos; cùm hoc, quòd si aliquis, aùt aliqui de Domo, Agnatione, et Familiâ Calcagninâ, qui studuerint, studuerit, aùt studère vellet, vèl vellent, uno, vèl pluribus ex illis indigerent, vèl indigeret, teneantur, et debeant dicti Fratres unum, vel plures ex illis eidem, seù eisdem, sìc studenti, vèl studentibus accomodare, recepto, seù receptis priùs ab eo, vèl eis pignore, vel pignoribus, & cautione de restituendo illum, seù illos eisdem Fratribus, & Monasterio, & restitutum, vèl restitutos reponendum,*

dum, & reponendos in ejus, vèl eorum locum, seù loca, pristinum, vèl pristina ordinatè in Bibliothecâ prædictâ standos, & permanendos in eâ, & ulteriùs alitèr non amovendos. Quibus quidèm Fratribus, ultrà prædicta, prò assidibus, catenis, & ferulis emendis, prò construendis Scamnis, seù Bancis dictæ Bibliothecæ dictus Dominus Testator, jure prædicto reliquit scutos quinquaginta auri in auro, ex pecuniis sibi debitis per dictum Dominum Paulum, & exigendos per eos, & consequendos à dicto Domino Paulo in secundo termino, seù destinatâ obligatione, & solutione, ut in dicto Instrumento rogato me infrascripto Notario continetur, postquàm Cadaver ipsius Domini Testatoris fuerit in dictâ Arcâ repositum &c.

Secutâ igitùr Calcagnini morte, Fratres S. Dominici legatum consecuti in amplissimâ Bibliothecâ, columnis marmoreis in tres distinctâ naves Libros Cælij nostri omnes, in Armariis quinquaginta sex ordinatè collocarunt; Cælij verò corpus, ac si ad librorum suorum custodiam excubaret, & tamquàm avarus in thesauro suo, ut jocatur Gallus (*a*) Auctor, supèr Bibliothecæ januâ in Arcâ marmoreà, quam sexennio antè sibi Calcagnini idem vivens paraverat, unà cùm sequenti inscriptione conditum est.

Quùm Cælius Calcagninus nihil magìs optaverit vivens, quàm de omnibus prò fortunæ captù quàm optimè mereri, decedens Bibliothecam, in quâ multò maximam ætatis partem egit, in suorum Civium gratiam publicari, & in eâ se condi mandavit: Tù, quisquis es, rogo, ut hominis B. M. manibus Deum Optimum Maximum propitium preceris. Ex diuturno Studio in primis hæc didicit, mortalia contemnere, & ignorantiam suam non ignorare. H. M. H. N. S. Jo. Hieronymò Monferrato gratiss. ejus alumno procurante.

Cælius Calcagninus Apost. Sedis Protonotarius vivens sibi posuit. Hoc deerat temeritati humanæ, ut eorum cura susciperetur, quæ nequè mortuis essent profutura. Anno Sal. MDXL.

Anno à Calcagnini obitu tertio Civitas nostra ad legendum Aymonem Cravetta de Saviliano, magni nominis (*b*) Jurisconsultum conduxit. Urbem deindè pestis invasit, quam nonnulli à nefariis hominibus consultò illatam (*c*) crediderunt, aliis è con- 1549

N 4 trà

(a) *Anton. Teissier, Elogi degli Huomini Letterati, part.* I.
(b) *Memorial. ann.* 1549. *fol.* 81. (c) *Faustini, libr. citat.*

1550 trà, & veriùs, plagam hanc Divinæ ultioni immediatè ascribentibus: Itaquè Lectorum pauci publicè docuerunt; at cùm Civi-
1551 tas sequenti anno convaluisset, Doctores omnes intermissum opus reassumpsere, quinimmò ipsis accessit insignis Legum (*a*) Inter-
1552 pres Joannes Corasi de Tholosâ, ad primariam Juris Civilis Cathedram assumptus; ipsi quoquè Artistarum Rotuli locupletiores in eo redditi, quòd Rhetoricæ, Poeseos, Græcarumque Litterarum Lectura demandata sit eruditissimo (*b*) Joanni Baptistæ Nicoluzzi, aliàs *Pigna* Ducali Secretario, ac Estensis Genealogiæ Scriptori egregio: Vix dùm injuncti muneris partes is implere
1553 incæperat, cùm eloquentiam suam exercere opus habuit in funere insignis (*c*) Equitis Baptistini Strozza, quem Dux, ac tota Estensium Familia adeò intèr caros habuit, ut ab Aloysio Principe usquè ad tumulum fuerit comitatus. Per idem tempus decessit etiàm nobilis, ac sapientissimus Juris Consultus (*d*) Ludovicus Cato, qui Principibus, ac Patriæ inserviens immortalem sibi gloriam comparavit. Quoniam verò Luterana, ac Calviniana Hæreses his quoquè temporibus aliqua Italiæ Loca infecerant, Hercules, nè Urbs nostra fœdissimâ earum sanie pollueretur vehementèr sollicitus Societatis Jesu Patres apùd nos sede per-
1554 petuâ (*e*) firmavit, sapientèr quidèm, nàm doctissimum, sanctissimumque D. Ignatij Lojolæ Agmen in Hæresum prædictarum, ac vitiorum omnium perniciem natum esse videbatur. In ipso tamèn Societatis exordio Hercules I. Dux à Beato Patriarcâ Claudium Lajo Gallum, unum ex primis (*f*) ejusdem Sociis impetraverat, qui etiàm dicti Principis à Confessariis fuit, ac in Venerabili Divæ Annæ Xenodochio morabatur: Huic Gallus alter Paschasius Brojet successerat, cui sex Societatis ejusdem Præsbiteri laborum comites adiuncti sunt; Brojet verò deindè in Galliam revocato, Joannes Peletani Sociis præfuit, ac primus omnium Ferrariæ Rectoris nomen assumpsit, sibi parvâ (*g*) Ecclesiâ, ac Domo Puellarum S. Mariæ à Rosâ assignatis eò loci, ubì postmodùm insigne Templum, pulcherrimumque Patrum prædictorum Collegium constructum est. Leges intèr, quas Divino dictante Spiritu D. Ignatius constituerat, ea non minima est, quòd Societatis Filii ubiquè locorum bonis litteris, optimis-

(a) *Memorial. ann* 1551. *fol* 58. (b) *Memor. ann* 1552 *fol.* 64.
(c) *Faustini*, *Historia di Ferrara*, *e Guarini*, *Chiese*, *libr.* 2.
(d) *Faustini*, *ubi suprà*. (e) *Faustini*, *ubi suprà*.
(f) *Guarini*, *Chiese*, *libr.* 4. (g) *Faustini*, *detto*, *libr.* 1.

misque moribus juventutem instituant, nullam ab Hominibus, totam à Deo laboris mercedem expectantes. Tùnc igitùr admissis, seù potiùs constabilitis ab Hercule Societatis Patribus, eorum, aliorumque Sanctissimorum Ordinum vigilantiâ Cives nostri ad meliorem redacti frugem, Adolescentuli scientiis, ac piétate formari cœpti, quòdque maximum beneficiorum est, omnis Hæreticæ contagionis timor statìm exulavit: Renata ipsa Ludovici XII. Galliarum Regis filia, Herculis Ducis conjux Calvinianæ Sectæ incauta virus ebiberat, clàmque Sectariis favebat; quapropter nonnulli Calvini asseclæ in Aulam nostram irrepserant, jàmque Aulicorum sexus utriusque quorumdam, Litteratorum præsertìm animos infecerant, aliis pestem communicaturos, nisì Herculis auctoritas, indefessa Animadversorum in hæreticam pravitatem cura, ac Patrum Societatis charitas cæteris prospexissent: Hanc Renatæ labem, pòst ejusdem laudes, modestè, ut subditum decebat, carpit Jacobus Lebetius Lavezoli noster, in primo Carminum suorum libro, cui titulus *Helicon* ad Herculem II. Ferrariæ Ducem hisce carminibus.

Hunc etiàm ornabit thalamis Hymeneus honestis,
Christicolumque omnis suberit cui Gallia, regis
Connubio junget stabili, natamque Aloysii
Adijciet, propriamque viro dabit Iræneam,
Fæmineum decus, atquè ingens quæ gloria sæcli,
Ætatisque suæ, quæ sola hoc Principe digna
Sit tanto: nì fortè mala, ehèu, pocula Circes
Imbibat, ac se se monstris immisceat atris,
Et pravo sanctos infuscet dogmate ritus,
Simplicitate suâ, atquè dolis elusa malorum
Illa hominum; Deus infastum quod maximus omen
Optimus avvertat.

Ità Lebetius Poeta de Renatæ prævaricatione; sèd apertiùs, liberiusque Historici, apùd quos in confesso est, Calvinum è Galliâ Ferrariam venisse, & clàm per dies aliquos in Renatæ Aulâ constitisse: Non adeò tamèn latere potuit, quìn Dux nefarij hominis præsentiam, audaciamque persentisceret, jamquè de eo actum erat, nisì ab Asseclis periculi certior factus Ducis iræ se properè subduxisset. Fugientem potentèr insecutus est Hercules noster, ut læthalis Hydræ capita igne conficeret, at magno Catho-

tholicæ Reipublicæ malo Principis sollicitudinem fefellit, flammasque promeritas devitavit: Ut autèm Aulæ, ac Urbis indemnitati prospiceret, ac quidquid hæresis irrepserat eradicaret, Renatam (*a*) ad dies aliquos seorsìm in Ducali Palatio, magnificè tamèn detinuit Hercules, Principes filias in Corporis Christi Monasterio ad tempus inclusit, totamque Ducissæ Familiam, quàm error polluerat, in Galliam remisit: Hæc autèm omnia cùm statìm post admissos Societatis Patres acta sint, eorum, magnâ saltèm
1554 ex parte id evenisse consilio creditum, & nostratum Historicorum aliquis apertè testatur: Magnas profectò grates Ferrariam Societati debere, haùd minimas rependisse fatendum est, in tribus illis Orbis luminibus Joanne Baptistâ Riccioli, Nicolao Cabeo, ac Daniele Bartoli, quos grato, lubentique animo Societati obtulit: His accessére etiàm Ferrarienses alii Societatis filii præclarissimi, hosque intèr, ut de cæteris taceamus, Prosper Malavolta, Hieronymus Zambotto, Marcus Antonius Vincenzi, Alexander Fiaschi, Alphunsus Novara, Franciscus Hercolani, Sigismundus Nigrelli, Julius Negri, Antonius Milesi, & ex viventibus Octavius Freguglia, Joseph Gregori, Bernardinus Arienti, Antonius Franciscus Bellati intèr Oratores eloquentissimus, aliique plures: Sed & aliud insigne amoris, ac grati animi argumentum statìm edidit Civitas; cùm enìm de Societate in Galliarum Regno primò
1555 admittendâ, stabiliendâque ageretur, Almæ Universitatis nostræ Lectores solemne, Patrum favore testimonium protulére, quod Hercule Duce curante Sorbonæ, Theologis exhibitum est, plurimùmque apùd eos momenti habuit, ut in Gallias Societas induceretur. Rem narrat, ac documentum transcribit laudatus Daniel (*b*) Bartoli, his verbis -- *Volle oltre di ciò il Duca, che à Teologi della Sorbona si mandasse un solenne giudizio fatto di noi dall'Università di Ferrara, la quale sotto que magnanimi Principi gareggiava in valor d'Uomini con le più rinomate d' Italia. Era in quel tempo Riformator dello Studio il Protomedico Anton Musa Brasavola, di nome, e di memoria anche oggidì gloriosa, e degnamente al merito del sapere, e de libri, per cui vien contato fra' migliori Trattatori, e Padri della Medicina. A lui, per cagion dell' Uffizio, fù commesso dal Duca, l' adunar con solenne chiamata l' Università de Maestri, & in ispecificandogli à che far di loro così adunati, che era aver-*

(a) *Faustini, Histor. di Ferrara, libr.* 1. (b) *P. Daniele Bartoli, Italia, libr.* 3 *cap.* 11.

averne in aperta dichiarazione, il bene, ò male, che lor paresse della vita, della dottrina, de Ministeri de Nostri, e reccarne à valida, e autorevol forma il commun loro giudizio. Confessa egli stesso, che à maniera di inorridito addimandò, come, e per cui, ò ignoranza, ò malizia possibil fosse metter in dubbio l'evidente, e abbisognar di giustificazione, di testimonianze, di prove, sopra qual sia la Compagnì di Gesù, la quale . . . . e proseguì dicendone quel che gli parve ancora da scriversi (come fece a' Dottori della Sorbona) lodi da non potersi quì rapportare, salvo alla modestia il suo dovere. Congregati adunque nella Chiesa di San Romano trentadue Dottori, e Maestri di quell' Università il dì ventesimo di Aprile dell'anno 1555. *eccone, per più vero scrivere il loro Giudizio, con le loro stesse parole: Contati per nome espresso à un per uno tutti, e trentadue, soggiunge il Cancelliero.*

Qui Domini Magistri omnes, uno ore, unoque animo, tamquàm eodem Divino afflati Spiritu in hæc verba prorupére -- Schola Jesu, & Societas, sicùt, & cæteræ aliæ debent, juxtà Christi documentum ex Operibus judicari. At omnes censuerunt, nihìl ab his fieri, quìn sit ob sanctitatem admiratione dignum. Nàm in primis liberales Artes, & utramque linguam, græcam dico, & latinam gratìs docent, & talibus moribus cereos Puerorum animos instituunt, ut nullus eorum sit, qui in puerili ætate senium contraxisse non videatur. Deindè publicè concionantur, Evangeliumque omni Creaturæ exponunt. Missarum solemnia celebrant, & nihìl intactum prætermittunt, quod ad Religionem attineat. Nàm & Xenodochia frequentant, ægros solantes, eos relinquunt probè ædificatos: quæ omnia ostendunt, ipsorum Opera an sint receptione, an repulsione digna. Itaquè conclude-bant, *si non essent in hàc almâ Patriâ, undiquè esse conquirendos, & nullis parcendo impensis, ad Urbem rectè ordinatam esse convocandos: ex eorum enìm conversatione tot prodeunt bona, ut nihìl melius inveniri possit. Hoc fuit de his Viris nostræ Universitatis Judicium, quod ad illos mittimus, ut ad viros probos, qui judicent, an sint ab Urbibus expellendi, an potiùs quærendi, & recipiendi, & sì non adsint, ubiquè Terrarum investigandi: nulli enìm ad hæc usquè tempora Urbibus magìs utiles istis, et magìs ad Christianam pietatem ædificandam necessarij.*

Così appunto i Maestri di quell'Università: e di essi, e del Duca Hercole vagliamì per isconto di gratitudine l'averne lasciata a' tempi avvenire questa riverente memoria. -- Hactenus Bartoli.

Cal-

Calvino, ac Calvinistis Urbe pulsis Julius III. Pontifex Romæ decessit, cui cùm à Sacro Cardinalium cœtu Marcellus Cervini fuisset successor datus, Hercules Romam petiit, ut ejusdem pedes oscularetur, seque, ac sua Apostolicæ Sedis patrocinio commendaret. Post hæc Viri duo celeberrimi ad legendum in Universitate nostrâ acciti, Perinettus Parpaglia Pedemontanus Juris Utriusque Interpres, qui etiàm Justitiæ à Consiliis fuit, & Silvius Antoniano (*a*) Romanus, *Poetino* vulgò dictus Humanarum, Litterarum professor; sed paulò (*b*) post publicæ in Gymnasio exercitationes intermissæ, Lectoribusque stipendia adempta, quorum in causâ bellum fuisse arbitramur, quod à Philippo Hispaniarum Rege Urbi nostræ parari (*c*) timebatur; nàm Dux cæteris posthabitis curabat, ut hanc imperii sui Metropolim, quâ facilior hostibus aditus patère posset, novis propugnaculis muniret: At dùm hæc agerentur, Venetorum, ac Ducis Hætruriæ operâ omnia pace composita; Eâ tamèn frui Hercules in terris minimè potuit, nàm febri correptus, quæ nullum malignitatis indicium præseferebat, repentè exarsit adeò, ut illum vixdùm extremis Ecclesiæ auxiliis roboratum enecarit; Magnum sanè Principem, omnibus, quæ Regem decent virtutibus decoratum: Has intèr clementia emicuit, quâ illatarum sibi injuriarum oblivisci consueverat, itaùt Historicus (*d*) noster scribere non dubitaverit, nullum fortassè Principum extitisse, qui Herculem, parcendo superaverit: Rebus Lycei nostri favit maximè, ac Litteratos summo sempèr in pretio habuit, cùm & ipse scientias sit sectatus, ac præsertìm solutâ Oratione, carminibusque Adolescens adhùc stylum venustè exercuerit. Justis extincto Principi de more persolutis, ejus cadàver in Ecclesiâ interiori Sanctimonialium Corporis Christi sepultum est, Alphunsoque II. defuncti Primogenito, per Galeatium Estensem (*e*) Tassoni Comitem Sapientum Judicem imperium solemnitèr delatum: Cùm igitùr tranquilla omnia in Urbe essent, Populusque ob Ducis inaugurationem lætaretur, Studium quoquè apertum est, stipendiis Doctorum unicuique restitutis: Hinc Joannes Baptista (*f*) Nicoluzzi, cognomento *Pigna* Ducalis Secretarius intèr Gymnasij Reformatores locum obtinuit, utquè Clarissimi Juris Consulti Ferrariensis Joannis Cesali, qui ad legendum in Ticinensi

---

(a) *Memorial. ann.* 1557., *fol.* 27. (b) *Mario Equicola, Annali, fol.* 133 (c) *Faustini, libr.* 1. (d) *Faustini, ubì suprà.* (e) *Faustini, libr.* 2. (f) *Memorial. ann.* 1560. *fol.* 24.

cinensi Lyceo conductus fuerat jactura repararetur, Juristarum Rotulo adscriptus est Joannes Franciscus Terzani Cremona insignis (*a*) Legum Interpres: Infaustum tamèn quid hoc eodem anno Humanarum Litterarum studiosis accidit, Scholæ enìm ad Peristylium Caligariorum positæ repentino (*b*) incendio conflagrarunt, quo loco paulò pòst ab Hominibus Artis prædictæ reparato, in superiori Peristylij parte, ubì Scholæ fuerant, elegans Oratorium in honorem D. Crispini Martiris constructum est. Id infortunij animos eorum, qui Rempublicam administrabant primùm solicitos reddidit, ut de Scholis omnibus uno, eodemque in loco statuendis cogitarent, quòd postmodùm actum est, ut infrà dicemus. Cùm autèm in hoc tempus incidant Equestria spe- 1561
ctacula, mirâ magnificentiâ Ferrariæ edita, eorumdem nudam saltèm mentionem facere pretium erit; horum autèm nonnulla quibusdam in Voluminibus publici juris factis descripta sunt, ut Ferrariensium studia non in Litteras tantùm, sed in Arma etiàm innotescant. Martiales animos, usquè ab Urbis origine nacti sunt Ferrarienses, eorumque virtus in posteros traducta adeò, ut maximam sempèr intèr cæteros Italiæ Populos, sivè in veris, sivè in ludicris certaminibus gloriam sint consecuti. Quo ad ludicra (horum ordinandorum Magister celeberrimus Thomas Bombagi Ferrariæ floruerat sæculo XIV., à Francisco Petrarcâ, in suis Epistolis, ut aliàs dicturi sumus, Roscio Amerino exæquatus) multa ab Estensibus Principibus, alia ab ipsis Ferrariæ Nobilibus, vèl ob insignes Nuptias, vèl ob Principum adventum, vèl etiam recurrente Baccanalium tempore celebrata sunt, de quibus singulis, præsertìm antiquioribus dicere missum facimus, ea tantùm, quæ sub Alphunsi II. Ducis imperio acta sunt recensentes. Anno igitùr 1561., dùm Mantuæ Dux Ferrariæ esset, lætis Baccanalium diebus, in magnâ Ducali Aulâ excantatum 1561
Gorgoferusæ Castrum regio sumptu erectum (*c*) est, ibidèmque à Ferrariæ Principibus, Nobilibus, ac Civibus hastis concursum, & id paritèr pòst dies aliquos, adstante Florentiæ Principe actum est ad *Feroniæ Montem*, quèm brevì lectissima Artificum manus Gorgoferusæ Castro, in Aulâ eâdem substituerat: Anno verò 1565., dùm Nuptiæ (*d*) intèr Alphunsum Ducem Ferrariæ prædictum, & Barbaram Austriacam celebrarentur, magnificentissi-

(a) *Dicto Memorial., fol.* 23. (b) *Memorial. dict., fol.* 24.
(c) *Faustini, Histor., lib.* 2. (d) *Faustini, ubi suprà.*

tissimum, cæterisque aliis præclarius Torneamentum, hoc verbo uti liceat, peractum fuit in Viridario, in quod ex Ædibus Ducissæ assignatis prospectus erat; ibì enìm arboribus cunctis solo exæquatis, pulcherrimum *Amoris Templum*, undè ludo nomen, Palatia, Montes, Nemora, Prata, aliaque id genus excitata sunt, ibiquè à centum Ferrariæ nobilissimis equestri partìm, partìm pedestri pugnâ dimicatum est, tot, tantisque Decertantium apparatu, Excantationum miraculis, Monstrorum varietate, rerum Metamorphosi, Nympharum, Pastorumque condecoratione, facularum (noctù enìm spectaculum actum est) multitudine, eoque suavissimo Vocum, Tubarum, Fidiumque concentu, ut Principes ipsi, Populique, qui undequaquè convenerant in admirationem rapti, ac velùti sensibus abalienati, augustius nihìl vidisse, nèc visuros umquàm sperare se se profiterentur. Sed elegantissimam spectaculorum trium prædictorum descriptionem unico volumine italicè scripto Ferrariæ edidit anno 1566. Anonymus Auctor, qui Joannes Baptista Pigna communitèr creditur. Anonymo eidem asseritur etiàm descriptio, Ferrariæ quoquè typis data regii alterius spectaculi, noctù exhibiti in Foveis Urbis nostræ, tumulum versùs, quem nos *La Montagnuola* nuncupamus, anno 1569. ob adventum (*a*) Serenissimi Caroli Austriæ Archiducis: Insula mirâ arte Aquarum in medio constructa, ac in eâ Castrum pulcherrimum assurgebat, quod magicis præstigiis excitatum fingebatur; illìc verò lectissimi Principum, ac Nobilium Ferrariensium, loco circùm undiquè facibus innumeris coruscante incantamentum dissoluturi dimicarunt; sed celebritatis lętitiam Equitum sex præclarissimorum, Guidonis scilicèt, & Hannibalis Bentivoglio, Herculis Montecucolo, Nicolucij Rondinelli, Hannibalis Estensis, & Herculis Bevilaqua interitus funestavit; hi enìm cùm ab Urbis muro in cymbam descendissent armati, ut in Insulam traijcerent, quoddam strepitu in superiori muri parte audito, repentino perculsi metu, ne pinnæ in cymbam, quæ nondùm loco mota erat deciderent, omnes in adversum naviculæ latus se recepére, quaproptèr eâ nimio inversâ pondere, miserrimè submersi sunt. Sed & annis 1579. in magno Theatro ad Ducale stabulum, & 1585. à Nobilibus hastâ concursum est, ac ad metam (*b*) convolatum; quinimmò anno 1594. ipsæ etiàm Nobiles Fœminæ, Equitum instar venustè armatæ ad tibiarum leges

(a) *Faustini, libr. 2.* (b) *Faustini, libr. 2.*

ges choreis luserunt, innocua interdùm spicula (*a*) in eos, qui aderant, Maurorum more jaculantes. Nèc tantùm equestribus studijs florebat Civitas, sed omnia etiàm Alphunso II. imperante, musicis concentibus resonabant: Quotquòt utriusque sexus Musici, vel canendi, vel psallendi arte in Italiâ primas obtinebant, sedem Ferrariæ constituerant, nullumque ferè Nobilium Civium reperisses, qui non Musicæ operam daret: Omnia itèm Sanctimonialium (*b*) Cœnobia, Duce ipso suadente studium hujusmodi coluére adeò, ut Musicis earumdem choris nihìl suaviùs exaudiri posset. Quid verò de Theatrorum Ferrariensium in illud tempus amplitudine, pulchritudine, magnificentiâ dicendum foret? quid de Drammatìbus frequentissimo Exterorum concursu musicè recitatis? omnia cùm paucis complecti nequeant, nostrum ad argumentum revertimur, hoc dumtaxat adijcientes, Aulam scilicèt Ferrariensem cæteris Italiæ omnibus splendidiorem extitisse, aliasque magnifica agendi ab eâ exemplum fuisse mutuatas. Rotuli intereà Doctorum clarissimorum, tàm exterorum, quàm nostra- 1561
tum copià locupletabantur: Primos intèr recensemus Joannem (*c*) Baptistam Laderchi de Imolâ; intèr Ferrarienses verò Prosperum Pasetti, Hyppolitum Riminaldo, & Joannem Roncagalli omnes Juris utriusque consultissimos. Ingens etiàm Universitatis nostræ hæc laus fuit, quòd ex eâ assumerentur Viri præstantissimi, ut in celebrioribus Gymnasiis publicè docerent; id autèm per hoc tempus accidit Joanni (*d*) Baptistæ Giraldi Ferrariensi, Cinthio nun-
cupato, qui in Sabaudiam se contulit, ut ejusdem Duci, à quo 1563
fuerat ad legendum invitatus morem gereret: Nè tamèn quidquàm Lyceo nostro ademptum videretur curavit Civitas, Antonio
(*e*) Montecatino Philosophiæ, ac deincèps Astrologiæ Cathedram 1564
conferendo; is verò injuncto sibi muneri adeò par fuit, ut cognomento *Philosophus* omnium consensu fuerit appellatus: At se-
quenti anno Dominicus Bondè Ferrariensis, unus ex Universitatis 1565
nostræ in Philosophiâ, & Medicinâ Lectoribus, latinarum, græcarumque Litterarum peritissimus, morte sublatus est: Ingenuis fuit ille moribus, ac in ægenos magnificus, quibus etiàm decedens majorem, uberioremque assis sui partem postremis tabulis reliquit: Sacrarum hic quoquè (*f*) Litterarum Lecturæ, quæ ad nostra

(a) *Faustini*, *libr.* 2. (b) *Faustini*, *loc. cit.* (c) *Memorial. ann.* 1561. *fol.* 27. (d) *Memor. ann.* 1563. *fol.* 27. (e) *Memor. ann.* 1564. *fol.* 19. (f) *Guarini*, *Chiese*, *libr.* 3.

nostra usquè tempora, singulis anni Festis diebus in Cathedrali Ecclesiâ exercetur Institutor fuit, libris centùm Ferrariensis monetæ quotannis Lectori assignatis, proùt constat ex ejusdem testamento, per Hieronymum Terzani Cremona Ferrariæ Notarium recepto: Bondè cadaver in D. Dominici Æde tumulatum est antè Sacellum olìm D. Petri Martyris, nùnc S. Dominici, Sepulcrali operculo Disticon insculpto unà cùm eleganti Epitaphio, quod duobus græcis carminibus concluditur, in Guarini citato opere extantibus: Epitaphium verò est hujusmodi.

D. O. M.

Dominici Bondii quì à primâ adolescentiâ Græcis, Latinisque litteris politissimè imbutus, ingenii, atquè industriæ laude sempèr claruit. Philosophiam verò Medicinamque Ferrariæ multos annos publicè profitendo acutissimè, diligentissimè, atquè integerrimè, cum omnium favore docuit, ac exercuit, de universâ Auctorum antiquitate, ut de suâ ipsiusmet ætate optimè meritus, nisì fortè nullo tantæ eruditionis superstite monumento ambitionis etiàm aliquid in modestissimo viro desiderare possit posteritas.

In Sepulcrali Lapide.

Dominicus Bondius Medicus, quisquis ac Philosophus.
Mì Domus hæc requies curarum sola mearum,
Omnibus una meis certa Medela malis.
Vitam vixit ann. XLIX. Men. III., die XX. Mortem obiit
V. Idus Julij Anno MDLXV.

Intereà cùm Reipublicæ Moderatores arbitrarentur, ad majorem Studii majestatem pertinere, si publicæ Scholæ per Urbem dispersæ in unum cogerentur, ubi aptè, & prò rei dignitate id fieri posset conquirebant; multis idcircò ædibus consideratis, ea tandèm opportunior visa est, quàm, sub Divi Clementis Paræciâ Albertus Estensis Marchio Ferrariæ Dominus construi curaverat, quamque nos *Paradisi* Palatium appellamus: Amplum illud satìs, Palæstrisque ibidèm Facultatum unicuique parandis aptissimum, quìn etiàm celebritatis ergò cæteris omnibus anteferendum videbatur; in eo enìm hospitio olìm receptos (*a*) constat Balthasarem Cossa Cardinalem (posteà Romanus Pontifex sùb Joan-

(*Guarini*, *Chiese*, *libr.* 4.

Joannis XXIII. nomine dictus est) dùm prò Sede Apostolicâ ad
Nicolaum III. Estensem legatione fungeretur, ac deinde Joannem
Paleologo Græcorum Imperatorem, dùm Ferrariam Œcumeni-
co Concilio interessendi gratiâ se contulisset: Re approbatâ, fa- 1567
cilè convenit cùm Hippolyto Estensi Cardinali amplissimo, cujus
Ædes in censu erat, ut eam, annuâ sub (*a*) præstatione Scu-
torum octuoginta de auro in aurum, ad Lycei publici usum lo-
caret: Quoniàm verò intèr Partes stipulatum, ut in Festo S. Mi-
chaelis conductio exordium sumeret, jamquè Studiorum inchoan- 1569
dorum tempus imminebat, Joannis Antonii Rondinelli Sapien-
tum Judicis curâ, statìm (*b*) cubicula novem, in inferiori, alia
in superiori Palatii parte, ac laqueatum atrium in usum Scho-
larum totidèm immutata sunt, scamnis, exedrisque instructa:
His omnibus oportunè paratis ibidèm in Festo D. Lucæ Studio- 1567
rum universorum Sedes constituta est, veteribus Scholis Jurista-
rum, Artistarum, Rhetorumque Cœnobiis D. Francisci, D. Do-
minici, ac Caligariorum Arti respectivè resignatis: Quò loci
Scholæ D. Dominici reperiebantur, Beati Caroli Borromei So-
cietas sacro Rosarii Sodalitio aggregata, anno 1571. Oratorium
(*c*) construxit, sed cùm post annos triginta graves intèr eam,
ac S. Dominici Fratres controversiæ essent obortæ, loco cedere,
diùque sedem querere coacta est, donèc pietate, ac sumptibus
Caroli Emanuelis Pio de Sabaudiâ Ferrariensis Cardinalis amplis-
simi elegans dictæ Societati Ecclesiâ à fundamentis, sub D. Ca-
roli titulo fuit excitata anno 1613., propè Templum D. Annæ,
ubì anteà Sacellum parvum SS. Apostolis Philippo, & Jacobo
dicatum cernebatur; dictum verò Rosarii (*d*) Oratorium Ve-
nerabilibus in Hæreticam pravitatem Animadversoribus anno 1614.
traditum est, prò causis sacri Tribunalis ibidèm pertractandis,
ut patebat ex sequenti inscriptione, quæ usquè ad ætatem no-
stram supèr januâ superioris Atrii legebatur.

D. O. M.

Paulo V. P. M. sedente, Horatio Spinolâ Legato Ferrariæ, Hæ Ædes, olìm Artium Lectoribus Publici Gymnasii Ferrariensis, deinde annis quadraginta Confratribus S. Rosarii concessæ. Postremò in multis

O *restau-*

(a) *Memorial. ann* 1569. *fol.* 25. (b) *Memorial. sud fol.* 3.
(c) *Guarini, Chiese, libr.* 4. (d) *Andrea Borsetti, Supplemento all'Histor. del Guarini delle Chiese di Ferrara, fol.* 49.

restauratæ Sanctissimæ Inquisitioni causis pertractandis perpetuò dicatæ 1614. Fr. Jo. Baptista Scarella Brixiense Inquisitore Ferrariæ, & ad hanc comodiorem, & ampliorem formam redactæ 1662., Fratre Casimiro de Cremonâ S. T. M. Inquisitore.

Sed Ædes hujusmodi temporis injuriâ læsas, situque squallidas paucis retrò annis reparare, ac reformare aliquantulùm aggressus est Reverendissimus Pater Hermes Visconti Mediolanensis Inquisitor, deindè verò opus vix inchoatum nobilissimè absolvit, ornavitque adeò ejusdem successor Reverendissimus Pater Andreas Cortini Foroliviensis, summæ Vir doctrinæ, ac humanitatis, ut ejusdem curæ, sumptuique omnia prorsùs accepta referri debeant: Hujus autèm nuperrimæ reformationis occasione vetus monumentum prædictum deletum est, novumque aliud in parvo quoddam cubiculo substitutum. Circà memorata translationis Scholarum tempora (annus præcisè ignoratur) mors contigit Petri Castagna natione Hispani, recolendi nominis Medici, quem, estò intèr Gymnasii nostri Lectores locum habuisse minimè reperiamus, tamquàm de Ferrariensi Republicâ optimè meritum præterire nefas duximus: Hic, usque de anno 1528. ab iis, qui Patriæ præerant magnis stipendiis ad annos viginti conductus fuerat, ut pestis morbo correptis mederetur, quâ in curâ plurimùm excelluit, eo quià nobilissimum illud Antidotum *Olio contro Peste* vulgò nuncupatum, éjusdemque conficiendi artem unicus possideret. Conductione (*a*) expletâ, Ferrariâ discesserat, quò tandèm iterùm se recepit anno 1561. animo permanendi, modò honestam ab Urbe conditionem consequi posset: Propterea Joanni Antonio Rondinelli Sapientum Judici, ac Magistratus Sapientibus supplicem libellum obtulit, quò se, ac Joannem Paulum Castagna filium, in Pestiferatorum curâ perpetuò operam daturos pollicebatur, nec non se Antidoti prædicti conficiendi arcanum ipsis, publico nomine aperiturum, dummodò sibi suburbanus locus, *Il Boschetto delli Ammorbati* nuncupatus in annos viginti fruendus traderetur: sed præstat ipsas audire preces, proùt extant in Decreto Magistratus edito die 6. Novembris 1561.

Molto

(a) *In libr. Deliberat. Public. anni* 1561. *pag.* 115.

Molto Magnifico Signor Gio. Antonio Rondinelli dignissimo Giudice &c.

Essendo io Pietro Castagno Medico della Peste desideroso gratificar questa Magnifica Communità de Ferrara, per la affezione hò sempre havuto à quella, & anche per desiderare far cosa grata à V. S., serò contento perseverar nella condotta, e obligo de medicar questa Città, per tempo de Peste, senza che mi sia dato li Salarij passati, ne manco gravar essa Communità de Salario alcuno per l'avvenire, però con li patti, et condizioni infrascritte.

In prima io domando, che mi sia dato il Boschetto delli Ammorbati in godimento, con tutte le sue pertinentie, e intrade libero, & exente per anni XX. continui prossimi avvenire, con patto, che se frà detto tempo io morissi, che io ne possa disporre fino à tanto saranno finiti detti anni XX., mà però quella tal persona, che havrà causa da me, habbia la medema obligazione di medicare, che ho io in esso tempo de anni XX.

Itèm mi obligarò in tempo de Peste, che Dio nol voglia, medicare li appestati nella Città de Ferrara.

Itèm che in esso tempo de Peste se possa prevalere la Communità delle Stantie di esso Boschetto senza danno del loco, et la stantia prima grande, dove abitarò io, non mi habbia esser impedita in conto alcuno.

Itèm per mostrar la mia cortesìa, et la benivolentia verso questa Republica, prometto voler revelare a V. S., et ad altri, che parerà a lei il Secreto de fare el composito contra Peste, con el vero regimento, facendo veder de passo in passo a V. S., et a chi lei piacerà farlo, et componerlo, facendolo notar al suo Notaro de punto in punto, si come se andarà facendo, et prometto serrare tutta quella quantità piacerà a V. S. appresso della Communità, come è solito.

Itèm, vivendo io, il detto Secreto del Composito non si habbia a publicare, anzi mettere in loco, dove io ne habbia una chiave, e V. S. un' altra.

Itèm, che tutto il Composito fatto, ò che si farà, io non ne habbia esser dispensatore, ma V. S., ò suoi Agenti, affine non si possa dire, che io facia marchantia di esso Composito, ma però in tempo di Peste io ne habbia avere, per bisogno delli infermi.

Itèm, che quelli vedranno fare detto Composito, sotto giuramento promettano non lo revelare ad alcuna persona, affine non si publichi nelli altri loci fuori del Dominio de Ferrara.

Itèm mi offerisco medicare liberamente ogni persona in tempo di

Peste, senza premio alcuno, ne chiedere cosa alcuna a persona, eccetto Hebrei, e Portughesi, et da quelle persone, che spontaneamente mi volessino usar cortesìa ne possa tuor, perche il medesimo ordine si osservò l'anno del 1528., promettendo aver bona cura alli appestati, et robbe loro, et delle altre cose a beneficio de questa Communità de Ferrara.

Itèm, che delle predette cose se habbi a fare publico Instrumento, in valida, et ampla forma per il Magnifico Signor Giudice de Savij, de quanto sara stabilito.

Notatu dignum pactum illud à Castagnâ appositum, de aliquid ab infirmis non petendo, Hebræis tamèn, Lusitanisque exceptis, quòd redolet Hispanum hominem, nationis utriusque, minimè amicum. Cùm autèm XII. Viralis Magistratus omnia, & singula oblationis capita ad trutinam revocasset, eaque Reipublicæ in utilitatem, ac decus cedere cognovisset, eadem firmandi, paucis tantummodò minimè substantialibus immutatis, Sapientum Judici provinciam reliquit, (*a*) quemadmodùm solemni stipulatione interveniente actum est. Quòd autèm ad Pestiferatorum nemus Castagna traditum spectat; illud in Cassanæ Villâ, ac parvâ quaddam Insulâ à Padi aquis circumseptâ situm erat: Hoc, Borsio Duce (*b*) imperante per Antonium Sandei Sapientum Judicem à Dionysio Specia comparatum fuerat, sumptibus Hæreditatis Peregrini Ponzinelli, qui decedens in mandatis dederat, Hospitale pro curâ Epidemicâ lue laborantium ex ipsius asse fundari, ut refert Peregrinus Prisciani, cujus verba infrascripta transtulit Guarini in suâ (*c*) Ecclesiarum Ferrariæ Historiâ.

Patres nostri, Borsio tùnc Duce, Policinio, quod in conspectu Ecclesiæ S. Matthæi, et B. Mariæ in Bethlem conspicimus, ab Dionysio Dionysii alterius Spetiæ acquisito, Epidemiëtas malignæ pestis Hospitale firmaverunt hæreditate Peregrini Ponzinellæ in eâ constructione erogandâ, ut moriens delegaverat pius vir ille.

Optimè autèm concordat cùm eo, quod de hac Nemoris acquisitione scriptum cernitur in Registro Publicorum (*d*) Decretorum anni 1466., ubì etiàm liquet, Hospitale D. Sebastiano Martiri

(a) *Deliberat. public.* 1561. *pag.* 115 (b) *Guarin. Chiese, lib* 6.
(c) *Idem d. loco.* (d) *Registr. public. Decret. anni* 1466. *pag.* 64.

tiri tùnc fuisse dicatum: Ære publico in ampliorem deindè formam redactum est, curâ Philippi Cestarelli Plebis Tribuni, qui in dicto nemore mansjunculas plùs quàm centum ægrotis recipiendis ædificari curavit, Xystumque longissimum, Septemtrionem versùs lateritiis innixum columnis addidit mansionibus omnibus adhærentem, itaùt ex earum unaquâque aditus ad ipsum pateret: Inscriptionem sequentem marmori insculptam, in quaddàm Xyxti prædicti parte suo etiàm tempore extitisse narrat Guarini, libr. 6.

Cùm pestilentiæ temporibus cognovisset Populus Ferrariensis plurimos inopiâ, aùt incuriâ perìre, hoc Hospitium ægris ex ærario ædificari statuit pietatis ergò, regnante Hercule Duce Secundo, Philippo Cestarello Judice Sapientum procurante, Anno Salutis MCCCCVIIC.

Loco igitùr Petro Castagna tradito, ille ut promissi fidem solveret anno 1561. methodum olei, seù Antidoti componendi, unà cùm regimine prò eo utilitèr adhibendo Sapientum Judici, Sapientibusque consignavit, ac in Capsulâ quaddam apùd Commune Ferrariæ deposuit, clavibus duabus clausâ, quarum una apùd Sapientum Judicem, altera apùd Castagna ipsum remansit, nè secretum, nisi secutâ ejus morte, juxtà conventa palàm fieret: At deindè anno 1564., libris sexcentum Ferrariensis monetæ, muneris titulo sibi persolutis arcanum manifestandi quibus libéret Castagna plenam, ac liberam (a) facultatem Judici, Sapientibusque impartitus est; quinimmò libras undecìm Antidoti ejusdem propriis sumptibus jàm confecti Communi Ferrariæ donò dedit: Illius verò conficiendi modus per Cæsarem de Sacrato Magistratus Ferrariæ tùnc temporis Notarium, de verbo ad verbum ab originali ipsius Castagna sumptus in Communis Tabulario diligentèr asservatur; continetur autèm in parvo quoddàm libello ex membranis confecto paginarum novem & triginta: In libelli exordio habetur Regimen, sivè methodus Auctoris Castagna, prò Antidoto adhibendo, in duabus chartis papyraceis typis impressum; ars compositi efformandi plenè, & dilucidè explicata subsequitur, dicti Cæsaris de Sacrato Notarij testimonio, annuloque roborata: Post hæc in eodem libello forma ponitur, pillulas quasdam conficiendi à tribus clarissimis Medicis

(a) *Deliberation. anni 1564. pag. 139., & seqq.*

dicis, adversùs Pestem excogitatas: Prima est celeberrimi Joannis Manardi Ferrariensis Regis Pannoniæ Medici, secunda Nicolai de Grottariâ Calabri, tertia Alphunsi Aloysii Carrara Alphunsi Regis Neapolis Medici, quibus Regna prædicta à morbi pestilentialis infectione servata sunt: Recenset tandèm libellus curas adversùs contagium summâ felicitate adhibitas in Flaminiâ, ac Piceno per Tiberium de Faventiâ, & per Anonymum quemdàm in Galliarum Regno. Ad nostra usquè tempora Olei prædicti *Contro Peste* arcanum, quod apud omnes ferè Orbis universi Populos maximo in pretio est apud Ferrariensem Rempublicam residet; illa verò cuicunque Pharmacopolæ conficiendi artem communicat, arctissimo tamèn, de non revelando juramento priùs exacto. Hæc de Petro Castagna satis sint, cujus obitum circà annum 1570. contigisse autumamus, eo argumento ducti, quòd Paulus Castagna filius, anno 1572. in quoddam (*a*) supplici libello, nemus prædictum Pestiferatorum respiciente, Patrem jàm è vivis excessisse asseruerit. Sed præstat ad annum 1569. revertamur,
1569 ut de ultimâ voluntate celeberrimi Juris Consulti Joannis Ronchegalli Nobilis Ferrariensis, Legum Studiosis favorabili aliqua attingamus: Is die 28. Septembris anni ejusdem, rogitu Raynaldi de Hectore Ferrariæ Notarij suum, cùm quo decessit Testamentum condidit, ac in eo, post Hæredis institutionem, ac substitutiones varias instituit, & substituit unum Legum Doctorem, sivè Scholarem Ferrariensem, his verbis:

Et ubi non extarent Filii dicti D. Hippolyti qualitatis prædictæ, & observantes in casibus prædictis conditionem prædictam, vel extarent, & posteà quandocumque decederent omnes, & eis omnibus defunctis, tùnc, & iis casibus, vèl eorum aliquo Testator ipse voluit, & ordinavit, eligi unum ex Doctoribus pauperioribus, & junioribus Almi Collegii Juristarum Ferrariæ bonis litteris, & moribus imbutum, & bonæ spei excellentiæ futuræ, & ubi non extaret Doctor dicti Collegii qualitatum prædictarum, mandavit eligi unum Scholarem Ferrariensem Legum Professorem, qui sit bonis moribus, & litteris imbutus, ac bonæ spei excellentiæ futuræ, & qui indè efficiatur Doctor Legum, & hanc electionem fieri voluit per Reverendissimum Dominum Episcopum Ferrariæ, qui tùnc temporis fuerit prò unâ voce, per prædictum Collegium Juristarum prò aliâ voce, & per Magnificos Do-

(a) *Deliberat. Public. anni* 1572. *pag.* 40.

Dominos Consiliarios Signaturæ, & Justitiæ Illustrissimi D. N. Ducis Ferrariæ prò aliâ voce, & casu quò duæ voces non concordarent, imbussolentur, & imbussolari debeant illi tres qui proponerentur, & extrahatur unus sorte, qui extractus sit electus, & habeatur prò electo ab omnibus, & quandocumque decedente, sìc concorditèr, vèl per imbussolationem electo, vel eo electo, ejus culpâ, deserente studium Legum, idque non exercente, intentio enim dicti Testatoris est, ut ipse electus publicè in Scholis legat, Doctorque Excellentissimus efficiatur, fiat per prædictos electio, vèl extractio alterius Doctoris, vèl Scholaris qualitatum prædictarum bis modo, & formâ, quibus suprà dictum est, quo mortuo, vèl deserente studium Legum, ejus culpâ, & ut suprà, vèl nòn succedente Doctore Excellentissimo, ut suprà, eligatur alius Doctor, sivè Scholaris qualitatum prædictarum bis modo, & formâ, quibus suprà dictum est, adeò quod sempèr in perpetuum, absquè ullâ temporis præfinitione, mortuo uno electo, vèl deserente studium, aùt non succedente Doctore Excellentissimo, aliquo istorum casuum eveniente, fiat semper electio alterius Doctoris, sivè Scholaris bis modo, & formâ, & qualitatum, quibus, & ut suprà dictum est in primo electo, eosque omnes, tàm primum, quàm alios successivè usquè in infinitum sinè aliquâ præfinitione eligendos, ut suprà, instituit, & substituit ejus Hæredes universales, durante ejus, & eorum electione, & quousquè ipsa ejus, & eorum electio duraverit, eosque omnes, tàm primum, quàm alios successivè eligendos, ut suprà, gravavit ad se vocandum, & vocari faciendum de ejus Testatoris Familiâ, & ad utendum ejus Signis, & ut suprà, & ubi aliquis ex dictis electis non ferret Cognomen, & Signa prædicta, & defecerit in legendo publicè in Scholis, ejus culpâ, vèl legeret, sed tamèn juditio prædictorum Dominorum, qui eligere debent, non esset futurus Doctor Excellentissimus, tùnc, & bis casibus advenientibus, vèl eorum aliquo adveniente, eum sìc electum privavit, & privat bonis ejus hæreditatis, & omninò mandavit, & mandat, alium eligi qualitatum prædictarum, eisdem modo, & formâ, & cùm obligationibus, de quibus suprà, & isto sìc electo non adimplente prædicta omnia, vèl non succedente Doctore Excellentissimo, fiat electio alterius qualitatum prædictarum, & iis modo, ac formâ, et cùm obligationibus, de quibus suprà, adeò quòd semper in perpetuum sinè aliquâ temporis præfinitione, et in infinitum adsit unus electus qualitatum, & bis modo, & formâ, quibus suprà dictum est, qui vocetur de Familiâ prædictâ, ejusque Signis utatur, & sit Doctor Excellentissimus, vel sit in spe succedendi Doctorem Excellentissimum.

O 4 Eva-

Evacuatis hæredum, ac substitutorum aliorum lineis à Roncagalli Testatore vocatis, jàm diù locus factus est substitutioni Doctoris, sivè Scholaris, de quibus in §. supradicto, quapropter multi Legum Doctores, & fortassè etiàm Scholaris aliquis abindè successivè usquè in hodiernam diem, juxtà Testatoris mandatum electi sunt à Vocalibus tribus ab eodem constitutis, scilicèt à Reverendissimo Ferrariæ Episcopo, â Collegio Juristarum, & à Rotâ, ni fallimur loco Consiliariorum Signaturæ, & Justitiæ celsissimi quondàm Ferrariæ Ducis, omnesque Hæreditatis commodis, Cognomine, & Signis Familiæ Roncagalli, eorum durante electione usi sunt. Nùnc Hæreditas est penès D. Joseph Minio Roncagalli J. U. D., ultimò electum, qui Romæ prò Ferrariense Patriâ Procuratoris munus in præsentiarum cumulatissimè exercet. Pòst annum verò 1569., in quem Ronchegalli prædicti Testamentum incidit, subsequentium Rotuli quosdam nobis celebriores Doctores exhibent, nempè Joannem
1571 Franciscum (*a*) Seraglio, virum in Philosophiâ, ac Medicinâ egregium, ad Lecturam Hypocratis græco idiomate, quod pro-
1572 bè callebat obeundam assumptum, Antonium Barisano (*b*) de Chio ad Cathedram Linguæ Græcæ promotum, celeberrimum-
1574 que, nèc prò meritis satìs laudatum umquàm Torquatum (*c*) Tasso, ad Sphæræ, atquè Euclidis Lecturam evectum. Deindè Carolum Regem Galliæ, Maximilianum Imperatorem Germa-
1575 nia fato ereptos ingemuére, quibus sibi affinitatum jure perti-
1576 nentibus Alphunsus Dux Ferrariæ parentandum censuit, quapropter Carolo (*d*) priùs, Maximiliano deindè in Cathedrali Ecclesiâ exequias apparatu splendidissimo celebravit, postremiquè in laudem Orationem è suggestu habuit insignis in Gymnasio nostro Litterarum Humanarum Doctor, ac Ferrariæ decus Eques Joannes Baptista Guarini junior. Ab his autèm secundo labente
1578 anno, Francisco (*e*) Patrizi de Clissâ (trium, qui eodem hoc nomine, ac cognomine appellantur celebrior hic fuit, ut fusiùs suo loco dicemus) Viro omnium consensu sapientissimo Philosophiæ Cathedra collata est. Hic autèm usquè à primo suæ conductionis anno scientiam hujusmodi juxtâ Platonis mentem docuit, quòd Urbi nostræ tùnc temporis peculiare fuisse memoratur,

(*a*) *Memorial. dell'anno* 1571 *fol.* 10   (*b*) *Memorial del* 1572 *fol.* 22.
(*c*) *Memorial del* 1574. *fol* 20.   (*d*) *Faustini, Histor. di Ferrara, libr* 2.
(*e*) *Memorial.* 1578. *fol.* 22.

tur, cùm in cæteris Italiæ Universitatibus Aristotelis doctrina
obtinéret. Nova quoquè selectissimorum virorum copiâ Gymna-
sium floruit, Municipiis ipsis ejusdem ad augendam dignitatem
concurrentibus: Cæsar (*a*) Cremonini Centensis nulli Philoso- 1579
phorum suæ ætatis secundus, Alexander (*b*) Galvani itèm
Centensis peritissimus Legum Interpres, Julius Oricalchi, seù 1581
Recalchi (*c*) Ferrariensis egregius Philosophiæ, ac Medicinæ
professor, Hieronymus (*d*) Bissaccioni Æsinus, Camillus (*e*) 1582
Coccapani Mutinensis, Joannes Jacobus (*f*) Orgiazzo Gallus, 1584
omnes præclari nominis Rhetores Rotulis nostris adscripti sunt. 1586
In tantâ rerum felicitate hoc dumtaxàt Universitatis nostræ am-
plitudini deerat, quòd Sedem propriam non haberet, res enìm
periculi plena videbatur, eam in alienis ædibus congregari, un-
dè prò Domini arbitrio deturbari posset; idcircò Comes Alphun-
sus Estensis Tassoni Sapientum Judex, Ducalisque Consiliarius,
Magistratu unanimitèr approbante, de Æde Paradisi, ad quam
Scholæ, ut diximus anno 1567. fuerant translatæ ære publico ab
Aloysio Cardinali Estense Hippolyti Cardinalis hærede compa-
randâ consilium iniit; cùmque alienare paratum comperisset, fa-
cilè de pretio conventum, quod in summâ scutorum quinque
millium auri à libris sex Ferrariensis monetæ prò scuto quoli-
bet pactum est; quoniàm verò pecuniæ minimè in promptu e-
rant, à Sacro Pietatis Monte Studii nomine mutuo acceptæ,
præstitâ tamèn (*g*) priùs cautione de restituendo, quòd religiosè
observatum, mediante Collectæ ordinariæ anni 1586. augmento 1586
usque ad summam solidorum quadraginta prò quolibet Æstimi
civilis denario: Emptionis, ac solutionis prædictæ publicum ex-
tat Instrumentum, rogitu Michaelis Salani Ferrariæ Notarii, sùb
die 21. Januarii anni ejusdem 1586. Cùm autèm contractus sti-
pulatio intèr Sapientum Judicem, ac Cardinalis Romæ degen-
tis Procuratorem eâ sùb pactione fuisset concepta, ut intrà men-
sem Aloysius quidquid ejus nomine gestum fuerat ratum habe-
ret, propptereà instrumento per Antonium Guidotti Romæ No-
tarium die 4. Februarii anni ejusdem 1586. recepto, cuncta Car-
dinalis amplissimus approbavit: Authenticum hujus ratificationis
exem-

(a) *Memorial del* 1579 *fol* 16. (b) *Memorial* 1581. *fol.*
(c) *Memorial. ann* 1579. *fol* 16. (d) *Memorial* 1582 *fol.* 18.
(e) *Memorial* 1584 *fol* 38 (f) *Memorial.* 1586. *fol.* 42.
(g) *Memorial. dell'anno* 1586. *fol.* 2., *e* 49.

exemplar, in quo venditionis Instrumentum de verbo ad verbum translatum est Reipublicæ nostræ in Archivio servatur, ejusque talis est tenor.

In Nomine Domini: Amen. Præsenti publico Instrumento cunctis pateat evidenter, et sit notum, quòd Anno a Nativitate D. N. Jesu Christi millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, Indictione decimâ quartâ, die verò quartâ mensis Februarii, Pontificatus Sanctissimi in Christo Patris, et D. N. D. Sixti Divinâ providentiâ Papæ Quinti, anno primo. In mei Notarii publici, testiumque infrascriptorum præsentiâ personalitèr existens Illustrissimus Princeps, et Reverendissimus D. D. Aloysius Tituli S. Mariæ in Viâ Latâ Diaconus Cardinalis Estensis nuncupatus, habens plenam notitiam, et certam scientiam de venditione cujusdam sui Palatii del Paradiso *nuncupati, positi in Civitate Ferrariæ, in Contratâ S. Agnetis juxtà sua notissima latera, de expresso ordine, et mandato ipsius Illustrissimæ Dominationis factâ per Illustrem D. Comitem Alexandrum de Comitibus Massæ procuratorio nomine, et cùm promissione de rato ad favorem Illustrissimæ Communitatis Ferrariæ, et prò eâ valdè Illustri Dom. Comiti Alphonso Estensi Tassono Consiliario Status Serenissimi D.D. Ducis Ferrariæ, ac Judici Duodecim Sapientum, prædictæ Illustrissimæ Communitatis nomine stipulanti, et acquirenti prò pretio Scutorum quinque millium ad rationem solidorum septuaginta sex Marchesanorum prò quolibet Scuto, ità jàm convento, et definito cùm Illustrissimâ D. Isabellâ de Bendedais; et quòd pretium fuit integrè solutum nomine dictæ Communitatis in manibus Magnifici D. Pauli Zerbinati publici Campsoris Ferrariæ, et Thesaurarii ipsius Illustrissimi, et Reverendissimi D. Cardinalis; et quia in tractatu de vendendo dicto Palatio eidem Illustrissimæ D. Isabellæ, concedebatur illi dilatio trium annorum ad solvendum Scuta duomillia, et eadem Illustrissima Communitas totum solvit in Contanti, et proptereà ne damnum patiatur, conventum fuerit pro interesse hujusmodi pecuniarum anticipatè solutarum eidem Illustrissimæ D. Communitati solvere Scuta octuaginta similia in termino trium annorum proportionabilitèr, et cùm aliis pactis, et capitulis, de quibus in publico indè confecto Instrumento per acta D. Michaelis Salani Notarii Ferrariensis, sub die vigesimâ primâ Mensis Januarii ultimò præteriti, cujus Instrumenti tenor est, qui sequitur, videlicèt: IN CHRISTI NOMINE. Amen. Anno ejusdem Nativitatis millesimo quingentesimo octuagesimo sexto, Indictione quartâ decimâ, die vigesimâ primâ Mensis Januarii Ferrariæ, in Offitio Duodecim Sapientum Communis*

Fer-

Ferrariæ sito intrà mœnia Curiæ Ducalis, in Camerino dicti Offitii; præsentibus Testibus vocatis, et rogatis Egregio Viro D. Cæsare de Sacrato filio D. Melchioris, Notario, et Cive Ferrariensi de Contractâ S. Stephani, et D. Vincentio filio D. Jacobi Philippi a Caligis; Cive Ferrariense de Contractâ Policinii S. Antonii; et aliis. Valdè Illustris D. D. Co: Alexander filius qu. D. Comitis Achillis ex Illustribus D. D. Comitibus Massæ, habitator Ferrariæ in Palatio Episcopali, Commissarius generalis, et Procurator Illustrissimi, et Reverendissimi D. D. Aloysii Estensis Tituli S. Mariæ in Viâ Latâ S. R. E Diaconi Cardinalis de Este nuncupati, agens procuratorio nomine prædicti Illustrissimi, et Reverendissimi D. Cardinalis, et vi ejus Mandati, quod habet ad plura negotia rogati per egregium virum D. Lucam de Zanino Notarium Publicum Ferrariæ anno Domini 1581. die vigesimâ nonâ mensis Aprilis, et ut ipse D. Lucas præsens celebrati bujus Instrumenti publici attestatus est, et in specie virtute quarumdam litterarum ejus Illmæ Dominationis, et ejus manu signatarum, Dat. die quarto mensis Decembris anni 1585. proximè lapsi, et die quarto mensis, & anni prædicti; Quæ omnia quidem capita agentia de vendendo Palatio infrascripto in fine Instrumenti describentur, factâ prius diligenti auscultatione cùm Originalibus à me Notario visis pœnès dictum valdè Illustrem D. Commissarium Procuratorem existentibus, et proùt d. D. Commissarius etc. Testium supradictorum, et aliorum & c. Hoc Instrumento Titulo venditionis jure proprio, et in perpetuum dedit, vendidit, et traddidit Illmæ Communitati Ferrariæ, et prò eâ valdè Illustri D. D. Comiti Alphunso Estensi Tassono Consiliario Status Serenissimi D. D. Ducis nostri, et Judici Duodecim Sapientum prædictæ Illmæ D. Communitatis, præsenti, ementi, stipulanti, et recipienti prò eâ §. Palatium ipsius Illmi, et Revmi Cardinalis del Paradiso *nuncupatum, cupatum, muratum, et solaratum, cùm Curte, et Viridario, et omnibus suis immunitatibus, et exemptionibus, et quibuscumque aliis suis pertinentiis, et ad illud quomodolibèt spectantibus, non comprehensis tamèn cantinis, et horreis positis ex opposito dicti Palatii, et separatis ab ipso, positum in hac Civitate Ferrariæ in Contratâ S. Agnetis, juxtà uno capite, et ambobus lateribus vias Communis, altero capite prò parte Magnificos de Ariostis, et prò parte . . . . vèl juxtà alios suos plures, meliores, et veriores confines, si qui forent, et esse reperiantur. §. Et rem prædictam prædictus valdè Illustris D. Commissarius, et Procurator vendidit prædicto valdè Illustri D. Judici, nomine quo suprà ementi, cùm introitibus, et exitibus suis, suisque certis, justis finibus, et coherentiis, et cùm omnibus, et singulis ad ipsam*

rem

rem ſpectantibus, et pertinentibus, et quæ habet in ſe, ſupèr, infrà, ſeù intrà ſe habitis in integrum, et cùm omni jure, actione, uſu, ſeù requiſitione ipſi Illmo, et Revmo D. Cardinali, et ipsâ re, vel ipſi rei modo aliquo ſpectantibus, et pertinentibus. §. Inſupèr prædictus valdè Illuſtris D. Comiſſarius Procurator, et venditor ut ſuprà, et ut ſuprà agens titulo, et ex causâ præſentis venditionis, et sùb prætio infraſcripto dedit, ceſſit, tranſtulit, atquè mandavit prædictæ Illmæ Communitati, et prò eâ prædicto valdè Illuſtri D. Judici, ut ſuprà recipienti omnia, et ſingula jura, omneſque, et ſingulas actiones reales, perſonales, utiles, directas, tacitas, expreſſas, ſivè mixtas, et cujuſcumque alterius generis, et ſpeciei, quæ, et quas prædictus Illuſtriſſimus, et Reverendiſſimus D. Cardinalis habet, habere poſſet, ſeù ſperaret in futurum in dicto Palatio, aùt ejus occaſione contrà ſuos authores, et quamcumque aliam perſonam, quæ de ipſo in totum, vèl prò parte illis renuntiaſſet. §. Et poſuit prædictus valdè Illuſtris D. Comiſſarius, et Procurator, ut ſuprà agens prædictam Illuſtriſſimam Communitatem, et prò eâ prædictum Valdè Illuſtrem D. Judicem Procuratorem irrevocabilem conſtituit, ut de cætero ipſa Illuſtriſſima Communitas, ſuo nomine proprio Juribus, et actionibus antedictis poſſit agere, experiri, excipere, replicare, conſequi, et ſe tueri, et omnia alia, et ſingula, tàm in Juditio, quàm extrà facere, & exercere, quæ, & quemadmodùm præſcriptus Illmus, & Revmus D. Cardinalis facere poterat, & antè præſentem contractum venditionis facere potuiſſet. §. Prò pretio, & mercato, jàm convento, definito, & declarato intèr prædictum valdè Illuſtrem D. Commiſſarium, & Procuratorem nomine prædicto, & Illuſtriſſimam D. Iſabellam de Bendedeis, relictam quondam Illmi D. D. Cornelii de Bentivolis Marchionis Gualterii, in tractatu venditionis dicti Palatii, quod pretium dicitur eſſe Scutorum quinque millium, & sìc definitum, & declaratum fuit intèr dictas partes, in ratione, & ad rationem ſolidorum ſeptuaginta ſex monetæ, pro quolibet Scuto: Quod pretium totum, & integrum, in præſentiâ Teſtium infraſcriptorum, et mei Notarii infraſcripti Magnificus Dominus Paulus Zerbinatus publicus Campſor Ferrariæ, et Theſaurarius prædictæ Communitatis, de pecuniis dictæ Communitatis penès eum exiſtentibus ad prædicti valdè Illuſtris D. Judicis mandata in ſcriptis habita, dedit, ſolvit, numeravit, dimiſit, et relaxavit prædicto valdè Illuſtri D. Comiſſario, et Procuratori præſenti, recipienti, et ad ſe trahenti, ac in ſuâ poteſtate retinenti in tot monetis argenti, et quæ Scuta quinque millia prædictus valdè Illuſtris D. Comiſſarius, et Procurator ſtatìm dedit, et conſignavit, ac reli-

quit

quìt penès prædictum Magnificum D. Paulum paritèr Thesaurarium prædicti Illmi, & Revmi D. Cardinalis ad creditum ejus Illustrissimæ Dominationis; Et quià in tractatu supradictæ venditionis cùm prædictâ Illustrissimâ D. Isabellâ, ipsa petebat dilationem trium annorum prò solutione Scutorum duorum millium pretii prædicti, quæ in promptu non habebat, & solvere volebat omni anno dictorum trium annorum ratam eorum, actum, & conclusum fuit, ut ipsa Illma D. Isabella deberet eos invenire sùb aliquo honesto interesse, partem cujus ipse Illmus, & Revmus D. Cardinalis solvere convenerat ipsi Illmæ Dominæ, quæ pars ascendebat ad summam duorum prò quolibet centenario dictorum duorum millium Scutorum pro dictis tribus annis tantùm extinguendo omni anno ratam, sicùt etiàm solvenda erat portio dictorum Scutorum trium millium; Ideò prædictus valdè Illustris D. Comissarius, & Procurator, qui notam habet mentem, & voluntatem Illustrissimi, & Reverendissimi ejus Domini, & à quo toto corde diligi hanc Communitatem certò scit, & libentissimo animo cognovit ex ejus litteris, & aliis argumentis velle, ut eundemet Contractum cùm eâ dictus valdè Illustris D. Comissarius peragat, quem initurus erat cùm prædictâ Illma D. Isabellâ, promisit, & convenit, agens procuratorio nomine, ut suprà prædictæ Illmæ Communitati, & prò eâ prædicto valdè Illustri D. Judici præsenti, & ut suprà stipulanti, & recipienti, eidem Illmæ Communitati, vel Agentibus prò eâ solvere eandem ratam, quam solvere convenerat ad utilitatem prædictæ Illmæ D. Isabellæ; hoc est scutos octuaginta valoris, de quo suprà in tribus annis proxime futuris, præsenti die cæptis, videlicèt in fine hujus primi anni Scutos quadraginta, in fine secundi Scutos viginti sex, & duos tertios, & in fine tertii Scutos tresdecim, & unum tertium, qui erunt prò parte sublevationis redditum pecuniarum, quas prædicta Illma Communitas accepit sùb honestis redditibus, pro præsenti acquisitione fiendâ, & quos solutura est. §. Et si dicta res, ut suprà vendita nùnc plùs dicto prætio valet, vel valeret, in modicâ, magnâ, vel maximâ quantitate, totum illud plus, quantumcumqùe sit, vèl fuerit, etiàm si excederet dimidium justi prætii, asserens prædictus valdè Illustris D. Comissarius, & Procurator, ut suprà agens, se scire, & cognoscere verum, & justum prætium, & valorem ipsius, & renuntians benefitio Leg. 2. C. de Rescind. vendit., proùt valdè Illustris D. Comissarius, & Procurator, ut suprà agens titulo, & ex causâ donationis intèr vivos, quæ nullâ possit injuriâ, ingratitudine, vèl offensâ revocari dedit, donavit, & remisit prædictæ Illmæ Communitati, & prò eâ prædicto valdè Illustri D. Judici, ut suprà stipulanti, & recipien-

pien-

pienti, pactumque perpetuum fecit de plùs aliquid non petendo occasione prædictâ, nec quæstionem aliquam ullo unquàm tempore movendo, nec moventi consentiendo. §. Dans, & concedens prædictus valdè Illustris D. Comissarius, & Procurator, ut suprà agens prædictæ Illustrissimæ Communitati, & prò eâ prædicto valdè Illustri D. Judici, ut suprà acceptanti liberam licentiam, & omnimodam potestatem, suâ propriâ auctoritate intrandi, standi, & apprehendendi tenutam, & corporalem possessionem dictæ rei, ut suprâ venditæ, ad habendum, tenendum, possidendum, vèl alienandum, & quidquid ipsæ Illustrissimæ Communitati, vèl ejus Agentibus deincèps placuerit perpetuò faciendum. §. Constituens se prædictus valdè Illustris Dom. Comissarius, & Procurator, ut suprà, rem prædictam venditam tenere, & possidere nomine prædictæ Illmæ Communitatis, quoùsque ipsa, vel ejus Agentes tenutam, & corporalem possessionem acceperint, & apprehenderint, quam cùm acceperint, eam ipsi relaxari promisit, nec non, & in vacuam, liberam, & expeditam possessionem inducere, & imponere, & inductam, & impositam, vel inductos, & impositos manutenere, & conservare omnibus ipsius Illmi, & Revmi ejus principalis sumptibus, juditiis, & periculis. §. Quam quidèm rem, ut suprà venditam prædictus valdè Illustris Dom. Comissarius, et Procurator agens procuratorio nomine prædicto, obligando prædicti ejus Illmi, et Revmi Domini Principalis omnia, et singula bona præsentia, et futura per se, et suos hæredes, promisit prædictæ Illmæ Communitati, et prò eâ præfato valdè Illustri D. Judici præsenti, et ut suprà stipulanti, et recipienti, tàm respectu proprietatis, quàm possessionis legitimè defendere, auctorizare, et disbrigare in Juditio, et extrà ab omni personâ, Communi, Collegio, & Universitate, omnibus ipsius Illmi, et Revmi ejus D. Principalis sumptibus, periculis, et expensis, et omnem litem, causam, molestiam, et controversiam, libellum, et totum onus causæ, si quæ fuerit mota, in se dicto nomine suscipere, defendere, prosequi, mediare, finire, et terminare, et in juditio, ac lite stare, et perseverare usquè ad finem litis, et causæ omnibus ipsius Illmi, et Revmi D. Cardinalis periculis, juditiis, et expensis. §. Remittens eidem Illustrissimæ Communitati òmne onus, et omnem necessitatem denuntiandi, et appellandi, quod, et quæ tempore litis motæ, vel alio quocumque tempore in casu evictionis de jure requiritur, in tantùm ut nullo unquàm tempore possit ullatenùs prò parte prædicti Illmi, et Revmi D. Cardinalis excipi sibi non fuisse denunciatum. §.Ptætereà prædictus valdè Illustris D. Comissarius, et Procurator agens in hac parte suo proprio nomine, et unà cùm eo valdè Magnificus D. Pochintestius

de

de Pochinteſtis, filius quondàm Domini Joannis Matthei, Civis Nobilis Ferrariæ de Contratâ Buccacanalium, ſcientes ſe non teneri, ſed teneri volentes, m ti cor m ſpontè, obligantes ſe, eorumque bona omnia, & ſingula præſentia, & futura per ſe, & ſuos hæredes, & principaliter, & in ſolidum, renuntiantes beneſitiis Novarum Conſtitutionum, et omni, ac cuicumque alio beneſitio, et Legum, ac Statutorum auxilio illis competenti, et competituro, certificati à me Notario infraſcripto reſpectivè quid ſint dicta beneſitia, et quid eis renuntiare importet; Spontè, et ex certâ eorum ſcientiâ, ac omni alio, quo potuerunt, et poſſunt meliori modo Promiſerunt prædictæ Illuſtriſſimæ Communitati, et prò eâ prædicto valdè Illuſtri D. Judici, ac mihi Notario infraſcripto præſentibus, et ſtipulantibus nomine, et vice ejuſdem Illmæ D. Communitatis, Quòd prædictus Illmus, et Revmus D. Cardinalis infrà terminum unius Menſis proximè futuri, hac præſenti die cœpti ratificabit, approbabit, et emologabit hanc præſentem venditionem, et omnia alia, et ſingula in præſenti Inſtrumento contenta de verbo ad verbum, etiàm per publicum, et ſolemne Inſtrumentum, per publicum Notarium rogandum, cùm clauſulis, bonorum obligationibus, renuntiis, pactis, pœnis, et aliis in ſimilibus tàm de jure, quàm de conſuetudine apponi ſolitis, et conſuetis; aliàs ipſi perpetuò teneri voluerunt de eorum proprio ut ſuprà principalitèr, et in ſolidum ad omnia, et ſingula in præſenti inſtrumento contenta, et promiſſa, ut ſuprà prædictæ Illmæ Communitati; et ſic promiſerunt, et convenerunt, ut ſuprà agentes, et obligantes eidem valdè Illuſtri Domino Judici, et mihi jam dicto, et infraſcripto Notario, ut ſuprà ſtipulantibus. §. Quod inſtrumentum Ratificationis in publicam, & authenticam formam relevatum, & cùm litteris legalitatis tradere, & conſignare promiſerunt prædictæ Illuſtriſſimæ Communitati, & prò eâ dicto valdè Illuſtri Domino Judici, vèl alii ejus legitimo agenti infrà terminum prædictum, omnibus eorum ſumptibus, & expenſis. §. Et inſupèr convenerunt ipſæ partes, ut præſens inſtrumentum extendi poſſit ad ſenſum Sapientis eligendi prò parte dictæ Illuſtriſſimæ Communitatis, quandocumque dictæ Illuſtriſſimæ Communitati, aùt Agentibus prò eâ placuerit in ampliſſimo, & omni meliori modo. §. Et nihilominùs ad cautelam renuntiaverunt prædicti valdè Illuſtris Dom. Commiſſarius, & Procurator, ac Magnificus D. Pochinteſtius, ut ſuprà agentes exceptioni non facti, & non celebrati præſentis Inſtrumenti, & omnium in eo contentorum non factorum, et non promiſſorum modo quo ſuprà, reique non ſic geſtæ, Fori privilegio, exceptioni doli mali, actioni in factum, condictioni indebiti, et ſinè causâ,

quòd

quòd metus, vèl ex injustâ, fictâ, turpi, aùt simulatâ causâ, omnique alii exceptioni, seù juri, benefitio, & legum auxilio, sibi ipsis quomodolibèt competenti, & competituro. §. Quae omnia, & singula suprà dicta in praesenti Instrumento contenta, praedicti valdè Illustris D. Comissarius, & Procurator, & Magnificus D. Pochintestius, ut suprà agentes, & obligantes promiserunt praedictae Illustrissimae Communitati, & prò eâ praedicto valdè Illustri D. Judici, ac mihi Notario, ut suprà stipulantibus firma, rata, & grata perpetuò habere, tenere, solvere, attendere, observare, & adimplere spetialitèr Ferrariae, Bononiae, Mutinae, Mantuae, Veronae, Venetiis, & Romae, & generalitèr in omni aliò Loco, Terra, Castro, Foro, & Jurisdictione, & praedictis quantumcumquè distantioribus, & in dictis locis, & eorum quolibet gravari, & conveniri posse voluerunt, nullâ fori, vel Feriarum exceptione obstante, diebus feriatis, & non feriatis, feriis aliquibus alicujus conditionis praesentibus, vel futuris non obstantibus, quibus ex nùnc, proùt ex tùnc, & è contrà spontè, per pactum renunciaverunt expressè. §. Et voluerunt praefati valdè Illustris Dom. Comissarius, & Procurator, & Magnificus D. Pochintestius, ut suprà agentes, & obligantes licere praedictae Illmae Communitati, vel ejus legitimis agentibus, suâ propriâ auctoritate, & sinè requisitione alicujus Judicis, Officialis, Potestatis, vel Rectoris ingredi, stare accipere, & apprehendere Tenutam, & corporalem possessionem omnium, & quorumcumque bonorum suorum, ac praedicti Illmi, et Revmi Cardinalis ubicumquè, & de quibus praedicta Illustrissima Communitas, vèl ejus Agentes eligere voluerint, vel voluerit, & ea bona vendere, donare, alienare, & penès se justo pretio retinere, tanquàm bona propria praedictae Illustrissimae Communitatis, justo pretio empta, & acquisita, usquè ad integram solutionem, & satisfactionem totiùs tùnc ipsi Illmae Communitati debiti, suorumque damnorum, interesse, & expensarum. §. Quae damna, interesse, & expensas praedicti valdè Illustris Dom. Comissarius, & Procurator, ac Magnificus D. Pochintestius, ut suprà agentes, & obligantes promiserunt praedictae Illustrissimae Communitati, & prò eâ praedicto valdè Illustri Domino Judici, ut suprà stipulanti reficere, & restituere, & de eis stare, & credere simplici verbo ejus agentium, absque onere Sacramenti, vel aliâ Testium, aùt Juris probatione, remotis etiàm in quocumque casu quibuscumque appellationibus, et nullitatis dictionibus, certificati à me Notario infrascripto de viribus dicti pacti de non appellando, juxtà formam Statutorum Ferrariae, et praemissis omnibus non contrafacere, vel venire, dicere, nec oponere per se, vèl alios modo aliquo, ratione, vel causâ, de

de jure, vel de facto. §. Sùb pœnâ solemni stipulatione promissâ scutorum quinquaginta auri, & obligatione antedictâ; quâ pœnâ solutà, vèl non, prædicta omnia, & singula sint nihilominùs perpetuò firma: Volentes, & assentientes prædicti valdè Illustris D. Commissarius, & Procurator, ac Magnificus D. Pocbintestius, ut suprà agentes, quòd præsens instrumentum exequatur in omnibus, & per omnia, perindè ac si in eo juramentum quamtumvis amplum appositum fuisset, & ità juratum. §. Sequuntur capita litterarum, de quibus suprà, videlicèt: Capitulo d' una lettera del Signor Cardinale d' Este al Molto Illustre Signor Co: Alessandro Commissario Generale di Sua Signoria Illma, data in Roma li 4. Decembre 1585. Quanto al prezzo del. Palazzo del Paradiso, io mi contento di darlo per li cinque milla Scudi, mà vendendolo per bisogno vorrei li danari contanti, quando bene, come vi scrissi, e vi replico adesso ancora, io dovessi concorrere a pagare parte delli interessi, durante la dilazione, che si farà delli due milla Scudi, che dite. §. Capitulo d' un' altra lettera di Sua Signoria Illustrissima al medemo, data in Roma li 4. Genaro 1586. Quanto alla vendita del Palazzo del Paradiso, con l' ordinario passato vi scrissi che diceste al Montecatino Segretario, che sebbene si era promesso alla Signora Isabella di lasciarglielo per li cinque milla Scudi, come à lui avete detto, che ad altri però non lo lassarei, se non per quel, che vale; mà con tutto ciò, per servizio dello Studio, e per benefizio della Città, che mi contentarei anco, che se gli desse per il medemo prezzo, e che però concluderebbe il partito, con quei modi, che mi avete scritto &c. Quali originali di queste lettere sono appresso il Signor Commissario sudetto, per esservi altri particolari, & altre lettere del medesimo contenuto. §. Ego Michael Salanus filius quondàm D. Antonii Mariæ Apostolicâ, & Imperiali auctoritate Civis, & Notarius publicus Ferrariæ supradictis omnibus, & singulis prædictis præsens fui, & ea rogatus scripsi, & circà alia occupatus, alienâ manu transcribi feci; In quorum fidem me subscripsi, & signum meum consuetum apposui. Locus ✠ Signi. VOLENS IDEM Illustrissimus, & Reverendissimus Dominus Cardinalis ea, quæ suo nomine gesta fuerunt ratificare, & approbare: Hinc est, quòd spontè, & ex certâ suâ scientiâ, spontaneâque, ac liberâ voluntate, & animo deliberato, omnibus melioribus modo, viâ, jure, causâ, & formâ, quibus magis, meliùs, validiùs, & efficaciùs de jure potuit, & debuit, ac potest, & debet, supradictam venditionem supradicti Palatii del Paradiso, ut præfertur factam, receptionem Scutorum quinque millium factam per supradictum D. Paulum Zerbinatum ejus Thesaurarium, ac promissionem

nem de solvendo eadem scuta octuaginta in terminis, & paghis praedictis, ac omnia alia, & singula in praeinserto instrumento contenta ratificavit, emologavit, & approbavit, ac rata, grata, & firma habere, & tenere promisit, & in nullo contrafacere, dicere, de jure, vel de facto, aliquâ ratione, jure, modo, titulo, sivè causâ, aliàs teneri voluit ad damna, expensas, & interesse per quoscumque praemissorum occasione quomodolibèt patien., sustinen., & incurren., de quibus quidèm damnis, expensis, & interesse stare, & credere voluit soli, & simplici verbo, proùt in praeinserto instrumento, damnum passi. Pro quibus omnibus, & singulis praemissis sic observandis, tenendis, & firmitèr adimplendis se se ipsum, ejusque haeredes, & successores quoscumque, ac bona omnia mobilia, immobilia, praesentia, & futura ubiquè existentia in ampliori formâ Camerae Apostolicae cum solitis clausulis, citrà tamèn Procuratorum constitutionem obligavit, & hypothecavit, & tacto pectore, more Illustrissimorum DD. Cardinalium, ad Sancta Dei Evangelia juravit. Supèr quibus omnibus, et singulis praemissis petitum fuit à me Notario infrascripto unum, vèl plura, publicum, seù publica fieri, atquè confici instrumentum, et instrumenta. §. Actum Romae in Palatio Montis Trojani, in Stantiis solitae Residentiae ipsius Illñii D. Cardinalis, ibidèm praesentibus Magnificis DD. Camillo Perutio Clerico Senogallien. Diocesis, Secretario ejusdem Illñi Dom. Cardinalis, et Magnifico, et Excellenti J. U. D. Fulvio Theophilo Romano, ejusdem Illustrissimi D. Cardinalis Auditore, Testibus ad praemissa omnia, et singula vocatis, adhibitis, atquè rogatis.

Et quid Ego Antonius Guidottus, Romanus, publicus Dei gratiâ, Apostolicâ auctoritate Notarius de praemissis rogatus fui, Ideò praesens Instrumentum in fidem praemissorum subscripsi, et publicavi requisitus. Locus ✠ Signi.

Collegium Archivii Romanae Curiae Scriptorum Universis etc. Salutem &c. Notum facimus, et attestamur praedictum D. Antonium Guidottum de retroscripto Instrumento respectivè rogatum fuisse, et esse Notarium publicum in Nostro Archivio descriptum, et collegam nostrum fidelem, et legalem, ejusque instrumentis fidem indubiam adhibitam fuisse, et adhiberi, in Curiâ, et extrà; In quorum fidem praesentes fieri, et per alium collegam nostrum infrascriptum subscrib., Sigilli que nostri appensione communiri mandavimus, et fecimus. Datum Romae in Palatio Apostolico, et Camerâ dicti Archivii. Anno, Indictione, die, mense, et Pontificatu, quibus suprà.

Joannes Maria Bucca Scriptor etc.

Non

Non tamèn in solâ harum Ædium comparatione Sapientum Judicis acquievit animus, quìn etiàm de illas elegantiorem in formam redigendo cogitavit; cùmque novo sumptui Reipublicæ vires minimè suppeterent; facilè ab omnibus Gymnasii Lectoribus, 1588 quorum commoditati, ac decori laborabat impetravit, ut de stipendiis, sibi prò (*a*) anno 1588. debitis in libris duabus prò centenario quolibet gravari paterentur: Tandèm Ferrariâ ad Pontificem devolutâ, sub Ferrante Trotti Sapientum Judice, anno scilicèt 1610., in nuperiorem elegantissimam formam sunt redactæ, earum capite, quod viam S. Agnetis respicit in latus nobilius immutato, & Turri, aliisque additis ornamentis, proùt icon Libro huic tertio præposita ostendit: Hæc autèm inscriptio supèr januâ, in reparationis prædictæ monumentum legitur.

Apostolicæ Sedis munificentiâ, Paulo V. Pontifice Maximo sedente, sùb auspiciis Horatii Spinulæ Card. Leg. Ferdinando Trotto Judice Sapientum, Galeatio Gualenguo March. Paulo Contugo J. C. Gymnasij moderatoribus Anno à Partu Virg. MDCX.

Ast ad annum 1588., undè aliquantulum digressi sumus revertimur, quo recurrente ad legendum in Universitate nostrâ conductos legimus Equitem eruditissimum Leonardum (*b*) Salviati Florentinum, ac Cæsarem Samio natione Græcum, primoque Moralium Aristotelis, alteri Græcæ Linguæ Cathedram fuisse demandatam; sequentibus verò gravissimas Civitas nostra in ærumnas incidit; nàm fames, quæ in pluribus Italiæ Urbibus multa hominum millia perimebat Ferrariam quoquè aggressa (*c*) est, 1590 plurimùm in eâ cædium patratura, nisi Alphunsi Ducis pietas ingentem pecuniarum vìm in Annonâ comparandâ impendisset, Subditorumque, eorum præsertìm qui ægestate magìs premebantur angustias sublevasset. Pessimum etiàm die 8. Martii patratum 1590 facinus in personam Alphunsi Banchi Nobilis Ferrariæ Civis, J. U. D., ac in Almo Lyceo nostro Lectoris meritissimi, quem Manasses quidam Judæorum nequissimus, Conjuge Herculis Banchi Alphunsi prædicti fratris mandante, pugione personatus confodit: Deplorata omnibus viri mors, quàm longæva perempti ætas octuagesimum tertium annum pertingens, probi, illibatique

(a) *Memorial.* 1588. *pag.* 66. (b) *Memorial. ann.* 1588. *fol.* 54.
(c) *Faustini, libr.* 2.

mores, necis causa, vilissima deniquè, ac servilis Sicarij conditio acerbiorem reddidére; sed sontium uterque pœnas luit, nàm in sceleris suspicionem positi, custodiæque traditi, crimen, quæ-
1590 stionibus adhibitis fassi sunt, quapropter die 30. Aprilis Mulier capite mulctata, Judæus verò plaustro (a) impositus, Rabbinis comitantibus, eumque in Judaicâ perfidiâ confirmantibus, ad locum patrati criminis deductus est, ibidèmque manu eidem amputatâ, ad Plateam ductus, in loco suppliciorum consueto laqueo strangulatus. Sed & famis adhùc sævienti malo Hyemis
1591 rigor accessit, itaùt hominum corpora glacie obrigérent, quapropter jejuniis eleemosynis, precibusque publicis Deo litatum est, ut debitas alioquìn corruptis moribus pœnas revocaret. Dum his
1593 Ferraria angustiis præmeretur, Comiti Alphunso Estensi Tassoni Sapientum Judici vitâ functo Antonius (b) Montecatini cognomento Philosophus, præclarissimus in Gymnasio nostro Professor successor datus. Urbs deindè iterùm in luctum rediit, ob mortem
1594 Ducissæ Mantuæ, Ferrariensis Ducissæ matris, cui in Principum (c) Sacello exequiæ summâ magnificentiâ celebratæ sunt, Paulo Contughi Lycei nostri Doctore de eximiis Defunctæ laudibus prò
1595 rostris differente. At quamvìs gravia hæc omnia viderentur, pejora timebantur, erebri (d) enìm, validique strepitus ad tumulum Beatæ Beatricis Estensis in Sanctimonialium D. Antonii Ecclesiâ auditi infaustum quid, quemadmodùm vaticinari solent Estensi sanguini, vèl Urbi nostræ imminere portendebant: Hæc Alphunsus Dux ætate gravis, multiplicique tàm corporis, quàm animi ægritudine confectus ad se pertinere ratus, rebusque suis consulendi tempus designari, extremas primò tabulas condidit, deindè noxis expiandis magnâ animi alacritate vacavit, nè cùm mors, quam parùm abesse arbitrabatur adveniret, imparatum, humanisque detentum euris offenderet: Nèc sua illum fefellit sollicitudo; anno etenìm 1597. mense Octobris ægrotavit, morbo-
1597 que in dies ingravescente, tandèm præsidiis omnibus Ecclesiæ munitus die 28. mensis ejusdem, postremus Estensium Principum qui Ferrariæ imperaret animam Deo (e) reddidit. In eo nihìl dùm adhùc in vivis ageret non magnum, admirandumque ipsa deprehendisse potuit invidia; purissima enìm in Deum religio

(a) *Libro dei Giustiziati, appresso la Ven. Confrat. della Morte, all'anno* 1590.
(b) *Faustini, libr.2.* (c) *Faustini, luogo cit.* (d) *Faustini, luogo cit.*
(e) *Faustini, luogo cit.*

gio Virtutum omnium ſodalitio copulata, ſummâ in Sacerdotes obſervantia, in ægenos charitas, in familiares, ac neceſſarios beneficentia, caſtigata, & quæ Cœnobium ſaperet in voluptatibus temperantia, ſingularis tandèm in regendis Populis, juſtitiâque adminiſtrandâ ſapientia numeris omnibus abſolutum Principem conſtituère, feliciſſimum quoquè dixerimus, ſi Prolem, quæ in florentiſſimo ejus imperio ſuccederet reliquiſſet. Alphunſi cadaver Ducalibus ornatum inſigniis ad Curiæ Sacellum deductum eſt, ubì innumera interìm prò ejuſdem Animâ ſacrificia Deo oblata; nullum tamèn habuit, qui à ſuggeſtu laudandum, de more ſuſciperet, quòd conqueritur Hiſtoricus (*a*) noſter, præſertìm cùm de Principe ageretur, qui ingentem Litteratorum turbam maximis benefitiis cumulaverat: Itaquè Alphunſi Corpus, horâ noctis primâ ad Corporis Chriſti Eccleſiam, nullâ pompâ translatum eſt, ibìque apùd Majores depoſitum. Quæ deindè intèr Clementem VIII. Pontificem Maximum, ac Cæſarem Eſtenſem Mutinæ, & Regii Ducem acta ſint, quibuſve hic de cauſis Urbem Ferrariæ, cùm toto Ducatu Pontifici vacuam dimiſerit, cùm apud Scriptores ſatìs in aperto ſit, ad ea, quæ circà noſtram Studiorum Univerſitatem ſub feliciſſimo, ſanctiſſimoque Romanæ Sedis Imperio uſquè in hodiernam diem acta ſunt referenda convertimur. Rerum potitus Pontifex Ferrariam venit anno 1598., die 7. Menſis Maij, Divo Maurelio Urbis Patrono dicatâ, ut nobiliſſimam hanc Divo Petro adiectam Provinciam inviſeret, novis inſtitueret Legibus, Populoſque plurimis collatis beneficiis in Eccleſiæ devotione firmaret. Præcipua verò Summi Antiſtitis cura fuit, ut novam Reipublicæ adminiſtrandæ formam induceret, ſeù potiùs eam, quæ antè obtinuerat reformaret: Igitùr ſub Datum Ferrariæ die 15. Julii Conſtitutionem (*b*) edidit, quam vulgò *Centumvirale* appellamus, quâ Senatorum centum Ferrariæ Civium Conſilium inſtituit, Duodecimviralem Magiſtratum ad Decemviralem reduxit, Publicæ rei adminiſtrandæ Œconomiam tradidit, munerum publicorum collationem permiſit, Urbem annuis redditibus, vectigalibuſque magnificè donavit, ac alia id genus plura conſtituit: Quòd autèm ad argumentum pertinet, Conſilio eidem Almi Gymnaſii Moderatorum, Lectorumque (*c*) electionem, itèmque Stipendiorum taxationem 1598

 Pon-

(a) *Fauſtini, libr. 2. vel fine.* (b) *Privileg. Ferrariæ Tom. 1. pag. 1.*
(c) *Conſtitut. prædict. ſ. Ad idem Conſilium.*

Pontifex indulsit. Ab Alphunsi obitù usquè ad annum 1602. Lectorum Rotuli desiderantur; abindè verò typis mandari cœpti, unà cùm notulâ dierum Lectionibus præscriptorum, quam nos Diarium vocamus idquè successivè usquè in præsens observatum.
1600 Intereà Pontifex de Studii nostri dignitate nèdùm servandâ, verùm etiàm amplificandâ sollicitus ejusdem immunitates, ac Privilegia speciali (a) hoc Diplomate confirmavit.

CLEMENS PAPA VIII.

Ad Futuram Rei Memoriam.

Romanum decet Pontificem Studiorum Generalium Universitatibus, ac Studiosis, et Scholaribus benigni favoris gratiam libentèr impertiri, ut illi, Apostolico suffulti præsidio alacriùs Litterarum, et Bonarum Artium studiis incumbant, et ad eorumdem Studiorum metam faciliùs valeant pervenire. Idcircò Nos Universitatem Studii Generalis Civitatis nostræ Ferrariensis, ejusque Rectores, Reformatores, et Scholasticos specialibus favoribus, et gratiis prosequi volentes, et eorum singulos à quibusvis excommunicationis, suspensionis, et interdicti, aliisque Ecclesiasticis censuris, et penis, à jure, vel ab homine, quavìs occasione, vel causâ latis, si quibus quomodolibèt innodati existunt, ad effectum præsentium dumtaxàt consequendum, harum serie absolventes, et absolutos fore censentes: Supplicationibus eorum nomine Nobis supèr hoc humilitèr porrectis inclinati, omnia, et singula Privilegia, indulta, exemptiones, facultates, concessiones, et gratias eidem Universitati Studii Generalis, ejusque Rectori, Reformatoribus, Scholasticis, et aliis personis quibuslibet, per quoscumque Romanos Pontifices Prædecessores nostros, ac Nos, et Apostolicam Sedem, nec non Ferrariæ Duces prò tempore concessa, ipsiusque Universitatis Statuta, et laudabiles consuetudines, quatenùs tamèn licita, et honesta sint, et sacris Canonibus, et Concilii Tridentini decretis, nec nòn libertati Ecclesiasticæ, Nostræque, et Apostolicæ Sedis auctoritati, debitæque obedientiæ non adversentur, nèc sint revocata, aùt sùb aliquibus revocationibus comprehensa, auctoritate Apostolicâ tenore præsentium perpetuò confirmamus, et approbamus, illisque perpetuæ, ac inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adiicimus, eaque omnia, et singula perpetuò valida, firma, et efficacia esse, et fore; sicque ab omnibus censeri, et ità per quoscumque Judices Ordinarios, et delegatos ubìque judicari, & de-

(a) *Privilegior. Ferrariæ Tom. I.*

& definiri debere, et irritum, et inane quidquid secùs supèr his à quoque, quavìs auctoritate scientèr, vel ignorantèr contigerit attentari decernimus. Quocircà Venerabili Fratri Episcopo Ferrariensi, ac dilectis Filiis Archidiacono, et Primicerio Ecclesiæ Ferrariensis per præsentes committimus, et mandamus, quatenùs ipsi, vèl duo, aùt unus eorum præsentes litteras, et in eis contenta quæcumque ubì, et quandò opus fuerit, et quotiès prò parte dictorum Rectoris, Reformatorum, et Scholarium, aùt alicujus eorum fuerint requisiti solemnitèr per se, vel alium publicantes, eisque in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes, faciant auctoritate nostrâ Universitatem, Rectorem, Reformatores, et Scholares prædictos, privilegiis, indultis, et gratiis supradictis perpetuò pacificè frui, et gaudere, non permittentes eos desupèr à quoque quavis auctoritate quomodolibèt molestari, perturbari, vel inquietari. Contradictores quoscumque per censuras, et pœnas Ecclesiasticas, aliaque oportuna Juris, et Facti remedia appellatione postpositâ compescendo, invocato etiâm ad hoc, si opus fuerit auxilio brachii Secularis. Non obstantibus Constitutionibus, et Ordinationibus Apostolicis, cæterisque contrariis quibuscumque. Dat. Romæ apùd S. Petrum, sub Anulo Piscatoris, die 12. Junii 1600. Pontificatus Nostri anno Nono.

M. Vestrius Barbianus.

Hoc eodem anno Publica INTREPIDORUM Academia Litterarum amœniorum, Armorumque initium sumpsit, cui congregandæ, in horreo novo propè D. Laurentii Ecclesiam Theatrum pulcherrimum fuit paratum, Jo: Baptistâ Aleotti, aliàs Argenta, Ferrariense præclari nominis Archetypo opus dirigente. Vincentius Gonzaga Mantuæ Dux Academiæ Protector declaratus, ac in eâ primùm Orationem publicè (*a*) habuit doctissimus Comes Guido Ubaldus Bonarelli, Ferrarienses Adolescentes exorans, ut Majorum suorum vestigiis inhærentes litteras excolerent: Intrepidorum Principatum hæc circà tempora gessit illud omnigenæ doctrinæ, ac eruditionis lumen Jacobus (*b*) Mazzoni Foroliviensis; hæc autèm Academia (quòd fortassè Urbis nostræ intèr cęteras singulare) Publica est, annuoque scutorum centum Ferrariensis monetæ redditu, quæ ex Communis ærario auctoritate Apostolicâ persolvuntur stabilita, undè sumptus, prò nobilibus utriusque 1600

P 4

(a) *Faustini, Histor. libr. 5.* (b) *Nicolaus Comneno Papadopoli, Histor. Gymnas. Patavini, Tom. 2. libr. 2. cap. 36.*

que generis experimentis, Litterarum ſcilicèt, ac Armorum, quæ in eleganti Theatro ad id deſtinato quotannis edi ſolent ſupportari poſſint: Doctiſſimis ab ejuſdem origine uſquè in præſens, eruditiſſimiſque Viris referta fuit, ac eſt Intrepidorum Academìa, tantùmque ſibi apùd Italos dignitatis vindicat, ut præclariora ingenia huic nomen dare ſibi decorum putent. Academiæ noſtræ Inſigne eſt Prælum, quò utuntur Typographi librarii, cùm Epigraphe PREMAT DUM IMPRIMAT, de cujus pulchritudine, atquè elegantiâ ſcripſerunt viri doctiſſimi; & hoc de Intrepidorum cœtu attigiſſe ſatìs ſit. Quonìam verò de Academiis hìc ſermo incidit, ſciendum alias, ultrà laudatam Ferrariæ variis temporibus floruiſſe, quarum nonnullas memorat Vincentius *(a)* Gimma, ac Auctor *(b)* Prohemii *Alle Rime Scelte dei Poeti Ferraresi Antichi, e Moderni*. Prima Ferrarienſium Academiarum, & quidèm florentiſſima LEONELLUM Marchionem Eſtenſem Ferrariæ Dominum, Principumque litteratiſſimum Auctorem agnovit, ac in eâ excelluerunt Guarinus Veronenſis, Theodorus Gaza Theſſalonicenſis, Titus Veſpaſianus Strozza, Albertus Coſtabili, aliique plures. ELEVATORUM Academìa in Domo præclariſſimi Alberti Lollio anno 1540. inſtituta, in quâ floruere Bartolomei Ricci, & Ferrini, Joannes Franciſcus Leoni, ac alii. Academìam PHILARETARUM fundavit Alphunſus Calcagnini. In Ædibus Alphunſi Cortile J. U. D. Legum Academìa AFFLATORUM titulo congregata, ibidèmque Hieronymus Mattheucci Firmanus Theſes Juris Utriuſque ſuſtinuit. Alia Legalis Academìa OLIMPICORUM dicta celeberrimi Juris Conſulti Joannis Franciſci Terzani Cremona operâ inſtituta, in hàc autèm Marcellus Boſio, & Auguſtinus Dena Mutinenſis Theſes propugnandas exhibuère circà annum 1567. FERRARIENSIS Academìa, cui Hercules Cato, immortalis Torquatus Taſſo, aliique nomen dedere. SERENORUM Academìæ Joannes Emiliani Philoſophus, ac Medicus inſignis auctor fuit; hæc verò, intèr cæteros Ludovicum Giraldi Academicum habuit. PARTICORUM in Ædibus eruditiſſimi Joannis Baptiſtæ Pigna erecta, quæ Bonaventurâ Augeli, aliiſque ſummæ erditionis viris gloriatur. Academìa CONCORDIUM, in quâ sùb Alexandro Margotti Mattheus Stuffio Viennenſis anno 1581. mille duocentum Philoſophicas Con-

(a) *Italia Letterata, Tom. 2. cap. 37.* (b) *Stampata in Ferrara l'anno 1713., per gli Eredi Pomatelli.*

Conclusiones earum quamlibet defensurus proposuit. Viguit quoque TERGEMINORUM Academia, eique nomen dedit Franciscus Muti Consentinus, qui anno 1589. Thæses pulcherrimas *De pulchritudine* in eâdem sustinuit. Ex PHILENORUM Academiâ Fridericus Co: Miroglio prodiit, ex aliâ TENEBROSORUM nuncupatâ Aloysius Tassi. Ferrariæ itèm floruerunt Academiæ HUMORISTARUM, INGENIOSORUM, CONFUSORUM, ELECTORUM, PARTENIORUM, PIA à Dono Aloysio Pio de Sabaudiâ Cive Ferrariæ nobilissimo propriis in Ædibus circà transacti Sæculi dimidium instituta; nostrâ verò ætate Ferrariensis ARCADUM COLONIA, SILVA, VINEA, nèc non THEOLOGIÆ MORALIS Academiâ, à D. Canonico Francisco Sarasini Cathedralis nostræ Theologo meritissimo, RERUM MATHEMATICARUM à præclarissimo Dom. Doctore Romualdo Bertaglia domi instituta, aliæque plures, quæ calamum effugiunt. Quantùm autèm hujusmodi Litterarum Palestræ studiosis profuerint, Ferrariensibus præsertìm, qui in eis omni Scientiarum, bonarumque Artium genere exculti sunt, norunt universi: Quòd dumtaxât ad Poesim pertinet, illìnc absolutissimi prodiere Poetæ nostri, qui Patriæ hujus nomen, gloriamque eorumdem vigiliis, ac laboribus supèr Urbes cæteras (nèc veterem Romam, vel Athenas ipsas excipimus) extulerunt: Maxima hæc equidèm laus, vera tamèn, quæque nos tibi, Lector, suspectos reddere minimè possit, cùm eam à doctissimo Viro Francisco Patrizi Veneto mutuati simus: Ejus verba (*a*) audias, quæ ad multarum Civitatum decus satìs essent.

Quanto poi alla Poesìa, certa cosa è, che sotto Hercole I. quì (in Ferrara) primieramente la Scenica per Commedie di Pandolfo Collenuccio, e di Lodovico Ariosto. E sotto Hercole II. Padre vostro per Tragedie di Gio. Battista Giraldi vi si accrebbe. Risorse quì anco la Satira, anzi quì nacque la Satira di questa lingua per opera dell'Ariosto. Quì similmente se non rinacque, fù al rinascer vicina la Lirica Latina per Ercole, e Tito Strozzi, e la Toscana per l'Ariosto. Ed ora con tanta felicità vi fiorisce nel Cavallier Battista Guarini, e in Torquato Tasso, e in Tarquinia Molza, e in tant'altra Gioventù, che di se ben tosto spargerà il grido. In Ferrara similmente sotto a' me-

(a) *Francesco Patrizi, Poetica, nella Dedicatoria alla Duchessa di Urbino.*

a' medesimi favori l' Eroica Poesìa, che altri chiamò Romanzi, prima si rabellì, e si fece grande per Francesco Cieco, per il Co: Matteo Marìa Bojardo: e fù seguito da Nicolò Agostini pur Ferrarese, e da Lodovico Ariosto; Il quale con la grandezza sua supera ogni invidia degli Antichi. Appresso al quale il Giraldo sopradetto compose in altro genere Eroico Poema. E quì da Torquato Tasso, et il Rinaldo suo, e la Gerusalemme fù fabricata. Si che in una Città, sotto la prottezione de' Principi suoi, l' uno seguente all' altro, sei Poeti di sette Poemi Eroici sono stati Compositori. Di che niun' altra Città, non Roma antica, non Atene si può dar vanto. Non quasi Italia tutta, non altra Provincia veruna altrettanti ne hà prodotti, a' tempi più moderni. Qui medesimamente, se non rinacque, ebbe almeno il secondo latte l'arte de Poeti da Vicenzo Maggio. Qui tornò in vita l' arte della Comedia, e nacque l' arte del Romanzo dal Giraldi, e da Gio: Battista Pigna. E dal Tasso, l'arte dell' Eroico. E quì fù compilata l' arte Poetica del Castelvetro; e quì da noi una più ampia se ne fabbrica. Ne altra Città si può gloriare d'aver nodrito sette Scrittori dell' Arte Poetica, fuor che Ferrara sola &c.

1600 Dùm Clemens antiqua Universitatis nostræ privilegia Apostolicis Litteris instaurabat, Publica in eo cura detinebatur, ut annuos tot ex censu Civitatis redditus Gymnasio segregaret, quot satìs essent Lectorum stipendiis persolvendis, ad summam librarum duodecim millium ad minùs anno quolibèt ascendentibus; id autèm necessarium magis visum est, quòd eorum nonnulli segniores in munere explendo redderentur, causantes quòd laboris merces, postquàm solutionis dies advenerat minimè in promptu esset: Durum quoqùe Lectoribus videbatur, prò quolibet pacti stipendii librarum centenario libris sex mulctari, scilicèt scuto uno Scholaribus responderi consueto; annuis in eorum Tripudiis erogando, ac dimidio scuti uniùs, quod in causam reparationis Scholarum, ut aliàs dictum est detrahi consueverat. His maturè perpensis censuit Civitas, in Studii manutentionem infrascriptos redditus à Pontificiâ largitate Communi Ferrariæ perpetuò donatos destinari posse, videlicèt Quatrenum (*a*) unum supèr unaquâque librâ Salis, in Civitate, & districtu Ferrariæ vendendi, nèc nòn Datia Damnorum datorum, Fornacis Vitrorum, & Collectionis Centonum nuncupata, quæ omnia quotannis redditum librarum tresdecim millium quingen-

(a) *Constitut. Centumviral. §. Prætereà eosdem.*

gentarum quadraginta quatuor constituebant, stipendiaque integra, ac nulli obnoxia oneri Lectori cuilibet in futurum persolvere opportunum duxit, ut alacriori animo demandatum docendi munus explerent: Ne verò Scholares ademptum sibi consuetum Tripudiorum assem conquererentur, visum est ex prædictâ redditu um summâ libras centum, in eam causam cuilibet Universitatum, Juristarum nempè, & Artistarum Rectori anno quolibet constitui posse: Hæc fuit Magistratus sententiâ, quâ ad Centumvirale (*a*) Consilium die 27. Novembris anni 1600. habitum per Judicem, ac Sapientes delatâ, Patribus placuit, eam omnibus ferè suffragiis ratam habere, quapropter memorata Census Publici membra Gymnasio assignata sunt. Sed cùm sequenti anno Clemens idem Pontifex novis Apostolicis Litteris sub Datum 21. Novembris, & de quibus paulò infrà, exactionem prædictam quatreni unius prò qualibet librâ Salis Urbi nostræ donatam ad quatrenos duos ampliasset, eosque Communi Ferrariæ in Studii manutentionem perpetuò fuisset elargitus, quòd ad sumptus ejusdem sustinendos satis esse videbatur, Damnorum Datorum, Collectionis Centonum, ac Fornacis Vitrorum redditus prædicti in liberam Reipublicæ nostræ potestatem rediere. Hoc quoquè anno 1601. Congregatio Rerum Almi Gymnasii nostri moderatrix (constat autèm DD. Sapientum Judice Reformatore, novem Sapientibus Magistratus, ac duobus aliis Reformatoribus ad vitam constitutis, omnibus à Magno Centumvirali Consilio electis) exordium sumpsit; nàm cùm frequentèr Consilium idem cogere, prò Rotulorum reformatione, Lectorum electione, assignatione stipendiorum, aliisque ad Studium pertinentibus opus esset, magnâ Vocalium incommoditate, iisdem placuit in Magno Consilio, 30. Augusti 1601. legitime (*b*) congregatis, universam Studii regendi provinciam Judici, Magistratuique Sapientum, ac Reformatoribus imposterùm demandare: Decretum hujusmodi est. 1601

Perchè si avvicina il tempo della riforma dello Studio per l' anno avvenire; & sarà bisognevole non solo riformare il Rotolo, mà anche tassare i Salarj a' Signori Dottori leggenti, il che spetta per ordine di Nostro Signore al Gran Consiglio, L' Illustrissimo Maestrato è ito pensando, non poter essere che bene; per non aversi à chiamar così fre-

(a) *Registro delle Publiche Determinazioni dell' anno* 1600. *fol.* 56.
(b) *Deliberat. public. dell' anno* 1601. *fol.* 85.

frequentemente esso Gran Consiglio per cose, ed affari dello Studio, & per altri ragionevoli rispetti, l'avere auttorità da VV. SS. Illustrissime di poter essere insieme con li Signori Riformatori, per trattare, regolare, e concludere di tempo in tempo non solo la riforma di essi Rotoli, mà anche la tassa de Salarij, conforme à meriti, & valore de leggenti, & qualità delle Letture, & provedere insieme à tutto quello, che occorrerà per servizio publico, & di esso Studio.

Però si pone à partito, se si dè dare l'auttorità al Maestrato di quanto si è detto, ò nò: Et à chi piacerà, che il Maestrato abbia la sudetta auttorità, porrà la palla nel sì, altrimente nel nò.

Venutosi però allo scrutinio passò il detto partito pel maggior numero de voti, cioè trentacinque pel sì, e ventisette pel nò, e così fù publicato, & dichiarato da me Segretario.

Giulio Piganti Segretario.

Duobus quadrantibus supèr unaquâque Salis librâ, in hac Civitate, & Districtù venalis prò Studii sustentatione per Pontificem, ut suprà memoravimus asignatis, cùm Ecclesiasticorum tàm Sæcularium, quàm Regularium multi, nec non Pia Loca, sub Privilegiorum quorumdàm prætextu Datium hujusmodi honestum
1602 adeò, omnibusque Litterarum studio addictis proficuum solvere detrectarent, opus fuit (a) Apostolicis Litteris, ab eodem Pontifice datis die 14. Augusti 1602. eos quoquè oneri prædicto obnoxios specialitèr declarare: Tenor Litterarum est.

CLEMENS PAPA VIII.

Ad perpetuam rei Memoriam.

Decet Romanum Pontificem oportunè providere, ut gratiæ, & concessiones ab ipso factæ eum, ad quem tendunt finem, & effectum liberè sortiantur. Aliàs si quidèm Nos cupientes, ut generale Studium in Civitate nostrâ Ferrariensi jamdudùm erectum manuteneretur, et quotidiè magìs Lectorum doctrinâ egregiorum, et Scholarium concursu augeretur, decrevimus dilectis Filiis Communitati, et Hominibus dictæ Civitatis, ut Lectores egregios honestis stipendiis conducere, aliosque necessarios sumptus pro dicti Studii conservatione subire valeant, donationem per Nos eis ad nostrum, et Sedis Apostolicæ beneplacitum factam de uno quadrante in singulas libras Salis, qui in dictâ Civita-

(a) *Privilegior. Ferrariæ Tom. 1. pag. 80.*

vitate, & Districtu venditur perpetuò extendere, nec non alterum quadrantem in singulas libras salis prædicti eis paritèr concedere. Motu proprio dictam donationem, & concessionem unius quadrantis supèr qualibet librâ Salis, per Nos, & dictæ Sedis Apostolicæ beneplacitum eisdem Communitati, & Hominibus Civitatis nostræ Ferrariensis, ut præfertur, factam perpetuò extendimus, ac illum, nec non alterum quadrantem, & sìc in totùm duos quadrantes supèr unaquâque librâ Salis in dicta Civitate Ferrariensi, ejusque Territorio, & Districtu tantùm de cætero vendendi, eisdem Communitati, & Hominibus perpetuò donavimus, & concessimus, ac plenam, & omnimodam facultatem, potestatem, & auctoritatem dictos duos quadrantes in singulas libras Salis prædicti ab omnibus, & singulis, ad quos in futurum spectaret, perpetuò, ac liberè, & licitè percipiendi, & exigendi dedimus, & concessimus, & supèr illorum perceptione, & exactione nullo umquàm tempore à Camerâ nostrâ Apostolicâ, aùt à quocumque alio quavis occasione, vel causâ molestari, impediri, aut perturbari posse decrevimus, & declaravimus, statuimus tamèn, & mandavimus, ut dicti duo quadrantes in alium usum, vel etiàm ipsius Civitatis urgentissimam necessitatem, nullo unquàm tempore converti possent, & idcircò donationem istam ab aliis ejusdem Communitatis redditibus, & proventibus perpetuò segregavimus, segregatamque, & separatam esse voluimus, quòdque de eâ Reformatores Studii, Magistratus Ferrariæ, qui prò tempore erunt, ad usum ejusdem Studii tantùm disponere possent. Ut verò largitio ista rectè, & ritè ad prædicti Studii augmentum, & manutentionem pervenire deberet, statuimus, & ordinavimus, ut dicti Reformatores, in tribus tertiariis, atquè in qualibet earum pro ratâ Lectoribus quibuscumque assignata stipendia effectualitèr dare nullo unquàm tempore prætermitterent, itâ quòd Lectores omnes salarium annuum quolibet anno integrè consequerentur, & obtinerent, & si ultrà stipendia, impendia, impensas, & alia ad prædicti Studii conservationem, & augmentum necessaria quicquam pecuniæ ullo unquàm tempore superesset, illud per eosdem Reformatores in aliquam rem immobilem quotannis erogaretur, quæ res ejusdem Studii peculium proprium efficeretur, ejusdem juris, cujus & donatio suprascripta. Si verò Reformatores id facere neglexissent, seù distulissent, vel etiàm in alium usum pecuniam ejusdem Studii convertissent, seù converti mandavissent, statìm honore, & dignitate prædicta ipso jure privarentur, & nihilominùs ad ejusdem Studii damnum de pecuniis propriis resarciendùm tenerentur, & obligati existerent, ac aliàs proùt in nostris desupèr in formâ Brevis sub datâ die 21. Novembris Anni præteriti MDCI. expeditis

ditis litteris pleniùs continetur. Cùm autèm ficùt pro parte dilectorum filiorum Magiſtratus ejuſdem Civitatis Ferrarienſis nobis nupèr expoſitum fuit, perſonæ Eccleſiaſticæ, Sæculares, & Regulares, et aliæ quæ privilegia, & exemptiones, ac immunitates ab Apoſtolicâ Sede conceſſas, & ſeù confirmatas habent, ſe ad ſolutionem dictorum duorum quadrantum pro qualibet librâ Salis minimè teneri prætendant, et propterea donatio per nos facta hujuſmodi modici emolumenti, et commodi prædicto Studio generali exiſtat. Nos conſiderantes ex manutentione, et ampliatione dicti Studii generalis, ipſis quoquè Eccleſiaſticis, et præſertìm Regularibus, ac aliis privilegiatis perſonis, quæ in eodem Studio generali Litterarum, et præſertìm ſacrarum Studiis commodiùs, et minori cùm diſpendio vacare poterunt, quàm ſi ad alia Studia generalia extrà dictam Civitatem accedere cogerentur, et propterea, ut donatio noſtra prædicta ipſi generali Studio Ferrarienſi eum, quem ab initio ſperavimus fructum, et emolumentum afferat providere volentes. Motu etiàm proprio, et ex certâ ſcientiâ, ac merâ deliberatione noſtrâ, deque Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, harum ſerie perpetuò decernimus, et declaramus perſonas Eccleſiaſticas, tàm Sæculares, quàm cujuſcumque Ordinis, et Inſtituti Regulares cujuſcumque dignitatis, gradus, et conditionis exiſtant, et alias etiàm quamtumvis privilegiatas, et exemptas perſonas ad ſolutionem dictorum duorum quadrantum pro quâlibet librâ ſalis, in dicta Civitate Ferrarienſi, ejuſque Territorio, et Diſtrictu tantùm vendendi omninò teneri, et obligatas exiſtere, nec illis, aùt cuiquam illarum, quoad hujuſmodi ſolutionem quæcumque privilegia, immunitates, exemptiones, gratias, & indulta illis, cuilibet illarum, aut quibuſvis illarum Eccleſiis, Monaſteriis, Locis piis, & Ordinibus, quorum exiſtunt per quoſcumque Romanos Pontifices Prædeceſſores noſtros, ac Nos, et Apoſtolicam Sedem quomodolibèt conceſſa, confirmata, et approbata ullatenùs ſuffragari, ſìcque, et non alitèr per quoſcumque Judices ordinarios, et delegatos, etiàm Cauſarum Palatii Apoſtolici Auditores judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane quidquid ſecùs ſupèr his à quoque quavis auctoritate ſcientèr, vel ignorantèr contigerit attentari. Quò circà dilecto Filio noſtro, et Apoſtolicæ Sedis in Civitate, et Ducatu Noſtro Ferrarienſi de Latere Legato, vel ejus Collegato, ſeù Vicelegato per præſentes committimus, et mandamus, ut per ſe, vel alium, ſeù alios præſentes litteras, et in eis contenta quæcumque ubì, quandò, et quotiès opus fuerit ſolemnitèr publicari faciat, præmiſſa ab omnibus, et ſingulis, ad quos ſpectat, inviolatè obſervari. Contradictores quoſcumque per cenſuras, et pœnas Eccleſiaſticas, aliaque opportuna Juris, et

facti

facti remedia appellatione postpositâ compescendo, invocato etiàm ad hoc, seù adhibito, si opus fuerit auxilio bracchii Secularis, non obstantibus quibusvis Apostolicis præsertìm felicis recordat. Pii Papæ V. Prædecessoris nostri, quæ incipit. Dùm ad uberes, ac in Universalibus, Provincialibusque, vel specialibus Constitutionibus, & ordin tionibus, ac quarumcumque Ecclesiarum, Monasteriorum, Piorum Locorum, & Ordinum etiàm Mendicantium, juramento, confirmatione Apostolicâ, vel quavis firmitate aliâ roboratis, statutis, et consuetudinibus, privilegiis quoquè indultis, & litteris Apostolicis, etiàm Mare Magnum, et Bullâ aureâ, aùt aliàs quomodolibet nuncupatis eisdem Ecclesiis, Monasteriis, Locis Piis; et Ordinibus, eorumque Prælatis, Superioribus, et personis, aùt quibuscumque tenoribus, et formis, et cùm quibusvis etiàm derogatoriarum derogatoriis, aliisque efficacioribus, et insolitis clausulis, ac irritantibus, et aliis decretis in genere, vel in specie, ac aliàs in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et approbatis. Quibus omnibus, et singulis eorum tenores præsentibus prò expressis, et ad verbum insertis habentes, illis aliàs in suo robore permansuris hac vice dumtaxàt specialitèr, et expresiè derogamus, cæterisque contrariis quibuscumque. Dat. Romæ, apùd S. Marcum sub annulo Piscatoris, die 14. Augusti MDCII., Pontificatus Nostri Anno Undecimo.

Die Veneris octavâ Mensis Novembris Anni 1602. Præsentes litteræ in Camerâ Apostolicâ exhibitæ, ex illius decreto commissæ fuerunt per Illustrissimo, et Reverendissimo D. Horatio Maffeo ejusdem Cameræ Clerico dicto Præsidenti. Quo referente citato Illustri D. Laudivio Zacchiâ ejusdem Cameræ generali Comissario, vigore specialis Chirographi manu Sanctissimi signati, Die Veneris XVII. Mensis Januarii Anni MDCIII. in eadem Camerâ admissæ, et una cum dicto Chirographo registratæ fuerunt in ejusdem Cameræ libris, penès infrascriptum illius Notarium existentibus, nempè libro octavo Diversorum, folio 64.

Prò Successore, in Officio D. Lutii Calderini.

Joannes Baptista Cennus &c.

M. Vestrius Barbianus.

Sed & eodem recurrente Anno, alias sequentes (*a*) Pontifex Litteras dedit, quibus immunitates, ac privilegia Doctorum Collegiis, ac Scholaribus Ferrariæ impertitus est.

CLE-

(a) *Tom. 1. Privil. Ferrar. pag.* 84.

CLEMENS PAPA VIII.

Ad Futuram Rei Memoriam.

Sanctæ Romanæ Ecclesiæ dignitati, & honori, ipsiusque temporalis ditionis conservationi, & augmento maximè conducere arbitramur, ut in præcipuis ejusdem temporalis ditionis Civitatibus publicæ vigeant Studiorum generalium Universitates, in quibus, tùm ipsius in primis S. R. E. subditi exteri, tùm etiàm optimarum Disciplinarum studiis vacare possint: Et propterea ut magis in dies efflorescant. Nos illas amplioribus in dies favoribus, & gratiis libentèr prosequimur, proùt in Domino salubritèr conspicimus expedire. Cùm itaquè in Civitate nostrâ Ferrariensi ab antiquissimo tempore instituta sit Universitas Studii generalis, Nos, qui Civitatem prædictam, per nos sub immediatam nostram, & S. R. E. jurisdictionem temporalem receptam peculiari quadam dilectione prosequimur, cupientes Universitatem Studii generalis hujusmodi non solùm conservari, sed in dies majora suscipere incrementa, illam specialibus quibusdam privilegiis, & gratiis duximus exornandam. Motu igitùr proprio, & ex certâ nostrâ scientiâ, ac maturâ deliberatione, deque Apostolicæ potestatis plenitudine harum serie perpetuò concedimus, & indulgemus, quòd Professores in dictâ Universitate Studii generalis Ferrariensis, utriusque Juris, ac Artium, & Medicinæ, cùm se opportunitas obtulerit, Rectores, ut in more est, creare possint. Quòd hujusmodi Rectores pro tempore, & his non existentibus, Reformatores Studii prædicti facultatem habeant jusdicendi de Causis, & Litibus Civilibus Scholarium dicti Studii, quoad summam decem Scutorum tantùm, tàm activè, quàm passivè, & privativè quoad alios Judices quoscumque. Quòd iidem Rectores, unâ cùm Consiliariis, & Thesaurario, seù Reformatores, imploratâ antè omnia auctoritate, & obtentâ licentiâ dilecti Filii nostri, & Apostolicæ Sedis in dictâ Civitate Ferrariensi Legati, seù Gubernatoris prò tempore existentis, Statuta dictæ Universitatis corrigere, & reformare possint, quæ sic correcta, & reformata, perindè ac si auctoritate Apostolicâ roborata essent, observari debeant. Quòd Scholaribus descriptis in Albo dictæ Universitatis, de prædicti Legati, seù Gubernatoris licentiâ, qui inspectâ qualitate personarum, & morum hujusmodi licentiam concedet Arma quæcumque, non tamèn expressè prohibita, diù, noctùque cum lumine, & ubiquè locorum deferre licitum sit,

edi-

edictis, aùt proclamatibus, vel bannis quibuscumque minimè obstantibus. Quòd Doctores legentes, & Scholares tàm Ferrarienses, & alii Subditi S. R. E., quàm alienigenæ quicumque Albo dictæ Universitatis adscripti, veniendo, & recedendo, conducendo, & reconducendo libros, vestes, supellectilia, utensilia, ac ea etiàm emendo, prò ipsorum, & familiæ ipsorum usu, & opportunitate, ab omnibus gabellis, vectigalibus, pedagiis, datiis, etiàm Bulletæ, & transitibus, aliisque oneribus, prætèr quàm molituræ, & gabellâ, quæ dicitur di Piazza, nec non etiàm ab omnibus factionibus, angariis, & perangariis, ac oneribus personalibus, & realibus, tàm hùc usqùe impositis, quàm imposterùm ex quacumque causâ imponendis penitùs immunes, & exempti, ac liberi perpetuò existant, proùt Nos illos, & quemlibet eorum liberos, immunes, & exemptos perpetuò facimus, & declaramus. Demùm Collegiis Doctorum, & Universitati Scholarium Studii generalis Ferrariensis omnia, & singula privilegia, & indulta per quoscumque Romanos Pontifices Prædecessores nostros, ac Nos, & Apostolicam Sedem Collegiis Doctorum, & Universitati Scholarium Studii generalis Civitatis nostræ Bononiensis concessa, etiàm si talia sint, quæ speciali notâ digna essent, quæ tamèn omnia, & singula præsentibus pro sigillatìm expressis, & specificatis haberi volumus, motu, scientiâ, & potestatis plenitudine similibus, ità ut Collegia Doctorum, & Universitas Scholarium Studii generalis Ferrariensis hujusmodi privilegiis, & indultis, in omnibus, & per omnia frui, potiri, & gaudere possint, & valeant, perindè ac si illis nominatìm concessa fuissent, concedimus, & indulgemus. Quò circà per præsentes committimus, & mandamus dilecto Filio nostro, & S. R. E. Camerario, ac Præsidentibus, & Clericis Cameræ nostræ Apostolicæ, ut easdem præsentes, in eâdem Camerâ admittant, & in ipsius Cameræ libris describi, & registrari faciant, nec non prædicto nostro, & Apostolicæ Sedis de Latere Legato, ac Venerabili Fratri Episcopo Ferrariensi, quatenùs ipsi, vel alter eorum, per se, vel alium, seù alios præsentes litteras, & in eis contenta quæcumque solemnitèr publicantes, ac eisdem Doctoribus, Scholaribus, & aliis prædictis, in præmissis efficacis defensionis præsidio assistentes, faciant auctoritate nostrâ illos præmissorum eorundem effectu pacificè frui, et gaudere, non permittentes eos desupèr à quoquam quavis auctoritate quomodolibet molestari, perturbari, vel inquietari; Contradictores quoscumque per censuras, et pœnas Ecclesiasticas, aliaque opportuna Juris, et facti remedia, appellatione postpositâ compescendo; invocato etiàm ad hoc, si opus fuerit, auxilio bracchii sæcularis. Non obstantibus constitutionibus, et ordinationibus Apostolicis, et quibusvis

Statutis, et consuetudinibus etiàm Juramento, confirmatione Apostolicâ, vel quavis firmitate aliâ roboratis, privilegiis quoquè indultis, et litteris Apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et approbatis. Quibus omnibus, et singulis eorum tenores præsentibus prò expressis, et ad verbum insertis habentes hac vice dumtaxàt specialitèr, et expressè derogamus, cæterisque contrariis quibuscumque. Dat. Romæ, apùd S. Marcum sub annulo Piscatoris, die XXV. Octob. MDCII., Pontificatus Nostri Anno Undecimo.

M. Vestrius Barbianus.

Die Lunæ XVI. Mensis Decembris MDCII. Præsentes litteræ in Camerâ Apostolicâ exhibitæ ex illius decreto commissæ fuerunt Perillustri, et Reverendissimo D. Lælio Biscia, ejusdem Cameræ Apostolicæ Clerico Præsidenti, pèr quem die Mercurii XVIII. ejusdem Mensis, prævià citatione contrà Illustrissimum D. dictæ Cameræ Commissarium, factâ in eadem Camerâ relatione, ex alio ejusdem Cameræ decreto admissæ, et registratæ fuerunt in ejusdem Cameræ libris, penès me infrascriptum illius Notarium existentibus, nempè libro octavo Diversorum, folio quinquagesimo secundo.

Lutius Calderinus.

Auctis, firmatisque Gymnasii redditibus, ac privilegiis Doctorum Scholariumque favore per Apostolicam Sedem renovatis, Reformatoribus, ac Magistratui cura insedit, celeberrimos ad legen-
1602 dum Doctores conducere, propterea Alexander Turamini Senensis, qui Neapoli, summâ cùm laude legebat Ferrariam accitus ad Cathedram (*a*) Juris Civilis primariam assumptus est, scutis mille anno quolibet eidem stipendii nomine asignatis, quo paritèr tempore Galeatius (*b*) Gualenghi Marchio à Magno Civitatis Senatu intèr Gymnasii Moderatores numeratus. Deindè controversiarum nonnihìl intèr Ferrariæ Episcopum, ac Reipublicæ Moderatores accidit, quòd in causâ fuit, ut necessitate urgente magnum Consilium convocandi, nolam Cathedralis Ecclesiæ, de more pulsari Præsul idem prohibuerit; hoc autèm Civitatem impulit, ut ad Senatus, Almæque Universitatis nostræ usum nolam ære publico comparari (*c*) decerneret, & supèr Turri Communis col-
1607 locari, ut prestò esset quotiès opportunum videretur. Pòst hæc Turamini mors principem Juris Civilis Cathedram doctore viduavit;

(a) *Regiftr. dell'anno* 1602. *fol* 125. (b) *Detto Regiftr. fol.* 85.
(c) *Regiftro dell'anno* 1605. *fol.* 20.

vit; huic verò ampliſſimis conditionibus ultrò oblatis ſucceſſor deſignatus eximiæ doctrinæ vir Andreas (a) Facchinei, in Piſanâ Univerſitate primus Legum Lector; pacta autèm in conductione appoſita, quòd ipſi ſcuta mille anno quolibet ſolverentur, bina verò millia mutui nomine in primo ad Cathedram ingreſſu, quatuor ſucceſſivis annis ex ſtipendio Gymnaſio mutuanti ratatìm compenſanda, quòdque Philippo Facchinei ejuſdem filio Legalem ſcientiam paritèr profitenti una ex Ordinariis Inſtitutionum Civilium Lecturis conſuetâ sùb mercede aſignaretur. Stipendia quoquè Paulo (b) Contughi Juriſconſulto, & Thomæ Giannini Philoſopho Lectoribus uſquè ad ſcutorum quingentorum ſummam viritìm aucta ſunt. Anno verò 1608., die 21. Septembris, rogitù Geminiani Teggia Ferrariæ Notarii, Hieronymus Curioni Civis noſter, primò in Lyceo noſtro Juris Lector, Romæ deindè Referendarius Utriuſque Signaturæ, Sabinæque Provinciæ Præſes ſuum, cùm quò obiit teſtamentum condidit, quò mandavit, ut deficientibus à ſe Vocatorum, & Subſtitutorum in eo Lineis, omnes hæreditatis ſuæ fructus in annos ſingulos deponerentur, & ſucceſſivè intèr eos de Agnatione, & Familiâ Curioni diſtribuerentur, qui Litterarum ſtudiis vacare vellent, donèc ad Doctoratus gradum conſequendum perveniſſent; quâ etiàm lineâ Curioni evacuatâ, juſſit Teſtator per Comiſſarios ab eo electos, ipſiſque deficientibus, per Sacri Montis Pietatis Præſidentes, duos, vel tres eligi Juvenes familiæ Curioni proximos, cognatos, & affines legitimos, ac naturales bonæ indolis, ſtudioque, ut ſuprà, vacantes, ipſos gravando ad Curioni Stemma, & Cognomen aſſumendum; quibus etiàm deficientibus, voluit duos, ſeù tres Adoleſcentes alios, Cives Ferrarienſes qualitatum ſupradictarum eligi, cùm eodem onere Stemma, & Curioni Cognomen aſſumendi, ac intèr eos hæreditatem ſuam, ut ſuprà, diſtribui, donèc Doctoralem Lauream obtinuerint, quâ conſecutâ, ab hæreditatis prædictæ commodo ſtatìm decidere eos debere declaravit, ut fuſiùs conſtat ex Teſtamento memorato. Hæredum, Agnatorum, & Cognatorum abſolutis lineis, Adoleſcentium extraneorum vocationi locus patuit anno 1705., & abindè uſquè in præſens à Proviſoribus Sacri Montis Pietatis, Comiſſariis, ut ſuprà, in eorum Congregationibus plures Ferrarienſes Juvenes, alii S. Theologiæ, alii Legum, alii Philoſophiæ, & Medicinæ ſtudiis (ne-

1608

Q 2 què

(a) *Regiſtro dell'anno 1607. fol. 102.* (b) *Regiſtro ſud. fol. 226.*

què enìm ſcientias præſcripſit Curioni Teſtator) vacantes electi ſunt, quos intèr ultimò obtinuit Ferdinandus Peſſi, cùm aſignatione ſcutorum quadraginta quinque anno quolibet, proùt patet ex Inſtrumento, rogìtu D. Franciſci Scutellari J. U. D., & Sacri
1608 Montis prædicti à Secretis meritiſſimi, ſub die 9. Aprilis 1733. At cùm Lectorum nonnulli lucro avidiùs inhiantes Moderatorum aures (*a*) obſtreperent, ſibi laborum præmium adaugeri efflagitantes, eorum cohibere licentiam oportuit, certum, ac ſtabile Cathedræ unicuique ſalarium conſtituendo, edicendoque, ut Lector quilibet ad triennium conductus haberetur, quo recurrente, vel minimum ſibi ſtipendii augmentum fieri petere non poſſet.
1609 Huic Doctorum importunitati florentem, his temporibus Gymnaſii cenſum anſam præbuiſſe crediderimus; ipſis enìm innotuiſſe facilè potuit, Datium Salis Studii dotale Joanni Baptiſtæ Bulgarelli locatum (*b*) fuiſſe, sùb annuâ reſponſione librarum 17400. Ferrarienſium, ac id ultrà per Moderatores prædictos ſcutorum quatuor millium (*c*) ſummam ex Gymnaſii redditibus biennio antè Civitati mutuo traditam; at re verâ reddituum perſpicuitati perſpicui ſumptus reſpondebant, ſolus enìm Claudius Acchil-
1612 lini Bononienſis, hoc tempore ad digniorem Juris Civilis Cathedram (*d*) conductus ſcutorum mille in annos ſingulos ſummam abſorbebat. Translatè verò in hoc tempus Ludovici Arioſto Ferrarienſis Poetarum maximi Cineres nobis in causâ ſunt, ut tanti Viri memoriâ decus iterùm Hiſtoriæ noſtræ comparemus: In Almâ Univerſitate Patriâ nullum equidèm Lecturæ munus eundem exercuiſſe conſtat; nihilominùs cùm in eâ bonis Litteris fuerit inſtitutus, ac vix annorum viginti adoleſcens elegantiſſimam in Studiorum aperitione ibidèm Orationem habuerit, ut ad annum 1495. retulimus, quis ad eam perneget pertinere? Accedit ingens Ludovici noſtri de Ferrarienſi Lyceo benemerentia, cùm in ſuo Furentis Rolandi (*e*) Poemate, cui Græca nihìl, nihìl Latina habet, vel Hetruſca lingua comparandum, Raynaldum inducat de Urbe noſtrâ, ejuſque Studiorum Univerſitate his Carminibus diſerentem.

O Cit-

(a) *Reg'ſtro dell' anno* 1608. *fol.* 226. (b) *Regiſtro dell'anno* 1609. *fol.* 29. (c) *Regiſtro dell'anno* 1607. *fol.* 105. (d) *Regiſtro dell' anno* 1612 *fol.* 16. (e) *Lodovico Arioſto, Orlando Furioſo, Cant.* 43. *Stanz.* 55., *e* 60.

O Città bene avventurosa, disse,
Di cui già Malagigi il mio Cugino,
Contemplando le stelle erranti, e fisse,
E constringendo alcun spirto indovino,
Nei Secoli futuri mi predisse,
(Giacchè io facéa con lui questo camino)
Ch' anco la gloria tua salirà tanto,
Ch' avrìa di tutta Italia il pregio, e il vanto.

Et deindè.

E tuttavìa l' humil Città mirando,
Come esser può, che ancor (seco dicèa)
Debban così fiorir queste paludi
Di tutti i liberali, e degni Studi?

Non tamèn tantì sumus, ut de Ariosto virtutibus, prò dignitate fari possimus; ejus tantùm exuvias recolendas suscipimus, idque effectum dabimus, nonnulla clarissimorum Virorum inedita elogia penes nos existentia in lucem proferendo, universus enim Litteratorum cætus his cineribus ingenium devoverat: Obiit ille anno 1533. Octavo Idus Junii, ejusque cadaver ad D. Benedicti Templum delatum, primò tumulatum est, depositi loco in angusto quoddam cubiculo ad lævam ingressus primi Peristilii, quà aditus ad Cœmeterium sito., nullâque tumulo inscriptione appositâ, quamquàm ipse dùm adhùc in vivis ageret elegantissimum (*a*) sequens, tantoque dignum Auctore Epitaphium sibi elucubrasset, quòd etiâm in translationibus, de quibus mox dicturi sumus ommissum est, fortasè quià Vatem celeberrimum lepidè nimìs in re tàm seriâ jocatum esse visum fuerit: Tale est.

Ludovici Areosti humantur ossa
Sub hoc marmore, seù sub hac humo, seù
Sub quidquid voluit benignus hæres,
Sivè hærede benignior comes, sivè
Opportunius incidens viàtor,
Nàm scire haùd potuit futura, sed nèc
Tantì erat vacuum sibi cadaver,
Ut urnam cuperet parare vivens;
Vivens ista tamèn sibi paravit,

Q 3 *Quæ*

(a) *Guarini, Chiese, libr. 2.*

Quae inscribi voluit suo sepulchro,
Olim si quòd haberet is sepulchrum,
Nè cùm Spiritus exìli peracto
Praescripti spatio misellus artus,
Quos aegrè antè reliquerat, reposcet,
Hàc, et hàc cinerem hunc, et hunc revellens,
Dùm norit proprium, diù vagetur.

Sed annis quadraginta ab ejus depositione elapsis Augustinus (a) Mosti, Poetae, dùm viveret amicissimus aegrè ferens, ejusdem exuvias Mausoleum promeritas tàm humili, abditoque loco neglectas jacére, illas in Ecclesiam transferri, ac in Sacello Nativitatis D. N. Jesu Christi, quod Arae principi, in Evangelii cornu adiacet humari curavit; nevè quidquàm piissimo necessitudinis offitio reliquum foret, monumentum erexit, similimam Poetae effigiem ex delecto lapide supèr imponens, ac Elogium, & pulcherrima infrascripta carmina Laurentii Frizoli in Lydio lapide aureis litteris posuit.

D. O. M.

Ludovico Areosto Poetae Patritio Ferrariensi Augustinus Mustus tanto viro, ac de se benemerenti tumulum, et effigiem marmor. aere proprio P. C. Anno Salutis MDLXXIII. Alphunso II. Duce. Vixit Ann. LIX. Obiit Ann. Salut. MDXXXIII. VIII. Idus Junii.

Hèic Areòstus est situs, qui comico
Aures Theatri sparsit urbanas sale,
Satyràque mores strinxit acer improbos,
Heroa culto qui furentem carmine,
Ducumque curas cecinit, atquè praelia.
Vates Coronâ dignus unus triplici,
Cui trina constant, quae fuere vatibus
Graiis, Latinis, vixque Hetruscis, singula.

Plura in Areosti obitu Poetarum Epitaphia prodierunt; nos duo tantùm hìc edemus, primum celeberrimi Coelii nostri Calcagnini, quod intèr ejusdem carmina editum cernitur, secundùm est Gui-

(a) *Guarin. d. loco.*

Guilielmi Modicii Montisferratensis, impressum in Tom. 2. Deli-tiar. Poetar. Italorum.

Calcagnini.

Tu repetis cœlum, et terras Areòste relinquis
Et loca jàm meritis inferiora tuis.
Nos miseri, et curis longè mortalibus acti,
Non tibi, sed nobis fundimus has lachrymas.
Gloria te niveis subducit in æthera bigis,
Nos, sinè te luctu perpetuo opprimimur.

Modicii.

Versibus Hyppolitum celebrans gratum esse probasti,
In Mecænatem te, Ludovice, tuum.
Junior Hyppolitus statuens, Ariòste, sepulchrum
Hoc tibi, pro Patruo gratus et ipse fuit.

Poeticè loquitur Modicius, nullum enìm ab Hyppolito Estensi Juniore Ariosto sepulchrum statutum legimus. Cùm autèm in parietibus cellulæ, undè Vatis nostri ossa translata sunt Italica plura carmina carbone scripta fuissent ab Indigenis, qui tanto viro parentandi gratiâ frequentes eò confluebant, quæ sequuntur exscripsit (*a*) Alexander Cestarelli Ludovici nostri amantissimus, eidemque cognationis titulo obstrictus, nè loco (ut contigit) alium in usum destinato hæc, qualiacumque elogia penitùs interirent: Sunt autèm.

Volle l'Anima Iddio, la Fama il Nome,
La Madre antica l'ossa; il resto poi
Non prezza il Mondo, perchè non sà come.

Le vaghe herbette, e leggiadretti fiori
Fregi superbi all' onorato Monte
. . . . . leva l' Huom dalli terren furori,
Facendo al tempo, e à Morte oltraggio, et onte,
Poichè chi cantò già d'Arme, e di Amori
Spento hà il suo Sol nel mar ver l' Orizonte,
Han perso il primo nutritivo humore,
Poiche morto è il valor d' Arme, e d' Amore.

Q 4 *Quì*

(a) *Filippo Rodi, Familie Nobili di Ferrara, Tom. 2.*

Quì giace quel, che 'l seme di Ruggiero
Cantò, e 'l valor del gran Signor d'Anglante;
Voi, che morsi d'ardente alto pensiero
Fermate i passi al suo sepolcro avante
Dite (ne pur in parte andrete al vero)
Che 'n quanto è sotto al gran peso d'Atlante
Di cui non fù di Cintio al sacro regno
Spirto più bel, ne più sublime ingegno.

Piangon le Muse, poichè di Parnaso
Spenta è la gloria, e spenti son gli onori,
Piangon l'atroce, e miserabil caso
Le Donne, i Cavallier, l'Arme, e gli Amori,
Piangon da poi che in questo oscuro vaso,
Degno di Lauro sempre verde, e Fiori
Estinto giace il Divin Ariòsto,
A cui la Parca il fil troncò sì tosto.

Mentre vivran d'Amor l'arco, e la face,
O de Poeti altero unico Mostro
Ariosto divin, mai sempre pace
Havran quest'ossa, e da te 'l Secol nostro
Ornamento, e splendor, che il Tempo edace,
Ne Morte ci porran l'acuto rostro:
Mà fian del Sangue Estense eterni onori
Le Donne, i Cavallier, l'Arme, e gli Amori.

Poichè il valor dell'onorato stuolo
Vostro canori Cigni (ahi Secol vile)
Spento quì giace, omai spiegate il volo,
E insieme à gara, al suo valor simile
Ergete l'Urna, qual l'ebbe Mausòlo,
Che non si dica dall'Aurora à Tile:
Dell'Ariòsto divin l'Ossa ristrette
Sono sotterra, incognite, e neglette.

Quì l'Ariòsto giace: Arabi odori
Spiegate, ò Aure, à questa Tomba intorno,
Tomba ben degna d'immortali onori,
Mà troppo à sì gran Busto umil soggiorno;

Ossa

Ossa felici, e voi d' incensi, e fiori
Habbiate il vaso ognor fosco, & adorno,
Che dagli Esperij liti, e dagli Eoi
Vengan mille bell' Alme à veder Voi.

Digniùs hisce Carminibus Ariosto Sepulchrum augurabantur invisentes exteri: Huic tamèn Virginii filii pietas, in Hortis Paternæ Domus Mausoleum excitaverat in Sacelli modum, ut ibìdem Parentis optimi Cineres à D. Benedicti Cellulâ trasferendi conderentur, sicquè ejusdem præsentiâ, ac sì adhùc in vivis ageret, domi frueretur: Illùc, in Epistolâ ad Vincentium (*a*) Maggi datâ, unà cùm Laurentio Frizolio, ac Sylvio Antoniano se die quaddam contulisse scribit Bartholomeus Rizzi noster, Vir intèr eos qui suâ ætate latinè scripserunt facilè princeps, cumquè Comites ad salutandos Ludovici Manes invitasset, Sylvium ex tempore carmen hoc edidisse refert.

Salvete æternùm Cineres, Manesque beàti.

moxque Laurentium hoc alterum addidisse

Florebit sempèr queis Areòsta domus:

quod Disticon ab Antoniano, in lateritio Mausolei lapide, eâ de causâ per Bartholomeum nostrum expolìto, clavo ferreo ibidèm reperto incisum est:: Hoc verò, quod Mausoleum Ricci, Oratorium D. Laurentio dicatum appellat Ecclesiarum Ferrariæ (*b*) Historicus, illudque dirutum asserit sub Clementis VIII. Pontificatu; eo quià in D. Benedicti Templo Areosto Cineres asservari cupere se Pontifex idem declaraverit; sed quæ mox dicturi sumus, adversùs Guarini sententiam ostendunt Ædiculam prædictam in Mausolei formam extructam usquè ad ætatem nostram perdurasse: Domus autèm præclarissimi Poetæ nostri ære ædificata adhùc visitur Ferrariæ, in Viâ *Mirasole*, ejusdemque in fronte tegulas supereminet pinnaculum quoddam inscriptione hujusmodi exaratum.

SIC DOMUS HÆC AREOSTA PROPITIOS
DEOS HABEAT OLIM VT PINDARICA.

Mausoleum verò in Hortis Domus ejusdem situm, quod in Sæcula servari debuisset, ab Inquilino ignavissimo circà Sæculi XVIII. initium solo exæquatum est, Dominis inconsultis, tantùmque faci-

(a) *Bartholomei Ricci Epistolar. libr.* 4. (b.) *Guarini, Chiese, libr.* 2.

facinus, unà cùm omnibus bonarum Litterarum studiosis, diris, ut par erat acerbissimè prosequentibus. At à primâ Ariosto Cinerum translatione quadraginta ferè elapsis annis, Familiæ suæ indecorum arbitratus est Ludovicus alter Ariosto Vatis Pronepos hoc grati animi offitium Avo optimo ab Amicis potiùs, quàm ab Agnatis fuisse exhibitum; proptereà nihil cunctatus, veteri Monumento magnificentissimum aliud exquisitis lapidibus mirè elaboratum, in Templi ejusdem D. Benedicti Sacello (a) altero propè Aram principem in Epistolæ cornu substituit: Verissimam quoquè ex alabastro Poetæ Laureati effigiem, additis sigillariis Gloriam, Poesimque denotantibus monumento imposuit, proùt in Icòne ostendimus. Inscriptionem felicissimum Equitis Baptistæ Guarini ingenium elucubravit, Epigramma verò hæraclio in lapide sculptum, auroque distinctum incerti Auctoris creditur, quamquàm nonnulli Guarini eidem adiudicent: Sed hæc audiamus.

1612

D. O. M.

Tèr illi Maximo, atquè ore omnium celeberrimo Vati, à Carolo V. Cæsare coronato, Nobilitate generis, atquè animi claro. In rebus Publicis administrandis, in regendis Populis, in gravissimis ad Summos Pontifices Legationibus prudentiâ, consilio, eloquentiâ præstantissimo. Ludovicus Areostus Pronepos, ne quid domesticæ pietati, ad tanti viri gloriam cumulandam defuisse videri possit, Magno Patruo, cujus ossa hic verè condita sunt P. C.

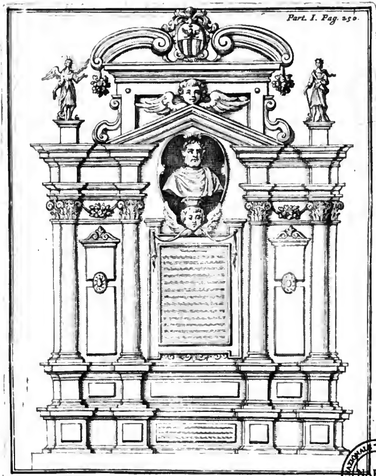
Anno Salutis MDCXII. Vixit ann. LIX. Obiit ann. Sal. MDXXXIII. VIII. Idus Junii.

Notus & Hesperiis jacet hic Areòstus, & Indis,
Cùi Musa æternum nomen Hetrusca dedit;
Seù Satyram in vitia exacuit, seù Comica lusit,
Seù cecinit grandi bella, Ducesque tubâ,
Tèr summus Vates, cui docti in vertice Pindi,
Tergeminâ licuit cingere fronde comàs.

His tribus duo alia addiderat Disticà, pro Epigrammatis complemento auctor, proùt ex folio, de quo infrà apparet: Hujusmodi autèm sunt.

Quod-

(a) *Guarini, Chiese, libr. 2.*

Quòdquè magìs mìrum, indoctis, doctisque placere,
Cunctorumque manu noscte, dieque teri.
Scilicèt hic Phœbi amplexus, decora omnia, quidquid
In variis dulce est Vatibus, unus habet.

Hæc tamèn repudiata sunt, nullo, nostrâ quidèm sententiâ priorum carminum detrimento, quæ per se nobilem, ac absolutissimam auctoris sententiam complectuntur. Sed nota retulimus usquè adhùc; unicuique enìm Vatis nostri Sepulchrum invisenti (innumeri undequâque confluunt) legendi potestas fit, cùm in prædicto Divi Benedicti Templo sint cunctis exposita; nùnc igitùr ea Elogia edere pergamus, quæ apùd nos sunt: Non ineptè conijcere arbitrabimur, si ea ferè omnia, occasione Mustianæ translationis ab eruditissimi ævi illius ingeniis elucubrata judicemus, ac deindè ad Ludovici Pronepotis manus transmissa: Certè Epistola mox referenda, ab Anonymo Juniori Ludovico scripta ea viris tribuit, quos usquè ad ejusdem tempora vitam produxisse minimè credimus: Ut cumquè se res habeat, ea omnia, unà cùm dictâ Epistolâ publici juris facimus, est autèm cujusdam Regularis Familiæ Viri, circà elogia sententiam suam sapientissimè pronunciantis, & prout in folio apud nos, cujus hìc tenor.

Primo.

Havendo mandato ad una persona versata, & nelle Scienze più gravi, & anche nelle belle Lettere alcuno di questi Epitafij più copiosi, & alcuni versi, per averne il suo parere, mi risponde il seguente Capitolo.

Mi rallegro col Signor Lodovico moderno delle molte benedizioni, che riporterà dall' Universale de belli spiriti favoriti delle Muse, per la nuova Mole eretta per albergo perpetuo delle sante ossa dell' altro Lodovico, le chiamo sante in quel senso, che i Sacerdoti di Febo, e delle Sorelle son detti santi. Quanto all' Elogio del Frontispicio, il moderno è tanto inferiore di bontà, al' antico, quanto la nuova fabrica del sorgente Mausoleo può avvanzar di Magnificenza, e di spesa il primo Deposito. L' Epigramma, se io non erro, è farina del Sadoletto, ò del Molza, ò del Caro, ò d'Uomo di quella bossola, & poco al dì d' oggi si potrà migliorare. La prosa poi del Sig. Mosti non hà clausola da tor via, se non l' Ære proprio, *la diceria de Moderni tutta è borra, salvo la particella* A Carolo V. &c. *la qual si può ritenere non meno per interesse dell' Imperadore, che del Poeta.*

Secondo.

Secondo. D. O. M.

Lodovico Areosto Nicolai filio Patritio Ferrariensi Poetarum ævo suo Principi, quem natura, & industria suis quæque ornamentis certatìm cumularunt, & Carolus V. Imperator Laureâ decoravit Ludovicus Areostus Fratris Nepos Patruo Magno hoc alterum Monumentum amplioris animi ergò posuit.

Annotationes.

L'alterum monumentum *si intende, supposto che resti nella medesima Chiesa quello del Signor Mosti.*

L'Auttore di questo dice aver posto il Nicolai Filio, *sì per imitar un' Epitafio di Cicerone, sì per distinguer questo Lodovico, del quale si parla dai Lodovici passati, e dai futuri, cosa, come gli pare, necessaria, massime in Famiglia così antica.*

Essendosi fatta gagliarda opposizione alla parola Principi, *la diffende, con dire, che così è giudicato, & che si restringe assai, con la moderazione* Ævo suo, *& in quello di Cicerone stà posto assolutamente* Romanæ facundiæ Principi.

Auctoris alterius.

D. O. M.

Ludovico Areosto Patritio Ferrariensi Poetæ Maximo Celeberrimo, a Carolo V. Cæsare coronato, nec poeticis tantùm laudibus, sed cæterarum quoquè disciplinarum ornamentis, humanitate, constantiâ, integritate, in rebus agendis, in regendis Populis, in gravissimis ad summos Pontifices Legationibus, Prudentiâ, Sapientiâ, Eloquentiâ Clarissimo Monumentum hoc non Posterorum incuriâ, sed tanti Cineris impensiùs decorandi Studio in hanc usquè diem dilatum Ludovicus Areostus Pronepos posuit. Anno Domini &c.

Ejusdem Carmina.

Notus & Hesperiis jacet hic &c. ut suprà.

Ejusdem.

Hic liquido assuetus Sirenas vincere cantu
Magni Olor Eridani gloria prima jacet.
Ambigis, obscuroque hæres in carmine? dicam
Clariùs, hìc situs est Phœbi Areòstus Amor.
Hoc satìs est, tumulo manibus da lilia plenis
Hospes, & æternum dic, Areòste, vale.
Parce tamèn fletu, non est hic flebilis ulli,
Pierius toto quem Chorus Orbe canit.

Aucto-

Auctoris alterius.

D. O. M.

Ludovico Areosto Patritio Ferrariensi, Poetarum omnium communi consensu facilè Principi apùd omnes gentes maximâ in admiratione habito, a Carolo V. Imperatore laureâ coronâ donato. Reipublicæ administratione, amplissimisque Legationibus Principum Estensium nomine, summâ cum laude perfuncto, nobilitate, ingenio, optimarum artium studiis clarissimo, Ludovicus Areostus pronepos monumentum hoc, ad hanc usquè diem, non posterorum incuriâ, sed tanti Cineris exquisitiùs honorandi studio dilatum. Posuit. Anno Domini &c.

Alterius.

Hoc Areòsti Vatis, Hetrusco metro
Ducum tonantis arma, Comico Sale
Spargentis aures, improbos mores gravi
Satyrâ notantis, ossa Regali jacent
Tumulo. Coronâ triplici dignum caput
Ter maximi Poetæ adornavit suâ
Augustus ipse Carolus Quintus Manu.
Hac gloriosum reddidit lauro magis,
Quàm victor ense Cæsar in bello manum. vel sic
Quàm Cæsar ense victor in bello manum. vel sic
Quam victor in bello ense Cæsar dexteram.

Ejusdem.

Thesaurus hospes hac inest arcâ, fode.
Sub marmore ossa Vatis Areòsti latent,
Reperisse tantum, majus est lucrum virum,
Quàm Margaritis, auro, & argento gravem
Urnam. Sat est, hinc dives, & felix abi.

Alterius.

Hic dulci, ac vario cecinit sic carmine Vates,
Multorum ut longè vicerit invidiam.

Alterius in eandem Sententiam.

Arte, atquè eloquio tantùm hic supereminet unus,
Nullus ut à reliquis sit locus invidiæ.

Ejusdem, alio modo.

Arte, atquè eloquio tantùm hic se se extulit unus,
Ut reliquis parilis spes sit adempta gradus. vel
Obscuro ut jaceat cætera turba loco.

Mà questo ultimo verso sarebbe maggior segno di affezione verso il Poeta

Poeta, che di giudizio, e sarebbe cosa invidiosa, & intolerabile; mà si lasciano passare alcune cose per esercizio di ingegno &c.

Sic folium explicit: Supereſt, ut alia ſeorsìm in hujuſmodi Argumentum Epitaphia promiſſi fidem ſolventes in medium proferamus; hæc autèm ſunt.

Manibus Gloriosis Ludovici Areosti Oratoris, Poetæ, qualis nemo. Eloquentiam indulgentiâ Pontifex, Poesim laureâ Imperator decoravit. Incertum in emulatione, utri Victoria. Ejus nomini universus Orbis perpetuum incunabulum, non sepulchrum. Cineribus Lapis hic Custos, non tumulus. Musis asidentibus cum flectu, posuit. Charitate in sanguinem, admiratione in virtutem Ludovicus pronepos. Anno ab Orbe servato MDCXII.

Carmen incerti Auctoris.

Hic Eridane jacet
Primus ille tuorum
Areòstus Olòrum,
Cujus nulla jàm carmen lingua tacet.
Nùnc quem tu Phœbo parem genuisti,
Tuumque detinere
Cantu amnem stupuisti,
Si dignè vis deflere,
Omnes, quibus abbundas,
Pro lachrymis effunde oculis undas.

Aliud, Bartholomei Tortelletti Veronensis.

Viator, ò quisquis fuas, tibi ne grave
Sit immorari, terminos ubi ingeni,
Ingenio in uno, cujus hic cinis jacet,
Natura fixit, ceù columnas Herculis;
Unum Latina sculpsit, Hethrusca alterum
Musa. Obstupesce; quisquis est magnus, minor
Est Areòsto; plura non addam, satìs:
Æternitas monumenta custodit viri,
Nec saxa fas narrare, quod linguæ omnium.

Modò in viam, si tamèn divertimus revertamur: Quamvìs, ut suprà viſum eſt, ſancitum fuerit, à Lectorum nemine pactæ ſibi mercedis auctionem peti poſſe, nihilominùs eorum quidam intèr Sapientes Magiſtratus aſſumpti, qui Studium unà cùm

cùm Reformatoribus moderantur, hujusmodi stipendiorum incrementa sibi fieri, dignitate eorum favore perorante à Sociis 1613
facilè obtinebant: Id ne imposterùm contingeret, speciali (a) Decreto constitutum, Doctores publicè legentes Decemvirali adscriptos cœtui, recurrente dignitatis anno incrementorum stipendii quorumcumque incapaces existere. Itèm (b) provisum est, ex annuis Gymnasii redditibus, portionem pecuniarum Lectoribus Primariis aliundè conductis solvendam ab asse reliquo sejunctam servari, ne ultrà diem solutione prorogatâ ipsis damnum, studio dedecus crearetur. Per idem tempus Recentiorum Universitatis nostræ Constitutionum compilatio Paulo Contughi eximio J. C. Gymnasii Lectori, ac Reformatori à Congregatione jàm fuerat ordinata; sed cùm ille re prorsùs infectâ decessisset, gravissimis enìm oppressus negotiis demandatum sibi munus explere nequierat, eadem Studii (c) Congregatio, pluribus habitis eâ de re sessionibus leges, quæ ad Gymnasii regimen opportuniores visæ sunt efformavit, easque scripto traditas tandèm die 22. Ju- 1613
nii promulgari, ac in futurum servari mandavit. Harum autèm Constitutionum, quæ ad nostram usquè ætatem obtinent tenor est hujusmodi.

Constituzioni sopra lo Studio di Ferrara.

Se per conservamento di qualsivoglia raunanza son necessarie alcune Constituzioni particolari, certo che molto maggiormente ciò si dovrà in quelle Academie osservare, dalla conservazione delle quali dipendono gli ordini, e i Decreti altrui, e tali essendo i Publici Studii, che nelle Città più illustri à commune beneficio si mantengono; a ragione gl' Illustrissimi Signori, il Signor Giudice, e Maestrato dè Savij, e li Signori Riformatori anno stimato convenirsi al carico loro, con alcuni ordini dar norma più distinta alle cose di questo antico Studio. Non già perchè in addietro si sia caminato al bujo, mà perchè il corso di centinaja d' anni non hà potuto non partorire, come avviene in tutte le cose qualche abuso, a cui essendo ragionevole con opportune provisioni remediare; quindi è che li soprascritti Illustrissimi Signori, ciòè li Signori Giudice, e Mestrato de Savij per quello, che a loro spetta, ed i Signori Riformatori per la parte loro stessi pertinenti anno

(a) *Regist dell' anno* 1613 *pag.* 188. (b) *In d. luogo.*
(c) *Detto Registro pag.* 173.

no fatto le seguenti Constituzioni , approvate , & autenticate con lo scrutinio segreto , passato trà di loro a tutte palle , che perciò in avvenire dovranno essere inviolabilmente osservate .

I. E primieramente si revocano , ed annullano tutti gli altri ordini , decreti , e provisioni (in quanto però fossero , ò in tutto , od in parte contrarie alle presenti) che in fino a quest' ora sono state fatte in materia dello Studio , tanto dal Magistrato , quanto da Sign. Riformatori ; e si vuole , che si stia solamente a quanto si stabilisce , & ordina con le presenti Constituzioni , e a quello ancora , che a esse non contrastasse .

II. Si statuisce , e ordina , che alle presenti Constituzioni non si possa mai derogare , ne in tutto , ne in parte , se non ne passarà il partito a tutte palle , trà il Signor Giudice , e Maestrato de Savij , e li Signori Riformatori unitamente insieme .

III. Che tutti i Dottori Ordinarij Leggenti , così Leggisti , come Artisti , dal principio dello Studio , che immediatamente comincia dopo la commemorazione de Morti , debbano leggere fino , e per tutta la Vigilia di S. Lucia , e dopo la Festa dell' Epifania in fino a quella di S. Antonio , e dal principio di Quaresima infino alla Domenica di Passione , e dopo l' ottava di Pasqua infino al dì quindici di Maggio. E se paresse ad alcun Lettore di voler leggere publicamente per più tempo , possa farlo , con licenza del Signor Giudice de Savij , e de Signori Riformatori. Il somigliante si dice dei Lettori Straordinarij , i quali dovranno leggere tutti i giorni , che nel corso delle Terzarie gli Ordinarij non leggeranno , ed anche tutte le Feste de Mesi , che si leggerà ordinariamente , principiando subito dopo S. Martino .

IV. Che tutti i Dottori leggenti , così Artisti , come Leggisti , che saranno descritti nel Rotolo , debbano entrare alle lor Cathedre all'ora deputata , leggendo compiutamente le loro Lezioni ; e mancando di leggere all' ore constituite , debbano esser puntati , con menomar loro il Salario , a rata del mancamento .

V. E perchè puote accadere , che alcuni tralascino di leggere per qualche legitimo impedimento , si lascia all'arbitrio del Signor Giudice de Savj , e de Signori Riformatori il giudicare , se lo impedimento sarà stato legitimo , e degno , che per esso gli sia condonato il mancamento . E sarà perciò cura al Bidello in fine di ciascuna terzaria , di presentare al Signor Giudice de Savj , e alli Signori Riformatori tutte le puntazioni , acciocchè esaminati li mancamenti possano far trattener le rate de Salarj a quelli , a quali per non esser stata ammessa la loro scusa dell' allegato impedimento , saranno state fatte le pun-

puntazioni: Ordinando, che a questo effetto debba stare in mano di ciascun Bidello tanto delli Artisti, quanto de Leggisti, una tabella con i nomi de Dottori Leggenti, per doverli puntare di giorno in giorno.

VI. E per levare la moltiplicità de Lettori, che si è introdotta d'alcuni anni in quà, in danno dello Studio, si statuisce, e ordina, che per l'avvenire non si possano dar Letture ad alcuno, ne Ordinarie, ne Straordinarie, oltre alle determinate per questi ordini, e che quelle, che sono date al presente, si debbano ridurre, come abbasso si dirà. Intendendo però, che secondo che i Dottori descritti ora nel Rotolo anderanno, ò per morte, ò per altri accidenti mancando, si debba restringere il novero de Lettori nella seguente forma, e non altrimente.

VII. E prima, nel Rotolo de Leggisti non ci dovranno essere altri, che i due Ordinarij della sera, e i due Ordinarij della mattina, due Canonisti, e due Institutarii, ed uno che legga le Repetizioni di Bartolo ogni giorno, ed un'altro, che parimente ogni giorno legga il Criminale. Le Feste non ci saranno più che sei Lettori Straordinarii, cioè uno che legga l'Institutα Canonica, un'altro, che legga il Decreto, uno le Pandette, un'altro per i Feudi, ed uno che legga l'Institutα a testo, e glossa solamente, cavando i notabili, senza disputar le questioni, e applicando solamente qualche detto de Dottori conclusivamente, e non in via di disputa, ed un'altro, che legga la Ragion Civile.

VIII. E nel Rotolo delli Artisti non ci dovranno essere per la mattina, che due Lettori di Chirurgia, due di Teorica di Medicina, due di Loica, due di Filosofia Naturale, un solo di Metafisica, due di Prattica di Medicina; Un Teologo secondo la Dottrina di Scoto; uno d'Umanità, e uno di Filosofia Morale. Per la sera non ci saranno, ne potranno essere più che due Lettori dell'Opere d'Ippocrate, uno di Theologia, secondo la dottrina di S. Tomaso; Uno, che leggerà prattica di Medicina, due di Filosofia Naturale, uno di Rettorica, e di Poetica, e uno di Matematica. Tutti i quali, così della mattina, come della sera, leggeranno ordinariamente. Le Feste non ci dovranno essere più di sei Lettori Straordinarii, cioè uno alla Lettura de Semplici, uno alla Lettura di Loica, uno a quella di Teorica di Medicina, uno alla Filosofia Naturale, uno alla Chirurgia, ed uno alla Prattica di Medicina. Dovendo poi nelle Vacanze generali del Carnevale esservi un Lettore d'Anatomìa, ed un Tagliatore per la stessa Anatomìa. Per tanto si statuisce, e ordina, che se mancherà alcuno de Lettori descritti nel Rotolo al presente, non si debba dar la sua lettura ad altri, se non a quelli de descritti in esso Rotolo, tanto Ordinarii, quanto Straordinarii, che dovranno sottentrare in suo luogo, per ragione d'Anzianità di Lettura, e come si dispone

pone nel Capo XIV., e che di mano in mano, che andaranno mancando i Lettori di quelle professioni, che quì non sono descritte, si debbano estinguere esse Letture, siccome adesso per allora si estinguono, e cassano, come se in addietro non ci fossero state ammesse, sicche non si possa allegar ne possesso, ne consuetudine, eziandio di tempo immemorabile.

IX. E perchè si vuol dar animo a tutti di studiare, e d'avvanzarsi nelle Virtù, si statuisce, e comanda, che mentre ci sarà alcuno, che voglia leggere, oltre a quelli, che saranno descritti ne' Rotoli, possa farlo, straordinariamente però, e con licenza del Sig. Giudice, e Maestrato de Savj, e de Sig. Riformatori, senza stipendio di sorte alcuna, e senza essere descritto in essi Rotoli. Ed in tal caso, occorrendo vacanze de Lettori straordinarii, sia ammesso alla Lettura che vacherà, quegli, che più tempo avrà letto, con la licenza sopradetta, ò che in parità di tempo di Lettura con gli altri sarà prima Dottore, che così per le presenti Constituzioni si dispone, e vuole, che appuntatamente si osservi.

X. E accadendo, che mancasse un Dottor Leggente, non possa quegli, che sottentrarà in suo luogo pretender al primo tratto lo stesso Salario, a cui fosse arrivato il suo Predecessore in detta Catedra: Mà in tal caso sia in arbitrio del Sig. Giudice, e Maestrato de Savj, e de Sig. Riformatori di deputargli quell' onorario, che alla loro prudenza avuti i debiti riguardi parrà convenirsi, col fargli poi l'accrescimento di triennio in triennio, se così i medesimi Signori stimaranno ispediente.

XI. Si statuisce, e ordina, che non si possano fare accrescimenti, se non di trè anni in trè anni; e allora sì nel farlo, ò nò, come nell'accrescere, e tanto, e quanto, e più all'uno, che all'altro si debba stare all' arbitrio de medesimi Sig. Giudice, e Maestrato de Savj, e de Sig. Riformatori, i quali attesa la qualità delle persone, e delle Letture dovranno far intorno a ciò quella deliberazione per iscrutinio segreto ad essi parrà migliore, e più opportuna, e a stabilire, se in capo al triennio si dovrà fare aumento alcuno, e parimente a determinare l'accrescimento particolar di ciascun Lettore, al quale si trattasse d'accrescere dovranno esservi dieci voti, ò per lo meno nove in favore.

XII. E perchè, come si è detto, ne li Sig. predetti potranno fare accrescimenti, che di triennio in triennio, ne li Dottori, che a quel tempo potranno pretenderli, per questo si intenderanno sempre condotti i Dottori di trè anni in trè anni, principiando la condotta dal primo triennio a Novembre del presente anno 1614. Non intendendo però de Lettori Forestieri, che fossero particolarmente stati condotti, dovendosi con questi governar secondo i termini delle loro condotte. Ne meno s' intendono compresi nella speranza, e vantaggio delli accrescimenti i Lettori Straordi-

ordinarii, poichè i Leggisti non potranno aver più di lire cento per ciascuno ogni anno, e gli Artisti cinquanta, quando saranno ridotti al numero di sei, e intanto non potranno pretender niente di più di quello, che anno presentemente.

XIII. E perchè accade non rare volte, che alcuno de Lettori sì Leggisti, come Artisti, sia fatto de Savj del Maestrato, il che gli potrebbe agevolmente aprir la strada ad ottener, contro la disposizione di questi Ordini qualche accrescimento in danno dello Studio, ed in pregiudizio degli altri, però si decreta, e comanda, che li Dottori Leggenti, sì Leggisti, come Artisti per quell' anno, che saranno di Maestrato, ne loro interessi non abbino voto, e non possano pretendere, ne ottenere accrescimento alcuno, ancorche fosse il tempo, in cui potessero legitimamente addimandarlo, mà che della loro pretensione si differisca trattarne l'anno seguente.

XIV. Si determina, e comanda parimente, che mancando qualche Lettore Ordinario, ò per morte, ò per altro accidente, debba essere ammesso alla sua Catedra il più vecchio Lettore, che doppo di lui averà letto nello Studio ordinariamente, in diffetto de quali saranno ammessi gli Straordinarii. E che alcuno, che non abbia letto, ò pure abbia letto meno dell'altro, non possa pretendere di ottenere detta Catedra, mentre vi sarà un Lettore più vecchio di lui, che voglia conseguir la Lettura di quegli, che sarà mancato: E ciò s'intenda, ancorchè colui, che avesse letto minor tempo avesse più anni di Dottorato; perciocchè non si vuole, che chi non averà affaticato nello Studio sia preferito a chi con le sue fatiche si sarà avvanzato. Eccettuando però le due Letture sopranominate dal Maestrato, e dalli Sig. Riformatori, senza aver alcun riguardo all' anzianità, ne di Dottorato, ne di Lettura, mà solamente secondo che da loro sarà stimato più ispediente, se non in caso, che li concorrenti fossero d'egual sufficienza; ed eccettuando i Lettori Ordinarii, che ora leggono, ne quali s'osservi frà di loro, eziandio nelle Letture, che vacheranno per l'avvenire l'Anzianità, che ora tengono.

XV. In concorso di più, ò due Lettori Artisti, ò Leggisti, che non abbiano più letto, si faccia sempre elezione di chi sarà prima Dottore, se però per servizio dello Studio al Sig. Giudice, e Maestrato de Savj, e à Sig. Riformatori non paresse alcuna volta di non attendere anzianità di Dottorato.

XVI. Niun Lettore, ò sia Artista, ò Leggista possa leggere, senza licenza del Sig. Giudice de Savi, e de Sig. Riformatori alcuna delle Lezioni publiche privatamente dentro alle Terzarie, ne tempi, e ore che si leggeranno le Lezioni ordinarie delle Scuole, tanto Canoniche, ò Civili, quanto pertinenti a' Lettori Artisti, sotto pena a' Lettori, che contra-

R 2 *facef-*

facessero, di perder tutto il Salario d'un'anno per la prima volta, e per la seconda di non poter leggere per ispazio di trè anni, se non per partito preso dal Maestrato, e da Sig. Riformatori dello Studio, ottenuto per tutti i voti. Ne meno qualsisia altra persona potrà leggere nel corso delle terzarie, e ne tempi, e ore, che si leggerà alle Scuole, Lezione veruna a Scholari ne publica, ne privata.

XVII. Ed essendo convenevole, a benefizio degli Scholari, restringer dentro a certi termini gl' ingegni, e le lezioni de Lettori, perciò a ciascheduna Lettura si sono assegnate d'anno in anno le materie, e i libri più principali, e più necessari allo Scholaro; laonde si comanda a tutti, e a ciaschedun Lettore, che non possa, ne debba trattar altra materia, ne legger altri Libri, se non conforme all'assegnamento, che nel fin delle presenti Constituzioni sarà notato; sotto la pena sopradetta, ed altre maggiori ad arbitrio del Sig. Giudice de Savj, e de Sig. Riformatori, lasciando nondimeno libera facoltà a' medesimi Sig. Giudice, e Sig. Riformatori di dispensare alcuno, a leggere altro Autore della stessa professione, ò a continuare la stessa materia, se così stimaranno opportuno.

XVIII. In oltre per utile de sopradetti Scholari, onninamente si prohibiscono certe digressioni, trattati, e questioni troppo lontane dal testo, e dalla materia, che correrà quell'anno. Si vieta parimente il fermarsi per più di quattro, ò sei Lezioni ne preludi, ò prologomeni, che sogl'on farsi nel cominciamento d'alcun libro, essendo troppo dannoso allo Scholaro lograr il tempo in così fatte considerazioni, sotto pena a chi contrafarà della perdita del Salario di quella terzaria, nella quale avrà contravenuto.

XIX. Non si possano fare Academie di qualsivoglia professione in Casa d'alcun Lettore pubblico, ne di qualunque altra persona, se non ne giorni, che non si leggerà ordinariamente alle Scuole, anzi a maggior intelligenza si dichiara, che l' Academie non si potranno fare, che da Dottori Leggenti.

XX. Si ordina parimente, e comanda, che l'Anatomìa si faccia doppo le vacanze di Natale, e che si legga almeno per quindici giorni continui, distinguendo un corpo in trè anni; cioè nel primo si faccia l'Anatomìa del Capo; nel secondo quella del Torace; e nel terzo del Ventre inferiore, comprendendo gli Arti.

XXI. Si statuisce, e decreta che tutti i Dottori ora leggenti, e ammessi a leggere, e tutti quelli, che per l'avvenire vorranno leggere, sieno obbligati, sotto pena di perdere la Lettura, da non potersi ricuperar mai più, ne anche col partito preso a tutte palle, di non procurar per se, ne per mezzo d'altri, licenze, derogazioni, ò abilitazioni d'alcuna fatta, e nemmeno

meno procurar favore di Superiore, ò Principe, ò qual altro si voglia personaggio, per accrescimento de Salari, ò per altra occasione attinente allo Studio. E sieno parimente i Lettori tenuti, ed obbligati ad osservar tutti, e ciascheduno de presenti Ordini, e Constituzioni, sotto le pene, che si sono poste a' proprj luoghi, e sotto altre eziandio maggiori, secondo la qualità de casi, risservate all' arbitrio del Sig. Giudice de Savj, e de Signori Riformatori dello Studio.

XXII. Si dichiara, che li Sig. Giudice, e Maestrato de Savj, e li Sig. Riformatori dello Studio possano condur, sempre quando vorranno un Dottor Leggista famoso, che sia forestiere, un Medico, un Humanista, ed un Filosofo, quando non ci avesse alcun Filosofo terriere, che fosse di fama, ed anco un Mattematico; e ciò con quel Salario, che potranno convenirsi, che sarà in arbitrio di essi Signori. Che però al sopradetto effetto di condurre li sopranominati Lettori forestieri, si dovrà tener distinta, e separata dall' altre rendite dello Studio quella somma almeno, di cui si fà menzione nel Decreto trà le loro Signorie Illm̃e passato con lo scrutinio segreto di 22. d'Ottobre 1613. Proibendo anche espressamente l'impiegarla, ne tutta, ne alcuna menoma particella di essa in altr' uso, che nel già detto di sopra.

XXIII. E perchè può accadere, che tal volta la prima Catedra degli Ordinarj della sera de Dottori Leggisti resti vacante, per non esser condotto Dottor forestiere; Si statuisce, e ordina, che in tal caso, si faccia una sol Catedra, che sia la seconda, senza multiplicar le Catedre; ò pure parendo al Sig. Giudice, e Maestrato de Savj, e à Sig. Riformatori di introdur per allora à benefizio degli Scholari una terza Catedra, si dichiara, & ordina, che si debba mettere alla terza Catedra il primo Lettore straordinario, con quello onorario (per lo tempo, che vi starà) che alli Illm̃i Sig. Giudice, e Maestrato de Savj, e Sig. Riformatori più piacerà, e non potendo egli, il secondo, e così di mano in mano. La cui Catedra dovrà restar vacante, affinchè conducendosi poi un Lettore nella prima, quel della terza possa, e debba levarsene, e ritornarsene alla sua straordinaria, non si volendo à niun partito accrescere le Catedre, oltre al novero prefisso, e stabilito. E lo stesso si dovrà osservare in altre Letture, ò sia di Leggisti, ò d' Artisti, dove il presente caso potesse aver luogo.

XXIV. E perchè, dopo che con la dovuta maturità si sono fatte le Constituzioni necessarie, non ci è la più util cosa, che mantenerle, ed osservarle; si ordina, e statuisce, che ai presenti decreti non si possa, ne in tutto, ne in parte derogare, se non col concorso di tutti i voti delli Sig. Giudice, e Maestrato de Savj, e de Sig. Riformatori dello Studio; ed in oltre

con l'assenso dell' Eccellmo Sig. Cardinal Legato, ò altro Superiore, che sarà prò tempore.

Constitutiones prædictas approbamus, ac ab omnibus, ad quos spectat, servari mandamus; Eisque sinè nostri, vel successorum superiorum pro tempore in Legatione Ferrariæ existentium consensu, et voluntate derogari, addi, aut minui prohibemus.

Horat. Card. Leg. &c.

Materiæ Ordinariæ, quæ Lectoribus Juristis assignantur.

In Mane.

Ad Lectur. Canon.

Anno 1. *De Judic.*
2. *De off. et potest. Jud. Deleg.*
3. *De constit.*
4. *De probat.*

Ad Lectur. Jur. Civil.

Anno 1. *C. de æden.*
2. *ff. de offic. ejus.*
3. *C. qui admitti.*
4. *ff. si cert. petat.*

In Sero.

Ad Lectur. Institut.

Anno 1. *De exhæred. liber.*
2. *De Donat.*
3. *De Legat.*
4. *De obligat.*

Ad Lectur. Jur. Civil.

Anno 1. *ff. solut. matrim.*
2. *ff. de op. nov. nunt.*
3. *De Legat.*
4. *De verb. oblig.*

Materiæ Ordinariæ, quæ Lectoribus Artistis assignantur.

In Mane.

Ad Lectur. Chirurg.

Anno 1. *De Tumoribus.*
2. *De Vulneribus.*
3. *De Fracturis.*

Ad Lect. Theor. Medic.

Anno 1. *Fen. 1. Avvicen., sivè de reb. natural.*
2. *Lib. de differ. et caus. morb. et sympt.*
3. *Hippocrat. Aphorismi.*

In Sero.

Ad Lectur. Oper. Hippoc.

Anno 1. *Lib. de Naturâ Humanâ.*
2. *De ration. vict. in morb. acut.*
3. *Prognosticorum.*

Ad Lect. Theologiæ.

Anno 1. *Liber 2. Sententiarum.*
2. *Liber 3. Sententiarum.*
3. *Liber 4. Sententiarum.*

In

In Mane.

Ad Lectur. Logicæ.

Anno 1. *Liber* 1. *posteriorum.*
2. *Liber* 2. *posterior.*

Ad Lect. Philos. Naturalis.

Anno 1. *Libri de Generat., et corrupt.*
2. *Liber Meteorologicorum.*
3. *De sensu, et sensili.*

Ad Lect. Metaphis.

Anno 1. *Liber primus Metaphys.*
2. *Sextus Metaphys.*
3. *Duodecimus Metaphys.*

Ad Lect. Practic. Medic.

Anno 1. *De Febribus.*
2. *De affect. Capit. et Thorac.*
3. *De affect. ventr. inferioris.*

Ad Lect. Theolog.

Anno 1. *Liber* 1. *Sententiarum.*
2. *Liber* 2. *Sententiarum.*
3. *Liber* 3. *Sententiarum.*
4. *Liber* 4. *Sententiarum.*

Ad Lect. Humanit.

Anno 1. *Ciceronis.*)
2. *Virgilii.*) *Opera.*
3. *Horatii.*)

Ad Lect. Philos. Moralis.

Anno 1. *Libri de Moribus,*)
ad Nicomac.) *Aristot.*
2. *Libri Politicorum.*)

In Serò.

4. *Liber* 1. *Sententiarum.*

Ad Lect. Philos. Natural.

Anno 1. *Libri Physicorum.*
2. *De Cœlo.*
3. *De Anima.*

Ad Lect. Rhet. et Poet.

Anno 1. *Liber Rhetor. ad Theodectem.*
2. *Liber Poeticæ Aristotel.*
3. *Liber Histor. Cornel. Tacit.*

Ad Lecturam Mathemat.

Anno 1. *Sphæra Sacroboschi.*
2. *Elementa Euclidis.*
3. *Theoricæ Planetarum.*

Ad Lect. Linguæ Grecæ.

Anno 1. *Liber Hisocratis Orat.*
2. *Liber Homer. Iliad.*
3. *Liber Homer. Odiss.*
4. *Liber Euripid. Tragæd.*

Di Maestrato il dì 6. di Maggio 1614.

Battista Muzzarelli Giudice de Savj.
Luigi Bevilacqua Riformatore.
Galeazzo Gualengo Riformatore.

Octavius Magnaninus Secretarius.

Constitutiones hujusmodi habemus Ferrariæ editas anno 1639. Typis Francisci Suzzi Impressoris Cameralis. Florentibus itaquè hoc tempore Studii rebus, censuque ejusdem exuberante, clarissimus Philosophiæ Lector Thomas Giannini egregia quædam in- 1615

genii sui opera alibì per nos referenda in lucem editurus Magistratum, ac Moderatores adiit, ut sibi subsidii aliquid in editionis sumptum contribuerent. Nota hominis scientia, novusque indè accessurus Gymnasio splendor maximum apùd eos supplicationi pondus contulit; quapropter ex Gymnasii (*a*) pecuniis nummos aureos ducentum in editionis causam postulanti numerari
1616 sancitum est. Scuta quoquè quatuorcentum, muneris titulo de Studii erario soluta sunt Jacobo Cardinali Serra Legato, in erectione Collegii (*b*) cujusdam per eum instituti eroganda, ut Nobiles Ferrariæ Adolescentes, exterique etiàm bonis in eo moribus, litterisque imbuerentur; visùm est enìm pecuniam prædictam in id opus licitè erogari posse, eo quià Juvenum ingenia, primis ibi Artium elementis exculta, paratiora ad scientias, quæ in Studio Generali exponuntur addiscendas redderentur. Extat (*c*) supèr hoc sequens approbationis Decretum.

Quùm in hac Civitate Ferrariensi, ejusdem Civitatis, et Civium, nec non Studii hujus Urbis commodo, ac beneficio Collegium institutum sit Nobilium, ubi adolescentes Nobiles, tàm exteri, quam indigenæ prima Artium elementa addiscere, ac scientiis illis, quæ eodem in Studio publicè docentur percipiendis habiles reddere se possint. Ideòque à Judice, et Magistratu Sapientum, Reformatoribus quoquè Studii destinata, et applicata fuerint prò una vice tantùm Scuta quadraginta, pro primis expensis in erectionem dicti Collegii necessario faciendis, Nos, ne dubitari possit, prædictam pecuniam, juxtà formam Litterarum Apostolicarum Sanctissimi D. N. inservire usui, et beneficio ipsius Studii, dicimus, ac declaramus applicationem istam omninò referri ad commodum, et beneficium ejusdem Studii, ac de nostrâ Scientiâ, consensu, et voluntate factam fuisse. Decernentes propterea, quòd nullo tempore adversùs prædictos Reformatores, hac de causâ, imputationi alicui locus esse queat, nec ipsi pœnis in dictis Litteris Apostolicis contrà eos appositis idcircò subjacere censeantur. Datum in Castro Ferrariæ, die 7. Octobris 1616.

Locus Sigilli.

J. Card. Serra Leg.

Sed vix secutâ Institutoris morte (incidit hæc in annum 1623.) dignum

(a) *Regist. dell' anno* 1615. *fol.* 253. (b) *Detto Registro fol.* 336.
(c) *In d. luogo.*

dignum opus necessariis fundamentis destitutum (*a*) intercidit.
Deindè ad amplissimum Moderatorum Studii munus evectos le- 1617
gimus Alphunsum (*b*) Strozza Comitem, & Ascanium Pio de 1618
Sabaudiâ Marchionem. Dubbium verò in hoc tempus excitatum,
an Sector Anathomicus Lectoris titulo nuncupari deberet, cùm-
que magnâ animorum contentione intèr Doctores non idem sen-
tientes ageretur, Magistratus, Studiique Moderatorum Decreto
pronunciatum (*c*) est, Sectorem Anathomicum intèr Lectores non
esse recensendum. Anno 1620. Alphunsus Pandolfi Humanarum 1620
Litterarum Lector, speciali Congregationis (*d*) Decreto obti-
nuit, tractatibus ab eo exponendis posse etiàm Cornelii Taciti
Lectionem copulare. Aliud sequenti anno ejusdem Congregatio- 1621
nis Decretum prodiit, quo sancitum, ne quis imposterùm ad le-
gendum (*e*) extraordinariè absquè stipendio admitteretur, nisì
priùs, coràm Gymnasii Reformatoribus dignum de se in unâ
Lectione publicâ experimentum edidisset. Sed nonnulla ad Œco-
nomicum Studij nostri statum pertinentia subjiciamus: Joannes
Baptista Bulgarelli Datii duorum quadrantum supèr Sale à Gym-
nasio nostro conductor conspicuæ admodùm L. 11000. circitèr sum-
mæ, prò pensionibus decursis debitor evaserat, cùmque ad æs
hujusmodi dissolvendum consuetis Juris remediis urgeretur, nèc
pecuniam in promptu haberet, obtulit se Bona quædam Gym-
nasio eidem dimittere paratum, ac prò debiti ressiduo, modo,
ut infrà, convenire: Debitoris conditio deterior effecta Moderato-
rum animos ad transactionem oblatam facilè suasit, idcircò die
27. Maii 1621., rogitu Joannis à Monetis Magistratus Ferrariæ 1621
Cancellarii concordiæ (*f*) Instrumentum intèr partes celebratum
est, cujus hæc summa. I. Quòd Gymnasio liceret, in computum
summæ sibi, ut suprà, debitæ L. 2000. ad cambium accipere,
ipse verò Bulgarelli unà cùm Sigismundo Curioni insolidùm obli-
gato dictas L. 2000., cum Cambiis, Recambiisque post annum
solvere teneretur. II. Bulgarelli Studio insolutum dedit, cùm
pacto intrà triennium reluendi unam ipsius Domum Ferrariæ
positam in Viâ S. Spiritus, valoris L. 4000., quam à Joanne
de Monte acquisierat anno 1604., rogitu Hieronymi Nobili.
III.

(a) *Faustini, Historia, libr. 1. in fine.* (b) *In Rotulis annorum* 1617., & 1618. (c) *Registro dell'anno* 1618. *fol.* 85. (d) *Registr. dell'anno* 1620. *fol.* 136. (e) *Registro del* 1621. *fol.* 235. (f) *In Cattastr. Instrumentorum Communitatis Ferrariæ signat E. pag.* 65.

III. Quòd solveret Thomæ Giannini Lectori Philosophiæ Primario Libras 800. IV. Quòd reliquam dicti debiti summam in quinquenii termino exbursare deberet, & proùt fusiùs in Instrumento præcitato. Sed cùm pacta hujusmodi Bulgarelli minimè implere potuisset, nequè enim L. 2000. Cambii prædicti, neque L. 800. Giannini persolverat, ita ùt, accedente reliquæ persolvendæ summæ quantitate debitum ad L. 7000., ac ultrà ascendisset, supplicavit, sibi liceret, modo ut infrà Gymnasio satisfacere, obtinuitque, ut apparet ex novo superindè confecto (a) Instrumento, rogitu prædicti Joannis Moneta, die 17. Junii 1624. In hoc. I. Bulgarelli debitor Studio in solutum tradidit quoddam illius Prædium in plura distinctum corpora positum in Villâ Milliarii Ferrariensis Districtus, ac in loco nuncupato Valchiusura, acquisitum ab Antonio Banchi die 28. Februarii 1613., rogitu Antonii Genuizzi. II. Itèm in solutum dedit Apothecam Ferrariæ sitam in Viâ Judecæ, in angulo contrà Castrum, quam die 19. Octobris 1607. emerat à Serenissimo Mutinæ Duce, rogitu Jacobi Dainesi. III. Tandèm eidem Gymnasio in solutum dimisit tantam alterius Domus, in Viâ S. Spiritus positæ partem, quantam valor L. 1304. exequaret, quam Domum in duabus vicibus à Francisco Banchi acquisierat, ut ex geminis Instrumentis, 14. Augusti 1601. rogitu Dominici Squarzoni; & 1. Septembris 1609. rogitu Alphunsi del Buono; hæc autèm omnia assignavit Bulgarelli prò integrali dicti debiti solutione, cùm pacto, Bona tradita intrà quinquennii tempus redimendi, & juxtà tenorem prædicti Instrumenti 17. Junii 1624. Cùm autèm intrà constitutum Quinquennii, ac Triennii respectivè lapsum dictus Joannes Baptista Bona minimè reluisset, omnia in Gymnasii censu liberè remanserunt. Quænam autèm ex his adhùc à Studio possideantur, quænam, in quos, aùt quo pacto distracta fuerint hìc brevitèr addimus. Milliarii Prædium à Gymnasii Moderatoribus alienatum est Natali, Gasparino, ac Hieronymo Fratribus (b) de Gasparinis Cymaclensibus pretio L. 4433:4:2, ut ex Instrumento die 27. Junii 1636., recepto per Joannem Moneta: De Domo in Viâ S. Spiritus, rogitu ejusdem (c) Moneta investitus fuit jure usus, die 20. Martij 1632. Franciscus Trinali, à quo successivè jure prædicto transiit in Stephanum Milanini, in Bartho-

(a) *In Cattastr. F. pag.* 22. (b) *In Cattastr. H. pag.* 180.
(c) *In Cattast. G. pag.* 144.

tholomæum Montini, in Joannem Baptiſtam Mazzoni, in Paulum Carpi J. U. Doctorem, in Hyppolitum Venetici, in Antonium, ac Franciſcum fratres Fraſſoni, ac tandèm per Almi Studii Congregationem, die 26. Februarii 1722. rogitu Ignatii Borſetti vendita (a) fuit Joſeph Mareſcotti, pretio Scutorum quadringentorum quinquaginta: Deniquè de Apothecâ in Viâ Judecæ, ac parte alterius Domus in Viâ S. Spiritus, jure uſus inveſtitus (b) fuit Marcus Antonius Bulgarelli Joannis Baptiſtæ filius die 31. Auguſti 1633., rogitu Alphunſi Ripa. At quoniàm Marcus Antonius Uſuum decurſorum debitum ingèns deindè conflaverat, eidemque diſſolvendo impar erat, à Gymnaſii Adminiſtratoribus impetravit, ut integralis ſolutionis loco dictam Apothecam in Viâ Judecæ, quam propriis ſumptibus reſtituerat, ac in Apothecas duas diviſerat in liberum Gymnaſii dominium reciperent, ac ipſum Bulgarelli ab uſibus impoſterùm ſupèr dictâ parte Domus decurrendis liberarent: Id totum apparet ex Congregatione Studii habitâ die 2. Novembris 1663. De binis hujuſmodi Apothecis jure eodem Uſus inveſtiti ſunt poſtmodùm Joſeph Marocchi, ſeù Maroggi, ſucceſſivè Jacoba Cavallini ejus uxor, Joannes Baptiſta (c) Reggiani Philoſophiæ, & Medicinæ Doctor, ac tandèm Laurentius Berſanini, proùt apparet ex Inſtrumento recepto per Ignatium Borſetti anno 1735. At jàm undè digreſſi ſumus regrediamur. Anno 1622. 17. Septembris rogitu Mainardi 1622
Guarini Ferrariæ Notarii Co: Hannibal Manfredi Nobilis Ferrarienſis poſtremum ſuum Teſtamentum condidit, quo Co. Franciſco Manfredi, aliiſque de eadem Familiâ, eorumque Filiis, & Deſcendentibus maſculis, & lineâ maſculinâ Manfredi Familiæ deficiente, Fœminis etiàm de Familiâ prædictâ, & maſculis ab eiſdem deſcendentibus Hæredibus inſtitutis, ac reſpectivè ſubſtitutis in Majoratu per Teſtatorem eumdem inſtituto, ipſis tandèm deficientibus mandavit de Bonis ſuis Romæ erigi Collegium, per Magnum Ferrariæ Conſilium regendum, moderandumque, in quo perpetuò duodecìm Ferrarienſes Juvenes, ſtudii causâ hæreditatis ſuæ ſumptibus, ad quinquennium quilibet alerentur, onere Hæredibus inſtitutis injuncto Inventarium Bonorum omnium Hæreditatis prædictæ conficiendi, cùm interventu Procuratorum à Magno Conſilio conſtituendorum: Sed verba eadem Teſtamenti

(a) *In Catt. XX. pag.* 53. (b) *In Catt. L. pag.* 13.
(c) *In Catt. VV. pag.* 203.

ti Collegii hujuſmodi Erectionem reſpicientia fidelitèr, de more tranſcribamus.

Eveniente verò caſu, quòd Deus avvertat, totalis deficientiæ, & extinctionis Linearum Maſculinarum, & Fœminearum omnium prædictorum vocatorum ad Majoratum, & Primogenituram præfatas, idem Illñus D Teſtator de totâ ejus hæreditate, & bonis diſpoſuit, ut infrà, videlicèt; §. Quòd de fructibus, & redditibus ipſius hæreditatis quàm primùm in Almâ Urbe emantur tot Domus, quot ſufficiant ad conficiendum unum Collegium, vel quatenùs domus non reperiantur, à fundamentis conſtruatur, & fabricetur Collegium ipſum, in Beneſitium, utilitatem, & commodum duodecim Adoleſcentulorum, & Juvenum Ferrarienſium, Litteris incumbere volentium, prævio tamèn conſensù, & beneplacito S. Sedis Apoſtolicæ ſupèr talis Collegii erectione faciendâ.

Quod hujuſmodi Collegio conſtructo, fabricato, & erecto in, & de fructibus, & redditibus prædictæ ſuæ hæreditatis alantur, & gubernentur per . . . . ſupèr gubernio, & regimento ejuſdem Collegii deputandos, perpetuò de quinquennio in quinquennium tantùm ſaltèm duodecim Juvenes, & Adoleſcentuli Ferrarienſes, qui tamèn ſtudiis Grammaticalibus, & Humanitatis eruditi, apti ſint, & idonei Publicis Lectionibus incumbere, idèſt quòd quilibet infraſcriptorum juvenum poſſit in dicto Collegio ſtare, & litteris incumbere per quinquennium tantùm, & non ultrà, & deindè elapſo quinquennio alii eorum loco ſubrogentur, & ponantur, ibiquè eis alimenta, omniaque alia ad victum humanum neceſſaria ſubminiſtrentur, paritèr de quinquennio in quinquennium, & ſi quis eorum antè dicti quinquennii finem ad ſtatum Doctoratus reduceretur, tùnc, & eo caſu, eo ipſo quòd ad ſtatum prædictum pervenerit, è Collegio prædicto exire, & locum ſucceſſori relinquere teneatur arbitrio infraſcripti Illuſtriſſimi Conſilii, ſeù deputandorum ab eo.

Quòd cura conſtruendi, & erigendi memoratum Collegium, ac eligendi Juvenes, ſeù Adoleſcentulos prædictos totalitèr ſpectet, & pertineat ad Illñum Conſilium Magnum hujus Civitatis Ferrariæ, cujus partes etiàm ſint in providendo omnibus neceſſariis ipſius Collegii, ac in eligendo, & deputando Miniſtros, Officiales, & Rectores illius productioni, & gubernio talium Juvenum, cùm honoribus, & oneribus ipſi Illño Conſilio viſis, remmittendo etiàm dictus Dom. Teſtator arbitrio dicti Illuſtriſſimi Conſilii, in quo loco pervio debeat conſtrui Collegium in Almâ Urbe, & cujus Modelli, ſeù Architecturæ,

tæ, Magnificentiæ, & Capacitatis formandum, & faciendum sit.

Quòd Juvenes eligendi sint bonæ conditionis, & famæ, honestis parentibus nati, bonis moribus ornati, apti, & idonei ad studendum, & adeò Pauperes, qui de eorum patrimonio studere non valeant, nèc studiorum sumptus sustinere in Almâ Urbe, & extrà Civitatem Ferrariæ eorum Patriam.

Quòd constructo dicto Collegio, illud nominari, & appellari debeat Collegium Manfredum, & ingressu illius, litteris marmoreis fiat mentio, qualitèr fundator, & dotator illius fuit ipse Illmus D. Testator, cujus Arma etiàm apponi debeant.

Quòd sempèr, & perpetuò sit in facultate, & potestate dicti Illmi Consilii, considerata temporis, & redditum hæreditatis Testatoris qualitate, & quantitate, augere, & minuere numerum Juvenum, seù Scholarium memorati Collegii.

Quòd dictum Illmum Consilium valeat conficere, & decernere regulas, decreta, & constitutiones, quibus regi, & gubernari debeat hujusmodi Collegium, quæ regulæ, & constitutiones, tàm per dictos Juvenes, quàm per ejusdem Collegii Ministros, & Officiales inviolabilitèr observari debeant.

Quòd hæreditas, & bona prædicta D. Testatoris ullo tempore vendi, alienari, & donari possint, ut suprà, prohibuit vocatis ad Majoratum, & Primogenituram, sed illa perpetuò conserventur, ad hoc ut de illorum fructibus, & redditibus Juvenes, & Scholares prò tempore existentes in dicto Collegio ali, gubernari, & substentari valeant, nisi tamèn ipsum Illmum Consilium judicaverit magìs expediens, ut talia bona hæreditaria vendantur, & alienentur ad effectum investiendi pretium illorum in Almâ Urbe, ejusque Territorio in tot bonis stabilibus prò majori commoditate, & utilitate dicti Collegii, sìc, ut suprà, in Almâ Urbe erigendi, quo casu liceat dicto Illmo Consilio bona ipsa vendere, & alienare, remittendo se in totum discretioni, voluntati, prudentiæ, & arbitrio ejusdem dicti Illmi Consilii.

Quòd quamvìs Illmus D. Testator dederit omnimodam, & liberam facultatem dicto Illmo Consilio eligendi Juvenes alendos, & educandos in memorato Collegio, tamèn cùm D. Octavius Magnaninus Ferrariensis, jàm ut suprà nominatus sempèr se gratum, & benevolum reddiderit ergà eumdem Illmum D. Testatorem, qui illi se valdè obligatum asserit, declaravit, & declarat, quòd licèt dictus D. Octavius, nèc alius de ejus honestâ familiâ non sint Pauperes, & egeni, sed commodè eorum filios in Almâ Urbe, & alibì propriis eorum sumptibus sustentare, & manutenere valeant, adeò quòd sinè speciali dispensatione

ipsius

ipsius D. Testatoris non possent uti commodo, & benefitio ipsius Collegij; nihilominùs si ullo unquàm tempore dictus D. Octavius, ejusque descendentes, & in eorum defectu alii transversales de Familiâ Magnaninâ, descendentes tamèn ab ipso D. Octavio, & ejus fratribus tamen, voluerit mittere aliquem de eorum filiis, & descendentibus ad studendum in ipso Collegio, dummodò eodem tempore non excedatur numerus duorum, liceat eis perpetuò, tali Familiâ durante, propriâ auctoritate, & etiàm invito, & contradicente dicto Illmo Consilio mittere, ponere, & accedere, & uti, frui, & gaudere benefitio, commodo, & utilitate ipsius Collegii, eligendo illos ex nùnc proùt ex tùnc, in memoriam amoris, & affectionis, quam sempèr habuit, & habet ergà dictum D. Octavium, ejusque Familiam, in quâ sempèr fuerunt Viri maximi ingenii, & in dies oriuntur, quasì natura in eos, ab instanti conceptionis Litteras, laudabilesque mores imprimat.

Postremò dictus Illmus D. Testator, ut hujusmodi sua dispositio sempèr, & omni tempore, ac perpetuò integrum sortiatur effectum, dictaque Bona in Familiâ nobili Manfrediâ de Primogenito in Primogenitum, & in infinitum, ut suprà, serventur, & posteà, ac deniquè finitis Lineis, & Descendentiis omnium vocatorum, ut suprà, eorum fructus, redditus, & introitus omnes, & singuli in Erectionem, alimentationem, manutentionem, & conservationem suprà memorati Collegii perpetuò erogentur, & quia sìc dicto D. Testatori disponere placuit, & expresè vetuit, et probibuit dicto Hæredi, & omnibus, & singulis ejus in infinitum successoribus in perpetuum, nèc non infrascriptæ Illmæ D. Communitati, dictoque Illmo ejus Consilio, non possint, nèc debeant per se, vèl per alium, seù alios modo aliquo, ratione, vel causâ cogitatâ, & incogitatâ, & imaginabili, aut quovis quæsito colore petere, procurare, prætendere, & impetrare, aùt peti, procurari, prætendi, & impetrari facere, nèc Principis rescripto, etiàm motu proprio concesso, nèc vigore alterius cujuscumque potestatis hujusmodi Testamenti derogationem, et dispositorum in eo, in toto, vel in parte quamvìs minimâ, etiàm prætextu convertendi, et expendendi bona prædicta, illorumque redditus in aliis operibus, licèt magìs piis, et meritissimis, et si secùs actum, aùt contrafacere attentatum, eo ipso quòd rescripta, facultates, seù remedia ad finem prædictum impetraverint, aùt impetrare tentaverint, cadant ab omni successione, illosque hæreditate dicti D. Testatoris, omnique jure, & commodo dicti Majoratus statìm, et absquè ullâ declaratione omninò privavit, et privatos esse voluit, dictamque hæreditatem, nèc nòn et omne jus, et commodum Majoratus prædicti ad alios vocatos ordine successivo, ut suprà, non contrafacientes

tes

tes pervenire, et spectare jussit, voluit, et mandavit, qui teneantur illam, et illa apprehendere, et vindicare, et contravenientes ab hæreditate, et Majoratu repellere, et executionem præmissorum à quibus oportuerit omninò curare.

Ipsis autèm successivè vocatis derogationi prædictæ quovis modo consentientibus, aùt illam tacitè permittentibus, et executionem, ac effectum præsentis dispositionis non curantibus, et negligentibus, tùnc tales consentientes, permittentes, ut suprà, et negligentes à successione, et juribus hujus Majoratus repulit, et privavit, hæreditatemque, et bona prædicta ad alios ordine successivo vocatos, et non negligentes eo ipso pervenire voluit, et ità perpetuò observari jussit, et mandavit per omnes, et singulos vocatos in perpetuum, et tali Majoratu durante; quatenùs verò ultimi, ut suprà vocati hujusmodi derogationem impetrarent, aùt impetrare tentaverint, ut suprà, tùnc, et eo casu, illosque ultimos sìc contravenientes hæreditate suâ prædictâ, omnique jure, et commodo dicti Majoratus illicò, et absquè aliâ declaratione privavit, et omninò privatos esse voluit, eisdemque substituit, et subrogavit Illm̃am Communitatem Ferrariæ, dictumque Illm̃um ejus Consilium Magnum, illam tamèn, et illud gravans ad expendendum perpetuò, et donèc Mundus duraverit omnes, et singulos fructus, introitus, et redditus ipsius hæreditatis in Erectione, alimentatione, manutentione, et conservatione Collegii, ut suprà memorati, modo, et formâ jam dictis, expressis, destinatis, et declaratis, absquè aliquâ illorum diminutione, seù detractione quovis prætextu, aùt quæsito colore, ut suprà prohibitum fuit omnibus, ut suprà vocatis, nèc possint umquàm in aliam causam etiàm favorabilem, meritissimam, et magìs piam erogari, et converti in toto, vel in parte, sed tantùm modo, ut suprà dispositò, declarato, et ordinato, quià sìc ipsi D. Testatori disponere, et ordinare placuit, aliàs præsens Testamentum non fecisset, supplicans, et supplicitèr, ac etiàm amore Dei, flexis genibus exorans dictus Dom. Testator Summum Pontificem ex nùnc proùt ex tùnc, quòd dictam derogationem procurantibus, et tentantibus impetrare, quatenùs illam sempèr, et perpetuò eis omnibus, et singulis denegare dignetur, ne mens, et intentio dicti D. Testatoris tàm recta, justa, laudabilis, et honesta, dictæ Illm̃æ Communitati, et Civitati tàm utilis, decora, et proficua ullo umquàm futuro tempore decepta, & fraudata remaneat, sed suum optatum integrè sortiatur effectum in omnibus, et per omnia, proùt suprà dispositum, declaratum, et ordinatum fuit.

Ne autèm ullo umquàm tempore de qualitate, quantitate, et identitate bonorum hæreditariorum ipsius Illm̃i D. Testatoris hæsitari contingat,

gat, expresè jussit, et mandavit per dictum D. Franciscum statìm secutâ ejusdem D. Testatoris morte fieri solemne, publicum, atquè diligentissimum Inventarium, cùm omnibus circumstantiis necessariis manu publici Notarii, ac cùm interventu omnium viventium Vocatorum ad prædictum Majoratum, ac etiàm memorati Illmi Consilii, seù deputandorum ab eo, prò omni, & quocumque eorum jure, & interesse; idemque servari voluit, & expresè mandavit, ad effectum prædictum ab omnibus, & singulis eidem D. Francisco in infinitum successuris in perpetuum, & sìc de successore in successorem, cùm casus eorum successionis advenerit, sub pœnâ contravenienti, seù contravenientibus injunctâ privationis dicti Majoratus devolvendi ad alios vocatos ordine successivo, ut suprà, de Primogenito in Primogenitum, cùm eisdem bonoribus, & oneribus.

Executores autèm, & Commissarios hujus Testamenti fecit, elegit, & nominavit, & esse voluit Illustrissimum Entium Bentivolum Marchionem Gualterii, & dictum Dom. Octavium Magnaninum, Juris, & Philosophiæ Doctorem, & Civem Ferrariensem, & eorum quemlibet in solidum, cùm amplissimis clausulis, & facultatibus, in similibus Executorum deputationibus poni solitis, quos etiàm vult esse Arbitros omnium differentiarum, si quæ intèr prænominatas personas, aùt alias quascumque, supèr bonis prædictis, & hoc testamento umquàm orirentur, prævio tamèn sempèr consilio, & participatione Illustrissimi, & Reverendissimi Dom. Cardinalis Bentivoli, quem rogavit humilitèr, ut dignetur esse Protector, & fautor vocatorum ad præfatum Majoratum, ac omnium rerum per ipsum D. Testatorem in præsenti ejus Testamento dispositarum; quibus omnibus deficientibus subrogavit, & illis in Commissarium prædictum substituit, eorum loco elegit, nominavit, & esse voluit Illustrissimum, & Reverendissimum D. Cardinalem Legatum, & Illustrissimum D. Judicem Sapientum hujus Civitatis Ferrariæ, qui prò tempore erunt, cùm iisdem clausulis, & facultatibus, de quibus suprà, & hoc in perpetuum, donèc Mundus duraverit.

Cùm autèm Co: Hannibal decessisset, Co. Franciscus Manfredi nepos, & hæres apùd Sapientum Judicem, & Sapientes institit Magnum Consilium convocari, ac per eumdem viros eligi, qui Inventario assisterent, cujus ille confectionem inchoare meditabatur: Judex verò, ac Sapientes, hac de causâ dumtaxàt Consilium cogendum non esse arbitrantes, urgente Hæredis instantiâ Antonium Goretti, & Hyppolitum Perondoli, prò dictâ assistentiâ Consilii nomine Inventario præstandâ provisionalitèr elegerunt,

runt, quòd paulò pòst magnum Consilium (*a*) habitum die 19. Junii 1624. confirmavit, Perondoli Bonorum Æmiliæ, Goretti verò illorum Ferrariæ, & Bonificationis descriptioni præficiendo: Inventarium igitùr rogitu Mainardi Guarini prædicti inchoatum est die 10. Junii 1624., & successivè completum, juxtà Testatoris mentem, ut si quandò substitutionis casus favore Civitatis evenerit, Hæreditatis status appareat: His posteriora etiàm acta queddam, anno videlicèt 1730. jus suum denotantia cumulavit Civitas, quæ videre est in Deliberationum Publicarum Registris. At hæc satìs de Collegio Manfredi Romæ imposterùm erigendo, nùnc de alio Patavii jamdiù favore quorumdàm Ferrariensium erecto (cùm hìc de Collegiis sermo inciderit) pauca extrà Cronologiæ ordinem congerramus, quòd lubentèr facimus, ut Civium nostrorum jura ab hominum memoriâ nùnc temporis ferè obliterata in lucem prodeant. Collegio *Campionis* nomen, quod ne dùm viget, verùm etiàm floridissimum est, ut scribit doctissimus (*b*) Nicolaus Comneno Papadopoli, cujus hæc verba.

At floret (Patavii scilicèt) Collegium Campionis *sub Patrocinio Patriarchæ Veneti, in Vico Vinealium, novem Discipulis toto Studiorum tempore superfutura præbens alimenta, & habitationem.*

Hæc tantùm de Campionis Collegio laudatus Auctor; nos verò quæ sequuntur addimus excerpta ex Libro (*c*) Actorum, ac Jurium DD. Judicum, ac Sapientum Magistratus, in Tabulario Communis Ferrariæ servato. Albitius Bramasecchi Patriâ Lucensis, Tarvisii verò Canonicus cùm Bona plura in Agro Patavino acquisivisset, moriens suum condidit Testamentum, quo de Bonorum prædictorum redditibus Patavii Campionis Collegium nuncupatum, in Viâ, seù Vico Vinealium fundari mandavit, ibidèmque in perpetuum hæreditatis suæ sumptibus Scholares octo Legum Canonicarum, ac Civilium studio operam dantes ad septennium prorsùs manuteneri, iisdemque oportuna servitia quæcumque præstari: Nationes autèm elegit, & declaravit Testator, ex quibus Scholares prædicti perpetuò essent in Collegium admittendi, voluitque duos Patavinos esse, duos Tarvisinos, Ferrarienses duos, duos

S

(a) *Registro dell'anno* 1624 *fol.* 110.

(b) *Historia Gymnasii Patavini*, *Tom.* 1. *libr.* 1. *sect.* 1. *cap.* 18. *n.* 3.

(c) *Libro di Memorie*, *sotto l'anno* 1649. *à cart.* 163.

duos verò Belgas ex Civitate Tornaci, omnes tamèn ex legitimo Matrimonio susceptos: Collegio præssidet Patavii Episcopus, Patentes verò Litteræ, prò Scholarium admissione à Venetiarum Patriarchâ, qui operis Protector est expediuntur. Ex Ferrariensibus plures in Collegium admissi olìm, hosque intèr Augustinus Faustini J. U. D. Rerum Ferrariensium Historicus, Dominicus Campi, Lazarus Pasti, à Joanne Fontana Ferrariæ Episcopo Laurentio Cardinali Priulo Patriarchæ respectivè propositi, nèc non Alexander Fiornovelli, aliique: Hæc omnia in citato libro exarata fuisse testatur Scriptor ad instantiam Faustini prædicti, ne eorum memoria umquàm aboleretur, audisseque ab eodem tradit, facilè à Ferrariensibus Patriarchæ propositis (requisitis tamèn concurrentibus, & Locorum vacantiâ) Litteras admissionis in Collegium fuisse obtentas: Ex prædictis verò Collegiales nostros à Præsulæ Ecclesiæ Ferrariensis proponi, seù nominari debere arguimus; conjecturis enìm agere oportet, cùm summâ etiàm adhibitâ diligentiâ notiones certas usquè adhùc habere minime potuerimus: Res Urbi, ac Civibus nostris est honorifica admodùm, favorabilisque, idcircò omni studio curandum, ut iterùm ipsi hæreditatis prædictæ tamquàm à Testatore præfato vocati commodis perfruantur.

1622 Labente anno 1622. cùm Gymnasio nostro Galeatium Gualenghi Marchionem Equitem eruditissimum, unumque ex Moderatoribus mors intercepisset, Magnum Civitatis Consilium Camillum Gualenghi filium in eâdem dignitate (*a*) substituendo viri tanti

1624 jacturam reparavit. Sequenti verò anno actum est de Lectore Primario Juris Civilis in Sero, loco Claudii Acchillini, sub consueto Scutorum millium stipendio eligendo: Hujusmodi pares muneri visi sunt, scrutinioque expositi Viri celeberrimi Bartholomæus (*b*) Vecchi Senensis, primò in Patriâ suâ, deindè Parmæ Lector, Petrus Accolti Pisanus, Andreas Facchinei Foroliviensis, uterque Pisis publicè docens, & Joannes Baptista Nini Perusinus, in Maceratensi Universitate legens, hosque intèr majori suffragiorum favore Bartholomæus Vecchi electus est. Dùm autèm Ferrariense Gymnasium Lectorem aliundè adoptaret, Pisana Urbs ab eodem Marcum Aurelium Galvani J. C. optimum, impetratâ Civitatis nostræ veniâ ad se accivit, ut eâ in Universitate publicè (*c*) profiteretur. Quoniàm verò in hoc quoquè tempus incidit translatio Resi-

(a) *Registro del 1623. fol. 78.* (b) *Registro sudetto fol. 93.*
(c) *Registro sudetto fol. 132.*

Residentiæ DD. Judicum, ac Magistratus Sapientum ad locum, in quo usquè in præsens consistit, de hoc aliquid dicturi sumus, sed primò de locis, ubì antiquitùs residere consueverant, proùt reperire fuit in quibusdam Urbis nostræ monumentis, de more indicandis: Præclarissimam horum Dignitatem, nisì quo ad nomen, saltèm quo ad substantiam originem habuisse credimus in adversâ Padi Ripâ, ubì olìm Alieni Forum, de quo (a) Tacitus in Annalibus, quamvìs Sardi (b) noster XII. Viralis Magistratus initium ad annum 1299. tantummodò referat; in quo tamèn sibi ipsi (c) adversari videtur; cùm enìm, inquit ille, multi ab Attilâ Unnorum Rege, qui Italiam ferro, igneque vastabat profugi ad Insulas nostras Duodecìm (Electrides Latini, ac Græci, Massas appellarunt Indigenæ) in antiquis paludibus prominentes se recepissent, earum quælibet Incolarum optimum juri dicundo eligere orsa est, huncque Massarium, scilicèt Massæ, seù Insulæ Judicem appellare; Massarum verò omnium amplior, ac nobilior Alieni Forum, cui Massæ Babilonicæ multò priùs nomen contigerat: Multæ ad hunc locum, non ex Insulis prædictis tantùm, sed etiàm ex aliis Italiæ partibus Familiæ confluxerant, quaproptèr cùm brevì Ædificiorum, incolarumque numero Locus in Urbis magnitudinem coaluisset, Vitalianus Pontifex Maximus eumdem Urbis tituli decoravit, nominibusque Fori Alieni, Ferrariolæ, aliisque antiquioribus abrogatis Ferrariam imposterùm appellari voluit, ad eam Episcopalem Vicohabentiæ Sedem transferendo: Itèm Massariorum omnium, qui novâ in Civitate, prò jure Insulis administrando residebant dignitati prospiciens, eos in futurum non Massarios, sed (d) Sapientes, Consulesque nuncupandos esse statuit; quinimmò cùm Massarii anteà ex Plebeio etiàm Ordine assumerentur, decrevit eos è Nobilibus prò majori parte, omnes tamèn rebus peragendis idoneos esse deligendos, primùmque nominavit Pontifex ipse Petrum Romanum Marini Ferrariæ Episcopi fratrem, Comitem Robertum, Lebertumque ejusdem patruelem, Berlingerium, & Almericum Capitaneos, Saracenum, Gerardum, & Attonem Valvassores, Renonem, & Jodoinum Judices, Leonem Mercatorem, & Lebertum Notarium. Contemporaneam ferè XII. Sapientibus originem habuisse credimus amplissimam Principis Nobilium, universique Ferrariensis Populi Moderatoris, qui posteà Sapientum Ju-

S 2 dex

(a) *Cornel. Tacit. Annalium* (b) *Sardi, Histor. libr. 5.*
(c) *Sardi, sud libr. 1.* (d) *Sardi, libr. 1. citat.*

dex appellatus est Dignitatem, idque suadet ratio; cùm enim Massarum, seù Insularum quælibet proprium Sapientem agnosceret, æquum erat Urbem earum Dominam suum quoquè Caput habere, illudque, tamquàm dignius Sapientibus cæteris præferri: Magna autèm illiùs usquè ad annum 1240., quo Azzo IX. Estensis Marchio à Gregorio IX. Pontifice Ferrariæ Vicarius, ut aliàs diximus, constitutus, potestas fuit, is enìm tamquàm Princeps, cùm Sapientum suorum Consilio Ferrariensem Rempublicam in iis, quæ belli, & pacis erant administrabat. Quò verò loci, prò rebus hujusmodi pertractandis convenirent, dùm Ferraria trans Padum consisteret, & sæculis remotioribus postquâm hùc translata minimè liquet, nèc obscurâ prorsùs hac in re nobis divinare fas ducimus. Ea tantùm in medium proferemus, quæ vel probabilia sint, vèl certis documentis demonstrari possint. Cùm itaquè anno 1135. Guilielmus Adelardi Bulgari filius Anconæ Marchio, potentissimus Ferrariæ Civis, Nobiliumque Princeps augustam D. Georgii (a) Patroni Ecclesiam, & Episcopium hac in Urbe ædificasset, Sacrorumque Ferrariæ Antistitum Sedem ad eam à Transpadano Patroni ejusdem Templo Innocentius II. Romanus Pontifex (b) transtulisset, haùd temerè crediderimus prædictos Nobilium Principem, seù Sapientum Judicem, Sapientesque in dictâ Episcopali Æde congregari cœpisse, iis, quæ mox subijcienda sunt conjecturæ nostræ adstipulantibus: Enimverò in corpore Statutorum (c) nostrorum Instrumentum legitur concessionis cujusdam, anno 1219. per Commune Ferrariæ Hominibus Massæ Phiscaliæ factæ, quod *in Campo Episcopatus Civitatis*, *in plenâ concione* celebratum asseritur. Sed apertissimas sententiæ nostræ probationes exhibet antiquum Maleficiorum (d) Statutum in membranis, vetusto, pulchro tamèn charactere manu exaratum: Multas Codex hujusmodi sanctiones complectitur, per quosdam Sapientum Judices, Sapientesque ab anno 1321. usquè ad 1383. exclusivè factas: Quæ ab anno 1321. usquè ad 1332. sùb Tassino Tassini, & Gasparino Stanga de Cremonâ, per ea tempora respectivè Sapientum Judicibus editæ sunt, omnes in Episcopatu Ferrariæ prodijsse dicuntur, formulis infrascriptis, videlicèt: *In Episcopali Palatio, ubi XII. Sapientes coadunantur: In Capellâ D. Episcopi Ferrariæ, ubi XII. Sapientes* *coa-*

(a) *Guarini*, *Chiese*, *libr.* 1. (b) *Sardi*, *libr* 2. (c) *Statutorum Ferrariæ*, *libr.* 2. *Rubr.* 137. (d) *Extat in Archivio Communis Ferrariæ*.

coadunantur: In Episcopali Palatio, et in Camerâ, ubi XII. Sapientes coadunantur, ex quibus satìs superqùe patet, eosdem in Episcopatu ad illud usqùe tempus convenire consuevisse: In aliis verò constitutionibus, quæ ab anno 1332. usquè ad 1372. prodierunt sùb Sapientum Judicibus Gasparino Stanga prædicto, Lappo Meliorati de Prato, Dyno de Montecatino, Jacobo Salimbeni, Philippo de Marano, Joanne Toscani de Papiâ, ac Gasparino Taccoli de Regio, apparet aliam sibi ipsis Residentiam delegisse; ab anno etenìm 1332. per totum 1361. actæ dicuntur: *In Domo, in quâ XII. Sapientes coadunantur*; abindè verò per totum annum 1371. *In Contratâ S. Michaelis, in Domo, in quâ XII. Sapientes coadunantur*, quæ contratæ dessignatio in postremis hisce Constitutionibus apposita facit, ut Domum hanc ab aliâ supradictâ diversam fuisse judicemus, sicqùe prædictos Reipublicæ Patres in termino annorum triginta novem bìs stationem mutasse: Constitutiones tandèm ab anno 1379. usqùè ad 1383. editas sub Thomâ de Terdonâ, seù de Tortonâ Sapientum Judice continet laudatus Statutorum codex, ex quibus apparet, tùnc Judicum, ac Magistratus Sapientum Residentiam in Domo, in Contratâ S. Romani positâ obtinuisse, ibì: *In Contratâ S. Romani, in Domo, in quâ XII. Sapientes coadunantur*: Hæc Domus Ecclesiæ S. Romani contigua erat, quòd ex nonnullis documentis, in Libris Communis Ferrariæ Memorialibus evincitur: Usui autèm prædicto inservivit per annos nonaginta duos, ab anno scilicèt 1383. suprà memorato usqùe ad annum 1474., omniaque Judicum, & Sapientum Statuta, per totum temporis illius curriculum in eadem Domo acta leguntur. Sed anno 1474. eorum Residentia à Domo prædictâ ad Locum intrà mœnia Curiæ Estensium Principum, quam nos vulgo *Gran Cortile* appellamus translata; locus autèm est, in quò nùnc resident Consules ad Victualia: Translationis hujusmodi testem habemus partitam (*a*) solutionis factæ Benedicto Terzi, in quâ mentio est de Offitio XII. Sapientum adhùc in Contratâ S. Romani existente, itemqùe partitam (*b*) aliam, translationem in hoc tempus ad Principum Aulam indicantem: Sed eam, proùt jacet edamus.

Spexa de la fabrica del Offizio novo di XII. Savij fatto in la Corte del nostro Illustrissimo Signor novamente debbe dare lire vinti

S 3 *soldi*

(a) *Memor. dell'anno* 1474 *fol.* 76. (b) *Detto Memor. fol.* 77.

ſoldi diexie per lei ſe fanno boni à M. Zobanne Bianchin depintore, per ſua Mercegna de aver facto biancho tutte le murre, e volte de dicto Offizio cum colla à trè man, à tutte ſue ſpexe, che formo in tutto perteghe 41. riducte al quadro. In raxun de ſoldi 10. per pertega. Per taſſa facta per M. Piedro de Bevegnù Inzegnero. Et poſto dal dicto M. Zoanne———————L. XX. X:

Aliæ ſolutionum partitæ in Memoriali prædicto, in hanc cauſam ſubſequuntur, quas brevitatis gratiâ miſſas facimus. De hac Magiſtratus Reſidentiâ in Principum Curiâ ſequens legitur Cœlii noſtri Calcagnini Epigramma, in quoddam Carminum ejuſdem MS. Codice apùd DD. Marchiones Calcagnini de Fuſiniano exiſtente.

Hìc ubì perpetuis exurgunt tecta columnis,
Et domus innumeras atterit una manus,
Magnanimi monumenta vides, quibus aurea virtus
Incubat, & titulis gloria culta tuis;
Nèc mirùm, quòd tàm lato patet area gyro,
Totque gradus circùm porticus alta tegit;
Nàm domus illa, ſalus tantæ cui nititur Urbis,
Ingentis populi debuit eſſe capax.

Ad novam hanc igitùr Sedem in Curiâ Ducali ſitam anno 1474. Reipublicæ Moderatores ſe contulére, ibìque ſucceſſive per annos centum quadraginta novem eorumdem Tribunal conſtitit; 1623 donèc Co. Cæſar de Eſte Moſti Sapientum Judex parem ampliſſimæ Dignitati locum, in ſegregatâ Ducalis Palatii parte, quàm olìm Ferrariæ, ac Urbini Duciſſæ incoluerant ſtatuere aggreſſus eſt; cùmque à Franciſco Mutinæ, ac Regii Duce magnificam nobiliſſimarum Ædium portionem, ac Cubicula multa in ſuperiori parte conſtituta ſibi, ac Succeſſoribus locari obtinuiſſet, rem ad Magnum Conſilium die 10. Novembris (*a*) initum detulit, ut quidquid ab eo geſtum fuerat approbaret: Factum laudavit Conſilium, cumque aliud ſupereſſet nihìl, quàm ut locationis Inſtrumentum intercederet, hoc, rogitu Joannis à Monetis, die 2. Decembris 1623. celebratum (*b*) eſt, annuaque in eo conventa penſio ſcutorum centum nonaginta quatuor Ferrarienſis Monetæ à ſolidis octua-

(a) *Regiſtr. dell'anno* 1623. *fol* 75. (b) *In Cattaſtro F. pag.* 7.

octuaginta prò quolibet scuto; quibus omnibus ità præordinatis; idem Sapientum Judex unà cùm Sapientibus, veteri Residentiâ Consulibus ad Victuvalia dimissâ, circà initium anni 1624., vèl in exitu 1623., ut precisè vult (a) Faustini, ad novam se rece- 1624
pit, in quâ dignissimi prò tempore Successores usquè in hodiernam diem commorati sunt, ac respectivè commorantur. Ferrariæ autèm dùm Legati munere fungeretur Franciscus Cardinalis 1626
Cenini, ejusdem jussu Ædictum prodiit, quo Scholaribus Universitatis nostræ arma deferre, ac conventicula agere interdicebatur: Id ægrè ferentes ipsi, ac Privilegia studiosis concessa lædi conquerentes Scholas deseruerant, nèc in eis Lectores publicè docere sinebant: Sed huic malo per Gymnasii Reformatores citissimè occursum, Legatum enim adeuntes facilè impetrarunt, ut Ædicto, quo ad Scholares abrogato pristinâ iidem arma deferendi, & conventicula agendi libertate fruerentur: Preces (b) Legato porrectæ, ejusdemque rescriptum hujusmodi sunt.

Foris. *All' Illustrissimo, e Reverendissimo Signore il Signor Cardinale S. Marcello Legato di Ferrara.*

Intùs. *Illustrissimo, e Reverendissimo Signore.*

Gli Scolari dello Studio di Ferrara humilissimi Servitori di V. S. Illma avendo inteso gli ordini pubblicati contro la libertà loro, per sinistre informazioni di essi avute da V. S. Illma, humilmente la supplicano a concederli la loro primiera libertà, sì circa il portar le Armi, come l'andar in Quadriglia, & altri particolari compresi in detti Ordini, acciocchè possano continuare ciascheduno alli lor Studii secondo il solito. Quod D. &c.

Stante l'obbedienza de Supplicanti, si concede loro di poter portar l'armi concesseli da' lor Privilegi, e di andar insieme, come vorranno, non ostante il Bando in contrario, da Noi ultimamente fatto, il quale in virtù di questo rescritto revochiamo in ogni miglior modo.

Li 11. di Decembre 1626.

F. Card. Leg.

Locus ✠ Sigilli.

Alb. Alam. Sec.

S 4 Hoc

(a) *Historia di Ferrara, libr. 6. in princ.* (b) *Regist. dell'ann. 1626 fol. 228.*

Hoc eodem anno, Magistratui, Studiique Moderatoribus ad Scholarium utilitatem visum est conducere posse novum Logicæ Lectorem eligere, qui ultrà Lectiones publicas Domi etiam doceret, eique primùm Galeotto Recalchi Philosopho (a.) insigni provincia est demandata; at quia Lecturæ hujus institutioni Gymnasii leges adversabantur, Cardinalem Legatum adire placuit, ut quod gestum fuerat confirmaret, quemadmodùm actum est sequenti rescripto, electionis Decreto adnotato.

Supradictam electionem approbamus, Constitutionibus Studii, in contrarium facientibus non obstantibus.

Die 12. Junii 1626.

F. Card. Legatus &c.

Tandem hoc eodem anno Joannes Bossio (b) Mediolanensis, magni nominis Mathematicus ad triennium conductus est, ut in Lyceo nostro legeret, annuâ Scutorum 200. pensione assignatâ. Se-
1627 quenti autem, Studii nostri census haud modicè diminutus, cujus rei hæc causa: Padus aquarum copiâ exuberans, fractis bino in loco aggeribus viam sibi ad depopulanda Ferrariensis Ditionis rura aperuerat, ac pejora in dies minabatur, omnia enim propugnacula tot Majorum nostrorum Thesauris in utraque Fluminis ripâ constituta decurrentium aquarum impetu lacessita adeò, eroSaque conspiciebantur, ut si præteritæ recens aliqua aquarum vis superveniret, non de agris tantùm, sed de Urbe ipsâ actum esse crederetur. In tantâ rerum angustiâ, Civiumque periculo præsens remedium aliquod adhibendum Alexander Fiaschi Marchio Sapientum Judex, Sapientesque censuere, illud præ cæteris opportuniùs, ac tutius judicantes, si Aggeres, quos vulgo *Froldi* nuncupamus, præcipuè verò debiliores Semicirculis quibusdam, *Coronellas* vocant munirentur; indè futurum sperantes, ut faciliori negotio Fluminis vis coherceri posset. Sed his munitionibus citò peragendis Agricolarum rusticalia opera præstantium vires minimè suppetebant; quapropter ingentem pecuniarum summam id id opus erogandam comparare necessarium videbatur; at undè nam? cùm omnes Reipublicæ redditus fructibus Romanorum Montium persolvendis, annuisque aliis Urbis nostræ expensis essent obnoxii: Fundum igitùr aliundè quærere opus fuit, hunc-

(a) *Registro Jud. fol. 204.* (b) *Detto Registro fol. 227.*

hunceque à Gymnasii nostri ærario subministrari. Ea Judici, ac Sapientibus prædictis sententia placuit, ut duabus Primariis Lecturis (a) abrogatis (quòd absque Studii dignitatis detrimento fieri posse creditum est) Scuta duo millia iisdem in annos singulos prò stipendio assignata in fundum constituerentur, tot Locorum Montium Romæ erigendorum, prò pecuniâ ad reparationes prædictas perficiendum comparandâ, dummodò tamen Papæ consensus accederet: Porrectis idcircò Urbano VIII. Civitatis nomine precibus, annuit (b) Pontifex eamdem admitti ad Montem Communitatum Romæ, primæ, seù secundæ Erectionis prò Locis tercentum quinquaginta quinque, ad rationem Scutorum centum Romanæ monetæ prò Loco quolibet, eorumque in Dotem assignari, donèc per Commune Ferrariæ de alio fundo provideretur, scuta prædicta duomillia Ferrariensis monetæ, & prout ex Pontificio Chirographo, cujus tenor.

Monsignor Durazzo nostro Tesoriero Generale: Dovendo la Communità della nostra Città di Ferrara, riffare di nuovo una parte delli Argini del Pò, & un altra parte risarcire, per rimediare alle inondazioni del detto Pò, che soprastano a detta Città, e suo Territorio, e per conto della navigazione per quella parte, che tocca alla Camera Apostolica, & à detta Città di Ferrara, & bisognandoli per tal effetto una buona somma di denari, ne avendo commodità di trovarli così prontamente, come ricerca il bisogno, desidera, che gli facciamo grazia di ammetterla per la somma di Scudi 35500. moneta alli Monti delle Communità di Roma della Prima, ò Seconda Erezione; Volendo assegnare per li frutti di essi due milla Scudi di moneta Ferrarese, che fanno Scudi mille e seicento di paoli, che la detta Città paga a' Lettori Forastieri dello Studio di essa Città, designando per ora di non servirsi di essi, ò trovarli altri assegnamenti per loro provisioni, e di ciò ne ha fatto instantemente supplicare; & avendo noi avuto relazione dello stato di questo negozio, e del bisogno, che ha detta Città per detto effetto, habbiamo rissoluto compiacerla nella sua dimanda, nel modo però, che di sotto si dirà. Per tanto con la presente, di nostro moto proprio, certa scienza, e pienezza della nostra potestà, ordiniamo a voi, che ammettiate la detta Communità di Ferrara nel detto Monte delle Communità della Prima, ò Seconda Erezione a vostra ellezione, che per detto effetto Noi ampliamo, & estendemo

(a) *Registr. Jud. fol. 247.* (b) *In Cattastr. Instrum. signat. F. pag. 146.*

demo per Luoghi trecento cinquantacinque, ò altra somma, che li bisognarà, & a voi parerà, quali Noi di adesso erigemo, e creamo, e così eretti, & creati uniamo, & incorporiamo al d. Monte; e vogliamo che siano della medema qualità, e condizione, e natura, & abbino, e godino li stessi privileggi, immunità, esenzioni, e prerogative, che anno, godono, e sono li altri Luoghi del detto Monte, e che trà di loro non vi sia differenza, ne distinzione alcuna, talmente che tutti unitamente faccino un Corpo confuso. Vogliamo però, che detta Communità facci gli obblighi, e promesse necessarie, conforme alla cedola del moto proprio dell' Erezione del Monte, nel quale sarà ammessa, & in specie assegni per li frutti di detti Luoghi li detti due milla Scudi, destinati per la provisione de Lettori Forestieri, & altri che a voi pareranno, e piaceranno, spedendogline voi li Mandati necessarii, senza pregiudizio però delle ragioni della nostra Camera, quale vogliamo, che non s'intenda per ciò obligata in cosa alcuna, che tale è mente, e volontà nostra espressa. Volendo Noi, e decretando, che li Compratori de detti Luoghi non siano tenuti provare, nemeno mostrare, che il prezzo di detti Luoghi sia convertito nelle suddette cause, ò in altro uso, e benefizio di detta Città, ne far altra prova, e giustificazione quantosivoglia necessaria, ma li basti solo avere le patenti spedite delli Luoghi rassegnatili; & che la presente vaglia ancorchè non si ammetta, e registri in Camera, e nelli sui Libri, non ostante la Constituzione, ò Bolla di Pio IV. Nostro Predecessore de registrandis, la Cedola del moto proprio dell' Erezione del detto Monte, caso che osti, & la assignazione, & applicazione delli detti Sc. 2000. fatta alli detti Lettori dalla Fel. Mem. di Clemente VIII. Nostro Predecessore De duobus Quadrantibus, ed ogni altra cosa, che facesse in qualsivoglia modo in contrario, e che richiedesse particolare derogazione, alle quali tutte, e singole, avendo il tenore di esse per espresso, e specificato nella presente a sufficienza, per questa volta sola deroghiamo. Dato nel nostro Palazzo di Monte Cavallo li 22. Settembre 1627.

URBANUS PP. Octavus.

Chirographi hujus vigore à Magno Centumvirali Senatu Instrumentum Montistarum favore celebratum (a) est, die primâ Octobris, rogitù Joannis à Monetis, & successivè pecuniæ e Locorum venditione habitæ in expressam Reparationum causam erogatæ. His

(a) *Cattastr. F. pag. 146.*

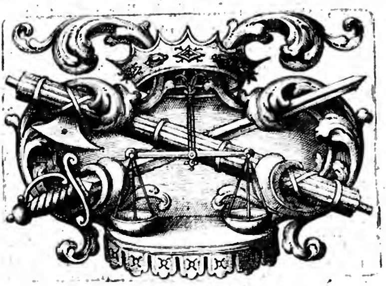
His peractis, cùm intèr Reformatores Studii nomine, & Commune Ferrariæ magni momenti lis immineret, Julio Cardinale Sacchetti Legato suadente est composita; hic autèm controversiæ status fuit: Usquè ab anno 1600. die 27. Novembris Magnum (a) Consilium redditus quosdam ad summam L. 13544. ascendentes, prò Lectorum stipendiis Studio assignaverat, hosque ultrà Commune Ferrariæ eidem tria librarum millia quotànis solvere convenerat, ut apparet (b) ex Decreto 22. Octobris 1613., citato in §. 22. Constitutionum (c) Studii prædicti, nec non ex Tabellâ Publicarum expensarum, approbatâ in Magno (d) Consilio, die 2. Aprilis 1622. habito; verùm cùm Civitas longâ solutionum in morâ esset adeò ut debitum per totum mensem Octobris 1628. ad summam L. 30064: 10. ascendere diceretur, Donnus Ascanius Pio de Sabaudiâ, & Marchio Camillus Gualenghi Studii Moderatores hoc per Commune Ferrariæ debitum dissolvi efflagitabant: Contrà verò Alexander Fiaschi Marchio Sapientum Judex, Sapientesque nihìl prorsùs per Commune Studio deberi asserebant, eâ potissimùm ratione quià cessasset causa, ob quam subsidiaria librarum trium millium Gymnasio facta fuerat assignatio, mediante donatione quadrantis alteriùs supèr unaquaque librâ Salis, Studio prædicto per Clementem VIII. factâ; quinimmò quidquid posteà Communis nomine promissum, vèl actum fuerat, per errorem irrepsisse contendebant, quem adversùs in integrum restitutio competeret, indebitique repetitio à die 21. Novembris 1621., quo secundi quadrantis prædicti augmentum cœperat in Gymnasii cedere utilitatem: Nè tamèn hæc ad Forum deducerentur ne dùm suasit Legatus, verùm etiàm Transactionis intèr Partes auctor fuit: Hàc, stipulatione interveniente firmatum, quòd Commune Ferrariæ, unicâ vice tantùm Studio solveret sex librarum monetæ Ferrariensis millia, eâ lege, ut de pecuniâ prædictâ Reformatores stipendia annua solvere tenerentur Thomæ Grossi Sipontino, Medico Physico ad triennium conducto; Studium verò Commune Ferrariæ absolvit ab omni eo, & toto, quod occasione crediti prædicti L. 30064: 10. prætendere potuisset, ut constat ex Instrumento supèr indè (e) celebrato die 9. Maii 1628., rogitù Joan-

1628

(a) *Registro B. fol* 56. (b) *Registro D. dell'anno* 1613. *fol.* 188. (c) *Edit. Ferrar. anno* 1639 *per Francesco Suzzi*. (d) *Registr. E. anno* 1622. *fol.* 267. (e) *In Cattastro F. pag.* 180.

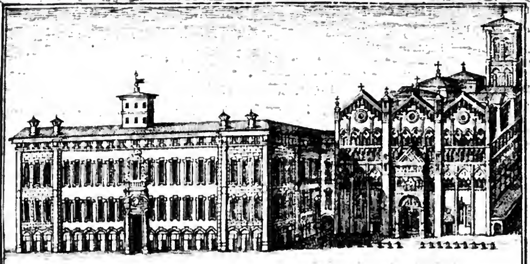
Joannis à Monetis. Hæc circà tempora cùm Studii noſtri ærarium locuples eſſet, Moderatoribus placuit notabilem pecuniarum ſummam in re aliquâ ſtabili inveſtire: Statìm ſe obtulit occaſio, nàm Franciſcus Gualenghi Marchio, ætate minor ære alieno gravatus, illud ut diſſolveret, debitis cùm ſolemnitatibus annuum Cenſum ſcutorum ducentum octuaginta à libris quatuor prò ſcuto impoſuit ſupèr quoddam ipſius Modiorum 151. prædio in Villâ Zenzalini Magni Ferrarienſis Diſtrictus poſito, illumque Studio vendidit, pretio ſcutorum quatuor millium ejuſdem monetæ: Huic verò Cenſus alienationi vades acceſſere Laurentius Conſumati, & Bernardinus Bondeni, hoc tamèn pacto, ut quinquennio à die initæ fidejuſſionis elapſo minimè tenerentur, & proùt fuſiùs ex (a) Inſtrumento die 27. Auguſti 1629. celebrato, rogitu Joannis à Monetis prædicti.

1629

ALMI

(a) *Cattaſtr. G. pag.* 48.

Palatium Archiepisc. ab Emo D. Thoma RUFFO constructum.

ALMI FERRARIENSIS
GYMNASIJ HISTORIA.
LIBER QUARTUS.

ALiàs dixisse meminimus, ferè usquè à Gymnasii nostri exordio obtinuisse, ut Artis Notariæ præcepta à Lectore publicè traderentur; sed cùm utile Lecturæ hujus exercitium in desuetudinem abiisset, illud Reipublicæ Administratoribus hoc tempore instaurare libuit: 1631
X Virali igitùr (*a*) Decreto statutum est, Lecturam Summæ Rolandinæ in Collegiò Notariorum habendam esse per Lectorem eligendùm, eidemque annò quolibèt stipendium librarum duocentum, ex Registri Instrumentorum Opere retrahendarum assignatum. Postquàm verò hæc acta sunt nondùm biennio exacto, die 9. Octobris rogitu 1633
Pauli Corradi Ferrariæ Notarii Hercules Leoni Philosophiæ, & Medicinæ Doctor, ac Lycei nostri Lector Publicus postremum Elogium condidit, in quo Hæredibus bonorum suorum Proprietariis

(a) *Registr. dell'anno* 1631. *fol* 326.

tariis institutis, & substitutis, ac eorumdem usufructu Bonifacio Marchesini, & ipsius filiis respectivè legato, eum tamèn qui antianus Doctor esset in perpetuum præferendo, ut fusiùs ex Testamento prædicto patet, & ex Codicillis die 11. Octobris anni ejusdem confectis; jussit tandèm Testator ipse, ut institutis, substitutisque deficientibus hæreditas Ferrariensi in Orphanorum Domo æducato, & postmodùm in Philosophiâ, & Medicinâ, sivè Legibus laureato deferretur, ac restitueretur, modo, & formâ contentis in Paragrafo dicti Testamenti, cujus tenorem hìc fidelitèr exhibemus.

Mà affatto mancando, e non vi essendo detti Dottori addottorati, & esercitanti, ò abili al Dottorato, overo che passato detto tempo non si addottorassero, annorum scilicèt viginti, *& esercitassero, come sopra; allora, & in tal caso esso Signor Testatore vuole, ordina, e comanda, che detta sua Eredità vada, e sia restituita a quello, che nato in Ferrara di padre, e madre Ferraresi, che essendo stato educato nella Casa delli Orfani di questa Città avrà pur, dopo avere per quattro anni atteso alli Studii, nel vigesimo anno della sua età conseguito il grado di Dottorato in Filosofia, e Medicina, overo in Legge, & esercitarà, come si è detto degli altri sudetti, e sarà anziano ad ogni altro nato, & educato, come sopra, che pur fosse in quel tempo Dottore, che esercitasse, come sopra, & a questo, morendo quando si voglia, sostituisce l'altro anziano nato, educato, addottorato, & esercitante, ut suprà; e così il medesimo Signor Testatore vuole, ordina, e comanda, che la sudetta sua Eredità vada da Anziano Dottore in Anziano Dottore nato, educato, addottorato, & esercitante, come sopra, in infinito, fino ve ne sarà. §. E mancando in qualsivoglia tempo, ò non vi essendo simili Dottori, allora, & in tal caso esso Signor Testatore vuole, ordina, e comanda, che detta sua Eredità vada, e sia restituita al più Povero Dottore Filosofo Medico nato, & addottorato in Ferrara, di padre, e madre nati in Ferrara, che a quel tempo esercitarà in questa Città, & ad esso, morendo in qualsivoglia tempo, sostituisce l'altro più Povero, che abbia le medesime condizioni, e così in infinito &c.*

Gravat deindè prædictus Leoni Testator omnes ab eo vocatos, ad assumendum Familiæ suæ Cognomen, & Stemma, Bonorumque hæreditatis suæ distractionem quamcumque fieri prohibet, ut latiùs in præcitato Testamento apparet: Hæc Leoni hæredi-

tas

tas annuum Scutorum tercentum redditum excedit. Fato deindè ereptum præclarissimum Jurisconsultum, Primariumque Juris Civilis Lectorem Franciscum Calcetta universa ingemuit Civitas, 1634
eoque acerbiùs in mœstitiam effusa, quòd in viro tanto nobile ejusdem genus peremptum videret. Extincti cadaver magnifico, ut decuit funere in Templo Sancti Spiritus Minorum de Observantiâ (*a*) tumulatum est. Intereà Studii Moderatoribus nihil magìs cordi erat, quàm ut Lectoribus optimis Cathedras conferrent. Quoniàm verò mos invaluerat, ut per eos, qui ad publicè legendum diebus extraordinariis, nulloque stipendio constituto dispensari peterent, aliud nullum periculum ederetur, quàm Lectionis unicæ in Almo Gymnasio solemnitèr habitæ, certiùs aliquod imposterùm scientiæ argumentum ab eis præstari debere sancitum (*b*) est, edictumque, ne quis ad extraordinariè legendum licentiari posset, nisì priùs Theses, eâ in facultate, quàm legere optaret in Gymnasio publicè propugnasset. Pòst hæc Joannes Libioli insignis Medicus Studii nostri Lector, maximo Ferrariensium mœrore interiit: 1636
Hunc Astrorum utpotè peritissimum, & probè gnarum, quid ægra in hominum corpora influerent, mortis sibi diem prænunciasse scribit, seque fatidicæ prænunciationis testem exhibet Historicus (*c*) noster Faustini, quem penès fides sit; nos enìm id neutiquàm homini palàm fieri posse contendimus, nisì lumine quoddam speciali, ab eo cœlitùs immisso, cujus mors, & vita in manu sunt. Decretis quibusdam deindè oportuit Lectorum nonnullorum in legendo segnitiem coercere, 1637
penis adversùs (*d*) eos, qui proprio muneri minùs diligentèr vacassent sapientissimè constitutis: Eorundem tenor talis est.

Decreta Illustrissimorum DD. Reformatorum Almi Studii Ferrariæ à Lectoribus tàm Legistis, quàm Artistis strictè observanda.

1. *Quicumque horis constitutis in Scholis non interfuerit, suumque legendi munus non expleverit, si legitimo impedimento (de quo fide dignis probationibus docere teneatur) non fuerit retentus, cum diminutione ejus honorarii ad ratam mulctabitur.*

2. *Uter-*

(a) *Andrea Borsetti, Supplemento al Guarini delle Chiese di Ferrara.*
(b) *Registro G. fol* 809. (c) *Faustini, Histor. Ferrar. lib.* 6.
(d) *Registro H. fol.* 371.

2. Uterque Bidellus, singulis hebdomadis in fine, Schedulam, in quâ fidelitèr nomina, & cognomina illorum, qui legendo, proprio officio fecerint satìs, quàm illorum, qui neglexerint, nec non illorum, qui horâ ipsis constitutâ non accesserint descripta reperiantur, Illmo D. Judici Sapientum omninò debeant præsentare. Quòd si ommiserint, aùt minùs fidelitèr exhibuerint, eo ipso offitii privatione afficientur.

3. Qui ex dictis Lectoribus absque justâ causâ, ab ipsis Illustrissimis Dominis approbandâ, vel sine licentiâ, & consensu præfatorum Illustrissimorum Dominorum Reformatorum à proprio legendi munere per annum vacaverit, Lecturam ipsam, & conductionem expressè renuntiasse pro constanti intelligatur, & propterea ex Lectorum Albo eradatur.

Ex Offitio Magistratus die 26. Februarii 1637.
Borsius Calcagninus Judex Sapientum.

Octavius Magnaninus Secr.

1638 Sequens, Thomæ Giannini præclarissimi Philosophi morte, nefastus annus fuit, cujus de laudibus in templo S. Mariæ à Vado (*a*) orationem habuit Co: Franciscus Berni J. U. D., summæ eruditionis vir, nullique ævo suo postponendus. Rolandinæ Summæ Lecturam in Notariorum Collegio exercendam institutam fuisse per Judicem, ac Sapientes Magistratus paulò antè scripsimus; sed cùm fortasse visum foret, illius institutionis auctoritatem ad Magnum Civitatis Consilium pertinere, re ad illud
1641 delatâ die 22. Junii 1641., Patribus Lecturam prædictam approbare placuit, eidemque stipendium (*b*) annuum Scutorum quinquaginta Ferrariensis monetæ assignare, quibus ità ordinatis, sequenti die per Magistratum eadem Notariæ Lectio Cæsari Foliani J. U. D. collata est. Eodem autèm labente anno cùm Gymnasium juditium instituisset contrà bona quondàm Laurentii Campi prò obtinendâ satisfactione crediti, ad summam Sc. 6619:17. ascendentis, quod ille occasione conductionis quadrantum duorum supèr qualibet librâ Salis Studii prædicti Dotalium conflàverat, die 13. Junii, rogitù Smeraldi Smeraldi obtinuit sibi juxtà Statutorum formam, pro dicto credito, nec non damnis, interesse, ac expensis in solutum tradi unam de juribus dicti Campi Domum, cùm Apothecâ, aliisque pertinentiis, sub Palatio Juris Communis Ferrariæ sitam: Verùm quià vigore cujusdam decreti Emi-

(a) *Borsetti, Supplemento al Guarini.* (b) *Reg I. pag. 452., & 454.*

Eminentiſſimi Ginetti Ferrariæ Legati, editi die 28. Februarii anni prædicti Lucretia ejuſdem Laurentii filia ſibi potiora, ac anteriora jura, ratione dotium maternarum in dictâ domo competere, quantùm foret prò Scutorum tercentum ſummâ nitidè oſtendit, ac in bonis prædictis ſatisfieri inſtetit; propterea pro
debiti hujuſmodi ſatisfactione Magiſtratus Apothecam ſub Domo 1642
prædictâ poſitam vendidit Joanni Antonio Drappieri, prò perſonâ nominandâ acquirenti, pretiumque Sc. 300. à libris 4. pro Scuto ſic intèr partes definitum ad creditum dictæ Lucretiæ penès Nummularium deponere promittenti; & proùt fuſiùs apparet in venditionis (*a*) Inſtrumento, per Joannem à Monetis recepto die 13. Junii 1642. In emptorem apothecæ Joannes Antonius ſucceſſivè nominavit Jacobum Barbiani, quem Scuta tercen-
tum in Banco (*b*) Bonetti, ad tenorem Inſtrumenti depoſuiſſe 1642
conſtat. Sed maxima hoc tempore Studio, ac Ferrarienſi Curiæ acceſſit gloria in Jacobo Corradi, qui Advocati munere in Patriâ digniſſimè fungebatur: Hujus ingenii acumen, eloquii vim, ac morum integritatem cùm Urbanus VIII. Pontifex reſciviſſet, virum Romam accitum ampliſſimâ Sacræ Rotæ Auditoris dignitate illicò decoravit, tùnc enìm locum, qui Ferrarienſi Civi ſempèr conferri conſuevit, in eâ (*c*) vacare contigerat. Hæc Romæ acta ſunt, Ferrariæ autèm Studiorum Univerſitas, loco Marchionis Camilli Gualenghi, vitâ functi, Joannem Villa Marchio-
nem Reformatorem (*d*) habuit; Mauritius verò Calani Medi- 1645
cinæ Lector, & profeſſor egregius quoddam ingenii ſui opus typis editurus ſubſidii aliquid è Gymnaſii ærario ſuppeditari efflagitavit, ſpecialique Magiſtratus, ac Moderatorum (*e*) decreto Scuta quadraginta obtinuit. Annum clauſit Julii (*f*) Recalchi, Philoſophi, Medicique præſtantiſſimi mors, cujus corpus in Eccleſiâ Monialium S. Gulielmi depoſitum eſt; ſed ſequenti anno ſolem-
nes tanto viro (*g*) exequiæ, in templo Patrum Societatis Jeſu 1646
celebratæ, ubi excelſa funebris moles, elogiis elegantiſſimis, cereiſque plurimis referta intèr Divorum Ignatii Lojolæ, & Franciſci Xaverii Sacella erecta eſt; De Recalchi autèm virtutibus è ſuggeſtu dixit P. Franciſcus Serafini Societatis ejuſdem Clericus. At nova hoc eodem anno die 26. Junii, intèr Gymnaſium, &

T Com-

(a) *Catt. M.*, *fol.* 61. (b) *Reg. I. fol.* 715. (c) *Fauſtini*, *Hiſtor. Ferr. lib.* 6. (d) *Regiſt. I. fol.* 605. (e) *Regiſt. L. fol.* 198. (f) *Fauſtini*, *lib.* 6. (g) *Borſet. Supplem.*

Commune Ferrariæ intercessit Transactio, rogitu (a) Jacobi Grandi die 26. Junii, quà compensatis hìnc indè, extinctisque ingentium summarum computibus, ob causas in prædicto Instrumento expressas, conventum, ut imposterùm Gymnasium omnibus redditibus suis liberè frueretur, dummodò Communi Ferrariæ L. 4000. Ferrariensis monetæ, quæ Sc.727 : 27 : 4. Romanæ Monetæ summam constituunt quolibet anno solveret, quòd usquè in hodiernam diem ab initæ Transactionis tempore adimpletum
1647 est. Litium radicibus hoc modo extirpatis Studii Congregatio Scholarium Universitatis dignitati prospiciens decretum (b) edidit, quatenùs de cætero Thesaurarii (hic Rectoris antiqui loco habebatur) Juristarum, atquè Artistarum munus nullus consequi posset, nisi semèl saltèm adversùs aliquem, qui in dicto Almo Gymnasio Theses publicè propugnaret arguisset; edictumque paritèr, ut in Consiliariis eligendis aliis præferendi essent illi, qui Studio actu vacarent. Decretum hujusmodi est.

Decreto fatto nella Congregazione sopra lo Studio, per li Scholari, sì di Legge, come di Filosofia, e di Medicina.

L'Illmo Sig. Co: Girolamo Novara Giudice de Savii.
Sig. Dottor Lodovico Lolli.
Sig. Cap. Gio: Francesco Ruvioli.
Sig. Lodovico Carpi.
Sig. Gio: Gnoli.
Mag. Sig. Rinaldo Buosi.
Mag. Sig. Antonio Vecchi.

L'Eccmo Sig. Donno Ascanio Pio di Savoja, Riformatore.

Nel conferire gli onori, si ha da presupporre il merito, e particolarmente frà gli Professori di Lettere, e Studiosi nell'acquisto della virtù. Honos enìm non solùm alit Artes (*diceva Catone il vecchio*) verùm etiàm Virtutes. *E perciò essendo antica costumanza delle Università delli Scholari di questo Studio, ò siano di Legge, ò di Filosofia, e Medicina, di collocare l' onore, e la preminenza di Tesoriere in uno de loro compagni Studenti; Gl' Illustrissimi Signori Giudice, e Maestrato de Savii, e gl' Illustrissimi Signori Riformatori sono venuti in sentimento, acciocche tale dignità si renda più conspicua*

(a) *Catt.O. pag.* 39. (b) *Regist. L. fol.* 533., *& impresso per Francesco Succi.*

tua, e più ſtimata, che il ſoggetto da eleggerſi Teſoriere, abbia prima con qualche onorata azione dato pubblico ſaggio del ſuo virtuoſo talento, e del progreſſo delli ſuoi Studii; eſſendo da tener per fermo, che ciò ſervirà di ſtimolo aſſai pungente alli Scholari d'attendere con fervore all'intrapreſe profeſſioni. Juventus ad ea Studia potiſſimùm incumbit, quibus Magiſtratus defert honores.

E per tanto gli Illuſtriſſimi prefati Signori ordinano, & in miglior modo decretano, che in avvenire, principiando alla proſſima elezione da farſi de Teſorieri dell'una, e dell'altra profeſſione, niuno poſſa eſſere eletto Teſoriere, ſe almeno per una volta non avrà publicamente argomentato nelle Scuole a quelli, che ſoſtentano Concluſioni.

E parimente dichiarano gli predetti Illm̃i Signori, e fermamente ſtabiliſcono, che nel concorſo delle Conſigliarie, quelli delle Signorie loro Illuſtriſſime ſaranno agli altri preferiti, de quali conſtarà, che daddovero attendano agli Studii.

Si legge in propoſito appunto del diſpenſar gli onori, i voti, e'l giudizio del Senato eſſerſi inventati (a) ut in cujuſque vitam, famamque penetrarent. *Alla ſteſſa ragione non può eſſer coſa, ſe non molto conveniente, che alla elezione delli Teſorieri degli Scholari preceda prova sì facile della ſufficienza de pretenſori.*

E facile ſarà appunto alli veri Scholari, e facilitarà loro ancora la aſceſa a meritar gradi maggiori (b) Faciliùs enìm creſcit dignitas, quam incipit.

E per aggiunger maggior fermezza alli preſenti Decreti, e dichiarazioni, ſi pone a partito, ſe a voti Secreti ſi devono confirmare.

Quelli, a' quali piace di confirmare li ſudetti Decreti, e dichiarazioni nel modo come ſopra, poranno la loro palla nel sì, e quelli, a' quali non piaceſſe, la metteranno nel nò.

Fatto lo Scrutinio, ſi trovò dal concorde concorſo di tutti li voti, eſſerſi approvato tanto il Decreto, quanto la dichiarazione ſudetti.

Sì 8. *Nò* 0.

Di Maeſtrato li 20. *Novembre* 1647.

Girolamo Novara Giudice de Savj.

Octavius Magnaninus Secr.

Ut autèm Scholares alacriori ſedulitate Publicis Lectionibus intereſſent, viſum eſt eos, propoſitâ honorum mercede, quæ 1648
T 2 juve-

(a) *Tacit. Hiſt.* 4. (b) *Senec. Ep.* 101.

juvenum animos plurimùm allicere solet sequenti (*a*) sanctione invitare.

Fù l'anno addietro nella Congregazione dello Studio tenuta li 20. di Novembre 1647. stimato molto espediente, per rendere il grado di Tesoriere, che d'anno in anno si conferisce dalli Signori Scholari sì Leggisti, come Artisti a uno Scholare della loro Professione, stabilito un Decreto passato a voti segreti; Che per render più conspicuo, e stimato, non dovesse esser promosso, ne eletto se non quello Scholare, il quale del suo talento, e de progressi de suoi studii avesse fatta onorata pruova, con l'avere almeno una volta publicamente argomentato a quelli, che nelle Scuole sostengono publiche conclusioni.

Ora per gli stessi motivi di render gli Scholari più ferventi negli studii, e perchè col merito della Virtù siano contrasegnati da quelli che tallora in apparenza, e per poco tempo procurano d'esser tenuti per tali, e di godere delle prerogative dovute a veri, e buoni Scholari; Per questo si è giudicato molto conveniente, a voti segreti dichiarare, e decretare.

Che niuno possa ne concorsi da farsi, ne in qualsivoglia altra azione propria dei Scholari godere della prerogativa, ne anzianità di Scholare dell'anno antecedente, se nel medesimo anno immediatamente scorso non avrà almeno nelle due ultime Terzarie frequentate le Publiche Scuole, e Lezioni.

Quelli a quali piace, che così si dichiari, e decreti porranno la loro palla nel sì, e quelli a quali non piace la metteranno nel nò.

Dispensate che furono le palle, e scrutinato che si hebbe il partito; si trovò, che era passato con tutti i voti favorevoli.

Maestrato li 25. Novembre 1648.

Giulio Cesare Nigrelli Giudice de Savj.

Versa deindè in luctum Civitas, ob mortem Equitis sapientissimi Doni Ascanii Pio de Sabaudiâ Gymnasii nostri Reformatoris, qui Litterarum cultoribus favit adeò, ut eos apud se convenire sineret, quòdque magnifici argumentum animi est, si quibus præmerentur (*b*) angustiis, irrequisitus etiàm prestò esset: Defuncti corpus Juristarum, Artistarumque Collegia ad Ecclesiam Sacrorum Stigmatum comitata sunt, ibidèmque in Sacello, quod sibi vivens construi curaverat tumulatum; Eidem autèm in

(a) *Reg. L. pag.* 690. (b) *Faustini, Histor. di Ferrara, libr.* 6.

in Moderatoris Studiorum dignitate Donnus Carolus Pio filius
suffectus . Tunc etiam Hercules Piganti insignis Patriæ nostræ 1649
Advocatus, & Studii Lector utilimum opus Commentariorum
suorum in Statuta Ferrariæ in lucem editurus à Gymnasii Congregatione die Octobris (*a*) habitâ Scuta quatuorcentum, in editionis sumptu eroganda obtinuit; quapropter grato animo Commentaria eadem, quæ per Franciscum Succi Typographum cussa 1650
sunt Julio Cæsari Nigrelli Comiti Sapientum Judici, Magistratusque Sapientibus dicavit. Novis exindè decretis Thesaurariorum, Sapientum, ac Consiliariorum utriusque Universitatis electioni prospicere opus esse visum est: Primum prodiit (*b*) die 24. Octobris, alterum (*c*) die 22. Novembris, eorumque tenor est: 1651

Decreto fatto nella Congregazione sopra lo Studio, per li Scholari, sì di Legge, come di Filosofia, e Medicina.

Per vietar i disordini altre volte avvenuti, e per altre degne considerazioni, che giustamente muovono gli animi delli Illmi Signori Giudice, e Maestrato de Savj, e Riformatori dello Studio ordinamo, e decretamo, che quelli Scholari, li quali vorranno pretendere d'esser fatti Consiglieri, ò de Legisti, ò delli Artisti, debbano onninamente avere ad esibire le loro Matricole, & insieme legitime fedi di frequentare le Scuole pubbliche, senza le quali, e mentre ancora alle interrogazioni, che intorno alla loro Professione, & alle materie correnti loro verranno fatte adequatamente non rispondessero, non saranno ammessi, ne in ciò si attenderanno favori, ne interessioni.

E per aggiunger maggior fermezza al presente Decreto, si pone a partito, se a voti secreti si debba confermare.

Quelli, a' quali piace di confermare il sudetto Decreto, porranno la loro palla nel sì, e quelli a' quali non piace, la metteranno nel nò.

Fatto lo scrutinio, si trovò dal concorde concorso di tutti li voti esser approvato il Decreto. Sì 10. Nò 0.

Maestrato li 24. Ottobre 1651.

Ippolito Strozzi Giudice de Savj.

Ottavio Magnanini Seg.

Per ovviare a qualche disordine altre volte successo trà Scholari de Signori Leggisti, e Signori Artisti nell' eleggere del Tesoriere, e Savio,

(a) *Reg. M. fol.* 141. (b) *Reg M. fol.* 367. (c) *Reg. M. fol.* 362.

vio, gl' Illmi Signori determinano, che per l'avvenire gli Scholari approvati dalle SS. VV. Illme debbano venire a nominare li Soggetti, che concorrono alle Cariche di Tesoriere, e Savj, e poi scrutinatigli ad uno per uno, quegli, che otterrà più voti favorevoli, quello s'intenderà eletto per Tesoriere, e Savio. Sì 9. Nò 0.

Maestrato li 22. Novembre 1651.

Ippolito Strozzi Giudice de Savj.

Ottavio Magnanini Seg.

Faustissimus verò Gymnasio, ac Ferrariensi Civitati sequens annus
1652 fuit, etenim Innocentius X. Pontifex Maximus Cives Ferrarienses (*a*) duos ad Universitatem nostram pertinentes, scilicèt Jacobum Corradi Romanæ Rotæ Auditorem, qui anteâ Advocati munere Ferrariæ functus fuerat, & Donum Carolum Pio de Sabaudiâ S. R. E. Thesaurarium, ac Studii nostri Reformatorem Romanâ Purpurâ decoravit: Horum autèm postremum, quòd dignum notatum est, etiàm dùm Cardinalis esset, Refor-
1654 matoris munus retinuisse constat ex Rotulo Lectorum anni 1654. donèc Donus Gibertus Pio de Sabaudiâ prò (*b*) eo Reformator electus est. Anno verò 1654. 21. Januarii Hyppolitus Franchi J. U. D. Ferrariæ Civis suum, cùm quò obiit Testamentùm condidit rogitu Dominici de Villanis Ferrariensis Notarii; in eo autèm sibi Hæredem instituit Joannem Baptistam Botti Civem, & Publicum Ferrariæ Causidicum, ejusdemque filios, ac descendentes Masculos J. U. Doctores, sivè Causidicos, qui Advocati, seù causarum Patroni, vel Procuratoris munus obirent, iisdem injuncto onere Cognomen, & Insignia ipsius Testatoris assumendi, ac gerendi; deficiente verò descendentiâ illorum de Bottis Doctorum, ut suprà, vel Causidicorum, Testator idem hæredem substituit pauperiorem de Collegio Juris Utriusque Doctorum Civitatis Ferrariæ, sivè Almæ Universitatis nostræ Lectorem, sivè Advocatum, modo, formâ, & cùm oneribus, de quibus in sequenti institutionis, ac substitutionis Paragrafo, quem nos fidelitèr ab authentico Franchi prædicti Testamento transumpsimus.

In tutti poi li suoi Beni mobili, & immobili, ragioni, & azioni presenti, e venturi siano ove si voglia al tempo della sua morte instituì-

(a) *Faustini, libr. 6.*
(b) *In Rotulo anni 1655 impress. per Franciscum Succi.*

tuisce, nomina, e lascia, e vuole che sia suo erede universale. §. Il Molto Illustre, e Spettabile Signor Gio. Battista Botti, Procuratore publico Ferrarese, mentre però attenda alla Procura, & i di lui figlioli, e descendenti, se ve ne saranno di Dottori, ò Procuratori, che attendino alla professione di avvocare, ò procurare, con questo però, che detto Signor Procuratore Botti, ò detti suoi figlioli, e descendenti si chiamino dei Franchi, & si servano dell' Arma di esso Signor Testatore, e mancando detta descendenza dei Botti, che siano Dottori, ò Procuratori, esso Signor Testatore di sua propria bocca sostituisce, ed instituisce suo Erede universale di tutti li predetti suoi Beni il più Povero Dottore dell' Almo Collegio dei Signori Dottori Legisti di Ferrara, che attenda, & eserciti la professione di Legista, tanto di Lettore, quanto di Avvocato, da elleggersi dall' Almo Collegio sudetto, & Priore di quello; Dovendo però esso già Povero Dottore essere dichiarato, & approvato per tale dall' Illmo, e Revmo Monsignor Vicario Generale di Ferrara per sempre, sustituendo tutti li suoi figlioli, e da lui descendenti, che siano però Dottori, ed esercitino la Lettura, & Avvocazione, e mancando esso Dottore, come sopra da ellegersi, & sua descendenza, come sopra, si dovrà fare nuova ellezione dal sudetto Collegio dei Legisti, sempre in perpetuo del più Povero Dottore, e sua descendenza, come sopra, & con la approvazione di esso, da farsi da esso Monsignor Vicario per sempre in perpetuo, quali Dottori, e loro descendenza instituisce, e sustituisce nel modo, e forma detto di sopra, ordinando, ed espressamente comandando, che tutti i sopradetti heredi instituiti, e sustituiti, come sopra, debbano pigliare l'Arma, ò l'impresa di esso Signor Testatore, & si debbano cognominare de Franchi sotto pena della perdita della sua Eredità, da applicarsi alli più Poveri Dottori, nel modo, e forma detto di sopra. §. E perche la intenzione, e volontà di esso Signor Testatore è ferma, e stabile, che si debbano elleggere detti Dottori più Poveri, e che attendano alla professione, come sopra, sempre in perpetuo, però supplica con ogni affetto possibile detto Collegio de Signori Legisti, e suo Priore per sempre, a degnarsi, per carità, e per Amor di Dio, à far tale ellezione, come anco detto Reverendissimo Vicario, ad approvare per li più Poveri esercitanti la professione di Legista, incaricando la conscienza tanto de Signori Dottori di detto Collegio, & suo Priore, come anco quella del Reverendissimo Vicario per sempre in perpetuo.

Hujus vigore dispositionis, evenientibus casibus ab Hyppolito Franchi Testatore contemplatis, Doctorum, & Prioris Almi nostri Ferrariensis Legistarum Collegii munus est Doctorem J. U. Pauperiorem, Legibus, ut supra vacantem eligere, Reverendis-
1655 simi autem Vicarii eum tamquam Pauperiorem approbare: Hæc Franchi hæreditas nunc est penès D. Ludovicum Botti J. U. D. Ferrariæ Causidicum. Anno verò à Franchi dispositione altero Domus in Plateis Ferrariæ posita, quæ Studio, prò Campi debito fuerat in solutum tradita, rogitu Jacobi (a) Grandi die 28. Februarii 1654. locata est Alberto Albertini, ac ad Cauponæ usum ab eodem redacta, virentis arboris ramo in signum apposito, undè *La Fraschetta* vulgò appellata, quæ usquè ad hodiernam diem sub eodem nomine in Gymnasii censu persevérat.
1659 Nihil postmodùm relatu dignum contigit usquè ad annum 1659. quo Alexandri VII. Pontificis jussu, per Eminentissimum Laurentium Imperiali Ferrariæ Legatum, die 12. Julii Edictum (b) datum est, cujus vigore Ferrariensis moneta ad Papalis valorem redacta, mandatumque, ut imposterùm solutiones ad rationem monetæ prædictæ fieri deberent, penis in eos qui secùs agerent constitutis: Hujus igitur vigore Edicti Lectorum Studii nostri stipendia à libris, & scutis Ferrariensibus in julios, ac scuta Pa-
1661 palia sunt immutata. Ad annum verò 1661. 20. Octobris, per Studii Congregationem nonnulla, quo ad Scholarium Universitates, ac Thesaurariorum, & Consiliariorum electionem ordinata sunt, quemadmodùm ex sequenti (c) Decreto apparet.

Decreto fatto nella Congregazione sopra lo Studio, per li Scholari sì di Legge, come di Filosofia, e Medicina.

Nel conferire gli onori si deve presupporre il merito de Soggetti, mà particolarmente trà gli Professori di Lettere, e Studiosi dell' acquisto della Virtù. Perciò essendo antica costumanza dell' Università delli Scholari di questo Studio, siano di Legge, ò di Filosofia, e Medicina di collocare l' onore, e la preminenza di Tesoriere in uno de loro

(a) *Cattastr. R. pag.* 113. (b) *Stampato in Ferrara, per Ludovico, e Francesco Nobili l' anno* 1659. *Si vede nella Raccolta dei Bandi esistente in Segretarìa del Publico, Tom.* 9. *fol.* 78.
(c) *Impress. per li sudetti li* 20. *Ottobre* 1661.

loro Compagni Studenti; quindi è, che l' Illustrissimo, & Eccellentissimo Signor Marchese Francesco Estense Tassoni Giudice de Savj, gl' Illustrissimi Signori del Maestrato, e l' Illustrissimo, & Eccellentissimo Signor Marchese Ippolito Bentivoglio uno de Signori Riformatori di questo Studio, nella Congregazione tenuta sotto il dì 20. Ottobre dell' anno corrente 1661. sono venuti in sentimento, acciocchè tale Dignità si renda più conspicua, e più stimata, che lo soggetto da eleggersi Tesoriere abbia prima con qualche onorata azione dato publico Saggio del suo talento, e del progresso delli suoi Studii, stimandosi, che ciò debba servire di stimolo sufficiente agli Scholari, d'attender sempre più con fervore alle intraprese professioni.

Per tanto gl' Illustrissimi Signori sudetti ordinano, ed in ogni miglior modo determinano, che in avvenire, principiando alla prossima elezione da farsi de Tesorieri dell' una, e dell' altra professione, niuno possa essere eletto Tesoriere, se almeno per una volta non avrà pubblicamente argomentato nelle Schuole a quelli, che sostentano Conclusioni.

E per ovviare agli disordini altre volte avvenuti, e per altre degne considerazioni, che giustamente muovono gli animi delli prefati Illustrissimi Signori, ordinano, e decretano, che quelli Scholari, li quali vorranno pretendere d' esser fatti Consiglieri, ò sia di Legge, ò di Filosofia, e Medicina, debbano onninamente avere, ed esibire le loro Matricole, ed insieme legittime fedi di frequentare le Scuole pubbliche, senza le quali, e mentre ancora alle interrogazioni, che intorno alla loro professione, ed alle materie correnti loro verranno fatte, adequatamente non rispondessero, non saranno ammessi, ne in ciò si attenderanno favori, ne intercessioni.

E finalmente gli medesimi Illustrissimi Signori dichiarano, e fermamente stabiliscono, che nel concorso delle Consigliarie, quelli dalle Signorie loro Illustrissime saranno preferiti agli altri, de quali constarà, che effettivamente, e con assiduità attendano alli Studj.

E perchè i sudetti ordini, e decreti passino a notizia de Scholari di questa Università, vogliono li sudetti Illustrissimi Signori, e comandano che si stampino, ò affissi sopra lo Studio astringhino tutti gli Scholari all' osservanza di quanto in essi viene disposto, e ciò in ogni miglior modo, e forma.

Di Maestrato li 20. Ottobre 1661.

Francesco Estense Tassoni Giudice de Savj.

Paolo Bartoli Seg.

Dein-

Deindè cum Doctorum nonnulli, qui ad præmortuorum superiores Cathedras ascendebant, adversùs dispositionem X. Consti-
1662 tutionum Capituli eorum paritèr stipendiis inhiarent, quamvìs
ratione augmentorum, quæ eis in laborum premium constituta fuerant, pinguiora effecta essent, quàm naturale Cathedrarum stipendium ferret, Studii (*a*) Congregatio die 17. Octobris prædicti Capituli X. observantiam novo Decreto inculcavit, declarando neminem imposterùm ad vacantes superiores Cathedras ascendentem instare posse, vel viâ aliâ quacumque curare, ut auctum prædecessoris Salarium sibi assignetur, sub pœnâ privationis Lecturæ illicò incurrendâ; Oportuit etiàm turbas, quæ
1664 circà Thesaurariorum electionem per Scholares fiebant compescere, præsertìm quotiès plures illius Dignitatis compotes fieri postularent, Electoribus pro uno, vel altero juxtà libitum tumultuariè conclamantibus; Ne itaquè indecorè adeò, & parùm è loci dignitate, in quo electio fieri debet ageretur, statutum (*b*) est, ut sivè unus, sivè plures ad Thesaurarii munus consequendum concurrerent, electio à Nationum Consiliariis tantùm, secretis suffragiis fieri deberet, idque etiàm in Sapientum electione servaretur. Actum sequenti anno de Lecturis duabus, unâ
1665 scilicèt Institutionum Civilium, Medicinæ alterâ instituendis,
domique exercendis, cùm docuisset experientia Scholares ex Lecturarum hujusmodi deficientiâ, Lectionum audiendarum causâ Regularium Cœnobia frequentare consuevisse, magno Gymnasii publici detrimento, quod Auditoribus destituebatur; speciali itaquè Congregationis (*c*) Decreto, cui accessit Emi Bonvisii Legati approbatio Lecturæ prædictæ institutæ sunt, earum cuilibet Scutorum triginta stipendio quotannis destinato, hac tamèn lege, ut augmentorum incapaces existerent: His sapientissimè præordinatis Lectura Civilium Institutionum domi exercenda primùm Dominico Fregulia, Medicinæ Dionisio Scutellari collatæ sunt: Plura quoquè ab eâdem Congregatione sancita, omnia autèm Studii Constitutionibus cohærentia; primò nempè, ne quis ad extraordinariè legendum extrà Rotulum admitti posset, nisì priùs Theses in Lyceo nostro publicè sustinuisset, neve scrutinio subiici posset alicujus instantia, qui in Doctorum Legentium Rotulo describi peteret, Thesium prædictarùm propugnatione minimè præ-

(a) *In libr Congreg. di detto anno, fol. 26.* (b) *Libr. Congreg. 27 Novembre dell'anno pred. fol. 34.* (c) *Congr. 19. Settembre fol. 51. 52., e 54.*

præmiſsâ; ne Scholares intèr Nationum Conſiliarios deſcribi ſatagentes ad examen admitterentur, nisì juratam exhiberent Lectoris alicujus fidem aſſerentis eos lectionibus, duodecìm ſaltèm prò unaquaque Terzariâ interfuiſſe; tandèm ne his omnibus, aùt eorum cuilibet derogari poſſet, niſi fabæ omnes, nullâ penitùs renuente in id convenirent. Supplicem hoc quoquè anno 1665
Congregationi libellum dedit Medicorum Collegium, obſecrans, ut ſibi cubiculum, in inferiori ædis Paradiſi parte, *la Scoletta* vulgò nuncupatum præcariò permitteretur, illud in Oratorium convertendi ergò, ubi quotannis D. Lucæ Evangeliſtæ Medicorum Patroni ſolemnia agerentur, Miſſæ pro Laureandis celebrarentur, Doctorumque conventus, prò rebus Collegii pertractandis haberi poſſent: Poſtulantium (*a*) votis annuit Congregatio, locuſque decreto interveniente dimiſſus; quinimmò etiàm Collegio poſt 1669
triennium rogante Scamna (*b*) omnia, quæ Scholæ prædictæ uſui inſerviebant donata, ut in ſedilia ad Oratorii uſum converterentur. Per idem tempus Gymnaſii noſtri res aliquantùm decreviſſe legimus, eas tamèn Judex, Magiſtratuſque Sapientum 1671
inſtaurari poſſe cenſuit, ſi Lectoribus, Scholaribuſque Privilegia omnia confirmarentur, ac prætèr Originarios Civitatis, & Ducatus Ferrariæ Cives, Subditi Status Eccleſiaſtici quicumque ad Collegia noſtra admitterentur, capaceſque Lecturarum Ferrarienſis Univerſitatis, & Munerum, quæ à Magno Conſilio conferri conſueverunt efficerentur: Porrectis itaquè in id Clementi X. precibus, placuit Apoſtolicum (*c*) Breve 25. Maii 1675. ſignatum edere, cujus tenor eſt.

CLEMENS PAPA X.

Ad perpetuam Rei Memoriam.

Exigit Paternæ Noſtræ, in Noſtro, & hujus Sanctæ Sedis ſubditos charitatis Studium, & peculiaris, quo bonas litteras, & ſalubres diſciplinas, & illarum Cultores proſequimur affectus Nos impellit, ut ea, quæ à Romanis Pontificibus Prædeceſſoribus noſtris in favorem Univerſitatum Studiorum Generalium in temporali S. R. E. Ditione erectarum providè conceſſa eſſe noſcuntur, Apoſtolici roboris muniamus præſidio, ac etiàm congruentèr ampliemus, ſicùt publicè utile, promoven-

---

(a) *Congr.* 30. *Novembre*, *fol* 60. (b) *Congr.* 16. *Aprile*, *fol.* 91.
(c) *Originale ſervatur in Archivio Communitatis.*

vendisque laudabilium Artium, atque Disciplinarum Studiis profuturum in Domino arbitramur. Dudùm siquidèm Fel. Record. Clemens Papa VIII. Prædecessor noster Universitati Studii Generalis Civitatis nostræ, tùnc suæ, Ferrariensis, illiusque Professoribus, Rectoribus, Reformatoribus, aliisque Officialibus, Doctoribus, Scholaribus, & Collegiis varia Privilegia, exemptiones, facultates, gratias, & indulta concessit, prout ex ipsius Clementis Prædecessoris Litteris, desupèr in simili formâ Brevis die XXV. Octobris MDCIV. expeditis, quarum tenorem præsentibus pro plenè, & sufficientèr expresso haberi volumus, ac de verbo ad verbum inserto haberi volumus, continetur. Cùm autèm, sicùt Dilecti Filii Judex, & Magistratus Sapientum dictæ Civitatis Ferrariens. Nobis nupèr exponi fecerunt, licèt ex Universitate præfata antehac Viri doctrina, atquè eruditione celebres sempèr prodierint, ab aliquot tamèn annis illius existimatio, atquè celebritas aliquantulùm defloruisse videatur; & propterèa dicti Exponentes opportune in præmissis a Nobis provideri, & ut infrà, indulgeri summoperè desiderent. Nos specialem ipsis Exponentibus gratiam facere volentes, & eorum singulares personas à quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, & penis à Jure, vel ab Homine quovis occasione, vel causâ latis, si quomodolibet innodatæ existunt, ad effectum præsentium dumtaxàt consequendum, harum serie absolventes, & absolutas fore censentes, supplicationibus, eorum nomine Nobis, supèr hoc humilitèr porrectis inclinati, omnia, & singula Privilegia, exemptiones, facultates, gratias, & indulta Universitati, ejusque Professoribus, Rectoribus, Reformatoribus, aliisque Officialibus, Doctoribus, Scholaribus, & Collegiis præfatis à memorato Clemente Prædecessore, per suas Litteras præfatas concessa, ipsasque Litteras, cum omnibus, & singulis in eis contentis Auctoritate Apostolicâ, tenore præsentium perpetuò confirmamus, & approbamus, illisque inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adiicimus, & efficaciam. Præterea ut non tantùm Originarii Civitatis, & Ducatus Ferrarien., Nostrumque Subditi, sed etiàm alii quicumque Status Nostri Ecclesiastici Cives, seù Incolæ locum in Collegiis præfatis habere, ac ibidèm Lecturas, et munera, seù Offitia quecumque, per Centumvirale ejusdem Civitatis Consilium concedi solita, si sibi cæteroquì legitimè concedantur, consequi, et obtinere, illaque gerere, et exercere, ac ad illa concurrere liberè, et licitè possint, et valeant, in omnibus, et per omnia, proindè ac si Originarii dictæ Civitatis Cives essent, dummodò tamèn Litterarum Studiis per quadriennium continuum in præfatâ Universitate operam dederint, et Lauream Doctoratus in iisdem Col-

Collegiis acceperint, auctoritate, et tenore præfatis concedimus, et indulgemus. Decernentes easdem præsentes Litteras semper firmas, validas, et efficaces existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, ac illis, ad quos spectat, et pro tempore quandocumque spectabit in omnibus, et per omnia plenissimè suffragari; Sicque in præmissis per quoscumque Judices Ordinarios, et Delegatos, etiàm causarum Palatii Apostolici Auditores, ac ejusdem S.R.E. Cardinales, etiàm de Latere Legatos, eorumque V. Legatos judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane, si secùs supèr his à quoquam, quavis auctoritate, scientèr, vel ignorantèr contigerit attentari. Non obstantibus Constitutionibus, et Ordinationibus Apostolicis, ac quatenùs opus sit, Civitatis, et Universitatis, ac Collegiorum præfatorum, etiàm juramento, confirmatione Apostolicâ, vel quavis firmitate aliâ roboratis, Statutis, et Constitutionibus; Privilegiis quoquè, Indultis, et Litteris Apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis; Quibus omnibus, et singulis, illorum tenores præsentibus pro plene, et sufficientèr expressis, ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis aliàs in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum, hac vice dumtaxàt specialitèr, & expressè derogamus, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo Piscatoris die XXV. Maii MDCLXXI. Pontificatus Nostri Anno Secundo.

I. G. Slusius.

Hæc sapientissimè à Pontifice constituta sunt, ut Exteri litterarum studiosi ad Ferrariensem Universitatem accederent; At nostratum quorumdam licentiam coercendam censuit Congregatio, 1674
eorum nempè qui cùm ad legendum extraordinariè extrà Rotulum fuissent licentiati, quamvìs vel nunquàm, vel minùs frequentèr legissent, dispensationis anterioritatem jactitantes ad vacantes Cathedras assumi postulabant, ad eorum exclusionem, qui majori frequentiâ labores in Gymnasio impenderant. Ne imposterùm id attentari contingeret, statutum (a) est dispensatos, per integrum anni curriculum legere negligentes, dispensatione prædictâ quo ad Lecturas obtinendas juvari minimè posse, spe etiàm novæ habilitationis præcisâ, nisì quò minùs legissent in causâ fuisset vèl ægritudo, vèl à Congregatione, justis de causis obtenta dispensatio; eâ tamèn nequaquàm uti posse adversùs eos, qui

(a) *Congr. 12. Settembre, fol. 110.*

qui tempore longiori in Studio laborassent declaratum est; Sed
1674 eodem anno novum Ferrariensi Studiorum Universitati decus supervenit, eâ de causâ, quàm nùnc summatìm exponere aggredimur. Cùm graves intèr Carolum Emanuelem II. Sabaudiæ Ducem, ac Januensem Rempublicam obortæ essent de Finibus controversiæ, resque ad Ludovicum XIV. Galliarum Regem fuisset delata, Rex die 18. Januarii 1673. sententiam protulerat, quâ Partium utrique demandatum, ut in Judicem, in Italiâ per eas eligendum convenire deberent, ejusdemque Decisioni penitùs acquiescere. Hujus vigore sententiæ, tàm Sabaudiæ Dux, quàm Januensium Respublica unanimitèr in Almam hanc Ferrariensem Universitatem compromittere decreverunt, eam in Judicem, sivè Juris Arbitram tantùm eligendo, proùt apparet ex actis, anno 1674. coràm DD. Marchione Joanne Villa, Sapientum Judice; & Marchione Hyppolito Bentivolo Reformatoribus, ac Doctore Claudio Bertazzoli J. Consulto, Universitatis Lectore Primario factis, rogitu Cæsaris Quattri ejusdem Universitatis Notarii: Litterarum Patentium Sabaudiæ Ducis, in dicto Processu registratarum tenor est.

CARLO EMANUEL, per grazia di Dio Duca di Savoja Chiables, Agosta, del Genevese, e Monferrato, Prencipe di Piemonte, Marchese di Saluzzo, Conte di Geneva, Romont, Nizza, Asti, e Tenda, Baron di Vand, e Fauxignii, Signor di Vercelli, e del Marchesato di Ceva, Oneglia, e Maro, Prencipe, e Vicario perpetuo del Sacro Romano Impero, Rè di Cipro &c.

Volendo Noi, per quello che ci spetta, ridurre ad effetto il contenuto nella Sentenza del Rè Christianissimo, in data dei 18. Genaro 1673., in conformità di quello, che la Maestà Sua ci hà fatto sapere per mezzo dei suoi, e dei nostri Ministri; abbiamo eletto il Conte, & Avvocato Patrimoniale Generale Gazelli, e l' Avvocato Gio: Battista Tarizzo, per trasferirsi a Ferrara, e dove sarà di bisogno, ai quali con le presenti ordiniamo, che trovando la proporzionata corrispondenza per parte della Republica di Genova, debbano a nome Nostro rimettere alla Cognizione, e Decisione dell'Università di Ferrara, le differenze vertenti trà Noi, e la medema Republica, contenute nella già mentionata Sentenza, facendone Compromesso in valida forma, con le clausule, che saranno per tal effetto necessarie, mentre però la Republica faccia anch' ella il suo Compromesso nella con-

conveniente maniera, non altrimente, ne in altro modo. Susseguentemente diamo ai medesimi facoltà di eleggere, e constituire uno, ò più Procuratori unitamente, ò separatamente, in una, ò più volte, come pure di revocare i già Deputati, e surrogarne altri per comparire a nome Nostro avanti la predetta Università, dar, e ricever libelli, contestar la lite, proponer le azioni, e tutti i rimedii giuridici, ordinarii, straordinarii, e sussidiarii di qualunque sorte, & in qualsivoglia modo appartenenti a fondare l'intento nostro, & elidere le pretensioni contrarie, addurre l'eccettioni, dedurre Notorii, e Capitoli, chiamar termini, e dilationi, produrre Instromenti, e Scritture, far procedere alla recognitione d'esse, & alle Visite de luoghi controversi, dar oggetti contro i Testimonij, riprovar gl'Esami, opporre agl'Instromenti, e Scritture contrarie, e ricusar Giudici, udir la Sentenza, e finalmente fare tutti gli atti, tutte le instanze, e tutte le parti, che potranno convenire alle Cause, delle quali si tratta: In ordine à quali effetti, e tutto ciò, che gli appartiene, Conferiamo ai sovranominati Conte, & Avvocato Patrimoniale Generale Gazelli, & Avvocato Gio: Battista Tarizzo, come pure a quei, che saranno da essi loro constituiti, ò sustituiti respettivamente ogni potere opportuno. Promettendo in parola di Prencipe di tener per fermo, rato, valido, e grato quello, che sarà da essi fatto, e di non contravenirgli mai, con le ratibabitioni, rilevationi, & ogn'altra Clausula in ciò necessaria, & opportuna, le quali s'avranno quì per espresse. In fede del che habbiamo firmate le presenti di nostra propria mano, fatte controsignare dal nostro primo Segretario, e munire col nostro gran Sigillo. Dat. in Torino li dodeci di Genaro, mille seicento settanta quattro.

CARLO EMANUELE.

V. Buschetti.

De S. Thomaso.

Loco ✠ Sigilli.

Ferrariam itaquè DD. Advocati Co: Nicolaus Gazelli Divi Mauritii Eques, & Joannes Baptista Tarizzo Taurino advenére, & coràm DD. Studii nostri Reformatoribus, & Lectore Primario comparentes, in Actis Cæsaris Quattri Notarii memorati die 25. Januarii Regiæ Celsitudinis Suæ Patentes Litteras exhibuére, 1674 ejusdem nomine protestantes, se paratos esse in Ferrariensem Universitatem legitimè, ac validè compromittere, modò Serenissima Januensis Respublica id ipsum ageret, quemadmodùm intèr Partes convenerat, ac Testimoniales sibi de Celsitudinis Suæ prom-

promptitudine ad compromittendum per hanc Universitatem dari postulantes: Nemine prò Januensi Respublicâ comparente, DD. Procuratores ad Acta iterùm accessere die primâ Februarii, & tandèm tertiò die mensis ejusdem octavâ, ea quæ in primâ comparitione protestati fuerant repetentes, instando Testimoniales sibi Litteras ad Regiam Celsitudinem suam transmittendas relaxari, de promptâ ejus in compromittendo voluntate; de habitâ à dictis Procuratoribus, eâ de causâ Ferrariæ morâ, & de nullâ unquàm pro parte Reipublicæ comparitione: Testimonialibus igitùr, ut par erat, per Universitatem Judicem expeditis, iisque Taurinum missis nihìl ultrà actum est, ut constat ex processu, qui intèr paucissima Universitatis documenta servatur. Ferrariæ hoc eodem anno apud Clericos Sommaschæ Congregationis Clementinum Collegium Apostolicâ auctoritate fundatum est, dosque ex Datio transitus Armentorum Pastorum Forensium per Ferrariensem Statum retrahenda est assignata; hoc autèm factum favore filiorum Civium Ferrariensium patribus orbatorum, ut studio vacare possent: Pontificium Chirographum superindè expeditum accipe.

PALUTIUS titulo Sanctorum duodecim Apostolorum Præsbiter Cardinalis de Alteriis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Camerarius. Dilectis Nobis in Christo Illustrissimis Dom. Dom. Judici, & Sapientibus Magistratus Illmæ Civitatis Ferrariæ salutem in Domino. Vestra ergà summum D. N. Clementem PP. X., & S. R. E. jamdiù perspecta fides, & devotio meritò eumdem Sanctissimum D. N. inducunt, ut petitionibus Vestris libentèr annuat, ac Vos gratiis, & favoribus prosequatur singularibus. Itàque præfatus Sanctissimus D. N. supplicationibus Vestro nomine Sanctitati Suæ porrectis inclinatus Chirographum ejus propriâ manu subsignatum Nobis direxit, & præsentari fecit tenoris videlicèt. Reverendissimo Cardinal Camerario. Avendoci esposto il Co: Montecatini Ambasciatore della nostra Città di Ferrara, che la Congregazione, ò Deputati sopra l' Opera Pia delli Orfanelli di Ferrara, coll' approvazione del Revmo Cardinal Sigismondo Chigi nostro Legato hà pensato di erigere un Collegio nel medesimo luogo, dove presentemente si allevano i poveri Orfanelli, sotto la direzione, e governo de Preti Somaschi, e ciò ad effetto non solo di ajutare, & introdurre i sudetti Orfani nelle Virtù, mà anche per dar commodità agli altri figli de Cittadini, e particolarmente à quelli, che restano privi di Padre di attendere alli Studii, la qual erezione deve

farsi

farsi col nome di Collegio Clementino, sotto la Protezione del predetto Revmo Cardinal Chigi Legato, e suoi successori, che prò tempore si ritrovaranno in Ferrara; E perchè questa loro buona mente non può sortire effetto senza qualche ajuto particolare, per poter con esso assicurare la provisione dei Maestri, per insegnare tanto al Figli del Luogo, quanto agli Alunni del Collegio; perciò ci hanno supplicato, à volergli graziare a questo effetto dell'Imposizione d'un Dazio sopra gli Armenti dei Pastori Forestieri, che transitano per lo Stato Ferrarese, per andar a svernare altrove, di un bajocco per ogni capo di Pecora, ò Capra, e mezo giulio per ogni capo di Cavallo, da esigersi tanto nell' andare, quanto nel ritornare, dal qual Dazio dal numero degli Animali, che di presente transitano si figura potersi cavare ogni anno scudi cento quaranta in circa, che per appunto può essere il bisogno per il mantenimento di trè altri Padri Somaschi, che per tal servizio bisognarà accrescere, con facoltà di applicare tale emolumento alla detta Opera pia, per impiegarlo come sopra. Perciò con la presente, di Nostro moto proprio, e con certa scienza, e pienezza della Nostra Potestà Apostolica, approvando l'Erezione sudetta, e dando facoltà, e dispensa al predetto nostro Cardinal Legato di poter impiegare a favore dell'Operà gli altri avvanzi dell'Entratà degli Orfanelli, diamo, e concediamo al Giudice, e Maestrato de Savj di detta nostra Città di Ferrara piena, & ampla, e libera facoltà, potestà, & auttorità di imporre una nuova Gabella, ò Imposizione annua di un bajocco per ogni capo di Pecora, ò Capra, e mezo giulio per ogni capo di Cavallo sopra gli Armenti dei Pastori Forastieri, che transitano per lo Stato Ferrarese, per andar a svernare altrove, da esigersi tanto nell' andare, quanto nel ritornare in qualsivoglia tempo, e stagione, e detta Gabella, ò Imposizione ogni anni, & in perpetuo esigerla, e riscuoterla dai Pastori, e Patroni forastieri di detti Bestiami, di qualsivoglia stato, grado, e condizione siano etiàm qualificati, e privileggiati liberamente, e lecitamente, senza incorso di pena alcuna, manu regia secondo è solito farsi nelle esazioni dell' altre Gabelle di detta Città, dandole, e concedendole anche facoltà, & auttorità di poter, con partecipazione, e consenso del nostro Cardinal Legato, che prò tempore si ritrovarà in Ferrara, e coll' intervento dei Deputati all' Opera pia sudetta, affittare, arrendare, & appaltare detta Gabella ad una, ò più Persone, e per il tempo, prezzo, e risposta annua, che si trovarà, e nel modo, e forma, che è solito farsi dell' altre Gabelle di detta Città, e di applicare l'Emolumento, e risposta a favore dell' Erezione dell' Opera pia sudetta,

secondo sarà giudicato più espediente dal Revmo Cardinal Legato, che prò tempore si ritrovarà in Ferrara, con patto però, che quando l'Opera sudetta non proseguisse, overo in qualsivoglia tempo terminasse, in tal caso si intenda finita la presente concessione. Et ordiniamo anche, che sopra le cose predette, e per loro effetto, & esecuzione glie ne spediate tutti gli Ordini, Mandati, Editti, e Bandi etiàm penali, e Vostre Lettere patenti, che saranno necessarie, & opportune, con tutte quelle clausule, e cautele, che giudicarete esser necessarie, & espedienti per l'effetto sudetto, volendo, e decretando, che la presente, e detti Ordini, Mandati, Editti, e Bandi, e Lettere patenti, e quanto da voi sarà fatto, ed eseguito in esecuzione della presente, Vogliamo abbino il loro effetto, esecuzione, e vigore, ancorchè non siano chiamati, & intesi detti Pastori, e Padroni dei Bestiami, e che contro la presente, e detti Ordini, Mandati, Bandi, Editti, e Lettere patenti, e cose contenute in esse non si possa dire, ne opporre di nullità, obrezione, surrezione, e difetto della Volontà, & intenzione, e di altro qualsivoglia vizio, che sotto tali, ò altri qualsivoglia pretesti possano essere impugnati, moderati, e revocati, e così, e non altrimente debba essere giudicato, e definito da qualunque Sindico, etiàm con la clausula sublatâ, & irritante, non ostante alle cose predette la Constituzione in Cœnâ Domini solita leggersi nel Giovedì Santo, e qualsivoglia altra Constituzione, & Ordinazione Apostolica, Statuti di Roma, e sue Riforme, e di detta Città di Ferrara, e suo Stato, usi, stili, consuetudini etiàm inveterati, e qualunque privileggi, esenzioni, e grazie, che fossero stati in qualsivoglia modo concessi ai Pastori Forastieri sudetti, & ai Patroni dei Bestiami, & anche la Regola De Jure quæsito non tollendo, e tutte, e singole altre cose, che ostassero, ò facessero, ò potessero fare in qualunque modo in contrario, alle quali tutte, e singole, ancorchè avessero clausole insolite, e derogatorie di derogatorie, e per loro derogazioni bisognasse farne espressa, specifica, & individua menzione, avendo nondimeno il tenore delli, e ciascheduno di loro per esteso, inserto, e registrato nella presente di parola in parola a sufficienza, per questa volta per l'effetto sudetto, in tutto, e per tutto specialmente, ed espressamente deroghiamo. Dato nel Nostro Palazzo Apostolico in Monte Cavallo questo dì 31. Ottobre 1674. CLEMENS P. X. Nos itaquè mandata prædicta ejusdem Sanctissimi Domini N., ut tenemur exequi, debitæque executioni demandare, Vobisque etiàm specialem gratiam facere volentes, de Mandato ejusdem Sanctissimi D. N. PP. vivæ Vocis Oraculo nobis desupèr facto, & auctoritate Nostri Camerariatus Offi-

Offitii, ac in executione, & vigore præinserti Chirographi, ac juxtà illius formam, continentiam, & tenorem Vobis D. D. Judici, & Magistratui, & Sapientibus dictæ Civitatis Ferrariæ Gabellam, in dicto præinserto Chirographo latiùs enunciatam, & expressam, ac modis, & formis, de quibus, & proùt in eo imponendi, eamque liberè, licitè, & impunè, ac absquè aliquâ penâ, seù Censurarum incursu exigendi, & exigere faciendi, illamque affictandi, arrendandi, & appaltandi Personæ, aùt Personis, ac prò pretio, & responsione annuâ reperiendis, & eo modo, & formâ, quibus solet fieri, & circà aliàs Gabellas dictæ Civitatis, emolumentaque, & responsionem, ex prædictâ Gabellâ redigenda, & provenienda, in Erectione, & in utilitatem prædictæ Operæ piæ applicandi juxtà illud, quod sub Emo, & Revmo D. Cardinali Legato nùnc, & prò tempore existente magìs expediens, & opportunum judicatum fuerit, Apostolicam auctoritatem, facultatem, & omnimodam potestatem desupèr necessariam, & opportunam concedimus, & impartimur, sicùt etiàm idem Sanctissimus D. N. in præinserto Chirographo concessit, & impartitus fuit. Quo circà de Mandato, & auctoritate similibus, ac præinserti Chirographi vigore Emum D. Sigismundum S. N. Cardinalem Chisium prò eodem Sanctissimo D. N., Sanctâque Sede Apostolicâ, in Civitate Ferrariæ, ejus Ducatu, & Statu, ac illius totâ Provinciâ de Latere Legato, attentè in Domino rogamus, ejus verò R. P. D. V. Legato, cæterisque Officialibus, & Justitiæ Ministris quibuscumque committimus, & mandamus, quatenùs Vobis, dictæ Operæ piæ, dictæque Gabellæ Arrendatariis, & Appaltatoribus, in præmissis efficacis defensionis Præsidio assistant, præsentes nostras, & contenta in dicto Chirographo observent, & exequantur, & per eos ad quos spectat observari, & exequi mandent, curent, & faciant, non permittentes, contrà illius, & illarum formam, & tenorem Vos, & dictam Operam Piam à quoquam desupèr molestari, & impediri, non obstantibus omnibus iis, quæ idem Sanctissimus D. N. in Chirographo prædicto voluit non obstare, cæterisque in contrarium quibuscumque. In quorum &c. Datum Romæ in Camerâ Apostolicâ, Anno à Nativitate D. N. Jesu Christi 1674., Indictione XII., die tertiâ Mensis Novembris, Pontificatus autèm Sanctissimi in Christo Patris, & D. N. D. Clementis Divinâ Providentiâ PP. X. Anno V.

P. Card. de Alteriis Camer.

F. M. Ansaldus Aud.

L. ✠ *B.*

Matthæus de Angelis Cam. A. Secr. & Cancel.

V 2 Se-

Sequenti anno Eminentissimus Chigi Legatus, experientiâ edoc-
1675 tus Ferrariam Virorum in Mathematicis facultatibus eruditorum maximè indigére ad Padi, aliorumque Fluminum vim propulsandam, juventutis instituendæ gratiâ privatam Mathæsis, Geometriæ præsertìm Lecturam in Collegio PP. Societatis Jesu, à Lectore per Eminentissimum Legatum prò tempore ad Judicis, Sapientumque Magistratus nominationem eligendo exercendam instituit, eidemque stipendium annuum scutorum centum, ex augmento exactionis Bononenorum trium supèr unaquâque licentiâ arma deferendi assignavit, & proùt fusiùs ex Edicto die 31. Octobris Ferrariæ typis edito, quod paulò infrà exhibebimus: Primus autèm in dictâ privatâ Mathesis Cathedrâ ab Eminentissimo Institutore electus, ac ad biennium, juxtà Edicti præcitati dispositionem conductus, fuit P. Franciscus Lana Brixiensis, eâ in facultate celeberrimus: Utilimum hoc Patriæ opus venerata Almi Lycei nostri Congregatio Publicam, & ipsa in Lyceo eodem Euclidis Elementorum Cathedram instituit, ipsamque (*a*) P. Lana prædicto demandavit: Quidquid autèm per Eminentissimum Chigi Legatum actum fuerat circà Lecturæ privatæ institutionem, stipendiique annualis assignationem Innocen-
1676 tius XI. Pontifex, Civitate instante confirmavit, ut patet ex ejusdem (*b*) Litteris Romæ datis 16. Decembris 1676., quarum hic tenor.

CLEMENS PAPA XI.

Ad perpetuam Rei Memoriam.

Ex commissæ Nobis divinitùs dispensationis munere, Nostrorum, & Apostolicæ Sedis etiàm quo ad temporalia Subditorum commodis, peculiari paternæ charitatis studio jugitèr invigilantes, & quæ ad promovenda bonarum Litterarum Studia, ex quibus in Rempublicam multùm utilitatis, atquè ornamenti redundare solet providè facta esse noscuntur, ut firma, atquè illibata persistant, Apostolici muniminis præsidio libentèr constabilimus; Exponi siquidèm Nobis nupèr fecerunt Dilecti Filii Judex, & Magistratus Sapientum Civitatis nostræ Ferrariens., quòd dilectus Filius Noster Sigismundus Chisius S. R. E. Diaconus Cardinalis Sigismundùs nuncupatus, aliàs dùm Sedis præfatæ Le-

(a) *Congregazione delli 12. Novembre 1675. fol. 114.*
(b) *In Archivio Magistratus.*

Legati munere in dictâ Civitate, & Ducatu Nostris Ferrariens. fungebatur, Lecturam Mathematicarum disciplinarum in eadem Civitate erexit, & instituit, illique honorarii nomine annua centum scuta monetæ, ex impressis arma gestandi licentiis, quæ à Typographo illic vendi solent, percipienda assignavit, ac ad eum effectum earumdem licentiarum impressarum pretium ad tres bajoccos ejusdem monetæ pro earum qualibet auxit, prout in ejus edicto desuper emanato uberiùs dicitur contineri. Ipsi verò exponentes ejusdem edicti vigore augumentum pretii licentiarum hujusmodi dicto Typographo, sub annuâ centum scutorum monetæ hujusmodi pensione, seù responsione elocarunt, sivè appaltarunt. Cùm autèm, sicùt eadem expositio subjungebat, dicti exponentes præmissa, quo firmiùs subsistant, Apostolicæ confirmationis Nostræ patrocinio communiri summoperè desiderent, Nos specialem ipsis Exponentibus gratiam facere volentes, & eorum singulares personas à quibusvis Excommunicationis, suspensionis, & interdicti, aliisque Ecclesiasticis sententiis, censuris, & pœnis, à Jure, vel ab Homine quavis occasione, vel causâ latis, si quibus quomodolibet innodatæ existant, ad effectum præsentium dumtaxàt consequendum harum serie absolventes, & absolutos fore censentes, Supplicationibus eorum nomine Nobis supèr hoc humilitèr porrectis inclinati Erectionem, & restitutionem Lecturæ Mathematicarum disciplinarum, ac augumentum pretii Licentiarum impressandarum hujusmodi à memorato Sigismundo Cardinale tùnc Legato facta, ut præfertur, emanatumque desupèr edictum præfatum, cùm omnibus, & singulis in eo contentis, aliàs tamèn licitis, & honestis auctoritate Apostolicâ tenore præsentium confirmamus, & approbamus, illisque inviolabilis Apostolicæ firmitatis robur adjicimus, ac omnes, & singulos Juris, & Facti defectus, si qui desupèr quomodolibet intervenerint supplemus. Decernentes easdem præsentes Litteras sempèr firmas, validas, et efficaces existere, et fore, suosque plenarios, et integros effectus sortiri, et obtinere, ac illis, ad quos spectat, et pro tempore spectabit in omnibus, et per omnia plenissimè suffragari; Sicque in præmissis per quoscumquè Judices Ordinarios, et Delegatos, etiàm causarum Palatii Apostolici Auditores judicari, et definiri debere, ac irritum, et inane, si secùs supèr his à quoquam, quavis auctoritate, scientèr, vel ignorantèr contigerit attentari. Non obstantibus Constitutionibus, et Ordinationibus Apostolicis, ac quatenùs opus sit dictæ Civitatis, aliisque quibuscumque, etiàm juramento, confirmatione Apostolicâ, vel quavis firmitate aliâ roboratis,

Statutis, & Consuetudinibus, Privilegiis quoquè, Indultis, & Litteris Apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis; Quibus omnibus, et singulis, illorum tenores præsentibus pro plenè, et sufficientèr expressis, ac de verbo ad verbum insertis habentes, illis aliàs in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum hac vice dumtaxàt specialitèr, & exprèssè derogamus, cæterisque contrariis quibuscumque. Datum Romæ apud S. Petrum sub annulo Piscatoris die XVI. Decembris 1676. Pontificatus Nostri Anno Primo.

I. G. Slusius.

Edicti verò Chisiani *(a)* in præfatis Papæ Litteris memorati, àc confirmati tenor est.

SIGISMONDO Cardinal Chigi nella Città, e Ducato di Ferrara à Latere Legato.

Havendo Noi conosciuto quanto sia necessario per benefizio di questo Stato l' ammaestrare la Gioventù nelle Mattematiche, e particolarmente nella Geometrìa, essendo pur troppo frequente il bisogno, che hà questo Publico di Persone, che ne siano sufficientemente erudite, affinchè in congiontura di Livellazioni, ò regolamenti di acque, costruzioni di Arginature, e simili altre occorrenze possano servire con profitto alla Patria; Quindi è, che Noi inclinati al vantaggio maggiore di questa Città abbiamo risoluto di introdurre, come in virtù del presente nostro Ordine introduciamo una Lettura di Mattematica a prò, ed a benefizio di questa Città, da doversi esercitare nel Collegio de RR. Padri della Compagnìa di Gesù, nelle forme, e colle condizioni seguenti.

Si farà l'elezione del Lettore di Mattematica dall' Eminentissimo Legato prò tempore esistente, e saranno à Sua Eminenza nominati più Sogetti abili dai Signori Giudice, e Maestrato de Savj, presa prima dai medesimi ogni esatta informazione della abilità, e dottrina dei medesimi Sogetti.

Per onorario della sudetta Lettura assegniamo la somma di scudi cen-

---

(a) *Raccolta de Bandi, in Segretarìa del Publico, Tom.9. fol. 43.*

cento annui, da pagarsi al Lettore posticipatamente alla Festa di San Pietro, e detto pagamento si farà con mandato sottoscritto dal Signor Giudice de Savj, cominciandosi al S. Pietro dell' anno venturo 1676.

E perchè non intendiamo, che per questa Lettura l' azienda Publica senta aggravio alcuno, abbiamo perciò accresciuto il pagamento delle licenze d' Arme, tanto per la Città, che da Caccia fino a bajocchi cinque per ciascuna licenza, come sopra, da doversi esiggere dallo Stampatore Camerale, con obligo al medesimo di contribuire, come così vogliamo, che sia tenuto a questa Città scudi cento senza contradizione alcuna, da doversi impiegare detto emolumento in detta Lettura assolutamente, e non mai in alcun uso.

E quando mancasse mai la Lettura, intendiamo, e vogliamo, che manchi ancora il presente accrescimento fatto sopra le licenze d' Arme, e che si tornino a pagare due soli bajocchi, come si è fatto fino al presente giorno.

A questo effetto però vogliamo, che lo stesso Stampatore Camerale faccia detto pagamento nel Banco della Publica Depositaria in conto a parte, di maniera che il presente assegnamento non si confonda colle altre entrate del Publico, mà resti totalmente separato.

Il Lettore di Mattematica si intenderà condotto per un biennio con l' emolumento sudetto, e avrà l' obligo di fare una Lezione ogni giorno nel Collegio predetto, cominciando a Novembre fino a tutto Luglio, e così continuar ogni anno.

E perchè questa Lettura viene introdotta da Noi col solo oggetto, che la Gioventù se ne approfitti, e col tempo si renda capace di ben servire alla Patria; Perciò ordiniamo, ed espressamente comandiamo, che nelle concorrenze ai Notariati d' Argine debbano assolutamente preferirsi quelli, i quali avranno veramente atteso allo Studio delle Mattematiche sotto la disciplina del sudetto Lettore, mentre in essi concorrino i dovuti requisiti dell' abilità, e sufficienza in tal professione, a quelli, che non avranno fatto tale studio, al qual effetto debbano produrre l' attestazione di quel Lettore, sotto il quale avranno studiato.

In esecuzione dunque di quanto abbiamo stabilito, gli Signori Giudice, e Maestrato de Savj stipularanno con lo Stampatore sudetto qualunque Stromento publico, colle cautele, e Capitoli, che stimeranno necessarj, dando loro ogni opportuna facoltà per l' adempimen-

mento di quanto si contiene in queste, essendo così mente, e volontà nostra.

Dat. in Ferrara nel Castello questo dì 31. Ottobre 1675.

Sigismondo Card. Chigi Legato &c.

Die 5. Novembris 1675. Publicatum fuit supradictum Bannum in Civitate Ferrariæ loco, & more solitis per Paulum Gaginellum publicum Tubicinam, me Notario legente, & quantitate populi adstante, prout etiam mihi Notario retulit &c.

Philippus Georgius Canc. Gener. rog. &c.

Tandèm ut quidquid de Lecturâ hujusmodi occurrit absolvatur, Edictum adijcimus, per Judicem Sapientum, ac Sapientes (*a*) factum die 4. Martij 1679., Ferrariæque typis vulgatum, quò Mathesis Lectori materia privatim legenda præscribitur.

Editto sopra la Lettura privata di Mattematica.

Essendo mente degli Illustrissimi Signori Giudice, e Maestrato de Savj, che venghino con ogni puntualità eseguiti i Decreti della Fel. Mem. del Signor Cardinal Sigismondo Chigi, publicati nelli Editti dei 31. Ottobre, e 21. Novembre 1675., intorno allo Studio di Geometria, a cui devono avere applicato quelli, che doveranno essere ammessi al concorso de Notariati d' Argine, determinandosi in essi Editti, che li concorrenti siano tenuti d' aver studiato almeno i primi sei Libri di Euclide nelle lezioni private, da farsi dal Lettore di Mattematica a ciò destinato; quindi è, che per fare, che dette determinazioni riescbino di maggior profitto alli Scholari, per abilitarsi al publico servizio, e per levare ai medesimi ogni scusa, quando verranno all' esame, con la quale volessero coprire la loro trascuraggine, ò la loro ignoranza, li medesimi Illustrissimi Signori, con loro deliberazione presa sotto li 23. Febraro prossimo passato, & approvata dall' Eminentissimo, e Reverendissimo Signor Cardinal Marescotti Legato sotto il dì sudetto, hanno prescritto le seguenti Regole da doversi osservare inviolabilmente, al qual effetto, con participazione pure di Sua Eminenza ne hanno commandata la publicazione, e sono cioè

Che

(a) *Detta Raccolta dei Bandi, Tom. 9. fol. 43.*

Che il Lettore Mattematico nelle Lezioni, che si faranno nel corso di un anno debba spiegare intieramente i primi sei Libri degli elementi di Euclide nella Scuola privata in lingua volgare.

Che ogni Lezione privata debba durare almeno un ora trà spiegazione, e repetizione.

Che essendo l' esenziale di questa Lettura la Geometrìa, e specialmente come si è detto i primi sei Libri di Euclide, debba in questi difondersi il Lettore, senza divertire la applicazione dei Scholari in altre cose, le quali come più dilettevoli levano l' attenzione a gli Elementi di Euclide, come a materia meno curiosa.

Che il Lettore ogni giorno sia tenuto a far fare la repetizione delle dimostrazioni, e lezioni del giorno precedente agli Scholari, distribuendoli a trè, ò quattro per giorno vicendevolmente, acciocche tutti si impossessino della materia insegnata.

E finalmente perchè l' intenzione di chi saviamente introdusse questa Lettura fù d' abilitare i Scolari a saper applicare la Teorica alla Prattica, sarà perciò gran lode del Lettore, se secondo l'occasione nell' insegnare, e spiegare le dimostrazioui farà capire a chi l'ascolta i casi prattici, a quali ponno servire.

Queste Regole, come sopra prescritte non avendo altro oggetto che il profitto dei Scolari, e la loro puntuale assistenza ad uno Studio tanto necessario, & utile per il Publico, dovranno in quella parte, che a ciascuno spetta essere inviolabilmente osservate, mentre dall' adempimento di esse ne rissultarà quello degli Editti, e della intenzione santa, per cui furono stabiliti, e publicati.

Di Maestrato li 4. Marzo 1679.

Publicat. il dì detto.

G. M. Estense Tassoni Giudice de Savj.

Paolo Bartoli Segretario.

Anno verò 1678., Studii nostri Congregatio, ad preces Giberti Ferri Prothomedici, Collegii Medicorum nomine porrectas cubiculum unum Sacello D. Lucæ adiacens in Æde Paradisi concessit, prò sacris suppellectilibus Sacelli usui (*a*) inservientibus ibidèm asservandis. Paulò post, cùm Congregationi eidem innotuisset Universitatis Lectores, per duos ferè annos in legendi munere defecisse, in eos animadvertere necesse habuit; idcircò qui per

1678

1679

(*a*) *Congr.* 28. *Novembre* 1678. *fol.* 125.

per id tempus minimè legerant Lecturæ (*a*) ammissione, qui verò aliquandò tantùm stipendiorum retentione ad ratam mulctati sunt; Sed cùm ferè omnes se quo minùs legerent legitimè impeditos (*b*) docuissent, à Congregatione ad eorum Cathedras,
1680 atquè emolumenta fuere restituti. Preces deindè Clementini Collegii nomine ab ejusdem Rectore Congregationi porrectæ, quibus expositum, Vectigal Transitus Pastorum Forensium eidem Collegio, prò educatione Alumnorum à Communi Ferrariæ assignatum oneri impar evasisse, proindè supplicatum quatenùs Congregatio in eam causam annuos Almi Studii redditus superextantes assignaret: Huic (*c*) instantiæ nihil rescriptum, attentâ resistentiâ Brevis Clementis VIII., quòd Vectigal duorum quadrantium supèr sale pro Studii dote assignatum in causas diversas distrahi possit. Placuit etiàm hoc eodem anno statuere, à Scholaribus Lyceum publicum frequentari, & quoniàm infrequentiæ in causâ erant Doctores Universitatis nonnulli, qui horis Lectionum publicarum privatim in Domibus legebant, sequens Edictum (*d*) Typis editum est.

D' Ordine delli Illmi Signori Giudice, e Maestrato de Savj, e de Signori Riformatori dello Studio, si probibisce ad ogni Lettore dell'Università il leggere Lezioni private in Casa, la mattina, e la sera dal punto che suona la campana dello Studio, fino all' ultima bora, che si legge nel medesimo, affinchè li Scholari non siano sviati dal concorrere alle publiche Lezioni, e questo anche in ordine alle Constituzioni, sotto pena alli Contraventori della perdita dell' Emolumento di quella Terzaria, nella quale contraverranno, rimanendovi tempo di potere esercitare questo lodevole impiego, il quale le servirà anche di merito, mentre fatto nelle bore fuori di quelle destinate alle Lezioni publiche diverrà sostenimento, e non deteriorazione del medesimo Studio.

Visum est suprà, anno 1665. Lecturas duas privatas fuisse institutas, unam Institutionum Civilium, Medicarum alteram, annuo earum unicuique Scutorum triginta stipendio constituto, pactione tamèn adiectâ, ne imposterùm auctio aliqua stipendii ejusdem

(a) *Congr.* 17. *Marzo* 1679. *fol.* 126. (b) *Congregazioni* 19. *Aprile*, 8., e 12. *Maggio*, e 12. *Giugno* 1680. (c) *Congregazione* 26. *Aprile* 1680. *pag.* 143. (d) *Congr.* 20. *Novembre* 1680. *pag.* 147.

dem fieri posset. Nihilominùs dùm Marcus Antonius Freguglia Civilem, Carolus Cavallini Medicam Lecturas cumulatissimè, maximoque Scholarium profectu exercerent, in Almi (*a*) Lycei Congregatione propositum, utrùm meritorum utriusque intuitu annua merces à Scutis triginta usquè ad triginta sex esset adaugenda, resque ad fabas, de more remissa est, cùm hoc, quòd obtinuisse, minimè intelligeretur, nisi omnia penitùs Congregatorum favorabilia suffragia reportaret, & quòd eâ obtinente, Eminentissimi Legati assensus accederet. Scrutinio peracto, fabæ decem albæ, una nigra sunt inventæ, quapropter ratum remansit, Salarii augmentum prædictum fieri minimè debere. Eodem labente anno ab Episcopali Mensâ Ferrariæ Studio nostro renovata est (*b*) Investitio Domus, & Apothecæ ad usum Cauponæ sub Palatio Juris Communis sitarum, in primâ enim jurium prædictorum investitione, quæ contigit die 14. Septembris 1644. pacto intèr partes convenerat, ut vigesimo anno quolibet renovaretur; solvendo Mensæ Capsoldi nomine Sc. 9: 9. — Videns deindè (*c*) Congregatio, prò bono Universitatis Lectorum regimine opus esse naturale Cathedræ uniuscujusque in primo ad eam ingressu onorarium constituere, ab anno etenim 1613. nihil tale actum erat, re priùs maturè perpensâ Cathedrarum prædictarum emolumenta abindè imposterùm Lectoribus persolvenda statuit, additis conditionibus, ac declarationibus, proùt in dictæ Congregationis decreto, cujus tenor est.

1684

1686

Adì 20. Giugno 1686.

In Congregazione dell' Almo Studio.

Essendo che dopo abolite alcune Cattedre in questo Almo Studio, tanto de Lettori Giuristi, quanto Artisti, e che dell' Anno 1613. sotto li 22. Giugno in avvenire non sia più stato fatto, ne stabilito stato alcuno delli onorari naturali delle Cattedre sudette. Parendo però necessario alle Signorie Vostre Illustrissime di constituire, e fermare l' onorario naturale, che a ciascuna Cattedra de Lettori, come sopra, nel loro ingresso dovrà appartenere, con le seguenti condizio-

(a) *Congr.* 12. *Giugno* 1684. *fol.* 158. (b) *Congr.* 30. *Novembre* 1684 *fol.* 162. (c) *Congr.* 20. *Giugno* 1686. *fol.* 174.

zioni, e considerazioni da aggiungersi alle Constituzioni dell'Almo Studio, cioè.

Prima. Che venendo il caso, che l'Illma Congregazione volesse condurre un Filosofo, ò un primo Prattico di Medicina, ò un Matematico, ò un primo Leggista di primo ingresso, sia in suo arbitrio, e facoltà condurgli con quello Onorario, che parerà alla prudenza della medesima Congregazione, dovendosi solo stabilire il presente stato per ragione d'Optione de Lettori già condotti in altre Cattedre inferiori, e che optano, come al Capitolo 22. della Constituzione dell'Almo Studio.

Secondo. Che i Lettori, che optaranno à Cattedre superiori vacanti, entrino non solo collo stipendio naturale di detta Cattedra, mà seco portino gli accrescimenti, che avessero ottenuti nelle Cattedre inferiori, quando sarà loro conceduta l'optione.

Terzo. Che dovendosi fare accrescimenti à tenore della Constituzione, si dichiara che de medesimi non siano capaci quelli, che non averanno scorse almeno due prime Cattedre ordinarie, ò che nella prima Cattedra ordinaria, in che entrarono non averanno letto almeno trè anni continui, e che nel fare gli accrescimenti si debba aver riguardo bensì al merito, & alle fatiche, mà ancora regolarsi conforme le forze della Cassa dello Studio, il quale abbia sempre da avere qualche cosa d'avvanzo, per ciò che possa occorrere.

Quarto. Si dichiara, che per primo capo di merito, e di riguardate fatiche si consideraranno nelli accrescimenti da farsi que Lettori, che avranno dato alle Stampe qualche Volume lodevole nelle Facoltà, e Dottrine da essi insegnate sopra detto Studio, ò che nel medesimo avranno sostenute più Conclusioni Publiche, ò à quelle assistito in ajuto de Scholari, ò avranno affaticato in simili esercizj degni nelle Publiche Scuole.

Quinto. Che succedendo che nell'uno, ò nell'altro Rotolo venga dichiarato qualche Lettore Emerito, per avere affaticato sopra quarant anni continui nelle Letture sopra questo Almo Studio, e che perciò si dia luogo alle optioni delle Cattedre, in questo caso li Lettori non opteranno con maggior onorario di quello avevano nelli antecedenti, mà detta optione s'intenda solo naturale, e per Lettura vacata per morte, ò per condotta di detto Lettore in altra Università; onde il Lettore Straordinario, a cui sarà conceduto optare in Lettura ordinaria per cagione di detto Lettore Emerito non possa pretendere Onorario di Lettura ordinario da vacare, come sopra, perciò per gli Onorarii naturali nella Cattedra de Lettori Leggisti nel loro ingresso per ogni Terzaria sarà quello si stabilisce nell'infrascritto modo.

Prima

Prima Cattedra del Jus Civile in ſero, nel ſuo ingreſſo ogni Terzaria ſarà ſenza gli accreſcimenti, che prima aveſſe, come ſopra ſi è detto, e ſi ſtabiliſce in	30:—:—
Seconda Cattedra del Jus Civile in Mane, come ſopra ſi ſtabiliſce in	22:—:—
Terza Cattedra, che è la prima Lettura del Jus Canonico in mane, ſi ſtabiliſce in	18:—:—
Quarta Cattedra, che è la ſeconda del Jus Civile in ſero, ſi ſtabiliſce in	14:—:—
Quinta Cattedra, che è la ſeconda del Jus Civile in mane, ſi ſtabiliſce in	11:—:—
Seſta Cattedra, che è la ſeconda del Jus Canonico in mane, ſi ſtabiliſce in	10:—:—
Settima Cattedra, che è la Lettura Criminale in ſero, ſi ſtabiliſce in	9:50:—
Ottava Cattedra, che è la prima Cattedra dell' Inſtituta, ſi ſtabiliſce in	9:—:—
Nona Cattedra, che è la Lettura di Bartolo in mane, ſi ſtabiliſce in	8:—:—
Decima Cattedra, che è la ſeconda dell' Inſtituta, ſi ſtabiliſce in	7:—:—
	138:50:—

Stipendj Naturali delle Cattedre de Lettori Artiſti, nel loro ingreſſo per ogni Terzaria.

Prima Cattedra di Filoſofia avrà di ſtipendio nel ſuo ingreſſo	18:—:—
Prima Cattedra di Prattica di Medicina	15:—:—
Seconda Cattedra di Prattica di Medicina	14:—:—
Terza Cattedra di Theorica di Medicina in primo luogo	12:—:—
Detta Cattedra in ſecondo luogo	10:—:—
Prima Cattedra dell' Opere di Hippocrate	9:50:—
Seconda Cattedra in ſecondo luogo	9:—:—
Prima Cattedra di Chirurgia	9:—:—
Detta Cattedra in ſecondo luogo	8:—:—
Secondo Filoſofo della ſera	8:—:—
Prima Cattedra di Filoſofia Naturale	7:50:—
Detta Cattedra in ſecondo luogo	7:—:—

Al

Al Theologo di Scoto la mattina ——— ☞	8:—:—
Al Theologo di S. Thomaso la sera ——— ☞	8:—:—
Al primo Logico ——— ☞	6:50:—
Al secondo Logico ——— ☞	6: 6:—
Al Mattematico ——— ☞	6:—:—
Al Metafisico ——— ☞	6: 6:—
Al Filosofo Morale ——— ☞	6: 6:—
All' Umanista, e Rettorico, non capace però d' accrescimento ——— ☞	16:66: 8
Al Lettore Anatomico ——— ☞	30:—:—
Al Settore Anatomico ——— ☞	12:—:—
☞	232:34: 8

E più per spese della Anatomia uno Scudo il giorno per giorni quindici statuiti, e prefissi dalle Constituzioni, e Scudi uno, e Bajocchi cinquanta per que' giorni, ne' quali uno, ò più de Signori Riformatori intervenissero.

Però si pone a partito, se si debbano stabilire gli Onorarii delle Cattedre de Lettori dell' Almo Studio, così come sopra espressi, & in avvenire osservarsi con le sudette considerazioni.

Date le palle, e scrutinato il partito, si trovò, che era passato col maggior numero de voti favorevoli, essendoci stati nove voti per la parte del sì, & uno per la parte del nò. Sì 9. Nò 1.

Deliberationem prædictam approbamus, & ab omnibus, ad quos spectat servari, & addi Constitutionibus Almi Gymnasii volumus, & mandamus. Non obstan. &c. Omni &c.

Datum in Castro hac die 26. Junii 1686.

N. Card. Acciajoli Leg.

Hujusmodi autèm Constitutio, vigore Decreti in eadem Congregatione 20. Junii emanati Ferrariæ impressa est per Typographum Cameralem. His ità reformatis Augustinus Fabri doctissimus in
1688 Almâ Universitate nostrâ Mathematicæ Lector, qui Cremonam invitatus contenderat, ut eam Urbem adversùs Padi impetum fortissimis propugnaculis communiret, cùm admotâ operi manu diù sibi Cremonæ commorandum cognovisset, supplicem Congregationi libellum transmisit, sibi Cathedræ dimmissionem indulgeri postulans; annuit autèm (*a*) Congregatio, visum est enìm ad Fer-

(*a*) *Congr. 6. Novembre 1688. fol. 188.*

Ferrarienſis Urbis, & Academiæ gloriam maximè pertinere, ſi præclarum opus à Ferrarienſi Cive perficeretur: At ſequenti anno cùm res eſſet de Cathedrâ Philoſophiæ Naturalis in ſerò, quæ ob mortem Hieronymi Nigriſoli vacaverat alteri conferendâ, quæſtio (a) excitata, utrùm illa Optionis, an verò liberæ Electionis eſſet, cùmque prò utraque ſententiâ fuiſſet dimicatum, tandèm Dominis libuit Joanni Ciavernella Cathedralis Archidiacono Lyceique noſtri Lectori Primario Emerito demandare, ut re conſideratâ ſuum deindè votum in ſcriptis proferret: Is igitur, penſatis hìnc indè rationibus Cathedram Optionis eſſe declaravit, ut fuſiùs ex conſultivo (b) ejuſdem voto apparet. Verùm duo ex Reformatoribus in Congregatione proteſtati ſunt, ſe commiſſioni Archidiacono factæ minimè acquieviſſe, ac de nullitate quorumcumque in præjuditium eorumdem auctoritatis hac de re fieri contingeret dixerunt; defendebant enìm Cathedram Congregationis arbitrio conferri debere, ultimò præſertìm præcedenti exemplo inherentes, circà perſonam Hieronymi ejuſdem Nigriſoli defuncti, qui à Congregatione 19. Septembris 1675. fuerat Lector in Cathedrâ eâdem prò arbitrio electus; nihìl propterea tùnc actum eſt; ſed ſequenti anno, permiſsâ poſtulatione Doctores quatuor ſcrutinium ſubiere, quò peracto, majori ſuffragiorum favore Franciſco Mariæ (c) Nigriſoli, qui tùnc temporis intèr Ordinarios Lecturam ſecundam Theoricæ Medicinæ exercebat Cathedra collata eſt, ac abindè uſque in præſens Lectura Primaria Philoſophiæ Naturalis in ſero prò Congregationis lubitu conferri conſuevit. Collegii Penna nuncupati Erectio, ac ſucceſſiva ejuſdem aperitio de menſe Octobris ſubſecuta, Eminentiſſimo Joſeph Renato Imperiali Ferrariæ Legato meritiſſimo opus protegente, ac executioni demandari procurante. Illud Albertus Penna Nobilis Ferrarienſis teſtamento, rogitù Joannis Duri Notarii die 24. Februarii 1688. ex propriis Bonis inſtitui mandaverat, ſub gubernio, ac diſciplinâ PP. Societatis Jeſu, ibidèmque redditibus ſuæ Hæreditatis Alumnos tot Ferrarienſes Cives manuteneri, boniſque moribus, ac litteris efformari, quot Hæreditatis ejuſdem vires paterentur: Collegium verò juxtà Teſtatoris mentem, in amplis Ædibus, quas ipſe vivens in Judecæ Viâ propè Capuccinarum Cœnobium incoluerat adornatum eſt; cùmque ultrà Alumnorum nume-

1689 (margin, beside line 1) · 1690 (margin, beside "eſt; ſed ſequenti anno") · 1692 (margin, beside "aperitio de menſe Octobris")

(a) *Congr.* 26. *Ottobre* 1689 *fol.* 194. (b) *Congr.* 29. *Decembre* 1689. *fol.* 196. (c) *Congr.* 26. *Novembre* 1690. *fol.* 203.

numerum Nobiles Ferrarienses, exterique Adolescentuli, convivendi gratiâ in Collegium admitterentur, itaùt primis post Erectionem annis usquè ad numerum Convictorum ferè centum ascenderint, propinquis Ædibus comparatis locum amplificare opus fuerit: Non diù tamèn floruit; redditibus enim ob varias temporum calamitates notabilitèr imminutis Alumnorum numerum coarctare oportuit, Convictoresque tàm Nostrates, quàm Alienigenæ (quæ fors aliorum etiàm Italiæ Collegiorum est) defuerunt, itaùt in hodiernam diem ad paucos redactum conspiciatur.
1694 Anno verò 1694. Decretum Congregationis 12. Septembris 1674. renovatum, quò sancitum fuerat, ut ad legendum in Universitate nostrâ extraordinariè, & extrà Rotulum (*a*) dispensati, dispensationi renunciasse intelligerentur, speque novæ habilitationis cecidisse, si per integrum anni curriculum, nullâ legitimâ interveniente causâ minimè legissent; hæc verò sanctio lata est ad eorum retundendam audaciam, qui in Cathedrarum vacatione, in anterioritate dispensationis dumtaxàt confisi, laborumque merito destituti turbas ciebant, illisque præfici curabant, qui
1695 meliùs de Lyceo meruissent. Sed & in Lectorum aliquos Ordinarios, qui raro legisse reperti sunt animadvertere opus fuit; idcircò eorum nonnulli (*b*) punctati, Legistarumque, ac Artistarum Bidellis remotionis, ac suspensionis ab offitio pena respective inflicta. Deindè Scholarum Universitatis ornandarum gratiâ
1698 decretum (*c*) prodiit, ut stemmata celebriorum Lectorum, qui jam obierant, ibidèm, locis dessignandis exponere liceret in perenne eorundem virtutis monumentum, sumptibus tamèn vel eorum de Familiâ, vel Hæredum, aùt alterius cujuscumque id fieri postulantis; Stemmata autèm sculptorio opere ex ligno uniformitèr fieri, ac in albi marmorei lapidis speciem omnia colorari mandatum est, proùt fusiùs in decreto. Hoc quoquè labente anno tota in prospiciendo Lectorum dignitati, ac Scholarium immunitati Lycei Moderatorum Sedulitas fuit: Quòd ad Lectores spectat; innotuerat eorum nunnullos in publicis conventibus loco quibusdam, qui Universitatis nostræ Rotulis non essent adscripti turpitèr cedere, quòd cùm indecorum videretur, leges (*d*) hujusmodi editæ sunt.

I. Che

(a) *Congr. 26 Ottobre* 1694 *fol.* 225. (b) *Congr.* 28. *Marzo* 1695 *fol.* 228.
(c) *Congr.* 18 *Agosto* 1698 *fol.* 31. (d) *Congr. sud. fol.* 38.

I. Che i Lettori dello Studio non debbano cedere i loro luoghi nell' argomentare ad altri, che non sia Lettore sù lo Studio medesimo, quantunque questi avessero prerogativa di Letture anco riguardevoli fuori dello Studio; ma debbano avere il loro posto nell' argomentare in primo luogo sopra ciascbedun' altro, come sopra.

II. Che dandosi il caso, che nelle Publiche Conclusioni argomentino Dottori ammessi dalla Illma Congregazione all' esercizio della Lettura con altri Dottori non ammessi, sempre i Lettori debbano tenere il loro posto sopra gli altri non Lettori, senza riguardo alcuno all'età, ò all' anzianità del Dottorato.

III. Che trà i Dottori Lettori, ò abilitati à leggere onninamente si osservi l' anzianità della Lettura, senz' altra circospezione dell'età, come sopra.

IV. Per levare ogni, e qualunque abuso, che potesse nascere si determina, che non si dia luogo nelle Publiche Conclusioni ad alcun Scholare ad argomentare in terzo luogo, acciò incominciij la disputa, e poi il terzo arguente ripigli la difficoltà; statuendosi, e determinandosi, che senza Scholari tutti trè gli Arguenti facciano le loro funzioni, ne quali si debba osservare l'anzianità della Lettura, e caso ne siano tutti trè Lettori, sempre debba restar in ultimo luogo quelli, che non sarà Lettore.

Finalmente con dichiarazione, che contrafacendo alcun Lettore a ciascheduna delle sudette determinazioni, si intenda ipso facto privo della Lettura, e d' ogni altro onore, & emolumento, che potesse mai conseguire, volendosi onninamente, che le determinazioni, come sopra, si osservino in tutte, e singole sue parti. come si è detto.

Quò verò ad Scholares, quorum nominibus fuerat Congregatio supplicata, pro manutentione Privilegiorum iisdem à Clemente VIII. impertitorum, immunitatis scilicèt à Gabellis, Vectigalibus, & Pedagiis, ac delationis Armorum, multa (*a*) per eandem sancita sunt; cùm autèm hæc omnia Edictum per Typographum (*b*) Cameralem Ferrariæ impressum complectatur, illud integrum de more exhibemus.

(a) *Congreg. sudetta, fol.* 35. (b) *Nel Tomo* 9. *della Raccolta dei Bandi, pag.* 91.

Ordini da osservarsi da Scholari ascritti, e da ascriversi nell' Albo dell' Università di questo Almo Studio di Ferrara, e da Bidelli di detta Università.

Premendo molto all' Illma Congregazione di questo Almo Studio di Ferrara, che da Scholari ascritti, ò da ascriversi nell' Albo della sudetta Università nel tempo, e giorni prescritti à leggersi nel detto Almo Studio, sia questo frequentato, acciò li medesimi si rendano degni di vero nome di Scholari, e che possano godere tutti li Privileggi, immunità, prerogative, & esenzioni che godono le Università di Parigi, e Bologna, & altre di quà, e di là dai Monti, come pure le esenzioni delle Gabelle, e portar l' Armi benignamente concesse a' Dottori Leggenti, & a' Scolari ascritti nell' Albo di quest' Università dalla S. Mem. di Clemente VIII., come per suo Breve dato in Roma li 25. Ottobre 1602., e confirmato da Clemente X. per sua Lettera data in Boma li 25. Maggio 1671., poichè essendo gli Signori Dottori Leggenti, e Scholari esenti dalle Gabelle, à quali sempre verranno spedite gratìs da Gabellieri le lor Bollette a tenore del sudetto Breve, e venendo permesso a medemi a tenor del detto Breve portar l' Armi non espressamente probibite in ogni, e qualunque luogo di giorno, e di notte, con lume, e senza, eccetto per la Città l'armi da fuoco, se non per passaggio, e scarriche di focili: E ne giorni soliti delle loro solennità, per le elezioni degli Ufficiali, e Consiglieri di detta Università de Scholari, s'osservi il solito, incarricandosi a' medemi in tali solennità ogni morigeratezza sotto pena a' Contraventori delle Carceri, & altre arbitrarie; Perciò avendo determinato la detta Illustrissima Congregazione sotto li 18. Agosto 1698., che niun Scholaro goda le sudette Immunità, Prerogative, Privileggi, & Esenzioni, se veramente non sarà Scholaro, e per esser tale dovrà osservarsi quanto fù sotto il dì sudetto decretato, & è.

I. Che qualunque Studente, tanto Ferrarese, quanto Forastiere, quale intenda esser ascritto nell' Albo sudetto, debba in ogn' anno nel principio del Mese di Novembre dar nota del suo Nome, e Cognome, e Patria al Notaro dell' Università, e poi esporsi ne giorni soliti all' esame avanti l' Illustrissima Congregazione sudetta, per esser ascritto al sudetto Albo.

II. Che in ogni, e qualunque Terzaria, che ne giorni soliti si leggerà da Lettori Publici nel detto Almo Studio debba frequentarlo, e con ogni rispetto ascoltar le Lezioni, e mancando in una di queste Terzarie sia privo d'ogni privilegio, & esenzione, e casso dell' Albo dell' Uni-

Università, e mancando più giorni in una delle dette Terzarie, sia privo di conseguir titolo di Uffiziale, e di Consigliero.

III. Che ogni, e qualunque Studente esponendosi al sudetto esame debba aver le solite attestazioni, tanto del Lettore Publico, alle Lezioni del quale sarà intervenuto, quanto del Lettore privato appresso il quale studia, ò avrà attualmente studiato. E niuno abbia ardire d'esporsi all' esame, se veramente, e realmente non sia, ò sia stato Studente nella Facoltà, in cui intende esaminarsi, sotto pene arbitrarie; Incaricando tanto a' Lettori Publici sotto pena della privazione della Lettura, quanto a' Privati sotto pene arbitrarie, di non far attestazione a chi si sia, quale effettivamente non abbia frequentato lo sudetto A'mo Studio, e non studj, ò abbia studiato privatamente.

IV. Saranno tenuti li Bidelli dell'Università sudetta, sotto pena d'esser privi subito dell'Uffizio, & altre arbitrarie a tenore del Decreto dell' Illma Congregazione sotto il dì sudetto, tener nota distinta del Nome, Cognome, e Patria d'ogni Studente, ò Scholaro, quale di giorno in giorno frequentarà lo Studio Publico, & ascoltarà le Lezioni da Lettori Publici ne giorni soliti a leggersi, con darne di cadauno una ben giusta nota all' Illma Congregazione nel giorno avanti dell' Esame sudetto, & un'altra nota, come sopra nel giorno avanti le Vacanze generali, acciò sia noto alla medema, che chi sarà ascritto nell' Albo sudetto abbia frequentato lo Studio sudetto, e si sia reso degno de sudetti Privileggi, ed esenzioni.

V. Dovranno pure li sudetti Bidelli ogn' anno portar il Diario de giorni prescritti a leggersi nell' Almo Studio a tutti li Lettori privati di questa Città, acciò li medemi permettano, e procurino, che li loro Studenti frequentino ne detti giorni l'Almo Studio.

E perchè a tutti siano note tali determinazioni, siano tenuti li Bidelli sudetti tener affisso il presente nell' Almo Studio, quale obligarà ogn' uno all' osservanza delle medeme, come se a ciascuno fossero personalmente intimate.

Dato in Maestrato li 30. Ottobre 1698.
Francesco Muzzarelli Brusantini Giudice de Savj.

Anno verò 1700. clarissimus Medicus Franciscus Maria Nigrisoli Philosophiæ Lector Primarius doctissimum Opus suum de Chinâ China Typis edidit, ac Congregationi Studium moderanti dicavit, quapropter viro optimè merito (*a*) nummarium munus constituit. 1700

(a) *Congr.* 19. *Aprile* 1700. *fol.* 50.

tuit. Maxima quoquè Nigrisoli nostri ea laus fuit, quòd præ cæteris operam strenuè in Lycei nostri celebritate, adversùs Bononiensem Academiam vindicandâ navaverit; cùm autèm his temporibus sit orta contentio, Romæque tandèm, summâ opitulante vigilantiâ Co: Eustachii Crispi, dùm ibidèm Oratoris Ordinarii munere dignissimè fungeretur, prò Ferrariensibus definita, partium nostrarum est pauca de controversiæ causâ, ac de ejusdem subsecutâ decisione in medium afferre. Quidam in Ferrariensi Medicorum Collegio Doctoralem gradum assecutus, cùm
1702 se Bononiam contulisset animo Medicam ibìdem Artem exercendi, Bononiensium Medicorum Collegium adiit, eidemque Doctoratus sui patentibus Litteris exhibitis petiit, ut sibi facultas Bononiæ, ejusque in Comitatu medendi impertiretur. Renuit Collegium instantem exaudire, nisì novum subiret examen, quo mediante approbationem reportaret, vetus enìm Collegii Medicorum Bononiæ postulatio fuit, pluriès excitata, sempèr verò ipsiusmet Partis acquiescentiâ consopita, Laureatos in Ferrariensi Universitate Medicinam exercere minimè potuisse, nisì examen coràm Bononiensi Collegio iterarent; hæc autèm adversantium reluctantia nitebatur Constitutioni San. Mem. Gregorii XV., quâ sancitum fuerat, ut qui Artem Medicam Bononiæ, aùt in ejusdem Comitatu exercere cuperet, vel à Bononiensi Medicorum Collegio approbatus fuisset, ac licentiatus, vel Doctoratus gradùm in alio Publico Collegio fuisset consecutus, quo casu Doctoratus legitimas litteras Bononiensi Collegio exhibere teneretur: Hæc Apostolicæ Constitutionis, & æquissima herclè dispositio; sed Bononienses Pontificis verba interpretantes, eos non esse admittendos absquè examine contendebant, qui in Collegio insigni, ac famoso (liceat verbo uti, quod usus in hanc adoptavit significationem) Doctoratus insignia non obtinuissent, Universitatem nostram à celebriorum numero reijcientes. Ferrarienses itaquè Academiæ suæ dignitatem, celebritatemque toto Orbe diffusam adversùs Bononiense Collegium vindicandi studio accensi, rem
1702 ad Clementem XI. recolendæ memoriæ Pontificem detulére, ut Sanctissimum superindè Oraculum pronunciaret: Placuit Pontifici causam particulari Prælatorum trium Congregationi, scilicèt RR. PP. DD. Curtii Origo, Silvii de Cavaleriis, & Petri Corradini cognoscendam demandare, cùm onere Sanctitati Suæ referendi: Classico vix audito plura utrinquè apùd eandem Congregationem per doctissimos Romanæ Curiæ Advocatos, Causidicosque.

eosque deducta sunt, Bononiensibus Almæ Ferrariensis Academiæ celebritatem negare, nostris verò vindicare acerrimè contendentibus: Omissis quæ Bononiensis Universitatis favore dicta sunt, ea tantùm, nec quidèm omnia, quæ ad Academiæ nostræ dignitatem astruendam fuere in medium allata brevibus perstringemus; fusiùs autèm habentur in Juris, & Facti (a) Allegationibus anno 1702. Romæ impressis. Primùm, quoad Studii celebritatem, ac præcipuum controversiæ nodum Apostolicum Bonifacii IX. Privilegium Ferrariensi datum Academiæ deductum est, à quo eidem omnia Parisiensis, & Bononiensis Studiorum Privilegia, immunitates, libertatesque impertiuntur; Sed hæc præcipua Bonifatiani (b) Diplomatis verba allata, causam penitùs dirimentia, videlicèt.

Illi verò, qui in eodem Studio Ferrariensi examinati, & approbati fuerint, ac docendi licentiam, & honorem hujusmodi obtinuerint, ut est dictum ex tùnc, absquè examine, & approbatione aliâ regendi, & docendi, tàm in prædicto Ferrariensi, quàm in singulis aliis Generalibus Studiis, in quibus voluerint regere, vel docere, Statutis, & Consuetudinibus quibuscumque contrariis, Apostolicâ, vel quacumque firmitate vallatis nequaquàm obstantibus plenam, ac liberam habeant facultatem.

Huic accessit Breve Clementis VIII., Privilegia quæcumque Bononiensis Academiæ Ferrariensi tribuens, proùt ex (c) infrascriptis verbis apertè constat. Hæc autèm sunt.

Demùm Collegiis Doctorum, & Universitati Scholarium Studii Ferrariensis omnia, & singula privilegia, & indulta per quoscumque Romanos Pontifices Prædecessores, ac Nos, & Apostolicam Sedem Collegiis Doctorum, & Universitati Scholarium Studii Generalis Civitatis nostræ Bononiensis concessa, etiàm si talia sint, quæ speciali notâ digna essent, quæ tamèn omnia, & singula præsentibus prò singillatìm expressis, & specificatis haberi volumus &c. concedimus &c.

Ex quibus rectissimè inferebatur, quòd prescindendo etiàm ab innegabili Studii Ferrariensis Famositate, communicationis Privilegiorum

(a) *Nel Mazzo dei Recapiti dello Studio.* (b) *Privilegium Bonifatii Noni, in fine.* (c) *Breve Clementis VIII. in Tomo I., Privileg. Ferrar. pag.* 84.

rum prædictorum vigore Ferrariæ laureatus novum Bononiæ examen subire minimè cogi poterat. Celebritas verò Gymnasii nostri innumeris Historicorum, aliorumque magnæ auctoritatis Scriptorum, quinimmò Summorum Pontificum Dominorum nostrorum testimoniis probata: Non omnium (difficillimum enim factu esset), sed quorumdam sententias ad Historiam illustrandam hìc promere opportunum ducimus, Auctoris cujusque nomine, ac Opere in calce indicato.

Quòd verò præteritis temporibus novæ, & splendidissimæ Civitati Ferrariæ defuit, præsens supplevit Sæculum, in eâ enìm superbissima Principum, ac Civium Palatia erecta fuerunt: Ubi cùm Gymnasium sit, nostris temporibus multi Humanitate, Philosophiâ, ac Legum peritiâ Viri excelluére; præsertim Viros habuit Nobiles, Litteris Humanitatis ornatissimos.

In Registr. Mundi Norimbergæ impresso 10. Kal. Junias 1493. pag. 159. sub sextâ Mundi ætate.

Quòd verò præteritis temporibus novæ, sed splendidissimæ Civitati defuit, præsens supplevit Sæculum, in quo Viros habemus Nobiles, litteris Humanitatis ornatos Nicolaum, Laurentium, Robertum, & Titum fratres Strozzas: Lippum Platesium, & qui peritissimus etiàm est Medicus, & Philosophus, Hieronymum Castellum.

Flavius Blondus, *Italia Illustrata, sub tit. Romandiola.*

Non deerunt in tuo florentissimo Ferrariensi Gymnasio (si tibi curæ inerit) Viri ingenio, & doctrinâ præstantes, qui suarum lucubrationum Opera tuæ memoriæ consecrabunt.

Nicolaus Leoniceno, *in Præfatione suæ Versionis è Græcâ in Latinam linguam Artis Medicinalis Galeni, ad Alphunsum I. Estensem Ferrariæ Ducem.*

In eâ superbissima Principum, ac Civium Palatia erecta fuerunt, ubi cùm Gymnasium constitutum sit nostris temporibus multi Humanitate, Philosophiâ, ac Legum peritiâ excelluerunt Viri.

Jacobus Philippus Bergomensis, *in Supplement. Chronic. libr. 6. ubì de Ferrariâ.*

Magna pollet nùnc temporis Nobilium Familiarum opulentiâ, atquè Civium locupletum frequentiâ; nèc non celebris est Gymnasio Littera-

rio

rio publico Disciplinarum omnium, à Friderico II. Imperatore Bononiensium in contumeliam instituto.

Gaspar Ens, *Delitiæ Apodemicæ per Italiam, ubì de Ferrariâ.*

Hìc plùs ultrà tendens, Caput olìm orbis Terrarum Romam, lustratis in viâ non incelebri Rhodigino Oppido, munitissimâ Ferrariâ STUDIORUM MATRE *&c. concessit.*

Lucas Scrockio, *in Vita Georgii Hieronymi Velschio Medici Augustani, apùd Jo: Jacobum Mangetti, Bibliothec. Medicæ Tom. I. part. 12. pag.* 466.

Nàm, ut cætera ommittam, cùm bonarum Artium præclarum Disciplinarum primum Gymnasium in hanc tuam felicem, & inclytam Urbem revocasses, non famâ nostrâ, quæ tenuis admodùm, & exigua est, sed tuâ potiùs probitate, ac etiàm ergà studiosos homines singulari benevolentiâ motus, quanto studio, & diligentiâ effeceris, ut hùc conducerer, & ego apertè intellexi, & cæteri omnes facilè perspicere potuerunt &c. & paulò pòst, *qui his temporibus in Ferrariâ florentissimâ primum Litterarium Gymnasium jampridèm intermissum rursùs instituisti, sìc nostrum Opus prima Legum cunabula explicans tibi devotum esse oportet; ac etiàm ut ex auctoritate tuâ quædam illi non mediocris accedat auctoritas, quâ ab his, qui fortasè labori meo eidem refragàri voluerint, penitùs tueatur.*

Angelus Aretinus, *in Prohæmio Comentar. in Institut. Imperial. Borsio Estensi Ferrariæ Duci dicat.*

Ego Angelus de Gambilionibus de Aretio I. D. Ferrariæ in Inclyto Studio actualitèr Jura Civilia legens.

Ità idem Aretin., in initio Tractat. de Testamentis.

Scribit Amianus Marcellinus Alexandrinæ Academiæ tantam fuisse olìm existimationem, ut ad summam Artis peritiam ostentandam sufficeret, si in eà se operam studiis dedisse quis prædicaret, quòd & de hac Universitate dici potest, in quâ olìm tot egregii Viri, & quorum edita sunt Opera, ut Salicetus, Aretinus, Felinus, Cessalus, & Riminaldus, idque genus alii professi sunt.

Andreas Alciati, *in Oratione in Ferrariens. Gymnasio habitâ, dùm ibi Lecturæ exercitium inchoaret.*

Intepretatus est, in clarissimis Italiæ Gymnasiis Ferrariensi, Ticinensi, & Patavino.

Antonius Riccoboni, *in Funebri Oration. Cephali Ferrariensis J. C. celeberrimi.*

Litterarum cultores Itali &c. Hinc tot per Italiam Academiæ, Romana, Mediolanensis, Bononiensis, Patavina, Papiensis, Neapolitana, Perusina, Salernitana, Pisana, Ferrariensis, Senensis, Florentina, Veneta, Bergomensis, Mutinensis, Taurinensis; nam Parmensis, Placentina, Anconitana, Maceratensis, magnâ ex parte interierunt. Indè itèm tanta Doctorum, summâque eruditione, variis Artibus, & Disciplinis præstantium Virorum copia, stupendum fuit ab iis omne ævum. Eos uno ductu ennumerare si conarer, maximum mihi quidem conciliarem laborem, Lectori verò tædium &c.

Gerardus Mercatore, *in Atlante, citat. à Vincentio Gimma, Italia Letterata, Tom. 1. cap. 20.*

Quocircà Leander Albertus sic paulatìm Academiam auctam, ornatamque scribit, ut vel intèr præcipuas Italiæ meritò referri queat; & paulò inferiùs, *Tantoque majori amore hanc Academiam, Ferrariensem, prosequi debemus, quantò plures Germanos erudivit, qui omne Doctrinarum genus, cùm Gloriâ in Patriam charissimam referrent. Intèr quos profectò minimè postremum locum obtinet Rodulphus Agricola, Philosophus, Rhetor, Poeta, & Theologus celeberrimus. Joannes etiàm Cochleus, Sacræ Theologiæ Doctor creatus est.*

Jacobus Middendorppio, *Academiarum Univers. Orbis libr. 3. de Academ. Ferrariense.*

Hæc Germanus laudatus Auctor germanâ fide, ac sinceritate de Lyceo nostro prædicat: Vices quodammodò grati animi Germaniæ rependere videtur eruditissimus Cælius noster Calcagnini, qui in Oratione Ferrariæ habitâ, ac intèr ejusdem Opera impressâ, prò doctoratu nobilissimi cujusdam Gasparis Ingolstadiensis, hæc habet de Germanorum ingeniis Ferrariæ eruditis.

Profectò Germaniæ sinè ullâ suspicione injuriæ debemus, quòd eminentissima ad nos misit Ingenia, & senescenti quodammodò Italiæ laudi succrescit ad omnem proventum optimarum Artium feracissima.

Real-

Realmontii, Albanensium oppido, in Agro Tolosano natus est Joannes Corasius J. C., qui in præcipuis sex Academiis Galliæ, & Italiæ, Andegavi, Aureliis, Lutetiæ Parisiorum, Tolosæ, Valentiæ Allobrogum, & Ferrariæ Proffessor Publicus fuit.

Joannes Andreas Quenstedt, *de Patriis Virorum Illustrium, pag. m. 58.*

Ex hac Universitate Ferrariense, nostris temporibus multi Philosophi, ac Legum periti eruditi Viri prodierunt excellentes, qui Patriæ suæ, ac Familiæ ornamenta fuere.

Franciscus Swercio, *in Atheneo Belgico, fol. m. 65.*

Magna pollet nùnc temporis Nobilium Familiarum opulentiâ, nèc non celebris est Gymnasio Litterario Disciplinarum omnium, à Friderico II. Imperatore, odio Bononiensium instituto.

Joannes Bleu, *in Theatro Civitat. Admirandarum, ubi de Ferrariâ agit.*

Ferrariensis Academìa in Italiâ, quam instituit Albertus Ferrariæ Princeps anno 1316., confirmavit Bonifacius IX., & Principes Estenses auxerunt: Eam commendat Raphael Volaterranus libr. 21. Antropologiæ, Angelus Aretinus in Prohæmio Institutionum. Sapientissimos habùit hæc Academìa Proffessores suis scriptis insignes, nempè nupèr relatum Aretinum, Felinum Sandeum, Andream Alciatum, Guarinum Veronensem, Theodorum Gaza, Cælium Calcagninum, Nicolaum Leonicenum, Baptistam Guarinum, Rodulphum Agricolam, & Joannem Cochleum &c.

Mendo, *de Jure Academiarum, libr. 1. quæst. 2.*

Ferraria Civitas est Italiæ suprà Padum sita, cujus conditores refert Ughellius &c. Habet Ecclesiam Cathedralem ab anno 657., & adhùc in eâ floret Studium, à Friderico II. Imperatore illìc invectum.

Gonzallez Tellez, *in cap. cùm Marcus Ferrariensis, sub n. 2. de Constitutionibus.*

Ferrariensem Academìam, juxtà aliquos à Friderico Imperatore in odium Bononiensium excitatam esse, juxtà alios verò, ab Alberto Ferrariæ Principe, quam anno 1316. à Bonifacio VIII. confirmatam Estenses Principes mirè exornarunt.

Tobìas

Tobias Lohner, *Instructissimae Bibliothecae Tom. 3. tit. 124., in verbo Respublica, part. 2. §. 3. n. 10., ubi Ferrariensis Academia post Romanam antiquam, & Bononiensem statim memoratur.*

Academiam Ferraria habet, quam Fridericus II. Imperator, Bononiensium odio, ut Patavinam quoquè constituisse memoratur. A quocumque cœperit, constat, & testatur Leander Albertus ad id fastigii eam pervenisse, ut intèr clarissimas Italiae haberetur.

Mercur. Italic., in verbo Ferraria.

Est quoquè ibidèm, Ferrariae, celebre Litterarum Gymnasium, in quò praeclari Viri Humaniora Studia, Jurisprudentiam, & Medicinam profitentur.

Philippus Honor, *Thesaur. Politic., in relatione Ducat. Ferrariae.*

Cùm itaquè in Civitate nostrâ Ferrariensi, ab antiquissimo tempore instituta sit Universitas Studii Generalis &c.

Clemens VIII., *in Brevi, ad Ferrarienses dato die* 25. *Octobris* 1602.

Spectata Ferrariensis Urbis claritas, ac Majorum gestis imitationi Posterorum commendata.

Innocentius X. *Pont. Max., in Brevi, ad Ferrarienses dato* 2. *Maii* 1645.

Nos quoquè laetamur Ferrariam, quae Civium egregiorum Prole omni tempore spectatè floruit, etiàm bodiè feracem adeò esse, ut ex Vestris Romanae Curiae Praelatis, unius praeclaras Virtutes ad amplitudinem Cardinalatus evehere, alterius fidem, & industriam prò gravissimo Thesaurarii Nostri Generalis munere seligere simùl potuerimus.

Idem Pontifex, *in Brevi ad Ferrarienses dato* 16. *Martii* 1652.

Civitatem Vestram egregiâ magnorum Virorum Prole praestantem sempèr sanè plurimi fecimus &c.

Alexander VII. *in Brevi ad Ferrarienses dato die* 20. *Novembris* 1660.

Ferrariensis Civitas insignium, quà Bellicis Laudibus, & Aequestri Vir-

Virtute, quà Togæ, Musarumque studiis præcellentium Virorum prole felix &c.

Clemens IX. *In Brevi ad Ferrarienses dato die 23. Julii 1667.*

Inclyta Sapientiæ Palestra, celsarumque Sacrarium Virtutum habita semper fuit Ferrariensis Civitas, præclaris idcircò à Summis Pontificibus insignita Beneficiis, tamquàm de Præmiis ob amplissima decora sibi collatis gloriari meritò potest.

Clemens X. *In Brevi, ad Ferrarienses dato 5. Julii 1670.*

Pontificiæ Charitatis solatia sunt eximia Bonarum Artium decora, Vestro quæ olim Nomini Exterarum latè Nationum cultum conciliarunt; ad novos enim celsarum usquè Laudum titulos promerendos incitamento Vobis futura omninò confidimus, atquè à Vestrarum in præsentià præstantiâ Virtutum prorsùs expectamus &c.

Idem Clemens X., *In Brevi ad Ferrarienses dato 5. Januarii 1671.*

Agathus Nobilis Cremonensis hoc anno 1508. in celebri Ferrariensi Universitate non inglorius intèr alios variarum eruditionum Proffessores, sub disciplinâ Mag. Nomici Parmensis efflorebat.

Franciscus Arisi, *Cremon. Litterat. Tom. 2. ad an. 1508.*

Ferrara è altresì molto nominata, per lo Studio Generale di tutte le Scienze, il quale vi fù posto da Federico II. Imperatore, in dispreggio dei Bolognesi.

Andrea Scoto, *Itinerario di Italia, part. 1.*

E questa Città, Ferrara, delle Famose di Italia, ornata di molti belli Palaggi, con ricchi Gentilbuomini, fiorendovi lo Studio, il qual vi pose, à concorrenza di quel di Bologna Federico Secondo.

Gio: Lorenzo de Anania, *Fabrica del Mondo, Trattat. 1. fol. m. 9.*

Di qual Dominio dico, e di qual Città? Di Ferrara, una delle più grandi, delle più chiare, delle più vive, delle più risplendenti luci di questa Italia. D'una Città, che sempre fù campo, sempre fù nidio, sempre fù seno d' huomini celebri, ed eccellenti in ogni nobile Studio, e Professione. Di Ferrara in breve, à cui niun' altra contende il titolo di degna Regina del Rè de Fiumi.

Ca-

Cavallier Leonardo Salviati, *Orazione in morte del Cardinal Don Luigi d'Este, stampata in Firenze l'anno 1587. per Antonio Padovani.*

Giovan Battista Guarino fù Maestro nelle Schuole FAMOSE di Ferrara.

Lorenzo Crasso, *Elogii dei Letterati, part. 2. fol. m. 115.*

Nella Università di Ferrara fiorirono Huomini, che in eminenza di Belle Lettere pareggiarono la Gloria de più famosi Letterati d'Italia, con opportuna occasione della tanto rinomata Accademia.

Gillini, *Teatro, Tom. 1. fol. m. 102.*

Tandèm prò laudum Urbis, Gymnasiique nostrorum culmine Regnantis Sanctissimi Domini Nostri CLEMENTIS XII. Pontificis Optimi Maximi, CORSINORUM Gloriæ, quem Deus Omnipotens, ad Subditorum suorum, Catholicæ Fidei, Orbisque universi felicitatem incolumem servet, Oraculum audiamus; Nobisque summoperè gratulemur, quòd nostrum, tantumque Principem laudatorem habuerimus.

Civitas verò nostra Ferrariens. prædicta illustri vetustate, situs amplitudine, valido Mœnium munimine, fertili Soli amœnitate, copiosò tùm Generis Nobilitate Pollentium, tùm Scientiarum, Armorumque virtute præditorum Civium numero, Studio Generali, ex quo quamplures Viri Litterarum Scientiâ, Artiumque Liberalium insigni experientiâ celebres prodijerunt, & prodeunt in dies, nèc nòn Tribunali, seù causarum Audientiâ Rota nuncupatâ, cui Juris Utriusque Doctores Justitiæ, & Probitatis asseclæ præsunt, Concilioquè in eâ ab Eugenio PP. IV. similitèr Prædecessore Nostro habito, & deindè pòst quindecim ejusdem Concilii Sessiones inibi habitas Florentiam translato, proùt vetera referunt monumenta, centum Ecclesiarum in ejus circuitù existentium, annuis redditibus, Divinoque servitio locupletum quamplurium Virorum, & Sacrarum Virginum Monasteriorum, & in eis satìs ampla Diœcesis centum millium Animarum Parochianorum, intèr centum, & ultrà, ejusdem Diœcesis Parochiales Ecclesias divisarum numero referta, unà ex insignioribus totius Italiæ Civitatibus existat, illiusque in Temporalibus guberniο unus ex ejusdem S. R. E. Cardinalibus

libus cùm facultate Nostri, & prò tempore existentis Romani Pontificis de Latere Legati præsideat &c.

CLEMENS XII. *In Bulla Erectionis Ferrariens. Ecclesiæ in Archiepiscopatum, Romæ datâ XVII. Kal. Augusti* 1735.

Sed aliorum Exterorum plurium testimonia edere ommittimus, ex Nostratibus, qui multi sunt, ac intèr Scriptores laudatissimi nullum penitùs inducimus, nè Testibus Ferrariensibus in Ferrariensi causâ inniti videamur: Cæterum minimè prætermittendum, à Carolo Antonio (*a*) de Lucâ Studium nostrum mirificè extolli, Virosque clarissimos, qui in eodem floruerunt recenseri, à Mattheo (*b*) Stephano immediatè post Bononiensem Academiam laudari, à Christophoro (*c*) Besoldo præferri Perusinæ, Pisanæ, & Senensi Universitatibus, quæ à Bononiensibus intèr Famosas numerabantur: His accedit, quòd (*d*) Ferrarienses Doctores, quò ad dignitatem Doctoribus insignissimæ Salamantinæ Academiæ Bononiensi coævæ, paribusque, vèl majoribus fortassè Privilegiis munitæ sunt exæquati; quinimmò Alma Ferrariensis Universitas à nonnullis nedùm Illustris, Celebris, Famosa, verùm etiàm LITTERARUM MATER fuit appellata. Studii nostri celebritatem ostendit quoquè existimatio, quâ eam prosecutæ sunt Scholarium florentissimi Patavini Gymnasii Universitates; illæ etenìm, si Philippo (*e*) Tomasini credimus, cùm se læsas, in earum Privilegiis aliquandò crederent, minitari consueverant, se se cùm tympanis, & vexillis à Patavino prædicto ad Ferrariense, vel Bononiense Gymnasium recepturas. Tandèm de Universitatis nostræ dignitate scripserunt Anonymus, *in Compend. Geograph. Italiæ, de Ducat. Ferrariæ §. Cæterum*. Hermes, *in Fasciculo Juris-publici, cap.* 23. *num.* 64. Pancirol., *de Claris Legum Interpret. cap.* 78. *libr.* 2., *cap.* 1. *libr.* 4., *& alibi*. Coppin., *de Doman. Franciæ, libr.* 3. *tit.* 27. *num.* 21. *in fine*. Borel., *de Reg. Cathol. præstant. cap.* 40. *num.* 85. Marzar., *in Consil. impress. post Epit. de*

(a) *De Præstant. laur. Doctoral., quæst.* 76., *& cap.* 150.
(b) *Matth. Stephan. de Jurisdict, part* 2. *libr.* 3. *post cap.* 14. *in Cathalog. Academiar. Italiæ.* (c) *Besold., in Thesaur. pract. litt. A. nu.*16. *§. Italiæ Academiæ.* (d) *Rota, Decis.* 161. *libr.* 2. *part.* 3., *& Decis.* 1326. *libr.* 3. *dictæ part.* 3. *Diversorum.* (e) *Jacobus Phillippus Tomasini, Histor. Gymnas. Patavini libr.* 4. *ad annum* 1580.

de Fideicom. consil. 25. *§. Secundò ratione*. Lotter., *de Re benefic. libr.* 2. *qu.* 7. *num.* 142. Cohell., *in Notit. Cardinalat. Congr.* 19. *§. Finali*. Cardinal. Laurea, *Epitome Canon.*, *verbo Ferraria §. final.*, *& verbo Studium Generale Ferrariæ*. Daniel. Otton., *de Jure Publ. Imper. cap.* 24. Aubertus Myreo, & alii innumeri, quos ad nauseam usquè citare valeremus. Ferrariensibus tamèn haud satis visum est propriæ Universitatis famam Scriptorum insignium calculis demonstrasse, docere quìn etiàm voluerunt à præclarissimis, tàm Italiæ, quàm Belgii, ac Germaniæ Academiis, actu intèr Celebres, ac Famosas haberi., eosquè; qui in eâ Doctoralem gradum in Medicinâ fuissent consecuti ab ipsis nullo præcedente examine ad Artis exercitium admitti solere. Plura ab Exteris Universitatibus documenta superindè reportata, ac Romæ producta; nos quatuor hæc tantùm Lectori exhibemus.

Nos Comes Federicus Baschera Ducalis Gubernator Riperii, ejusque Pertinentiarum Ducatus Mantuæ.

Universis, & singulis &c. fidem facimus, & attestamur, Perillustrem, & Excellentissimum Dominum Doctorem Stephanum Jordanum, ab Universitate Ferrariensi in Facultatibus Philosophicis, ac Medicis Doctorali insignitum Laureâ, in hoc Oppido, ejusque Jurisdictione absquè aliâ approbatione pratèr illam Ferrariensem Praxim Medicam multis in Indigentiis exercuisse laudabilitèr: In quorum Testimonium.

Datum Riperii ex Palatio nostræ solitæ Residentiæ hac die 24. *Mensis Septembris* 1701., *Indictione Nonâ*.

Federicus Baschera Gubernator.

L. ✠ S.

Nos Laurentius de Nigris, Artium, Medicinæque Doctor, ac Almi Collegii Civitatis Venetiarum Prior.

Cùm Ferrariensis Universitas intèr Generales Studiorum Universitates in hac Inclytâ Civitate, & Serenissimo Dominio sit adscripta, ideoque ejus Privilegia hìc (excipiuntur tamèn nativi, qui tenentur Doctoralem Lauream assumere, aut Venetiis, aut Patavii) non secùs ac aliarum celeberrimarum Universitatum fore, ac esse admissa, omnesque in eadem promotos Doctores, absquè ullâ aliâ approbatione, sed

solâ

solâ ejusdem Universitatis Privilegii D. D. Priori, ac Consiliariis hujus Almi Collegii, ac demùm Excellmo Sanitatis Magistratui exhibitione, Medicam facultatem hìc, & in toto Serenissimo Dominio exercere posse, præsentes inspecturis fidem facimus, & attestamur, in quorum robur has manu propriâ subscripsimus, sigilloque nostro muniri jussimus.

Datum Venetiis 10. *Mensis Novembris* 1701.

L. ✠ *S.*

Nos Laurentius de Nigris Universitatis Venetiarum Prior manu propriâ.

Ego Hyeronimus Bertoccus Consiliarius manu propriâ.

Ego Theodorus Sennacchius Consiliarius manu propriâ.

Ego infrascriptus Decanus Inclytæ Facultatis Medicæ Viennensis fidem facio, quatenùs vigore Statutorum nostrorum nunquàm passìm violatorum, non tantùm de consuetudine, quàm etiàm de necessitate sit omnibus, & singulis in Exteris Universitatibus promotis Doctoribus dictam nostram Facultatem Medicam ingredi volentibus, in legitimâ Universitate, tali nempè, in quâ non tantùm juxtà Pontificias, quàm etiàm Cæsareas Sanctiones promoveatur, esse creatos Doctores; atque cum idipsum passìm in celeberrimis Universitatibus Bononiensi, Patavinâ, & Ferrariensi sempèr observatum, & nùnc observari solet, dictæ Universitates penès nostram Facultatem Medicam in eodem gradu æstimationis esse censentur, omnesque inibi promotos Doctores, sinè ullâ contradictione præstitis cæteris præstandis in gremium nostrum suscipimus. In cujus rei fidem sigillo Facultatis nostræ Medicæ munivi, & propria manu me subscripsi.

Datum Viennæ Austriæ, 3. *Mensis Novembris* 1700.

L. ✠ *S.*

Joannes Gabriel Gallermasi Med. Doctor Facultatis Med. Viennensis Decanus.

Melchior Cortens Bruxellensis, Medicinæ Doctor Ferrariensis, Universis, ac singulis has visuris, salutem. Veritatis Testimonium illud à me implorantibus perhibere paratus, ad notitiam omnium, & singulorum deduco per præsentes, me in hac Civitate ab Annis citèr sex à Collegio Medico ad Medicinæ praxim sinè aliâ Laureâ pratèr Ferrariensem fuisse admissum, publicèque in dies exercere; ac insupèr die decimâ octavâ Octobris præteriti, ab eodem Collegio in

ejus

ejus Syndicum præsentatum, atque à Magistratu confirmatum fuisse. In quorum fidem præsentes manu propriâ signavi Bruxellis die decimâ quartâ Augusti anni millesimi septingentesimi.

M. Cortens Synd. Colleg. Med.

Nos Consules, Scabini, Consiliariique Civitatis Bruxellensis in Ducatu Brabantiæ notum facimus, & attestamur expertissimum Dominum Melchiorem Cortens, qui suprascriptum Testimonium subsignavit esse Medicum Praxim exercitantem in hac Urbe, nec non Collegii Medici in præsentiarum Syndicum fide dignum. In quorum fidem præsentes Sigillo prædictæ Civitatis communiri, & ab uno è Secretariis nostris subsignari jussimus Bruxellis die 14. Augusti 1700.

L. ✠ S.

I Vanden Dyche.

His omnibus, aliisque pluribus apùd RR. Sacræ Congregationis PP. legitimè deductis, perpensisque æquâ lance quibuscumque ex adverso oppositis, Universitatis nostræ favore Congregatio eadem pronunciavit, factâque Pontifici relatione, Sanctitas sua annuit, editumque superindè Decretum approbavit, cujus tenor hujusmodi (*a*) est.

Fidem facimus, qualitèr in causâ Bononiensi, seù Ferrariensi propositâ die Sabbati 30. Septembris proximi præteriti, intèr Collegium Medicorum Physicorum Bononiensium, & Collegium Medicorum Physicorum Ferrariensium Congregatio particularis trium Prælatorum, nempè mei infrascripti, & RR. PP. DD. Silvii de Cavalcriis Commissarii R. C. A., & Petri Corradini Subdatarii, specialitèr à Sanctissimo Domino nostro ad referendum Sanctitati Suæ deputata censuit, proùt infrà, videlicèt. Referendum Sanctissimo, posse Medicos Physicos Laureatos in Universitate Ferrariensi exercere Artem Medicam in Civitate, & Comitatu Bononiensi, exhibito priùs, & recognito Privilegio Doctoratus à Collegio Medicorum Bononiæ, & obtentâ licentiâ ab Emo Legato, & idem servandum esse in Medicis Laureatis Bono-

(a) *Stampato in Ferrara nella Stampa Camerale à piè della notificazione dell' Eminentissimo Astalli Legato l'anno 1703.*

noniæ, volentibus exercere Artem Medicam in Civitate, & Ducatu Ferrariæ. Et factâ per me hujusmodi relatione Sanctissimo, Sanctitas sua benignè annuit, & approbavit. In quorum fidem.

Datum ex Ædibus Palatii Apostolici Quirinalis hac die 22. Octobris 1702.

Publicat. li 8. Marzo 1703.

C. Origus Secretarius.

Hujus autèm Decreti observantia Ferrariensi, ac Bononiensi Collegiis per Sanctissimum, litteris Secretariæ Status supèr id ad Eminentissimos utriusque Provinciæ Legatos datis penitùs demandata, quapropter Decretum prædictum Eminentissimi Ferdinandi de Abduâ Bononiæ Legati jussu Medicorum Civitatis ejusdem Collegio intimatum est, ut constat (*a*) ex documento exhibito die 31. Martii 1705. in actis Laurentii Lolli Notarii Ferrariensis, ac Universitatis Medicorum Ferrariæ quondàm Cancellarii: Eminentissimus verò Astalli Ferrariæ Legatus Decretum Edicto (*b*) mediante ab omnibus hìc servari mandavit: Est autèm hujusmodi.

Fulvio Cardinal Astalli, nella Città, e Ducato di Ferrara Legato &c.

Avendo la Santità di Nostro Signore Papa Clemente XI. fatto à Noi partecipare per lettera spedita dalla Segretaria di Stato in data delli 13. Decembre 1702., come la differenza già insorta, & agitata trà i Medici Addottorati ne Collegj di Ferrara, e Bologna, quale aveva la Santità Sua rimessa prima ad una Congregazione particolare, era finalmente stata coll' approvazione, & assenso della Santità Sua determinata secondo il rescritto, di cui quì sotto ne sarà stesa la copia, à tenore del qual rescritto dovranno li Medici Addottorati in Ferrara essere admessi al libero esercizio della loro professione in Bologna, e sue Pertinenze senza che si espongano ad esame alcuno, mà fatta solamente l'esibizione, e ricognizione del Privilegio dal Collegio de Medici di Bologna, & ottenutane da quell' Eminentissimo Legato la licenza, come pure à tenore del medemo rescritto dovranno li Medici Addottorati in Bologna, à fine di poter eser-

(a) *Nel Mazzo dello Studio.* (b) *Stampato nella Stampa Camerale l'anno 1703.*

esercitare in Ferrara, e sua Legazione la loro Professione, esibire il loro Privilegio, e farlo riconoscere dal Collegio de Medici di Ferrara, & ottenerne da Noi, ò da nostri Successori la licenza; E però essendo la mente della Santità Sua, che resti decisa in tal forma la Controversia, e cessi affatto trà le Parti ogni motivo di ulterior litiggio, e che da ambe le Parti venga adempito quel tanto, che nel medemo rescritto si contiene; Perciò abbiamo stimato debito del nostro carico di far giungere alla notizia di tutti il Decreto della Congregazione sudetta approvato dalla Santità di Nostro Signore, con il quale è stata determinata la differenza accennata, acciò avutasi da qualsisia Persona la notizia di quanto è stato in questo particolare dalla Congregazione deciso, e dalla Santità Sua approvato, niuno abbia ardire per l'avvenire di opporsi alle Determinazioni nel medemo rescritto contenute, anzi adempire debba in tutte le sue parti le medeme, essendo questa appunto la mente della Santità Sua, per adempimento, ò sia esecuzione della quale non mancaremo Noi di avere tutta la attenzione, ò vigilanza. con punire anche quelli, che si mostrassero poco ubbidienti, ò pure ardissero trasgredire le sudette determinazioni.

Dato nel Castello di Ferrara il dì primo Marzo 1703.

Fulvio Card. Astalli Legato &c.

Sequitur tenor Decreti Congregationis, cùm approbatione Sanctitatis Suæ, quæ hìc repetere ommittimus; & sic Studii Ferra-
1703 riensis celebritas felicitèr vindicata. Hoc eodem anno preces Universitatis nostræ Congregationi porrectæ, nomine Hieronymi Brasavola Medici insignis Ferrariensis Pontificii Medici, Romæ commorantis, quatenùs sibi liceret in marmoreâ tabulâ Elogium, cujus Congregationi copia tradita Antonio Musæ Brasavola Abavo Medico celeberrimo, in unâ Scholarum publici Lycei erigere, ad tanti viri nomen ibì etiàm immortalitati commendandum; Voti compos effectus, locoque in pariete, quod est contrà Cathedram in Scholâ Artistarum (*a*) prìmariâ assignato, am-
1704 plissima marmorea tabula ibidèm erecta; sed cùm Congregationi renuntiatum esset, inscriptionem in aliquibus cùm primâ eidem oblatâ haùd convenire, removeri decreto (*b*) jussit; at paulò

(a) *Congreg.* 9. *Luglio* 1703. *fol.* 66. (b) *Congreg.* 21. *Maggio* 1704. *fol.* 83.

lò post Pontificiâ accedente auctoritate aliquibus (*c*) immutatis pristino loco restituta. Tenor ejusdem est.

D. O. M.

Antonio Musæ Brasavolo Civi Nobili Ferrariensi Philosophiæ, Medicinæ, Juris utriusque, ac Sacræ Theologiæ Doctori, Comiti Palatino, Equiti S. Michaelis in Galliis, Sorbonici Athenei Collegæ, Celebris hujus Archigymnasii Lectori Emerito, & Moderatori omnigena eruditione in Universo Terrarum Orbe clarissimo, Pauli III. Pontificis Maximi Archiatro, aliorumque trium summorum Pontificum Leonis X., Clementis VII., & Julii III., Caroli V. Cæsaris, Francisci I. Galliarum, & Henrici VIII. Britanniæ Regum Physico à Consiliis, Alphonsi I. Ferrariæ Ducis III., & Herculis II. Ducis IV. Medico Dilectissimo, Aragonensium, Atestinorum, Farnesiorum, & Gonzagarum Principum intimo Familiari, qui Publicas Theses de quolibet scibili per triduum Parisiis, ubi Musæ nomen, ipso Francisco Rege præconizante, sibi comparavit, Patavii, Bononiæ, & hìc in Patriâ, cunctis stupentibus propugnavit, ac per quam plura lustra è totâ Europâ confluentes Ingenuos Auditores erudivit ex Cathedrâ, Qui plures quam quadraginta libros, & volumina de rebus variis, at præcipuè de Re Medica doctissimè scripsit, & ferè omnia Typis magno cum plausu evulgavit, tanquàm effulgenti Patriæ Soli, qui nunquàm moriturus occidit Ferrariæ pridie nonas Julii An. Sal. MDLV. Ætatis Suæ LV. M. V. D. XX., cujus tamèn Ortum præcesserunt Franciscus Comes genitor, & Hieronymus frater, cujus Occasum secuti Renatus Comes, paritèr Moderator, & Hieronymus filii, Antonius Maria, Hercules, Bartholomeus, & Alphonsus Nepotes, in hac Universitate Philosophiæ, Medicinæ, ac Juris utriusque respectivè Lectores, aliique duodeviginti Togâ, totidemque Sago conspicui, sub tanto Sapientiæ lumine vere fulgentissima Sydera, Hieronymus Bartholomei filius Comes, & Eques Palatinus in hoc Archigymnasio Lector, in Romano Promotor perpetuus, & Collega numerarius, Physicus Pontificius à Consiliis, sub Innocentio XI., & XII., Alexandro VIII., & Clemente XI. Regnante, ac Regius sub Christinâ Alexandrâ Svevorum, Gothorum, Vuandalorum Reginâ, Illustrissimis Viris Dominis Comite Carolo Flascho Sapientum Judice, Marchionibus Aloysio Bentivolo, & Gaspare de Monte hujus Almæ Universitatis Moderatoribus, unà cum Magistratus Sapientibus, nempè Jacobo Minio Ronchagallo J. C., & Lectore Publico, Alexio Sur-

 chio,

(a) *Congreg.* 13. *Agosto* 1704. *pag.* 83., *e* 14. *Agosto*, *fol.* 87.

chio, Jacobo à Monetis, Camillo Riccio, Hercule Siverio, Joanne Francisco Algarotto, & Valerio Botticino enixis ejus precibus annuentibus, Ære proprio Abavo suo optimè merito pridiè nonas Julii anno ab Orbe Redempto 1703. P.

His peractis, cùm quiddam à Comitibus Palatinis, nullo etiàm prævio examine, in Jure, vel Medicinâ doctorati, Ferrariæ, ac
1705 in ejus Ducatu in Doctorali habitu incedere, Advocati, & Causidici munus exercere, ac mederi respectivè præsumerent, re ad Clementem XI. Pontificem Maximum delatâ, motu proprio eidem placuit Doctorum hujusmodi licentiam coercére: Brevis Apostolici hic tenor.

CLEMENS PAPA XI.

Ad futuram Rei Memoriam.

Cùm sicùt accepimus, in Civitate, & Ducatu nostris Ferrariens. nonnulli reperiantur, qui non in Publici Studii Generalis Universitate, sed in Cubiculo à Comitibus Palatinis vigore quorumdam assertorum Privilegiorum eis concessorum, nullo prævio examine ad Doctoratus gradum promoti, Advocati, & Procuratoris offitia, ac Medicinæ Artem, non sinè maximo Litigantium, Ægrotorumque detrimento exercent; Hinc est, quòd Nos, huic absurdo, quantùm in Nobis est occurrere, ac publicæ utilitati providere volentes. Motu proprio, ac ex certâ scientiâ, & maturâ deliberatione nostris, deque Apostolicæ potestatis plenitudine, quòd de cætero Comites Palatini præfati, nòn solùm in Civitate, & Ducatu hujusmodi ad Doctoratus gradum promovere, ut præmittitur, sed nèc ii, qui alibi ab eisdem Comitibus Palatinis ad dictum Doctoratus gradum promoti fuerint, in Civitate, & Ducatu prædictis habitum per Doctores gestari solitum deferre, nequè publicè, vel privatìm docere, nequè Advocati munus exercere, seù in causis patrocinari, vel mederi, aùt aliquem actum ad Doctores spectantem exercere minimè valeant, sub pœnis arbitrio nostro infligendis, tenore præsentium declaramus, interdicimus, & prohibemus. Decernentes easdem præsentes Litteras sempèr firmas, validas, & efficaces existere, & fore, suosque plenarios, & integros effectus sortiri, & obtinere, ac ab omnibus, & singulis, ad quos spectat, & prò tempore quandocumque spectabit, inviolabilitèr, & inconcussè observari. Sicque in præmissis, per quoscumque Judices Ordinarios, & Delegatos, etiàm causarum Palatii Apostolici Auditores judicari, & definiri debere,

bere, ac irritum, & inane, si secùs supèr his à quoquam, quavis auctoritate scientèr, vel ignorantèr contigerit attentari. Non obstantibus Constitutionibus, & Ordinationibus Apostolicis, ac quibusvis, etiàm juramento, confirmatione Apostolicâ, vel quavis firmitate aliâ roboratis, Statutis, & Consuetudinibus, Privilegiis quoquè, Indultis, & Litteris Apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibèt concessis, confirmatis, & innovatis. Quibus omnibus, & singulis, illorum tenores præsentibus, prò plenè, & sufficientèr expressis, & de verbo ad verbum insertis habentes, illis aliàs in suo robore permansuris, ad præmissorum effectum hac vice dumtaxàt specialitèr, & expressè derogamus, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autèm, ut earumdem præsentium Litterarum transumptis, etiàm impressis, manù alicujus Notarii publici subscriptis, & sigillo Personæ in Ecclesiasticâ dignitate constitutæ munitis eadem prorsùs fides, in Judítio, & extrà illud ubiquè adhibeatur, quæ præsentibus ipsis adhiberetur, si forent exbibitæ, vel ostensæ.

Datum Romæ apùd S. Petrum, sub Annulo Piscatoris die 23. Decembris 1705. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

F. Oliverius.

Loc. ✠ *Sigill.*

Hæ autèm Litteræ Ferrariæ impressæ prodierunt ex Typographiâ Camerali. Lycei Moderatorum versa deindè sollicitudo ad Scholarium eruditionem in optimis disciplinis magìs atquè ma- 1706
gìs procurandam, promovendamve. Cùm itaquè non satìs consultum Universitatis decori visum esset decreto, quo constitutum fuerat, ut nullus in eâdem Juris utriusque, vel Philosophiæ, ac Medicinæ Cathedram consequi posset, nisì priùs in Almo Gymnasio Theses dictarum respectivè facultatum publicè sustinuisset, sanxit (*a*) Congregatio, ut id ultrà imposterùm quilibet, qui ad Cathedras prædictas promoveri cuperet, Scholarium examen, temporibus quibus fieri consuevit, coràm Moderatoribus subire deberet, ac in actu imploratæ ad legendum dispensationis dicti examinis documentum, ab Universitatis Notario confectum exhibere teneretur, aliàs legendi facultatem non impetraturus. Ingens sequenti anno DD. Ferrariensis Curiæ Advocatorum, & Causidicorum cœtui honor accessit: Eorumdem sempèr præclarissimum, tàm doctrinæ, quàm probitatis, ac integritatis titulo ne dùm in

(a) *Congr. 25. Novembre 1706. fol. 91.*

Italiâ, verùm etiàm in Europâ universâ nomen fuit; intèr cæteras autèm Curialium nostrorum laudes illa præcipua est, quòd in Signaturâ Principis, eoque adstante publicè coràm omnibus interesse volentibus, causas nùnc semèl (olìm bis id fieri consueverat) in Hebdomadâ discutiant, Partium alterâ ut plurimùm contradicente; magnum sanè experimentum, quodque summam in legali scientiâ eruditionem requirat, cùm ea, quæ ex adversò proponuntur validis argumentis sint ex tempore propulsanda. Sed laudibus Curiæ nostræ culmen imposuisse credimus publicum encomium eidem redditum ab Eminentissimo Ferrariæ de Latere Legato Fulvio Astalli, quo doctiorem in legali scientiâ ætas non
1707 vidit: Hic postremo suæ Ferrariensis Legationis die in frequenti Curialium omnium, ac Civium aliorum cœtù, Signaturâ expletâ Orationem disertissimam ex proposito, de laudibus Curiæ nostræ, Exercentiumque recitavit, tantâ humanitate, animique affectu, ut præclarissimi Oratoris obortæ ex oculis lacrimæ Audientium gemitus excitarent: Prò gloriosissimo tanti Principis elogio grates oretenùs reddere Curia festinabat; ille verò obtutum eorum, quos deserere cogebatur declinavit, quaproptèr eximius J. Consultus Marcus Antonius Freguglia Advocatorum Senior, Curiæ totius nomine festinantèr Oratiunculam in gratiarum actionem typis Bernardini Pomatelli vulgavit, eamquè Principi Eminentissimo, antequàm iter Romam versùs capesseret reddi curavit: Meritò igitùr poterit Curia nostra gloriari hoc etiàm titulo, quòd à sapientissimo, laudatissimoque Legum
1709 Lumine laudari promeruerit: Anno 1709. Lectorum extraordinariorum nominibus, qui operam sedulò publicis Lectionibus navabant orata Congregatio, ne in Cathedrarum Rotuli vacatione ii præficerentur, qui antiquioris Doctoratus prætextu, cùm tamèn vel absentes fuissent, vel Studium minimè frequentassent eos antevertere satagebant. Recurrentium preces justissimæ à Moderatoribus exauditæ, proùt (a) ex infrascriptis constat Decretis, quæ de eorundem mandato Typis tradita sunt: Tenor est autèm.

Adi

(a) *Congr.* 30. *Novembr:* 1709. *fol.* 105.

Adì 30. Novembre 1709.

Nella Congregazione dell' Almo Studio.

Essendo stato fatto ricorso all' Illustrissima Congregazione dai Signori Lettori Straordinarii con supplica, in cui esponevano venir alle volte promossi a Cattedre vacanti sull'Almo Studio alcuni, che stanno fuori di Città, impiegati in Ministeri Publici, col motivo, ò dell' Anzianità del Dottorato, ò d' esser abilitati prima a leggere, in pregiudizio di quelli, che dimorando continuamente in Città fanno maggior fatica nello Studio sudetto; Quindi fatte mature riflessioni sopra l'istanza, fù conosciuta fondata sù la Giustizia, e sù le Leggi dello Studio; sopra la Giustizia, poichè il dovere richiede, che chi affatica acquisti il premio, essendo le Cattedre, e gli onorarj delle Letture mercede dell' opera virtuosa, che si presta sù lo Studio; onde ragion vuole, che chi attualmente vi impiega la sua applicazione, non sia defraudato del premio, ne si vedano a lui anteposti quelli, che col solo motivo dell' anzianità per esser stati prima abilitati a leggere entrano ne posti, senza il merito dell' attual esercizio della Lettura.

E poi convalidata la Giustizia dalla Costituzione al Cap. XIV., e dai Decreti emanati in diversi tempi dall' Illm̃a Congregazione, & in specie nella tenuta li 30. Marzo 1695., e prima li 26. Ottobre 1694. per ovviare ai disordini, e dare il suo compimento alla Giustizia, si venne dopo serio, e maturo discorso alla seguente determinazione.

Si pone a partito, se si debbano, non solo confirmare, ed approvare tutti, e singoli Decreti altre volte fatti in simil materia, i quali si abbiano per repetiti, & espressi; ma di più si debba con inviolabile Decreto dichiarare, che gli Lettori, che sono, ò saranno in Condotta, ò in Governo, ò in altri impieghi fuori di Città, non possano in caso di vacanza di Lettura, ò straordinaria, ò ordinaria, quando non vengano a leggere sullo Studio publico in tutti, e singoli giorni assegnati nel Diario di ciascheduna Terzaria respettivamente alle Letture, che hanno, ò ordinarie, ò straordinarie, che siano, pretendere, ò poter conseguire le Cattedre vacanti, e le opzioni, che fossero per farsi, in pregiudizio delli altri Lettori, che effettivamente avranno faticato sù lo Studio, non ostante siano inferiori di tempo, ò nella Lettura, ò nel Dottorato, lasciando solo, e risserbando

a favore di detti Lettori, che sono, e saranno in avvenire in Condotta, ò in Governo, ò in altri impieghi fuori di Città il vantaggio, e benefizio del tempo, in cui saranno stati in Città, e avranno letto sù lo Studio medemo.

Quelli, a' quali &c. Date le palle, e scrutinato il partito, si ritrovò esser passato con tutti i voti favorevoli, cioè otto nella parte del sì, e niuno nel nò. Sì 8. Nò 0.

Dopo esser passata la deliberazione sudetta furono pur fatti maggiori riflessi sopra la materia dell' assenza dei Lettori, e considerato, che in fatti viene defraudata la fatica di quelli, che effettivamente si impiegano nello Studio, però non essendo il dovere, che gli assenti godano di quelli emolumenti, ò che per Giustizia toccarebbero ad altri, ò cederebbero a benefizio della Cassa dello Studio, però si venne alla seguente determinazione.

Si pone a partito, se per Decreto inviolabile si debba determinare, che in avvenire i Lettori che sono, ò saranno in Condotta, ò in Governo, ò in impieghi fuori di Città, quando non abbiano letto nello Studio publico in tutti, e singoli giorni d'ogni, e cadauna Terzaria, si intenda alla prima Terzaria che non avranno letto tutti, e singoli i giorni, debbano aver perduta la Lettura, la quale si debba immediate conferire dall' Illustrissima Congregazione a chi, secondo il grado di optione avrà affaticato, non potendo ad essi suffragare la licenza, che ottenessero, ò avessero ottenuto dai Signori Riformatori, ò dall' Illustrissima Congregazione, con dichiarazione che il presente Decreto non obblighi i Lettori, che sono in Governo sin a tanto, che non sarà terminato il tempo della Patente, che spira in tutto Aprile dell' anno venturo 1710., confermando anche in questa parte il Capitolo XXI. delle Constituzioni dell' Almo Studio.

Quelli, a' quali &c. Date le palle, e scrutinato il partito, si ritrovò esser passato col maggior numero dei voti favorevoli, cioè sei nella parte del sì, e due nell' altra del nò. Sì 6. Nò 2.

Finalmente perche le sudette deliberazioni avessero il suo pieno effetto, si osservò l' obbligo, che hanno i Bidelli in vigore della Constituzione al Capitolo V., rapportato nella Congregazione tenuta li 28. Marzo 1698. di presentare in fine di ciascheduna Terzaria le puntazioni in ordine ai Lettori, che avessero mancato, e fù steso il seguente partito.

Si pone a partito, se si debbano confirmare, e far dar esecuzione alli Decreti concernenti l'obbligo dei Bidelli, di dar le note giuste,

con

con doverle di più giurare, di tutti i Lettori di Terzaria in Terzaria, tanto Leggisti, che Artisti, con la distinzione dei giorni precisi, che hanno letto, ò mancato, ad effetto di conservarle nella publica Segretaria trà le Scritture dell'Almo Studio, con pena ai Bidelli della perdita del Posto, con dover poi trattenersi ai Lettori, che non avranno letto a rata i giorni, che avranno mancato, nel mandato delli loro onorarj, ad effetto di lasciargli a benefizio della Cassa dello Studio.

Quelli, a' quali &c. Date le palle, e scrutinato il partito, passò con tutti i voti favorevoli, cioè otto nel sì, e niuno nel nò. Sì 8. Nò 0.

Passate che furono le deliberazioni sudette dall' Illma Congregazione, sebbene le medesime non servivano ad altro, che a confermare, e dichiarare ciò, che altre volte era stato maturamente deliberato nelle Constituzioni dell'Almo Studio, e in altre Congregazioni, con tutto ciò, perche niuno potesse mai addurne l'ignoranza nell' avvenire, e perche restassero inviolabilmente osservate, fù ordinato, che non solo si registrassero nella Segretaria del Publico, mà si dassero alle stampe per notizia di tutti. In fede.

Giosepppe Bartoli Segretario.

Deindè de novâ Cathedrâ Dogmaticæ Theologiæ instituendâ, honoris tantummodò causâ, nulloque assignato stipendio actum est: Institutioni hujusmodi adversari videbatur Capitulum VI. 1711
Constitutionum, quò, ultrà Lecturas in eo præscriptas, aliæ seù ordinariæ, sivè extraordinariæ de novo introduci, ac alicui conferri prohibebantur; hæc tamèn minimè obstare censuit (*a*) Congregatio, cùm non ageretur de novo stipendio, in Studii præjuditium instituendo; quapropter conspirantibus omnium votis prædictæ Dogmaticæ Theologiæ Lectura in Rotulis Artistarum descripta, primùmque Fr. Henrico Vaccari Ferrariensi, Minorum Conventualium Provinciali collata est. Sequenti anno
placuit Bidellorum licentiam corrigere, nonnullos ad legendum in 1712
Almo Studio admittentes, quamvìs ab ejusdem Congregatione Cathedram ascendendi facultatem minimè reportassent; lex igitùr Bidellis data, ne imposterùm legendi in Universitate nostrâ potestatem facerent iis, qui Bidellis prædictis abilitationis à Congre-

(a) *Congr. 7. Novembre 1711. fol. 118.*

gregatione factæ (a) documentum per Civitatis Secretarium propriâ manu signatum non exhiberent, & hoc sub pœnâ privatio-
1716 nis Offitii Bidellatus. Nihìl deindè usquè ad annum 1716. memorandum accidit; hoc verò à Lectoribus Extraordinariis supplicatum, ut vacantibus in Rotulo Cathedris ii præficerentur, vèl qui assiduè in Studio legissent, vèl in eodem contrà Thesium assertores arguissent, seù defendentibus præstò fuissent, aùt privatìm legissent domi, vel tandèm dedissent operam causis advocandis, nullâ habitâ, nisi cæteris paribus anterioritatis dispensationis ratione: Maturiori instantiam discussione indigere, ceù Almi Lycei Constitutionibus contrariam censuit (b) Congregatio; ejusdem propterea examen Primariis quibusdam Universitatis Lectoribus injunctum est, cùm onere referendi; sed nihìl posteà hac de re tùnc temporis resolutum. Eodem anno ad Congregationem delata quæstio Joseph Florentini Vaccari Gioja, & Benedicti Malvezzi Philosophiæ, ac Medicinæ Doctorum, quolibet eorum instante, ut prima in Rotulis Artistarum vacatura Cathedra sibi adjudicaretur: Ut voti compos fieret probavit Malvezzi, & concludentèr quidèm, se numero Lectionum in Almâ Universitate habitarum Vaccari superare, ideòque Constitutionibus suffragantibus eam sibi deberi asserebat: Id minimè inficiabatur Vaccari; docebat tamèn se paucissimis Lectionibus ab Adversario superari, earumdemque defectum à se satìs supèrque fuisse compensatum, tùm privatìm domi legendo, tùm etiàm in publicis Thesibus arguendo, vèl earum Assertoribus assistendo: Docebat itèm prædictam intèr utrumque circà Lectionum numerum differentiam exindè ortam, quòd Romam, Florentiamque se contulisset, approbante Sanctissimo Papâ Clemente XI., ut Medicis, ac Philosophicis facultatibus magìs erudiretur; sui tandèm favore (quòd maximum est) Epistolam Secretariæ Status die 3. Aprilis 1715. signatam, ac Emo Ferrariæ Legato directam Vaccari exhibebat, quâ Clementis ejusdem mentem esse declarabatur, ne absentiæ prædictæ causa ullum, quo ad Lecturam consequendam Vaccari præjuditium inferret, quinimmò ejusdem merito potiùs esset deputanda: His omnibus, Apostolicæ præsertìm voluntatis declaratione suffragantibus vacaturam primò Cathedram

(a) *Congreg.* 23. *Febraro* 1712. *fol.* 130. (b) *Congreg.* 23. *Aprile* 1716. *fol.* 160.

drâm Vaccari tùnc adiudicavit (*a*) Congregatio, adeò ut vacationis casu adveniente eam ipse, nullo prævio Congregationis Decreto consequi deberet; sed morte præventus antequàm vacatio in Rotulo contigisset impetratis minimè frui potuit: Doc- 1717
tissimum, in eo Philosophum, Medicum, Rethorem, ac Poetam amisisse Civitas Ferrariensis ingemuit, nos præsertìm sodalem amantissimum, dulcique necessitudinis vinculo nobis obstrictum deflevimus: Ejusdem in funere feliciora Civium nostrorum ingenia illacrimarunt; præ cæteris verò clarissimus Philosophiæ, & Medicinæ Doctor, nèc nòn Latinus Poeta elegantissimus Dominicus Antonius Travini, qui defuncto, cui Phœdri Pastoris nomen in Arcadum Academiâ contigerat, pulcherrimâ sequenti Eclogâ parentavit.

Ereptum Thirsis crudeli funere Phœdrum,
Quem totiès Nimphæ, & Fauni sensere canentem
Flebat, & ex imo ducens suspiria corde
Immites Superos, crudeliaque astra vocabat.
Non illum fontes, non antra virentia musco,
Non auræ, ventique leves, non culmina Montis
Mœrentem luctu consolabantur acerbo;
Ille etenìm ingentem versans sub pectore curam,
Tantùm per Sylvas, & per deserta locorum
Errabat, vacuâ tandèm projectus in umbrâ
Talia nequicquàm surdas jactabat ad auras.
Lugete ò Dryades mecum, lugete Napeæ,
Et nostris crescant lachrymis vaga flumina, & ipsæ
Frondosæ crescant quercus, pinique comantes,
Cunctaque testentur nostrum virgulta dolorem.
Ipse etiàm abiecto sub vomere luget arator,
Et luget fractâ stupefactus arundine pastor,
Lugent agricolæ, lugent armenta, neque ullum
Accipiunt mœsti agricolæ, aut armenta levamen:
Lugete, ò Dryades mecum, lugete Napeæ.
Phœdrus amor Vatum, & nostræ spes altera Sylvæ
Palladiæ primos laudis capturus onores,
Ingenii florens opibus, nitidâque juventâ,

Antè

(a) *Congr.* 25 *Novembre* 1716. *fol.* 162.

Antè diem extinctus morti succumbit acerbæ ;
Purpureus veluti secretâ in Valle Amaranthus ,
Eximium antè alios , quem virgo rustica flores
Educat , & reliquis spectat præ floribus unum ;
Si Cœli invasit vitium , aut immanior imber ,
Paulatìm egregio formæ spoliatus onore ,
Deficit , & lapsâ moriens cervice recumbit :
Lugete , ò Dryades mecum , lugete Napeæ .
Scilicèt id fuerat , si mens non vana fuisset ,
Quod mihi sæpè altâ prædixit ab arbore cornix ,
Flebiliterque canens muscoso è flumine cycnus ;
Hoc erat , extinctæ quòd quærens ubera matris
Nupèr belarit nostris ab ovilibus agnus ;
Et perculsa bovum crebris mugitibus antra
Flerent , & fletu longè nemora alta sonarent
Tùnc ego si tantos potuissem noscere casus ,
Orassem Divos , onerassem altaria donis ,
Consumpsemque illìc longis in fletibus ævum ;
Et te , Phœbe parens , nostro qui corpore morbos
Deppellis vario cumulassem munere florum ,
Incendens templum votis , ut deniquè Phœdrum
Eriperes læto immiti , & pallentibus umbris .
Forsitàn ille iterùm in sylvas , camposque virentes
Duceret ad pastum pecudes , hædosque petulcos ,
Adventuque suo sinceras fontibus undas
Redderet , & nemori frondes , & gramina pratis ,
Et fœcunda novis redirent frugibus arva :
Nec non , Phœbe tibi , meritis pro talibus , ingens
Erigerem lætus præaltâ in rupe tropheum ;
Mille tibi aereis penderent spicula ramis
Mille arcus , venabula mille , & mille pharetræ .
Sed quid ego hæc frustrà mihi ludicra somnia fingo ?
Somnia , quæ tenues ventus dispergit ad auras .
Nàm nec rupta semèl subnectunt stamina Parcæ ,
Instaurantque iterùm , nec quæ statuere supremum
Fata diem eludit moriens , aut præterit ullus ;
Lugete ò Dryades mecum , lugete Napeæ .
Postquàm crudelis dura inclementia fati
Eripuit nostræ Phœdrum solatia Sylvæ ,

Non

Non illum postàc vicino in colle sedentem
Aspiciam, & dulci mulcentem carmine Nymphas;
Non secum postàc gelido prostratus in antro
Effugiam longos æstivo tempore Soles.
Hìc sæpè illius pendebam lætus ab ore,
Cum mihi Romani laudabat pascua ruris,
Et pingues Tyberis ripas, campique Latini
Irriguos fontes, & suavem Tiburis umbram;
Hic mihi cantabat, Pastorum astante coronâ,
Ut pater Alnanus, terras qui lumine lustrat,
Interdùm agrestem non dedignetur avenam;
Utquè animos calamis tribuat, cantusque secundet,
Sintque illi, & calami, & cantus, & carmina curæ;
Æternoque illum referens ad sidera cantu,
Heroemque, Deumque, Salutiferumque vocabat;
His etiàm addebat tenebras, quibus Arbiter orbis
Eduxit lucem, quâ Solem ornavit, & Astra,
Et nitidum infudit terris, rebusque colorem.
Ad tales cantus tacito stant gutture circùm
Attonitæ volucres, & cursum flumina sistunt.
Sed quæ divinos edebat eburnea cantus
Fistula ferali pendet neglecta cupressu,
Et queritur passim secum taciturna, doletque,
Quòd nequeat solitas audire, & reddere voces.
Lugete ò Dryades mecum, lugete Napeæ.
Quis nùnc ludentes imis in vallibus agnos
Cantat, & errantes per pascua læta capellas,
Cum Matutino sparguntur gramina rore?
Quis Nindum ad platanos, veteres Amarillida ad ornos,
Dorebus ad corylos, Philaurum invitat ad ulmos?
Quis rerum causam, primique exordia Mundi
Explicet? ut varios æther voluatur in orbes,
Et motum accipiat Mundus, servetque vicissìm,
Utquè animæ existant, & mentis viva potestas
Res cunctas videat, divinâ in luce nitentes?
Quis memoret cœli rorem, gelidasque pruinas,
Et quâ perpetui manent origine fontes,
Fulminaque, & tonitrus, & mixtos grandine nimbos?
Quis Regum ingentes meditetur arundine pugnas
Prætereà? Egei percurrere puppibus undas

Vi-

Victricem aspicio classem, secat æquora primus
Adriacus Leo, quem centum comitantur euntem
Per medios hostes, & mille pericula naves.
Illius adventu fractus dare terga Gelonus,
Extremas Asiæ video contendere in oras.
Parte aliâ in nitidis fulgens Eugenius armis
Fulminat in Traces, stimulatque in prælia turmas,
Et debellato palmas ex hoste reportat.
Threicius contrà perculsus clade Tyrannus
Discerpit manibus crines, atquè unguibus ora,
Mox iræ impatiens gelido se mergit in Istro,
Et sceleratam animam Stygias emittit ad umbras.
Crudeles Morbi! vestro de semine Phœdrum
Abstulit orta lues, & acerbo funere mersit.
Nùnc ille insigni præcinctus tempora lauro
Heroum caneret laudes, & grandia cœpta
Cantu immortali seros celebraret in annos:
Lugete ò Dryades mecum, lugete Napeæ.
Heù, quis tùnc mentem misero dolor abstulit? heù quis
Eripuit sensus omnes mihi, cum tua Phœdre,
Instaret jàm summa dies? cumque ipse viderem
Quid tibi parca furens, atquè astrum immite pararet?
Tùnc si fortè meum sensissent numina planctum,
Ardentesque preces, auditaque vota fuissent,
Ipse libens etiàm, pro te tua fata tulissem.
Nàm cum perpetuis me sors adversa teneret
Implicitum vitæ curis, ac turbine rerum,
Spontè hoc, quodcumque est, qui pro te ipse dedissem,
Extremos qui dignus eras producere in annos
Ætatem, seròque pios invisere manes.
Cur sortem tolerare tuam, properataque fata
Tùnc mihi non licuit? jam nùnc te lætus haberet
Campus, & astrorum me splendida tecta tenerent
Fluctibus ereptum fortunæ, & pace beatum.
Cur saltèm ætherias tecum simùl ire per auras
Non mihi sorte datum? cum te supèr astra volantem
Aspexi insignem radiis, & luce coruscum.
Fortunate nimìs Pastor! cur vita relicta est,
Te moriente mihi? per te mihi rura placebant,
Et dulces nemorum saltus, ubi pace sub altâ

For-

Formosus nobis hæc otia fecit Apollo.
Omnia nùnc sordent sinè te, sunt omnia luctus,
Et tenebræ, & tristis læti pallentis imago.
Vos liquidi fontes, atquè addita fontibus antra,
Vos imæ valles, & Nymphis cognita rura,
Sylvarumque Umbræ, collesque valete supini.
Jam me complexu abducunt fata impia vestro,
Ut videam terras alio sub Sole calentes,
Et miseram ducam per dura, per aspera vitam,
Donec concordes scindant mea stamina Parcæ.
At tu, sivè alti penetras jàm limina Olimpi,
Moram syderibus seù saltèm imponis, & auris,
Adspice me flentem, extremasque has accipe voces.
Montibus antè cavæ valles, aut gramina campis,
Fluminibus fontes deerunt, aut murmura ventis,
Quàm nos Pastores te non lacrymemur ademptum.
Hæc mœstus flebat Thirsis, sylvamque per altam,
Et saltus fugiens duræ fastidia lucis,
Fontibus, & Saxis planctu narrabat inani.
Intereà violas, & purpureos hyacinthos,
Fragrantesque rosas, & candida lilia Nymphæ,
Imponunt tumulo, circùmqut altaria plorant;
Mox etiàm incidunt vicino hæc carmina saxo.
Postquàm formosum rapuit mors improba Phœdrum,
Flent duræ quercus, flent summo è vertice Montes,
Et Sol tristitiam cœlo testatur ab alto;
Siste gradum, & lacrymis vultum perfunde Viator.

Anno verò 1718. nocte diem quartam Maii antecedente Comes Nicolaus Pallas Strozza Sapientum Judex, ac primus Universitatis nostræ Reformator repentinâ morte sublatus est, illiusque cadaver, post dies aliquos ad Templum Patrum Societatis Jesu, universo Clero Seculari, ac Regulari, Magno Civitatis Consilio, Doctorum Collegiis, cæterisque Urbis ordinibus comitantibus noctù translatum est, regio quidèm funere, ibidèmque die sequenti pòst solemnes exequias, eruditamque Orationem, quàm de ejus laudibus habuit celebris Studii nostri Lector Joseph Lanzoni tumulatum. Succedente anno cùm Comes Franciscus Sacrati, sanguinis splendore, atquè eruditione insignis adolescens suas, quas Clementi XI. Pontifici Maximo dicaverat utriusque Juris Theses

1718 (margin, beside line 2)
1719 (margin, beside line 12)

ses esset publicè defensurus; ab Eminentissimo Legato, qui Pontificio nomine actui interesse debebat, Templum Clericorum Regularium Theatinorum, pro disputatione habendâ delectum est; quoniàm verò Comes prædictus ad publicas Universitatis nostræ Lecturas promoveri optabat, quæ nonnisi his, qui in Almo Gymnasio publicum ediderint experimentum, concedi consueverunt, Congregationi petiit, ac facilè (*a*) obtinuit; quatenùs sibi publicarum Scholarum loco, in Templo prædicto disputationem habere liceret, sub assistentia tamèn publici Universitatis Lecto-
1721 ris, ipsiusque Moderatoribus interessentibus. Anno verò 1721. die 23. Aprilis, Eminentissimi, ac Reverendissimi Ruffo Præsulis nostri magnificentissimi studio, operâque Clericorum Ecclesiæ Ferrariensis Seminarium à Divæ Justinæ loco, quò usquè de anno 1584. die 22. Julii, Pauli Leoni Patavini Ferrariæ Episcopi (*b*) institutoris curâ extiterat, ut ex Instrumento Joannis Baptistæ Natali Notarii apparet, translatum est ad nobiles Ædes, in Viâ Burgi Novi à quondàm Leonello Estensi Ferrariæ Domino ædificatas, ac Fulco Villafori olìm dono traditas, Archiepiscopali Palatio adiacentes: Has prædictum Seminarium à Comite Antonio Francisco Avoli Trotti pretio Scutorum trium millium acquisivit deindè die 23. Martii 1722., rogitu Caroli Querci Notarii Ferrariensis, ac Episcopatus Cancellarii: Mirum autèm in modum auxit, illustravitque Eminentissimus Ruffo prædictus, nàm Clericorum viginti numerum usquè ad septuaginta ampliavit, hosque intèr Alumnos duodecim de Bonis ejusdem propriis in perpetuum manuteneri voluit, Apothecarum quarumdam, quæ sub Archiepiscopali Palatio sunt, ac Locorum Montium redditibus in fundum assignatis: Hìc optima tàm Convictorum, quàm Alumnorum erudiuntur ingenia, sub Rectoratu Rev. Dominici Casavieri S. Theologiæ Doctoris, scientiâ, moribusque probatissimi; quinimmò usquè ab anno 1730. inibì vigent Gramaticæ, Rhetoricæ, Philosophiæ, Sacræque Moralis, Dogmaticæ, ac Scholasticæ Theologiæ Scholæ à Principe eodem Eminentissimo institutæ, optimisque Præceptoribus demandatæ, quos intèr floruerunt, ac respectivè florent Fr. Basilius Coscioni Calaber Ordinis Minimorum, S. Theologiæ Magister, Dominicus Sturani Sacræ Theologiæ Doctor, ac Orator egregius, Lucas Ferrari Ferrariensis, Philosophiæ Lector, Rev. Augustinus Maria Sonsis Cremo-

(a) *Congr.* 19 *Luglio* 1719. *fol.* 184. (b) *Guarini*, *Chiese*, *libr.* 1.

monensis, Rhetoricæ, Poeticæque Præceptor eruditissimus, ac Scientiarum sublimiorum peritissimus, aliique plures, itàut Seminarium hujusmodi nihil cæteris Italiæ cultioribus invidendum habere censeamus. Placuit quoquè Studii nostri Congregationi Sacræ Scripturæ Lecturam, quæ ab anno 1615., usquè ad præsentem siluerat (*a*) excitare. Sed & alia Cathedra, Moralis scilicèt Theologiæ primùm in Studio erecta, honoris tantummodò gratiâ, nullâque eidem mercede constitutâ, ut ex Congregationis (*b*) decreto apparet; quòd paritèr circà prædictam Scripturæ Sacræ Cathedram sancitum est. Felicissimus deindè Urbi nostræ annus 1725., eo etenìm decurrente Ecclesia Ferrariensis, coràm Romano Concilio, per id tempus à Benedicto XIII. congregato Sanctæ Apostolicæ Sedi immediatè subiecta declarata est, adversùs Ravennatensem Archiepiscopum, qui antiquis contentionibus instauratis, eam suæ Metropolis Suffraganeam pronunciari satagebat. Hanc Ecclesiæ suæ, ac Ferrariensi populo victoriam, Urbe nostrâ adhærente comparavit Eminentissimus Thomas Ruffo gloriosissimum Purpuratorum Patrum, Sacrorumque Antistitum decus; armorum verò loco usus est Diplomatibus Paschalis II. edit. anno 1106., Innocenti II. 1133. publicat. in Concilio Lateranensi anno 1139., Cælestini II. 1143., Lucii II. 1144., & Nicolai V. 1147., aliorumque Ferrariensem Ecclesiam Romanæ Sedi tantummodò subditam fore decernentibus. Sed lubet hìc nuperrimam hanc Romani Concilii Sententiam registrare.

1723

1725

Die 21. Maii 1725. Feriâ secundâ infrà Octavam Pentecostes, in Ædibus Emi D Cardinalis Barberini habita fuit S. Congregatio deputata à Sanctissimo D. N. Benedicto PP. XIII. in Causâ Ravennatens. Juris Metropolitici verten. intèr Illmum, & Revmum D. Archiepiscopum Ravennatens., & Emum, & Revmum D. Cardinalem Episcopum Ferrariæ, adhærente Civitate supèr Ecclesiâ Ferrariens.; vigore Commissionis à Sanctissimo D. N. signat. hujus tenoris, videlicèt.

Ravennatens., & Ferrariens.

Ortâ Controversiâ intèr Archiepiscopum Ravennatens., & Episcopum Ferrariens. supèr suffraganeitate istius Ecclesiæ præfato Archiepiscopo, eâque

Z

(a) *Congreg. 25. Novembre 1722. fol. 19.* (b) *Congreg. 21. Giugno 1723. fol. 21.*

eâque forsàn in juditium deductâ, & adhùc indecisâ pendente, Nos qui pro moderandis moribus, corrigendis excessibus, controversiis componendis, aliisque à Sacris Canonibus permissis juxtà præscriptum S. Conc. Trident. Sess. 24. de reformat. cap. 2. Concilium Romanum indiximus, etiàm suprà relatam controversiam. An Ecclesia Ferrarienf. sit immediatè subjecta Sedi Apostolicæ, vèl potiùs suffraganea Metropolitanæ Ecclesiæ Ravennatenf. *componere, definire, & terminare cupientes, Motu proprio, & non ad ullius Partis instantiam ex certâ scientiâ, & de nostræ Potestatis plenitudine à quocumque Judice, Tribunali, Congregatione, etiàm S. R. E. Cardinalium quacumque speciali notâ dignâ, illam avvocantes, committimus eidem Sanctmo præsenti Concilio cùm facultate prò promptiori causæ expeditione eligendi, & deputandi nonnullos S.R.E. Cardinales, Archiepiscopos, Episcopos, aliosque Patres ejusdem Concilii in S. Theologiâ Magistros, & respectivè in Decretis Doctores, qui auditis Partibus per eorum Procuratores, seù Defensores, prout Juris esse censuerint, durante tempore supradicti Nostri Concilii definiant, decernant, & componant, cùm facultate procedendi, cognoscendi, & definiendi, tàm diebus feriatis, quàm non feriatis, præterquàm in honorem Dei, simplicitèr, sinè strepitu, & figurâ juditii, & solâ facti veritate inspectâ, nec non per contradictas, quatenùs Partes monitæ intrà præfixum tempus non compareant, vèl eorum Jura non deducant, absquè tamèn Regestro, & Propinâ, & per acta Concilii, ejusque Protbonotarium, omni, & quocumque recursu, & appellatione remotis, ac imposito perpetuo silentio, non obstantibus Nostrâ, & Cancellariæ Apostolicæ regulâ De Jure quæsito non tollendo, aliisque Apostolicis Constitutionibus, Statutis, Ordinationibus, Privilegiis, Consuetudinibus, cæterisque contrariis quibuscumque.*

BENEDICTUS PP. XIII.

Cui quidèm Congregationi deputatæ, absente dicto Emo Barberino, proptèr corporalem indispositionem interfuerunt.

Emus D. Card. Ptolomeus.
Emus D. Card. de Polignac.
R. D. Archiepiscopus.
R. D. Archiepiscopus Nisibenus.
R. D. Episc. Neritonenf.
R. D. Episc. Anagninus.
R. D. Episcopus Spoletanus.
R. D. Episcopus Civitatis Plebis.
R. D. Episcopus Volateranus.
R. D. Episcopus Melphitenf.

R. D.

R. D. Episcopus Civitatis Castellanæ.
R. D. Episcopus Triventinus.
R. D. Episcopus Melitensis.
R. D. Episcopus Eleusinus,
R. D. Episcopus Reatinus.
R. D. Episcopus Nucerinus;

Per quos datâ Causidicis Defensoribus Partium ibi præsentibus permissione introeundi, si voluissent ad informandum etiàm collegialitèr vivâ voce ipsos Congregatos, postquàm Jura suorum Principalium jàm singulis Partibus exhibuerant in scriptis, ad trutinam vocato Articulo, eoque maturè discusso, ac diligentissimè examinato, tandèm prodiit hoc Decretum.

Constare de immediatâ subiectione Ecclesiæ Ferrariens. S. Sedi Apostolicæ, nequè illam esse Suffraganeam ulli Metropolitano.

Et factâ deindè Sanctissimo D. N. relatione resolutionis per dictam S. Congregationem particularem captæ, cùm coràm publico Concilio Romano in Sessione habitâ die 22. ejusdem Mensis pro parte Revmi Archiepiscopi porrectus fuisset supplex libellus, in quo supplicabat pro novâ Audientiâ, & SSmus D. N. mandaverit Memoriale prædictum referri in proximâ Congregatione Præsynodali habendâ die 25. dicti Mensis, in quâ de Mandato SSmi expetitis votis EE. DD. Cardinalium, & RR. PP. proptèr uniformitatem nonaginta suffragiorum in sensu negativo, Sanctissimus D. N. denegari mandavit.

Viguerat in Ferrariensi Universitate, ut aliàs diximus, Græcarum Litterarum Studium; sed cùm ab Anno 1624. usquè in præsens earundem Cathedra, Doctoribus deficientibus fuisset intermissa, tandèm Congregationis jussu (*a*) restituta est; Lecturâ tamèn, quæ quondàm stipendium habuerat in honorificam commutatâ. Paulò post Studium nostrum, ac Civitas universa 1726
Civem amantissimum de se millies optimè meritum, præclarissimum Juris Consultum, ac Rotæ nostræ Auditorem Marcum Antonium Freguglia ammissum ingemuit: Hic cum Patriæ arduis in rebus operam strenuissimè impendisset, præsertìm in controversiâ Aquarum Reni Fluminis intèr Ferrarienses, ac Bononienses per sæcula agitatâ, Romæ, Bononiæ, ac alibì patria jura

 susti-

(a) *Congr. 25. Novembre 1725 pag. 39.*

ſuſtinendo, extremos etiàm venerandæ ſenectutis dies Civium ſuorum utilitati conſecravit; nàmque à Decemvirali Magiſtratu Faventiam miſſus, ut ibidèm in Congreſſibus coràm Emõ Julio Piazza, recolendæ memoriæ Epiſcopo Faventino, in Reni prædicti causâ Apoſtolico delegato Reipublicæ noſtræ jura, adversùs Bononienſes, Ravennatenſes, ac alios tutaretur, dùm in eadem Civitate, unà cùm Equite prudentiſſimo Co: Euſtacchio Criſpi, ac Romualdo Valeriani Mathematico celeberrimo injuncto ſibi muneri ſatisfaceret, violento correptus morbo die 4. Januarii 1726. animam Deo reddidit. Tanto viro in unâ Scholarum Superiorum Univerſitatis noſtræ poſitum Elogium eſt; ſed de eo ſatìs. Actum eſt prætereà (*a*) de Judicio inſtruendo adversùs bona quondàm Marchionis Camilli Valengho, prò Capitali Cenſus Scutorum quatuor millium veteris Ferrarienſis monetæ ab eodem per Studium noſtrum acquiſiti die 30. Auguſti 1629., ac pro fructibus supèr eo decurſis in ingenti ſumma Scutorum 17512:72:8. proptereà Advocatus, Cauſidicuſque à Congregatione ſpecialitèr electi, ut bona Emphyteotica, ac alia, quæ à prædicto Marchione Valengho poſſidebantur Studii favore vindicarent. Viſum
1727 deindè eſt ad ampliorem Studii noſtri dignitatem pertinere, ut honorifica in eo ordinaria Cathedra erigeretur Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ, Controverſiarumque circà eamdem occurrentium; ſicque pleniſſimis Congregationis (*b*) ſuffragiis eam in Artiſtarum Rotu-
1728 lo deſcribi ſancitum eſt. Deindè Cathedralis Eccleſia, quæ anno 1135. à Gulielmo Adelardi Bulgari filio Anchonæ Marchione, potentiſſimoque Ferrarienſis Populi Principe ad Gothicæ Architecturæ normam, ut Icon oſtendit, conſtructa fuerat, in nuperrimam formam, Archetypo inſigni Viro, ac Cive noſtro Franciſco Mazzarelli intrinſecùs reformata in tertiâ vix parte ab Eminentiſſimo Thaddeo à Verme, in reliquis ſucceſſivè ab Emõ Præneſtis, ac Ferrariæ Antiſtite, à Latere Legato, ac Parente clementiſſimo Thomâ Ruffo, ab eodem, hoc anno 1728. ſolemnitèr eſt conſecrata; per nos autèm liceat antiquam interiorem Templi ſtructuram (exteriori enìm nihìl ferè detractum eſt) litteris commendare. Templum in quinque diſtinctum naves columnis quadraginta lateritiis innitebatur, itaùt pulcherrimam columnarum ſylvam ingredientium oculis objiceret; hæ autèm marmoreis erant baſibus Epyſtiliiſque decoratæ, epyſtilia verò affabræ ſculpta in angulis homi-

(a) *Congr.* 4. *Aprile* 1726. *fol.*42. (b) *Congr.* 6.*Novembre* 1727. *fol* 49.

(a) *Congr. 4. Aprile 1726. fol. 42.* (b) *Congr. 6. Novembre 1727. fol 49.*

hominum, brutorum, avium, reptiliumque imagines exhibebant; laterales magnæ Navis muri, antheridibus ad tectum uſquè ſupereminentes xiſtis, qui columellis marmoreis diſtinguebantur erant perforati; altiùs verò, triplex feneſtrarum ordo (ſexaginta erant) conſpiciebatur, quorum ſuperior xiſtis mediantibus lumen navibus minoribus communicabat; Sublimia Templi laquearia ex ligneis tabulis ceruleo pictis, ac teſſelato opere elaboratis; in teſſelo autèm quolibet bracteata micabat ſtella, adeò ut jucundiſſimam ſerenæ noctis imaginem cernere crediſſes. Lytoſtrotum albi, rubei, ac cyanei coloris lapides marmorei miro quoddam compacti ordine efformabant; Marmoreum quoquè pulpitum intèr utramque columnatum antheridis quintæ à dexterâ in Templum ingredientis parte protenſum, anaglyptiſque exornatum aſſurgebat; at (quòd periiſſe illachrymandum) in ingenti arcu Aræ majori impendente, laquearque Navis Magnæ à Chori fornice diſcriminante Dominicæ Incarnationis Myſterium, perantiquo muſivo opere expreſſum cernebatur, ibique è Prophetarum cujuſdam manu (eos namque Artifex unà cum Angelis myſterio famulantes effinxerat) libellus dependebat, in quo caracteribus complicatis, quemadmodùm ſequens demonſtrat forma, vetuſtiſſima hæc carmina, antiquiſſimum, pretioſiſſimumque Italicæ Poeſis monumentum legebantur.

sìc autèm ſonant.

Il mille cento trentacinque nato
Fo queſto Tempio à Zorzi conſecrato
Fo Nicolao Scolptore
E Glielmo fo L' Autore.

Hæc eadem ferè explicat latinum Tetraſticon, quòd in ſemicirculo exteriori Januæ majoris uſquè ad hodiernam diem marmori inſculptum legitur. Eſt autèm hujuſmodi.

Anno mileno centeno ter quoquè deno
Quinque ſuperlatis ſtruitur domus hæc pietatis
Artificem gnarum qui ſculpſerit hæc Nicolaum
Hùc concurrentes laudent per ſæcula gentes.

Nicolaus verò hìc memoratus Ferrarienſis fuit, de Terrâ Vici Aureoli, vulgò nuncupatâ Figarolo, ut teſtatur Georgius (*a*) Vaſari. Cæterùm Italica allata carmina Ferrarienſis fortaſsè Auctoris eſſe putat eruditiſſimus Vincentius (*b*) Gimma, ac antiquius præ cæteris ab eo recenſitis Poeſis noſtræ monumentis eſſe oſtendit, utpotè anno 1135. confecta, iiſque utitur adversùs Provinciales, vetuſtiorem noſtrâ eorum Poeſim eſſe contendentes. Sèd ut ea, quæ de interiori antiquæ Cathedralis formâ dicere aggreſſi fuimus abſolvamus, hoc addendum, quòd cùm lytoſtrotum demoliretur, ſub eodem in majori nave circà Templi medium Guilielmi Marcheſellæ Adelardi conditoris ſepulchrum apparuit, Hiſtoricis noſtris, ipſique Marco Antonio (*c*) Guarini viro alioquìn accuratiſſimo ignotum; ubì enìm de Cathedrali Eccleſiâ ſermonem habet, non certò Guilielmum ibì tumulatum ſcribit, utpotè cui ſepulchrum lytoſtroto obductum minimè innotuit, ſed tantùm id ex Majorum traditione ferri exprimit: Lapis verò ſepulchralis, carminibus hiſce Leoninis, Gothico caractere exaratis inſculptus erat.

Strenuus hìc miles mores, artuſque Seniles
Depoſuit tardus noſter Princēs Adelardus.

Guil-

(a) *Vite dei Pittori, Scultori, &c.* (b) *Idea dell' Italia Letterat. Tom. 1. cap. 22. art. 1. num. 14. e 15.* (c) *Guarini, Chieſe di Ferrara, libr. 1.*

Guillielmus Sævo quē genuit Bulgarus ævo,
Quem pietas charū, & bōa munificentia clarū
Fecit, qui plenos sempr̄ mandavit egenos,
Qui Populo exemplum struxit hoc de marmore templū
Celestinus planxit tristisque Hugutio mansit.
Marchesilla orat virg.; Atto in funere plorat.
Annis millenis centum sex, & nonagenis
Per meritum Xp̄i requiem deposcimus isti.

Quæ inscriptio eodem in loco, ubi Sepulcrum repertum est, in novo lapide, (antiquus enim Fabrorum murariorum culpâ fractus) sèd Romanis characteribus restituta. Aliud nos legisse Epitaphium meminimus apùd Jacobum (a) Salomoni, Ateste positum supèr tumulo nobilissimi Nicolai de Carrariâ anno 1340 cujus carmen primum hujusmodi est

Strenuus hic miles mores indutus heriles
Armis &c.

quòd totum ferè ab Epitaphio Guilielmi nostri ad illud Carrariæ translatum est: Cæterum irrefragabile lapidis Guilielmi documentum nonnulla apùd Ferrarienses Historicos corrigenda esse demonstrat, cùm enim Epitaphium ostendat Guilielmum Bulgari filium fuisse, Cathedralem struxisse, ac Marchesellam Neptem, unà cum Azzone Estense in funere plorantem inducat, dicendum est Gasparem (b) Sardi, qui Cathedralis fundationem, aliaque, de quibus in inscriptione Guilielmo nostro asserit, eidem perperàm Guilielmum alterum patrem inducere: Senioris Guilielmi filium credidit Marcus Antonius (c) Guarini Guilielmum Ecclesiæ S. Mariæ in Belieme vulgò nuncupatæ fundatorem, quem in eâdem tumulatum scribit, ac diversum à Cathedralis fundatore; inquit enim Majorum traditione ferri, in Cathedrali (d) prædictâ humi fuisse mandatum; sed cùm repertà inscriptio Guilielmo Bulgari filio Cathedralis erectionem manifestè tribuat; cùmque is, Epitaphii testimonio, senio confectus extremum obierit diem anno 1196., quo paritèr anno vitâ functum Guilielmum asserti Guilielmi filium Sardi, ac Guarini perhibent, haud ineptè argui posse arbitramur, Guilielmum nostrum

(a) *Salomoni, Agri Patavini Inscriptiones, pag. 71.*
(b) *Sardi, Histor di Ferrar. libr. 2.* (c) *Guarini Chiese, lib. 6.*
(d) *Detto Guarini, lib. 1.*

trum in duos fuisse divisum, nisi dicere velimus filium nonagenarium uno, eodemque anno quo pater decessisse: At hæc obitèr, diligentiori enim, longiorique disertatione indigerent. Quò verò ad Gothicam Templi exteriorem formam, hæc intacta permansit, exceptis tantummodò Portæ, quæ meridiem spectabat ornamentis, Eminentissimi de Verme tempore confractis; divinari autèm nescimus, cur loco mota, dirutaque sint, cum interiori Ecclesiæ reformationi nihil obesse possent, exteriori pulchritudini valdè conferrent: Porta, Mensium vulgò vocabatur, quoniàm Rusticorum opera Mensium unicuique congruentia in ejusdem arcu marmoreo amplissimo, anaglypticis figuris expressa cernebantur; in ejusdem verò Semicirculo Redemptoris effigies Aspidem, ac Basiliscum conculcantis, ac dexteram in benedicentis modum protendentis prominebat, his additis carminibus.

Nèc Deus est, nèc Homo præsens quam cernis imago
Sed Deus est, & Homo præsens quam signat imago.

Variæ etiàm circà portam eandem Veteris Testamenti Historiæ à Mundi exordio usquè ad Abrahæ sacrificium sculptæ, & sequentibus versibus, ac S. Scripturæ Sententiis animatæ.

Omne genus rerum processit sorte dierum
Adam de Limo formatur tempore primo
Viva primæva de costâ fingitur Eva
Livor Serpentis mutavit jura parentis
Ostia fert ... placet is, qui detulit agnum
Justus Abel moritur, & fratris fuste feritur.
Ubi est Abel frater tuus. Numquid ego Custos ejus sum.

Arcam inibi quoquè Diluvii fluctibus innatantem Sculptor effinxerat; in eâ verò plures fenestrarum ordines, è quibus specierum diversarum animalia diuturni tanquàm carceris tædio affecta, capita exerebant; aliaque id genus multa, quæ missa facimus, ut ad Historiam nostram revertamur. Luctuosam Ferrariensis Universitas jacturam passa ob mortem celeberrimi
1729 Jurisconsulti, & amantissimi Præceptoris mei Cæsaris Parisi Favalli, die 16. Februarii 1729. inopinatò secutam, dumque optimâ frui valetudine videretur: Ejusdem obitu Civitas universa est animo consternata, tot enim, tantisque virtutibus coruscabat, adeò pol-

pollebat legali ſcientiâ, omnimodâque eruditione, eâ morum co-
mitate excellebat, ut ſibi cunctorum animos arctiſſimis benevo-
lentiæ vinculis deviciſſet: Clementis XI. Pontificis Optimi Ma-
ximi, multis prò Apoſtolicâ Sede exantlatis laboribus gratiam
promeruit, à quo locum intèr S. Romanæ Rotæ Auditores ſi-
bi ultrò oblatum ne Patriam, amicoſque chariſſimos deſereret in-
trepidè recuſavit: Ad maximum gloriæ ejuſdem cumulum acce-
dit, quòd Nobiliſſimi Litterarii Cœtus, cui Sylvæ nomen indi-
dit, inſtitutor, quandiùque intèr vivos egit moderator, ac re-
ceptator fuerit; Sylva illa, quæ poſtmodùm in Ædibus Excellen-
tiſſimorum Dominorum Bentivoglio de Aragoniâ Hiſpaniarum
Magnatum, ſub auſpiciis, immortalis recordationis, Eminentiſſi-
mi Principis Cornelii Bentivoglio S. R. Eccleſiæ Cardinalis am-
pliſſimi, ac pro invictiſſimo Hiſpaniarum Rege Romæ Oratoris
conſtitit, viguitque. Sequenti anno, cùm expleto jàm Rhetoris
triennio tempus novæ conductionis ineundæ adveniſſet, ad Ma- 1730
jorem Scholarium Univerſitatis commodum (a) hujus facultatis
Cathedra ex temporali perpetua declarata eſt, nec non bifariam
diviſa, duobuſque Lectoribus collata, quorum unus in ſerò ma-
terias in Conſtitutionibus ad Rhetoricæ Theoricam præſcriptas,
alter verò, in mane Rhetoricæ, ac Poeticæ praxim, Græcorum
Auctorum exemplis fulcitam legere teneretur; Lecturæ itèm ſti-
pendium intèr Lectorum utrumque æqualitèr diviſum eſt. His
conſtitutis, ut ſibi debitum Doctorum quilibet locum in publicis 1731
functionibus, quæ in Lyceo peragi ſolent obtineret, nève impoſ-
terùm queſtiones præeminentiæ causâ orirentur, ſtatuit (b) Con-
gregatio, quòd in quacumque Theſium defenſione, vel quovìs
actu alio ibidèm publicè habendo Lectores Ordinarii Extraordina-
riis præferantur, quamvìs actio, cui intereſſent, diverſam ab eâ,
quam ipſi profiterentur facultatem reſpiceret. Eodem anno nova
in Artiſtarum Rotulo Lectura, Linguæ Hebraicæ ſcilicèt an-
nuente Congregatione (c) deſcripta eſt, cum ſe Civis noſter ex
Ordine Eremitarum Excalceatorum S. Auguſtini gratìs publicè
lecturum obtuliſſet. Paulò poſt Decretum (d) exiit, de veteri
Anathomiæ Theatro, quod anguſtum, ineleganſque eſſet, deſ-
truendo, novoque ampliorem, ac elegantiorem in formam ædifi-
can-

(a) *Congreg. 31. Ottobre 1730 fol 71., e 17 Marzo 1731 fol 75*
(b) *Congr. 25. Maggio 1731. fol 76* (c) *Congr. 11. Giugno 1731. fol. 79.*
(d) *Congr. 25. Novembre 1731. fol. 82.*

cando, cùm præsentes Studii vires sumptui in id operis erogando satìs esse viderentur: Locus itaqùe Theatro in eo Ædis Paradisi latere, quod viam *Inferno* nuncupatam respicit delectus, manusque illicò operi admotæ; eo autèm vix inchoato, lateralis muri in viâ prædictâ, tectique vitium apparuit, ità ut illum, veteri dirruto iterùm à fundamentis excitare, hoc ex integro construere oportuerit: Loco tandèm parato, in inferiori ejusdem parte pulchrum, ac Nobile Theatrum, juxtà præscriptam à Francisco Mazzarelli celebri Archetypo normam, prò Anathomistis constructum est; Superior verò ad Bibliothecæ usum, si quandò adornare contigerit, est reservata.

Eodem labente annò Caupona *Della Fraschetta* ex Studii juribus Francisco Lini ad usum concessa, sub annuo Scutorum decem, & octo Canone, ut constat ex Instrumento (*a*) recepto per Ignatium Borsetti die 18. Junii anni prædicti 1731., actumque paritèr de locandis bonis in Villâ *Sabioncello* positis, quæ hoc sæculo Studium evicerat, ob jura Census Gualenghi aliàs memorati; sed cùm unici oblatoris apolicea tenuem valdè summam, meritoque imparem obtulisset, eam Congregatio (*b*) repudiavit.

1732 Statutum deindè, ut prò majore Studii dignitate, Doctorumque, ac Scholarium Medicæ facultatis profectu Anatomiæ Lectura, pòst mortem Francisci Giustini Lectoris tùnc viventis per turnum à Lectorum Philosophiæ, & Medicinæ quolibet (*c*) ad annum exerceri deberet; quòd posteà anno 1735. ob secutam Lectoris prædicti mortem (*d*) executioni mandatum, edictumque, ut turnus à Cl. V. Egidio à Fabrâ Philosophiæ Lectore Primario electivo inciperet. Nobis verò ab Almâ Studii nostri

1734 Congregatione (*e*) die 9. Decembris habitâ, cui interfuerunt Illustrissimus D. Marchio Lancellotus Villa Sapientum Judex, Domini Egidius à Fabrâ Philosophiæ, ac Medicinæ Doctor, Thomas Fabri Juris utriusque Doctor, Petrus Manzieri Juris utriusque Doctor, Constantius Surchi, Albertus Filippi, Joseph Zannotti, & Laurentius Bersanini Magistratus Sapientes, ac Donus Guido Bentivoglio Reformator, Scuta centum quinquaginta ex Studii ære assignata sunt, in editionis Historiæ hujusmodi ali-

1735 quale subsidium, quòd omnibus testatum volumus, ut noster in Be-

(a) *In Cattastro AAA. pag.* 153.
(b) *Congr.* 11. *Giugno* 1735. *fol.* 78.
(c) *Congr.* 10. *Novembre* 1732. *fol.* 85.
(d) *Congr.* 5. *Marzo* 1735. *fol.* 102.
(e) *Congr.* 9 *Decembre* 1734 *fol.* 98.

Benefactores tantos perpetuò animus innotescat. Post hæc Congregationis Decretum (*a*) prodiit, quo sancitum experimenta quædam idoneitatis ab iis præstari, qui Rotulorum Cathedras consequi vellent, ut ipsæ à Lectoribus scientiâ præclaris exercerentur. At nobis extremam priori huic Historiæ nostræ Parti manum impositurus opportunè accidit, ut eam magno Eminentissimi, & Reverendissimi Dom. Cardinalis THOMÆ RUFFO Ferrariensis Antistitis, nostrique Mecænatis clementissimi nomine decoremus: Hic postquàm Ferrariâ suâ, cunctis mærentibus, ac ingemiscentibus, ut Romam peteret, recessisset, in eo totus fuit, ut Ecclesiam hanc, Gregem, Urbemque dilectissimos novis ornamentis, ac Privilegiis illustraret: Maximum profectò ipsis hoc eodem anno decus comparavit; tanti etenìm Principis Meritis, Zelo, Virtutibus, Operibusque apùd Sanctissimum Patrem, ac Dominum Nostrum CLEMENTEM XII. vèl tacitè perorantibus, insignis Ferrariensis Ecclesiâ ab Episcopali ad Archiepiscopalem Dignitatem Apostolicâ auctoritate elata est. Prò hac Eminentissimi Principis Dignitate non ipsi tantùm talia, ac majora promerito, sed etiàm Doctorum Universitatis nostræ Collegiis, quorum ille Magnus Cancellarius, totæque Ferrariensi Civitati magnoperè gratulamur, summas Patri Sanctissimo gratias humillimè rependentes, quòd de Urbe, Subditisque suis fidelissimis optimè senserit, eosque Apostolicis etiàm, quæ suprà retulimus, præconiis exornarit.

*Sequuntur Statuta Universitatis Scholarium Medicorum, & Artistarum, proùt jacent in antiquo Codice, libr. II. pag. 114. memorato; ubi autem * inveneris, intelligas locum mutilum esse, vèl depravatum.*

STA-

(a) *Congr.* 21. *Giugno* 1735. *fol.* 103.

STATUTA
UNIVERSITATIS SCHOLARIUM ARTISTARUM
ALMI FERRARIENSIS GYMNASII

Prohæmium Statutorum Univerſitatis Scientiæ Medicinæ, & Artium Civitatis Ferrariæ.

Quòd Univerſitas habeat pro Capite, & Duce unum Rectorem.
Statutum I.

QUoniàm ſinè Duce, & Capite nulla Univerſitas, nullumque Corpus, ſivè Collegium rectè regitur, ducitur, ſivè gubernatur; Idcircò prò regulatione, conſervatione, augumentationeque Univerſitatis prædictæ, & Scholarium ipſius, in primis Statuerunt, quòd Univerſitas prædicta Scholarium Forenſium Medicorum, & Artiſtarum Studii Civitatis Ferrariæ ſempèr habeat, & habere debeat prò ſuo Capite, Duce, & Rectore unum probum Virum ſcientiâ, moribus, & virtutibus ornatum de Univerſitate prædicta: Qui Rector ipſius Univerſitatis, & Scholarium ejuſdem communitèr, & publicè nominetur, & ſit, cujus offitium inchoetur, finiatur, & duret, proùt in Statutis inferioribus continetur: Et habeat juriſdictionem in Scholares Univerſitatis prædictæ, & quoſcumque alios, qui legibus, & Statutis dictæ Univerſitatis directè, vèl per obliquum ligari poſſunt, proùt in dictis Statutis continetur. Itèm Conſiliarios habeat etiàm dicta Univerſitas, unum Sapientem, qui dictorum Statutorum virtute ſit, & eſſe intelligatur, Sapiens, & Protector dictæ Univerſitatis, & Scholarium, & unum Notarium, qui ſit Notarius, & de ſocietate Notariorum Civitatis Ferrariæ intelligentem, & doctum, qui ſcribat, & conficiat Scripturas Univerſitatis prædictæ, & acta Cauſarum agendarum, & agitandarum coràm ipſo Rectore, ſententias, & præcepta per ipſum ferenda, & fienda, & alia quæcumque, quæ per ipſum, ſeù coràm ipſo fieri, ſeù agitari continget ſcripturâ digna. Itèm unum Bidellum generalem, per quem ſerviatur ipſi Rectori, & dictæ Univer-

ver-

versitati, & Scholaribus. Itèm unum Depositarium generalem; per quem recipiantur, custodiantur, serventur, & expendantur, si opus fuerit, omnes, & singuli introitus Universitatis prædictæ: Reddaturque suæ gestionis, & administrationis ratio tempore debito, & alia quæcumque fiant, quæ, & proùt eidem, & ejus offitio per Statuta iniungentur: Et prò labore, & proptèr multas occupationes ratione dicti offitii habeat Ducatum unum, & teneatur fidejubere infrà octo dies prò Ducatis centum auri, alitèr nisì infrà dictum terminum fidejusserit, ipso facto electio sit nulla. Quorum omnium, & singulorum officium, jurisdictio, & potestas sìc inchoetur, & fiat, secundùm, & proùt per ipsa Statuta ordinabitur, & sint, & esse intelligantur Officiales prædicti, & dictæ Universitatis, de quibus in ipsis Statutis continebitur. Et quia decens est Scholares Universitatis prædictæ sentire paritèr de commodo, & incommodo Universitatis, ac honore, quòd commodè fieri non posse videtur, nisì ad ordinem reducantur, secundùm quem offitia, benefitia, & honores successivè, & æqualiter conferantur; Statuerunt quòd Scholares Universitatis prædictæ dividantur, & sint, & esse intelligantur divisi in quatuor Nationes, scilicèt Lombardorum, Romanorum, Thuscorum, & Ultramontanorum, quæ omnes Nationes simùl unitæ, & conjunctæ Universitatem faciant antedictam, de quibus ordine, modo, & tempore, & formâ compræhensis in Statutis eligantur Rector præfatus, & Consiliarii, de quibus in dictis Statutis continebitur.

Quòd electio Rectoris fiat per Nationes. Statutum II.

Itèm prò coæquatione Nationum prædictarum; & ut in electione jàm dicti Rectoris ordine debito procedatur, & ut ad dictum Officium quilibet idoneus, ordine tamèn, & modo debito pervenire possit, & tollatur materia jurgiorum, scandali, & dissensionis, statuerunt, quòd per dictas Nationes quilibet Rector de cætero eligendus, ordine tamèn infrascripto eligatur, & fiat, scilicèt, quòd primus Rector, quem eligi contigerit in futurum, secundùm formam præsentis Statuti, sit, & esse debeat Lombardus de Natione Lombardorum, secundus verò sit, & esse debeat de Natione Romanorum, tertius de Natione Tuscorum, quartus de Natione Ultramontanorum, quibus finitis, reinchoetur, de novoque procedatur, & fiat ordine suprascripto, sìc successi-

cessivè in perpetuum: Et si contingat aliquam Nationum prædictarum eo tempore, quò ipsius novi Rectoris electio fieri debeat, allegare insufficientiam, vel aliam quamcumque causam, proptèr quam se excusaret, vèl excusare vellet ab electione Rectoris fiendâ, tùnc antequàm ad aliam sequentem Nationem devolvatur electio, per Rectorem, qui prò tempore fuerit aggregentur aliæ duæ Nationes, exclusâ dictâ Natione se excusare volente, & aliâ subsequendâ; Et prædicta per ipsum Rectorem intèr dictas duas Nationes proponantur, & intèr eas fiat partitum cùm fabis, scilicèt albis, & nigris de causâ allegatâ, scilicèt utrùm sit sufficiens, & admittenda, vèl nòn, & si majori parti videbitur causam allegatam sufficientem, & rationabilem esse, procedatur ad electionem faciendam de sequenti Natione, aliàs procedatur ad electionem fiendam de Natione prædictâ, se excusare volente; Et quilibet electus teneatur, & debeat electionem de eo factam acceptare sub pœnâ in Statutis comprehensâ; Et si talis electus, ut suprà, non acceptaverit cùm effectu; ad electionem fiendam de sequenti Natione procedatur. Et sìc successivè fiat, ut suprà.

De modo, & formâ electionis novi Rectoris. Statutum III.

Quià omnis Subditorum salus ab ipso Rectore, & Duce dependet, & secundùm Caput universa membra quodammodò regulantur, recipiuntque augumentum, & diminutionem, ex quibus quilibet regendus toto posse debet esse solicitus talem in Rectorem, & Ducem eligere, qui moribus, & scientiâ, & virtutibus alios antecedat, ex cujus gubernatione, & regimine omnia rectè procedant: Idcircò hujus desiderii fervore soliciti providâ deliberatione statuerunt, quòd in electione cujuslibet Rectoris Universitatis prædictæ imposterùm eligendi, hac formâ, & ordine procedatur, videlicèt; Quòd singulis annis, die vigesimo quarto Mensis Martii, idest in Vigiliâ B. Mariæ Virginis, de mane novi Rectoris electio fieri debeat in generali Universitate, nisì prò tùnc contingeret dies Hebdomadæ Sanctæ adesse, quòd si contingeret, fiat electio per dies XII. antè, prò quâ electione fiendâ quilibet Rector, qui prò tempore fuerit, tempore, & horâ prædictis Universitatem in loco consueto congregare facere teneatur, sùb pœnâ 25. librarum Universitati applicandarum, & si in prædictis negligens fuerit, Universitatem prædictam, prò

dictâ

dictâ electione fiendâ, in sequenti primò die immediatè post dictos dies, de mane, in loco prædicto Sapiens, qui prò tempore fuerit, aggregare facere teneatur, sub pœnâ quinque librarum Ferrariæ, ipso facto ab eo auferendâ, & dictæ Vniversitati applicandâ, nisi in aliquo casuum ipse Sapiens ex legitimâ causâ excusationem haberet; nàm ex tùnc Consiliarii Vniversitatis, qui prò tempore fuerint, teneantur, sub pœnâ prædictâ, à quolibet ipsorum auferendâ, & prædictæ Vniversitati applicandâ, dictam Vniversitatem congregari facere in loco consueto, & convenienti, ad quam Vniversitatem ire, & se in eâ congregare teneantur, & stare omnes Scholares dictæ Vniversitatis potentes dare vocem in dictâ Vniversitate in eligendo Rectorem, sub pœnâ præstiti Sacramenti, & decem solidorum Ferrariæ, per Rectorem exigendâ, & Vniversitati * Rectori denuntianti applicandâ, nisì justam, & legitimam defensionem faceret, & haberet, quoniàm non fuisset, & stetisset, ut suprà; Et quòd Rector, qui tempore, quo novi Rectoris fienda erit electio fuerit, unà cùm Consiliariis, sùb virtute aliàs per eos præstiti Juramenti, antè tempus electionis fiendæ nominare debeant, omni ambitione, & Simoniâ cessante tres Scholares, & de Universitate Scholarium scientiæ Medicinæ, qui obtinuerint ex VIIII. propositis, & fuerint intèr Rectorem, Sapientem, & Consiliarios per dictum D. Rectorem congregatos per dies tres antè, & qui audiverint Medicinam hìc per duos annos, vèl uno anno ad minùs si reperiantur; si verò non, eligantur qui alibi Medicinam audiverint per idem tempus, de Natione, de quâ novi Rectoris esset fienda electio, quos, suâ sententiâ putaverint ætate, moribus, & scientiâ, ac virtutibus prè aliis magìs idoneos ad offitium, & prò offitio Rectoratus; Et quòd non possit eligi alter, nisì unus de illis tribus datis prò Provinciâ, de quâ debet eligi, dùm tamèn non sit aliquis Civis nativus Comitatus, vel Districtualis Ferrariæ, aùt aliquis publicatus, aùt examinatus in Medicinâ, aùt aliquis, qui fuerit Doctor, aùt aliquis exercens Chirurgiam, vèl qui exercuerit tribus annis citrà, aùt etiàm aliquis, qui non vivat suis expensis, aùt Patriæ suæ, aùt vixerit uno anno suis expensis in Studio Ferrariæ; Et nullus Repetitor Logicæ, vel Grammaticæ, qui repetat Scholaribus pretio, vèl expensis, nec sit aliquis, qui sit uxoratus, neqùe aliàs in uxore confirmatus; Et si fieri posset, sit, qui promotus sit ad primos Ordines Ecclesiasticos, scilicèt ad primam Tonsuram, &

qua-

quatuor Ordines Minores, & hoc quo * convenitur Judex competens Scholaribus Clericis fieri queat; Et nullus medicans, vèl Scriptor pretio, aùt qui fuerit medicans, Scriptor, Cirugiæ operans, repetitor, vèl qui etiàm vixerit expensis alienis infrà annos tres nominari, & in Rectorem eligi non possit, aùt aliquo modo confirmari. Et in electione novi Rectoris servetur modus, & ordo, ut infrà ponitur in Statuto, posito sub Rubricâ: De his, qui possunt dare vocem in Vniversitate. Et quilibet Consiliariorum vocatus primus ad Rectorem ire teneatur, & eidem Sacramentum corporalitèr sub hac formâ præstare, quòd remoto odio, amore, prece, vèl pretio, lucro, vèl damno, suo, vèl alieno eliget Rectores meliores, vel provectiores de Vniversitate Medicorum, & Scholares, qui non sint prohibiti per Statuta dare vocem ad dictam electionem fiendam ex Nationibus, vel aliis de Natione, de quâ fieri debet electio, eligent eum, quem idoniorem, & sufficientem putaverint ad offitium, & prò offitio Rectoratus. Quo Sacramento præstito, ponatur partitum per Rectorem, vèl ejus Substitutum, cùm fabis albis, & nigris, similitèr in qualibet electione, vel partito fiat cùm fabis albis, & nigris, vèl qualibet aliâ re apparente in pixide albâ, vel nigrâ: Statuentes insupèr, quòd nullus Doctor Medicinæ, vèl legens Logicam, vèl Philosophìam, vèl Astrologìam, vèl Rethoricam, vèl eorum Concurrentes, nisi esset Scholaris, qui se exercitaret in legendo aliquas Lectiones, vel legens de Lecturis ab Vniversitate concessis. Et si contingeret in legendo, in horâ, in quâ debet dicta scientia legi, nòn possit dictæ electioni, aùt alicui alii faciendæ in Vniversitate prædictâ intervenire, aùt voces, dare, aùt scrutinare, aùt alicui alii scrutinio, vel partito fiendo in dictâ Vniversitate, vel intèr Consiliarios interesse * pœnâ Rectorì XL. solidorum Ferrariæ prò qualibet vice; Nèc audeat ire ad Ecclesiam S. Dominici, vel venire sub pœnâ cuilibet, qui contrafecit decem librarum; Statuerunt etiàm, quòd aliquis non procuret per se, vel per alium directò, vel per obliquum se eligi, vel nòn eligi in Rectorem; Et quòd aliquis Scholaris de Vniversitate prædictá non possit, nèc debeat per se, vel per alium solicitare, vel procurare, quòd aliquis eligatur in Rectorem, vel alium Offitialem Vniversitatis, aùt voces aliquas de directo, vel per obliquum querere, seù procurare prò electione prædictâ, sub pœnâ XL. solidorum Ferrariæ, & non præstiti juramenti, sed in propriâ conscientiâ, & qualibet vice applicandâ, exi-

gen-

gendâ, & dividendâ, ut suprà, & sub dictâ pœnâ. Itèm quòd aliquis non audeat per se, vèl alium provocare, seù facere quòd preces, aùt rogamina aliqua porrigantur, aùt fiant prò acquirendo, vèl prò evitando per se, vèl per alium aliquo Offitio Universitatis, aùt prò evitandâ, vel impediendâ exactione alicujus, quam incurrisset, qui venisset, seù fecisset contrà aliqua Statuta Universitatis prædictæ, sub pœnâ V. libr. Ferrar. prò qualibet vice exigendâ, applicandâ, & dividendâ, ut suprà, & sub pœnis prædictis ipsi Rectori, qui in exactione prædictâ negligens fuerit. Itèm statuerunt, quòd quilibet electus in Rectorem, modo, & formâ prædictis teneatur ipse, vel qui ejus loco in Civitate Ferrariæ remansisset, & si electus esset, ipso existente extrà Civitatem, & Districtum Ferrariæ, acceptare si præsens fuerit in Universitate prædictâ tempore electionis, aliàs in primâ Congregatione Universitatis prædictæ, vèl quàm primùm fuerit requisitus per Rectorem Rectoratus Offitium prædictum acceptare, nisì tempus ad deliberandum petierit, quo casù habeat spatium trium dierum, vèl plurium, secundùm Universitatis dispositionem, in quibus diebus non se gerat prò novitèr electo. Et si ipsum Offitium antedictum infrà tempus prædictum, ubì tempus ad deliberandum petierit, vel incontinenti, vèl in primâ Congregatione, aùt cùm primò fuerit requisitus, ut suprà, non acceptaverit, pœnam XXV. libr. Ferrariæ incurrat, applicandam prò dimidiâ Universitati, & prò aliâ dimidiâ ei, qui post ipsum fuerit electus, & acceptaverit Offitium antedictum, nisì electus justam, & rationabilem causam allegaret, quàm Universitas admitteret, quo casù teneatur Rector allegata, eâ die, vèl sequenti, sùb pœnâ quinque libr. Ferrar. Universitati applicandâ congregari facere Nationem, de quâ electus esset, & ipso electo prædicto jurante, quòd justam causam, & rationabilem excusationis habet, ipso absente proponatur causa excusationis prædictæ in Natione prædictâ. Et sì intèr Scholares ejusdem, & per majorem partem Nationis prædicta causa allegata fuerit approbata prò legitimâ, & sufficienti, prò non electo habeatur; & sic pœnam aliquam non incurrat, quam pœnam infrà mensem solvere teneatur, & debeat Universitatis Depositario, & D. Rectori; Et infrà scilicèt decem dies à die electionis numerandos teneatur pignus idoneum de dictâ quantitate XXV. libr. Ferrar. ad dictum terminum solvendâ penès Depositarium dictæ Universitatis deponere, & dimittere; & si dictum pignus deponere cessaverit, ut suprà, ipso jure sit, & esse intelligatur privatus omni honore, &

commodo Universitatis, & nihilominùs ad exactionem prædictæ pœnæ contrà eum, & in ejus bonis, debitis remediis procedatur, à quâ privatione non possit, nèc debeat restitui, nisì dictâ pœnâ solutâ, & ultrà, prò suâ contumaciâ Solidos centum Ferrar. solvat; Et in casu prædicto quandò electus per se, vèl per alium non acceptaverit, ut dictum est, teneatur Rector, qui prò tempore fuerit, quàm celerrimè poterit fieri commodè, facere congregare Universitatem prædictam in loco consueto, & adhùc legi facere in dictâ Universitate reliquos duos, qui tempore scilicèt primæ electionis pauciores voces primo dicuntur habuisse, & facere, quòd intèr Consiliarios eligatur tertius ex eadem Natione, qui cùm prædictis duobus ponatur ad partitum in Universitate; Et qui plures voces habuerit, sit & habeatur prò electo: Dicto autèm secundo, & electo non acceptante per se, vèl per alium, ut suprà, ad electionem, & alia procedatur, ut suprà successivè donèc unus de dictâ Natione acceptaverit, vel tres de dictâ Natione pœnam prædictam incurrerint cùm effectu, quo casu de proximâ Natione illi * qui si non acceptaverint aliqui eorum plures proponantur modo, & formâ prædictis, dùm tamèn nullus prædictæ Nationis proponi possit. Statuerunt etiàm, quòd primo electo non acceptante, aliquo die pòst horam tertiæ per aliquos Doctores legi non possit, nisì infrà tempus datum ad deliberandum, si petitum fuisset, donèc electio, & acceptatio Offitii antedicti facta fuerit cùm effectu. Et quià contingit, absentes ad Offitium Rectoratus eligi, & prò eis acceptari, statuerunt quòd talis electus præcisè infra mensem à die acceptationis redire teneatur ad Civitatem sùb pœnâ viginti quinque libr. Ferrariæ, eidem de facto, in ipsius bonis auferendâ, & Universitati effectualitèr applicandâ, quam sì infrà decem dies, mensem prædictum incontinenti subsequentes solvere cessaverit, & se prò dicto Offitio exercendo Ferrariæ præsentare non voluerit, ipso jure, & facto privatus sit, & esse intelligatur perpetuò omni honore, & commodo Vniversitatis prædictæ, & nihilominùs ad prædictam pœnam consequendam contrà ipsum, & in ipsius bonis agi possit remediis opportunis, & eo casù ad electionem novi Rectoris, quantò citiùs commodè fieri poterit, procedi debeat modo, & formâ supradicto. Verùm quià medio tempore Vniversitas non benè staret sinè Rectore, statuerunt, quòd antiquus Rector Rectoratus Offitium teneatur exercere, & quòd ejus jurisdictio duret usquè in eventum novi Rectoris, seù acceptationem novitèr eligendi, nisì ex justâ, & rationabili causâ se absentare necesse haberet, quo casu

casu per Universitatem, per eum congregandam allegatâ causâ suæ absentationis, provideri de eo, qui teneat locum Rectoris donèc perveniat ad Civitatem Ferrariæ novitèr electus, vèl alius eligendus acceptaverit, quò medio tempore eamdem jurisdictionem, arbitrium, & bailiam habeat idem Locumtenens, quam habet Rector, ex formâ quorumcumque Statutorum Universitatis prædictæ. Et quià in electione novi Rectoris sæpè contingunt rixæ, & altercationes intèr Scholares, statuerunt, quòd immediatè pòst electionem, & acceptationem ipsius, teneatur causâ charitatis, pacis, & honoris offitii idem novus Rector facere collationem laudabilem, & honorabilem confectionibus, & vino dulci optimo, secundum dignitatem offitii, & exigentiam numeri Scholarium, sùb pœnâ Ducatorum quindecim. Itèm statuerunt, quòd si aliquis semèl Rector fuerit, non possit removeri in fine sui offitii Rectoratus ab Universitate, immò confirmari, nisi Universitas alium fecerit Rectorem; & hoc, ne Universitas maneret cùm aliquò Vicerectore; Ità quòd volumus, quòd Universitas nullo pacto possit constituere aliquem Vicerectorem, honoris gratiâ Studii, sub pœnâ cuilibet contrafacienti quinque librarum Ferrariæ, partìm Camaræ applicandarum, partìm Universitati, & privatione eorum vocum. Et si Rector negligens in condemnando fuerit, pœnam in eamdem incurrat, quâ Sapiens, & Consiliarii sint Judices ad condemnandum eum. Itèm statuerunt, quod nullus Rector possit morari in eadem domo cùm aliquo Doctore legente, & quòd si contingeret aliquem Scholarem eligi in Rectorem, & acceptare offitium antedictum, quo tempore electionis moraretur in eadem domo cùm aliquo Doctore, teneatur ipse Doctor infrà quindecim dies à die electionis, si electo placuerit, domum evacuare, & ipsam liberam, & expeditam electo dimittere, solvendo solùm idem Rector pensionem prò ratâ temporis, quo inhabitasset; Et hoc, nisì domus esset propria Doctoris, quo casu dictus electus nisì sit affinis districtus, ejusdem domum evacuare infrà dictum terminum teneatur, & se de ipsâ separare teneatur, solvendo pensionem prò ratâ temporis ipse electus, ut suprà, sub pœnâ cuilibet Rectori electo non observanti prædicta, seù in aliquo contrafacienti viginti librarum Ferrariæ, quam ipso facto incurrat, & incurrisse intelligatur, & ab eo exigi possit, & debeat, quibuscumque remediis opportunis.

De pœnâ eorum, qui se absentant proptèr evitare Offitium Rectoratus. Statutum IV.

Itèm cùm sæpè contingat, quòd aliqui Scholares antè tempus electionis novi Rectoris malitiosè absentantur, ad hoc ut Offitium Rectoratus evitent, & malitiis sit obviandum, in quantùm nostra suffragatur humanitas, statuerunt, quòd si aliquis de Natione illâ, de quâ secundùm ordinem immediatè fieri debet electio novi Rectoris, vel Nationis alterius immediatè sequentis à Civitate Ferrariæ se voluerit, vèl procuraverit absentare, quòd talis teneatur sùb virtute præstiti juramenti, & sùb infrascriptâ pœnâ se præsentare, vèl per se, vèl per alium legitimè coràm Rectore, qui prò tempore fuerit, & allegare suum recessum, & causam, proptèr quam vult recedere: Et tùnc Dominus Rector eâ die, vel sequenti teneatur convocare facere Nationem, de quâ erit talis absentaturus, & intèr Scholares prædictæ Nationis proponere, quòd talis dicit, quòd vult se absentare ex tali causâ, scilicèt nominando talem se absentare volentem, & causam, quâ allegat, se velle absentare, & utrùm sit sufficiens, ad Offitium Rectoratus, quam excusationem antedictus Rector, unà cum illis de Natione dictâ teneatur proponere in Universitate, & illud, quod major pars Universitatis deliberaverit, sit obtentum, ut dicit suprà Statutum: De electione novi Rectoris: Et si per majorem partem Nationis suæ fuerit approbatum, quòd fuerit sufficiens ad Rectoratum exercendum, si contigerit eum eligi, teneatur Dominus Rector, qui prò tempore fuerit eidem præcipere, seù præcipi facere, quòd per tres dies antè tempus electionis fiendæ de novo Rectore, præsentabitur per se, vèl idoneum Substitutum Domino Rectori, & Consiliariis, quòd si non fecerit, & contigerit eum talem eligi ad Rectoratus officium exercendum, ipso facto incidat in pœnam vigintiquinque librarum Ferrariæ, & tùnc procedatur ad electionem de aliis fiendam de dictâ Natione secundùm formam Statutorum loquentium de electione novi Rectoris; si verò per majorem partem dictæ Nationis approbabitur prò insufficienti ad Offitium antedictum, si eligeretur, tùnc Dominus Rector det, & dare possit eidem licentiam recedendi: Et sìc successivè procedatur de Natione in Nationem; antequàm autèm per Rectorem fiat propositio prædicta in Natione jàm dictâ, vel fiat ali-

quod

quod partitum teneatur Rector Sacramentum deferre cuilibet de Natione prædictâ, quòd justè, & sinè fraude approbabit sub pœnâ quinque librarum Ferrar. ipsi Rectori . . . . Et quià aliquandò etiàm contingit, quòd aliqui Scholares proptèr evitandum officium Rectoratus malitiosè consueverunt facere se privari, statuerunt, quòd non obstante privatione tali, factâ de aliquo Scholari, talis privatus nihilominùs possit eligi in Rectorem, ità tamèn quòd quandò acceptaverit offitium Rectoratus, incontinenti se teneatur concordare cùm eo, ad cujus petitionem fuisset privatus, sub pœna viginti . . . . . Ferrariæ; Quam pœnam teneatur exigere à dicto Rectore sequens Rector, sub suprascriptâ pœnâ. Si autèm talis electus esset privatus proptèr injuriam factam alicui, teneantur Consiliarii videre, & examinare injuriam, quæ facta fuisse diceretur per talem privatum, & facere, & curare toto posse, quòd dictos injuriantem, & injuriatum ad concordiam, & compositionem perducant: Et in prædictis habeant purum, & generale arbitrium procedendi, cognoscendi, & terminandi non obstante aliquo Statuto, in quo casu Partes teneantur comparére, & parére mandatis dictorum Consiliariorum, sub pœnâ vigintiquinque librarum Ferrar. & nihilominùs dicti Consiliarii possint procedere ad talem privatum restitui faciendum à privatione prædictâ.

De Sacramento novi Rectoris. Statutum V.

Itèm statuerunt, quòd quicumque in Rectorem de cætero fuerit electus, tempore acceptationis offitii antedicti teneatur Sacramentum corporale, sub hac formâ præstare Rectori, qui tùnc esset, prò ipsâ Universitate recipienti, scilicèt, Quòd, in quantùm sibi erit possibile procurabit circà posse, omnia, & singula pertinentia, seù quæ pertinere, aut facere putaverit quoquo modo ad conservationem, & augumentationem, ac bonum, & pacificum statum Universitatis Scholarium Studii Medicinæ, & Artistarum Civitatis Ferrariæ, ipsamque Universitatem, & Studium conservabit, & Scholares ipsius pacificè, & devotè tractabit. Itèm servare omnia, & singula statuta facta, & fienda, & ordinamenta omnia, quæ per ipsam Universitatem fient, vèl fuerint approbata, & jurata, & ea, ac omnia, & singula in eis contenta observari facere juxtà posse Scholaribus, & aliis quibuscumque, qui ad ipsorum observationem quoquo modo tenen-

tur, sub pœnis in eis contentis; Et quas omnes, & singulas pœnas, quas aliquis incurrerit, seù incurrisset, effectualitèr, & juxtà posse exiget, quas si non exegerit juxtà posse, de suo, Universitati prædictæ persolvet, à quibus Sacramento, pœnarum exactione, & præstatione nullo modo absolvi possit, si etiàm ipsarum pœnarum non exactarum, & quas incurrerit solutionem per Syndicos tempore sui Syndicatus dictæ Universitati effectualitér * compellatur. Jurabit insupèr procurare toto posse, fidelitér, & sinè fraude quòd sibi tempore statuto successor idoneus eligatur, & quòd in ipsâ electione, & * curà ipsam servabit purâ fide omnia, & singula circà ipsam, & in ipsâ disposita statuta, seù promissa. Itèm jurabit, pòst finem sui offitii, & Regiminis, per quindecim dies Ferrariæ continuato tempore permanere, & stare ad Syndicatum, & juri parére, secundùm quòd, & proùt contrà inventum, Statutum, pronunciatum, & sententiatum fuerit, Et quascumque condemnationes de eo fiendas, ac pœnas quascumque sibi infligendas solvere, & supèr prædictis suo successori in omnibus obedire; Et si oportuerit eum ex aliquâ justâ causâ antè dictos quindecim dies completos recedere, idoneum Procuratorem relinquere, qui promittat, & satisdet idoneè ejus nomine de jure cuilibet respondere, & generalitèr omnia, & singula observare, & adimplere, ad quæ tenetur ratione Statutorum quorumcumque, tàm factorum, quàm fiendorum, aùt promissionum Vniversitatis prædictæ ultrà quindecim dies * non possit ampliùs ullo modo ad Syndicatum cogi. Teneatur autèm tempore acceptationis, & juramenti, offitii antedicti dare, tradere, & dimittere Depositario Vniversitatis idoneum pignus, valoris vigintiquinque librarum Ferrariæ, quod pignus pœnès ipsum Depositarium, seù Massarium debet remanere usquequò per Syndicos eligendos ad syndicandum ipsum D. Rectorem, idèm Rector fuerit absolutus, aùt condemnationem de eo fiendam solvisset, & alia erunt adimpleta, quæ adimpleri debent, secundùm formam Statutorum; quod pignus idem Massarius, & Depositarius, in casu, in quo dictus Rector condemnaretur per dictos Syndicos, nisì condemnationem de ipso Rectore factam ipse Rector solverit infrà octo dies post condemnationem sequentes, vendi facere teneatur, & solvere condemnationem prædictam, residuum verò Rectori restituetur.

De

De assumptione Caputii. Statutum VI.

Quoniàm ut plurimùm Rectores ex tempore creantur, nèc illicò, quæ sunt opportuna Magistratui tali in promptu esse possunt, immò non modicâ temporis dilatione opus esse prævisum est, Statuerunt, quòd post electionem novi Rectoris factam, tempore, in tertio capitulo statuto possit assumptionem Caputii diferre usquè ad Kal. Maii, nèc ullo pacto liceat ulteriùs prorogare dictum assumptum, nisì causa urgeret, quòd non posset salarium suum à Domino Judice XII. Sapientum exigere, in quo casu dictus novus Rector cùm Sapiente, & Consiliariis congregare Universitatem, & unanimitèr adire Principem * Et si aliquis Scholaris de Universitate noluerit in hoc casu Dominum Rectorem sociare, nisì legitimâ, & approbabili causâ detentus, luat pœnam quinque librarum Ferrariæ, Universitati applican. Si verò non fuerit solicitus ipse Rector, & hoc, & quolibet alio meliori modo, & viâ possibili non curaverit dictum salarium exigere, teneatur, & cogi possit ab ipsâ Universitate, vel majori parte ipsius Universitatis, Caputium assumere dicto tempore à Rectore suo præcessore, vel ab aliquo suo Substituto; Qui Caputeus sit, & esse debeat purpureus, suffultus Vario; Nèc ullo tempore incedere possit per Civitatem Ferrariæ, durante ipsius offitio, sinè togâ, & sinè ipso Caputeo, nisì fortassè vellet interdùm locis, & temporibus congruis, solatii causâ vagare, & hoc sùb pœnâ librarum quinque Ferrariæ, prò qualibet vice contrafecerit Universitati applicandâ. Itèm prò dignitate offitii statuerunt, quòd ad prædictum actum Caputei omnes Doctores, & Scholares Vniversitati suppositi teneantur invitare honorificè Illustrissimum Dominum Principem cùm reliquis Dominis de Domo Estensi, ac reliquis Nobilibus Ferrariens., & Doctoribus . . . . . omnes interesse dignentur statuto die, ad honorandum Magnificum Dominum Rectorem. Itèm statuerunt, prò commodo, & honore offitii Rectoratus, Præsides, vel Factores Episcopatus teneantur facere struere Tabulatum in Episcopatu magnum, & spatiosum, cùm Banchis circùm circà ordinatis gradatìm, scilicèt in sùb, & suprà, quò fieri commodiùs possint solemnitates requisitæ ad dictum actum; Et quià non foret æquum Ecclesiam pati in hujusmodi expensis, cùm ex ipsis nullum commodum consequatur, ideò statuerunt, quòd omni

anno, in Vigiliâ Festivitatis S. Georgii, cùm sit universalis oblatio in Episcopatu, offeratur ad laudem S. Georgii à Bidello, cùm Magnifico Domino Rectore, associato à totâ Vniversitate, sùb pœnâ suprascriptâ negligenti, unum Duperium de cerâ albâ ponderis ad minùs librarum trium, cùm uno ducato, quem ducatum teneatur ipse Bidellus exigere ad dictam Festivitatem à Doctoribus legentibus, qui prò ratâ teneantur solvere dictum Ducatum, sub pœnâ librarum quinque Ferrariæ Vniversitati applicandarum, cui etiàm pœnæ subijciatur ipse Bidellus, si circà hoc negligens fuerit; Duperius autèm ematur de pecuniis ipsius Vniversitatis. Itèm statuerunt prò honore, & gaudio ipsius Caputei, quòd pactis peragendis, in tali actu Dominus Rector debeat petere domum cùm sono tubarum, sociatus à Doctoribus legentibus, & ab Vniversitate Scholarium jubilantium, sub pœnâ antedictâ, & reliquis Nobilibus, ad actum vocatis, si possibile fuerit, in quâ domo teneatur Dominus Rector facere unam collationem omnibus, qui eum ad domum sociaverint, cujus collationis expensa relinquatur honori ipsius Rectoris, & hoc sub pœna ducatorum viginti. Itèm statuerunt, quòd offitium cujuslibet Rectoris duret uno anno, computato à principio mensis Maii, usquè ad principium futuri mensis Maii, & debet habere prò salario suo libras centum viginti Ferrariæ à die electionis suæ usquè ad quindecìm dies; Adijcientes, quòd si Rector Legistarum ultrà centum & viginti libras aliquid plùs haberet, etiàm illud plùs habere debeat Rector Artistarum, & si casu contingat, Rectorem, qui prò tùnc erit se absentare, dimittat substitutum secundùm quòd sibi placuerit, qui tamèn esse Scholaris Medicinæ intelligatur; Et quòd quilibet Rector tenere debeat suis expensis, durante ejus offitio duos honorabiles Domicellos, quos teneatur induere de indumentis boni, & decentis panni, cujus brachium constet quadraginta solidis ad minùs, & unum famulum, qui sibi in coquinâ, & aliis decentibus ministret, vel ancillam cùm Domicello * & coquo non benè compatiantur ad invicèm in personâ ejusdem. Teneatur etiàm tenere unum equum suis expensis, vel mulam honorabilem ad usum suum, cùm opus est equitare cùm Illustrissimo Principe, tùm proptèr negotia propria, cùm etiàm proptèr negotia Vniversitatis, sub pœnâ prædictâ Vniversitati applicandâ; Et teneatur dare Bidello unum pallium honorabile, & condecentis panni, tàm prò consuetudine, quàm proptèr debitum, sub pœnâ vigintiquinque

que librarum Ferrariæ, Universitati applican.; Et hoc honore Magnifici Rectoris, & dictus Bidellus teneatur durante officio Rectoratus ferre dictum pallium sociandi gratiâ Dominum Rectorem, sùb pœnâ perditionis dicti pallii, & si ex necessitate Universitatis eum urgeret * ad confirmationem, teneatur sempèr dare unum pallium Bidello, sub pœnâ suprascriptâ.

De incumbentiâ novi Rectoris in principio sui Regiminis.
Statutum VII.

Itèm statuerunt, ne aliquis Rector prætextu ignorantiæ possit incidere in pœnas Statutorum, quòd quilibet Rector, qui in principio sui Officii fuerit, teneatur, & debeat infrà quindecim dies legere, seù legi sibi facere, & videre seriatìm de verbo ad verbum omnia, & singula præsentia Statuta à principio usquè ad finem, infrà quos quindecìm dies si justè allegaret se ignorasse Statuta, acceptetur excusatio, posteâ autèm nullam possit prætendere excusationem, seù ignorantiam. Insupèr teneatur in principio Regiminis cujuslibet Potestatis, seù Rectoris Civitatis * seù ad Dominum Conservatorem ejusdem decentèr sociatus, & recomendare totam eamdem Universitatem, & coràm ipso dicere, & ad memoriam reducere quæcumque utilia Universitati viderit, & procurare, ut effectui demandentur, ad conservationem Universitatis prædictæ, & privilegiorum, eidem per Commune Ferrariæ concessorum, procurare bullettas, & licentiam armorum per omnes Scholares, & suos famulos, & quoslibet Universitati suppositos, tàm in Civitate Ferrariæ, quàm in aliis Civitatibus, Castris, & aliis locis Domini Nostri, sùb pœnâ viginti quinque librarum Ferrariæ, si negligens fuerit in prædictis: Insupèr dictus D. Potestas, seù Conservator Civitatis Ferrariæ, & omnes ejus Offitiales, itàque & omnes Illustrissimi Ducis nostri, ut Capitaneus plateæ, & alii teneantur quolibet anno jurare sempèr servare præsentia Statuta, sub pœnâ quinquaginta Ducatorum, partìm Cameræ applican., & partìm Universitati nostræ, & numquàm istis Statutis contravenire in licitis, & honestis.

De

De Privilegiis Rectoribus concessis. Statutum VIII.

Statuerunt, & ordinaverunt, quòd Rector à Sacramenti præstatione sit immunis, nèc aliquibus Judicibus, vèl Offitialibus Illustrissimi Ducis Nostri, vel Communis Ferrariæ, nequè alterius possit astringi debito, vèl crimine, vèl Syndicatu; Et sì casu contingat, quòd Deus avvertat, aliquem Rectorem, vel famulos ejus committere fraudem, vel homicidium, vèl aliquod alterius generis crimen, tùnc statuerunt, quòd Rector, qui per tempora sui Syndicatus fuerit, simùl cùm alio Excellentissimo Doctore, qui per Illustrissimum Dominum nostrum fuerit electus prò socio ipsius Rectoris in tali casu debet procedere, & ipsum secundùm Statuta Communis Ferrariæ, & vigore justitiæ concorditèr condemnare; in alio autèm casu, solus Rector: Et si contigerit ipsum Rectorem promoveri ad examen publicum, vel privatum in Artibus, vèl in Medicinâ, vèl utràque simùl, vel divisìm, vèl qualitercumqùe voluerit, non teneatur ad solutionem alicujus quantitatis pecuniæ in Doctoribus Universitatis, neqùe etiàm Doctoribus Collegii, aùt alicui alteri personæ, prò dicto publico, vel privato examine, aùt aliâ dignitate assumendâ, pœnâ cuilibet petenti, vèl recipienti decem librarum Ferrariæ, Universitati applicandâ; Et quòd quandò venerit ad publicum, vèl privatum nihìl penitùs solvat alicui personæ, non obstante aliquo Statuto Doctorum Collegii, vel aliorum in contrarium faciente, neqùe aliqua alia persona occasione Domini Rectoris aliquid solvat. Itèm volumus, tàm per Statuta, quàm per consuetudinem eum esse exemptum, & immunem ab omnibus Datiis Gabellæ introitus, ac molæ, & transitus Padi, & per omnes transitus, ac loca Illustrissimi Ducis nostri * omnique ejus familiâ, cùm omnibus bonis suis: Et si casu contigerit aliquem Rectorem tàm in hac inclytâ Civitate Ferrariæ, quàm in aliis Civitatibus, Castris, & Locis Illustrissimi Ducis nostri morari, & habitare, vèl acquirere domos, vèl possessiones, volumus ipsum Rectorem, cùm omnibus bonis suis acquisitis, & acquirendis, & totâ ejus familiâ à gravaminibus quibuscumque, collectis proijciendis à Judice nostro XII. Sapientum, & ab omnibus aliis Offitialibus immunem esse; Et hoc addito, quòd possint ferre arma cujuscumque qualitatis, generis, vel conditionis, sicùt ei videbitur, & placuerit, tàm in

die,

die, quàm de nocte, cùm lumine, & absquè luminibus, & tàm in hac Civitate, quàm in aliis locis dicti Illustrissimi Ducis, & dare licentiam armorum Notario, & Bidello Vniversitatis nostræ, suisque famulis, ac honore offitii duodecim aliis Personis non Vniversitati suppositis, ipsum associantibus in omnibus locis suprascriptis, omnique horâ suprascriptâ, remoto omni Statuto, ac provisione novitèr factâ; Et quilibet aliquod crimen committens, fugiens in domo Rectoris securus sit, vèl cùm eo associatus, vèl * verò sivè ejus famulus sit, vel non; Et quicumque Offitialis Illustrissimi Domini nostri Ducis Ferrariæ contrafecerit, pœnam incurrat, ut Domino Rectori videbitur, & placuerit. Itèm quòd nullus Rector privari possit in suo offitio Rectoratus, & dare possit duas voces in Vniversitate, & præcedere debeat omnes, & singulos Dominos, ac Nobiles, omnesque Offitiales Domini Illustrissimi Principis nostri, tàm morantes in hac Civitate, quàm in aliis Civitatibus, ac Castris, vel locis Domini ipsius, excepto quàm suis Fratribus, & qui contrafecerit hoc Statutum condemnetur, & incurrat in pœnam Ducatorum quinquaginta, Cameræ partìm applican., partìm Vniversitati nostræ; Et si Dominus Rector in condemnando negligens fuerit, pœnam in eamdem incurrat, dictæ Vniversitati applicandam. Itèm statuerunt, quòd quilibet Scholaris de cœtero examinandus, vel licentiandus, vel conventuandus, tàm in Artibus, quàm in Medicinâ, vèl divisìm, vèl coniunctìm, vèl qualitercumquè, teneatur solvere Rectori Ducatum medium, nequè, absquè ejus licentiâ promoveri possit ad aliquod examen publicum, vel privatum; Et si contigerit ipsi Rectori absentari ab hac Civitate Ferrariæ, & in eo tempore aliquos promoveri ad aliquod prædictum examen, volumus ipsum suam habere provinciam, constituendo loco sui ipsius unum Vicerectorem, qui suum exercuerit offitium, non obstante aliquo Statuto, vel privilegio, aùt provixione novitèr factâ à Doctoribus Collegii.

De

De substitutione Rectoris, qui vult se absentare.
Statutum IX.

Itèm statuerunt, quòd si proptèr aliquam causam contigerit Rectorem Universitatis Civitatis, & Comitatus, & Districtus Ferrariæ, qui prò tempore fuerit, se absentare velle à Ferrariensi Civitate, Comitatu, vel Districtu, quòd facere non possit, nisi ex justâ causâ, per Universitatem, vel majorem partem approbatâ, si quidèm tantùm per mensem, & non plùs se absentare voluerit, possit loco sui idoneum de Natione dimittere Substitutum, & idem facere possit in casu infirmitatis talis, proptèr quàm non possit Rectoratus offitium explicare: Et si ultrà Mensem absentia esse debuerit, tùnc Rector, & Consiliarii nominent tres de Natione illâ, de quà fuerit Rector, quos magis sufficientes esse putaverint, qui separatìm, & divisìm in Universitate debeant scruptinari; Et qui plures fabas habuerit, ille substitutus Rectoris sit, & esse intelligatur, quandiù duraverit absentia Rectoris prædicti, seù ejus esset offitium finitum; Et si contigerit, quòd Deus advertat, aliquem Rectorem infirmari, & decedere, procedatur ad Substitutum per Sapientem, & Consiliarios Universitatis, ut suprà, qui substitutus habeat salarium suum, ac si esset Rector, prò tempore, quò steterit in offitio, dummodò per Universitatem ad tale offitium eligatur eo modo, quò proceditur in electione Rectoris; Et gaudeat eisdem privilegiis, quibus Rector gaudet, & eamdem jurisdictionem habeat sicùt Rector, durante substitutione, ac ea possit explicare, quæ potest ipse Rector; si tamèn de Natione non reperiretur idoneus ad substitutionem, tùnc de aliâ Natione sequente illam immediatè eligi, & nominari possit; Substitutus autèm tale juramentum accipere debet, quale per Rectorem accipitur, & pignus dare, & alia facere, quæ Rector ipse facere tenetur, pratèr quàm de Vario, & Domicellis, pœnâ cuilibet Vicerectori facienti alitèr quàm ut suprâ quinque librarum Ferrariæ, & perpetuæ privationis, à quâ restitui non possit nisi pœnâ solutâ: Et si Rector se absentaret aliàs quàm visum suprà, teneatur Sapiens Universitatem facere congregari, ac unà cùm Consiliariis nominare tres scruptinandos, ut suprà, & qui plures voces habuerit, sit, & esse intelligatur Substitutus; in substitutione verò Consiliariorum sic procedatur, quòd si contigerit aliquem de Con-

Consiliariis se velle per mensem, vel minùs absentare, de Natione suâ possit alium substituere idoneum; & primò debeat præsentare substitutum suo Notario, sìc quòd à Notario scribatur; si autèm, ultrà mensem, per Nationem ipsius provideatur de Substituto, de eadem tamèn Natione, qui Substitutus eamdem, ut suprà potestatem habeat, quàm primus in Consiliarium electus, donèc duraret absentia, vel finitum fuerit offitium: Teneatur tamèn quilibet Substitutus loco Rectoris, ob honorem prædictæ Universitatis habere, & tenere unum famulum decentèr indutum. Rectore autèm infrà tempus sui Offitii redeunte, finiatur, & finitum sit, & esse intelligatur Substituti officium, & is sit Rector, qui primò erat.

De pœnis, & condemnationibus injuriantium Rectorem. Statutum X.

In primis enìm statuerunt, ad hoc ut nullum impunitum remaneat delictum, & ut honorari, & venerari debeat omni in loco nostræ Universitatis Rector, quòd quicumque Doctor, vel Scholaris dixerit adversùs Rectorem in offitio existentem verba aliqua injuriosa, suamque detraxerit famam in quocumque loco fuerit, incurrat pœnam centum librarum Ferrariæ, Universitati applican., & quicumque alterius status, artis, conditionisque fuerit consimilia verba injurioxa intulit, pœnam incurrat centum ducatorum, & minùs, vel ampliùs, ut prædicto placuerit Rectori, cujus condemnationis medietas ad Cameram Ducalem applicabitur, alia verò Universitati; Et si aliquis prædictorum acceperit aliqua arma cujuscumque generis contrâ prædictum Rectorem, ostendendo se ipsum velle lædere, in pœnam incurrat eamdem, si etiàm prò . . . . . . personam ejusdem Rectoris cùm prædictis armis non tetigerit; Si autèm eum aliquo modo vulneravit, cùm sanguinis effuxione, aùt ipsum percutiendo cùm lignis, vel lapidibus, vèl aliis pileis * plebis, vel ferreis, incurrat accisionis manus, & etiâm condemnationem pecuniarum prædictarum: Et si aliquis dicti Dom. Rectoris famulus verbis contumeliosis, percussionibus, vulneribusque, in ipsius præsentiâ, vel absentiâ quoquomodò læsus fuerit, possit prædictus Rector lædentem, seù offendentem prædictum famulum, vel famulos, secundùm arbitrii sui imperium licitè condemnare, & punire, vel puniri facere, & quomodocumque sibi placuerit, Offi-

Officialibus tàm Civitatis Ferrariæ, quàm in quibuscumque locis, sub Dominio contentis Illustrissimi Ducis, & omnes suprascriptas pœnas, & condemnationes possit facere licitè, & impunè prædictus D. Rector quandocumquè sibi placuerit, contrà quemcumque prædictorum, aliquo modo offendentium, & facere exigere, & executioni mandare per quoscumque prædictos Officiales, eorumque famulos voluerit, & placuerit, qui quidèm omnes Officiales, & famuli eorum, ad requisitionem, petitionemque, & ad omne suum mandatum parére debeant prædicto D. Rectori, sùb pœnâ ducatorum centum, solven. partìm Cameræ, partìmque Universitati.

Quòd Rector teneatur exigere pœnas pecuniarias. Statutum XI.

Quià transgressores Statutorum Universitatis pœnis legitimis puniri debent, Ideò Statuerunt, quòd quilibet Rector omnes, & singulas pœnas pecuniarias non exactas, in quas aliquis Doctor, vel Scholaris, aùt quisvis alius gaudens Universitatis commodo incurrisset, seù incurreret, exigere teneatur cùm effectu, infrà octo dies, postquàm commissæ fuissent, si ejus tempore committerentur, aliàs infrà octo dies à die scientiæ veræ, vèl præsumptivæ, & nihilominùs tantumdèm de suo per Syndicos, tempore syndicatus Universitati solvere compellatur, nisì impossibilitas, vel alia justa causa per Syndicos declaranda eos excusaret. Statuentes insupèr, quòd in Universitate nullo modo possit dici, proponi, vel arrengari per aliquem, quòd pœna aliqua Doctorum, vèl aliorum, seù quàm aliquis incurrisset relaxetur, vèl de eâ gratia fiat, aùt remittatur aliquo modo; Et qui contrafecerit, ipso facto Universitatis commodo sit privatus, ac privatus per Scholas publicè nuntietur; & nihilominùs quòd contrà fieret, jure non valeat; Statuentes etiàm, quòd quilibet Rector, in introitu sui officii infrà quindecim dies etiàm teneatur præcixè, cùm quatuor, quos Universitas ad hoc deputaverit, solicitè, & diligentèr inquirere de omnibus, & singulis, quas diceretur, seù reperiretur suus proximus Rector prædecessor malitiosè, dolosè, aùt negligentèr exigere pœnas ipsas, quas ut suprà repererit non exactas ab ipso prædecessore, cùm effectu exigere, sùb virtute præstiti juramenti: Declarantes insupèr, quòd omnium, & singularum pœnarum exactarum tempore cujuscumque

que

que Rectoris medietas sit ipsius Rectoris, cujus tempore exactæ fuissent, & alia medietas bursæ Vniversitatis applicetur, salvis sempèr quibuscumque Statutis alitèr disponentibus; nèc Rector valeat ullo modo partem suam alicui remittere, sùb præstiti Sacramenti virtute; Salvo etiàm quòd si aliquis fuerit accusans, aùt denuncians aliquem de aliquo delicto, vèl de aliquâ pœnâ non solutâ, vel quam incurrissèt, cujus * exactio, quòd tùnc tertia pars Vniversitatis sit, tertia Rectoris, & tertia denunciantis, sivè accusantis, & accusans, si voluerit, in credentiâ teneatur, sub pœnâ Rectori decem librarum Ferrariæ, auferendâ in Syndicatu suo.

Quòd quilibet teneatur pacifice audire verba Rectoris. Statutum XII.

Itèm statuerunt, providerunt, & ordinaverunt quòd quilibet Doctor, Scholaris, vèl quivìs alius dictæ Vniversitati suppositus teneatur benevolè, pacificè, & quietè audire omnia, & singula præcepta, cedulas, & mandata, quæ per Scholas, vèl alibi, ubicumquè fieri contigerit, vel legi ex parte Domini Rectoris præsentis, vel qui prò tempore fuerit, sub pœnâ vigintiquinque librarum Ferrariæ cuilibet Doctori, & centum solidorum Ferrariæ Scholari, quas pœnas teneatur quilibet Rector, qui prò tempore fuerit exigere infrà decem dies postquàm liquidum fuerit eidem, sub pœnâ eadem ipsi Domino Rectori, eidem in fine sui Officii per Rectorem, & Syndicos auferendâ, & Vniversitati applicandâ.

Quòd nullus audeat facere confœderationem. Statutum XIII.

Itèm cùm etiàm omni jure monopolia sæpè, & conspirationes sint prohibitæ, ex quibus dissensiones, & scandala temporibus retroactis insurrexerunt, & in futurum insurgere possent, statuerunt, quòd aliquis non audeat, vèl præsumat facere de directo, vèl per indirectum septam, monopolium, conspirationem, ligam, confœderationem, aùt juramenta in præjuditium Vniversitatis prædictæ, seù prò tractandis aliquibus negotiis pertinentibus ad Vniversitatem prædictam, vèl aliquid aliud facere, dicere, seù ordinare, seù tractare, proptèr quòd oriri possit scandalum, aùt dissensio, vel divisio in Vniversitate prædictâ,

aùt

aùt intèr Scholares ipsius: Et quod aliquis prò dictis, vèl aliquo prædictorum non audeat, vèl præsumat se congregare, vel in aliquo loco cùm aliis convenire, sùb pœnâ scilicèt cuilibet contrafacienti, & vice qualibet decem librarum Ferrariæ, quas si non solverit incurrens infrà decem dies, privetur omni commodo, & honore Vniversitatis prædictæ, à quâ privatione restitui non possit, nisì dictâ pœnâ solutâ. Itèm quòd aliqua ex Nationibus Vniversitatis non possit, audeat, aùt præsumat se cùm aliâ sociare, aùt ligam, conspirationem, sectam, juramentum, vèl confœderationem facere prò supradictis, vel aliquo eorum faciendis, tractandis, seù explicandis, nèc aliquem sibi offitialem assumere, vel eligere sùb quovis nomine, nisì quatenùs, & proùt licet eisdem per Statuta Vniversitatis, sed Natio quelibet divisa, & distincta ab aliâ esse debeat, & manere, pœnâ cuilibet Nationi contrafacienti vigintiquinque librarum Ferrariæ, & cuilibet Offitiali Vniversitatis prædictæ consentienti decem librarum Ferrariæ, & nihilominùs vigore præsentis Statuti quòd contrariaret non valeat ipso jure, & cassum, & prò infecto habeatur: Et quolibet casuum prædictorum quilibet possit accusare, & denunciare contrafacientem, & habeat tertiam partis condemnationis, & si voluerit, in credentiâ teneatur. Statuerunt insupèr, quòd aliquis de directo, vèl per obliquum non audeat, vèl præsumat dare causam, proptèr quam Scholares moveantur ad rixam, rumorem, sectam, aùt conspirationem, vèl monopolium faciendum, pœnâ decem librarum Ferrariæ cuilibet contrafacienti; & prò qualibet vice, quæ pœnæ solvi debeant infrà octo dies, postquàm apparuerit aliquem de supradictis incurrisse, vèl contrà fecisse, aliàs ad privationem procedatur etiàm Nationis totius, si Natio contrafecisset, à quâ privatione restitui non possit, nisì pœnâ solutâ.

De Privilegiis Rectoribus concessis eorum finito Offitio.
Statutum XIV.

Statuerunt, & ordinaverunt, quòd Rectores, eorum finito Offitio sint exempti, & immunes in toto tempore vitæ suæ, cùm eorum familiâ ab omnibus Datiis, gabellæ introitibus, ac molæ, ac transitibus Padi, & per omnes alios transitus, & loca Illustrissimi Ducis nostri: Et si aliquibus eorum placuerit tàm in hac inclytâ dignâ Civitate Ferrariæ, quàm in aliis, atquè Ca-

Castris Illustrissimi Ducis nostri morari, & habitare, vèl acquirere possessiones, vèl domos, volumus ipsos cùm omnibus suis bonis acquisitis, & acquirendis, & totâ ejus familiâ, toto tempore vitæ suæ immunes esse ab omnibus gravaminibus, oneribus, & collectionibus fiendis quibuscumque, & qualitercumque denominatæ fuerint ab Illustrissimo Principe, Judice suo XII. Sapientum, & quibuscumque aliis Offitialibus; Et nobiles proptèr nobilitatem magnam offitii * ac si essent Rectores, & posse ferre armâ cùm famulis suis in suprascriptis locis, & in omni tempore absque præjuditio aliquo, & pœnâ Statutorum Civitatis Ferrariæ, sub pœnâ vigintiquinque libr. Ferrariæ contrafacienti, Camaræ applicandâ; qui autèm Rector finito offitio, ab omni sacramento sit immunis, nèc ab aliquo possit astringi Judice, neque de aliquo debito, & commisso crimine pòst Syndicatum sùb aliquo judicari possit, nisì à Rectore, qui prò tùnc temporis fuerit; Et si homicidium aliquod commissum fuerit ab eis, quòd Deus advertat, non possit, nequè debeat ab aliquo judicari, vel puniri nisì à Rectore prædicto, simùl cùm uno alio Legum Doctore, quem elegerit tùnc Illustrissimus Princeps, & ambo in concordiâ; in alio autèm nequaquàm; Et quòd sempèr sit, & esse intelligatur de Universitate, in quâ eodem modo, sicùt quandò erat Rector in potestate suâ, & duas habeat voces, & sedeat pœnes Rectorem actu existentem; & si aliquis Doctor, vèl Scholaris dictæ Universitati suppositus, vèl alitèr aliquam sibi intulerit injuriam, puniatur à Rectore tùnc actu existente cùm simili pœnâ puniendus esset, quandò Rectoris exercebat offitium; Et ità omnibus aliis beneficiis, & privilegiis fruatur, quæ in dictâ continentur Universitate, & qui contrafecerit incurrat in pœnam librarum quinquaginta Ferrariæ, Universitati applicandam. Itèm statuerunt, quòd quicumque, qui fuerit Rector, sempèr præcedat, & præcedere debeat omnes, & singulos Doctores, & non possit modo aliquo eligi ad aliquod Officium Universitatis prædictæ, & si eligeretur, non valeat electio ipso jure, & nihilominùs si quandò primò sciverit, & non renunciaverit, pœnam perjurii incurrat, & vigintiquinque librarum Ferrariæ, prædictæ Uversitati applican. Et qui contrafecerit huic Statuto condemnetur, & incurrat in pœnam, in quam incurrisset, ac si quilibet eorum esset Rector actu existens.

De privilegiis, Scholaribus concessis, & Universitati suppositis.
Statutum XV.

Statuerunt, & ordinaverunt, ut Scholares omnes Forenses, omnesque suppositi Vniversitati, simùl cùm eorum famulis possint, & valeant ferre arma sua, honestè tàm in Civitate Ferrariæ, quàm in aliis Civitatibus, & Castris, locisque Domini nostri, tàm de die, quàm de nocte, cùm luminibus, & absquè luminibus, neque ab aliquibus Judicibus à Sacramenti præstatione, nèc in causis civilibus aliquo modo possint astringi, nisi à Domino Rectore; in causis autèm Criminalibus ab ipso, & à Potestate, & ambo insimùl condemnare concorditèr,* secundùm vigorem justitiæ, & formam Statutorum Ferrariæ; in aliis autèm casibus quibuscumque solus Rector tantùm, non obstante aliquo Statuto, vel provisione novitèr factâ, non obstante etiàm aliquo proclamate in contrarium faciente. Statuerunt etiàm quòd dicti Scholares, & Vniversitati suppositi possint emere, vendereque quidquid sibi placuerit, absquè aliâ gabellâ, vel datii solutione. Ordinaverunt insupèr ipsos immunes, & exemptos esse, cùm omnibus bonis suis, à datiis, gabellis, introitibus, & exitibus; ac molæ, transitus . . . . . . , & cæterarum gabellarum, tàm in Civitate Ferrariæ, quàm in aliis Civitatibus, Castris, locisque Illustrissimi Ducis nostri, cùm mandato Rectoris. Ampliùs ordinaverunt, quòd unusquisque Scholaris, & quicumque Vniversitati suppositus, qui aliquam conduxerint domum, aut conductam habuerint, vel aliquod hospitium prò aliquâ pensione, vèl mercede, factâ cùm conducente conventione prò uno anno, vel aliquo tempore liceat sibi, & possit inhabitando ipsam domum, quibuscumque uti juribus, quibus uti potest prædictæ domus patronus, & quòd alius prò eodem tempore eamdem locare possit Vniversitatis Scholaribus, & teneatur prò toto tempore, prò quò eam conductam acceperit * domum solùm pretii ipsi conducenti, seù Domino domus, & completo anno non possit expelli, aùt removeri de dictâ domo, sed etiàm possit alio anno eamdem habitare, & usquè in triennium hoc facere possit, solvendo convenientem pensionem, de quâ fuit in concordiâ cùm domino domus, vel ejus procuratore; Et si alteri locare volue-

rit

rit de Vniversitate Scholari, possit, cùm hoc, quòd possessori, seù domino domus detur sufficiens fidejussor, cujus sufficientiam approbare debeat Rector Vniversitatis, si à Domino domus requisitus fuerit, qui quidèm Dominus Rector debeat judicare sufficientiam, quo viso, secundùm quòd judicaverit unusquisque eorum teneatur obedire, & quicumque Domini domus, conducentesque ipsam non essent soluti secundùm quòd ipsi convenerunt, & obligati sunt, Scholaris, vel Scholares habitantes talem domum, auditâ, & intellectâ veritate teneatur, & debeat prædictus Dominus Rector constringere dictum, vèl dictos habitatores domus de quacumque quantitate pecuniæ essent obligati, aùt solvere tenerentur, & liquidato credito, faciat solvere ipsum creditorem, à Scholari, vèl Scholaribus, qui domum suam habitaverint, secundùm quòd ipsi in concordiam devenerunt: Adhùc statuerunt, quòd fœneratores, qui prò aliquo tempore aliquam pecuniæ quantitatem præstaverint Scholaribus, & Vniversitati suppositis, quòd ipsi teneantur, & debeant, habito sufficienti pignore, dictis Scholaribus, & aliis Vniversitatis sic petentibus pecuniam, quam petierint mutuari, sed prò tertiâ parte minùs quàm aliis non existentibus Scholaribus consueti sunt mutuari, & facere secundùm ordinationes illis permissas, & concessas secundùm Civitatis Ferrariæ consuetudinem: Et ità teneantur ejusdem Civitatis fœneratores facere, & observare, sub pœnâ librarum decem prò quacumque vice contrafecerint, quam pœnam exigere possit facere Dominus Rector, ac etiàm ipse de sufficientiâ pignoris judicare, quandò prædictum tale pignus prò pecuniâ petitâ, vel petendâ ab aliquo Scholari renuerent fœneratores, vèl ab aliquo Vniversitati supposito, & pœnâ exacta sit Vniversitati concedenda, & quòd quilibet Rector, & Offitialis * eorumque famulis Illustrissimi Ducis nostri prò tali pœnâ exigendam * quacumque aliâ, ad petitionem, & mandatum prædicti Rectoris teneantur in omnibus, & omni tempore sibi obedire.

De electio ne Consiliariorum. Statutum XVI.

Quoniàm decens, & conveniens est, Rectorem Vniversitatis prædictæ decenti, ac provido associari Consilio, ut cùm Prudentum consilio quotiès opus fuerit possit, & valeat peragenda perficere, Statuerunt, quòd à die acceptationis Caputii usque ad octo dies antequàm ad aliquos actus extraneos procedatur in ipsâ Vniversitate, juxtà formam servandam in Vniversitate in electione Rectoris, eligantur novem Consiliarii per Nationes, ut infrà subijcietur, quòd quilibet debeat audisse scientiam Medicinæ decem & octo mensibus, & ad minùs uno anno, etiàm si dicto tempore, vèl aliquo intermedio aliqua privatio studii generalis, seù proptèr aliquod interdictum aliqua suspensio intervenisset: Eligantur autèm de Natione Lombardorum tres, de Natione Romanorum duo, de Natione Thuscorum duo, de Natione Vltramontanorum duo: Antequàm autèm ad electionem procedatur, teneatur quilibet, qui in electione dare voluerit, vèl debuerit vocem, corporale sacramentum sùb hac formâ præstare Domino Rectori: Quòd suo arbitrio Consiliarios eliget idoneos de Natione, de quâ eligi debuerint: Qui autèm in Consiliarium electus fuerit, se excusare non valeat, nec possit, nisì justà subesset causa, per majorem partem Nationis, de quâ fuerit approbata, quo casu ad alterius electionem procedatur secundùm formam Statuti, pœnâ etiàm cuilibet excusanti quadraginta solidorum Ferrariæ, si non justam, & rationabilem causam proposuerit; quâ electione factâ, fiat publicatio, secundùm quòd consuetum est fieri aliarum electionum, quorum Consiliariorum Offitium duret, & durare debeat sex mensibus, & circà finem dictorum sex mensium aliorum Consiliariorum fiat electio in Vniversitate congregatâ, quam congregare facere teneatur Rector, qui prò tempore fuerit, sub pœnâ viginti librarum Ferrariæ, et fieri debeat, ut de electione Rectoris est provisum. Providentes quòd infrà annum aliquis non possit esse, vel in Consiliarium eligi nisì semèl, si sint alii sufficientes, qui eligi possint in Natione ejusdem. Et si contigerit, quòd in Provinciâ, de quâ eligi debent Consiliarii non sint alii eligendi, tùnc possint illi, qui sunt semèl electi iterùm eligi. Et si quam discordiam oriri contigerit circà electio-

tionem Consiliariorum, vèl alterius eorum, aùt eis electis, liceat ipsi Rectori ex suo officio de Natione, in quâ, seù de quâ esset is, de quo, seù prò quo discordia oriretur, seù orta esset eligere Consiliarium, vel Consiliarios, quos utiliores fore putaverit prò commodo, & utilitate Universitatis prædictæ. Itèm statuerunt, quòd omnes electi prò Consiliariis jurare teneantur Domino Rectori prædicto servare, & servari facere, juxtà posse, omnia, & singula Statuta, & ordinamenta tàm facta, quàm fienda dictæ Universitatis, ac facere, & procurare omnia, & singula, quæ putaverit necessaria, seù utilia prò conservatione, & augumentatione Universitatis prædictæ, ac Studii scientiæ Medicinæ, & Artium Civitatis Ferrariæ, & Scholarium ipsius: Teneatur etiàm quilibet Consiliarius dare pignora idonea valoris triginta solidorum Ferrariæ infrà octo dies pòst incohationem sui offitii, & antequàm ad ipsum Consiliariæ offitium ipse electus Consiliarius admittatur, aliàs prò Consiliario non habeatur. Et quòd Rector teneatur privare D. Consiliarium ex Vniversitate nolentem pignus dare, sub pœnâ solidorum quadraginta Ferrariæ, à quâ privatione non possit restitui, nisi solverit quadraginta solidos Ferrariæ, & loco talis non dantis pignus de Natione, de quâ ipse esset, succedat, & Consiliarius sit, & esse intelligatur alius, qui talem non dantem pignus sequtus fuerit in vocibus: Qui succedens jurare, & pignus dare teneatur, ut suprà. Itèm quòd Notarius Vniversitatis prædictæ teneatur infrà tertiam diem post electionem quorumcumque Consiliariorum, in scriptis, ponere ad stationem, & in statione, ubi ponuntur Rotuli dictæ Vniversitatis omnia, & singula, nomina omnium, & singulorum Consiliariorum, vel electorum in Consiliarios, & ad offitium, & prò offitio Consiliariæ, ne etiàm de eis ignorantia possit prætendi: Et quotiescumquè fieri debuerit electio Consiliariorum, in Vniversitate legi debeant nomina omnium, & singulorum Consiliariorum electorum, qui ab anno citrà fuissent Consiliarii, per Bidellum Vniversitatis, nè proptèr ignorantiam, aliquis eligi prohibitus in Consiliarium eligeretur, pœnâ Rectori, qui in prædictis negligens fuerit quinque librarum Ferrariæ prò qualibet vice, & si aliquis contrà formam prædictam electus reperiretur, electio non valebit, nèc valeat ipso jure, & nihilominùs talis electus si renuntiaret, in pœnam incidat quadraginta solidorum Ferrariæ, & quilibet sùb virtute præstiti Sacramenti, & sùb pœnâ viginti solidorum Ferrariæ denunciare, & noti-

tificare teneatur Domino Rectori, aùt Vniversitatis prædictæ Sapienti; Natio autèm de quâ fuerit, quàm citiùs fieri poterit commodè, teneatur, & debeat eligere alium loco sui infrà tres dies, postquàm prædicta claruerint ipsi Domino Rectori; Et si dicta Natio ad dictum terminum voluerit eligere, tùnc Rector, qui prò tempore fuerit, unà cùm Consiliariis debeat eligere infrà duos dies alium de illâ Natione, sub pœnâ cuilibet Rectori viginti solidorum Ferrariæ, & Consiliario cuilibet decem, qui Dominus Rector primâ die sequenti, quâ legeretur, faciat proclamari per Scholas nomina eorum omnium, & singulorum Consiliariorum sìc electorum, vel faciat in scriptis poni ad locum, ubi ponuntur Rotuli: Et quòd si quis est, qui velit aliquid dicere, vel oponere, infrà tertium diem compareat coràm eo, & quià decens est, & quodammodò necessarium, maximè attentis quibusdam in Statutis contentis, ut dicti Consiliarii unum Caput habeant, qui in casu necessariò, seù commisso per dicta Statuta possit eos facere congregari, & intèr eos proponere, & partitum facere, & alia expedire, quæ eorum injungentur offitio, Statuerunt, quòd eà die, quâ novorum primorum Consiliariorum fiet electio, eligatur ex Natione Lombardorum per totam Vniversitatem unus, qui Sapiens vocetur, & duret ejus offitium prò toto tempore, prò quo ipsius Rectoris durabit offitium: Offitium autèm Consiliariorum, & eorum Sapientis, ipsorumque jurisdictio, & potestas sit, & esse intelligatur quatenùs, & proùt ipsius Vniversitatis Statuta reperiantur concessa, quæ omnia, & singula sibi imposita, & imponenda per dicta Statuta ipse Sapiens ad Sancta Dei Evangelia ipsi Rectori, eâ die, quâ Consiliariorum electio facta fuerit, ut suprà, si præsens fuerit tempore electionis, aliàs infrà octo dies proximè sequturos jurare teneatur servare, & adimplere purâ, & rectâ fide: Verùm quià Repetitores tàm Grammaticæ, quàm Logicæ sunt multùm variis, & diversis negotiis impediti, maximè proptèr curam, quam habent, ac necesse est, eos habere ergà suos Scholares, & sìc aliis extraneis artibus commodè vacare nequeunt, & si eligerentur in Rectorem, aùt Consiliarios, vèl Syndicos, possent ex hoc magnum pati incommodum, prohibuerunt aliquem Repetitorem Grammaticæ, vel Logicæ, vèl aliquem Scholarem in Cirugiâ, vèl in eadem practicantem, in Rectorem, nèc Vicerectorem, vèl in Consiliarium, vel prò Consiliario, in Sindicum, vèl prò Sindico eligi, vèl assumi; intelligendo ipsum Repetitorem,

rem, ut suprà, qui tempore electionis fiendæ, aùt antè per sex menses continuè fuerit Repetitor publicè: Statuentes insupèr; quòd Consiliarii supradicti, & ipsorum Sapiens teneantur ad omnem requisitionem fiendam de eis de mandato Domini Rectoris, se congregare ad locum Rotulorum, & in quolibet alio loco, in quo se congregari possint, vèl debeant secundùm formam Statutorum, & indè non decedere, donèc expleta fuerint ea, prò quibus fuerint convocati, & congregati, sùb pœnâ decem solidorum Ferrariæ, prò qualibet vice, & prò quolibet, nisì justam, & rationabilem causam habuerit. Itèm quòd nullus possit Vniversitatem facere, seù congregare sinè licentià Rectoris, sub pœnâ perpetuæ privationis, & quinquaginta librarum Ferrariæ, & vigintiquinque cuilibet, qui se congregaverit, salvo quòd Sapiens, & Consiliarii possint facere congregari, secundùm quòd reperiretur eis concessum per aliqua Statuta, & alitèr non, sub pœnâ * contrâ prædicta * eo facto intelligatur privatus, & condemnatus.

De arbitrio Consiliariis, & Sapienti concesso, ubì contingeret Rectorem malignari. Statutum XVII.

Itèm statuerunt, quòd si contingeret, quòd Deus advertat, dici Rectorem præsentem, vel alium qui prò tempore fuerit, malignari, aùt se dolosè, aùt fraudolentèr in factis, negotiis, vel rebus Vniversitatis, aùt circà facta, negotia, vel res, seù jura dictæ Vniversitatis * & hoc propositum, seù expositum fuerit, Sapiens Consiliariorum per aliquem de Vniversitate, vel Vniversitati suppositum, aùt Offitialem, seù obedientem teneatur Sapiens congregari facere, & congregare Consiliarios Vniversitatis, ad locum, ut suprà, prò condecenti horâ, & eis congregatis, intèr eos proponere supradicta, & secundùm quòd duabus partibus dictorum Consiliariorum, & Sapienti visum fuerit Rectorem malignari, aùt se fraudolentèr, malitiosè, vel dolosè gerere in factis, negotiis, vel rebus, aut circà facta, negotia, res, seù jura Vniversitatis, teneatur Sapiens infrà octo dies, quàm citiùs fieri poterit congregari facere Vniversitatem in loco consueto per Bidellum, qui in prædictis, & aliis offitio Sapientis impositis obedire eidem, sub pœnâ centum solidorum, & privationis omninò teneatur, & ad ejus requisitionem omnes, & singuli de Vniversitate se congregare teneantur, sub pœna decem

solidorum prò quolibet, nisi justam, & rationabilem causam, sivè defensionem haberet, in quâ Universitate sic congregatâ idem Sapiens prædicta proponere possit, & teneatur, absente tamèn sempèr Rectore, Congregationi, & Congregatis prædictis, & supèr eis partitum facere, & secundùm quòd per majorem partem Universitatis ordinatum, firmatum, provisum, seù dispositum fuerit, excepto de privatione procedatur, & fiat, pœnâ Sapienti Consiliariorum, qui in prædictis negligens fuerit, aùt prædicta juxtà posse non observaverit, decem librarum Ferrariæ, prò qualibet vice, & nihilominùs eo casu prædicta Offitio, & ad Offitium Sapientis incumbant. Statuerunt insupèr, quòd Dominus Rector præsens, & quilibet, qui prò tempore fuerit, teneatur, & debeat recipere patienter, & benevolè omnes, & singulas petitiones coràm eo porrigendas, quæ tamèn * contrà formam aliquorum Statutorum Universitatis, pœnâ ipsi Rectori s. centum solidorum Ferrariæ, Universitati applicandâ, & eo casu talis petitio porrigi possit, & recipi debeat coràm Sapiente Consiliariorum, & per ipsum, & in eâ, & supèr eâ procedatur secundùm formam Statutorum dictæ Universitatis: Statuerunt insupèr, quòd in omni actu facto intèr Rectorem, Sapientem, & Consiliarios, & intèr eos absquè Rectore, ubì voces essent pares, possit Sapiens reiterato partito dare duas voces.

De convocatione Consiliariorum fiendâ, quandò quis dixerit se injustè privatum. Statutum XVIII.

Itèm cùm plerumquè contingat, Rectores procedere ad privationem Scholarium, seù aliquorum aliorum indebitè, ex abrupto, aùt Statutorum ordine non servato, proptèr quòd scandala eveniunt, & plerumquè possit * perturbari, ordinaverunt, quòd si per Rectorem, qui prò tempore fuerit, privari, seù pronunciari privatum *, & talis privatus, seù denunciatus privatus afferat se gravatum, seù se injustè privatum indebitè, & hoc denuntiet per publicum Instrumentum Sapienti tertiâ die postquàm privatus fuerit, seù denunciatus privatus, teneatur dictus Sapiens eâ die, vèl sequenti post dictam denunciationem convocari facere ad stationem Rotulorum omnes Consiliarios, & etiàm intimare Rectori, & ei, qui sic se injustè privatum asserit, quòd eâ horâ, quâ Sapiens putaverit convenire, debeant interesse; quibus congregatis, vel saltèm majori parte Consilia-

rio-

riorum, cùm ipso Sapiente . . . . Rector causam privationis exponat ipso privato præsente, cujus defensio, & allegatio per ipsum Sapientem, & Consiliarios audiatur: de quâ privatione, & causis allegatis ipse Sapiens, & Consiliarii possint, & debeant cognoscere, habito tamèn consilio, si opus fuerit, & si ipsi Sapienti, & duabus partibus Consiliariorum videbitur privationem, seù denunciationem privationis injustam, seù contrà formam Statutorum processisse, possint, & teneantur talem privatum, sivè privatum denunciatum restitui facere; si verò iustè privatus, & forma Statutorum servata videbitur prædictis, declarent ipsum justè, & rationabilitèr privatum fuisse, & esse, ipsumque restituendum non esse; & nihilominùs pœnam centum solidorum Ferrariæ, Universitati applicandam incurrat, proptèr suam improbitatem, & malitiam, à quâ privatione restitui non possit, nisi dictâ pœnâ centum solidorum Ferrariæ solutâ; Interim tamèn durante cognitione prædictâ prò non privato habeatur, & tractetur. Quæ omnia expediri, & examinari debeant per Sapientem, & Consiliarios infrà quindecim dies postquàm dicta denuntiatio facta fuerit dicto Sapienti, pœnâ Sapienti, & Consiliariis, qui in prædictis fuerint negligentes, seù qui prædicta non observaverint decem librarum Ferrariæ, Universitati applicandâ.

De electione Syndicorum, & eorum Offitio. Statutum XIX.

Quoniàm decet quemlibet Offitialem, tempore debito, & maximè ipsius finito offitio sui offitii reddere rationem, Statuerunt, quòd quilibet Rector, tàm præsens, quàm qui de cætero fuerit, finito suo offitio teneatur per se, vèl per substitutum idoneum, cùm idoneâ satisdatione admittendum stare in Civitate Ferrariæ quindecim diebus proxime .s. in fine sui offitii subsequentibus ad sui syndicatum; Et quòd sempèr factâ novi Rectoris, & Consiliariorum electione, in ipsâ Universitate eligantur quatuor Scholares, quorum quilibet audiverit Ferrariæ Medicinam duobus annis si reperiri possint, aliàs uno anno sufficiat eam audivisse, sempèr servato, quòd non sit prohibitus per Statuta .s. unus de qualibet Natione, si dicto tempore, vèl aliquo..... aliqua Studii fuisset privatio * interdictum, in quorum electione servetur suprà traditus modus in electione Consiliariorum, & si aliàs, vèl alitèr fuerit electio, non valeat ipso jure; qui electi, ut suprà, nominentur Syndici ad syndicandum Rectorem, &

sint,

sint, & quorum quilibet teneatur novo Rectori corporale Sacramentum præstare, quòd Syndicatus offitium benè, & legalitèr purâ fide explicabit, & faciet, nec non omnia, & singula, quæ circâ Syndicatum sunt facienda: Rectoris autèm finito offitio, qui .s. syndicari debuerit, statìm dicti Syndici, unà cùm Rectore novo antiquum Rectorem infrà quindecim dies syndicari teneantur, & syndicatum ejus, & ipsum Rectorem expedire, absolvendo, vel condemnando in virtute præstiti Sacramenti de omnibus, & singulis factis, seù ommissis, & maximè de pœnis non exactis, & aliis quibuscumque, quæ ad ipsius offitium quolibet modo pertinebant: De quibus etiàm Sapiens, & Notarius Universitatis prædictæ teneantur inquirere, & investigare, & ipsis Syndicis denuntiare, ad quorum omnium, & cujuslibet eorum denuntiationem prædicti Syndici teneantur procedere, condemnare, & punire sub pœnâ quadraginta solidorum Ferrariæ prò quolibet dictorum Syndicorum, & quolibet prædictorum ommisso, & vice qualibet. Teneantur insupèr inquirere contrà dictum Rectorem de eo, quòd non observaverit, & observare fecerit omnia, & singula Statuta, reformationes, provisiones ipsius Universitatis prædictæ: Teneantur etiàm omnium, & singulorum petitiones, & querimonias contrà ipsum Rectorem porrigendas audire, & recipere, & in eis, & supèr eis procedere summariè, & de plano, sinè strepitu, & figurâ juditii, ac probationem recipere, sententiare, & terminare, & effectualitèr executioni * contradici facere infrà tempus prædictum, et non obstante in prædictis, vèl aliquibus supradictis, quòd petitiones, et querimoniæ, inquisitiones, seù processus minùs legitimè viderentur ordinatæ, attentis solùm probationibus, et ipsâ rei veritate, et valeat quidquid per eos, vel majorem partem eorum factum, et semèl sententiatum fuerit unà cùm Sapiente supradicto; Et intelligantur in dictis petitione, et querimoniis, inquisitione, processibus, et sententiis in omnibus, et singulis, quæ fient per dictos Syndicos in prædictis esse appositæ, et observatæ .s. omnes solemnitates, et singulæ, quæ requiruntur ex formâ juris, seù Statutorum aliquorum ipsius Vniversitatis, ità quòd à sententiâ, seù sententiis, ferendâ, seù ferendis per eos, aùt majorem partem eorum, ut suprà, nullo modo possit, nèc valeat appellari, de nullitate dici, vel opponi, aùt restitutio aliqua postulari, acta verò agenda in prædictis, et supèr prædictis scribi debeant per Notarium Universitatis; Et si Rector qui condemnatus fuerit

rit se appellaverit, illo facto, die sequenti publicetur periurus, & privatus ab omni commodo, & honore Universitatis prædictæ, & ab omnibus privilegiis, sibi concessit per offitium, à quâ privatione non possit restitui, nisì solverit vigintiquinque libras Ferrariæ. Itèm cùm sæpè contingat, quòd dentur libelli; & petitiones, seù denuntiationes contrà Rectorem calumniosæ, & injustæ, & jura proclament calumniantem debitâ pœnâ puniri, statuerunt, quòd quilibet Scholaris, vèl quisvis alius, qui deincèps porrigere voluerit denuntiationem, vèl libellum, seù petitionem quocumque modo vocatur, teneatur, & debeat primò antequàm libellum afferat, seù petitionem, vèl denunciationem, Domino Rectori deponere in loco Rotulorum unum idoneum pignus de dimidiâ tantæ quantitatis, quanta est quantitas, quà petitur Rectorem condemnari debere, alitèr libellus, petitio, vel denuntiatio non recipiatur per Rectorem, Syndicos, aùt Sapientem supradictos, & quicumque Scholaris, vèl quis alius libellum, vèl, petitionem, accusationem, seù denuntiationem contrà dictum quondâm Rectorem porrigens, ut suprà, infrà dilationem sibi statutam non probaverit ea, quæ sibi incumbunt; aùt ipsam petitionem, libellum, denunciationem, vèl querimoniam prosecutus non fuerit, seù destiterit, condemnetur Universitati per Rectorem, & Syndicos supradictos, in quartâ parte ejus, quâ fuisset condemnatus dictus quondàm Rector, aùt pœnæ, quam declaratum fuisset incidisse, si probatum fuisset legitimè quòd propositum fuerat contrà eum, & nihilominùs dicto convicto, omne damnum, & interesse eidem legitimè restitui facere teneantur, secundùm declarationem per eos, vel majorem partem eorum fiendam, quam facere teneantur, & attento pignore effectualitèr consequi infrà quindecim dies, in virtute præstiti juramenti, possit autèm, & debeat per Syndicos tempore syndicatus puniri, & condemnari ipsi Rectori parti læsæ, quatenùs in supradicto ultimo casu * suam ipse Rector repe- riretur, de quibus cognitionem habeant, & decisionem Syndici prædicti, & Sapiens Universitatis, & eodem modo intelligatur de Substituto, seù de Vicerectore.

De

De iis, quæ debent proponi Universitati. Statutum XX.

Itèm statuerunt, quòd quotiescumqùe aliquid debuerit proponi in Universitate, primò per duos dies antè debeat proponi per Dominum Rectorem intèr Consiliarios ad hoc specialitèr convocatos videlicèt ad stationem generalem, & per Bidellum generalem, & per ipsum Dominum Rectorem, Sapientem, Consiliarios debeat tractari, videri, & examinari in præsentiâ Notarii Universitatis prædictæ, & si ipso Domino Rectori, & majori parti Consiliariorum videbitur utile id, quod proponi debuerit, & tùnc convocatâ publicè dictâ Universitate in Capitulo Fratrum Sancti Dominici, vel in Scholis dictorum Fratrum, ut moris, ibì proponatur per Rectorem, quod ordinatum fuerit, & tùnc liceat cuilibet de Universitate, & cuilibet alteri, quem prædicta tangerent consulere, & arrengare supèr propositis tantùm, non divertendo ad aliam materiam, sed solùm ad id, de quo agitur, loquendo generalitèr, & specialitèr, pro ut creditur in suâ conscientiá utilius fore, & tùnc secundùm consulentium consilium fiat partitum per ipsum Dominum Rectorem, & secundùm quòd placuerit majori parti Universitatis, procedatur in propositis, & quod firmatum fuerit in scriptis reducatur per dictum Notarium. Itèm statuerunt, quòd aliquis Scholaris non audeat consulere, vèl arrengare nisì semèl, nisì proponerentur diversa diversimodè, & tùnc possit supèr qualibet propositione semèl tamèn, & non plùs. Itèm quòd nullus possit, vel audeat in dictâ Universitate aliquid dicere, proponere, vel arrengare, nisì servatâ formâ prædictâ. Et quòd Rector, qui prò tempore fuerit, teneatur contrafacientes, & quemlibet eorum immediatè in ipsâ Universitate privare ab omni honore, & commodo Universitatis, & condemnet in decem libras Ferrariæ, à quâ quidèm privatione restitui non possit, nisì solverit dictas decem libras Universitati, & de voluntate duarum partium Universitatis de quâ appareat publicum Instrumentum, manu Notarii Universitatis, & nihilominùs quod supèr eo firmabitur non valeat ipso jure; Rector autèm, qui prò tempore fuerit, si non observaverit, & observari fecerit prædicta omnia, & singula, incidat in pœnam vigintiquinque librarum Ferrariæ, exigendam in fine sui Officii. Itèm quòd si de partito fiendo oriretur questio intèr Scholares, quòd Rector teneatur convocare ad se Consiliarios,

rios, & conferre cùm eis de partito ponendo, & proùt intèr eos deliberatum, & firmatum fuerit, ità fiat partitum, & alitèr non possit fieri. Itèm quotiescumquè fit aliquod partitum in Universitate, non possit fieri, nisì sint ibì duæ partes Universitatis ad minùs; & eodem modo si fieret in Natione aliquâ, vel intèr Consiliarios; Et si per majorem partem illius, vèl aliorum qui adsunt obtinebitur, valeat quod per eos firmabitur, & alitèr, nonnisì quatenùs alitèr per Statutum aliquod dispositum reperiretur. Itèm statuerunt, Consiliarios aliquos convocari non posse ad Rectoris domum prò aliquibus factis Universitatis tractandis, sed solùm convocentur ad stationem .s. Rotulorum, & per Bidellum generalem. Itèm quòd sì sit dies legibilis, aùt in quâ intretur ad aliquem actum faciendum, quòd numquàm convocentur nisì per Scholas publicè, ut publicè sciri possit, quòd convocantur, sub pœnâ Rectori decem librarum Ferrariæ in quolibet casuum. Itèm statuerunt, quòd postquàm Universitas convocata, & congregata, & Rector proposuerit, nullus Scholaris audeat, vel præsumat exire de Universitate, nisì factis, & completis iis, quæ proposita fuerint, sinè voluntate, & licentiâ Domini Rectoris petitâ, & obtentâ, pœnâ cuilibet contrafacienti, prò qualibèt vice quinque solidorum Ferrariæ, omni defensione rejectâ; Et quòd dictum est de Scholaribus convocatis in Universitate eadem intelligantur in congregatione Scholarium cuilibet Consiliario impositâ, si de dictâ congregatione exire voluerit sinè licentiâ dicti Domini Rectoris petitâ, & obtentâ. Itèm statuerunt, quòd congregatio tàm Consiliariorum, vèl Additorum, vèl Scholarium fieri debeat horis determinatis, & debitis, quibus Scholares commodiùs venire possint; Et saltèm per unam diem integram antè convocent Universitatem, & congregent, adeò quòd Scholares publicè scire possint. Itèm quòd Rector non possit ire coràm Domino, aùt Potestate Communis Ferrariæ prò aliquibus factis Universitatis, aut quæ tangant Universitatem etiàm sine voluntate, & consensu Consiliariorum, aùt majoris partis per hoc habito colloquio, & tractatu; quòd sì secùs fieret, incidat in pœnam quadraginta solidorum Ferrariæ prò qualibet vice, hoc addito, quòd nihìl possit proponi, vel firmari, aùt in Universitate dici, aut aliqua petitio porrigi de aliquo, vel prò aliquo, quod sit contrà formam Statutorum Universitatis, pœnâ cuilibet dicenti, proponenti, arrenganti, consulenti, aùt peti-

petitionem porrigenti decem librarum Ferrariæ, cuilibet Rectori non observanti, nèc observare facienti prædicta, & quòd fieret, ipso jure non valeat, nec teneat, & prò non facto habeatur. Itèm si fiat aliquod partitum, numquàm fiat descendendo ad levandum; sed quandò fit partitum, sempèr fiat cùm fabis albis, & nigris, & alitèr, ut videbitur Rectori, & * sola affirmanda, vel neganda, & sic de singulis rebus fiendis; & si aliquid contrà fieret, ipso jure nihil valeat.

De iis, qui non possunt dare vocem in Universitate.
Statutum XXI.

Cùm sit, quòd in Statutis nostris superioribus, & inferioribus volumus, & omninò determinamus ipsum Rectorem ab omnibus Doctoribus, & Scholaribus, & cæteris Universitati suppositis obedire, statuimus, & ordinamus, quòd qui non obediant ipso Rectori, vèl ejus mandatis, seù voce, seù in scripto, per ipsum, vel ejus Nuncium, vèl Notarium Universitatis factis, tùnc incurrant pœnam librarum decem Ferrariæ, recipiantque magìs, & minùs proùt dicto Rectori videbitur, secundùm opportunitatem rei, & habeantur, & intelligantur prò privatis omni honore, immunitate, gratiâ, & commodo ipsius Universitatis, & talis non possit dare vocem, nèc stare in Universitate congregatâ, nisì solverit dictam pœnam, & deliberatus fuerit penitùs ab ipso Rectore. Itèm quià boni à malis debent diferre, si fuerit aliquis, qui ipsi Rectori sit notum, vèl aliquibus probationibus sit ei probatum esse infamem, vèl perjurum, talis non possit ullo modo dare vocem in Universitate volumus. Itèm qui nolunt matriculari, & non sunt matriculati nullo modo possint dare vocem, nequè aliquo alio Universitatis privilegio gaudere, pœnâ cuilibet Rectori contrafacienti viginti librarum Ferrariæ, ex suis bonis auferendâ in suo Syndicatu, & ipsi Universitati effectualitèr applicandâ. Nolumus etiàm quòd aliquis examinatus vèl in Physicâ, vèl in Medicinâ, vèl Scholaris Ferrariensis possit stare in Universitate, nequè in eâ dare vocem.

De

De pœnâ ejus, qui conveniret malitiosè aliquem de Universitate, vel Universitati suppositum, & qualitèr, & coràm quo debent Universitati suppositi conveniri.
Statutum XXII.

Cùm deceat remediis opportunis calumniantem prò posse repellere, & calumniis, & malitiis obviare, Statuerunt, quòd si aliquis calumniaverit, vèl malitiosam accusationem fecerit, seù instituerit contrà Scholarem aliquem de Universitate prædictâ, aùt ipsi Universitati suppositum, aùt offitialem, & trinâ monitione à Rectore, vèl de ejus mandato ammonitus non desistat, & ipse, & filii usquè in gradum tertium per Rectorem priventur, & privati per Scholas publicè nuntientur per Bidellum generalem infrà tres dies à die ultimi termini tertiæ ammonitionis, à quâ privatione restitui non possit, nisì de voluntate ejus, prò cujus facto privatus fuerit, & solverit Universitati prædictæ decem libras Ferrariæ; Addentes, quòd nullus Scholaris, vèl quisvis alius audeat, vèl præsumat aliquem Scholarem, vèl suppositum Vniversitati, vel Officialem accusare, denuntiare, citare, notificare, vel convocare, aùt citari, accusari, denuntiari, aùt notificari facere, vèl per se, vel prò alio, nisì coràm Rectore, sinè ipsius Rectoris licentiâ; & si quis contrarium fecerit, nisì ammonitione factâ per Bidellum ex parte Rectoris destiterit, & expensas factas per partem adversam, sì quas fecerit, & per Dominum Rectorem taxatas infrà tertiam diem restituerit, per Rectorem condemnari debeat, omni exceptione remotâ, & privari ex Scholis, & per Bidellum generalem publicè nuntiari, à quâ condemnatione in proximo casu absolvi non possit, nisì nomine pœnæ solverit Vniversitati centum solidos Ferrariæ: Declarantes, & generalitèr addentes, quòd nullus Scholaris, nec Doctor, nèc Scriptor, sivè sit Forensis, sivè Civis, nèc etiàm aliquis alius Vniversitati suppositus possit conveniri prò aliquâ re Mundi coràm aliquo Judice, vèl aliâ personâ, nisì coràm Vniversitatis Rectore, sine ejus licentiâ, & nihilominùs in quolibet casuum prædictorum contrafaciens cadat ab omni, & quocumque jure suo. Et si contigerit aliquem Scholarem Vniversitatis, vel Vniversitati suppositum, aùt dictæ Vniversitatis Notarium, aùt Bidellum dictæ Vniversitatis, Sapientem, seù aliquem eorum citari,

tari, trahi, vel conveniri in alio quocumque foro quàm Rectoris malitiosè, civilitèr, vèl criminalitèr, quòd Dominus Rector unà cùm Consiliariis teneatur talem conventum, citatum, aùt tractum defendere toto posse, & si opus fuerit convocare Doctores, Scholares, Nationes, & quemlibet prout sibi videbitur expedire: Et eodem modo, quæ dicta sunt in defendendo, intelligantur dicta esse in agendo: Addentes etiàm, quòd si aliquis conventus coràm dicto Domino Rectore per aliquem de Vniversitate, aùt Vniversitati suppositum neglexerit comparere, & parere mandatis Domini Rectoris, aùt competentem ejus declinaverit jurisdictionem, privetur ìpse, à quâ privatione restitui non possit, nisì satisfecerit ei, qui ipsum convenisset, & solverit nomine pœnæ Vniversitati solidos centum Ferrariæ.

De modo eligendi Universitatis Notarium, & Salario Offitii, Sacramentoque. Statutum XXIII.

Cùm oporteat in Vniversitate habere aliquem sufficientem Notarium, qui . . . . . & ad petitionem, mandatumque Rectoris omnes partitas, scripturas, determinationesque fiendas scribere possit, fidemque facere, statuerunt electionem ipsius sìc fieri oportere, ut Dominus Rector duos de Civitate Notarios, & quilibet Consiliariorum unum nominare possit, qui quidèm Notarij sìc nominati, in Vniversitate, sufficientèr in numero congregatâ, & die, per Dominum Rectorem statuto ad partitum ponantur, & qui illorum in sui favorem plures fabas habuerit, ille sit Notarius Vniversitatis approbatus, & omnes partitus dictæ Vniversitatis Vniversales, particularesque habeat facere, ut sibi à Domino Rectore imponetur, vèl ab alio dictæ Vniversitatis Scholare, cùm prædicti Domini Rectoris licentiâ, quam sibi possit voce, aut scripturâ propriâ manu largiri; qui quidèm Notarius sit immunis, & exemptus, sicùt sunt Scholares de Vniversitate, & quolibet anno sit * prò quolibet Scholari, qui ad Matriculam venerit unius soldi * ut in Matriculâ capitulo Scholarium continetur, & prò quibuscumque aliis mandatis, ac cedulis, scripturisque cujuscumque, per ipsum fiendis solvatur, & solvi debeat secundùm Civitatis consuetudinem, ut elapsis temporibus consuetum est, & quæcumque alia alitèr gesta fuerint, nullius sint valoris, & unusquisque Scholaris, qui supradictis contrafecerit,

cerit, Notariusque prædictus in pœnam decem libr. Ferrariæ incurrat, prædictæ Universitati solvendam prò qualibet vice, cui quidèm Notario electo quamprimùm offitium acceptaverit detur sacramentum, ut observare debeat quæcumque in suprascripto Capitulo scripta sunt, neqùe alia facere, ordinare, vèl scribere contrà Universitatem, ejusque Rectorem, atqùe Scholares, & subditos, nisì sibi ex præcepto nostri Illustrissimi Ducis mandatum fuerit, sub pœnâ superiùs contentâ.

De modo, & formâ electionis Bidelli, & salario, & offitio. Statutum XXIV.

Itèm cùm hoc sit, quòd Bidellus Universitatis prædictæ, & Scholarium ejusdem sit sufficiens, & idoneus ad serviendum Universitati prædictæ, & Scholaribus ipsius, & ipsum offitium in quantùm velit exercere, & explicare, statuerunt, & ordinaverunt, quòd Bidellus prædictus sit, & esse intelligatur in futurum Bidellus Universitatis; Nè autèm ex prædictis aliquam sibi assumat arogantiam, & Scholares spernat, & despiciat quoquò modo, & ut materiam habeat Scholares honorandi, & eis serviendi, statuerunt, quòd elapso anno, inchoando à Kalend. mensis Octobris subsequentis, factâ electione Consiliariorum in S. Dominico, vel alibì in loco consueto, & eis publicatis, immediatè Rector, quì prò tempore fuerit, teneatur ad se convocare dictos Consiliarios, & eis convocatis, sacramento eis delato, ac per eos præstito, quòd sanum dabunt consilium prò Universitate, & Scholaribus, remoto odio, & timore, & amore, prece, pretio, ac etiàm Sapientem Universitatis, & Notarium ipsius Universitatis, ponat ad partitum de ipso, & tùnc si fuerit obtentum per duas partes dictorum Consiliariorum, & Rectorem, quòd dictus Bidellus debeat scrutinari, licitum sit eidem D. Rectori eadem die, vel sequenti ad ejus beneplacitum convocare Universitatem, & ibì proponere, & scrutinari facere, utrùm ipse, de quo obtentum fuerit, quòd scrutinari debeat * de eo scrutinando partitum per se dare * & apertè debeat esse, & remanere Bidellus, & in capite aliorum trium annorum Rector, qui prò tempore fuerit simile facere teneatur; si verò obtentum fuerit per duas partes præsentium in Universitate prædictâ, quòd ipse removeatur à dicto offitio, tùnc immediatè removeri debeat, antequàm ad alia procedatur in eadem Universitate, nisì deliberaretur, quòd prò meliori differretur, quo casu in

primâ Congregatione Vniversitatis ejusdem debeat loco talis, qui facto partito, ut suprâ, amisisset, vel remotus fuisset, alius idoneus per ipsam Vniversitatem, facto partito, subrogari, & poni, & sìc subrogatus, & positus Bidellus sit, & esse intelligatur, & eodem modo procedatur quantùm ad personas subrogatas, ut suprà est descriptum, & provisum: Si autèm intèr Consiliarios obtinebitur, quòd scrutinari non debeat, eo anno scrutinari non possit: si autèm per duas partes obtineretur, quòd cassari debeat, sit cassus, & ad electionem alterius procedatur, ut suprà: Et sìc successivè fiat de anno in annum, donèc durabunt præsentia Statuta. Teneatur autèm prædictus Bidellus stare continuè horis congruis ad stationem Rotulorum, & solicitè suum offitium operari, ac etiàm citationes, commissiones, & requisitiones, præcepta, & mandata, & commissa per Rectorem, Consiliarios, aùt eorum Sapientem, in casu ipsi Sapienti, & Consiliariis permisso, vèl alium, qui præsentium Statutorum vigore committere possit, solicitè, & diligentèr, ac bonâ fide facere, & explicare, & legere per omnes Scholas, quæ legi debuerint, absquè alio salario, seù mercede; Nèc non omnibus, & singulis præceptis, seù mandatis dicti D. Rectoris, tamèn licitis, & honestis parere, & obedire, Doctoribus, & Scholaribus quibuscumque debitam reverentiam portare, gratiosè eos recipere, & videre, ac eisdem placabilitèr, & cùm modestiâ respondere, credentias, & . . . . . . tenere, & generalitèr omnia, & singula facere, & exercere, quæ quomodolibèt ex formâ aliquorum Statutorum injungerentur eidem, & ab illicitis, & prohibitis, se abstinere, sub pœnâ sibi, et prò qualibet vice, quâ contrà prædicta fecerit, seù venerit decem solidorum Ferrariæ, quam ipso facto incurrat, seù incurrisse debeat, et quilibet in virtute præstiti juramenti teneatur eum contrafacientem, aùt prædicta non servantem denunciare palàm, vèl secretè D. Rectori, aùt dictæ Vniversitatis Sapienti, et habeat tertiam partem pœnæ: Qui Rector, et Sapiens, cùm prædicta fuerint denuntiata, sub pœnis in Statutis contentis teneantur effectualitèr contrafacientem urgere, et compellere, seù compelli facere, ad solvendum prædictam pœnam: Quæ omnia, et singula facere, et observare juxtà posse jurare corporalitèr ad Sancta Dei Evangelia teneatur dictus Bidellus tempore introitus cujuscumque Rectoris, infrà dies octo dicti introitus, sub pœnâ quadraginta solidorum Ferrariæ; Si autèm contingerit, ipsum Bidellum prædictum ex justâ causâ impediri, posse sibi commissa, ut suprà explicare, liceat eidem per idoneum substitutum

præ-

prædicta facere, aliàs non; Si verò contigerit eum decedere, tùnc ad alterius electionem procedatur in Universitate prædictâ, juxtà formam superiùs traditam. Et quià quilibet mercenarius dignus est mercede suâ, & honor est Universitati, & Scholaribus ejusdem dictum Bidellum de suo labore præmium habere, & se decentèr regere, & gubernare posse, statuerunt, quòd ipse Bidellus possit, & ei liceat tèr in anno, tempore, & modis infrascriptis per Scholas, & intèr Scholares collectam facere, & prò singulâ collectâ habere debeat à quolibet Scholari, prò primâ collectâ solidos quinque, & à quolibet Doctore legente Medicinam Ordinariam, seù Practicam, sivè Rhetoricam solidos quadraginta Ferrariæ, à quolibet verò legente Medicinam Extraordinariam, sivè Practicam, sivè Theoricam solidos viginti Ferrariæ, & tantumdèm solvant legentes Physicam sivè Ordinariam, sivè Extraordinariam, à quolibet verò legente Logicam solidos viginti habere debeat; quarum collectarum primam faciat in principio Novembris, & hoc postquàm sufficientèr per Scholas paleas posuerit: Secundam verò faciat antè Festum Nativitatis D. Nostri Jesu Christi, habeat verò prò secundâ, & tertiâ sicùt prò primâ habuit, quas quantitates ad minùs supradicto Bidello solvere teneatur à die notificationis factæ per Bidellum usquè ad octo dies, sub virtute sacramenti, & pœnâ dupli quantitatis prædictæ solvendæ cuilibet Doctori, & cuilibet Scholari applicandæ dicto Bidello. Itèm, debeat, & possit habere prò quolibet examine tàm Medicinæ, quàm Artium viginti solidos Ferrariæ; prò signis autèm .s. libri traditione, annuli exarratione, & bireti impositione publicè dandis, seù fiendis nihìl petere possit, vèl habere, seù audeat quoquomodo ab aliquo Scholari nostræ Universitatis, & similitèr solvant etiàm examinandi in Artibus Universitati prò examine solidos triginta, vèl circà tàm in Artibus, quàm in Medicinâ. Itèm statuerunt, quòd à quolibet Doctore publicè disputante possit, & habere debeat solidos quatuor prò qualibet vice, & à quolibet Scholari respondente solidos duos. Teneatur autèm Bidellus idonee ornare, & sufficientèr cathedras, & banchas principales cùm ratiis, & banchalibus. Itèm ad omnes exequias Defunctorum cùm D. Rectore habeat solidos quadraginta Ferrariæ. Itèm sociando aliquem conventuandum ad domum honorificè cùm D. Rectore habeat libras tres Ferrariæ.

De sacramento Bidellorum Universitatis. Statutum XXV.

Statuerunt, et ordinaverunt, quòd Bidellus Vniversitatis prædictæ, in initio introitus cujuscumque Rectoris, infrà octo dies teneatur ipsi Rectori corporale sacramentum præstare, ultrà alia merito offitii jurata, quòd solicitè, diligentèr, et attentè credentias Vniversitatis, et alias quascumque sibi impositas, vèl imponendas tenebit, nemini revelando, vèl propalando, dicto, vel facto, et omnia, et singula Statuta Vniversitatis, tàm facta, quam fienda purè, et sinè fraude servabit, Vniversitatem, et Scholares ejusdem, prò posse defendet, et ad exequias Defunctorum ibit, ac cætera alia faciet, et explicabit, quæ ei commissa fuerint, vel committentur in futurum per aliqua Statuta Vniversitatis prædictæ, et si prædicta jurare non vellet, ipso offitio sit privatus, et in ejus loco alter subrogetur.

Quòd Bidellus teneatur præsentare privatos Notario Universitatis. Statutum XXVI.

Itèm statuerunt, et ordinaverunt, quòd Bidellus teneatur, et debeat omnes, et singulas privationes, et præcepta privationum, et quæcumque alia eis, seù alteri eorum imposita legere, publicare, et facere secundùm mandatum Domini Rectoris, et sic publicatis, et factis, eâ die, vel sequenti debeat referre, præsentare, et designare Notario Vniversitatis, ad hoc ut de ipsis sempèr copia habeatur, pœnâ ei prò qualibet vice quadraginta solidorum Ferrariæ, et pœnâ Notario si non posuerit omnia præcepta, privationes, et citationes in libris, ad hoc deputatis duorum solidorum Ferrariæ, prò qualibet vice exigendâ per Rectorem infrà octo dies sub eadem pœnâ; et quòd omnes privati, & res privatæ scribantur in quaddam tabulâ, quæ publicè stet in statione Rotulorum, ut omnibus pateat evidentèr per Bidellum Vniversitatis, sùb pœnâ viginti solidorum ipsi prò qualibet vice, quâ prædicta, vèl prædictorum aliquid omiserit scribere.

De

De formâ citandi aliquem coràm Domino Rectore.
Statutum XXVII.

Itèm ſtatuerunt, & firmaverunt, quòd quotieſcumque aliquis citari, vèl requiri debuerit coràm D. Rectore, ſufficiat ipſum citari ſemèl juventum, vel bìs non juventum ad domum habitationis, ſeù hoſpitium, etiàm ſi prò eadem horâ citetur, ſeù requiratur, diverſis tamèn diebus, ſeù horis per Bidellum Univerſitatis prædictæ; & ſi receſſiſſe diceretur, vèl ſe abſentaſſe à Civitate Ferrariæ, aùt ejus habitatio non reperiretur, ſufficiat eum citari, ut ſuprà, altâ tamèn voce ad domum, ſeù in quâ ultimò morari conſueverat. Et ſi citatus, ut ſuprà, non comparuerit, contumax intelligatur, & ſit. Statuerunt etiàm, quòd ſi aliquis citari debuerit, ad aliquam ſententiam audiendam, ſufficiat eùm ſemèl citaſſe perſonalitèr inventum, vel bìs, non inventum, etiàm ſi per eumdem Bidellum dummodò non ſimùl, & ſemèl, etiàm ſi prò eadem horâ citatus fuerit, de quibus omnibus, & ſingulis ſtetur, & credatur relationi Bidelli, qui ſe citaſſe, ut ſuprà diceret, & referret. Citari autèm faciens ſempèr in termino citationis debeat intereſſe, & citati contumaciam accuſare, aliàs citatus prò non contumace habeatur.

De ſcripturis privatis recognoſcendis. Statutum XXVIII.

Itèm ſtatuerunt, quòd quicumque ſcripſerit aliquam ſcripturam privatam, compellì poſſit, & valeat quibuſcumque remediis opportunis per Rectorem, ad petitionem ejus, cujus intereſſe videretur, dictam ſcripturam coràm dicto Rectore recognoſcere, & fateri, utrùm ipſam ſcripſerit, vèl non, & ſi quidèm diffiteatur ipſum ſcripſiſſe, poſſit, & valeat remediis opportunis cogi ad ſcribendum, & factâ comparatione de ſcripturâ, quam fecerit, vèl de aliâ, cui fides adhiberi debeat, ſi reperietur, & declarabitur ſcripſiſſe, condemnetur in duplum ejus, quod ſcriptura, quæ recognoſci petebatur continebat, & ſivè fuerit confeſſa, ſivè non, dummodò per comparationem appareat ejus manus, poſſit, & valeat ex eâ agi, & probari, ſi obligatoria eſſet, etiàm ſi locus, cauſa, tempus, vel teſtes in eâ non contineantur, & dicta pœna applicetur tota Univerſitati.

De modo, & formâ procedendi per Rectorem in causis Civilibus cujuscumque. Statutum XXIX.

Itèm statuerunt, quòd Dominus Rector præsens, & qui prò tempore fuerit, possit, & teneatur cognoscere de quibuscumque causis, seù quæstionibus civilibus cujuscumque quantitatis contrà Scholares, & Universitati suppositos, seù rei, vel facti ejus estimatio esset, seù esse videretur, quantitatis cujuscumque vertentibus, seù quæ verti contigerit coràm eo, intèr aliquos de Universitate prædictâ, seù dictæ Universitati suppositos, aùt aliquos quoscumque, qui coràm Domino Rectore convenire possent, seù respondere tenentur vigore aliquorum Statutorum dictæ Universitatis, aùt aliquo jure, vel consuetudine, & ipsas causas, & quæstiones decidere possit, & teneatur, & executioni mandare, & omnia, & singula in eis, & circà ea facere, quæ quilibet Judex habens ordinariam jurisdictionem facere posset, in quibus, & supèr quibus possit, & teneatur procedere, ac ea terminare, & exequi summariè, & de plano, sinè strepitu, & figurâ juditii, rejectis etiàm quibuscumque exceptionibus patriæ potestatis, minoris ætatis, doli, non numeratæ pecuniæ, & aliis quibuscumque, quæ ipsi Rectori, boni viri arbitrio frivolæ, malitiosæ, protractoriæ, seù cavillosæ viderentur, prò quorum expeditione teneatur qualibet hebdomadâ per se, vèl substitutum * habere posset .s. die Jovis non festivâ, aliàs primo die sequenti non festivo in tertiis ad stationem, ut suprà, venire, & stare usqùe ad horam debitam, & si dictâ impediatur venire, aùt commodè venire non possit, sequenti die non festivo solemni, eadem horâ venire, & stare teneatur, ut suprà, donèc aliquis velit dicere aliquid, petere, vel proponere coràm eo; possit etiàm aliis diebus venire, & stare ad stationem prædictam, ac jus reddere. Procedatur autèm in dictis causis, seù quæstionibus, ut infrà subijcietur; videlicèt, quòd oblato libello, & petitione aliquali coràm ipso Domino Rectore, etiam ubicumqùe, aùt facti narratione, ex quo, seù quâ aliquid concludatur, in actis per Notarium Universitatis redactâ, & scriptâ, citetur, & requiratur is qui convenire videtur, secundùm formam suprà traditam in Statuto: De modo, & formâ citationum fiendarum, prò eâ die Rector * venire, & sta-

re

re ad stationem prò jure reddendo teneatur, quòd compareat ad respondendum de jure citari facienti, & si quidèm in termino citatus comparuerit per se, Procuratorem, aùt alius legitimè venerit prò eo, Rector pronunciat personas legitimas, & incontinenti respondeat, & respondere teneatur talis citatus dictæ petitioni, simplicitèr, sinè aliquo temporis intervallo, aùt narrationi, affirmando, vèl negando contenta in dictâ petitione, seù libello, aùt narratione, aliàs habeatur prò confesso, & si confessus fuisset spontè in judicio ad petitionem partis, possit, & teneatur Dominus Rector præcipere * & ad petitionem partis possit, & teneatur Dominus Rector præcipere * ut ad terminum viginti dierum debeat dare, facere, vel solvere verè contenta in dictâ petitione, seù libello, aùt facti narratione; Si autèm talis citatus, & conventus personalitèr responderit, seù affirmaverit, respondendo, contenta in dicto libello, seù petitione, aùt narratione ea quæ petuntur vera esse, tùnc dictus Dominus Rector præcipiat, & præcipere teneatur, si præsens fuerit, quòd debeat solvere quantitatem pecuniæ, aùt restituere, aùt alia facere, ut in petitione, seù libello continebitur ad terminum viginti dierum, aùt plùs, si partes fuerint in concordiâ, & de voluntate processerit dicti Actoris; Si autèm absens fuerit, teneatur dictus Rector præcipi facere per Bidellum, quòd ad terminum viginti dierum det, solvat, restituat, vel tradat id, quod in libello, petitione, seù facti narratione continetur, quo termino, in quolibet casuum prædictorum elapso, si non solverit, vèl satisfecerit, possit, & debeat privari, & eo privato aggravari, & aliis quibuscumque remediis procedi, ità quòd omninò satisfaciat: Si verò negaverit contenta in petitione, libello, seù facti narratione vera esse, ordinetur dilatio Actori, seù parti ejus sex dierum continuorum ad probandum de jure suo, & partis suæ, infrà quam, parte tamèn citatâ, & ubicumquè possint juramenta testium recipi; Et si quam petitionem exhibuerit Actor, quam exhibere possit etiàm ubicumquè, datâ copiâ parti, si voluerit, & interrogatoriis, si facta fuerint, infrà dilationem competentem, ipsisque examinatis per Rectorem, nisi sit alicui partium suspectus, quòd si sit, tùnc Rector unà cùm Sapiente Universitatis debeant testes cùm Notario etiàm recipere, & examinare, diligentèr tamèn, & idem fiat, & observetur è converso, si pars

conventa aliquas probationes in dictâ dilatione, vel aliâ, eidem assignandâ * voluerit, hoc addito, & expressè statuto, quòd utraque pars teneatur intrà primos tres dies dictæ primæ dilationis datæ ad probandum pignora idonea deponere penès Massarium, seù Depositarium Universitatis prædictæ, si ipsius copia haberi poterit, aliàs penès Bidellum generalem Universitatis, qui Bidellus eâ die, vel sequenti designare, & tradere eidem Massario, seù Depositario teneatur omninò. Recipiens autèm teneatur dicere, & scribere supèr libro, aùt pignore sic deposito pignus cujus est, & prò quâ quæstione, & prò quantitate, * sibi datum prò pignore, sub pœnâ ipsi Bidello, cui designatum fuerit pignus prædicta non facienti, seù fieri facienti, prò qualibet vice, quadraginta solidorum Ferrariæ, ipso facto eidem, & incontinenti auferendâ per Dominum Rectorem, pœnâ sibi Rectori, si negligens fuerit, quinque librarum Ferrariæ, prò quolibet, & qualibet vice: Dentur autèm, & tradantur pignora, ut suprà, infrascripto modo, videlicèt, Reus conventus de tantâ quantitate, quanta est quantitas petita, seù esset, seù esse videretur, seù pateretur existimatio rei petitæ, aùt facti in judicium deducti, & ultrà, si quæstio fuerit à tribus libris, & abindè suprà usquè ad viginti, det, & dare debeat pignus octo librarum Ferrariæ, & abindè verò suprà quantecumque sit quantitatis, decem libras Ferrariæ, ultrà quantitatem petitam, seù estimationem rei petitæ, aùt facti in judicium deducti: Agens verò, de dimidia .s. quantitate, de quâ fuerit quæstio, seù estimatio rei, vel facti, in judicium deducti dare, & designare pignora teneatur, ut suprà: Et si quidem dicta pignora deposita non fuerint, ut suprà, si fuerit Actor, qui non deposuerit, cadat ab omni jure suo, & Reus conventus absolvi possit, ac debeat à petitione dicti Actoris, & à contentis in eâ; Reus autèm, pignus non deponens, ut suprà, prò confesso habeatur, & contrà eum fieri possit sententia condemnatoria, ac si legitimè probatum foret quòd in libello, petitione, aut facti narratione deductum esset. Dictâ autem dilatione statuta Actori ad probandum elapsâ, ordinetur dilatio Reo, & parti ejus qui petierit similis sex dierum, ad probandum, infrà quam Actori liceat probare, intrà, seù infrà quas dilationes ordinatas quælibet ipsarum partium suas probationes, tàm per Testes, quàm per Instrumenta, & jura

face-

facere teneatur. Verùm quià contingere possit, aliquo casuum Testium absentiam allegare, hoc malitiosè fieri solet ut plurimùm, statuerunt, quòd si . . . . . . Testium allegaret, quos assereret, se producere velle, antè omnia jurare teneatur, ad Sancta Dei Evangelia, tactis scripturis, prædicta vera esse; & animo calumniæ non hoc dicere; quo casu possit dictus Dominus Rector dilationem probatoriam tali alleganti arbitrio suo, & boni viri ordinare, dummodò tamèn occasionibus antedictis non possit ordinare majorem dilationem, quàm juris sit; Et si quo tempore apparuerit de calumniâ petentis dilationem prædictam, & cùm hoc dictus allegatus absentiam non probaverit per Testes prædictos quod intendit, quantùm tamèn in eo fuerit, pœnam decem librarum Ferrariæ, applicandam Universitati ipso facto incurrat, quàm si non solverit admonitus, privetur, à quâ privatione restitui non possit, nisi dictâ pœnâ solutâ: Tempus autèm dictæ dilationis in termino temporis Statuti ad causam terminandam minimè computetur. Elapsis verò dilationibus probatoriis publicetur processus, & attestationes Testium, & omnia, & singula in causâ, & supèr causâ actitata, & facta; Et teneatur Dominus Rector, vel Vicerector consulere jurium Peritum idoneum supèr dictâ causâ, habitâ autèm assumptione ipsius consilii, nèc non deposito salario Rectoris, vel Vicerectoris, & Notarii, Rector statuat terminum dictis partibus ad accipiendam copiam processus, & ad opponendum, & probandum, & habere probatum omnes suas oppositiones, & exceptiones, si quas proponere, & allegare voluerit, sex dierum, infrà quem terminum, seù dilationem quilibet possit opponere, quod sibi videbitur, & probare coram Notario Universitatis, etiàm absente Rectore, dummodò tamèn Reus præsens sit, quandò sacramentum datur Testibus, vel legitimè citetur .s. reus ipse. Prædicta autèm dictus Dominus Rector teneatur terminare, absolvendo, vel condemnando intrà duorum mensium spatium à die, quâ conventus comparuerit, & responderit, sub pœnâ ipsi Domino Rectori tantæ quantitatis, quanta fuit quantitas petita, seù estimatio rei, vel facti petiti, prò dimidiâ Universitati, & prò aliâ dimidiâ agenti applicandâ, & sub aliis pœnis, in Statuto contentis. Sententiâ verò latâ, possit ipse Rector, antequàm discedat à bancho, pòst sententiam latam expensas taxare, & declarare secundùm

quod

quòd per Rectorem, & Notarium Universitatis, vel Substitutum ejus taxatum fuerit, seù declaratum, quòd etiàm locum habeat in quibuscumque expensis reficiendis, sivè vigore præsentis Statuti, sivè præcedentis, ac cujusvis Statuti Universitatis prædictæ, quam sententiam & in sorte, & in expensis elapsis demùm viginti diebus si condemnatus non solverit, vel fecerit infrà dictos viginti dies id, quòd in sententiâ continebitur, possit, & teneatur idem Rector exequi, & executioni mandare quibuscumque remediis, etiàm faciendo pignus depositum, ut suprà obtinenti tradi prò ipsâ quantitate, prò quâ fuerit condemnatus in summâ prædictâ, & prò expensis, per ipsum Dominum Rectorem taxatis, in quibus, & prò quibus Depositarius teneatur parere ipsi Domino Rectori, & si ejus Rectoris mandâto pignus dederit, aùt restituerit, liberatus sit, & esse intelligatur; victor autèm, cùm vicerit, suum pignus habere possit, & debeat. Et quià plerumqùe, prò impediendâ executione malitiosè opponitur exceptio solutionis, satisfactionis, pacti, vèl transactionis, & contrà veritatem, statuerunt, quòd de solutione alicujus quantitatis, vel rei debitæ vigore alicujus sententiæ latæ secundùm formam præsentis, vèl proximè præcedentis Statuti, probari non possit, nisì per publicum Instrumentum, vel Scripturam, cui fides adhiberi debeat; Et si in aliquo casu recipere debens excusaret, alterum prædictorum facere possit is qui teneretur * id quod solvere, seù dare deberet, deponere penès Notarium Universitatis, aùt Bidellum generalem Universitatis, quò deposito facto, incontinenti liberatus sit, & esse intelligatur; Et si privatus foret, restitui debeat, solutâ tamèn privationis pœnâ primò; si verò citatus, & requisitus, ut suprà, per se, vèl per alium non comparuerit, præstito juramento calumniè per Actorem pronunciet Rector interloquendo citatum ipsum contumacem, & tenutam ex primo decreto de bonis ejus dandam esse prò mensurâ quantitatis petitæ, seù estimationis rei, vel facti petiti, ad petitionem dicti Actoris, etiàm absente dicto tali citato; Et iterùm citetur ipse conventus semèl, etiàm si inventus non fuerit, quòd veniat, ad defendendum sententiam, & si infrà terminum ipse, nèc aliquis prò eo * mandet Rector tenutam dari de bonis ejus, salvo jure omni, de quibus bonis per Bidellum tenuta dari possit, si reperiantur de quantitate petitâ, & expensis legitimè factis, & fiendis in dictâ causâ, & ejus occa-

casione; si autèm retulerit Bidellus, se bona non reperire, Rector expensas factas teneatur taxare, & tùnc privetur talis conventus, & per Scholas publicè privatus denuncietur, à quâ privatione restitui non possit, nisi comparuerit, & expensas parti adversæ refecerit, per Rectorem taxatas, quas deponere teneatur penès Notarium Universitatis, & pignus dederit, ut suprà, penès Depositarium Universitatis prædictæ, aut Bidello generali, de parendo mandato Domini Rectoris, & solvendo omnem condemnationem, de eo fiendam, & Universitati solvere decem libras Ferrariæ, quo facto, restitutus sit, & esse intelligatur ipso facto; Et in primâ die, quâ Rector sederit ad Banchum prò jure reddendo, comparere teneatur coràm eo, & respondere dictæ petitioni simplicitèr, affirmando, vel negando contenta in petitione, absquè aliquâ dilatione, vèl termino, & ad alia procedatur, ut suprà, ac si ab initio comparuisset, salvo, quòd aliàs pignus dare non teneatur: Pars verò Actoris infrà terminum, ut suprà, pignus, seù pignora prò suâ parte deponere teneatur, ad pœnam supradictam: Si verò Bidellus de bonis talis conventi reperisse retulerit, & tenutam ex primo decreto dedisse, tùnc cridari debeat publicè per ipsum Bidellum per Scholas, per quas solitus est Bidellus prædictus cedulas legendas legere Scholaribus, in Scholis existentibus, & etiàm antè domum habitationis dicti conventi, si habitare reperiretur in Civitate Ferrariæ; Quòd si est aliquis, qui vellet defendere dicta bona, aut dictum conventum, seù dicere velit jus aliquod habere in dictis bonis, coràm ipso Domino Rectore infrà tertiam diem debeat comparere; & si aliquis infrà dictum terminum comparuerit, qui dicta bona velit defendere, vel dicat, se jus in dictis bonis habere, de quibus data esset tenuta prædicta audiatur, & jura utriusque partis, tàm Actoris, quam Comparentis examinentur, & secundùm quod juris fuerit terminetur: Si autèm aliquis non comparuerit, elapso termino statuatur prædicto Actori dilatio, etiàm absente, & non citato prædicto contumace, ad probandum de jure suo, & probationes recipiantur, & adiudicatio in solutum fieri possit Actori, de consilio tamèn dicti Sapientis: Statuerunt etiàm, quòd fienda per eum in prædictis, circà prædicta, & quodlibet prædictorum valeant, teneant, & habeant plenum robur, & quòd in prædictis, & quolibet prædictorum intelligantur fore servata omnia, & singula juris solemnia, seù

alia

alia, quæ de jure requiruntur, dummodò prædicta fuerint servata, & à sententiis, pronunciationibus ipsius Domini Rectoris factis, ut suprà, nullo modo possit appellari, de nullitate dici, vel opponi, aùt in integrum restitui postulari, aùt peti, vel aliquid dici, vel fieri, per quòd impediatur, vel impediri possit, quò minùs dicta sententia lata per dictum Dominum Rectorem effectualitèr mandetur executioni. Itèm statuerunt, quòd prò qualibet librâ monetæ Dominus Rector possit, & debeat habere, & percipere prò suo labore, seù sportulis solidos duos monetæ * ferendi sententiam prò quantitate minore trium librarum * quàm majori. Itèm statuerunt, cùm non deceat Scholares in litigiis permanere, sed studio vacare continuò, & intendere, quòd ab aliquâ sententiâ, per Dominum Rectorem ferendâ, & per Consiliarios, & Sapientem in casibus sibi permissis appellari non possit, nèc in integrum restitutio postulari, aùt aliquis alius actus fieri, per quem prædicta, vel aliquod prædictorum faciens videatur velle de iniquitate, seù nullitate sententiæ conqueri, pœnâ cuilibet contrafacienti, & prò vice qualibet viginti librarum Ferrariæ; Et nihilominùs quòd contrà fieret, non valeat, & sententiata exequi possint, & executioni mandari quibuscumque remediis opportunis, prædictis, aùt prædictorum aliquo non obstante, prò quorum executione possit recurri ad Dominum Vicarium Domini Potestatis, & ejus auxilium etiàm implorari, juxtà formam in privilegiis Scholarium attributam. Itèm si contingat, aliquem Scholarem in jure Canonico, vel Civili litigare coràm Rectore, Sapiente, Consiliariis Universitatis antedictæ, statuerunt, quòd non audiatur, aliàs nisi fecerit licentiam dari, & præcipi alteri, & per Rectorem suum Sapienti Universitatis prædictæ, vèl ei, quem repræsentaret, & ejus substitutus esset, quæ in causâ, & quæstione decidendâ faciendâ occurrerint, pœnâ ipsi Rectori eum alitèr audienti decem librarum Ferrariæ. Itèm quòd nullus debeat, vel audeat ducere aliquem Advocatum, vèl Procuratorem, vèl aliam personam procurantem prò eò, nisì sit persona prædictæ Universitati supposita.

De

De modo servando in quæstionibus intèr Scholares.
Statutum XXX.

Quia Societas jus obtinet Fraternitatis, & plerumqùe intèr Socios diversæ oriantur quæstiones, quaproptèr oportet eos à societate recedere, statuerunt, quòd si contingerit aliquem Sociorum societati contractæ renuntiare, & de domo, seù hospitio communi, in quo cùm Sociis habitabat velle recedere, allegando causam legitimam contrà Socios, vèl aliquem eorum, quæ bono viro attentâ probationis difficultate probaretur, vèl de eâ fides fieret, hoc idem liceat, & eo casu pensiones hospitii prò ratâ tantùm solvere teneatur ejus temporis, quo inhabitasset, & ejus Socii, qui causam præstitissent, prò toto ressiduo solvere teneantur, bona autèm communia, si quæ essent dividantur, & dividi habeant boni viri arbitrio, sic quòd quilibet partem habeat, seù æstimationem condecentem. Si autèm aliquis Sociorum spontè absqùe causâ legìtimâ, ut suprà, societati renunciare, & de domo, seù hospitio recedere vellet, integram prò suâ parte teneatur solvere pensionem, & nihilominùs cùm Socio, seù cùm Sociis ad omne ipsorum interesse teneatur, quod interesse declaratur habitâ de eo fide, bona autèm communia dividantur, ut supra; in neutro autèm casuum prædictorum liceat * recedenti de domo, seù hospitio, aùt camerâ prædictis absqùe voluntate reliquorum Sociorum remanentium, aùt majoris partis eorum, pœnâ autèm ipsi moranti ad inhabitandum proptèr voluntatem aliorum, ut suprà, trium librarum Ferrariæ, Universitati applicandâ: Statuentes insupèr, quòd si aliquis Sociorum insimùl in eadem domo, hospitio, seù camerâ habitantium malè cùm aliis se gereret, vèl alios calumniaret, vèl molestaret indebitè, quòd factâ fide Dom. Rectori, ipse Rector teneatur opportunis remediis talem malè se gerentem, vèl calumniantem, vèl alios inquietantem, ut suprà, de domo expellere; quò casu expulsus totius temporis pensionem solvat, & bona communia dividantur bonâ fide, ità quòd quilibet habeat suam partem, vel æstimationem, ut suprà, cujus alternatìm electio sit remanentis, aùt remanentium in domo, camerâ, seù hospitio.

De

De modo procedendi in quæstionibus Criminalibus cujuscumque generis per Rectorem contrà Scholares, & Universitati suppositos. Statutum XXXI.

Prætereà statuerunt, & ordinaverunt, quòd si contingerit, quòd Deus avvertat, aliquas lites, discordias, seù quæstiones criminales, seù criminum, seù delictorum occasione oriri proptèr Scholares aliquos Universitatis, aùt Universitati suppositos, teneatur D. Rector, & Consiliarii prò posse lites prædictas sedare, & pacificare, quibus tales Scholares parere, & obedire teneantur in prædictis, & si sedari, & tolli non possent, & si lites, quæstiones, & discordiæ essent leves, videlicèt verborum injuriosorum, vel simplicitèr insultus sinè armis, prætèr quàm ad domum, sivè diffamationis, vel alterius injuriæ, vel offensæ realis, vel personalis, & civilitèr per alterum prædictorum agi contingeret, possit, & teneatur D. Rector præsens, & quilibet, qui prò tempore fuerit de prædictis, & supèr prædictis cognoscere, ad petitionem ejus, qui se offensum, vel injuriatum assereret procedere, & terminare, ac executioni mandare, in quibus, & supèr quibus servare teneatur formam Statuti suprà positi, De quæstionibus civilibus quantitatis cujuscumque, & valeant fienda per eum; Nèc non omnia, & singula in dicto Statuto disposita, in præsenti repetita esse intelligantur, quatenùs tamèn adaptari possint; Possit insupèr, & eidem Rectori liceat absolutè inquìrere de prædictis, & ex probationibus factis tàm supèr petitione, quàm repertis per inquisitionem procedere, & terminare, ac condemnare, seù absolvere possit secundùm formam Statutorum Ferrariæ, & dictam condemnationem Universitati applicare: Si verò lites, quæstiones, vèl controversiæ prædictorum, alterius delicti, seù malefitii fuisse dicerentur, teneatur ipse D. Rector delinquentem privare, & pecunialitèr condemnare suo arbitrio, attentâ facti qualitate, & personarum conditione, & ab utraque parte, si expediret, plenariè fide habitâ de delicto per testes, à parte .s. offitii producendos, aùt per ipsum Rectorem ex offitio per inquisitionem receptos, quam eidem facere liceat, vèl per utrosque, à quâ privatione non possit restitui perpetuò, nisì voluntate, & consensu offensi, vel ejus hæredum, de quibus appareat publicum Instrumentum scriptum manu Notarii Universitatis, aùt alterius Notarii, si fiat extrà Civitatem, vel Districtum Ferrariæ, & Universitati, & ejus Depositario vice, & no-

& nomine dictæ Universitatis recipienti solverit pœnam, & condemnationem prædictam; Ubì autèm aliquis alius de Universitate, aùt Universitati obbediens, seù suppositus offenderit, seù offendisse diceretur in personâ, vel bonis aliquem de dictâ Universitate, aut aliam personam, teneatur D. Rector, & Consiliarii, ac ipsa Universitas, ad offensi, seù qui offensus diceretur requisitionem eidem præbere auxilium, consilium, & favorem coràm Illmo D. Duce nostro Civitatis Ferrariæ, factum exponendo, rogando, & postulando, quòd ad instantiam, & executionem justitiæ procedatur, & quòd nèc Potestas, aùt sui Judices, sivè quicumque alius offitialis possit se impedire, aùt intromittere in aliquo in casibus prædictis, nisì solus Excellentissimus Dominus noster Dux Ferrariæ; Et teneatur D. Rector, si eidem, & Consiliariis, aùt majori parti eorum visum fuerit expedire, offensum associare, vel associari facere tàm per Civitatem Ferrariæ, quàm in palatiis ejusdem cùm aliquibus Scholaribus honestis, quos voluerit, qui teneantur parere Rectori, et Consiliariis in prædictis, sub pœnâ per eos imponendâ, qui Scholares cùm ipso, vèl ejus parte possint, et teneantur in Palatio, et alibì ipsius negotia solicitè procurare, et nihilominùs possit ipse Rector ex suo offitio contrà offendentem procedere, et ad perpetuam privationem ipsius, et bonorum ejus, et ab omni honore, et commodo Universitatis, à quâ perpetuò restitui non possit, sinè consensu, et voluntate ipsius offensi, vèl ejus hæredum, de quâ constet per Instrumentum, ut suprâ, et solverit Universitatis Depositario pœnam, in privatione contentam; possit etiàm quilibet privatus, ut suprà, restitui, pœnâ, vel condemnatione solutâ, ut suprà, etiàm sinè offensi consensu, vèl injuriati post lapsum quinquennii, si offensus aùt ejus hæres non esset in Civitate, nèc Comitatu, vel Districtu Ferrariensi, et ipsi D. Rectori, et Consiliariis, aùt duabus partibus ipsorum videretur, aliàs non; Et si etiàm offensio fuerit tanta, quòd Deus avvertat, ut reus veniret puniendus in aliquo membro, vèl personâ, tùnc in tali casu prædictus reus non possit torqueri, nèc in personâ puniri, sivè contrà ipsum procedi, nisì sempèr præsente, et consentiente D. Rectore; ubi autèm offensio non esset tanta, quòd offendens deberet puniri pœnâ personali, vel alicujus membri, debeat contrà ipsum offendentem procedere secundùm formam præsentis Statuti.

De pœnâ producentium falsos Testes. *Statutum XXXII.*

Itèm statuerunt, quòd si aliquis litigantium coràm Domino Rectore in aliquâ causâ, scientèr produxerit aliquem testem falsum, aut ejus dicto falso scientèr uteretur, & hoc constiterit D. Rectori, si quidèm Actor fuerit, cadat à jure suo, si autèm reus, prò confesso, & damnato habeatur de iis, quæ petebantur ab ipso, & nihilominùs pœnam quilibet ipsorum incidat viginti libr. Ferrariæ, quas pœnas si quis prædictorum solvere neglexerit privetur, à quâ privatione restitui non possit, nisì dictâ pœnâ primò solutâ, & D. Rector contrà prædictos, & quemlibet eorum teneatur procedere sub pœnâ viginti librarum Ferrariæ; audiatur autèm quilibet accusans, seù denuncians, etiàm si in secreto tenere voluerit aliquem prædictorum, & docens de crimine habeat tertiam partem condemnationis, reliquis duabus partibus intèr Rectorem, & Universitatem prædictam dividendis.

De sequestrationibus fiendis de bonis Scholarium fugitivorum.
Statutum XXXIII.

Quoniàm plerumquè contingit aliquos Scholares fugitivè velle recedere proptèr aliqua debita, quæ eos aliquandò contingerit habere pacto, statuerunt, quòd si contingeret de cætero aliquem Scholarem dici fugitivè velle recedere, & allegetur, & dicatur coràm Domino Rectore per aliquem, qui se dicit creditorem ipsius, præstito sacramento priùs à sic allegante, & dicente, quòd prædicta vera sint, & quòd omninò calumniosè non petit fieri sequestrationem, quòd omnia bona prædicti Scholaris possint, & debeant sequestrari per Bidellum generalem Universitatis ex parte Domini Rectoris ad petitionem talis asserentis se creditorem, & Domini Rectoris, penès aliquam idoneam personam, quæ dicta bona custodire, & servare debeat, donèc sequestratio revocetur, sub pœnâ in præcepto Domini Rectoris contentâ, & credatur tali Bidello sequestranti, si retulerit, se in sequestrum tradidisse sequestratario, aùt eam penès eum vidisse, seù dictum sequestratarium confessum fuisse penès se habere rem prædictam: Et si Bidellus, cui facta fuerit commissio prædicta retulerit, se non reperire

rire de bonis mobilibus, de quibus possit sequestrare, tùnc Rector, qui prò tempore fuerit, factâ sibi aliquali fide de fugâ, seù recessu, quæ sibi boni viri arbitrio sufficere videatur, & præstito sacramento, ut suprà, licentia possit dari tali asserenti se creditorem, quòd possit facere talem fugientem detineri; Et si detentus fuerit, & satisdederit de juditio sisti, & judicatum solvendo relaxetur, & alitèr non, cuilibet Rectori pœnâ, qui prædicta non observaverit, centum solidorum prò qualibet vice.

De Scriptoribus sub Rectore conveniendis. Statutum XXXIV.

Itèm statuerunt, quòd Scholares Vniversitatis, si contrà Scriptores, vel Miniatores, aut Correctores agere voluerint, teneantur eos convocare coràm Domino Rectore, & quòd ipsi Scriptores, Correctores, & Miniatores teneantur, & debeant coràm eo respondere; Et si dicti Scriptores, Correctores, vèl Miniatores audientiam dicti Rectoris, aut ipsum recusaverint, quòd ipse Rector, qui prò tempore fuerit, teneatur talem Scriptorem, Correctorem, vel Miniatorem privare, vèl condemnare in tribus libris ad petitionem Scholaris, à quâ privatione restitui non possit, nisì solverit dictam pœnam, & consensum habuerit ab eo, qui eum privari fecisset.

Quòd teneatur Rector facere quòd paritèr Doctores Artium non sint in Collegio Doctorum Medicinæ. Statutum XXXV.

Cùm turpe, & non consonum rationi sit, quòd Doctores Artium sint in Collegio Medicorum, si simplicitèr, & purè sint Doctores Artium, & venerint ad examinandum promovendos in Medicinâ, statuerunt, quòd Dominus Rector unà cùm Sapiente, & Consiliariis, & Doctoribus Legentibus debeant ire ad Dominum Civitatis, vèl ad alium, ad quem spectat hoc offitium, & supplicare, quòd fiat specialis provisio, quòd nullus non doctoratus in Medicinâ possit interesse examini alicujus promovendi in Medicinâ, nèc dare voces alicui scrutinio alicujus promovendi in Medicinâ, & etiàm quòd nullus non conventuatus in Scientiâ, in quà aliquis vult promoveri possit esse de Collegio Doctorum examinantium in illâ Scientiâ, cùm nullus possit esse verus Judex eorum, quæ non novit, sub pœnâ centum solidorum

Ferrariæ Domino Rectori, si non iverit infrà mensem post publicationem Statutorum, ad prædicta procurandum; quòd si secùs fieret, ex nùnc statuerunt, quòd nullus Scholaris promovendus audeat solvere alicui aliquam quantitatem pecuniæ prò examine publico, vel privato, qui sit de aliquo Collegio contrà formam prædictam, sub dictâ pœnâ.

Quòd quilibet Doctor teneatur sociare Scholarem, in suâ Privatâ. Statutum XXXVI.

Itèm statuerunt prò honore Scholaris conventuandi, quòd quilibet Doctor Collegii in Medicinâ, vèl Artibus teneatur sociare Scholarem conventuandum eundo, & redeundo ad Episcopatum sub pœnâ quinque solidorum Ferrariæ prò quolibet, & prò qualibet vice, nisì justa causa subesset, quæ Sacramento subesset, & quilibet possit accusare, & denunciare, & in credentiâ teneatur, & idem intelligatur in quolibet Scholari studente in Medicinâ, vel Artibus.

De inchoatione Studij, & aliis Festivitatibus celebrandis. Statutum XXXVII.

Ad utilitatem Scholarium Ferrariæ studere volentium statuerunt, & ordinaverunt, quòd singulis annis Studium debeat inchoare immediatè post Festum S. Lucæ; adeò quòd supèr prolungatione principii Studii faciendâ Rector, & Consiliarii nullatenùs habeant potestatem; nèc supèr hoc ad petitionem alicujus Doctoris, vèl alterius personæ possit modo aliquo dispensari etiàm per Universitatem; Adijcientes, quòd legentes tàm ordinariè, quàm extraordinariè unum Festum solum in Hebdomadâ faciant, nisì esset Festum solemne, vel alia Festa solemnia fuerint, in die Jovis, nèc ad preces alicujus contrarium faciat, nisì justa causa subesset, Statuerunt, quòd tempore Carnisprivii fiant vacationes, incipiendo à proximâ die Jovis antè Carnisprivium inclusivè usquè per totam diem primam Quadragesimæ. Itèm prò Festivitate Ressurectionis festari incipiat die Dominico Olivarum, & posteà incipiat die Lunæ legi post Octavam diem Dominicam Paschæ Ressurectionis. Itèm quòd unusquisque Doctor incipiens festare prò Festivitatibus Nativitatis teneatur usquè ad vigiliam Sancti Thomæ, sub pœnâ cuilibet contrafacienti, si fue-

fuerit Scholaris viginti ſolidorum Ferrariæ, & ſi fuerit Doctor, vèl Rector quinque librarum Ferrariæ; & hoc proijciendo paleas, vel faciendo aliquem actum, per quem impediatur Doctorem legere ordinariè, ſub dictâ pœnâ; & quòd Studium debeant compleviſſe in fine menſis Auguſti cujuslibet anni, hoc addito, quòd in Kalendis menſis Maii cujuslibet anni feſtentur ſex dies, prò potionibus ſumendis more ſolito.

Quòd quolibet anno fiat ſolùm unus ſermo in principio Studii. Statutum XXXVIII.

Itèm ſtatuerunt prò honore Univerſitatis, & conſuetudine ſervandâ, quòd quolibet anno in principio Studii in ſcientiâ Medicinæ, & Artium, fiat unus ſermo in Eccleſiâ S. Georgii .s. in Epiſcopatu circà Feſtum S. Lucæ, cui ſermoni quilibet Doctor actu legens, ſeù eo anno legere intendens intereſſe debeat, ſub pœnâ viginti ſolidorum Ferrariæ prò quolibet, & qualibet vice, nisì juſtâ cauſâ, & rationabili eſſet excuſatus; & quòd ſermo fieri debeat per Doctorem, aut Scholarem idoneum facultatis Medicinæ, ad hoc electum per Rectorem, Sapientem, & Conſiliarios, pœnâ cuilibet recuſanti ammiſſionis Lecturæ, nisì juſta, & legitima cauſa ſubeſſet, quæ per majorem partem Conſiliariorum, Rectoris, & Sapientis approbetur.

De Matriculâ Scholarium Medicinæ, & Artium, ac Philoſophiæ quolibet anno faciendâ. Statutum XXXIX.

Itèm cùm hoc ſit, quòd multi Scholares ſint commorantes Ferrariæ, qui tamquàm Forenſes ad Forum Sæculare trahuntur, & plerumquè carcerantur, nec beneſitio Scholarium gaudere poſſint, quià nomina eorum non ſunt conſcripta in Matriculâ Scholarium, & hoc contingit plerumquè magìs ignorantiâ, quàm fraude, idcircò nè prædicta contingant volentes obviare prò poſſe, Statuerunt, quòd Dominus Rector, & Conſiliarii cùm Sapiente teneantur, & debeant de menſe Novembris quolibet anno facere præcipi per Scholas, & nuntiare, quòd omnes, qui intendunt eſſe in Ferrarienſi Studio prò toto anno, vèl prò parte anni, & in ſcientiâ Artium, & Medicinæ ſtudere, tàm Cives, quàm Forenſes teneantur dare in ſcriptis Notario Univerſitatis, vèl Bidello ejuſdem eorum Nomina, & Cognomina, qui Notarius, vel

Bidellus teneatur dicta Nomina in scriptis redigere, distinctè ponendo per se divisam quamlibet Nationem, teneatur etiàm ipse Notarius Matriculam quamlibet intitulare infrascripto modo: *In Christi Nomine Amen*: *Anno Domini*, ponendo millesimum, & Indictionem, quæ erunt prò eo anno quo fieri, & scribi Matriculam contigerit; & posteà scribat, & dicat: *Hæc est Matricula generalis Studii Medicorum, & Artistarum Civitatis Ferrariæ juratorum servare Statuta facta, & fienda dictæ Universitatis, & obedire Domino Rectori ipsius in licitis, et honestis, per me f. Notarium suprascriptum, ac ipsius Universitatis Notarium, tempore Rectoris talis*, ponendo etiàm nomen Rectoris, qui tùnc temporis esset: Quo libro facto teneatur etiàm Dominus Rector facere, & dici, & mandare per Scholas, quòd omnes, & singuli Novitii, & omnes alii, qui non intraverunt Universitatem, nec jurarunt obedire Rectori præsenti, & qui prò tempore fuerit, & servare Statuta Universitatis facta, & fienda, & alia faciendum, quæ tenentur ex formâ Statutorum Universitatis; Et quòd alii Novitii, qui post dictam denuntiationem, seù proclamationem venerint ad Civitatem Ferrariæ, prò studendo in dictâ Civitate in Scientiâ Medicâ, & Artium teneantur infrà octo dies venire etiàm, & jurare, & ea facere, quæ continentur suprà in Statuto proposito, sub Rubricâ *De eo, qui venerit novitèr ad studendum*: Teneatur autèm quilibet, qui matriculatus fuerit solvere solidos quinque Ferrariæ, quorum quatuor Universitati applicentur, alius verò Notario prò mercede suâ; Et si quis excusaret se à solutione proptèr inopiam, & hoc juraverit, à dictâ solutione excusetur, & in dictâ Matriculâ conscribi debeat, & gaudeat benefitio Scholarium, sicùt solventes. Voluerunt etiàm, quòd quicumque Scholaris dictæ Universitatis cognoverit aliquem Novitium, vel aliquem alium, qui non juraverit, ut dictum est, teneatur sacramenti vinculo ipsum denunciare Rectori, aùt Notario, vel Bidello Universitatis, qui Rector teneatur ipsum compellere ad juramentum præstandum, ut in Statutis pleniùs continetur: Et si quis jurare contempserit, contrà ipsos ipse Rector habeat plenum arbitrium, Statuto aliquo non obstante .s. in pœnis exasperandis, & non modificandis, & in eis imponendis, & exigendis: Statuerunt insupèr, & firmaverunt, quòd nullus possit, & audeat se facere poni, vèl conscribi in aliâ Natione quàm verè sit, ità quòd si fecerit se poni in aliquâ Natione quàm sit, cadat in pœnam trium librarum Ferrariæ, & quilibet

libet poſſit accuſare, & denuntiare, & habeat tertiam partem condemnationis: Et Rector teneatur contrà prædictos inquirere, & condemnandos condemnare ſub eadem pœnà ipſi Domino Rectori: Insupèr ad probandum, quòd aliquis ſit Scholaris, & de Univerſitate prædictâ, ac ipſum juratum ſecundùm quòd tenetur ex formà Statutorum dictæ Univerſitatis, ſufficiat probari per Matriculam prædictam, in quâ deſcriptum reperiatur Nomen, & Cognomen ejus, vèl per ſcripturam ſumendam ex dictâ Matriculâ de ipſius Nomine, & Cognomine per Notarium Univerſitatis prædictæ.

De loco, ubi debent eſſe Scholæ, & de Scholaribus recuperandis. Statutum XXXX.

Statuerunt, quòd aliquis Doctor legens in Medicinâ non poſſit habere, ſeù reſtituere Scholas ſuas alibì, quàm in loco, & contractâ hactenùs conſuetis, loca autèm, & contractas declaraverunt fore in S. Dominico Communis Ferrariæ, nèc alibì poſſint eſſe Scholæ aliquæ in ſcientiâ ſupradictâ, Adijcientes quòd Domini Reformatores, de pecuniâ, quam Doctoribus retinent, antè inchoationem Studii ſingulis annis faciant Scholas reparari, & feneſtras Scholarum pannis lineis claudi, proùt viſum fuerit meliùs expedire: Itèm ſtatuerunt, quòd aliquis Scholaris, qui non audierit Ferrariæ, vel alibi duobus annis in Medicinâ, non audeat, vel præſumat ſedere in primis Banchis in aliquibus Scholis, pœnâ quinque librarum Ferrariæ, ſalvo quòd ſi eſſet præbendata perſona, vel licentiatus, quòd non teneatur; Et quilibet poſſit accuſare, & denuntiare, & habeat tertiam partem condemnationis, & in credentiâ teneatur, & iſtud Statutum legatur omni anno in principio Studii.

Quòd nullus poſſit legere nisì ſit Conventuatus. Statutum XXXXI.

Itèm prò honore Studii, & ſtudentium Civitatis Ferrariæ ſtatuerunt, quòd nullus poſſit legere in Civitate Ferrariæ, in aliquâ ſcientiâ, nèc ordinariè, nèc extraordinariè, nisì fuerit conventuatus, vèl ſubſtitutus ab aliquo Doctorum ex cauſâ legitimâ, ut ſuprà, ſub pœnâ decem libr. Ferrariæ, & eamdem pœnam patiatur quilibet Scholaris, qui sùb eo intraverit, ſalvo quòd legentes in Humanitate, vel Rhetoricâ non teneantur ad prædicta.

De pignoribus dandis per Doctores, in principio Studii. Statutum XXXXII.

Itèm ſtatuerunt, quòd quilibet Doctor legere volens, tàm in ſcientiâ Medicinæ, quàm Artium, in principio Studii, infrà octo dies quolibet anno dare, tradere, & deſignare debeat D. Rectori, qui pro tempore fuerit, vel Bidello Univerſitatis pignora valoris, & extimationis decem librarum Ferrariæ ad minùs, de obediendo D. Rectori, & ipſi Univerſitati, & de ſervando Statuta .s. facta, & fienda, & de quæſtionibus diſputandis, & terminandis, & ad ſtationem ponendis, & aliis omnibus obſervandis, & adimplendis, quæ continentur in dictis Statutis factis, & fiendis: Rector, ſeù Bidellus, cui data, & deſignata fuere dicta pignora, infrà tertiam diem poſtquàm ipſa deſignata fuerunt, ipſa tradere, & deſignare teneatur Depoſitario Univerſitatis, qui Depoſitarius ea recipere teneatur vice, & nomine Univerſitatis, & ea cuſtodire, & ſalvare uſqùe ad finem Studii. Prædictus Rector, qui prò tempore fuerit, teneatur inquirere modis omnibus, quibus poterit, etiàm Statutorum ordine non attento contrà dictos Doctores, & etiàm quemlibet eorum, ſi in aliquo contrafeciſſent, ſeù aliquid omiſiſſent de iis, quæ eis incumbebant; Et ſi quem invenerit contrafeciſſe, aùt prædicta non ſervaſſe, punire, & condemnare ipſum poſſit, & debeat ſecundùm formam Statutorum Univerſitatis prædictæ, & pœnas, quas incurriſſet exigere; & non poſſint, nèc valeant dicta pignora ad voluntatem ipſorum reſtituere: Et ſi aliquis Doctorum pignora antedìcta dare neglexerit, & deſignare, privetur omni honore, & commodo Univerſitatis, & pœnam ipſo facto incidat decem librarum Ferrariæ, à quâ privatione reſtitui non poſſit, niſì dictâ pœnâ ſolutâ, nèc eâ ſolutâ, niſì de voluntate Rectoris, & majoris partis Vniverſitatis, nèc poſſit, qui ſic ſe privari permiſerit, eligi, vel per Reformatores conduci ad aliquod ſalarium; Et ſi electus fuerit, ex nùnc talem electionem fore nullam declaraverunt, & electio ex eo nullum jus acquirat, quæ quidèm omnia, & ſingula teneatur Rector præſens, & qui prò tempore fuerit obſervare, & obſervari facere, ſub pœnâ decem librarum Ferrariæ, eidem per Syndicos in fine ſui offitii auferendâ, ſalvo ſempèr Statuto, quod loquitur de pignoribus dandis per Doctores, qui ad ſalarium eliguntur.

De

De juramento examinandorum, tàm in Medicinâ, quàm in Artibus. Statutum XXXXIII.

Itèm si aliquis Scholaris voluerit promoveri in Medicinâ, sive aliquâ Artium, primò Rectori per Doctorem, sùb quo promoveri debuerit se faciat præsentari, qui præsentandus dicto Rectori præsentetur per dictum Doctorem * quòd ipse legitimo tempore audivit, studuit, & publicè respondit; Tempus autèm legitimum est, quòd studuerit quatuor annis hìc, vel alibì, ubì fuerit Studium generale, salvo quòd si voluerit promoveri in Medicinâ, si fuerit instructus in primitiis, quòd sufficiat eum audivisse tribus annis ad minùs: Et prædicto præstito juramento faciat se per Doctorem suum Vicario præsentari; & si quis dicto Vicario fecerit præsentari; vèl se præsentaverit non præstito juramento, prædicta ejus examinatio per quatuor menses differatur sùb eo Doctore, qui eum præsentaverit: Et sùb eo Doctore nullus eo anno examinare, vèl examinari possit: Insupèr juret ipsi D. Rectori, substitutis, & substituendis, quòd Doctori, vel Scholari, vèl alicui alteri nihìl dedit, vel promisit, dabit, vel promittet intuitu, ratione, aùt prætextu, seù promotionis labore, exceptis personis illis, quibus Statuta dari permittunt, & jubent, ita tamèn quòd formam Statutorum nostrorum etiàm in iis personis non excedat; Et si aliquis hoc Sacramentum præstare noluerit, nullus ejus promotioni intersit, sùb pœnâ librarum quinque prò quolibet, applicandâ Vniversitati.

De Sacramento publicandorum, tàm in Medicinâ, quàm in Artibus. Statutum XXXXIV.

Itèm statuerunt, quòd quilibet promovendus, tàm in Medicinâ, quàm in aliquâ liberalium Artium juret D. Rectori, numquàm contrà Vniversitatem prædictam verbo, vel facto patrocinium, auxilium, vel consilium præstaturum, & si contigerit eum remanere Ferrariæ, quòd obediet D. Rectori prædicto, & qui prò tempore fuerit, in licitis, & honestis, & servabit Statuta Vniversitatis antedictæ facta, & fienda, & per ipsam Vniversitatem facta, & probata. Itèm ad majorem certitudinem providerunt, quòd Notarius Vniversitatis, vel ejus substitutus teneatur, & debeat interesse cuicumque * publicæ, & ubicumqùe facta fuerit

Ferrariæ, & ſcribere juramentum, quod fiat per promovendum, ſeù publicandum, & de dicto juramento facere publicum Inſtrumentum, & ipſum regiſtrare in libro actorum ipſius Notarii.

De modo, & formâ juramenti, quod Scholaribus, & aliis præſtari debet. Statutum XXXXV.

Itèm Statuerunt, quòd Scholaris quilibet, & quicumque alius Univerſitati prædictæ ſubjectus teneatur jurare obedire Rectori, qui prò tempore fuerit in licitis, & honeſtis, & quòd adversùs præſentia Statuta, aùt aliqua in eis contenta non faciet, ſeù veniet quoquomodo; Et ſi ipſum eligi contigerit ad aliquod offitium dictæ Univerſitatis, ipſum nullatenùs recuſabit, & quòd ſe nullatenùs abſentabit, nè eligatur, & non procurabit per ſe, vel per alium ut eligatur, vèl non eligatur ad aliquod, nèc preces porriget prò ſe, vèl alio, aùt ſupplicabit per ſe, vèl per alium, ut prædicta, vel aliqua prædictorum fiant, vel non fiant, vèl quòd impediatur, vèl differatur aliqua pœnæ exactio, quæ ſecundùm Statutorum formam fieri poſſet, vèl deberet; Et quòd veniet ad omnes, & ſingulas convocationes fiendas per Rectorem, ſeù de ejus mandato juxtà ſuam poſſibilitatem, & ſtabit ibidèm, donèc Rector, & alii erunt de propoſito expediti; & ſi in dubium in aliquo caſuum revocaretur, utrùm licitum, vèl honeſtum eſſet quod præciperetur per Dominum Rectorem, debeat videri, cognoſci, & declarari per Conſiliarios, quorum declarationi ſtetur, etiàm facto partito intèr eos cùm fabis albis, ſeù nigris per ipſorum Sapientem ſi opus fuerit, prò quibus ipſe Sapiens dictos Conſiliarios facere congregari teneatur, ad requiſitionem tàm Rectoris, quàm qui * obedire recuſaret: Et licèt præſentia Statuta fuerint multotiès lecta, & publicata * Et ſi ignorantia, ſeù oblivio per alterum eorum allegaretur, quòd ejus, juramento ſe valeat excuſare, in hoc tamèn omnis ceſſet obiectio; Et quòd Dominus Rector alicui non poſſit remittere, ſeù differre ſacramentum prædictum ultrà quindecim dies à die peremptoriæ citationis, ſeù proclamationis fiendæ per Scholas Nationis, de quâ Scholaris fuerit, quam fieri facere teneatur quilibet Rector more ſolito in principio Studii in virtute præſtiti juramenti, & pœnâ centum ſolidorum Ferrariæ cuilibet non juranti, ut ſuprà * viginti ſolidorum Ferrariæ prò qualibet vice; quam ſi non ſolverit infrà octo dies elapſo tempore ſacramenti

præ-

præstandi, per Scholas publicè privatus Universitatis commodò nuntietur, à quâ privatione restitui non possit, nisì dictâ pœnâ solutâ, & præstito juramento, ut suprà.

Quâ horâ debeant legere Doctores. Statutum XXXXVI.

Statuerunt insupèr, quòd Doctores de manè legentes tàm in scientiâ Medicinæ ordinariæ, quàm aliâ liberalium Artium incipiant legere de mane statìm post pulsationem Missæ S. Georgii Episcopatus, & teneantur legere per duas horas, vel per horam cùm dimidiâ ad minùs sub pœnâ quadraginta solidorum Ferrariæ, cuilibet Doctori contrafacienti, & tantumdèm D. Rectori non exigenti prædicta, si prædicta ad ejus notitiam pervenerint, & non exegerit: Legentes verò practicam Medicinæ extraordinariam legere debeant per duas horas post pulsationem Campanæ Episcopatus Ferrariæ: Legentes verò in nonis incipiant similitèr immediatè pulsato ad Nonam S. Georgii, seù horâ vigesimâ: Legentes autèm Cirugiam legere debeant horâ decimanonâ: Legentes autèm Physicam extraordinariam, & practicam Medicinæ ordinariam legere debeant horâ vigesimaprimâ: Legentes autèm Physicam ordinariam, horâ vigesimasecundâ; Et quòd legentes Physicam moralem legere debeant horâ vigesimasecundâ, & hoc omni die Festivo, & omni die, quo ordinariè non intretur; Et quòd legens Astronomiam legat omni die Festivo, & omni die, quò ordinariè non intratur, seù Vacationum horâ vigesimaprimâ, & hoc intelligatur usquè ad Pascha; à Festo autèm Paschæ usquè ad Vacationes anticipetur per horam antè. Itèm statuerunt, quòd nullus possit concurrere cùm Doctore legente Astrologiam, nec in legendo, nèc in disputando, nisì legeret in eadem scientiâ easdem lectiones, aùt aliis, sùb pœnâ quadraginta solidorum Ferrariæ cuilibet contrafacienti, prò qualibet vice; Statuentes insupèr, quòd cùm aliis Doctoribus salariatis, & legentibus quilibet, qui secundùm formam Statutorum legere possit, concurrere eadem horâ in eadem scientiâ * legendo easdem lectiones. Itèm statuerunt, quòd nullus Doctor cujuscumque facultatis existat, loco sui, possit alium facere legere, nisì contingat, eum exire de Civitate Ferrariæ, prò curâ alicujus infirmi, ad quam esset vocatus, vèl ratione suæ infirmitatis, vèl magnâ causâ existente, ut puta in Sponsalitiis Parentum, aùt in morte ipsorum, tùnc, & in eo casù primò notificet Rectori, qui prò tempore fuerit, & illo

illo casù possit admitti, & alitèr non, pœnâ eidem qualibet lectione omissâ, seù per se ipsum non lectâ decem solidorum Ferrariæ, & eamdem pœnam patiatur qui prò eo legeret: Et si aliquis Doctorum legentium non compleverit usquè ad Festum S. Mariæ in Augusto lecturam suam, pœnam incidat sextæ partis Salarii sui, sibi retinendi à Dominis Reformatoribus, nisì justa causa subesset.

De modo legendi in Cirugiâ. Statutum XXXXVII.

Itèm statuerunt, quòd Doctores legentes in Cirugiâ debeant legere secundùm subscriptum modum, videlicèt; Quòd omni anno, à principio Studii incipiant legere prò primâ lectione Cirugiam Dini, quâ lectâ legatur Cirugìa Galieni; prò secundâ lectione primò legatur Cirugìa Avvicennæ, quâ lectâ legatur Septimus Almansoris; Debeat autèm quilibet Doctor ordinariè legens Cirugìam disputare duas quæstiones in Cirugìâ, & etiàm de quolibet, secundùm quòd Doctores legentes in Physicâ tenentur facere, & etiàm teneantur eas terminatas dare ad stationem Rotulorum, de bonâ litterâ, & in bonis cartis, quæ perpetuò ad stationem, & in statione prædictâ debeant permanere, ac per Armarium custodiri, & salvari, quas disputationes facere teneantur in Nonis, nisì in hebdomadâ esset Festum, quod festaretur, quâ die disputare possit de mane, si alius Physicæ Doctor non disputaret; disputare autèm teneatur solùm in Cirugìâ, & in terminis Cirugìæ, sub pœnâ in Statutis contentâ. Itèm quòd nullus audeat concurrere in faciendo aliquem actum, quandò Doctores in Cirugìâ disputabunt, & quòd Rector, & Doctores Medicinæ legentes teneantur ire ad eorum disputationes, sicùt ad alias, & ibi stare à principio usquè ad finem, & arguere, sicùt arguunt ad alias, sub pœnâ viginti solidorum Ferrariæ prò quolibet. Itèm quòd teneatur quilibet Doctor in Cirugìâ legens omnia facere, quæ tenentur alii Doctores in aliis scientiis, pœnâ cuilibet dictorum Doctorum contrafacienti in prædictis, vèl aliquo prædictorum quinque librarum Ferrariæ in quolibet dictorum casuum, & prò qualibet vice.

De quæstionibus disputandis generalitèr per Doctores. Statutum XXXXVIII.

Itèm prò utilitate, & exercitatione Scholarium, & studentium statuerunt, quòd disputari debeat, & disputationes fieri debeant per Doctores legentes sivè ordinariè, sivè extraordinariè, sivè diebus Festis, sivè aliis, modo, & formâ, & ordine infrascripto, videlicèt: Quòd juniores Doctores actu legentes primò debeant per ordinem disputare publicè semèl in anno, in die festivo, si fuerit, vèl die Jovis si festum non fuerit, & sìc procedere quilibet Doctor disputando semèl in anno publicè, in facultate, in quâ legerit, pœnà cuilibet Doctori contrafacienti trium libr. Ferrariæ, ab eo auferendâ per Rectorem infrà tertiam diem; quam si non abstulerit dictus Rector, tùnc ipse eamdem pœnam incurrat, sibi auferendam in syndicatu suo per Syndicos; Statuentes insupèr, quòd quilibet Doctor disputare debeat antè finem mensis Junii, sùb pœnâ prædictâ: Itèm quòd Bidellus debeat prædictis disputationibus interesse, à principio ad finem.

De modo arguendi ad quamlibet quæstionem. Statutum XXXXIX.

Itèm statuerunt, quòd in singulis disputationibus primò arguant quatuor Scholares Forenses, & etiàm Rector, si voluerit, ità quòd de qualibet Natione arguat unus Scholaris, hoc ordine servato, quòd primus arguens sit de Natione Rectoris, qui prò tempore fuerit, deindè Lombardorum Natio, postquè Natio Romanorum, & sic deinceps per ordinem, in casu, in quo fuerint de qualibet Natione volentes arguere, aliàs Natio, quæ est in defectu suppleat aliam, arbitrio Rectoris, qui fuerit prò tempore, & quòd Scholaris ad unam quæstionem in primâ sequenti quæstione arguere non possit, si fuerint alii quatuor volentes arguere, salvo quòd nullus Scholaris possit arguere, nisì ille qui arguit audiverit uno anno hìc, vel alibì, ad minùs in illâ scientiâ, in quâ arguerit: Et quòd nullus Scholaris possit respondere ad aliquam quæstionem generalem, nec ad aliquid quodlibet sùb aliquo Doctore legente, nisì respondens audierit in dictâ scientiâ, in quâ respondet, hìc vèl alibì, ad minùs duobus annis; & salvo quòd in casu, in quò non esset nisì unus Scholaris de Natione aliquâ, & ille velit, quòd tùnc possit arguere. Itèm qui præsens est sempèr habeat cedulam, in quâ habean-

tur

tur qui aliàs arguerint; & clamet *Talis arguat de tali Natione*, *Talis non possit arguere*; Et postquàm arguerint prædicti quatuor, possit arguere unus alius Scholaris de Lombardia, etiàm si fuerit Civis: Statuentes insupèr, quòd Rector non possit dare alicui locum arguendi, antequàm respondens respondiderit ad quæsita, sub pœna ipsi Rectori viginti solidorum Ferrariæ prò quolibet, & qualibet vice: Itèm quòd nullus Scholaris possit respondere ultrà quàm ad duas, vèl tres quæstiones generales, & unum quodlibet in uno anno, pœna cuilibet Doctori, qui dederit tali Scholari aliquam quæstionem generalem viginti solidorum Ferrariæ prò qualibet vice, & cuilibet Scholari decem; Et quòd post Scholares arguentes arguant Doctores actu legentes, secundùm formam Statutorum, adeò quòd junior Doctor in Lecturâ primò arguat, & sìc successivè procedatur, sub pœna quadraginta solidorum prò qualibet vice: Itèm quòd singulis quæstionibus quilibet opponens possit proponere duas rationes, vel tres, & eas duabus aliis confirmare, & non ultrà; Et quòd tempore disputationum fiendarum Doctores, Scholares, esse, & stare debeant in Scholis pacificè, & quietè, & non allegare, vel opponere prò parte opponentis, vel respondentis, nèc etiàm contrà, pœna cuilibet contrafacienti quinque solidorum Ferrariæ, prò quolibet eorum, & qualibet vice; Salvo, quòd prædicta non intelligantur habere locum in Doctore disputante. Itèm quòd relinquantur tres banchæ in quibuscumque Scholis, in quibus contigerit disputari, prò Doctoribus, in quibus non audeant, nèc possint sedere aliqui Scholares, nisì respondens, si voluerit, pœna cuilibet Scholari, qui se proposuerit in dictis Banchis quinque solidorum Ferrariæ, nisì immediatè dictas banchas exierit, & pœna Bidello, quandò negligens fuerit in prædictis decem solidorum Ferrariæ: Et ad evidentiam prædictorum Notarius Universitatis; aùt alius loco ipsius præcisè teneatur hoc Statutum legere, & publicare semèl in Medicinâ .s. Physicâ, semèl in Philosophiâ, & semèl in Logicâ, & semèl in Astrologiâ, in Scholis, in quibus Doctores, & Scholares simùl convenerint disputationis causâ, pœnâ duorum solidorum Ferrariæ ipsi Notario, ad cujus Statuti observationem teneatur quilibet Rector, qui prò tempore fuerit, pœnâ cuilibet Rectori decem solidorum Ferrariæ prò qualibet vice, quâ negligens fuerit in prædictis observandis, & observari faciendis.

De

De electione eorum, qui debent denunciare Doctores.
Statutum L.

Itèm providerunt, quòd Rectores, in quolibet principio Studii teneantur, & debeant infrà quindecim dies, in virtute præstiti juramenti, & sub pœnâ centum solidorum Ferrariæ prò qualibet vice eligere de quibuslibet Scholis Medicinæ, & Artium quatuor Scholâres idoneos .s. de unaquaque Natione, qui eligendi, sùb pœnâ centum solidorum Ferrariæ prò quolibet, quam ipso facto incurrant, teneantur jurare intrà tres dies post eorum electionem, & postquàm fuerint requisiti, denunciare Rectori, seù Sapienti si contingat suum Doctorem aliquam pœnam incurrere .s. non intrare tempore debito, vel non disputando, vèl quocumque alio modo, quam pœnam incurrat ex formâ aliquorum Statutorum Universitatis, & Dominus Rector teneatur procedere, ad denuntiationem prædictorum, & cujuslibet eorum, & in secreto tenendi, si teneri voluerint, & debitas pœnas exigere, ac procedere contrà ipsos Doctores, sub pœnâ Rectori centum solidorum Ferrariæ in quolibet capitulo, & tantumdèm cuilibet dictorum, sìc electorum Scholarium non observantium prædicta: Teneantur autèm denuntiatores in credentiâ per Dominum Rèctorem, sùb pœnâ Rectori propalanti denuntiatores trium librarum Ferrariæ.

Quòd quilibet Doctor teneatur sociare Scholarem conventuandum.
Statutum LI.

Itèm statuerunt, prò honore Scholaris conventuandi, quòd quilibet Doctor Collegii teneatur sociare Scholarem conventuandum, & redeundo, ad Sanctum Georgium, sùb pœnâ quinque solidorum Ferrariæ prò quolibet, & qualibet vice, nisi justâ causâ stetisset, quæ sacramento valletur; & quilibet potest accusare, & denuntiare, & in credentiâ teneatur, & quòd dicitur de Doctoribus Collegii, idem intelligatur de quolibet alio Doctore legente in Medicinâ, vel Artibus, ac etiàm de quolibet Scholari studente in Medicinâ, vel Artibus.

Quòd

Quòd nullus possit ire ad recipiendum Privatam nisì cùm decem Sociis. Statutum LII.

Itèm statuerunt, quòd si aliquis Scholaris ire debuerit ad S. Georgium prò Privatâ recipiendâ non possit ire, nisì cùm Doctore suo, vèl Promotoribus suis, & decem Sociis, & cùm decem Sociis redire, quos decem Socios debeat dare in scriptis Domino Rectori antequàm vadat ad Sanctum Georgium, prò dictâ Privatâ recipiendâ, sub pœnâ centum solidorum Ferrariæ cuilibet examinando, & cuilibet alteri Scholari ultrà illos decem, qui cùm dicto examinando irent, vel redirent, quinque solidorum Ferrariæ; Et quòd nullus Doctor examinans in Privatâ, vel publicâ audeat sibi dividere pecuniam Doctorum non examinantium in Privatâ, vèl Publicâ, causâ legitimâ, sed dicta pecunia Doctorum non examinantium in Privatâ, vel Publicâ sinè licentiâ, cùm arbitrio Rectoris, & Sapientis, & Consiliariorum computanda restituatur Scholari examinato, vèl publicato, ut moris est, sub pœnâ decem solidorum Ferrariæ cuilibet Doctori contrafacienti; Adijcientes, quòd si prædictus Scholaris velit ad antedictam Privatam recipiendam ire ultrà dictum numerum, possit ire sinè aliquá pœnâ.

De Sacramento Scholarium Ferrariæ legere volentium aliquos Libros extraordinarios. Statutum LIII.

Statuerunt etiàm, quòd quilibet Scholaris Civis Ferrariæ, qui de cætero velit aliquem Librum legere in Medicinâ, vel Artibus, debeat priùs Domino Rectori tale præstare juramentum, Quòd ad omnes disputationes veniet, sicùt alii Doctores Forenses, vèl ad Privatas admissi, & quòd non advocabunt, nèc patrocinium præstabunt prò aliquo non Scholari contrà aliquem Scholarem, nisì suam, vel suorum injuriam prosequatur; & si dictum Sacramentum recusaverit præstare, nullus Scholaris debeat ipsum honorare, nèc etiàm Bidellus, vel audire suum principium, nèc etiàm ipsius lectiones debeant proclamari per cedulas, sub pœnâ quadraginta solidorum Ferrariæ contrafacienti.

Quòd

Quòd novi Scholares se teneantur præsentare coràm Domino Rectore. Statutum LIV.

Statuerunt, quòd omnes, & singuli Scholares novi sivè Cives, sivè Forenses, qui venient in Medicinâ, vel Artibus, Rhetoricâ, vel Humanitate ad Civitatem Ferrariæ teneantur sub pœnâ privationis infrà octo dies postquàm incæperint Scholas intrare, præsentare se Domino Rectori, & jurare obedire eidem, & observare Statuta Universitatis facta, & fienda, & solvant immediatè Universitati prædictæ quinque solidos Ferrariæ, & alitèr non admittantur; Et quòd aliquis eum, vel eos non recipiat, seù retineat in Scholarem, vel Socium, sub pœnâ privationis, quæ quantitas remitti non possit alicui aliquâ ratione: Spectet autèm dicta pecunia ad Universitatem sinè aliquâ diminutione, prætèr quàm quòd Notarius ex eâ, prò matriculatione qualibet habeat solidum unum, à qua privatione restitui non possit, nisi solutis Universitati à quolibet privato quinque solidis Ferrariensibus.

Quòd quilibet Scholaris faciat dici per Scholas quandò vult recedere. Statutum LV.

Statuimus, & ordinamus, quòd quilibet Scholaris, qui deincèps velit recedere, teneatur per tres dies antè recessum suum facere Universitati dici, & proclamari per Scholas, Quòd notum sit omnibus, quòd talis, de tali loco, nominando Nomen ejus qui vult recedere à Civitate Ferrariæ, undè si aliquis, vèl aliquid peteret ab eo, infrà tertiam diem debeat comparere coràm Domino Rectore, aliàs habebit licentiam recedendi, & si prædicta facere voluerit, debeat saltèm idoneum substitutum, & Procuratorem loco sui relinquere, qui faciat prædicta per Scholas proclamari, & quòd respondeat cuilibet de jure, & satisfaciat prò eo, & si non comparuerit aliquis infrà dictum terminùm, transacto eo possit recedere quandocumquè voluerit, obtentâ licentiâ Domini Rectoris, & si aliquis Scholaris recesserit, non servando prædicta, teneatur Rector, ad petitionem asserentis se creditorem, etiàm si summatìm eidem Domino Rectori constiterit eum creditorem esse, & dictum Scholarem privare debeat, à qua privatione restitui non possit, nisi fuerit in concordiâ cùm

cùm dicto creditore, & solverit, nomine pœnæ Universitati centum solidos Ferrariæ. Itèm ad evitandum omnem calumniam, quæ in futurum committi posset, statuerunt, quòd factis proclamatibus prædictis per Scholas per dictum Bidellum, eâ die, quo clamaverit dictus Bidellus, debeat nuntiare Notario Universitatis dictas proclamationes, nominando, & dicendo sibi nomen dicti talis facientis proclamare per Scholas, aùt de quo factæ fuerint dictæ proclamationes, quòd faciens proclamare debeat esse unà cùm dicto Bidello; Qui Notarius prædicta scribere teneatur, ut retulit sibi dictus Bidellus in quoddam quaterno, ad hoc deputato, & habeat, & habere debeat prò dictis proclamationibus solidum unum Ferrariæ, pœnâ Bidello, qui dictas proclamationes faceret per Scholas, si ipsas eidem Notario non retulerit, prò qualibet vice solidorum quinque Ferrariæ; & perindè esset, ac si non fecisset proclamari per Scholas, cui Scripturæ plena fides adhibeatur: Cùm contingat Scholares volentes recedere velle bullettas Librorum, Statuerunt, quòd nullus Domicellus Rectoris, vèl alia persona audeat, vèl præsumat aliquid recipere de aliquâ Bullettâ bullandâ, vel sigillo Universitatis ponendo sub aliquâ litterâ, pœnâ cuilibet, qui aliquid receperit, prò qualibet vice viginti solidorum Ferrariæ, & cuilibet Rectori, qui aliquid permiserit recipiendum, quadraginta solidorum Ferrariæ: Itèm proptèr Cives, & alios, qui non sunt Universitati suppositi, quibus interdùm contingit Scholares esse debitores, Statuerunt, quòd quicumque Scholaris, vèl Doctor, vèl quis de Universitate nostrâ recedere voluerit cùm bonis suis, fieri faciat per tres dies antè proclamari per Trumbatorem Civitatis Ferrariæ, notificando ejus discessum, & elapso termino possit liberè recedere.

Quòd Scholares non jurati, aùt Doctores non juratorum non gaudeant benefitiis Universitatis. Statutum LVI.

Itèm statuerunt, quòd aliquis Scholaris cujuscumque facultatis, aùt quis alius, ut Scholaris se gerens, non possit, nèc valeat gaudere benefitio aliquo, seù commodo Universitatis prædictæ, seù Statutis ipsius, aùt per Universitatem, Rectorem ipsius, aùt Statuta dictæ Universitatis, nisì sit Scholaris juratus, qui juraverit servare Statuta Universitatis, & obedire Rectori in licitis, & honestis, ut suprà: Decernentes insupèr, quòd aliquis Doc-

Doctor, seù professor alicujus alterius Scientiæ, quàm Medicinæ, vèl Artium non possit prò aliquo, vèl contra aliquem procurare, advocare, vèl solicitare palàm, vel secretè, nisì juratus fuerit servare Statuta, & obedire Rectori, ut suprà, salvo quòd in causâ, seù causis, litibus, seù quæstionibus suis, vèl suorum licitè esse, advocare, vel procurare possit, pœnâ cuilibet advocanti, procuranti, solicitanti, & prò qualibet vice, solidorum quadraginta Ferrariæ, quam pœnam solvere teneatur quilibet contrafaciens infrà tertiam diem postquàm dictam pœnam incurrerit, sub pœnâ privationis, à quâ privatione restitui non possit, nisì dictâ pœnâ solutâ: Et quilibet possit accusare, & denuntiare, & habeat medietatem condemnationis, & Rector quilibet, qui prò tempore fuerit possit, & teneatur procedere, ad petitionem cujuscumque, & delinquentem condemnare, sub pœnâ centum solidorum Ferrariæ, per Syndicos eidem Rectori auferendâ in fine sui Officii.

De lecturâ, & ordine librorum legendorum. Statutum LVII.

Itèm statuerunt, cùm utile, & necessarium sit Scholaribus supèr lecturâ librorum salubritèr providere, ut de cætero in lecturâ, & supèr lecturâ librorum legendorum, de cætero tàm in Medicinâ, quàm in Physicâ, & Astrologiâ talis ordo servetur, quòd erit secundùm infrascriptum modum hìnc ad vigintiquinque annos .s. proximè futuros inchoando, & infrascripto ordine. Primò in Philosophiâ legatur totus *Liber de Animâ*, exceptis erroribus primi libri, quò lecto legatur *Liber de generatione, & corruptione*; extraordinariè legatur *Liber Physicorum*. In secundo anno legatur ordinariè *Liber de Cœlo, & Mundo*, quo lecto legatur *Liber Metheororum*. Extraordinariè legatur *Liber de Anima*, quò lecto legatur *De Generatione*. In tertiò sequenti anno, primo legatur ordinariè *Liber Physicorum*, extraordinariè legatur *Liber de Cœlo, & Mundo*, quo lecto legatur *Liber Metheororum*. In Medicinâ, in primo anno primò legatur *Liber Tegni*, prò secundâ lectione in mane primò legatur *Liber Pronosticorum*; in Nonis primò legatur *Primus Avvicennæ* exceptâ *Anathomiâ*, & exceptis Capitulis *De naturis temporum secundæ Fen*, & exceptâ *Tertiâ Fen*, prætèr Capitulum *De Regimine ejus, quod comeditur, & bibitur*. In secundo verò sequenti anno, prò primâ lectione de mane in Medicinâ primò legatur *Liber Aphorismorum*, exceptâ *Tertiâ par-*

ticulâ, prò secundâ lectione de mane primò legatur *Secundus Canon Avvicennæ*, in Nonis legantur *Libri Tegni*. In tertio sequenti anno, primò legatur prò primâ lectione de mane *Liber primus Avvicennæ*, exceptis *Anathomiâ*, *& cæteris*, *ut suprà*, prò secunda lectione legatur *Quarta Fen Primi Avvicennæ*. In Astrologiâ, primo anno legantur *Algorismi de Minutis*, *& Integris*, quibus lectis, legatur *Primus Geometriæ Euclidis*, *cùm commentario Campani*, quo lecto, legantur *Tabulæ Alphonsi*, *cum Canonibus*, quibus lectis, legatur *Theorica Planetarum*. In secundo anno, primò legatur *Tractatus de Spherâ*, quo lecto, legatur *Secundus Geometriæ Euclidis*, quo lecto, legantur *Canones supèr Tabulis delinoriis*, quibus lectis, legatur *Tractatus Astrolabii Mesegalæ*. In tertio anno, primò legatur *Albrabitius*, quo lecto, legatur *Centiloquium Ptolomæi*, *cùm Commento Halì*, quo lecto, legatur *Tertius Geometriæ*, quo lecto, legatur *Tractatus Quadrantis*. In quarto anno, primò legatur *Quadripartitus totus*, quo lecto, legatur *Dictio Tertia Almagesti*. Dictis annis completis, & completis dictis Libris in dicto termino, fiat circulus, & redeatur ad Lecturam primi anni, posteà ad Lecturam secundi anni, & sic per ordinem. Prò Lecturâ autèm Practicæ Medicinæ ordinariâ, infrascripto modo procedatur, videlicèt; In primo anno legatur *Nonus Almensoris*, *& Fen de Stomaco*, *Fen 2. de Matrice cototus*..... *Avvicennæ* solùm illo anno legatur. Extraordinariè verò legatur *Prima Fen Quarti*, *& secunda*, *& Fen de Corde*; Extraordinariè verò legatur *Nonus Almansoris*, quo lecto, legatur *Fen de Stomaco*, *& Fen secunda de Matrice*, *sivè tràns Avvicennæ*. Reliqui verò *Fen* legantur prò secundâ Lectione, vel extraordinariè, proùt Rectori, & Consiliariis visum fuerit. Itèm statuerunt, quòd Doctores deputati ad legendum Logicam, primò legere debeant ordinariè prò primâ lectione *Logicam Pauli*, quâ lectâ, legant *Consequentias Strodi*, quibus lectis, legant *De Sensu composito*, *& diviso* .... Prò secundâ lectione legant *Artem veterem totam*, prò tertiâ vero lectione legatur *Liber Posteriorum*; Extraordinariè verò legentes, prò primâ lectione legere debeant *Obligationes Strodi*, quibus lectis, legant *Regulas Hentisberi*; prò secundâ lectione legant *Librum Topicorum Aristotelis*, *vèl Priorum*, *vèl Elenchorum*, secundùm quòd prò majori parte Scholarium, dictas lectiones audire volentium, visum fuerit; Statuentes insupèr, quòd Doctor, vèl Scholaris legens diebus Festis Logicam, legere debeat prò primâ lectione *Septem Sophismata Hentisberi*, prò secundâ lectione *Proportionales Alberti*

de

de Saxoniâ, quibus lectis, legatur *Tractatus de Instanti*, quò lecto, legatur *Tractatus de Latitudinibus*.

De modo juramenti Doctorum. Statutum LVIII.

Itèm statuerunt, & firmaverunt, quòd omnes, & singuli Doctores Medicinæ, Philosophiæ, & Logicæ, Rhetoricæ, seù aliarum Artium legentes, seù legere intendentes de manè, aùt in Nonis, vel aliâ quacumque horâ teneantur, & debeant jurare D. Rectori, qui prò tempore fuerit, servare omnia, & singula præsentia Statuta, & alia fienda per Universitatem, & obedire Rectori in licitis, & honestis, quod juramentum teneatur quilibet Rector procurare præstari debere, & quòd effectualitèr præstetur per dictos Doctores infrà quinque dies ab introitù sui Offitii, vèl in principio Studii, sùb pœnâ decem libr. Ferrariæ ipsi D. Rectori, & tantumdèm Doctori non juranti, quàm pœnam solvere teneatur quilibet Doctor, si quis eam inciderit; Et si non solverit infrà dictum terminum privetur immediatè ipso jure, & intelligatur privatus, à quâ privatione restitui non possit, nisì solverit dictam pœnam, nèc possit ad aliquod Salarium Communis Ferrariæ per ipsam Universitatem, & Scholares, sivè per ipsos Reformatores, usquè ad duos annos, tùnc proximè secuturos eligi, & si eligeretur, ipso jure electio sit nulla; & eodem modo intelligatur de quolibet Scholari.

De sententiis executioni mandandis à suis Præcessoribus latis. Statutum LIX.

Itèm statuerunt, quòd quilibet Rector, qui prò tempore fuerit, possit, teneatur, & debeat infrà decem dies postquàm fuerit requisitus, omnes, & singulas sententias, à suo, seù suis præcessoribus latas, quibuscumque remediis exequi, & executioni mandare juxtà posse, & implorato Domini Potestatis, & suæ Curiæ, & cujuscumque alterius Offitialis Communis Ferrariæ auxilio, sub pœnâ centum librarum Ferrariæ, applicandá prò dimidiâ parte cujus interesset, & prò dimidiâ Universitati, & nihilominùs teneatur ad interesse parti lesæ.

De Anathomiâ quolibet anno fiendâ. Statutum LX.

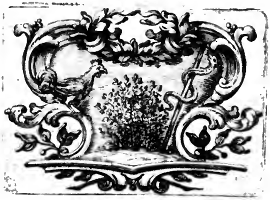
Quoniàm ad induſtriam, & utilitatem Scholarium ſpectat, & pertinet facere Anathomiam, ſtatuerunt, quòd Poteſtas Civitatis Ferrariæ teneatur ad requiſitionem D. Rectoris dare, & aſſignare Anathomiſtis ſingulo anno unum corpus hominis; Et quià plerumque conſueverunt rixæ, & rumores, in reperiendis, ſeù quærendis corporibus, ex quibus, ſeù de quibus Anathomia fieri debeat, ſtatuerunt, & ordinaverunt; quòd aliquis Doctor, aùt Scholaris, aùt quivis alius non audeat, nèc præſumat, ſibi acquirere aliquod corpus mortuum prò dictâ Anathomiâ fiendâ, nisì primò licentiâ præhabitâ à D. Rectore, qui prò tempore fuerit, qui quidèm Rector teneatur, & debeat, in dando licentiam intèr Doctores, & Scholares qualitatem, & ordinem obſervare, cùm dicta licentia petita fuerit. Itèm quòd aliquis non poſſit intereſſe in aliquâ Anathomiâ ultrà numerum quinquaginta perſonarum; Et quòd aliquis non poſſit videre aliquam Anathomiam, nisì ſit Scholaris Phyſicæ, vel Medicinæ, & ſi prædicti Scholares Phyſicæ, vel Medicinæ ad prædictum numerum non aſcenderint, tùnc poſſint Scholares Logicæ intereſſe dictæ Anathomiæ, quouſquè ad prædictum numerum aſcendatur. Itèm ſtatuerunt, quòd fiant expenſæ, aùt quæ in prædictis occurrerint, ſivè prò prædictis fiendæ prò ratâ communitèr intèr Scholares Forenſes * videre debuerint: Quas expenſas duo Scholares Forenſes Medicinæ, vel Phyſicæ, per Rectorem, & Conſiliarios electi, qui Anathomiſtæ nominentur, facere teneantur, priùs tamèn accepto juramento, quòd expenſas neceſſarias facient bonâ fide, & ſinè fraude; prò dictis autèm expenſis faciendis, ſtatuerunt, quòd quilibet Scholaris volens prædictæ Anathomiæ intereſſe, debeat deponere pignus prò uno Ducato apùd Aromatarium, ſeù aliam perſonam idoneam, proùt Rectori viſum fuerit; qui Aromatarius teneatur juxtà Anothomiſtarum requiſitiones dare pecuniam, ceram, & alia neceſſaria, prò dictâ Anothomiâ fiendâ; ſtatuentes inſupèr, quòd dicti Anothomiſtæ ſtent ad Syndicatum de expenſis factis, quorum Syndicorum electio pertineat ad eos, qui prædictæ Anothomiæ interfuerint; intelligantur autèm eſſe tres Syndici; Doctores autèm legentes Medicinam venire poſſint, nihìl ſolvendo, & teneantur venire ad requiſitionem Rectoris, & ſimilitèr Rector intereſſe poſſit, cùm uno Socio, abſquè ullâ ſolutione. Itèm ſtatuerunt, quòd completâ Anothomiâ, quæcumque

inſtru-

inſtrumenta pertinentia remanſerint ad Univerſitatem, deponantur apùd Aromatarium, de quibus Depoſitarius notam faciat in libro Univerſitatis. Itèm ſtatuerunt, quòd ex pecuniis prædictis emantur cerei duarum librarum, quorum unum habeat Dom. Rector, qui prò tempore fuerit, alium habeat Doctor legens, & declarans Anothomìam. Itèm ſtatuerunt, quòd completâ Anothomìâ, Doctores, & Scholares, qui interfuerint, teneantur aſſociare Corpus anothomizatum ad ſepulturam, unà cùm Rectore, expenſis eorum, qui Anothomiæ interfuerunt.

Quòd Doctor electus ad Salarium in Aſtrologiâ det Juditia gratìs Scholaribus, & aliis Univerſitati ſuppoſitis. Statutum LXI.

Itèm ſtatuerunt, ordinaverunt, & firmaverunt, quòd Doctor electus, vèl eligendus ad Salarium in Aſtrologiâ teneatur dare Juditia gratìs Scholaribus dictæ Univerſitatis infrà .s. unum menſem poſtquàm fuerit publicata, & etiàm ſingularitèr Juditium Anni in ſcriptis ponere ad ſtationem Rotulorum, pœna cuilibet, in quolibet prædictorum caſuum, viginti ſolidorum Ferrariæ.

S E R I E S
ESTENSIUM PRINCIPUM,
A C
SUMMORUM PONTIFICUM,

Qui ab Origine Almæ Ferrarienſis Univerſitatis, uſquè in hanc diem imperaverunt.

AZZO IX. Eſtenſis Marchio, Azzonis VII filius, ab Honorio III. Anconæ Marchio, & à Gregorio IX. Ferrariæ primus Vicarius prò Sede Apoſtolicâ conſtitutus: Obiit anno 1264.

1264. Opizzo V. Azzonis, ex Rainaldo filio Nepos, Ferrariæ, ac Anconæ Marchio: Deceſſit anno 1293.

1293. Azzo X Opizzonis filius: Obiit die ultimâ Januarii anni 1309

1309. Friſcus Eſtenſis Marchio, Azzonis X. filius, quem Dinus Roſſi Ferrariæ Prætor, loco Fulci ejuſdem filii, ac Azzonis prædicti nepotis, adversùs Patrui tabulas, Urbis Principem inauguravit.

1317. Rainaldus Eſtenſis Marchio, Ferrariæ Dominus, Aldobrandini filius: Obiit die ultimâ anni 1335.

1336. Opizzo VI. Rainaldi frater, & Aldobrandini Marchionis Eſtenſis filius Ferrariæ Dominus: Obiit anno 1352.

1352. Aldobrandinus IV. Eſtenſis Marchio, Opizzonis VI. filius, Ferrariæ Dominus: Obiit anno 1361.

1361. Nicolaus III., cognomento Claudus, Aldobrandini IV. Marchionis Eſtenſis frater, Opizzonis VI. filius, Ferrariæ Dominus: Obiit anno 1388.

1388. Albertus V. Eſtenſis Marchio, Nicolai III. frater, Aldobrandini IV. filius, Ferrariæ Dominus. Hìc à Bonifacio IX. Pont. Maximo Diploma Erectionis Apoſtolicæ Almi Gymnaſii noſtri reportavìt: Obiit autèm anno 1393.

1393. Nicolaus IV. Marchio Eſtenſis, Alberti V. filius, Ferrariæ Dominus. Hoc imperante celeberrimum Oecumenicum Ferrariæ Concilium, intèr Latinam, Græcamque Eccleſiam celebratum eſt; Nicolaus Parmâ potitus eſt, quam dùm teneret, ipſo annuente, ſeù veriùs procurante, Scientiarum omnium Univerſitas in Urbe eadem, Auctoritate Apoſtolicâ erecta eſt. Obiit Nicolaus anno 1441.

1441. Leonellus Eſtenſis Marchio, Nicolai IV. filius, Ferrariæ Dominus: Obiit anno 1450.

1450. Borsius Estensis Marchio, Leonelli frater, ac Nicolai IV. filius, Ferrariæ Dux I., à Paulo II. Pont. Max. Romæ, in Basilicâ Vaticanâ solemnitèr constitutus, anno 1471. Obiit Borsius anno 1471.
1471. Hercules I. Estensis, Nicolai IV. filius, Ferrariæ, Mutinæ, ac Regii Dux II. Obiit anno 1505.
1505. Alphunsus I. Estensis, Herculis I. filius, Ferrariæ, Mutinæ, ac Regii Dux III. Obiit die ultimâ Octobris 1534.
1534. Hercules II. Estensis, Alphunsi I. filius, Ferrariæ, Mutinæ, & Regii Dux IV. Obiit anno 1558.
1558. Alphunsus II. Estensis, Herculis II. filius, Ferrariæ, Mutinæ, & Regii Dux V., Ferrariæ autèm postremus. Obiit die 27. Octobris anni 1597.
1598. Clemens VIII. Pont. Maximus, 30. Januarii 1592. creatus: Hic Ferrariam ejusque Ducatum Apostolicæ Sedi recuperavit anno 1598. Obiit 4. Maii 1605.
1605. Leo XI., vixit paucis diebus.
1605. Paulus V. electus 16. Maii: Obiit 28. Januarii 1621.
1621. Gregorius XV. creatus 9. Februarii: Decessit 8. Julii 1623.
1623. Urbanus VIII. creatus 6. Augusti: Obiit 29. Julii 1644.
1644. Innocentius X. creatus 15. Sept. Obiit 7. Januarii 1655.
1655. Alexander VII. creatus 7. Aprilis: Obiit 22. Maii 1667.
1667. Clemens IX. creatus 20. Junii: Mortuus est 9. Decembris 1669.
1670. Clemens X. creatus 29. Aprilis: Obiit 22. Julii 1676.
1676. Innocentius XI. creatus 21. Septembris: Obiit 12. Augusti 1689.
1689. Alexander VIII. creatus 6. Octobris: Obiit 30. Januarii 1691.
1691. Innocentius XII. creatus 12. Julii: Obiit 27. Sept. 1700.
1700. Clemens XI. creatus 23. Novembris: Obiit 19. Martii 1721.
1721. Innocentius XIII. creatus 8. Maii: Obiit 7. Martii 1724.
1724. Benedictus XIII. creatus 29. Maii Obiit 21. Februarii 1730.
1730. CLEMENS XII. felicitèr regnans Pont. Opt. Max. creatus 12. Julii.

SERIES
IUDICUM SAPIENTUM FERRARIÆ,

Ab Origine Almi Ferrarienſis Lycei, uſquè ad annum 1473.

Horum autèm Dignitas aliquandò ad tempus, aliquandò vitalitia erat, proùt Principibus eligentibus expedire videbatur.

PEtrus Savelli, Romanus Judex XII. Sapientum Ferrariæ, ac Nobilium, Plebiſque Ferrarienſis Caput.
1270. Ferrantes, ſeù Jocolus Giocoli, Ferrarienſis.
1308. Brandeliſius Buonguadagno, Ferrarienſis.
1315. Gaſpar Ariacini, Ferrarienſis.
1317. Jacopinus Contrari, Ferrarienſis.
1321. Taſſinus Taſſini, Rhodigienſis.
1323. Gaſparinus Stanga, Cremonenſis.
1330. Taſſinus Taſſini, Jud Sapientum ſecundò.
1341. Gaſparinus Stanga, Jud. Sapientum ſecundò.
1342. Lapus Megliorati, de Prato.
1351. Dynus Montecatino.
1353. Jacobus Salimbeni.
1354 Philippus de Marano.
1363. Joannes Toſcani, Papienſis.
1367. Jacobus Salimbeni, Jud. Sap. ſecundò.
1371. Gaſparinus Taccoli, Regienſis.
1379. Thomas de Terdonâ: Hic à Plebe tumultuante obtruncatus eſt; quaproptèr uſquè ad annum ab ejus nece octavum nullus repertus, qui defuncto, in dignitate ſuccederet.
1393. Gerardus dalla Fratta.
1397. Joannes Spadari Sapientum Judex. Tàm hic, quam ſequentes omnes Ferrarienſes ſunt.
1399. Jacobus Gualengo.
1399. Bertolinus Barbalunga.
1403. Nicolaus Perondoli.
1415. Antonius Banchi.
1429 Bertolinus Barbalunga, Jud. Sap. ſecundò.
1434. Aldobrandinus Guidoni.
1438. Joannes Gualengo.
1445. Auguſtinus Villa.

1453. Paulus Costabili.
1463. Antonius Sandeo.
1473. Jacobus Trotti, Judex Sapientum, & Almi Studii Ferrariæ Reformator; hujus enim sùb Regimine, hoc anno 1473. intèr Herculem I. Ferrariæ Ducem, ac Ferrariensem Rempublicam, supèr rebus Studii Transactio, in primâ Historiæ parte ad verbum reddita, secuta est, quâ, intèr cætera, conventum, ut imposterùm Judex Sapientum prò tempore Reformator esset, immò Reformatorum primus Ferrariensis esset, quaproptèr omnes, qui sequuntur Sapientum Judices, Reformatores quoquè subaudiendi.
1482. Bonifatius Bevilacqua, Sap. Jud., & Reform.
1486. Nicolaus Ariosto.
1489. Galeatius Trotti.
1491. Philippus Cestarelli.
1498. Titus Vespasianus Strozza.
1505. Hercules Strozza.
1506. Antonius Costabili.
1527. Sigismundus Salimbeni.
1528. Zilius Turco.
1532. Hector Sacrato.
1536. Aldobrandinus Sacrato.
1538 Alexander Faruffino.
1539. Camillus Estensis Tassoni, Comes.
1541. Galeatius Estensis Tassoni, Comes.
1543. Joannes Paulus Macchiavelli.
1545. Jacobus Trotti.
1550. Galeatius Estensis Tassoni, Comes; Sap. Judex, secundò.
1560 Joannes Antonius Rondinelli.
1571. Hippolytus Turco, Comes.
1572. Alphunsus Estensis Tassoni, Comes.
1594. Antonius Montecatini, cognomento Philosophus, Sap. Judex, & Reformator, usquè ad annum 1598., in quo, Ferrariâ ad Apostolicam Sedem devolutâ, spontè dignitate se expoliavit: Sequuntur igitùr Sapientum Judices à devolutionis prædictæ tempore usquè in hodiernam diem. Novâ tamèn per Clementem VIII. inductâ Ferrariensis Regiminis formâ sancitum est, ut Sapientum Judicis Dignitas imposterùm annualis esset, ità ut anno quolibet à Magno Civitatis Consilio Judex eligi deberet.
1598. Scipio Comes Giglioli.
1599. Aloysius Comes Montecucoli.
1600. Galeatius Co: Estensis Tassoni.
1601. Scipio Co: Giglioli, secundò.
1602 Alexander Eques Canani.
1603. Aloysius Co: Montecucoli, secundò.
1604 Hannibal Marchio Turco.
1605. Ferrantes Trotti.
1606. Aloysius Co: Montecucoli, tertiò.

1607 Baptista Muzzarelli.
1608 Hannibal Marchio Turco.
1609. Ferrantes Trotti, secundò.
1610 Ferrantes Trotti, tertiò
1611. Alphunsus Co: Strozza.
1612. Galeatius Marchio Gualengo.
1613 Baptista Muzzarelli, secundò.
1614 Alphunsus Strozza, secundò.
1615 Alexander Fiaschi, Eques.
1616. Hippolytus Co: Giglioli.
1617 Cæsar Marchio Calcagnini.
1618. Cæsar de Este Mosti, Comes.
1619. Aloysius Co: Montecucoli, quartò.
1620. Ferrantes Trotti, quartò.
1621. Albertus Bonacossa.
1622. Albertus Bonacossa, secundò.
1623. Cæsar de Este Mosti, Comes, secundò.
1624. Alexander Marchio Fiaschi, secundò.
1625. Albertus Bonacossa, tertiò.
1626. Cæsar Marchio Calcagnini, secundò.
1627. Alexander Marchio Fiaschi, tertiò.
1628 Alexander Canani, secundò.
1629. Nicolaus Estensis Tassoni, Marchio.
1630. Donus Ascanius Pius de Sabaudiâ.
1631. Donus Ascanius Pio, secundò.
1632. Joannes Marchio Rondinelli.
1633. Horatius Trotti.
1634 Horatius Trotti, secundò.
1635. Robertus Marchio Obizzi.
1636. Borsius Marchio Calcagnini.
1637. Borsius Marchio Calcagnini, secundò.
1638. Franciscus Marchio Fiaschi.
1639. Franciscus Marchio Giglioli.
1640. Antonius Marchio Bevilacqua.
1641. Octavius de Este Mosti.
1642. Hieronymus Co: Rossetti.
1643. Hieronymus Co: Rossetti, secundò.
1644. Antonius Marchio Bevilacqua, secundò.
1645 Octavius de Este Mosti, Comes, secundò.
1646. Octavius de Este Mosti, tertiò.
1647. Hieronymus Co: Novara.
1648 Julius Cæsar Co: Nigrelli.
1649. Julius Cæsar Nigrelli, secundò.
1650 Hieronymus Co: Novara, secundò.
1651. Hippolytus Co: Strozza.
1652 Hippolytus Strozza, secundò.
1653. Hercules Marchio Trotti.

1654. Franciſcus Marchio Calcagnini.
1655. Franciſcus Calcagnini, ſecundò.
1656. Scipio Co: Bonacoſſa.
1657. Octavius de Eſte Moſti, Comes, quartò.
1658. Octavius de Eſte Moſti, quintò.
1659. Hieronymus Co: Novara, tertiò.
1660. Franciſcus Eſtenſis Marchio Taſſoni.
1661 Franciſcus Eſtenſis Taſſoni, ſecundò.
1662 Dnus Carolus Varano de Camerino, & eo mortuo in dignitate. Hercules Marchio Trotti, ſecundò.
1663 Hercules Marchio Trotti, tertiò.
1664 Hercules Trotti, quartò.
1665. Franciſcus Co: Criſpi.
1666 Robertus Co: Montecatini.
1667. Robertus Montecatini, ſecundò.
1668 Hippolytus Co: Strozza, tertiò.
1669 Hippolytus Marchio Bentivoglio.
1670. Hippolytus Bentivoglio. ſecundò.
1671. Hippolytus Co: Strozza, quartò.
1672. Joannes Marchio Villa.
1673. Joannes Villa, ſecundò.
1674. Hercules Marchio Trotti, quintò.
1675. Franciſcus Marchio Roſſetti.
1676. Franciſcus Roſſetti, ſecundò.
1677. Hippolytus Co: Strozza, quintò.
1678. Joſeph Maria Eſtenſis Taſſoni.
1679. Joſeph Maria Taſſoni, ſecundò.
1680. Octavius Marchio Macchiavelli.
1681. Franciſcus Marchio Roſſetti, tertiò.
1682. Franciſcus Roſſetti, quartò.
1683. Carolus Marchio de Monte.
1684. Octavius Marchio Macchiavelli, ſecundò.
1685. Octavius Macchiavelli, tertiò.
1686. Cajetanus Nicola Co: Manfredi, eique in dignitate defuncto ſubſtitutus
1686. Joannes Marchio Rondinelli.
1687 Joannes Rondinelli, ſecundò.
1688. Joannes Rondinelli, tertiò.
1689. Albertus Penna.
1690. Hercules Co: Lollio Brancaleoni.
1691. Hercules Lollio Brancaleoni, ſecundò.
1692. Joannes Marchio Rondinelli, quartò.
1693. Franciſcus Marchio Roſſetti, quintò.
1694. Franciſcus Roſſetti, ſextò.
1695. Hercules Co: Lollio Brancaleoni, tertiò.
1696. Antonius Fridericus Co: Novara.
1697. Antonius Fridericus Novara, ſecundò.

1698.

1698. Franciscus Co: Muzzarelli.
1699. Guido Marchio Villa.
1700. Guido Villa, secundò.
1701. Antonius Fridericus Co: Novara, tertiò.
1702. Carolus Co: Fiaschi.
1703. Carolus Fiaschi, secundò.
1704. Franciscus Maria Co: Riminaldo.
1705. Scipio Marchio Giraldi.
1706. Scipio Giraldi, secundò.
1707. Cajetanus Marchio Trotti.
1708. Joseph Maria Estensis Tassoni, tertiò.
1709. Joseph Maria Estensis Tassoni, quartò.
1710. Hercules Antonius Marchio Bevilacqua.
1711. Cajetanus Marchio Trotti, secundò.
1712. Cajetanus Trotti, tertiò.
1713. Franciscus Marchio Sacrati.
1714. Scipio Marchio Giraldi, tertiò.
1715. Scipio Marchio Giraldi, quartò.
1716. Ludovicus Marchio Zavaglia.
1717. Nicolaus Pallas Co: Strozza. Obiit, dùm munere fungeretur, quaproptèr eidem, die 21. Maii 1718. subrogatus est.
Franciscus Marchio Sacrati, secundò.
1718. Franciscus Marchio Sacrati, tertiò.
1719. Scipio Marchio Giraldi, quintò.
1720. Sigismundus Antonius Marchio Gavassini.
1721 Sigismundus Antonius Gavassini, secundò.
1722. Franciscus Lollio Brancaleoni.
1723. Bartholomeus Co: Muzzarelli Brusantini.
1724. Bartholomeus Muzzarelli Brusantini, secundò.
1725. Jacobus Co: Nigrelli.
1726. Donus Antonius Varano de Camerino.
1727. Donus Antonius Varano, secundò.
1728. Joannes Baptista Co: Boselli.
1729. Jacobus Co: Nigrelli, secundò.
1730. Jacobus Nigrelli, tertiò.
1731. Andreas Perondoli.
1732. Alphunsus Co: Gregori.
1733. Alphunsus Gregori, secundò.
1734. Lancellottus Marchio Villa.
1735. Hercules Antonius Marchio Bevilacqua, secundò.

I N-

INDEX RERUM NOTABILIUM,

Quæ in hac Primâ Historiæ Parte continentur.

A

B

Bel-

Con-

M

N

Q

R

vi-

Tu-

FINIS.

	Errata.	Corrige.
Pag. 2.	Idololorum	Idolorum
25.	exercitivam	exercitium
33.	videt	videat
47.) 50) 243.)	Adolefcentium	Adolefcentum
62.	Gaibonâ	Gaibarâ
62.	Carbani	Carboni
81.	accedebant. Civitas	accedebant, Civitas
85.	Juanuarii	Januarii
88.	in mediocri	non mediocri
88.	falutionis	folutionis
88.	fabrlcam	fabricam
90.	erfeverante	perfeverante
94.	raxan	raxun
165.	elargimar	elargimur
166.	ftatnm	ftatum
168.	condioionalitèr	conditionalitèr
194.	Hunc	Hoc
247.	Indigenis	Alienigenis
287.	vacaffet	vacaffent
291.	delle	dalle
314.	quadrantium	quadrantum
352:	quò ufquè	ubi ufquè
352.	Cafavieri	Caravieri
352.	Sturani	Sturari
398.	obedire	obediri
405.	iuventum	inventum
445.	Bramafecchi	Brancafecchi

Alia, & multa fortafse etiàm, fivè Typographi, fivè Auctoris ipfius, vèl in Ortographiâ, vèl in verbis, aut alio quovis modo errata Lectoris humaniffimi judicio emendanda fubijciuntur.